

Stanisław Zaborniak

**Kultura fizyczna
ludności ukraińskiej
na ziemiach polskich
(1868–1939)**

Stanisław Zaborniak

**Kultura fizyczna
ludności ukraińskiej
na ziemiach polskich
(1868–1939)**

ИБ ПНУС

777773

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU RZESZOWSKIEGO
RZESZÓW 2007**

Recenzowali
dr hab. prof. AWF TOMASZ JUREK
prof. dr hab. BOGDAN MYCKAN
dr hab. prof. UR ANDRZEJ BONUSIAK

Opracowanie redakcyjne i korekta
ANNA SZYDŁO

Korekta tekstów obcojęzycznych
JANINA KORDEK

Opracowanie techniczne
KRYSZYNA BARAN

Projekt okładki
ROBERT BĄK

Zamieszczone fotografie pochodzą ze zbiorów:

Biblioteki Archipatrialnej w Przemyślu; *25-littia ST Ukrajina*. Lwów 1936;
Fras Z.: *Galicja*, Wrocław 2002; *Księga Pamiątkowa LKS Pogoń Lwów 1904–1939*. Lwów 1939;
P. Lot (red.): *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918–1928*. Kraków – Warszawa 1929; M. Orłowicz: *Przewodnik po Lwowie*. Lwów–Warszawa 1925, Podhorodecki L.:
Zarys dziejów Ukrainy. Warszawa 1976; *Sprawozdania dyrekcji ck gimnazjum z ruskim wykładowym językiem 1907–1914*; *Sprawozdanie Wydziału „Kółka Rodziców” przy Państwowym Gimnazjum z ukraińskim językiem nauczania w Przemyślu za rok 1934–1937*. Przemyśl 1937; *Tygodnik ilustrowany „Zmah” (1937–1939)*; Z. Wójcik: *Dziki pola w ogniu*. Warszawa 1968;
Z własnych zbiorów pocztówek i zdjęć

© Copyright by

77773
Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego
Rzeszów 2007

ISBN 978-83-7338-267-1

312

WYDAWNICTWO UNIwersytetu Rzeszowskiego
35-959 Rzeszów, ul. Cegielniana 12, tel. 017 872 13 69, tel./fax 017 872 14 26
Wydanie I; Format B5; Ark. wyd. 32,75; Ark. druk. 34

WYKONANO W DRUKARNI UR W RZESZOWIE

Spis treści

3mier	7
Wstęp	9
ROZDZIAŁ I	
Ludność ukraińska na ziemiach polskich do 1939 r.	27
1. Rozmieszczenie ludności ukraińskiej	28
2. Status prawno-polityczny mniejszości ukraińskiej	47
3. Główne kierunki ukraińskiej aktywności społecznej w warunkach sprawowania władzy austriackiej i polskiej do 1939 r.	53
4. Stosunek władz do kwestii ukraińskiej	66
ROZDZIAŁ II	
Podstawy rozwoju kultury fizycznej mniejszości ukraińskiej (1894–1939)	79
1. Struktury organizacyjne ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej	79
2. Kadra szkoleniowa i aktyw sportowy ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej	84
3. Proces kształcenia kadr ukraińskiej kultury fizycznej	98
4. Ukraińskie obiekty i urządzenia sportowe	102
5. Rola ukraińskiej prasy i wydawnictw w rozwoju kultury fizycznej	111
a) Prasa i czasopisma	111
b) Ukraińskie wydawnictwa z zakresu kultury fizycznej	125
ROZDZIAŁ III	
Wychowanie fizyczne i turystyka (1868–1939)	131
1. Rozwój szkolnego wychowania fizycznego w galicyjskich placówkach oświatowych z językiem wykładowym ukraińskim	131
2. Organizacja kształcenia młodzieży ukraińskiej w działalności polskich jednostek oświatowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego	140
3. Wychowanie fizyczne i sport szkolny	147
4. Aktywność mniejszości ukraińskiej w rozwoju turystyki	169
ROZDZIAŁ IV	
Organizacje młodzieżowe kultury fizycznej (1894–1939)	186
1. Zarys rozwoju Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokił”	186
2. Działalność organizacji gimnastyczno-pożarniczych „Sicz”	220
3. Działalność Towarzystwa Gimnastycznego i Straży Ogniowej „Łuh”	230
4. Rozwój europejskich idei skautingu w działalności ukraińskiej organizacji „Płast”	237
5. Początki rozwoju sportu robotniczego w działalności organizacji „Kamieniari”	247

ROZDZIAŁ V

Українські організації sportowe (1906–1939)	250
1. Українські клубы sportowe na Kresach II Rzeczypospolitej	251
2. Український Клуб Sportowy „Zaporizzia” w Warszawie	311
3. Działalność Українського Towarzystwa Higienicznego na polu upowszechniania sportu	312
4. Działalność Українського Związku Sportowego w Polsce	315

ROZDZIAŁ VI

Rozwój dyscyplin sportowych (1906–1939)	324
1. Sporty indywidualne	325
2. Gry sportowe	380
3. Sporty walki	419
4. Sporty zimowe	432
5. Inne dyscypliny sportowe	450
Zakończenie	458
Bibliografia	469
Spis tabel	488
Spis fotografii	491
Spis map	502
Indeks osób	503
Indeks miejscowości	522
Wykaz używanych skrótów	527
Summary	530
Резюме	539

Зміст

Вступ	9
РОЗДІЛ I	
Українська людність на польських землях до 1939 р.	27
1. Розташування української людності	28
2. Правно-політичний статус українських меншин	47
3. Головні напрямки української політичної, освітньої і культурної активності в умовах панування австрійської і польської влади	53
4. Відношення уряду Другої Речіпосполитої до справ українських	66
РОЗДІЛ II	
Основи розвитку фізичної культури українських меншин (1894–1939)	79
1. Організаційні структури українських товариств фізичної культури	79
2. Процес формування кадрів української фізичної культури	84
3. Навчальні кадри і спортивні активи українських товариств фізичної культури	98
4. Українські об'єкти і спортивне обладнання	102
5. Роль української преси і видавництва в розвитку фізичної культури	111
а) Преса і журнали	111
б) Українські видавництва у сфері фізичної культури	125
РОЗДІЛ III	
Фізичне виховання і туризм (1868–1939)	131
1. Розвиток шкільного фізичного виховання в галицьких освітніх закладах з українською мовою викладання	131
2. Діяльність українських організацій фізичного виховання і шкільного спорту	140
3. Організація виховання української молоді в діяльності освітніх закладів в період міжвоєнного двадцятиліття	147
4. Активна участь українських меншин у розвитку туризму	169
РОЗДІЛ IV	
Організації молодіжної фізичної культури (1894–1939)	186
1. Основні риси розвитку Українського Гімнастичного Товариства „Сокіл”	186
2. Діяльність гімнастично-пожежних організацій „Січ” в роках 1900–1925, (а нелегально до 1936 р.)	220
3. Діяльність Гімнастичного Товариства і Пожежної Безпеки „Луг”	230
4. Розвиток європейських ідей скавтів в діяльності української організації „Пласт” в роках 1911–1930, а в конспірації до 1939 р.	237
5. Початок розвитку робітничого спорту в діяльності організації „Каменярі”	247

РОЗДІЛ V	
Українські спортивні організації (1906-1939)	250
1. Українські спортивні клуби на кресах II Речіпосполитої	251
2. Український Спортивний Клуб „Запоріжжя” в Варшаві	311
3. Діяльність Українського Товариства Гігієни у розповсюдженні спорту	312
4. Діяльність Українського Спортивного Об’єднання в Польщі	315
РОЗДІЛ VI	
Розвиток видів спорту (1906-1939)	324
1. Індивідуальні види спорту	325
2. Спортивні ігри	380
3. Види спортивної боротьби	419
4. Зимові види спорту	432
5. Інші види спорту	450
Закінчення	458
Бібліографія	469
Список таблиць	488
Список фотографій	491
Список мап	502
Прізвиська	503
Географічні назви	522
Скорочення	527
Summary	530
Резюме	539

Wstęp

Jednym z głównych nurtów działalności kulturalno-oświatowej mniejszości narodowych na ziemiach polskich była kultura fizyczna. Ukraińcy rozwijali ją w działalności rekreacyjnej, w zakresie wychowania fizycznego, a także w rywalizacji sportowej i turystyce. W uczestnictwie w kulturze fizycznej przywódcy ukraińskiego ruchu narodowego upatrywali jeden z elementów podtrzymujących tożsamość narodową, jej odrębność, a tym samym obronę przed polonizacją. Kultura fizyczna była sferą, w ramach której pozyskiwano młodzież ukraińską do politycznej działalności narodowej, a także miejscem aktywnych działań podkreślających odrębność narodową w okresie sprawowania władzy przez Austriaków, a potem Polaków.

Historia nowożytniej kultury fizycznej Ukraińców ma głębokie korzenie. Tradycyjnie wiąże się z początkami galicyjskiego wychowania fizycznego żyjących na tych terenach społeczności polskiej, żydowskiej, ukraińskiej i niemieckiej (której wyspy osiedleńców wyróżniały się na Wołyniu)¹ i innych mniej licznych mniejszości narodowych. Ruch gimnastyczno-pożarniczy, turystyczny i skauting, obok powstających organizacji sportowych, był jednym z głównych składników mających wpływ na żywiołowy rozwój kultury tej społeczności. Powstająca pod koniec XIX w. struktura ukraińskich stowarzyszeń odegrała bardzo ważną rolę w rozwijaniu i podtrzymaniu własnej tożsamości i kultywowaniu idei kozaczyzny poprzez organizację zawodów sportowych, odczytów, wykładów, wystaw, wydawnictw prasowych i publikacji, projekcji filmów, koncertów, zabaw i innych przedsięwzięć. Kultura fizyczna w środowisku ukraińskim stanowiła jeden z wielu środków stymulujących procesy scalania narodowego, które w życiu Ukraińców odgrywały najważniejszą rolę.

Poszukiwania początków ćwiczeń fizycznych ludów zamieszkujących dorzecze Dniestru łączyć można z wykopaliskami resztek stadionu nad Morzem Czarnym, z wychowaniem fizycznym synów książęcych, którzy pobierali je już około XII w., a także z ćwiczeniami Kozaków zaporoskich, słynących ze swych wielkich umiejętności obronnych oraz przydatnej w walce sprawności fizycznej. Ruch wychowania fizycznego pojawił się na Ukrainie pod koniec XIX w. Terytorium obecnego państwa ukraińskiego było wtedy podzielone i należało do różnych państw,

¹ T. Jurek: *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939*. Poznań 2002, s. 16.

w wyniku czego kultura fizyczna w różnych regionach Ukrainy – w Galicji, na Bukowinie i Wołyniu, w regionie zakarpackim i naddnieprzańskim miała wielokierunkowy i zróżnicowany poziom rozwoju.

Analizując związki historyczne ludności ukraińskiej z polską, zamieszkującą tereny Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej, łatwo można zauważyć wzajemne przenikanie się i oddziaływanie kultur obu narodów we wszystkich dziedzinach życia. Dokonywało się ono również na płaszczyźnie kultury fizycznej, przy czym dominował tu żywioł polski, znacznie wyprzedzający rozwój i osiągnięcia ukraińskie. Wiele polskich elementów wychowania fizycznego, działalności sportowej i turystycznej z okresu początków rozwoju stało się podwaliną w budowie późniejszej ukraińskiej kultury fizycznej. Podobnie jak w przypadku początków rozwoju polskiej kultury fizycznej, ukraiński ruch społeczny w tym zakresie charakteryzował się w swoim rozwoju początkowo działalnością rekreacyjną związaną z wychowaniem fizycznym, który z czasem uzupełniła działalność turystyczna i rywalizacja sportowa.

Zakończenie I wojny światowej zdecydowało o nowym wytyczeniu granic na mapach Europy, które przetrwały w okresie dwudziestolecia międzywojennego (1919–1939). Decyzje państw zwycięskich związane z gwarancją odzyskania niepodległości Polski dotyczyły również jej granic, w których znalazło się – obok ludności polskiej oraz mniejszości narodowych: białoruskiej, litewskiej, niemieckiej i żydowskiej, także około 5 mln Ukraińców². Stanowili oni w latach 1918–1939 najliczniejszą grupę mniejszościową w Polsce.

Dążenia działaczy politycznych związane z powstaniem wolnej Ukrainy, a także przywoływanie pamięci ofiar poniesionych w przegranych walkach w 1919 r., stały się w latach 1919–1939 najważniejszym elementem politycznym w stosunkach władz polskich i ludności ukraińskiej. Kwestia mniejszości ukraińskiej w Polsce wywoływała stałe napięcia w różnych sferach życia, które władze próbowały rozwiązywać i ograniczać. Dążenia Ukraińców do utrzymania swej odrębności przejawiały się w rozwoju wyizolowanej w przemieszanym społeczeństwie

² Za mniejszość rusińską/ukraińską przyjęto uznawać osoby narodowości ukraińskiej, będące obywatelami polskimi, które w okresie międzywojennym (1918–1939) zamieszkiwały w Polsce i deklarowały swoją odrębność narodową jako tradycjonalisci, o języku ukraińskim i wyznaniu prawosławnym, a także nieliczni unici, od lat mieszkający na terenach województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego i wołyńskiego. W spisach z 1921 i 1931 r. ludność ta potwierdzała rachmistrzom swoją narodowość ukraińską. J. Tomaszewski: *Ojczyzna nie tylko Polaków*. Warszawa 1985, s. 36 i nn. porusza problem błędnych założeń spisu z 1921 r. (pytanie o narodowość) oraz nieprawidłowości w jego przeprowadzaniu i opracowaniu końcowych danych... *Wyniki spisu ludności z 1921 r. nie są wystarczające dla poznania stosunków narodowościowych w Polsce. Zbyt wiele było bowiem przyczyn, które wywoływały błędy, a wszystkie niemal powodowały umniejszenie liczby mniejszości narodowych. Toteż autorzy poważnych studiów publikowanych w latach następnych podejmowali próby szacunkowego ustalenia rzeczywistej struktury narodowościowej, otrzymując wyniki, które się od siebie różniły...* Por. także I. Podkowa, R. Szust (red.): *Dowidnyk z istoriji Ukrainy*. Kijów 2001.

własnej kultury i oświaty, w tym ruchu sokilskiego³, skautingu, sportu, wychowania fizycznego i turystyki. Mimo tych antagonizmów na polu rozwoju kultury fizycznej, Ukraińcy wykorzystywali w tym zakresie doświadczenia pierwszych polskich stowarzyszeń sportowo-gimnastycznych (TG „Sokół” – 1867 r.) oraz klubów sportowych (m.in. pierwszy polski klub sportowy „Sława” – 1903 r.) na terenie Galicji, a także program metodyczno-organizacyjny przekazany przez działaczy czeskiego „Sokoła”⁴.

Ten obszar badawczy z różnych względów znajdował się poza zainteresowaniami polskich historyków, w tym również historyków kultury fizycznej. Tematyka rozwoju kultury fizycznej Ukraińców na ziemiach polskich, poza niepublikowanymi skromnymi artykułami i nielicznymi pracami magisterskimi, była dotąd podejmowana bardzo rzadko⁵. Główną przyczyną takiego stanu był funkcjonujący w latach 1945–1989 r. zarówno na Ukrainie radzieckiej, jak i w PRL zakaz podejmowania takich tematów, a także cenzura wszelkich opracowań historycznych dotyczących terenów wcielonych po drugiej wojnie światowej do ZSRR. Z tych samych też powodów celowo blokowano dostępność do źródeł, zwłaszcza archiwalnych. Stąd w historiografii kultury fizycznej w języku polskim i ukraińskim do 1989 r. nie znajduje się żadne zwarte opracowanie dotyczące rozwoju tej dziedziny ukraińskiego życia. Nieco okazalej prezentuje się natomiast piśmiennictwo ukraińskie dotyczące rozwoju własnej kultury fizycznej, choć eksplorację dotyczącą lat 1868–1939 zapoczątkowano na Ukrainie późno, bo dopiero po 1991 r. Należy tu wymienić publikacje i opracowania wydane przed I wojną światową oraz w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Mają one charakter instrukcji, sprawozdań, relacji i polemik. Są to przede wszystkim opracowania z zakresu teorii i metodyki kultury fizycznej J. Błahitki, W. Blacha, I. Boberskiego, S. Hajduczka, P. Franki, T. Franki, E. Żarskiego i innych⁶. Publikacje te uzupełnia znaczna

³ „Sokół” – sokilski. Nazwiska, nazwy, słowa użyte z języka ukraińskiego podano w transkrypcji. Autor świadomie używa w pracy formy „Sokiła” w dopełniaczu i bierniku, a nie poprawnej „Sokoła”, by podkreślić ukraiński charakter organizacji w odróżnieniu od „Sokoła” polskiego.

⁴ Por. I. Boberski: *Ukrajinske Sokolstwo 1894–1939*. Lwów 1939.

⁵ Należą do nich m.in. artykuły: J. Chełmecki: *Rozwój ukraińskich organizacji sportowych na terenach Małopolski Wschodniej w latach 1884–1939*. „Rocznik Naukowy AWF”, t. 63. Warszawa 2004, s. 73–86; A. Jabłecka: *Czynnik narodowościowy w kulturze fizycznej Ukraińców w Polsce Odrodzonej 1918–1939*. „Przegląd Naukowy Instytutu Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego WSP w Rzeszowie”. Rzeszów 1998 z. 1. s. 45–48; A. Jabłecka: *Ukraiński „Sokół” we Lwowie w latach 1894–1918*. [w:] M. Mirkiewicz, (red.): *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*. Rzeszów 1996, s. 149–153; prace magisterskie autorstwa W. Piotrowskiego pt.: *Dzieje ukraińskiej kultury fizycznej w Przemyślu w latach 1895–1944*. Rzeszów 2003 oraz W. Rudnika pt.: *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w powiecie lubaczowskim 1899–1949*. Rzeszów 1996.

⁶ J. Błahitka: *10 hodyn ruchanky*. Lwów 1928; W. Blach, M. Fil: *Sportowi hri*. Lwów 1928; I. Boberski: *Ruchowi zabawy i hry*. Lwów 1923; S. Hajduczek: *Piw stolittia sokilskich wydań*. Lwów 1937; T. Franko: *Istorija i teorija ruchanky*. Kołomyja–Lwów 1923; T. Franko: *Rozwij ruchanky sered ukrajinciw*. Lwów 1925; E. Żarski: *Osnowy sokolstwa*. Lwów 1937.

liczba artykułów ich autorstwa, zamieszczanych w czasopismach ukraińskojęzycznych, które ukazywały się w omawianym okresie. Są to, oprócz instrukcji metodycznych, sprawozdania i relacje faktograficzne z zebrań, zlotów oraz imprez sportowych. Prasa oraz publikacje ukazujące się do 1939 r. należą do głównych materiałów źródłowych. Ich szerszego omówienia dokonano w rozdziale II książki⁷.

Dużą wartość mają nieliczne, lecz dość wiarygodne, publikacje autorów ukraińskich, jakie ukazały się po 1991 r. Poza zamieszczeniem w nich gloryfikacji narodowych sukcesów, nadmiernie i jednostronnie zaprezentowano ocenę krzywd wyrządzanych Ukraińcom w latach 1918–1939⁸. Zostały one wykorzystane jako materiał porównawczy i krytyczny do oceny ukraińskiej kultury fizycznej, a po odrzuceniu nacjonalizmów i innych tendencji politycznych, niemających związków z rozwojem kultury fizycznej, wykorzystano je w niniejszej pracy. Odrębną grupę tworzą publikacje napisane po 1995 r. Są to opracowania historyczne. Należą do nich publikacje Oksany Waceby pt.: *Narys z istoriji zachidno-ukrajinskoho sportywnoho ruchu* oraz J. O. Andruchiwa pt.: *Zachidnoukrajinski mołodizni towarystwa „Sokil”, „Sicz”, „Plast”, „Luh”*⁹. Ukazują one w zarysie historię rozwoju pierwszych ukraińskich organizacji gimnastyczno-sportowo-pożarniczych – „Luh”, „Plast”, „Sicz” oraz „Sokil”. Cennymi pozycjami są okazjonalne prace zbiorowe, z których między innymi *Nacija i sport* (1991) została poświęcona 80-leciu TS „Ukraina” Lwów, a pozycja pt.: *Współczesny olimpijski sport* (1993)

⁷ Są to m.in. następujące ukraińskojęzyczne czasopisma: „Batkiwszczyna”, „Luhownik”, „Hotoł”, „Mołode Żyttia”, „My Mołodi”, „Nasz Batkiwszczyna”, „Nasz Ślad”, „Ognie”, „Plaj”, „Plast”, „Plastowyj Tabor”, „Plastowyj Szlach”, „Plastowa Zirka”, „Siczowe Wisti”, „Sokilskie Wisti”, „Sport”, „Sportowe Wisti”, „Szlak Młodzieży”, „Turystyka i Krajoznawstwo”, „Ukrajinski Sokil”, „Widrodżennia”, „Wisti z Luhu” oraz „Zmah”.

⁸ Zob. I. Daciuk: *Wynykenna ukrajinskoho sportywnoho towarystwa „Sokil” ta joho dijalnost’ na kinci XIX i na poczatku XX stolittia*. Lwów 1991; R. Kripiakewicz: *Nasz profesor Hajduczok. (Spohady z rokiw 1936–1976)*. [w:] „Sokil-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 210–213; S. Lewicki: *Ukrajinskij Plastowyj Uład w rokach 1911–1945 u spohadach*. Monachium 1967; tegoż: „Lisowi Czorty” ich žyttja i buttia 1922–1945. *Juwilejnyj istoriko-memuarnyj zbornik u ich szestidisiat’letia*. Waszyngton–Nowy Jork–Toronto 1983 oraz R. Baden-Powell: *Skauting dla chłopców...* przekład E. Kulczyckiego. Monachium 1950; E. Oryszczyn: *Naczalnyk „Sokola-Bat’ka”*. [w:] „Sokil-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 103–105; P. Rudnicki: *Moja sportowa kariera*. [w:] J. Łos i inni (red.): *Sportowe Towarystwo „Ukraina” Lwów*. Lwów 1991; B. Sawczuk: *Ukrajinskij Plast 1911–1939*. Iwano-Frankiwsk 1996; W. Slipko: *Hakiwka na ledi*. [w:] *Sportowyj Almanach na rik 1934 r. Sport i Masy!* Lwów 1993, s. 94; J. Semenکو: *Szachy w Ukraini. Narys istoriji szachowoi hry na ukrajinskij zemli i diaspori*. Lwów 1993.

⁹ O. Waceba: *Narys z istoriji zachidno-ukrajinskoho sportywnoho ruchu*. Iwano-Frankiwsk 1997, ss. 229. Autorka ukazała zarys początków rozwoju ukraińskiego ruchu sportowo-gimnastycznego obejmującego okres 1894–1939; I. O. Andruchiwa: *Zachidnoukrajinski mołodizni towarystwa „Sokil”, „Sicz”, „Plast”, „Luh”*. Iwano-Frankiwsk 1992, ss. 78.

fragmentarycznie ukazuje problematykę rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej. Oba opracowania powstały jako materiały pokonferencyjne poświęcone historii ukraińskiego ruchu sportowego¹⁰.

Część informacji o ukraińskim ruchu w zakresie kultury fizycznej znaleziono w maszynopisach pracy doktorskiej Stanisława Stępnia pt.: *Spolecznosc ukraińska w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, wykonanej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie w 1988 r. pod kierunkiem prof. dr hab. Hanny Ibms-Jędrzejewskiej¹¹, oraz w pracy magisterskiej Wojciecha Piotrowskiego: *Dzieje ukraińskiej kultury fizycznej w Przemysłu w latach 1895–1944*, napisanej w Uniwersytecie Rzeszowskim w 2003 r. pod kierunkiem dra Marka Mirkiewicza¹². Pierwsza z wymienionych prac, w części 3 rozdziału V noszącej tytuł: *Ruch sportowy i stowarzyszenia propagujące wychowanie fizyczne i turystykę*, w sposób ogólny charakteryzuje kierunki działań ukraińskich organizacji kultury fizycznej, potwierdzając ich zakres oddziaływania na społeczeństwo ukraińskie. Autor dokonał kronikarskiego opisu rozwoju kultury fizycznej w Przemysłu, będącego „ostatnim bastionem” pogranicza polsko-ukraińskiego w omawianym okresie.

W związku z wieloma falami emigracyjnymi ludności ukraińskiej (a dotknęła ona również czołowych ukraińskich działaczy kultury fizycznej), które z powodów politycznych miały miejsce w 1914 r., a także w okresie dwudziestolecia międzywojennego, znaczna część materiałów źródłowych znalazła się, wraz z diasporą emigracyjną, w zbiorach archiwalnych Austrii, Argentyny, Czechosłowacji, Kanady, Niemiec, USA i innych państw. Na podstawie tych źródeł, wśród emigracji ukraińskiej, już w latach międzywojennych powstało kilka opracowań monograficznych, których użyto w publikacji do porównań i zestawień statystycznych¹³. Jednym z najcenniejszych emigracyjnych opracowań monograficznych jest publikacja pod redakcją K. Trilowskiego *Propamjatna knyha „Siczej”*. Zawiera ona wspomnienia pierwszych działaczy ruchu siczowego. Ma ona charakter atlasu opisującego elementy kultury ukraińskiej. Zawiera m.in.: zbiory piosenek, zasób cwi-

¹⁰ Cenne szczególnie są artykuły ukazujące początki niektórych dyscyplin sportowych rozwijanych przez Ukraińców. Należą do nich m.in. O. Buczaeki: *Razwytok hakiwky w Sportowym Towarystwi „Ukraina”*. „Nacija i Sport”. Lwów 1991, s. 31; I. Daciuk: *Wynykenna ukrajinskoho...*, dz. cyt. „Nacija i Sport”. Lwów 1991, s. 47.

¹¹ S. Stępień: *Spolecznosc ukraińska w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*. WSP Kraków 1988, *passim*.

¹² W. Piotrowski: *Dzieje ukraińskiej kultury fizycznej w Przemysłu w latach 1895–1944*. Uniwersytet Rzeszowski 2003, *passim*.

¹³ Należą do nich m.in. publikacje takich autorów, jak: J. Hodorowski: *Hromadjanin wychownyk*. Paryż 1956; J. Horostil, R. Kostiuk: *Istorija sportowoho towarystwa „Ukraina”*. Toronto 1983; J. Starosolski: *Welyka hra*. Monachium 1948; W. Suszkyw: *Pro sportowe žyttia w Boryslawi*. Nowy Jork–Paryż–Sydney–Toronto 1973; K. Trilowski: *Propamjatna knyha „Siczey”*. Edmonton 1965; P. Trilowski: *Z majoho žyttia*. Edmonton 1965 (i wiele innych, których wykaz ujęto w bibliografii).

czeń sokilskich, unikalne zdjęcia dokumentujące wydarzenia sportowo-gymnastyczne. Znajduje się w niej około 150 artykułów poruszających tematy o wartości historycznej¹⁴.

Kwerendzie poddano również prace monograficzne i artykuły poświęcone historii ukraińskiego ruchu sportowo-gymnastycznego, które ukazały się w okresie sfederowania Ukrainy w ZSRR; dotyczyły one wydań z lat 1917–1991¹⁵. Nie znaleziono w nich danych dotyczących kultury fizycznej Ukraińców do 1939 r. Spośród prac naukowych z historii ukraińskiego wychowania fizycznego z tego okresu w żadnej nie podjęto tematu badań wyznaczanego cezurami czasowymi 1868–1939¹⁶.

Rozwój ruchu „plastowego” opisywał Ołeksander Tysowski w książce wydanej we Lwowie w 1911 r. i wznowionej w 1921 r.¹⁷ W pracy wykorzystano monograficzne opracowanie *Almanach ST „Ukraina”* wydane z okazji 25-lecia klubu, ukazujące działalność największego ukraińskiego klubu sportowego ST „Ukraina” Lwów (1911–1936)¹⁸. Wiedzę o działalności sportowej Karpackiego Klubu Sportowego rozszerza monograficzne wydanie z okazji 60-lecia działalności pt.: *Atlas Karpackoho Leszczetařskoho Klubu 1924–1984* pod redakcją O. Kuźmowicza. Na podstawie wspomnień działaczy tego klubu odtworzono historyczny przebieg narciarskich imprez sportowych z udziałem zawodników ukraińskich uprawiających tę dyscyplinę sportową w latach 1927–1944. Zawiera ona sporo ikonograficznej dokumentacji historycznej oraz statystykę narciarskich wydarzeń sportowych¹⁹.

Duże znaczenie mają opublikowane prywatne listy napisane przez znanych ukraińskich działaczy, posiadające charakter wspomnieniowy i dokumentujący wydarzenia rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej. Należą do nich między innymi listy wymienianych już: I. Boberskiego, S. Hajduczka, Mykoły Masikiewicza

i innych. Zamieszczono je w almanachu wydanym w 1996 r. pod red. Ihora Hurhula pt.: „*Sokił-Bat'ko*” *sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi*²⁰. Jest to jedna z pierwszych historiograficznych ukraińskich prac zbiorowych z zakresu kultury fizycznej, która ukazała się po utworzeniu państwa ukraińskiego. Nieco światła na drogi rozwoju ukraińskiego wychowania fizycznego w instytucjach oświatowych oraz w oddziałach paramilitarnych rzuca twórczość ukraińskich autorów: P. Daszkewicza, A.A. Dohmarowa, O. Dymina, S. Hajduczka, O. Hajskiego i innych²¹. W Polsce problemem rozwoju wychowania fizycznego mniejszości narodowych zajmował się S. Mauersberg, publikując wnioski na marginesie swojej pracy pt.: *Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939*²². Organizowanie się ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej integrującej znaczną liczbę ludności pozwoliło oddziaływać na nią politycznie, rozwijać wśród niej oświatę i wychowanie fizyczne. Dawało szansę na osobiste sukcesy i awanse, udział w zawodach i innych imprezach, a tym samym wyróżnienie się w środowisku²³.

Fragmentaryczny, nadzwyczaj skromny, dorobek polskiej i nieco obszerniejszy – ukraińskiej historiografii skłoniły autora do podjęcia badań nad dziejami kultury fizycznej mniejszości ukraińskiej na ziemiach polskich do 1939 r. Czynnikiem mobilizującym była również świadomość możliwości uzupełnienia wiedzy na temat rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej, pomijanej do tej pory w Polsce i na Ukrainie. Dodatkowym bodźcem inspirującym do podjęcia pracy stała się także możliwość dotarcia do źródeł, jak również świadomość nieuchronnego odchodzenia bohaterów i świadków prezentowanych wydarzeń, przechowujących jeszcze wspomnienia i pamiątki swoich przodków.

Celem niniejszego opracowania jest zatem ukazanie dziejów kultury fizycznej w środowisku ukraińskim, a także podkreślenie roli, jaką ta dziedzina życia odegrała w rozwijaniu ukraińskiej tożsamości narodowej na tle mniejszościowej polityki władz austriackich i polskich, a także ukazania roli, jaką mniejszość ukraińska odegrała w tworzeniu podstaw kultury fizycznej na ziemiach polskich

²⁰ Większość listów działaczy oceniających rozwój kultury fizycznej w środowisku ukraińskim w okresie przed 1939 r. została uwzględniona w publikacji pod redakcją Ihora Hryhuli pt.: „*Sokił-Bat'ko*” *sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi*. Lwów 1996.

²¹ P. Daszkewicz: *Podręcznik dla ruchankowo-pożarnych towarystw Siczey ta Łuhiv*. Lwów 1926; A. A. Dohmarow: *Fizkulturnoje dżiżenije na Lwowszczynie*. Lwów 1958; O. Dymina: *Istoriji lehonu UCC*. Lwów 1936; S. Hajduczok: *Fizyczne wyhowannia ukrajinskoho narodu*. „Sokilskie Wisty”, 1935 nr 4, s. 11–12; nr 6, s. 11; O. Hajski: *Tiłowyhowannia i sport*. [w:] B. Krawciw, I. Stawniczy i inni (red.): *Almanach Stanisławiwszczyny*. Nowy Jork – Toronto – Monachium 1975, s. 385.

²² S. Mauersberg: *Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918 – 1939*. Wrocław 1968.

²³ Zob. J. Lipa: *Przeznaczenie Ukrainy*. Lwów 1938, s. 271.

¹⁴ K. Trilowski: *Propamjatna...*, dz. cyt., Edmonton 1965.

¹⁵ Są to prace: M.F. Buńczuk: *Osnownyje etapy razwittija fizycznej kultury w kolchozach Ukrainy SSR*. Moskwa 1954; E. M. Czernow: *Rozwytok fizycznej kultury i sportu w Ukrainy RSR*, Kijów 1959; A. A. Dohmarow: *Fizkulturnoje dżiżenije na Lwowszczynie*. Lwów 1958; W. F. Priadczenko: *Fizyczna kultura i sport na Prikarpati (1917–1956)*. Moskwa 1972; J.H. Tepper: *Razwittije fizkulturnogo dżiżenija w Ukrainy SSR (1917–1959)*. Moskwa 1965; B. E. Trofimiak: *Razwittije fizycznej kultury i sportu w Zapadnych obłastach Ukrainy za gody sowietyjskoj władzi (1939–1972)*. Lwów 1972. Zawierają one tendencyjne poglądy uwzględniające ówczesne zamówienie propagandy komunistycznej, pozbawione faktograficznych treści źródłowych.

¹⁶ Szerzej o tematyce podjętych badań historycznych w zakresie prac dysercyjnych pisze B.J. Trofimiak: *Fizyczna kultura i sport w Ukrainy RSR*. „Wyższa Szkoła” 1987, s. 4–5, 22. Autorami dysercyj naukowych w zakresie historii wychowania fizycznego byli: B.J. Greca, M.T. Gonży, W.F. Priadczenko, B.M. Rusyn i B.J. Trofimiak.

¹⁷ O. Tysowski: *Żyttia w „Płasti”*. Lwów 1921.

¹⁸ *25-littia Sportowoho Towarystwa „Ukraina”*. Lwów 1936 r.

¹⁹ O. Kuźmowicz (red.): *Początek i rozkwit Karpackoho Leszczetařskoho Klubu 1924–1984*. Nju Jork 1989, *passim*.

w okresie II Rzeczypospolitej. Autor pragnął udzielić wyczerpującej odpowiedzi na podstawowe pytania badawcze, związane z dziejami kultury fizycznej wśród Ukraińców w latach 1868–1939. Dotyczyły one znaczenia ruchu gimnastyczno-pożarniczego, sportu, skautingu i turystyki jako jednego z ważnych czynników integrujących ludność ukraińską oraz roli kultury fizycznej w życiu mniejszości ukraińskiej, specyfiki rozwoju tej dziedziny na poszczególnych terenach i przyczyn jej odrębności. Starano się również wyjaśnić tak istotne zagadnienia, jak zasięg i głębokość niechęci oraz brak wzajemnej tolerancji ludności ukraińskiej i władz polskich. Wśród informacji, które ukazano w pracy, znalazły się opisane przypadki udziału sportowców ukraińskich w strukturach sportu polskiego.

Tezy zawarte w pracy odnoszą się do ziem polskich doby Galicji i okresu międzywojennego II Rzeczypospolitej. Ich początek wyznacza wydanie w 1868 r. przez Radę Szkolną Krajową (RSK) okólnika zobowiązującego władze szkolne do wprowadzenia do programów nauczania w szkołach ludowych i seminariach nauczycielskich lekcji (do których uczęszczała również młodzież ukraińska) ćwiczeń cielesnych, a zamyka wybuch II wojny światowej. Za przyjęciem 1868 roku jako początkowej cezury badań przemawia również rozpoczęcie działalności w Galicji ukraińskiej organizacji oświatowo-kulturalnej „Proswita”, w ramach której odbywały się pierwsze zajęcia ćwiczeń cielesnych społeczności ukraińskiej. Swym zakresem czasowym narracja obejmuje procesy ewolucyjne w zakresie ukraińskiej kultury fizycznej, uwzględniając zmiany polityczne pod zaborami i nową sytuację na ziemiach polskich, związaną z zakończeniem I wojny światowej, a także odrodzeniem się państwa polskiego. Przyjęcie takich cezur czasowych pozwala na ukazanie początku rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej na ziemiach polskich w okresie sprawowania władzy przez Austriaków i jej ewolucję pod rządami II Rzeczypospolitej. Cezury czasowe obejmują swoim zakresem działalność ukraińskiego skautingu w ramach organizacji „Plast”, organizacji gimnastyczno-pożarniczej „Sicz” i jej kontynuatorki, powołanej po 1925 r., organizacji „Łuh”, a także działającej wśród Ukraińców organizacji turystyczno-sportowej „Płaj”. Przyjęcie takiego zakresu czasowego pozwala również na ukazanie wydarzeń związanych z rozwojem i działalnością innych ukraińskich organizacji propagujących kulturę fizyczną, w tym Ukraińskiego Związku Sportowego oraz ukraińskich klubów sportowych z najpopularniejszym w społeczeństwie ST „Ukraina” Lwów.

W rozważaniach nad przyjęciem zakresu terytorialnego dla pracy dominowała chęć objęcia badaniami ukraińskiego obszaru etnicznego, który rozciągał się na części terenów zaborów austriackiego i rosyjskiego, a po 1918 r. znalazł się w granicach II Rzeczypospolitej. Ostatecznie badania ograniczono do tych terenów polskich, na których zaznaczyło się występowanie zjawisk z obszaru ukraińskiej kultury fizycznej. Na tej podstawie przyjęto ramy terytorialne opracowania, które objęły granice województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego (były zabór austriacki – tzw. Galicja Wschodnia) oraz województwa wołyń-

skiego (były zabór rosyjski – tzw. Wołyń)²⁴, a także te miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, w których istniały wyspy ludności ukraińskiej i funkcjonowały ukraińskie mniejszościowe organizacje kultury fizycznej. Przy prezentacji rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej na emigracji, a miała ona wpływ na jej modyfikację wśród Ukraińców żyjących na terytorium Polski międzywojennej, opracowanie wykracza poza wyznaczone ukraińskie granice etniczne. Taki obszar terytorialny został przyjęty z uwagi na lokalizację na omawianych terenach ludności ukraińskiej, która w latach 1918–1939 była mniejszością narodową w Polsce²⁵, a na przyjętym w opracowaniu obszarze stanowiła liczebną większość. O takim uwzględnieniu zakresu terytorialnego zdecydowała także ukraińska terytorialność etniczna, a w niej występowanie zjawisk kultury fizycznej. Poza tym, z uwagi na wydarzenia polityczne oraz poziom i powszechność rozwoju kultury fizycznej Ukraińców w Rzeczypospolitej Polskiej, konieczne okazało się wyróżnienie w treści jakościowego podziału omawianego obszaru na:

– tereny byłej Galicji, pokrywające się z województwami lwowskim, stanisławowskim i tarnopolskim, na których został zapoczątkowany rozwój ukraińskiej kultury fizycznej, a później uzyskały swoją wyrazistość organizacyjną oraz sportową (stąd też większą część publikacji zajmują opisy wydarzeń z tego terenu),

– teren województwa wołyńskiego, co zostało podyktowane jego rosyjską przeszłością zaborową oraz późniejszą wybiórczą polityką II Rzeczypospolitej prowadzoną wobec Ukraińców, określaną jako „wołyński eksperyment”²⁶. Czynniki te miały wpływ na opóźnienia, a następnie na słabsze tempo rozwijania się kultury fizycznej na terenach Wołynia. Stąd też interesujące wydarzenia, jakie miały miejsce w województwie wołyńskim, przedstawiono z konieczności w mniejszym zakresie.

O przyjęciu tak sprecyzowanego zakresu terytorialnego zdecydowała również odrębna polityka prowadzona wobec Ukraińców przez władzę polską w województwie wołyńskim, różniąca się od prowadzonej polityki na byłym terenie Ga-

²⁴ DzURP 1920, nr 117, poz. 768: *Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze byłego Królestwa Galicji i Lodomierji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spi-sza i Orawy*. Ustawa ta zawierała rozporządzenie wprowadzające nowy podział administracyjny byłej Galicji na nowe jednostki szczebla wojewódzkiego, ale zachowujące natomiast istniejące w dobie galicyjskiej powiaty i gminy. Nowy podział wyróżniał cztery województwa: krakowskie, lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie.

²⁵ P. Lot (red.): *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918–1928*. Kraków – Warszawa 1929, s. 47. Ukraińcy zlokalizowani byli również w niektórych wschodnich powiatach woj. lubelskiego, zamieszkiwali także w pasie Karpat do woj. krakowskiego, sięgając aż po rzekę Poprad.

²⁶ Kwestię tę omawia A. Chojnowski: *Ukraina*. Warszawa 1997, s. 111–114; R. Potocki: *Polityka władz polskich wobec kwestii ukraińskiej w przededniu wybuchu II wojny światowej*. [w:] J. Faryś, M. Szczerbiński [red.]: *Historia i bibliologia*. Gorzów Wlkp. 2005, s. 357–373.

licji. Różnice te wynikały z funkcjonowania na terenach byłych zaborów zapisów kodeksów cywilnych państw zaborczych, które w nielicznych dziedzinach życia funkcjonowały wraz ze zmianami w konstytucjach II Rzeczypospolitej Polskiej (1926 i 1935). Nie bez znaczenia przy ustaleniu zakresu terytorialnego miały również zapisy ustawy z dnia 3 grudnia 1922 r., które zatwierdzały podział administracyjny Kresów Polski południowo-wschodniej, na których dominował liczebnie żywioł ukraiński²⁷. W zakresie terytorialnym pracy uwzględniono ponadto funkcjonowanie wielu urzędów państwowych, które swoim działaniem administracyjnym obejmowały tereny zamieszkiwane przez ludność ukraińską. Działalność ta, w odróżnieniu od Wołynia (asymilacyjna polityka narodowościowa), wyróżniała politykę stosowaną wobec Ukraińców zamieszkujących tereny pogalicyjskie trzech województw. Tak było m.in. w przypadku Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego, które swoim zwierzchnictwem obejmowało szkoły województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Ponadto w pracy zamieszczono w mniejszym stopniu opis wydarzeń z zakresu ukraińskiej kultury fizycznej, które miały miejsce w województwie wołyńskim²⁸. Było to podyktowane znacznie mniejszym rozwojem tożsamości ukraińskiej na tym terenie i działaniami władzy carskiej, a później polskiej, które narzucając swoje wymagania polityczno-społeczne hamowały rozwój kultury ukraińskiej.

W opracowaniu marginalnie potraktowano obszary zamieszkiwane przez Ukraińców: Chełmszczyznę, Podlasie i Polesie. Były to najslabiej gospodarczo rozwinięte tereny, na których w okresie zaborów i za czasów II Rzeczypospolitej zarówno w społeczeństwie polskim, jak i ukraińskim nie udało się w znaczącym zakresie rozwinąć kultury fizycznej²⁹.

²⁷ DzURP 1922, nr 90, poz. 829: *Ustawa z dnia 26 września 1922 r. O zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności województwa lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie*. Ustawa ta nadawała szczególne uprawnienia województwom lwowskiemu, stanisławowskiemu i tarnopolskiemu w zakresie wyznań religijnych, oświecenia publicznego (z wyjątkiem szkolnictwa wyższego), dobroczynności publicznej itd.

²⁸ P. Eberhardt: *Polska ludność kresowa. Rodowód, liczebność, rozmieszczenie*. Warszawa 1998, s. 162–163. Niektórzy ukraińscy demografowie wyodrębniali spośród ludności rzymskokatolickiej osoby deklarujące język ukraiński jako używany na co dzień, tzw. łatynników, i traktowanie ich jako odłamu narodu ukraińskiego. Wywołuje to zrozumiałe oceny kontrowersyjne. Zob. G. Hryciuk: *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*. Toruń 2005, s. 23 i n.

²⁹ Na terenach zaboru rosyjskiego władze carskie nie dopuszczały do rozwijania się na większą skalę działalności gimnastyczno-sportowej. Istniejące towarzystwa sportowe miały charakter silnie elitarny i stanowiły wręcz „salony towarzyskie”. Składka roczna do Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego wynosiła 26 rubli, a do Lubelskiego Towarzystwa Cyklistów – 16 rubli, co przy przeciętnym miesięcznym zarobku robotnika 20–30 rubli stanowiło istotną zaporę w dostępności do uprawiania sportu przez większą część robotników i mieszczan. Ponadto rejestracja tych towarzystw była możliwa tylko dzięki politycznej zażyłości zarządów tych stowarzyszeń z władzami zaborczymi, co zniechęcało większość społeczeństwa. Zob. W. Ferens: *Powstanie pierwszych zrzeseń spor-*

Sprecyzowanie w taki sposób cezur czasowych i zakresu terytorialnego umożliwiło autorowi prowadzenie rozważań na temat: *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich w latach (1868–1939)*. W tym celu wykorzystano materiały źródłowe w językach polskim i ukraińskim w postaci różnych dokumentów, protokółów, statutów i sprawozdań ukraińskich stowarzyszeń gimnastyczno-sportowych. Niezbędne materiały źródłowe zgromadzono dzięki kwerendzie przeprowadzonej w archiwach, bibliotekach oraz placówkach muzealnych polskich i ukraińskich. Poszukiwania wykazały rozproszenie akt, które znajdują się w wielu zespolach. Istnieje też wiele luk spowodowanych działaniami I i II wojny światowej, a także celowego działania władz polskich i radzieckich po 1945 r. zacierającego obecność występowania kultury fizycznej Polaków i Ukraińców na omawianym terenie. Działalność niszczącą prowadzili wybiórczo w latach 1945–1989 również przywódcy mniejszości narodowych. Źródła polskie i ukraińskie pozwoliły na odtworzenie dziejów kultury fizycznej mniejszości ukraińskiej w Polsce. Badaniem objęto wszystkie skupiska Ukraińców na ziemiach polskich. Zgromadzenie i analiza źródeł pozwalają na wiarygodne ukazanie rozwoju tej dziedziny życia Ukraińców.

Spośród archiwaliów ukraińskich największe zbiory gromadzi Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie (dalej: CPHAU). Znajdują się w nim materiały dotyczące aktywności pierwszych ukraińskich organizacji wychowania fizycznego „Łuh”, „Płast”, „Sicz” i „Sokił”, a także sprawozdania z działalności klubów i centrali sportowych „Kameniar”, Karpackiego Klubu Narciarskiego – *Karpackyj Leszczetarśkyj Klub* (dalej: KLK), „Orłów”, „Sokiła-Bat’ka” i Ukraińskiego Związku Sportowego. Szczególnie cenne informacje zawiera korespondencja osób cywilnych i organizacji związanych z ukraińskim ruchem kultury fizycznej z centralą „Sokiła-Bat’ko” pochodząca z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Część materiałów dotyczących wymienionych organizacji znajduje się również w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie (dalej: PAOL). Niewielkie źródła w postaci sprawozdań z działalności w województwie wołyńskim w latach 1934–1939 trzech klubów sportowych „Styr” Łuck, „Horin” Równe i „Hart” Zdołbunów znaleziono w Państwowym Archiwum Obwodu Wołyńskiego w Łucku (dalej: PAOW). Wśród akt tam zgromadzonych więk-

szych w Warszawie. „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1957 nr 1, s. 260–278. Na nikły rozwój kultury fizycznej na terenach Królestwa wskazał w 1908 r. W.R. Kozłowski podczas zjazdu higienistów w Lublinie. Por. W. R. Kozłowski: *Zjazd higienistów w Lublinie*. „Ruch”, 1908 nr 19, s. 218. Na opóźnienie rozwoju kultury fizycznej na terenach zaboru rosyjskiego, co miało znaczenie w późniejszym okresie, zwłaszcza na terenach Lubelszczyzny, Wołynia i Polesia, miał wydany w 1908 r. pod naciskiem gubernatora warszawskiego przez władze szkolne zakaz przynależności i uczęszczania młodzieży szkolnej na widowiska sportowe. Zob. „Ruch”, 1908 nr 18, s. 102. Dopiero załamanie się reżimu zaborczego w 1918 r. stworzyło nowe warunki i perspektywy na rozwój sportu na terenach byłego zaboru rosyjskiego. Por. „Sport Polski”, 1918 nr 1, s. 15–17.

szość stanowią materiały dotyczące wydarzeń politycznych. Niewielką liczbę źródeł, wręcz mało znaczącą, zdeponowano w Państwowych Archiwach w Iwano-Frankowsku (były Stanisławów) oraz w Tarnopolu i Łucku³⁰. Wiąże się to najprawdopodobniej z prowadzeniem większości procedur administracyjnych dotyczących stowarzyszeń kultury fizycznej przez lwowskie centrale, którym w latach 1918–1939 podlegały wszystkie ukraińskie organizacje kultury fizycznej.

Bardzo owocne okazały się badania przeprowadzone w polskich archiwach. Kwerendy pozwoliły zebrać informacje zawarte w sprawozdaniach polskich urzędów centralnych, wojewódzkich i powiatowych o działalności ukraińskich organizacji kultury fizycznej. Najwięcej źródeł na temat mniejszości gromadzi Archiwum Akt Nowych (dalej: ANN) w Warszawie w następujących zespołach: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Wydział Narodowościowy 1918–1939, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Prezydium Rady Ministrów. Znaczne światło na stosunek Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynależności Wojskowej do stowarzyszeń mniejszościowych rzucają akta tej organizacji przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie. W Archiwum Państwowym w Krakowie, w zespołach Starostwa Krakowskiego, znaleziono dokumenty potwierdzające funkcjonowanie na terenie Krakowa takich ukraińskich organizacji, jak: „Proswita”, „Widrodzennia” („Odrodzenie”), KLK oraz Ukraińskiego Towarzystwa Higienicznego. Wśród społeczności ukraińskiej mieszkającej w Krakowie prowadziły one działalność na rzecz rozwoju kultury fizycznej. Cenną wiedzę z zakresu ustawodawstwa związanego z polityką państwa polskiego wobec mniejszości narodowych ukazują dokumenty znajdujące się w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. Natomiast zbiory specjalne Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego udostępniły autorowi dokumentację ilustrującą działalność oświatową placówek ukraińskich w zakresie rozwoju wychowania fizycznego w dobie galicyjskiej. Nieliczną dokumentację źródłową znaleziono w Bibliotece Archidiecezjalnej im. Biskupa Konstantego Czechowicza w Przemyślu, w Archiwach Państwowych w Przemyślu i Rzeszowie oraz w bibliotekach Archiwum Regionalnego w Przemyślu, Instytutu Kultury Wschodniej w Przemyślu, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz Muzeum Ziemi Przemyskiej w Przemyślu.

Dużą grupę materiałów uzupełniających archiwalia stanowią źródła drukowane w postaci prasy codziennej i czasopism oraz relacje ustne i korespondencja, które oddają niepowtarzalną atmosferę tamtych lat. Dla rozdziałów V i VI opracowania, poświęconych ukazaniu rozwoju ukraińskich organizacji sportowych oraz ewolucji dyscyplin sportowych, prasa stanowi główny materiał źródłowy. Bardzo cenne były ukraińskie i polskie tytuły prasowe, przy czym najważniejsze pod wzglę-

³⁰ Chodzi tu o (Derżawny Archyw Oblasti) Państwowe Archiwum Obwodowe w Iwano-Frankowsku (PAOI-F) oraz w Tarnopolu (PAOT) i w PAO Wołyńskiej w Łucku (cyt. PAOW).

dem wartości źródłowej okazały się „Sokilskie Wisty”, „Wisti z Zaporoża” oraz zgromadzone roczniki (1937–1939) jedyne ukraińskiego ilustrowanego tygodnika sportowego „Zmah” (Walka), znajdujące się w Lwowskiej Naukowej Bibliotece im. Wasyla Stefanyka we Lwowie. Dzięki chronologicznym zapisom wydarzeń pozwalają one na wiarygodne przedstawienie rozwoju i osiągnięć ukraińskich organizacji i stowarzyszeń sportowych oraz zawodników. Tygodnik ten ponadto dostarczył również znacznej liczby fotografii stanowiących dodatkowe źródło historycznej informacji.

Wiele dokumentów dotyczących ukraińskiej kultury fizycznej znajduje się w zbiorach prywatnych, zwłaszcza mieszkańców największych miast, tj.: Lwowa, Łucka, Przemyśla, Równego, Stanisławowa, Tarnopola i innych. Niektóre zostały udostępnione autorowi wraz z relacjami ustnymi, m.in.: Romana Hryciwa, Tarasa Makara, Tadeusza Pieczonki, Władysława Sowy i Tadeusza Tondery. Cennymi źródłami, z punktu widzenia rejestracji faktów, są załączone statystyczne zestawienia w 63 tabelach oraz 329 fotografii i 5 map, które – korespondując z narracją – potwierdzają przyjęte tezy, a także dokumentują wydarzenia w zakresie rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej.

Do rozwoju badań historycznych ukraińskiej kultury fizycznej przyczyniła się transformacja ustrojowa w Polsce, rozpoczęta w 1980 r. i rozwijająca się ze zmiennym natężeniem aż do przełomu lat 1989/1990. Pozytywne znaczenie w tym zakresie miało także uzyskanie niepodległości Ukrainy po rozpadzie ZSRR. Taki rozwój sytuacji politycznej umożliwił, poza wszelką cenzurą, rozpoczęcie publikacji prac dotychczas zabronionych, w tym dotyczących historycznego rozwoju kultury fizycznej mniejszości ukraińskiej na ziemiach polskich przed 1939 r. Wywołało także znaczne ożywienie badań w Polsce i na Ukrainie. Pojawiły się prace monograficzne, dotyczące nieopracowanych dotychczas wycinków dziejów mniejszości ukraińskiej, oraz interesujące zbiory artykułów, ukazujących w świetle źródeł rozwój politycznych stosunków polsko-ukraińskich³¹.

³¹ Por. m.in.: A. Ajnenkiel: *Polityka Polski w stosunku do Ukraińców w okresie międzywojennym. Wybrane problemy*. [w:] *Polska-Ukraina trudne pytania*, t. 1–2. Warszawa 1998 s. 11–28; A. Andrusiewicz: *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, t. 1–5. Rzeszów 2002–2004; A. Bonusiak: *Lwów w latach 1918–1939*. [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 13. Rzeszów 2000; W. Bonusiak: *Polska i Ukraina w podręcznikach szkolnych i akademickich*. Rzeszów 2001; W. Bonusiak (red.): *Stereotypy narodowościowe na pograniczu*. Rzeszów 2002; Z. Budzyński (red.): *Studia i materiały z dziejów Polski południowo-wschodniej*, t. I. Rzeszów 2003; Z. Budzyński, J. Kamińska-Kwak (red.): *Dwa pogranicza: Galicja Wschodnia i Górny Śląsk. Historia – Problemy – Odniesienia*. Rzeszów 2003; Z. Budzyński, K. Przyboś (red.): *Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe*, t. I, cz. 1: *Rejestr poborowych ziemi przemyskiej 1628*, cz. 2: *Rejestr poborowych ziemi przemyskiej 1651*, cz. 3: *Rejestr poborowych ziemi przemyskiej 1658*. Rzeszów 1997; J. Buszko: *Galicja 1895–1948*. Warszawa 1980; H. Chalupczak, T. Browarem: *Mniejszości narodowe w Polsce*, Lublin 1998; A. Chojnowski: *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*.

Autor zdaje sobie sprawę z usterek występujących przy przedstawianiu wydarzeń objętych badaniami. Wynikły one z braku możliwości dotarcia do kompletu źródeł, które pozwoliłyby na pełniejsze i bardziej szczegółowe ukazanie dziejów ukraińskiej kultury fizycznej. Wpływ na taki stan miały niewątpliwie braki źródłowe wywołane niszczącymi działaniami I i II wojny światowej, a także ich rozproszenie niemal po całym świecie. Między innymi nie udało się dotrzeć do źródeł zgromadzonych w archiwach zagranicznych, zwłaszcza w Czechach, Kanadzie i Niemczech. Mimo tego poszukiwania, dokonane kwerendy oraz analizy pozwoliły na zgromadzenie niezbędnego materiału oraz dokonanie jego oceny.

Opracowanie posiada układ mieszany, nadrzędnie-rzeczowy. Taki układ przyczynił się do jego zwartości i przejrzystości, ukazując fakty historyczne w związkach przyczynowo-skutkowych. Opis składa się z sześciu rozdziałów poprzedzonych wstępem i zaopatrzonych podsumowującym zakończeniem. Uzupełnieniem rozdziałów głównych są: część dokumentacyjna w postaci przypisów i bibliografii (z podziałem na źródła i piśmiennictwo), a także indeksy osób i miejscowości,

Wrocław 1979; tegoż: *Problem narodowościowy na ziemiach polskich w początku XX w. oraz w II Rzeczypospolitej*. Warszawa 1982, a także *Ukraina*. Warszawa 1997; J. Ciechanowicz: *Z rodu polskiego*, t. II. Rzeszów 1999; P. Eberhardt: *Polska ludność kresowa. Rodowód, liczebność, rozmieszczenie*. Warszawa 1998; W. Feldman: *Stronictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906*. M. Feliński: *Ukraińcy w Polsce Odrodzonej*. Warszawa 1931; Z. Fras: *Galicja*. Wrocław 2002; A.S. Fenczak: *Z dziejów inicjatyw polskich na rzecz uregulowania stosunków między obrządkami Kościoła katolickiego – „artykuły” arcybiskupa lwowskiego Jana Skarbka z 1714 r.* [w:] S. Stępień (red.): *Polska – Ukraina 1000-lat sąsiedztwa*, t. I. Przemysł 1990, s. 171; K. Grünberg, B. Sprengel: *Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w XX wieku*. Warszawa 2005; J. Hoff (red.): *Z przeszłości Europy Środkowowschodniej*. Rzeszów 2002; M. Kuczerepa: *Polityka narodowościowa II Rzeczypospolitej wobec Ukraińców w latach 1919–1939*. [w:] *Polska-Ukraina trudne pytania*, t. 1–2. Warszawa 1998, s. 29–46; J. Hrycak: *Historia Ukrainy 1777–1999*. Lublin 2000; G. Hryciuk: *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*. Toruń 2005; S. Kłabiński: *Antynarodowa polityka endecji w rewolucji 1905–1907*. Warszawa 1955; J. Kęsik: *Zaufany komendant. Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego 1892–1981*. Wrocław 1997; J. Kozik: *Ukraiński ruch narodowy w Galicji w latach 1830–1948*. Kraków 1973; J. Maternicki (red.): *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, t. I. Rzeszów 2004; W. Mędzrzeci: *Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław 1988; L. Morawiecki: *Inscriptiones funebres in confinio Poloniae et Ucrainae reperate*, vol. 2. Rzeszów 2004; M. Stolarczyk, A. Bonusiak, J. Kuzicki (red.): *Małe regiony w wielkiej polityce Polski, Słowacji i Ukrainy*. Rzeszów 2003; M. Żarecka-Nowak, M.W. Nowak: *Tożsamość indywidualna i zbiorowa. Szkice filozoficzne*. Rzeszów 2004; W. A. Serczyk: *Hajdamacy*. Kraków 1978; tegoż: *Koliszczyzna*. Kraków 1978, a także *Historia Ukrainy*. Warszawa – Kraków 1990; S. Skrzypek: *Sprawa ukraińska*. Londyn 1953; M. Sycz: *Spółdzielczość ukraińska w Galicji w latach II wojny światowej*. Warszawa 1997; J. Tomaszewski: *Rzeczpospolita wielu narodów*. Warszawa 1985; tegoż: *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa 1985; R. Torzecki: *Kwestia ukraińska w Polsce 1923–1929*. Kraków 1989, s. 15 i in. Większość tych prac rozszerza poznawczą wiedzę historyczną i – choć niektóre zawierają treści zajmujące stanowisko jednej z dwu stron – ukazują polsko-ukraińskie stosunki społeczno-polityczne.

spisy tabel, fotografii i map, wykaz używanych skrótów oraz streszczenia w językach angielskim i ukraińskim.

W rozdziale I, który ma charakter kompilacyjny, omówiono procesy tworzenia się ośrodków polskiej władzy, a także ukraińskiej tożsamości narodowej, terytorialnej etniczności językowej i wyznaniowej oraz położenia politycznego i ekonomicznego ludności ukraińskiej w Galicji na przełomie XIX i XX w., a następnie na Kresach Południowo-Wschodnich Polski aż do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. Zjawiska te przedstawiono, uwzględniając stosunek do Ukraińców sprawujących władzę na tych terenach Austriaków oraz Polaków. W rozdziale tym autor znacznie wybiega poza ustalone ramy czasowe. Czyni to świadomie, z zamiarem ukazania wiedzy, która między innymi skierowana jest do czytelników publikacji związanych z kulturą fizyczną, stanowiąc informację przypuszczalnie nieznaną dla wielu odbiorców z tego grona. Przedstawiono w nim aktywność polityczną, oświatową i kulturalną środowisk ukraińskich, a także, w wąskim zakresie, oddziaływanie na ukraińską świadomość społeczną – za wschodnią granicą Polski. Rozdział ten, poza wprowadzeniem, ukazuje ważne tło zjawisk społecznych mających wpływ na rozwój ukraińskiej kultury fizycznej.

Pozostałe rozdziały dokumentują rozwój kultury fizycznej mniejszości ukraińskiej w II Rzeczypospolitej. Ukazują jej główne założenia programowe i cele. Uwzględniają także proces spójności tych wydarzeń oraz ich ciągłość i umacnianie się wraz z rozwojem ukraińskiej tożsamości narodowej. Elementy te nierozdzielnie łączyły się z działalnością kulturalno-sportową społeczeństwa ukraińskiego w warunkach sprawowania władzy przez rządy II Rzeczypospolitej. W związku, z tym oba te kierunki rozwoju podlegały tym samym działaniom politycznym, jakie dotyczyły społeczeństwo polskie, jak i ludność ukraińską w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Rozdział II poświęcono tworzeniu się podstaw kultury fizycznej w zakresie mniejszościowych struktur ukraińskich stowarzyszeń; procesowi rozwoju kadr; podjętemu przez społeczeństwo ukraińskie wysiłkowi tworzenia bazy i urządzeń sportowych oraz roli, jaką w tych procesach odegrała ukraińska prasa i wydawnictwa.

Rozwój kultury fizycznej w obrębie wychowania fizycznego i turystyki przedstawiono w rozdziale III. Ukazano w nim także wyniki analizy rozwoju szkolnego wychowania fizycznego w placówkach z językiem wykładowym ukraińskim, zamieszczono opis działalności organizacji wychowania fizycznego i sportu szkolnego, a także ukazano ewolucję turystyki wśród społeczeństwa ukraińskiego począwszy od opisu form prekursorskich w okresie galicyjskim, będących pod wpływem pierwiastków polskich, aż do przedstawienia jej rozwoju w Polsce międzywojennej, między innymi w działalności organizacji turystycznej „Płaj”.

W rozdziale IV przedstawiono syntezę działalności młodzieżowych organizacji w zakresie rozwoju wychowania fizycznego, zwłaszcza ukraińskich towarzystw: „Sokił”, „Sicz”, „Płast” (skauting) i „Luh”. Przedstawiono także krótki okres działalności stowarzyszeń „Kamieniari” i „Orły” w zakresie rozwoju sportu robotniczego. Opisano w nim również wybiegającą poza przyjęte ramy terytorialne działalność odpowiedników tych ukraińskich organizacji na emigracji, które miały wpływ na rozwój ukraińskiej kultury fizycznej na omawianym terenie.

Społeczny zasięg sportu ukraińskiego i powstanie struktur w działalności ukraińskich klubów sportowych oraz wiodącą rolę Ukraińskiego Związku Sportowego w rozwoju i upowszechnianiu sportu ukazano w rozdziale V. Dla tego rozdziału przyjęto nadrzędnie układ terytorialny, a podrzędnie chronologiczny. Taka decyzja związana była z koniecznością wyróżnienia etapów rozwoju sportu w województwach lwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim i wołyńskim. Pozwoliło to przedstawić różnice, jakie miały miejsce w poziomie rozwoju organizacji sportowych w poszczególnych województwach w środowisku własnym i na tle polskich organizacji sportowych. Uwzględniono w tym rozdziale także problematykę współdziałania ukraińskich organizacji sportowych z polskim odpowiednikiem na platformie sportowej rywalizacji ligowej. Ponadto ukazano działalność ukraińskich centrali sportowych oraz wpływy, jakie na nie wywierały partie polityczne, jak również fundamentalne działania przedstawicieli ukraińskiego życia gospodarczego. Cezury czasowe tego rozdziału pozwalają na dokonanie oceny powstania i działalności pierwszych ukraińskich organizacji sportowych i ich rozwoju w latach sprawowania władzy przez Austriaków (1906–1918), a następnie w II Rzeczypospolitej (1919–1939).

Rozwój dyscyplin sportowych przedstawiono w rozdziale VI. Dla przejrzystości obrazu ukazano go w podziale na sporty indywidualne, gry sportowe, sporty walki, sporty zimowe i inne. Przy takim układzie, omówiono odrębnie poszczególne dyscypliny sportowe rozwijane przez Ukraińców w latach 1919–1939. W rozdziale tym uwzględniono również występowanie w ukraińskim ruchu sportowym nielicznych mniej popularnych dyscyplin sportowych.

Zamykając publikację zakończenie stanowi próbę posumowania i dokonania oceny działalności Ukraińców na polu rozwoju kultury fizycznej.

Publikacja *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich w latach (1868–1939)* obok rozprawy habilitacyjnej Tomasza Jurka pt.: *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939* (Gorzów Wlkp. – Poznań 2002) oraz dysertacji doktorskiej Jarosława Rokickiego pt.: *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku* (Warszawa – 2005) wykonanej w Uniwersytecie Warszawskim pod kierunkiem prof. dra. hab. Jerzego Tomaszewskiego, uzupełnia w części historiografię kultury fizycznej mniejszości narodowych na ziemiach polskich do 1939 r. (na opracowania w tym zakresie

oczekują mniejszości: litewska, białoruska, słowacka i inne). Obok wymienionych pozycji oraz publikacji Andreea Luha o działalności Niemieckiego Związku Gimnastycznego w Czechosłowacji³², stanowi ona kolejną pozycję dokumentującą działalność mniejszości narodowych w rozwijaniu kultury fizycznej. Ukazuje kulturowe przenikanie się żywiołów – polskiego i ukraińskiego – mieszkających od wieków obok siebie. Przybliży mało dotąd znany, zwłaszcza w historiografii kultury fizycznej w Polsce, obraz rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej na ziemiach polskich do 1939 roku.

³² A. Luh: *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. München 1988. Ukazała się także publikacja o rozwoju gimnastyki wśród mniejszości niemieckiej w Brazylii. Zob. L. Wieder: *Deutsches Turnen in Brasilien*. Göttingen 1990.

ROZDZIAŁ I

Ludność ukraińska na ziemiach polskich do 1939 r.

Problem ukraiński na ziemiach polskich pod zaborami zaznaczył się wyraźnie na początku lat dziewięćdziesiątych XIX w. Pod wpływem Wiednia, pozostającego w ciągłym zagrożeniu wojną z Rosją, ukraińscy działacze przymusili Juliana Romanczuka, przedstawiciela ukraińskich narodowych demokratów, do negocjacji ugody z Polakami. Ugoda polsko-ukraińska została zawarta w 1890 r., a już w 1894 r. Polacy dali odczuć stronie ukraińskiej, że nie zamierzają iść w sprawie politycznego równouprawnienia, a także rozszerzenia narodowego szkolnictwa ukraińskiego w Galicji, na dalsze ustępstwa. Nazywane wówczas „nową erą” porozumienie polsko-ukraińskie z 1890 r. załamało się. Kwestia ukraińska przybierała od tego momentu (1894–1895) formy stale narastających różnorodnych, wzajemnych oskarżeń i dokuczliwości. Rząd Krajowy utworzony w 1867 r. przy udziale Austriaków opanowany został prawie w całości przez Polaków. Stąd niezbędne reformy polityczne i gospodarcze uwzględniające interesy Ukraińców, w postaci ich aspiracji narodowo-kulturalnych i zaspokojenia głodu ziemi, zależały wyłącznie od *żywiotu polskiego* sprawującego w imieniu Austriaków rządu w Galicji¹.

Stosunki polsko-ukraińskie na początku XX w. zaostrzyły się pod wpływem realizacji programów partii politycznych z obu stron. Po stronie polskiej najaktywniej działała endecja, która wspierała nacjonalistów polskich, działających szczególnie na Podolu (Podolacy). Ich postawa, a także przeciwności i oczekiwania roszczeniowe z obu stron doprowadziły do wzrostu nastrojów nacjonalistycznych wśród Ukraińców². Momentem kulminacyjnym w roszczeniowych stosunkach polsko-ukraińskich było zabicie namiestnika galicyjskiego A. Potockiego³.

¹ W. Feldman: *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906*, t. I i II. Kraków 1907, *passim*.

² Szerzej o antagonizmach polsko-ukraińskich na początku XX w. pisze J. Buszko: *Historia Polski 1864–1948*. Warszawa 1980, s. 158–159. Żywioł polski, znajdując się w zależności politycznej i gospodarczej od Wiednia, sam z kolei zajmował stanowisko uprzywilejowane w stosunku do ludności ukraińskiej we wschodniej części kraju.

³ Szerzej pisze o tym A. Chwalba: *Historia Polski 1795–1918*. Kraków 2001, s. 526; Andrzeja Potockiego namiestnika Galicji w 1908 r. zamordował ukraiński student Myrośław Siczynski. Został on okrzyknięty bohaterem Ukrainy.

Mimo wielokrotnego potępienia stosowania terroru w walce politycznej przez ukraińskiego metropolitę Andrzeja Szeptyckiego, napięcie między oboma narodami nie malało. I wojna światowa stosunki te zaostrzyła. W trakcie jej działań mordy rusefilów przez Austriaków oraz prześladowania grekokatolików przez Rosjan wpłynęły na pogorszenie się stosunków obu zwaśnionych narodów⁴.

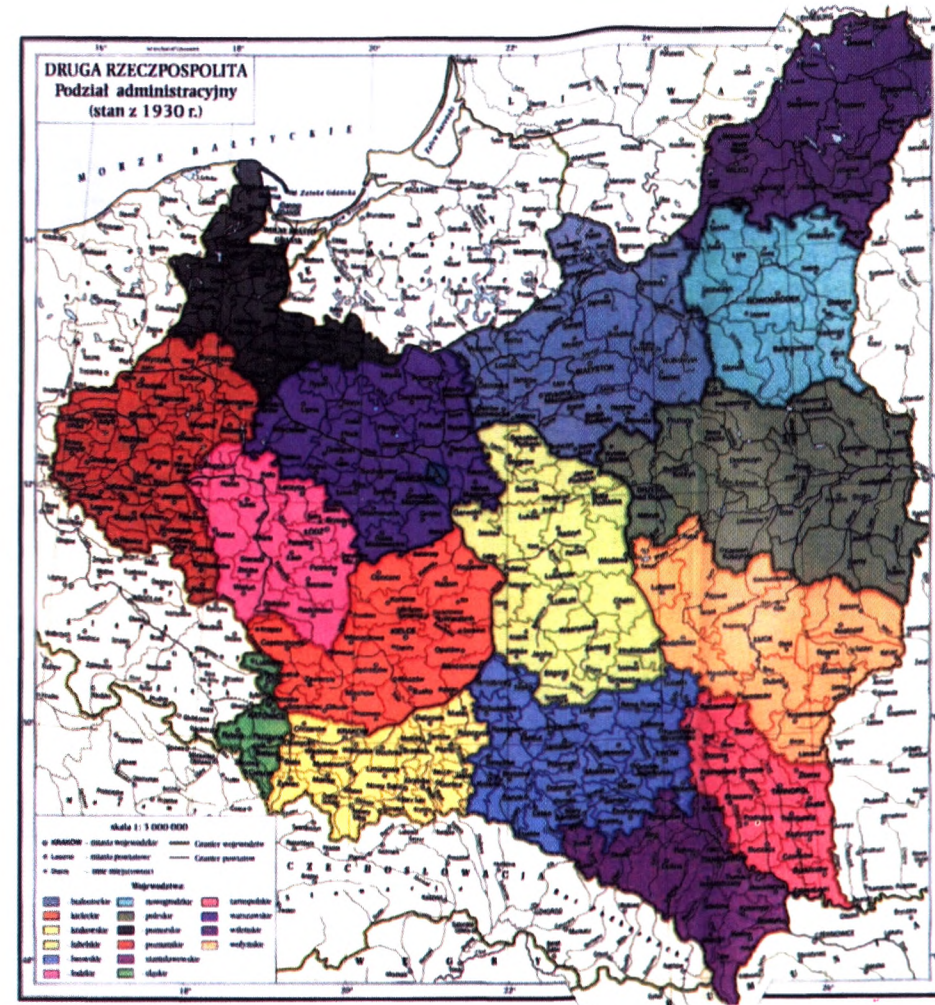
1. Rozmieszczenie ludności ukraińskiej

W końcu XIX w. ojczyzna Polaków stała się ojczyzną innych narodów. W wyniku wielowiekowych procesów narodotwórczych, zachodzących na kresach dawnej Rzeczypospolitej, ukształtowały się cztery narody: dwa słowiańskie – ukraiński i białoruski, oraz dwa bałtyckie – litewski i łotewski. Na wschodnie granice obu narodów oddziaływała kultura i język polski oraz religia katolicka. Wpływ na uformowanie się nowego narodu białoruskiego i ukraińskiego miała

Mapa 1. Podział administracyjny Galicji przed 1818 r.

⁴ Szerzej wydarzenia te opisuje M. Klimecki: *Galicja Wschodnia 1920*. Warszawa 2004. Publikacja przybliży przebieg walk o przynależność wschodniej Małopolski i Lwowa w latach 1918–1920.

Mapa 2. Podział administracyjny II Rzeczypospolitej ok. 1930 r.

wspólna historia. Oba te narody wyłoniły się z ludu chłopskiego. Ich powstanie wywołało po stronie polskiej skurczenie się bazy etnicznej. Identyfikacja terytorialna i językowa prowadząca do odrębności ukraińskiej doprowadziła do konfliktów z narodem dotychczas panującym na danym terytorium. Stąd w drugiej połowie XIX w. formowanie się narodów, nazywanych umownie „kresowymi”, było niedostrzegane przez Polaków, a także przejawiało się u nich brakiem zrozumienia dla potrzeb terytorialnych, które narody te zgłaszały. Polacy postrzegali Ukraińców jako smętnych, ociężałych i podejrzliwych. W miarę przybliżania się 1914 roku. obraz Ukraińca przedstawiał prostackiego i groźnego hajdamakę. Ukraińcy

widzieli zaś w Polaku pewnego siebie, postępującego z pychą i arystokratyzmem Lacha, przewrotnego, szybko wpadającego w gniew złego człowieka. Ocena ta wyraźnie zabarwiona była wytworzonym wśród Ukraińców stereotypem Polaka na tle konfliktu pana i chłopca. Większość Polaków opowiadała się za kontynuacją życia tolerancyjnego Polaków, Litwinów i Ukraińców, w ramach wspólnej przyszłej Rzeczypospolitej. Propozycję tę narody „kresowe” w sposób zasadniczy odrzuciły, upatrując w odrębnych, własnych państwach poprawę bytu i szansę na swój rozwój. Zabiegi Polaków na rzecz zachowania wspólnoty narodów doprowadziły pod koniec I wojny światowej, do krwawych wojennych rozwiązań⁵.

Około 1880 r. Galicję zamieszkiwało 90% ludności wyznania katolickiego trzech obrządków: rzymskiego (łacińskiego), greckiego (unickiego) i ormiańskiego⁶. Najliczniejsi byli rzymscy katolicy, oni też mieli przewagę liczbową w Galicji Zachodniej, gdzie stanowili 87% ogółu mieszkańców. W Galicji Wschodniej przewagę stanowili grekokatolicy, przy czym rzymscy katolicy zachowywali większy dynamizm wzrostu⁷. W 1880 r. stanowili oni w Galicji Wschodniej ponad jedną piątą, a w 1910 r. ponad jedną czwartą ogółu mieszkańców. W 1900 r. wzrostowi

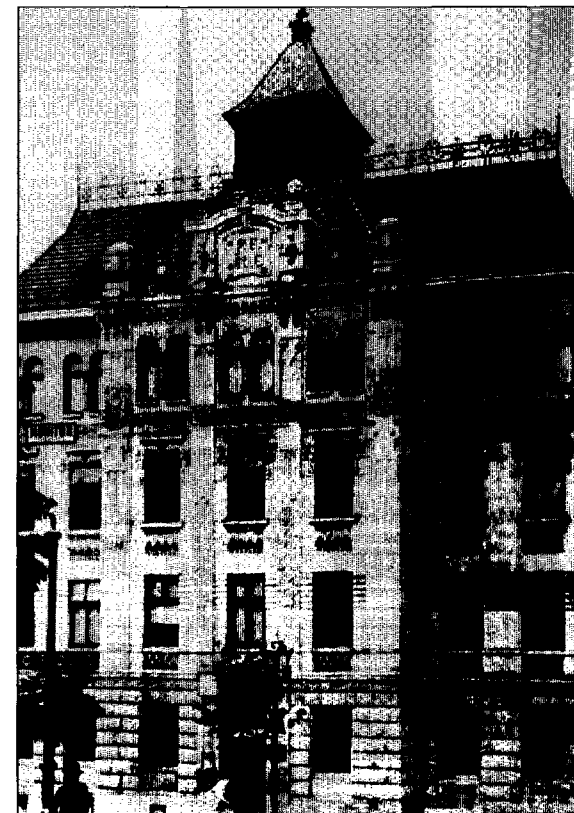
⁵ Tamże, 163–165.

⁶ I. Gieysztorowa: *Wstęp do demografii staropolskiej*. Warszawa 1976, s. 110–112. Na ziemiach polskich pierwszym państwowym spisem ludności był spis uchwalony z inicjatywy F. J. Moszczyńskiego przez Sejm Czteroletni, 22 czerwca 1789 r. Miał on charakter podatkowo-wojskowy. Z tego powodu pominięto nieopodatkowane warstwy – szlachtę i duchowieństwo. Wyniki tego spisu opublikowano dopiero w 1790 r. Według szacunkowych danych Joachima Lelewela w 1763 r. obszar Rzeczypospolitej zamieszkiwało 13 mln ludności, w tym 9,5 mln Polaków (73%), 1 mln Niemców (8%) oraz 2,5 mln osób innej narodowości (19%). Podczas spisu w liczbie 9,5 mln Polaków ujęto wówczas Białorusinów i Rusinów/Ukraińców, zaś wśród innych narodowości wykazano 1,5 mln Żydów oraz 1 mln Litwinów i Łotyszów. Zob. Z. Sułkowski: *Mniejszości w świetle spisów statystycznych z przełomu XIX i XX wieku*. [w:] J. Skarbek: *Białoruś – Czechosłowacja – Litwa – Polska – Ukraina. Mniejszości w świetle spisów statystycznych XIX i XX wieku*. Lublin 1996, s. 6; Szerzej o tematyce statystycznej w Galicji piszą: T. Gaśowski: *Austriackie spisy ludności lat 1869–1910*. [w:] *Przeszłość demograficzna Polski*, t. 11. Warszawa 1981, s. 37; K. Zamorski: *Ludność Galicji w latach 1857–1910*. [w:] *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji*. Kraków–Warszawa 1989, s. 4; A. Burzyński: *Z rozważań nad oceną austriackich powszechnych spisów ludności z lat 1869–1910*. [w:] *Przeszłość demograficzna Polski*, t. 15. Warszawa 1984, s. 61.

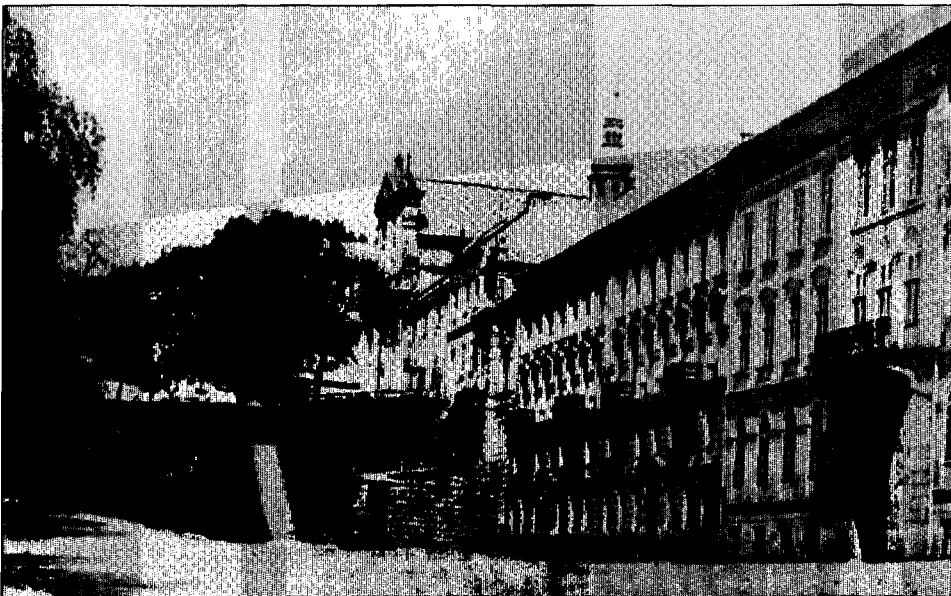
⁷ E. Gierałtowski: *Nasze siły. Zabór austriacki*, cz. II. „Przegląd Wszeczpolski”, 1902 nr 4, s. 255, 277. Na 1000 mieszkańców całej Galicji w 1890 r. było 532 Polaków i 428 Ukraińców-Rusinów, a w 1900 r. 544 Polaków i 421 Ukraińców; S. Kasznica, M. Nadobnik: *Najważniejsze wyniki spisu ludności i spisu zwierząt domowych według stanu z dnia 31 grudnia 1910 r.* „Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych”, t. XXIV, z. 1. Lwów 1911, s. 22–27. Tabele III i IV podają, że w 1869 r. w Galicji Wschodniej na 1000 mieszkańców było 303 rzymskich katolików, co stanowiło 21,84%, a w 1910 r. już 362, co stanowiło 25,31%. Unitów było w 1869 r. 64,86%, a w 1910 r. – 61,68%. Ukraiński działacz i uczonec dr Wołodimir Ochrymowicz w pracy: *Faktywni i faktyczni straty Rusynów w demograficznym bilansie halycyńskim za desiatylittia 1900–1910. Statystyczna rozwytko*. Lwów 1912 – podaje, że w wymienionych latach nastąpił spadek liczby Ukraińców na omawianych terenach o 2,7%. Przy tym tempie spadku w 1990 r. liczyliby oni zaledwie 29,3% ludności.

temu sprzyjała zamorska emigracja grekokatolików oraz napływ urzędników i robotników z Galicji Zachodniej. Rozmieszczenie katolików obrządku łacińskiego w Galicji Wschodniej było nierównomierne. Skupiali się oni w dwóch rejonach: od linii Sokala i Lubaczowa na północy, do Sanoka, czyli wzdłuż granicy Galicji Wschodniej z Zachodnią, oraz w tzw. pasie podolskim, od Lwowa na wschód, aż do granicznej rzeki Zbrucz. W części gmin na południe od Dniestru stanowili jednak zaledwie 5% ogółu ludności. Do końca lat 90. XIX w. ludność obu obrządków żyła zgodnie, uczęszczając zarówno do kościoła, jak i do cerkwi, które były znacznie gęściej rozmieszczone od kościołów łacińskich. Śpiewali w nich polskie pieśni, w tym kolędy, wymiennie chrzcili dzieci. Wzajemnie świadczyli sobie pomoc dobrośiądzą, księża pożyczali w cerkwi krzyże i świece. Z okazji świąt i odpustów księża „ruscy” i rzymscy bywali razem na przyjęciach we dworze. W domach wisały obrazy świętych obu wyznań. W miarę czasu i docierania hasła nacjonalistycznych postępowała separacja narodów. Obok obrządków rzymskokatolickiego i unickiego w Galicji Wschodniej istniał obrządek ormiańsko-katolicki liczący około 0,1–0,2% wyznawców. Pozostałe wyznania chrześcijańskie (protestantyzm i prawosławie) skupiały stale 1% ogółu mieszkańców. Znaczny odsetek wyznaniowy stanowili wyznawcy religii mojżeszowej⁸.

⁸ *Ukraińska Zahałna Encyklopedia*, t. III. Lwów – Stanisławów – Kołomyja 1932, s. 866; Szerzej o tym pisze Z. Budzyński: *Od religii do narodu. Problem tożsamości religijnej i etnicznej na pograniczu polsko-ukraińskim w latach 1772–1939*. [w:] A. Andrusiewicz (red.): *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, dz. cyt., s. 35–74; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia państwa...*, dz. cyt., s. 476–479.

Fot. 1. 1914 r. Budynek Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Dniestr” we Lwowie

Fot. 2. 1913 r. Budynek Towarzystwa Naukowego im. T. Szewczenki (od strony południowej) we Lwowie

Obok wyznania, drugim wskaźnikiem zajmowania terytorium, a tym samym wyrazem tożsamości narodowej, był język mieszkańców. W Galicji, jak wykazały spisy powszechne przeprowadzane co dziesięć lat, począwszy od 1880 r. do 1910 r., językiem domowym w absolutnej większości był język polski. W 1914 r., pomijając mieszkańców wyznania mojżeszowego, w Galicji językiem polskim posługiwało się 51–52% mieszkańców. W 1880 r. różnica między liczbą ludności używającej języka polskiego a tą posługującą się językiem ruskim/ukraińskim wynosiła 8,5%, a w 1910 r. wzrosła aż do 18,3%. Na podstawie danych statystycznych, w 1910 r. języka polskiego w Galicji Wschodniej używało 39,75% mieszkańców, natomiast językiem ruskim/ukraińskim posługiwało się 58,92%, a niemieckim 1,21%. W 1910 r. w Galicji Wschodniej w większości językiem polskim posługiwali się mieszkańcy powiatów: Brzozów, Jarosław, Sanok, Przemyśl, Lwów miejski, Lwów wiejski, Skałat, Trembowla i Tarnopol. W kilkunastu innych istniała względna równowaga.

W Galicji Wschodniej językiem polskim posługiwali się przedstawiciele wyznania łacińskiego i ormiańskiego, deklarowali ją także wyznawcy judaizmu. Łacinnicy podawali w spisie język domowy polski, uczęszczali bowiem do polskiego – „łackiego” kościoła. Język kojarzył im się z wyznaniem. Rozwój nacjonalizmów wywołał zantagonizowanie się kościołów chrześcijańskich z innymi obrządkami, które funkcjonowały w Galicji. Uznanie przez Ukraińców religii greckokatolickiej za narodową wywołało wrogość do ruskojęzycznych łacinników. Językiem

polskim posługiwała się również część mieszkańców – unitów. Do 1914 r. liczba ich wzrosła. Różnica ilościowa pomiędzy polskojęzycznymi unitami a mieszkańcami posługującymi się językiem ukraińskim wynosiła w Galicji Wschodniej około 150 tys., a w Galicji Zachodniej 20 tys. osób. W 1900 r. według spisu w powiecie lwowskim mieszkało 49,6 tys. łacinników i 62,1 tys. unitów, ale językiem polskim posługiwało się 60,7 tys. mieszkańców, a ruskim/ukraińskim 57,5 tys. Po dziesięciu latach, a więc w 1910 r., w języku polskim mówiło 99 tys. osób, natomiast ruskim/ukraińskim 58 tys. (spośród 74 tys. unitów). Wynika z tego, że 20% unitów powiatu lwowskiego używało języka polskiego jako domowego. W rzeczywistości mogła to być liczba mniejsza (badacze ukraińscy poddają te liczby krytyce). W samym Lwowie procent ten był jeszcze wyższy. W całej Galicji w latach 1900–1910 liczba mieszkańców posługujących się językiem polskim wzrosła o 31,2%, ruskim/ukraińskim o 4,3%, a niemieckim zmniejszyła się o 63,3%. W formularzach spisowych część mieszkańców Galicji w 1910 r. nie potrafiła jeszcze wskazać swojej narodowości, stąd za podstawę do szacunkowego określenia liczebności poszczególnych narodów Galicji (Austrii) służył język i wyznanie⁹. Stwarzało to możliwości manipulacji i hipotez historyków, publicystów i polityków. Na przykład Polacy identyfikowali wyznawców religii rzymskokatolickiej z Polakami, kwestionowali to badacze ukraińscy, m.in. z USA i Kanady,

Fot. 3. 1913 r. Budynek Towarzystwa Naukowego im. T. Szewczenki we Lwowie

⁹ K. Zamorski: *Ludność Galicji...*, dz. cyt., s. 71–92.

podając, że co najmniej 20–40% łacinników (latynnyki) w Galicji Wschodniej miało świadomość narodową ukraińską. Liczbowo przedstawiało się to następująco: od 200 do 400, a nawet 550 tys. osób. Na tyle oceniano liczbę chłopów, łacinników używających w domu i w urzędzie języka ukraińskiego. W ciągu wielu lat współżycia, wielu łacinników w mowie i obyczajach przypominało bardziej unickich sąsiadów, niż chłopów z krakowskich i tarnowskich wsi¹⁰. W ich mowie do-

Fot. 4. 1914 r. Budynek Towarzystwa „Ridnyj Dom” we Lwowie

minowały słowa ruskie, lecz były one przemieszane z polskimi, znanymi z domu czy z kościoła. Niektórzy łacinnicy działali równocześnie w polskich stowarzyszeniach i klubach ukraińskich. Katolicy rzymscy, zamieszkując w ukraińskim otoczeniu, przejmowali jego wymowę, zachowując niejednokrotnie swoje słownictwo, składnię i morfologię. Z kolei ludność unicka przemieszana z polską przyswajała sobie polskie słownictwo, zachowując własne nazewnictwo i wymowę. W licznych przypadkach unicy działali w polskich klubach i stowarzyszeniach. Ówczesne społeczeństwo galicyjskie silnie przemieszane, mówiące podobnymi

¹⁰ Według szacunków działaczy Stronnictwa Narodowego, w wyniku *kradzieży dusz* (przez księży unickich), rutenizacji uległo około 1 miliona chłopów polskich. Przypadki takie można znaleźć w dokumentach znajdujących się w Archiwum w Przemyślu, zbiory Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego, sygn. 5472.

językami (liczne polonizmy w literackim języku ukraińskim), żyjące z jeszcze słabo rozwiniętą tożsamością, nie zawsze było w stanie zdecydowanie określić swoją przynależność narodową. Było to trudniejsze w rodzinach mieszanych, gdzie o wyborze wyznania dzieci, a później narodowości, decydowała płeć rodziców.

Narastające konflikty kulturowe i religijne tuż przed I wojną światową przyspieszały krystalizowanie się poczucia narodowego Ukraińców. Istnienie tendencji narodowych na pograniczu językowym i wyznaniowym wpływało na zwiększenie aktywności działania elit politycznych polskich i ukraińskich, w zakresie zdobywania deklaracji narodowej społeczeństwa. W latach 1890–1900 zaczęła gwałtownie narastać walka o narodowe określenie łacinników języka ruskiego, czy rusko-polskiego między narodowcami polskimi i ukraińskimi. Ważną rolę w tej rywalizacji odegrały struktury wyznaniowe. W tym czasie parafie łacińskie były rozległe, kościoły rzadko rozmieszczone. W latach 1880–1898 przybyło w Galicji 47 parafii łacińskich i 491 unickich. Dzieliło to obszar pomiędzy wyznania w następujący sposób: na jedną parafię łacińską przypadało 205 km², a na jednego kapłana 3328 parafian, natomiast w parafiach unickich na jeden kościół przypadało 45 km², a na jednego kapłana 1275 mieszkańców. Przewaga liczebna greckokatolickich parafii oraz kapłanów występowała w całej Galicji¹¹. W 1914 r. istniało 1875 parafii greckokatolickich, w których pracowało 2478 księży, natomiast parafii łacińskich było 1 060, z 2020 księżmi. Obrządek greckokatolicki skupiał 3,5 mln wyznawców, a łaciński ponad 4 mln¹². Gdyby nie było polskiej działalności narodowej, zdaniem historyków ukraińskich nastąpiłby nieodwracalny proces ukrajinizacji chłopskich łacinników¹³. Drugim co do ważności językiem

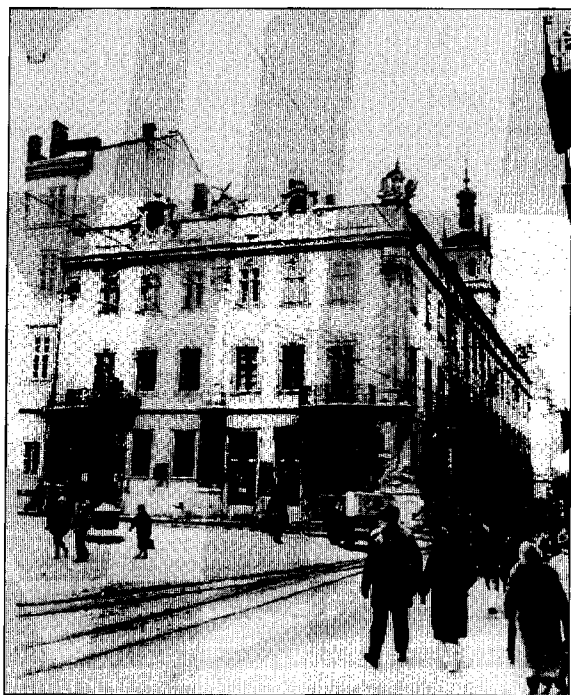
¹¹ B. Longchamp de Berier: *Ochrzczony na szablach powstańczych. Wspomnienia (1884–1918)*. Wrocław 1983, s. 222. Autor podaje, że szlachta polska, nawet już w okresie po trzecim rozbiórce, tak silnie propagowała unię w imię zgody narodowej, że wielcy właściciele ziemscy – Polacy – częściej fundowali probostwa greckokatolickie i cerkwie, niż kościoły. Jako adwokat stwierdził, iż w prawie każdej księdze gruntowej polskich majątków ziemskich były wpisane akty erekcyjne probostw unickich, jak i nadania znacznych obszarów ziemi i innych dotacji na rzecz miejscowych cerkwi; Ks. Szydelski: *My a wschód słowiański*, t. II. „Świat Słowiański”. 1910, s. 140.

¹² L. Kolankowski: *Kościół a cerkiew w Galicji Wschodniej*, t. I. „Świat Słowiański”. 1909, s. 5–7. Stan posiadania obu obrządków przedstawiał się następująco: w całej Galicji w 1907 r. było 1 906 parafii unickich, a rzymskokatolickich – 904, w Galicji Wschodniej – 502. Unicy posiadali 3 379 cerkwi i kaplic. W diecezji lwowskiej było 312 kościołów i 983 cerkwie. Na jeden kościół przypadało 2 663 wiernych, a na jedną cerkiew 956; S. Kasznica, M. Nadobnik, *Najważniejsze wyniki...* dz. cyt., tabela III. Jedna parafia unicka obejmowała 42 km², a rzymskokatolicka 205 km². W latach 1880–1898 przybyło w Galicji 47 parafii rzymskokatolickich i 491 unickich; S. Gromnicki, A. Rokosz: *Kilka uwag w sprawie ruskiej, albo co miara to wiara*. Lwów 1901, s. 20–37; „Gazeta Narodowa”, z 25 IX 1910.

¹³ L. Kolankowski, *Kościół a cerkiew...*, dz. cyt., s. 11. Według obliczeń statystycznych w 1880 r. brakowało w Galicji Wschodniej 751 parafii rzymskokatolickich; M. Hruszewski: *Oswobożdzenie Rosji i ukraiński wopros. Ukraiński zbornik*. St. Petersburg 1907, s. 195 i dalsze. Stwierdza on, że powyższa sytuacja związana z brakiem parafii rzymskokatolickich wywołała pojawienie się w Gali-

w Galicji był język ruski/ukraiński. Według spisu z 1910 r. wyłącznie nim posługiwała się ludność greckokatolicka¹⁴.

Wśród katolików obu obrządków w Galicji mieszkaly społeczności o regionalnej odrębności kulturowej. Występowały one na terenach górskich, w pasie od granicy ze Śląskiem Cieszyńskim,

Fot. 5. Dom Towarzystwa „Prosvita” we Lwowie 2000 r.

aż do Pokucia. Charakter ich gospodarki pasterskiej oraz warunki górskie ukształtowały społeczność silnie przywiązaną do tradycji religijnych, z trwałym poczuciem dążenia do wolności. Szczepami sąsiadującymi, m.in. z polskimi góralami byli tzw. Łemkowie, Bojkowie i Huculi. Łemkowie (nazywani tak od częstego używania w mowie przysłówka „łem”), ludność wyznania unickiego (nieliczni prawosławni) pojawiająca się w latach 40. XIX w. zamieszkiwała po polskiej i węgierskiej stronie Karpat, aż po San i Bieszczady. Część z nich, identyfikując się z tendencjami narodowymi, uległa z czasem idei ukraińskiego narodu. Ukraińcy uważali Łemków za część swojego narodu. Łemkowie zamieszkiwali górskie gminy powiatów w Galicji Zachodniej. W żadnym nie stanowili większości, liczone ich od 20% w powiecie gorlickim, do nieco wyższego odsetka w innych powiatach. Najdalej na zachód wysuniętą miejscowością łemkowską była wieś Jaworki koło Szczawnicy, w sąsiedztwie wąwozu Homole w powiecie nowotarskim. Liczbę polskich Łemków, w całej populacji łem-

cji Wschodniej kategorii ludności nazywanej Rusinami-łacinnikami. W 1880 r. było ich 84 000, a w 1900 r. już tylko 30 000, głównie w gminach wiejskich. Potwierdza tę sytuację znany w Galicji Wschodniej antagonist Polaków, Mychajło Hruszewskij. Wyliczył on liczbę Rusinów-łacinników na 200 000 osób, poza tym wszystkich Polaków obrządku łacińskiego w Galicji Wschodniej nazywał Ukraińcami wyznania rzymskokatolickiego. Zob. „Czas”, nr 218 z 24 IX 1906 r.; M. Paliwoda: *Praelectrones ex jure canonico*. Leopoli 1901, s. 155. Prawo austriackie zezwalało na zakładanie nowej parafii dla 900 wiernych każdego obrządku. Jeżeli żyli oni w rozproszeniu, pomiędzy obywatelami innego wyznania, to parafia mogła powstać już przy 500 wiernych.

¹⁴ K. Zamorski, *Ludność Galicji...*, dz. cyt., s. 71–92.

kowszczyzny, począwszy od XIX w., zmniejszył proces ich emigracji za ocean. Graniczyli oni z Bojkami (nazywanymi tak od częstego używania w mowie słowa „boj”), sąsiadami Huculów. Huculi żyli na południe od Stanisławowa, w kierunku na Kołomyję i Pokucie. Wszyscy oni uważali się za tutejszych „ruskich górali”. W ich świadomości, dotyczącej tożsamości, towarzyszyło powiedzenie – „bądźmy sami sobą”. Z wytrwałością kultywowali staroruskie tradycje, zwyczaje, język oraz swoją odrębność etniczną i kulturową. Na te trzy odrębności społeczne wpływały zarówno ukraińskie, jak i polskie siły kulturotwórcze. Część z nich, kierując się ku własnej tożsamości narodowej, sprzyjała prawosławiu.

Tabela 1

Ludność Galicji według języka i wyznania w latach 1880–1910

Rok	Obywatele według języka w% ogółu ludności			Ludność według wyznania			
	polskiego	ruskiego	niemieckiego	rzym. kat.	greck. kat.	izrael.	inne
1880	51,5	43,0	5,5	45,6	42,2	11,6	0,6
1890	53,3	43,2	3,5	45,4	42,3	11,6	0,7
1900	54,8	42,3	2,9	45,8	42,5	11,1	0,6
1910	58,6	40,3	1,1	46,5	42,1	10,9	0,5

Źródło: R. Romer, I. Weinfeld: *Rocznik Polski. Tablice statystyczne*. Kraków 1917, s. 18.

30 września 1921 r. odbył się pierwszy po I wojnie światowej spis ludności Rzeczypospolitej (bez Wileńszczyzny i Górnego Śląska). Na terenach ówczesnej Polski, według tego spisu, zamieszkiwało 27,2 mln osób¹⁵, z czego Polacy stanowili 69%. Najliczniejszą grupę mniejszości narodowej stanowili Ukraińcy – 14% (3,8 – 4,5 mln). Później byli: Żydzi – 8% (2,1 mln), Białorusini – 4% (ponad 1 mln), Niemcy – 4% (ponad 1 mln), Litwini, Czesi, Ormianie, Rosjanie, Tatarzy i inni – 1%¹⁶. Wiele osób nie potrafiło jednoznacznie określić swojej narodowości,

¹⁵ *Mały Rocznik Statystyczny 1937*. Warszawa 1938, s. 11–12; Szerzej o tym pisze W. Roszkowski: *Najnowsza historia Polski 1914–1945*. Warszawa 2003, s. 115–171.

¹⁶ Zob. J. Kozik: *Ukraiński ruch narodowy w Galicji w latach 1830–1848*. Kraków 1973, s. 39–50; tegoż: *Wpływy polskie na kształtowanie się świadomości narodowej Ukraińców w Galicji*. „Studia Historyczne”, 1967 z. 1–2, s. 87–112; Z. Urbański: *Mniejszości narodowe w Polsce*. Warszawa 1932, s. 32–33. Z uwagi na trwające lokalne walki, w 1921 r. spis nie mógł objąć wszystkich ziem będących później w granicach Rzeczypospolitej. Stąd prawdopodobne jest zawyżenie liczby Polaków oraz zaniżenie liczby Ukraińców i Żydów; R. Romer i I. Weinfeld opracowali *Tablice statystyczne na podstawie Podręcznika statystycznego*, t. VIII, IX; S. Kasznica, M. Nadobnik: *Najważniejsze wyniki...*, dz. cyt.; K. Zamorski: *Ludność Galicji 1857–1910*. [w:] *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji*. Kraków 1989, s. 71, 92; K. Bachman: *Piąta kolumna Moskwa? Ruch rusofilski w Galicji a austriacka polityka zagraniczna przed I wojną światową*. „Biuletyn Krajoznawczy”, 1999 nr 5, s. 11–17. Interpretując spis ludności w Galicji Wschodniej z 1910 r. autor podaje następujące liczby: Polaków – 1 455 tys., Rusinów – 3 187 tys. i około 660 tys. Żydów.

stąd na pytanie o narodowość odpowiadało „tutejszy”. Istnienie mniejszości narodowych stwarzało rozmaite trudności i konflikty, pogłębiane jeszcze bardziej przez istniejące podziały wyznaniowe. Ludność ukraińska wyznawała w większości wiarę greckokatolicką. W 1931 r. deklarowało ją 11,9% mieszkańców, czyli około 3 mln osób. Wyznanie to dominowało w województwach południowych: stanisławowskim (73,8%) i tarnopolskim (59,4%), natomiast we lwowskim wynosiło (42,5%). W innych regionach kraju wyznanie to prawie nie występowało. Głową Kościoła greckokatolickiego w Polsce (1919–1939) był arcybiskup lwowski metropolita halicki (1901–1944) Andrzej Szeptycki, zaangażowany w działalność ruchu narodowego. Istniały dwa biskupstwa tego obrządku – we Lwowie i Stanisławowie. Ludność ukraińska zamieszkiwała w województwach: lwowskim, poleskim, stanisławowskim, tarnopolskim i wołyńskim, gdziekolwiek stanowiąc absolutną większość. Na omawianym terenie najliczniejsze i najbardziej zwarte terytorium ukraińskie stanowił Wołyń (około 1,5 mln ludności ukraińskiej). A kolejno województwo lwowskie i stanisławowskie, w których było po około 1 mln, w tarnopolskim 750 tys. i na Polesiu 350 tys. Nieco mniej Ukraińców zamieszkiwało w enklawach osadnictwa ukraińskiego w części województwa lubelskiego (Chełmszczyzna i Podlasie) – 70 112, a także w Karpatach na zachód od Sanu (tzw. Łemkowszczyzna) w części województwa krakowskiego – około 59 tys. W niewielkich ilościach ludność ukraińska mieszkała we wszystkich pozostałych województwach Rzeczypospolitej. Liczba Ukraińców mieszkających poza obszarem określanym jako Kresy Wschodnie wynosiła niewiele, bo 10 300 osób, co stanowiło 0,2% ogółu Ukraińców w Polsce wg stanu wynikającego ze spisu przeprowadzonego w 1931 r.¹⁷

Tabela 2
Ludność ukraińska województw centralnych i północno-wschodnich w Polsce w 1931 r.

Województwo	Ogół ludności	Ludność ukraińska	%
białostockie	1 643 844	860	0,05
kieleckie	2 935 697	971	0,03
krakowskie	2 297 802	1 503	0,2
lubelskie	2 464 936	3 755	0,2
łódzkie	2 632 010	1 456	0,1
pomorskie	1 080 138	402	0,003
poznańskie	2 106 500	883	0,003
śląskie	1 295 027	265	0,0002
m. Warszawa	1 171 892	1 282	0,1
warszawskie	2 529 228	993	0,03

Źródło: *Statystyka Polski. Seria C. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 XII 1931 r.* Warszawa 1938.

¹⁷ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (dalej: MSW), *Sprawozdanie z działalności GUS za 1931 r.* sygn. 825, k. 22–23.

Znacznie szersza jest kwestia analizy rozmieszczenia ludności ukraińskiej na uważanym przez nią za ukraiński obszar etnograficzny. W 1931 r. wchodziło do niego aż 8 województw południowo-wschodniej Polski. Dwa z nich – stanisławowskie (z ponad 70% ludności ukraińskiej) i wołyńskie (o podobnym odsetku) – stanowiły obszar zwartej dominacji ukraińskiej szczególnie na wsi¹⁸. Znajdujące się między nimi województwo tarnopolskie zamieszkiwało 46% Ukraińców, a poleskie 31%. Najbardziej zróżnicowane pod względem zasiedlenia było województwo lwowskie. Żyło tam 34,5% ludności ukraińskiej, przy czym procent ten był znacznie wyższy w powiatach wschodnich, w zachodnich natomiast był bardzo mały¹⁹. Należy zauważyć, że ludność

Fot. 6. 1936 r. Automatyczna rozlewnia pasteryzowanego mleka w zakładzie kooperatywy „Masłosojuz” we Lwowie. („Zmah” 1937 nr 26, s. 1)

ukraińska miała przewagę na wsi województw wschodnich i na Wołyniu, natomiast polska – w miastach tego obszaru (Lwów – 63% Polaków, Przemyśl – 64%, Tarnopol – 77%, mniej Polaków mieszkało w Stanisławowie – 42,0% i Łucku – 27%, podobnie było w mniejszych miastach). Obszar objęty zasięgiem języka ukraińskiego w Polsce był bardzo rozległy. Wchodziły w jego skład w całości trzy województwa: stanisławowskie, tarnopolskie i wołyńskie, częściowo lwowskie (bez pięciu powiatów zachodnich) prawie całe Polesie (z wyłączeniem powiatu pużańskiego), Chełmszczyzna i Podlasie, powiat biały województwa białostockiego oraz zachodnia Łemkowszczyzna leżąca w województwie krakowskim²⁰. Obszar ten obejmował jedną trzecią ówczesnego państwa polskiego. Spośród 82 powiatów wchodzących w skład tego obszaru 42 posiadały ponad 50% ludności ukraińskiej. Bardzo mały odsetek (od 1 do 10%) mieszkało w 10 powiatach. Nieco wyższy (30 – 25%) w 9 powiatach²¹. W pozostałych ludność ukraińska wa-

¹⁸ Na Wołyniu ludność o języku ojczystym polskim stanowiła 16%, a w woj. stanisławowskim 22%.

¹⁹ Wyliczono na podstawie *Skorowidza miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. T. XIII, Województwo Lwowskie.* Warszawa 1924.

²⁰ Na podstawie A. Krysiński: *Ludność ukraińska (ruska) w Polsce w świetle spisu 1931 r.* „SN”, 1937 nr 6, s. 576.

²¹ Tamże.

hała się od 25 do 50%. Obszar zasięgu języka ukraińskiego nie był więc jednolity. Obok powiatów o zdecydowanej przewadze ludności ukraińskiej istniały powiaty o względnej równowadze polskiej i ukraińskiej grupy narodowościowej oraz o znikomym procencie ludności ukraińskiej. Sytuację narodowościową w powiatach przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3

Ludność ukraińska w województwach i miastach poszczególnych powiatów na obszarze zasięgu języka ukraińskiego w 1931 r.

Lp.	Województwo	Liczba powiatów, w których żyło ponad 1% Ukraińców	Rozpiętość % ludności ukraińskiej w miastach powiatowych
1	krakowskie	2	1,0 – 1,4
2	lwowskie	21	1,0 – 42,8
3	stanisławowskie	12	19,3 – 46,2
4	tarnopolskie	17	8,2 – 35,0
5	wołyńskie	11	3,7 – 42,5
6	poleskie	4	1,6 – 5,1

Źródło: Opracowano na podstawie: *Statystyka Polski, Seria C. Drugi spis powszechny...*, z. 65, s. 28–29, z. 68, s. 40–45, z. 79, s. 32–35. Nie brano pod uwagę tych powiatów, w których miejska ludność ukraińska nie przekraczała 1%; por. S. Stepień: *Spoleczeństwo ukraińskie w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*. WSP Kraków 1988.

Fot. 7. XVII w. Kozak zaporoski – malarz nieznan

Jak przedstawiono w tabeli 3, na wykazanym terenie aż w 9 powiatach²² w miastach dominował żywioł ukraiński, a w 18 dalszych stanowił 20% ludności miejskiej. Biorąc pod uwagę niewielkie obiektywne i subiektywne błędy popełnione w trakcie spisu, podane informacje należy traktować jako przybliżone, ale niewiele odbiegające od rzeczywistych. Poza obszarem zasięgu języka ukraińskiego ludność ukraińska mieszkała w niektórych miastach i miasteczkach na obszarze wszystkich województw Polski.

Tabela 4

Ludność ukraińska w miastach polskich poza ukraińskim obszarem językowym wg spisu z 1931 r.

Województwo	Ludność miejska ogółem	Ludność ukraińska	%
krakowskie*	529 049	1 374	0,2
lubelskie**	356 617	605	0,1
łódzkie	1 104 222	542	0,1
nowogródzkie	102 642	164	0,1
poznańskie	838 405	622	0,1
pomorskie	348 359	247	0,1
śląskie	418 392	162	0,1
m. Warszawa	1 171 898	1 282	0,1
warszawskie	582 542	229	0,1
Razem	6 109 468	5 960	0,1

* Bez ludności miejskich powiatów Gorlice, Nowy Sącz i Jasło

** Bez ludności miejskich powiatów Chełm, Zamość, Hrubieszów, Tomaszów Lubelski

Źródło: Na podstawie: *Statystyka Polski, Seria C. Drugi spis powszechny...*, z. 65, s. 28–29.

Prawie wszyscy Ukraińcy byli chłopami, najczęściej małorolnymi. Nieznaczny odsetek stanowili robotnicy i inteligencja, natomiast mieszczaństwo i ziemiaństwo ukraińskie było bardzo nieliczne²³. Zdecydowana większość Ukraińców mieszkała na wsi, w miastach żyło jedynie 285 500 osób, co stanowiło 5,7% ogółu tej ludności²⁴.

²² Były to Horodenka, Horohów, Krzemieniec, Jaworów, Nadwórna, Rohatyn, Tłumacz i Żydaczów.

²³ W. Mokry: *Życie kulturalno-literackie Ukraińców w Galicji w pierwszym 30-leciu XIX wieku*. „Slavia Orientalis”, 1981 nr 1, s. 45–60; R. Radzik: *Instytucjonalny rozwój ruskiego ruchu narodowego w Galicji Wschodniej w latach 1848–1863*. „Kwartalnik Historyczny”, 1981 nr 4, s. 955–972; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*. Warszawa 1939, s. 10, 19, 52, 431; Szerzej o tym piszą: J. Żarnowski: *Spoleczeństwo II Rzeczypospolitej*. Warszawa 1973, s. 21–32; Z. Landau, J. Tomaszewski: *Robotnicy przemysłowi w Polsce 1918–1939. Materialne warunki bytu*. Warszawa 1970, s. 29–30; W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski...*, dz. cyt., s. 115–171.

²⁴ Na podstawie: *Statystyka Polski, Seria C. Drugi spis powszechny...*, z. 65, s. 28–29, z. 68, s. 40–45, z. 78, s. 32–35.

Liczba ludności w Polsce wg używanego języka w latach 1921–1938

Tabela 5

Rok	Język polski	Język ukraiński	Język niemiecki	Pozostali
1921	69% – 24 mln	11,6% – 3 mln	4% – 1,1 mln	15,4%
1931	69% – 24 mln	11,9% – 4,5 mln	2,0% – 0,7 mln	17,4%
1938	69% – 24 mln	14% – 5 mln	2,3% – 0,8 mln	17,1%

Źródło: *Mały Rocznik Statystyczny 1937*. Warszawa 1938, s. 11–12.

Największą grupę narodowościową mieszkańców miast w przytoczonych województwach stanowili Polacy (50,7%), na drugim miejscu znajdowali się Żydzi (29,8%), a dopiero trzecie miejsce zajmowała ludność ukraińska (16%)²⁵. Jeśli nawet w trakcie spisu w 1931 r. były nieścisłości, to na podstawie powyższych liczb należy mówić o dominującej roli, jaką w rozwoju życia politycznego, kulturalnego i gospodarczego odegrała w kolejności przede wszystkim ludność polska, żydowska i ukraińska.

Stosunek procentowy Polaków, Ukraińców i Żydów w głównych miastach na Kresach Południowo-Wschodnich Polski w 1928 r.

Tabela 6

Miasto	Narodowość		
	Polacy	Ukraińcy	Żydzi
Lwów	63,4%	9,0%	27,6%
Przemyśl	62,5%	10,5%	27,0%
Stanisławów	38,5%	11,5%	50,0%
Tarnopol	53,6%	20,0%	26,4%
Łuck	26,4%	7,0%	66,6%
Dubno	36,0%	49,0%	16,0%
Krzemieniec	17,0%	43,0%	40,0%
Włodzimierz	37,4%	16,0%	46,6%

Źródło: Lot P. (red.): *Dziesięciolecie...*, dz. cyt., s. 47 i nn.

²⁵ Z. Urbański, *Mniejszości narodowe...*, dz. cyt., s. 32–33; K. Jońca, *Rozwój gospodarczy...*, dz. cyt., s. 184; A. Chojnowski, *Ukraina*, dz. cyt., s. 79–80. Autor podaje, że w odrodzonej Polsce Ukraińcy stanowili najliczniejszą mniejszość etniczną, prawie 5 mln, tj. 16% ludności kraju. Z tego około 3 mln, wyznania greckokatolickiego zamieszkiwało Galicję Wschodnią. W 80% była to ludność wiejska, a w 3% robotnicy rolni. Zarówno wyniki spisów z 1921 i 1931 r. jak i ich analizy były poddane przez stronę ukraińską ostrej krytyce. Podawano własne wyliczenia, najczęściej wahające się w granicach od 6 do 7 mln osób narodowości ukraińskiej. Poruszają: Z. Urbański: *Mniejszości narodowe w Polsce*. Warszawa 1932, s. 23; Z. Kuziela przebywający na emigracji w 1921 r. podał liczbę 6 798 tys.; *Sejm RP. Okres I. Sprawozdanie stenograficzne R/8–10*. Poseł Sergiusz Kozicki na posiedzeniu Sejmu w dniu 29 czerwca 1924 r. wymienił liczbę 6 017 tys., natomiast propagandowy miesięcznik „Natio” w nr. 1 z 1927 r. podaje aż 7 mln Ukraińców w Polsce. „Kalendar Proswity”

W okresie dwudziestolecia międzywojennego skład narodowościowy ludności Polski nie ulegał zmianom. Przyrost naturalny w ciągu lat 1921–1938 wyniósł 30% (8 mln). Przy końcu dwudziestolecia międzywojennego, największą grupą mniejszości narodowej w Polsce byli Ukraińcy. Zaznaczył się wyraźnie spadek liczby ludności niemieckiej, związany z emigracją tej nacji przede wszystkim do Niemiec. W 1938 r. osoby posługujące się językiem polskim stanowiły 69% (około 24 mln) ludności kraju, językiem ruskim/ukraińskim – 14% (około 5 mln), hebrajskim i jidysz – 8,4% (3,3 mln), białoruskim – 3,1% (1,1 mln), niemieckim – 2%, rosyjskim – 0,4%, innymi zaś językami wraz z osobami deklarującymi pochodzenie „tutejszy” – 2,9% (0,7 mln)²⁶.

II Rzeczpospolita była państwem wielonarodowym, w tej sytuacji była też państwem wielowyznaniowym. Dominującą pozycję miało wyznanie rzymskokatolickie (gwarantowała to konstytucja z 1921 r.), praktykowane przez większość społeczeństwa. Kościół rzymskokatolicki obejmował istniejące w granicach II Rzeczypospolitej inne obrządku, m.in.: greckokatolicki, łaciński, ormiański, wschodniosłowiański i inne. Wyraźny charakter narodowy posiadał obrządek greckokatolicki, potocznie nazywany unickim, który łącząc swoją działalność z ukraińskim nacjonalizmem, dostarczał ruchom politycznym nowych kadr²⁷. W 1925 r. działalność Kościoła unickiego, ostatecznie w wyniku konkordatu ze Stolicą Apostolską, została ograniczona do trzech województw Galicji Wschodniej. Drugim obrządkiem, który posiadał znaczną pozycję w Polsce, obok Kościoła unickiego, było prawosławie, szczególnie dominujące wśród ludności ukraińskiej Wołynia. Po ogłoszeniu autokefalii w 1922 r. zerwało więzy z moskiewskim Kościołem prawosławnym. Związki ukraińskiego społeczeństwa z obu Kościołami wzmacniały rozwijanie tożsamości narodowej, porządkowały kierunki działań politycznych, w końcu poprzez uczestnictwo, ujęto je w struktury organizacyjne, a także przeciwdziałano jego polonizacji.

Ostateczny kształt terytorialny Polski po 1918 r. ustalony został w wyniku złożonych procesów historycznych. Na obszarze terytorium Europy Wschodniej i Środkowej trudno było wyznaczyć granice etnograficzne. Konflikt między państwem

z 1926 r. s. 60 wymienia 5 464 tys osób w 1921 r. i 6 034 tys w 1926 r.; Lot P. (red.): *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918–1928*. Kraków–Warszawa 1929, s. 47; A. Krysiński: *Ludność ukraińska (ruska) w Polsce w świetle spisu 1931 r.*, „Sprawy Narodowościowe”, 1937 nr 6, s. 572; Wołodmyr Kubyjowicz (prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego) w pierwszym roczniku Ukraińskiego Ekonomicznego Biura (UEB) wydanego w 1934 r. określił liczbę Ukraińców w Polsce na 6 257 000 osób, by w 1935 r. w pracy „Terytorija i ludnis't zemli” zredukować ją do 6 188 000 osób, a następnie jeszcze ją pomniejszył, podając liczbę 5 850 000 ludności ukraińskiej w wygłoszonym odczycie w Towarzystwie Wykładów Naukowych im. Piotra Mohyły we Lwowie w dniu 7 grudnia 1936 r.

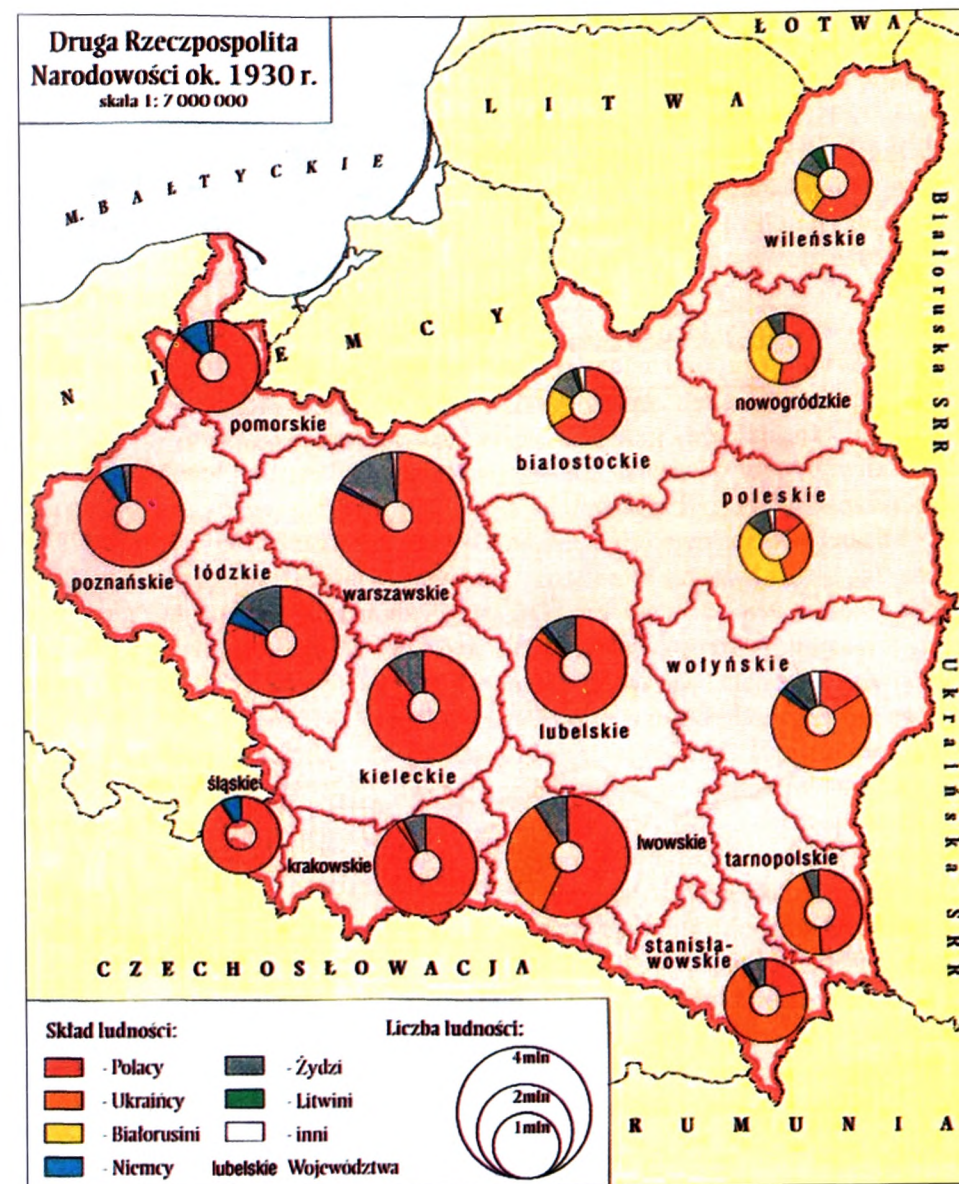
²⁶ K. Jońca, *Rozwój gospodarczy...*, dz. cyt., s. 184.

²⁷ Z. Urbański, *Mniejszości narodowe...*, dz. cyt., s. 32–33.

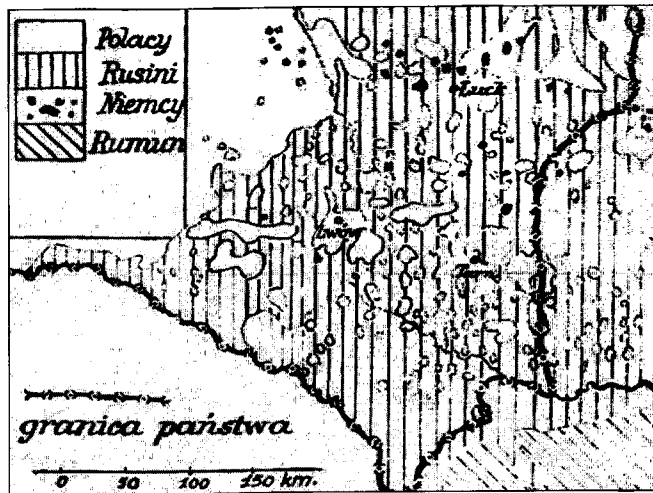
polskim, a mniejszościami niepolskimi, nie mógł znaleźć pozytywnego rozwiązania dla obu stron. Sytuacja społeczna nosiła znamiona nieuniknionego konfliktu. Roszczenia i postulaty tych mniejszości, które niezadowolone z sytuacji, przekreślającej ich aspiracje wywoływane głównie przez Ukraińców, dążyły do zmiany terytorialnej stabilizacji granic Polski. Czynniki historyczne, kształtujące sytuację polityczną na Kresach Południowo-Wschodnich Polski w społeczeństwie ukraińskim, wytworzyły wyraźne różnice, które ogniskowały na pograniczu etnicznym i wyznaniowym. Ziemie polskie po zaborze rosyjskim zamieszkiwane były w większości przez prawosławnych Ukraińców, natomiast ziemie przejęte po zaborze austriackim, zamieszkiwali Ukraińcy wyznania greckokatolickiego. Wewnętrzne podziały wśród mniejszości ukraińskiej rodziły się w dążeniach do realizacji kwestii narodowej. Dominowała idea utworzenia narodowego państwa ukraińskiego, który to model lansowali wyznawcy metod nacjonalistycznych. Okres zaborczy, wskutek odmienności przebiegu procesu odrodzenia narodowego, wprowadził ukształtowanie się dwóch społeczności regionalnych – galicyjskiej i wołyńskiej. Na Wołyniu, Chełmszczyźnie i Polesiu – wskutek likwidacji przez carat unii – Ukraińcy byli wyznawcami prawosławia, w Galicji zaś dominował obrządek greckokatolicki. Stąd w Polsce międzywojennej żyły dwa typy Ukraińców, które ukształtowały się w ciągu lat pod zaborem. W 1932 r. Jakub Stojan na łamach „Biuletynu Polsko-Ukraińskiego” tak scharakteryzował sylwetki ukraińskie: *Typ zachodni (Hałyczanin) w ciągu ostatnich stu lat pozostawał pod wpływem prawa rzymskiego, katolickiej formy chrześcijaństwa, parlamentaryzmu i biurokratyzmu austriackiego. Typ północno-wschodni (Wołyński), aczkolwiek daleko więcej zachował tradycji obyczajowej, narodową wiarę błahoczesytną, zachował patriarchalno-rolniczy układ życia, utracił jednak swoją swoistość narodową dzięki demoralizującym wpływom Rosji i dzięki położeniu geopolitycznemu zamieszkiwanego obszaru, na którym toczyła się walka społeczno-kulturalna pomiędzy mocą kulturalną polską a państwowością rosyjską*²⁸. Obie grupy ukraińskie w okresie dwudziestolecia międzywojennego przedstawiały w swoich postawach bardzo mocno ukształtowane poczucie odrębności od Polaków. Podziały istniały również w poglądach na temat kształtu terytorium przyszłego ukraińskiego państwa, wyboru jego ustroju i sojuszników oraz metod działania. W tej polityce Polska postrzegana była jako główna przeszkoda na drodze do niepodległości.

Na tle społeczeństwa polskiego mniejszość ukraińska mieszkająca w odrodzonym państwie polskim, w zdeterminowanych historycznie regionach, przedstawiała obraz znacznego opóźnienia i nierównomiernego rozwoju świadomości narodowej ukraińskiej. Taka sama sytuacja panowała w rozwoju ukraińskiej kultury.

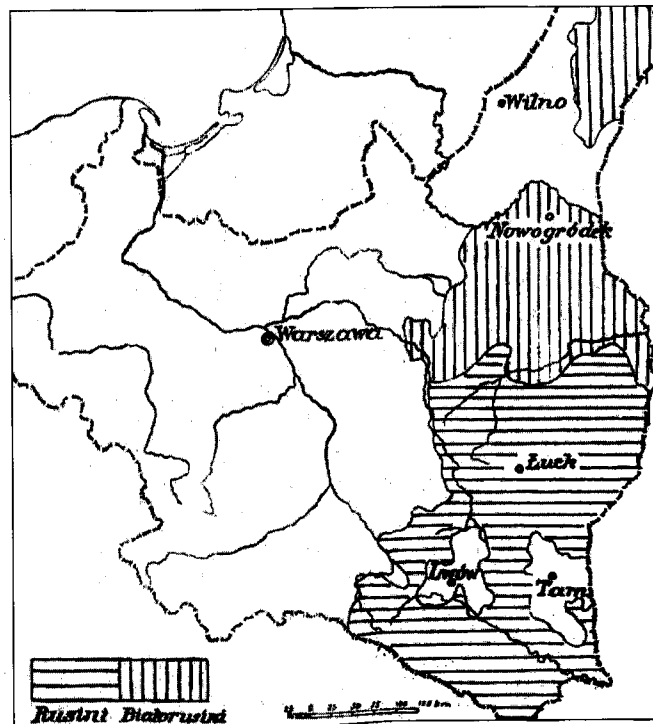
²⁸ J. Stojan: *Na tematy kulturalno-historyczne*. „Biuletyn Polsko-Ukraiński”, 1932/33 nr 2, s. 8–9. „Biuletyn Polsko-Ukraiński” – tygodnik założony w 1932 r. z inicjatywy kół wojskowych, a dokładniej przez Ekspozyturę nr 2 Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego, Wydziału Polityki Narodowościowej MSW i Wydziału Wschodniego MSZ. Na jego łamach publikowali artykuly przedstawiciele obu narodowości.

Mapa 3. Rozmieszczenie mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej (1931 r.)

Mapa 4. 1928 r. Rozmieszczenie Polaków, Rusinów i Niemców na Kresach Południowo-Wschodnich Polski, wg P. Lot [red.]: *Dzieśięćciolecie...*, dz. cyt., s. 47 i nn.

Mapa 5. 1928 r. Powiaty z przewagą mniejszości narodowych na Kresach Południowo-Wschodnich w Polsce (tamże)

2. Status prawno-polityczny mniejszości ukraińskiej

Uświadomienie własnych narodowych celów wytworzyło kolejne mechanizmy powstania wspólnoty, w których obronę interesów powierzano państwu, a zwłaszcza kolejnym panującym. To w nich upatrywano lepszy byt, to oni zapowiedzieli i znieśli poddaństwo oraz przeprowadzili uwłaszczenie. Reformy wiejskie administracja austriacka wprowadziła prawie natychmiast po włączeniu ziem polskich do Austrii. Przyniosły one widoczną ulgę i poprawę materialno-prawną mieszkańcom wsi. W Galicji nazywano je reformami józefińskimi i miały one symboliczny wymiar mitu „dobrego cesarza”, za którego odprawiano msze, odmawiano pacierze i śpiewano pieśni²⁹.

Sytuacja ludności wiejskiej po 1795 r. uległa poprawie. Pomimo że większość zapisów z reformy józefińskiej została odwołana, to prawo gwarantowało stałość chłopskich świadczeń, choć w praktyce bywało różnie. Chłop został uwolniony od przypisania do ziemi, mógł ją opuścić po św. Marcinie (11 listopada). Chłop, a nie szlachcic, decydował o losie swoich dzieci. W 1845 r. świadczenie chłopu na rzecz pana, państwa i Kościoła stanowiła pańszczyzna w wysokości 83,2% wartości renty feudalnej, 10,8% naturalia, 6,0% pieniądze. W latach 1819–1820, w porównaniu z częścią zachodnią, gdzie renta stanowiła 22% przychodu brutto, z gospodarstw we wschodniej części Galicji wynosiła 38%, przez co chłop często przymierali głodem. W 1910 r. najliczniejszą grupą wśród chłopów w Galicji byli Rusini/Ukraińcy. Według statystyki aż 92% spośród nich żyło z rolnictwa, a zaledwie 2,5% z rzemiosła i przemysłu³⁰. Ten zły stan ekonomiczny był następstwem emigracji zarobkowej. Gospodarka opierała się na niskim poziomie sił wytwórczych w rolnictwie. Brak inwestowania i unowocześniania folwarków oraz gorsza jakość wyrobów galicyjskich dopełniały przyczyn stagnacji gospodarczej³¹.

Wraz ze zdobywaniem wśród społeczeństwa ukraińskiego większości politycznej przez partie narodowców, dochodzi do pojawiania się ugrupowań czołowych przedstawicieli miejskiej ukraińskiej inteligencji oraz duchowieństwa grekokatolickiego. Ugrupowanie to, działając wśród społeczeństwa wiejskiego, odniosło sukces, uzyskując poparcie wśród jego większości. Na przełomie XIX i XX w. wśród Ukraińców działały trzy narodowe partie: narodowo-demokratyczna, radykalna i socjaldemokratyczna. Wszystkie zdobywały popularność wśród społeczeństwa ukraińskiego, lansując powstanie i usamodzielnienie się Ukrainy³².

²⁹ S. Stępień: *W kręgu badań nad społeczeństwem II Rzeczypospolitej. Społeczność ukraińska*. [w:] *Przemyskie zapiski historyczne. Studia i materiały poświęcone historii ziem Polski południowo-wschodniej*, R. IV–V. Przemyśl 1987, s. 137–174.

³⁰ Z. Frasz, *Galicja*, dz. cyt., s. 198.

³¹ A. Chwalba, *Historia Polski...*, dz. cyt., s. 534.

³² W. Serczyk: *Historia Ukrainy*. Warszawa – Kraków 1990, s. 285, 418–419; A. Chojnowski, *Ukraina*, dz. cyt., s. 77–86.

Po zakończeniu I wojny światowej w 1918 r. mocarstwa zachodnie, po kapitulacji Niemiec, rozpoczęły wprowadzać w Europie nowy ład polityczny. Konstruowano nowe umowy między państwami europejskimi, m.in. wyznaczano granice, a także podjęto próbę prawnej stabilizacji mniejszości narodowych. Polska została zobowiązana do przestrzegania postanowień traktatu międzynarodowego

Fot. 8. XVIII w. Taras Bulba na czele kozaków

systemu ochrony prawa mniejszości narodowych. Status prawny mniejszości narodowej w państwie polskim regulowały umowy międzynarodowe, jak i wewnętrzne ustawodawstwo państwowe. W momencie odzyskania niepodległości Polska zobowiązała się wobec przedstawicieli ambasad państw zachodnich do ochrony prawa mniejszości narodowych, które znalazły się w jej granicach. 28 czerwca 1919 r. Polska, wraz z innymi 15 państwami Europy, podpisała deklarację traktatu mniejszościowego, nazywanego też małym traktatem wersalskim³³. Dokument ten gwarantował równe prawa i swobody wyznaniowe wszystkim obywatelom oraz

³³ S. Kutrzeba: *Ochrona mniejszości według traktatów międzynarodowych*. „Strażnica Zachodnia”, 1924 nr 1–6, s. 1. Sejm Ustawodawczy RP ratyfikował traktat wersalski 31 VII 1919 r. Wszedł on w życie 10 I 1920 r. Do podpisania traktatu, obok Polski, pięć mocarstw zachodnich zobowiązało: Austrię, Bułgarię, Czechosłowację, Jugosławię, Rumunię i Węgry. Dobrowolnie podpisały go: Albania, Estonia, Finlandia, Grecja, Litwa, Łotwa, Turcja i Irak (od 1932 r.).

Fot. 9. 1895 r. Nad Dniestrem (pocztówka ze zbiorów autora)

pozostawiał do wyboru kwestię przynależności narodowej. Artykuł 2 zawierał przepis: *Rząd Polski zobowiązuje się udzielić zupełnej i całkowitej ochrony życia i wolności wszystkim mieszkańcom, bez względu na urodzenie, narodowość, język, rasę czy religię*, z kolei artykuł 7 zapewniał mniejszościom narodowym swobodę używania języka w sądach, a artykuł 8 dawał swobodę mniejszościom etnicznym, religijnym i językowymi zakładania szkół prywatnych, instytucji wychowawczych, dobroczynnych i religijnych. Rząd polski wyraził zgodę na kierowanie przez mniejszości narodowe skarg do Ligi Narodów w uzasadnionych przypadkach naruszenia ich prawa³⁴. Prawa mniejszości narodowych gwarantowane były w Konstytucji RP z 17 marca 1921 r. oraz w Konstytucji RP uchwalonej 23 kwietnia 1935 r. Przepisy konstytucyjne opierały się na traktacie wersalskim, stanowiąc m.in. w artykule 9: *Każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swej mowy i właściwości narodowych* oraz w artykule 110: *Obywatele polscy, należący do mniejszości narodowych, wyznaniowych lub językowych, mają równe z innymi obywatelami prawo zakładania nadzoru i zawiadywania swoim*

³⁴ *Sprawy polskie na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały*, t. III. Warszawa 1968, s. 310–315, 324. Narzucony Polsce traktat mniejszościowy spotkał się z krytyką władz polskich, z powodu jednostronnych zobowiązań państw małych i nowo powstałych. Zwycięskie mocarstwa oraz Niemcy nie złożyły deklaracji o ochronie mniejszości. Traktat z Polską uznać można za wzorcowy, gdyż stanowił podstawę do zawarcia kolejnych tego typu umów z innymi państwami; Z. Wroniak: *Problem mniejszościowy na Paryskiej Konferencji Pokojowej w 1919 r.* [w:] J. Benyskiewicz (red.): *Mniejszości narodowe w Europie a wybuch II wojny światowej*. Zielona Góra 1998, s. 19–22.

własnym kosztem zakładów dobroczynnych, religijnych i społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych oraz używania w nich swobodnie swej mowy i wykonywania przepisów swej religii³⁵.

Istniejące ustawy sprzyjały zamiarom odtworzenia na terenach Kresów Wschodnich sytuacji politycznej, polegającej na wzajemnej tolerancji wyznano-

Fot. 10. 1900 r. Huculszczyzna. Gra na trombitach (pocztówka ze zbiorów autora)

wej i narodowościowej. W latach 1930–1933 w polityce wewnętrznej Polski doszło do zaostrzenia polityki wobec wszelkich opozycji parlamentarnych i pozaparlamentarnych. Odbiło się to na relacjach i stosunkach z mniejszością ukraińską, poprzez m.in. zamykanie mało licznych szkół i przenoszenie nauczycieli oraz delegalizowanie wielu organizacji młodzieżowych, w tym stowarzyszeń sportowych. Wzrost napięcia w stosunkach polsko-ukraińskich nastąpił również w związku z falą różnorodnych działań terrorystycznych ze strony Ukraińców. Sytuację pogarszał fakt zawieszenia przez Polskę – we wrześniu 1934 r. – wykonywania przepisów traktatu mniejszościowego³⁶. Uruchomiło to obustronne zawężenie możliwości ustępstw, a także uaktywniło sprzeciwiających się wszelkim porozumieniom

³⁵ Por. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 III 1921 r.* [w:] W. Wrzeński (red.): *Polska w latach 1918–1939. Wybór tekstów źródłowych.* Warszawa 1896, s. 181; *Ustawa konstytucyjna Rzeczypospolitej Polskiej z 23 kwietnia 1935 r.* [w:] W. Wrzeński, *Polska...*, dz. cyt., s. 288.

³⁶ W. Michowicz: *Walka dyplomacji polskiej przeciwko traktatowi mniejszościowemu w Lidze Narodów w 1934 roku.* Łódź 1963, s. 178–179.

nacjonalistów, zarówno ukraińskich jak i polskich. W latach 1934–1938 w sferze stosunków społeczeństwa polskiego z mniejszością ukraińską zaznaczył się fakt narastania bezwzględniego dążenia tych ostatnich do powołania państwa ukraińskiego.

Ustawodawstwo polskie, mimo pewnych braków, stwarzało prawne możliwości rozwoju narodowego mniejszości wchodzących w skład państwa. Na wyróżnienie zasługuje fakt, że mimo wprowadzonych w latach trzydziestych XX w. pewnych ograniczeń ustawodawstwo polskie należało do najbardziej liberalnych w Europie. Jednak to nie jego zapisy, lecz praktyka polityczna i kultura życia politycznego kształtowały ostateczne stosunki polityczne i położenie mniejszości narodowych w państwie. Stosunki polityczne komplikowało również funkcjonowanie, zwłaszcza w początkach istnienia państwa, dawnego ustawodawstwa zabor-

Fot. 11. 1905 r. Pamiątkowe zdjęcie uczennic szkoły im. Tarasa Szewczenki

czego. Ustawa z 4 lutego 1921 r. utrzymywała w mocy wszystkie rozporządzenia obowiązujące na Kresach Wschodnich w chwili wejścia ich w życie, z zatem ustawodawstwo austriackie i rosyjskie, przepisy wydane przez okupantów w czasie wojny i wreszcie normy polskich rządów cywilnych z okresu wojny. Wychodzące po wojnie ustawy wspomniane przepisy uzupełniały, ale czasem również kolidowały z nimi. W rezultacie, oprócz ustaw polskich, na omawianym terenie w woje-

wództwie wołyńskim obowiązywały ustawy carskie, a w województwach lwowskim, stanisławowskim i tarnopolskim prawo austriackie³⁷. Istniały nieliczne dziedziny życia, których nie obejmowały żadne ustawy, jak również istniało wiele przepisów, które mówiły o instytucjach nieistniejących. Na podstawie polskiej ustawy o obywatelstwie z 20 stycznia 1920 r. ludność ukraińska mieszkająca na Wołyniu nie posiadała prawa zapisu do księgi stałej obywatelstwa. Stąd, aż do przyjęcia w 1924 r. tzw. „ustaw kresowych”³⁸, nie posiadali żadnych uprawnień mniejszościowych. Rząd w 1924 r. podjął starania zmierzające do unormowania

Fot. 12. 1910 r. Pamiątkowe zdjęcie członków chóru koncertującego na jubileuszu M. Łysenki

stanu prawnego obywateli polskich narodowości białoruskiej, litewskiej i ukraińskiej. M.in. art. 2. mówił: (...) *cywilne władze i urzędy I i II instancji oraz władze samorządowe i ich zakłady przyjmują podania oraz ustne oświadczenia w sprawach, których załatwianie do nich należy od osób narodowości ruskiej (rusińskiej), białoruskiej i litewskiej również w języku macierzystym, a to: od Rusinów na obszarze województwa lwowskiego, poleskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego i wołyńskiego* (...) [art. 3]. (...) *Urzędy odpowiadały w języku podania* (...). Przepisy te nie dotyczyły władz i zarządów kolei, poczt, telegrafów i telefonów, w których dopuszczano języki mniejszościowe jedynie w ustnym porozumiewaniu się z funkcjonariuszami wymienianych instytucji³⁹.

³⁷ AAN, teki MSW, sygn. 674.

³⁸ Szerzej na temat prac Sejmu nad ustawami pisze M. Pieprżyńska-Turek: *Sprawa ...*, dz. cyt., s. 220–236.

³⁹ DzURP 1924, nr 85, poz. 829: *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 września 1924 r. wykonujące przepisy ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych.*

Myślą przewodnią polskich prac ustawodawczych, oprócz legislacji różnych sfer życia społecznego, było trwałe związanie mniejszości narodowych z państwem polskim. Oprócz przepisów prawnych mniejszościowych, żyjące w państwie polskim w latach 1919–1939 narodowo obce społeczności podlegały wszystkim przepisom ogólnym na równi z obywatelami narodowości polskiej. Korzystały ze wszystkich zapisów prawa gwarantujących im czynne uczestnictwo w życiu państwa. Oceniając polskie ustawodawstwo dotyczące mniejszości ukraińskiej można stwierdzić, że ustawy wewnętrzne były zgodne z ogólnymi sformułowaniami międzynarodowymi dotyczącymi tej kwestii⁴⁰. W praktyce położenie społeczności ukraińskiej w Polsce międzywojennej w dużym stopniu determinowała bieżąca praktyka polityczna, a nie status prawny.

3. Główne kierunki ukraińskiej aktywności społecznej w warunkach sprawowania władzy austriackiej i polskiej do 1939 r.

W Galicji powstanie organizacji i państwowości ukraińskiej poprzedzały wzajemne losy sąsiadującej ze sobą ludności polskiej i rusińskiej. Kształtowaniu się ukraińskiej świadomości narodowej sprzyjało prawo polskie, swoboda powstawania i działania instytucji i ośrodków kultury, organizacji edukacyjnych, polityczno-społecznych i paramilitarnych. W gęściej zaludnionych enklawach rusińskich krystalizowały się początki języka i mowy, które z czasem nabrały wymiaru odrębności. Praktyczna ewolucja rozpoczęła się po uzyskaniu w języku literackim przewagi języka ruskiego nad językiem cerkiewnoruskim⁴¹.

Rozpoczęte w 1848 r., a zakończone w latach 1867–1875 reformy w monarchii austro-węgierskiej, dzięki autonomii krajowej wprowadziły w życiu społeczno-politycznym mieszkańców Galicji i Lodomerii wiele pozytywnych swobód, między innymi w zakresie rozwoju placówek kulturalno-oświatowych. Swobody te, zdaniem Ukraińców, dały znaczne korzyści polskim elitom szlachecko-mieszczańskim, które nominowano do pełnienia funkcji sprawowania władzy politycznej oraz Żydom, którym przywrócono prawo obywatelskie, odebrane jeszcze w XVIII w. Przedstawiciele społeczeństwa ukraińskiego, które posiadało w połowie XIX w. wykształconą tożsamość narodową poczuli się oszukani przez rząd austriacki⁴². Za wzorem organizacji polskich organizacje ukraińskie rozpoczęły

⁴⁰ S. Stępień: *Położenie prawno-polityczne mniejszości ukraińskiej w II Rzeczypospolitej*. „Rocznik Historyczno-Archiwalny”. Przemyśl, 1986 nr 4, s. 8–22.

⁴¹ Z. Fras, *Galicja*, dz. cyt., s. 199. W 1808 r. ukraińscy studenci Uniwersytetu Lwowskiego doprowadzili do likwidacji języka cerkiewnoruskiego jako wykładowego.

⁴² Por. O. Halecki: *Polish-Russian Relations – Past and Present*, „The Review of Politics”, Vol. 5, No 3, 1943, s. 326–327.

poszukiwać, przy użyciu różnych argumentów, możliwości spełnienia ich żądań w zakresie rozwoju tradycji kulturalnych i politycznych. Wzrost świadomości narodowej w społeczeństwie ukraińskim, dzięki literaturze „Ruskiej Trójcy” i T. Szewczenki, wyzwalał kozackie nastroje

Fot. 13. Wędrowny ślepy bajarz, popularny na Ukrainie w XIX i XX w.

wśród młodzieży ukraińskiej, zmierzającej do utworzenia wolnej Ukrainy. Młodzież jako pierwsza rozumiała konieczność organizowania działalności wychowawczej, zwłaszcza wśród ludności wiejskiej. Powstające ukraińskie organizacje: „Ruska Biesiada” (1864 r.), „Proswita” (Oświata 1868 r.)⁴³, „Stowarzyszenie im. Tarasa Szewczenki” (1873 r., a od 1898 r. „Narodowe Towarzystwo Szewczenki”)⁴⁴, „Ukraińskie Pedagogiczne Stowarzyszenie” (1881), a potem „Ridna Szkoła” (Ojczyzna Szkoła – 1926 r.), „Ridnyj Dom”⁴⁵ (Ojczyzny Dom), „Silskij Hospodar” (Wiejski Gospodarz), „Sojuz Ukrajinek” (Związek Ukrainek), a także „Ukraiński Galicyjski Teatr” (1863 r.) rozpoczęły działalność upowszechniającą oświatę i kulturę wśród ludności

⁴³ „Proswita” – odpowiednik polskiego Towarzystwa Szkół Ludowych – TSL. Pisze o tym D. Adamczyk: *Polskie społeczne placówki wydawnicze we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej*. Kielce 1992, s. 46. Zarówno „Proswita”, jak i TSL z powodu wzajemnych podejrzeń o procesy polonizacji i rutenizacji w swojej działalności, ostro się wzajemnie zwalczały. Pomimo negatywnych zjawisk niektóre towarzystwa spod znaku *narodowców* utrzymywały kontakty z polskimi towarzystwami o podobnym charakterze, naśladowały ich przedsięwzięcia, wymieniały literaturę i rywalizowały na polu oświatowym i kulturalnym.

⁴⁴ Towarzystwo powstało w 1873 r., początkowo jako literackie, a od 1892 r. przekształcono je w naukowe, w którym wydzielono trzy sekcje: historyczno-filozoficzną, filologiczną oraz matematyczno-przyrodniczo-lekarską. Rozwinęło szerszą działalność po 1894 r. od momentu utworzenia na Uniwersytecie Lwowskim Katedry Historii Powszechnej (ze szczególnym uwzględnieniem Europy Wschodniej) z ukraińskim językiem wykładowym (pierwszy wykład w języku ukraińskim wygłosił 30 września 1894 r. Michał Hruszewski); *Dajcie Rusinom uniwersytet*. „Głos”, 1907 nr 30, s. 1.

⁴⁵ Ł. Jasińczuk: *50-lit „Ridnoji Szkoły”*. Lwów 1931, s. 13.

nizacji Rusinów, poprzez udział w narodowym, prowadzonym w języku ukraińskim, wychowaniu⁴⁶. Program oświatowy został początkowo zignorowany przez masy ludności wiejskiej, lecz upór działaczy i promująca działalność elit ukraińskich przynosiły stopniowy sukces. Pozytywne znaczenie upowszechniające odegrały w tym zakresie wydawnictwa i publikacje towarzystw, artykuły w ówczesnej prasie, a także włączenie się do agitacji na rzecz oświaty i świadomości narodowej przedstawicieli wszystkich kościołów. Mimo politycznego rozbitcia wewnętrznego, m.in. na starorusinów, rusofilów oraz narodowców, wszyscy dążyli do akceptacji ukraińskich aspiracji narodowych przez ówczesne władze. W 1914 r. „Proswita” liczyła 77 filii, w których działały 2944 czytelnie, posiadała również około 2,7 tys. bibliotek oraz 504 własne budynki. Zrzeszała 197 tys. członków. Należała do niej większość ukraińskiej czołówki intelektualnej. „Proswita” inicjowała także rozwijanie ruchu spółdzielczego i zakładanie towarzystw pożyczkowo-kredytowych, takich jak: „Dniestr” (1892) oraz Krajowy Bank Ziemi (1908). Po 1918 r., kiedy ustabilizowały się stosunki polsko-ukraińskie „Proswita” kontynuowała swoją oświatowo-kulturalną działalność. W 1925 r. należało do niej 11 tys. członków. Ze swoich zasobów finansowych organizacja ta wspierała działalność bibliotek, z których korzystało około 121 tys. osób⁴⁷.

Z uwagi na sukcesy w działalności oświatowej zasługuje również na wzmiankę organizacja „Ridna Szkoła”, która charakteryzowała się utrzymywaniem przedszkoli, szkół powszechnych, zawodowych i średnich. Działacze tej organizacji prowadzili szeroką propagandę na rzecz rozwoju bazy ukraińskiego szkolnictwa, gromadząc środki na jego cele. „Ridna Szkoła” przeciwdziałała polonizacji szkolnictwa państwowego. Rozbudowała na-

Fot. 14. „Czumak” – chłop ukraiński trudniący się transportem

⁴⁶ T. Franko: *Istorija i teorija ruchanky*. Kołomyja – Lwów 1923, s. 23. Stawiały sobie za cel: ...wychowanie nowego i silnego młodego pokolenia [...] wychować nowe i silne pokolenie mogło tylko wychowywanie fizyczne.

⁴⁷ J. Hrycak, *Historia Ukrainy...*, dz. cyt., s. 195.

leżącą do niej sieć prywatnych szkół ukraińskich. Podobne działania w zakresie rozwoju kulturalno-oświatowego kobiet prowadziła organizacja „Sojuz Ukrajinek”⁴⁸. Zarówno „Proswita”, „Ridna Szkoła” czy „Sojuz Ukrajinek”, jak i inne ukraińskie organizacje społeczne w swojej działalności kierowały się koniecznością rozwijania w szeroko pojętej formie tężyzny fizycznej narodu ukraińskiego.

Fot. 15. 1902 r. Charakterystyczna sylwetka rusińskiego atamana (pocztówka ze zbiorów autora)

Po 1919 r. w państwie polskim sytuacja gospodarcza przedstawiała się żałośnie. Praktycznie musiano wszystkie dziedziny życia organizować od nowa. Sytuacja w szkołach była szczególnie trudna. Ponad 50% dzieci zagrożonych było gruźlicą. Potrzebne było masowe dożywianie dzieci szkolnych, szeroka akcja kolonii letnich oraz możliwie szybkie wprowadzenie powszechnego wychowania fizycznego do programów nauki szkolnej. Nauczycielstwo opracowywało programy, metody i systemy nauki. W 1919 r. Sejm Nauczycielstwa Polskiego podjął szereg uchwał dotyczących wychowania fizycznego⁴⁹.

W Polsce odrodzonej (1918–1939) rozwój organizacji kulturalno-społecznych mniejszości narodowych gwarantowały zapisy konstytucji. Władza polska prowadziła działania zmierzające do trwałego związania mniejszości narodowych z państwem polskim, które przejawiało się asymilowaniem, wynikającym z funkcjonowania swobód w zakresie rozwoju kulturalno-społecznego (...) przy równoczesnym silnym akcentowaniu wartości kulturalnych narodu głównego i zdecydowanie przeciwstawiająca się nadużywaniu działalności kulturalno-społecznej dla celów politycznych sprzecznych z interesem państwa⁵⁰. Polskie działania asymilacyjne prowadzono w postaci wojskowych akcji, których celem było trwałe rozgraniczenie Galicji Wschodniej od dotkniętych rewindykacjami religijnymi terenów Wołynia⁵¹. W wyniku tych działań, w latach 1937–1938 doszło do zaostrzenia stosunków międzyetnicznych. Szczególnego tempa nabrały działania asymilacyjne ludności ukraińskiej w powiatach dobromil-

⁴⁸ Tamże, s. 195.

⁴⁹ *O szkołę polską*. Pierwszy Ogólnopolski Wielki Zjazd Nauczycielstwa w dniach 14–17 kwietnia 1919 r. w Warszawie. Lwów – Warszawa 1920, s. 193–212.

⁵⁰ AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (dalej: MSZ), sygn. 3215. *Notatka w sprawie polskiej wewnętrznej polityki narodowościowej z 1926 r.*

⁵¹ AAN, MSW, sygn. 3132. *Możliwości stworzenia większości polskiej w Małopolsce Wschodniej z 4.03.1936 r. Pismo DOK nr VI do Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego.*

skim, gródeckim, jarosławskim, jaworowskim, lubaczowskim, lwowskim, mościckim, przemyskim, rawskim, rudeckim, samborskim, sokalskim, żółkiewskim. Natomiast Łemków zamierzano poddać stopniowej polityce hegemonizacji etnicznej⁵². Po 1935 r. w kręgach wojskowych dominujących w sprawach narodowościowych w II Rzeczypospolitej zrodziła się również koncepcja przesiedlania działaczy ukraińskiego ruchu narodowego ze strefy pogranicznej w głąb państwa⁵³.

Sytuacja ta dotyczyła również społeczeństwa ukraińskiego, które podporządkowane było władzy polskiej, w tym również, jeśli chodzi o uczestnictwo dzieci ukraińskich, strukturom oświatowym. Wszystkie problemy oświaty w latach 1919–1939 wraz z dziećmi polskimi dzieliły również dzieci ukraińskie. Stąd dziwne wydają się zapisy w opracowaniach ukraińskich, dotyczące rozwoju kultury fizycznej, w których z jednej strony podkreśla się postęp w zakresie ukraińskiego wychowania fizycznego i sportu w latach 1921–1939, a z drugiej podejmuje krytykę polityki władz polskich, związanych z brakiem stwarzania warunków dostępności społeczeństwa ukraińskiego do oświaty. Stanowisko to potwierdza organizacja polskich szkół podstawowych i średnich, w których mimo obowiązującego – jako wykładowego – języka polskiego, dzieci polskie musiały się uczyć drugiego języka – ukraińskiego. Przed 1939 r. działało w Polsce 589 szkół ukraińskich, a w 1935 szkołach polskich drugim obowiązkowym językiem nauczania był język ukraiński. Funkcjonowało 10 ukraińskich seminariów nauczycielskich i 13 seminariów mieszanych. Ukraińcy posiadali szeroką sieć towarzystw kulturalno-oświatowych, np. „Proswita” miała 70 oddziałów i 3200 czytelników. Wydawano 120 tytułów gazet i pism ukraińskich. Legalnie działały ukraińskie partie polityczne. Ukraińcy mieli swoją reprezentację w sejmie i senacie. Tolerancja władz polskich w stosunku do Ukraińców była tak duża, że na terenie Polski mogło rozwijać się wiele organizacji,

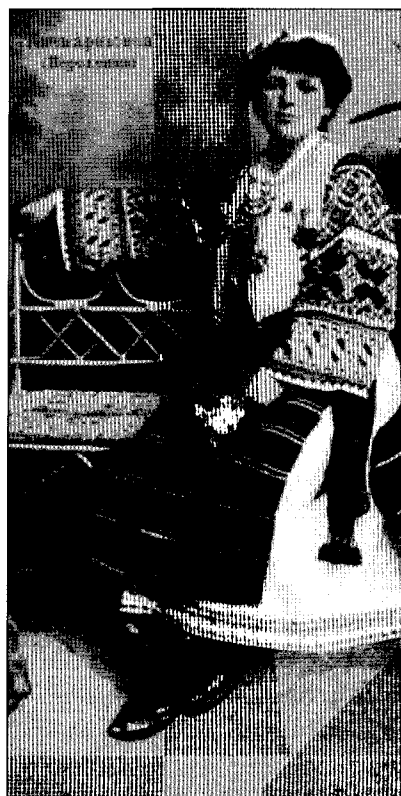
Fot. 16. Charakterystyczny ubiór strzelca sycylijskiego (pocztówka ze zbiorów autora)

⁵² AAN, MSW, sygn. 808. *Wytyczne polskiej polityki narodowościowej ze stycznia 1936 r.*

⁵³ P. Stawicki: *Następcy Komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna II Rzeczypospolitej w latach 1935–1939*. Warszawa 1969, s. 200.

Fot. 17. 1908 r. Wiejska dziewczyna (pocztówka ze zbiorów autora)

Fot. 18. 1919 r. Ukraińska „karczmarczka” (pocztówka ze zbiorów autora)

o których było wiadomo, że są nastawione nacjonalistycznie do państwa polskiego (UWO, OUN)⁵⁴.

W czasie I wojny światowej dorobek gospodarzy ludności ukraińskiej uległ prawie całkowitej ruinie. W 1921 r. na pierwszym ukraińskim zjeździe spółdzielczym przystąpiono do opracowania programu organizacji spółdzielczości wiejskiej⁵⁵. Powołano Rewizyjny Związek Ukraińskich Kooperatyw (Rewizyjnyj Sojuz Ukrajnińskich Kooperatyw – RSUK). W 1922 r. decyzją Rady Spółdzielczej w Warszawie otrzymał on prawo rewizji na terytorium całego kraju, wiązało się to z możliwością zakładania spółdzielni wszędzie tam, gdzie zamieszkiwała ludność ukraińska. RUSK wśród społeczeństwa ukraińskiego rozwijał działalność organi-

⁵⁴ Szerzej o tym pisze T. Kiwka, „Bastion”, czerwiec–sierpień 1993 nr 3 (14).

⁵⁵ K. Sokołowski: *Związki rewizyjne spółdzielni w Polsce*. „Miesięcznik Statystyczny”, 1923, t. VI, z. 5, s. 131; T. Stasiw: *Ukraiński ruch spółdzielczy*. (maszynopis z 1935 r. w Bibliotece SGPiS w Warszawie).

zacyjną, prawną, ekonomiczną oraz propagandową. Związek ten należał do jednych z największych w Polsce⁵⁶.

Tabela 7

Liczba spółdzielni i jej członków zrzeszonych w RUSK w latach 1921–1937

Rok	Liczba spółdzielni	Liczba członków ogółem w tys.	W tym kobiet
1921	579	169	–
1922	662	231	–
1923	834	232	–
1924	840	205	–
1925	1 029	185	–
1926	1 510	197	17
1927	2 015	237	22
1928	2 395	270	31
1929	2 785	328	36
1930	3 146	369	40
1931	3 200	395	48
1932	3 134	404	50
1933	3 194	448	57
1934	2 941	492	70
1935	3 013	536	84
1936	3 097	537	–
1937	3 194	581	–

Źródło: S. Stępień: *Spółczesność ukraińska w Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939*. Kraków 1988, s. 62–63; W. Kubijowicz: *Atlas Ukrainy i Sumiżnych Krajuw*. Lwów 1937, s. 61; *Walne Zebranie Związku Ukraińskich Kooperatyw*, „Sprawy Narodowościowe”, 1937 nr 4–5, s. 440.

W latach 1921–1937 liczba ukraińskich kooperatyw wzrosła sześciokrotnie – z 579 do 3 194 spółdzielni. W 1937 r. do ukraińskich spółdzielni należało 581 tys. członków, co stanowiło ponad 12% ogółu społeczeństwa ukraińskiego w Polsce. Stale wzrastało członkostwo kobiet. RUSK w okresie dwudziestolecia podlegały cztery ukraińskie centrale branżowe:

– Centrosojuz – zrzeszający spółdzielnie gospodarczo-spożywcze – zajmował się handlem produktów pochodzenia wiejskiego w działach spożywczym, galanteryjnym, posiadał fabrykę mydła, przędzalnię i masarnię, obsługiwał wyłącznie ukraińską wieś;

– Narodna Torhowla – spełniała podobne zadania jak Centrosojuz, ściśle z nim współpracowała, koncentrując swoją działalność wyłącznie w miastach;

– Masłosojuz (Krajowyj Mołoczarskyj Sojuz) – zajmował się przetwórstwem mleka i handlem jego przetworów, zatrudniał 300 specjalistów, kontrolował 136

⁵⁶ L. Piniński: *Ukraińskie spółdzielnie rolniczo-handlowe do 1931 r. włącznie* (maszynopis z 1935 r. w Bibliotece SGPiS w Warszawie) *passim*.

Fot. 19. Pożegnanie (pocztówka ze zbiorów autora)

Fot. 20. Wieczór na stepie (pocztówka ze zbiorów autora)

okręgowych mleczarni, 1 298 zbiornic, eksportował swoje produkty do Niemiec i Wielkiej Brytanii⁵⁷;

⁵⁷ *Walne zebranie Masłosojuzu*. „Sprawy Narodowościowe”, 1939 nr 1–2, s. 113–114.

– Centrobank – zrzeszał spółdzielnie kredytowe, które udzielały różnego rodzaju pożyczek finansowych ukraińskim kooperatywom⁵⁸.

W ścisłym związku z ukraińskim ruchem spółdzielczym pozostawało Krajowe Towarzystwo Gospodarcze „Wiejski Gospodarz” (Silśkyj Hospodar) broniący chłopskich interesów. M.in. w 1938 r. zatrudniało 151 fachowców w 133 filiach terenowych, w tym 53 agronomów i 18 weterynarzy. Towarzystwo to prowadziło specjalistyczne kursy w 13 sekcjach: organizacji i pomocy szkolnictwu rolniczemu, uprawy roli i roślin, hodowli zwierząt, sadownictwa i ogrodnictwa, pszczelarstwa, gospodarstwa domowego, plantatorów buraka cukrowego, plantatorów tytoniu, ziół leczniczych, udziałowców cukrowni „Podole” oraz gospodyń wiejskich.

Fot. 21. Zaporozcy – obraz olejny I. Repina (pocztówka ze zbiorów autora)

Nie wszystkie ukraińskie kooperatywy należały do RSUK, m.in. spółdzielnie przemysłu ludowego. Nie należały do niego spółdzielnie działające na Wołyniu, zakładane przy udziale władz, jako wspólne spółdzielnie polsko-ukraińskie, oraz spółdzielnie odcinające się od pozostałych – tworzone przez ludność ukraińską o przekonaniach rusofilskich i moskalofilskich.

⁵⁸ W. Kubijowicz: *Atlas Ukrainy...*, dz. cyt., s. 65. Centrobank korzystał z kredytów bankowych udzielanych przez Bank Polski i Bank Rolny.

W Polsce międzywojennej na ogólną liczbę 22 Związków Rewizyjnych, Ukraińcy posiadali 2, polskich było 12, niemieckich 5, a żydowskich 3. Swobody gospodarcze, jakie posiadał ukraiński ruch spółdzielczy rozwijały się systematycznie, o czym świadczy statystyka ekonomiczna obrotów ukraińskich i polskich spółdzielni opublikowana w 1926 r.

Tabela 8

Aktywność ekonomiczna spółdzielni rolniczo-handlowych (ukraińskich i polskich)

Wykazano	Spółdzielnie ukraińskie	Spółdzielnie polskie
straty	79 000	403 000
sumę bilansu	5 751 000	26 441 000
kapitał własny	1 536 000	6 178 000
czysty zysk	630 000	467 000
obroty towarowe	32 571 000	64 079 000

Źródło: P. Lot, *Dziesięciolecie Polski...*, dz. cyt., s. 800.

Związek Rewizyjny Spółdzielni Ukraińskich we Lwowie (Rewizyjny Sojuz Ukraińskich Kooperatyw) zrzeszał spółdzielnie spożywcze, które stanowiły w Polsce w 1926 r. 38,6% ogółu i liczyły 786 spółdzielni, na ogólną liczbę 2029 spółdzielni w kraju⁵⁹. W Polsce pod koniec lat międzywojennych istniało 3,5 tys. kooperatyw, do których należało 600 tys. członków⁶⁰.

Spośród czterech województw Polski południowo-wschodniej zamieszkanym przez ludność ukraińską, najlepiej rozwiniętym pod względem przemysłowym było województwo lwowskie. Na jego terenie wydobywano ropę naftową, gaz ziemny, wosk ziemny, sól kamienną i potasową. Natomiast w województwie tarnopolskim istniał przede wszystkim przemysł związany z rolnictwem (młynarstwo, gorzelnictwo, cukiernictwo) oraz przemysł budowlany. Tarnopol słynął z handlu bydłem, zbożem i innymi produktami rolnymi, posiadał też niewielkie przedsiębiorstwa przemysłowe (wyrób kredy, mydła i maszyn rolniczych). Podobną strukturę przemysłową posiadało województwo stanisławowskie, w którym oprócz przemysłu rolnego funkcjonowały kopalnie soli kamiennej i potasowej. W samym Stanisławowie znajdował się duży węzeł kolejowy oraz fabryki papieru, obróbki metali i wyrobów żelaznych. Najslabiej uprzemysłowiony był Wołyń. Znajdowały się tam jedynie niewielkie fabryki związane z rolnictwem i leśnictwem. W stolicy województwa, Łucku, rozwinęło się centrum handlu wyrobami rolnymi i leśnymi

⁵⁹ P. Lot, *Dziesięciolecie Polski...*, dz. cyt., s. 801; Pisze o tym szerzej M. Stolarczyk: *Działalność Spółki Oszczędności i Kredytów oraz wpływ na życie polskie w Jasieniu w latach 1906–1947*. [w:] A. Nowakowski, S. Zaborniak (red.): *Szkice z dziejów kultury fizycznej, uwarunkowania historyczne, prawne i regionalne*. Rzeszów 2004, s. 161–173.

⁶⁰ J. Hrycak: *Historia Ukrainy 1777–1999*. Lublin 2000, s. 195.

oraz funkcjonowała garbarnia. W drugim większym mieście tego województwa – Równem znajdował się węzeł kolejowy i kilka niewielkich przedsiębiorstw wyrobów metalowych. Silne zróżnicowanie przemysłowe miało głębokie konsekwencje w życiu kulturalnym w obydwu regionach – Wołyniu oraz na terenach byłej Galicji Wschodniej.

Dużą rolę w życiu gospodarczym społeczności ukraińskiej odgrywało ukraińskie towarzystwo ubezpieczeniowe „Dniester”, działające od 1891 r. Od 1921 r. skutecznie konkurowało ono z Polską Dyрекcją Ubezpieczeń, przystępując z nią jednak w wielu przypadkach do realizacji wspólnych przedsięwzięć ubezpieczeniowych⁶¹.

Znaczny wkład w rozwój ukraińskiego życia gospodarczego wniosły organizacje procesyjne, zrzeszające przedstawicieli poszczególnych grup zawodowych. Działały one w obronie interesów materialnych pracowników narodowości ukraińskiej. Z tej grupy największą rolę odegrało Ukraińskie Towarzystwo Techniczne, którego głównym celem w okresie dwudziestolecia międzywojennego było propagowanie ukraińskiej myśli technicznej. Między innymi organizowało ono szereg kursów technicznych, w których czołową rolę odgrywali czołowi ukraińscy przedstawiciele nauki. Bardzo korzystnie przedstawiał się rozwój liczebny członków tego towarzystwa, które od liczby 68 członków w 1913 r., 165 w 1927 r., ostatecznie w 1939 r. osiągnęło liczbę 542 osób. We Lwowie działało od 1918 r. Towarzystwo Agronomiczno-Techniczne „Praca”, które ściśle współpracowało z Ukraińskim Towarzystwem Technicznym⁶².

Swoją odrębność na terenie Warszawy podkreślali ukraińscy emigranci, którzy w 1927 r. założyli Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Ukraińców-Emigrantów. W momencie założenia w 1927 r. liczyło zaledwie 17 członków. W 1930 r. liczba członków wzrosła do 174, a także stowarzyszenie to założyło filie w całej Polsce, m.in. w Białymstoku, Kielcach, Krakowie i Piotrkowie Trybunalskim⁶³.

⁶¹ *Jedynе Towarystwo Wzajemnych Ubezpieczeń „Dniester”*. „Kalendar Proswity”, 1926 s. 219.

⁶² *25-lit dijalnosti Ukrajinskoho Technicznoho Towarystwa 1909–1934*. Lwów 1934, s. 28–33.

⁶³ Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej: APK), zespół: Starostwo Grodzkie Krakowskie (dalej: SGK), sygn. 238, b.p. *Karpačkyj Leszczetařkyj Klub*.

Fot. 22. Zabawy i gry sportowe z okazji Wielkanocy. Obok cerkwi widoczna „gimnastyczna piramida” (pocztówka ze zbiorów autora)

Fot. 23. 1925 r. Zabawy na wsi ukraińskiej w lany poniedziałek (pocztówka ze zbiorów autora)

Do rozwoju ukraińskiego handlu i przemysłu przyczynił się Związek Ukraińskich Kupców i Przemysłowców tzw. „Supruha”. W latach trzydziestych XX w. Związek uczestniczył w prowadzeniu ubezpieczeń emerytalnych, a także prowadził ubezpieczenia na wypadek śmierci. Posiadał ponadto własny bank spółdzielczy oraz kooperatywy „Suspilnyj promysl”, „Bazar”, „Kometa”, a także zakład produkujący cykorię i kawę – „Surohat”⁶⁴.

Poza wymienionymi ukraińskimi organizacjami gospodarczymi istniało szereg innych grupujących przedstawicieli różnych zawodów. Do najaktywniejszych zaliczały się: Związek Ukraińskich Adwokatów, Ukraińskie Towarzystwo Prawnicze, Związek Ukraińskich Kupców, Ukraińskie Towarzystwo Lekarskie, Towarzystwo Pisarzy i Dziennikarzy im. Iwana Franki, Związek Ukraińskich Zawodowych Muzyków, Ukraińskie Towarzystwo Fotograficzne oraz organizacje grupujące nauczycieli – „Wzajemna Pomoc” i „Uczytelśka Hromada”.

⁶⁴ *Ukrajnińskij praciwnyk i hromadianstwo*. Lwów 1934; *Walne zebranie Towarzystwa „Supruha”*. „Sprawy Narodowościowe”, 1937 nr 1–2, s. 101–102; *Walne zebranie „Supruhy”*, „Sprawy Narodowościowe”, 1939 nr 1–2, s. 120–121.

Rozwój ukraińskiego życia gospodarczego sięga czasów galicyjskich. Jego poziom w omawianym okresie ulegał stałym przeobrażeniom. Wprawdzie następowało systematyczne zmniejszanie liczby ludzi zatrudnionych w rolnictwie na rzecz wzrostu burżuazji i klasy robotniczej, lecz tempo tych przemian było zbyt powolne. W okresie dwudziestolecia międzywojennego największą tendencją wzrostową wykazywała ukraińska inteligencja, w tym również techniczna. Z reguły była to fachowa pomoc dobrze wykształcona na uczelniach polskich, a także w Ukraińskiej Akademii Gospodarczej w Podiebradach w Czechosłowacji. W życiu gospodarczym i kulturalnym odgrywała ona przywódczą rolę w ukraińskim środowisku wiejskim. Największą przeszkodą w rozwoju ukraińskiego życia gospodarczego był brak własnego przemysłu. Lukę tę wypełniała działalność ukraińskich kooperatyw, które objęły niemal wszystkie dziedziny i gałęzie gospodarki ukraiń-

Fot. 24. „Apoteoza Ukrainy” – żywy obraz demonstrowany przez internowanych w obozie żołnierzy Brygady Ukraińskiej w Nimeckim Jabłonnim w Czechach w dniach 13–14 marca 1920 r. podczas Święta Szewczenkowskiego (pocztówka ze zbiorów autora)

skiej. Najwierniejszą rzeszą członków kooperatyw byli ukraińscy chłopci. W okresie dwudziestolecia przekonywano ich, że objęcie wszystkich dziedzin życia gospodarczego formami spółdzielczymi przyczyni się do samowystarczalności, a tym samym do uniezależnienia od wpływów polskich⁶⁵.

⁶⁵ Archiwum Państwowe w Przemyślu (dalej: APP), Starostwo Powiatowe Przemyśl (dalej: SPP), sygn. 6. b.p. *Starostwo Powiatowe Przemyśkie*.

Spółeczność ukraińska w okresie dwudziestolecia międzywojennego wykazywała się znacznym dynamizmem rozwojowym zarówno pod względem społecznym, jak i zawodowym. W tym zakresie w bardzo szybkim tempie wyrównywały się różnice pomiędzy społecznościami polską i ukraińską. Rozwój życia gospodarczego przyczyniał się do poprawy sytuacji materialnej ludności ukraińskiej, co wyzwało szereg inicjatyw o charakterze społecznym, charytatywnym i kulturalnym. Wymownym tego przykładem było wybudowanie, w zdecydowanej większości ze składek ukraińskiego społeczeństwa, szeregu obiektów użyteczności ogólnej, tj. we Lwowie – ukraińskiego szpitala na 100 łózek, budynków organizacji „Dniester”, „Proswita”, „Ridnyj Dom”, „Sokił”, Towarzystwo im. Szewczenki, Ukraińskie Towarzystwo Techniczne, niezliczonej liczby budynków szkolnych, stadionów we Lwowie „Sokiła-Bat’ka” i „Łuhu”, w Przemyślu „Sianu”. Z inicjatywy oraz przy wsparciu finansowym ukraińskich instytucji gospodarczych zorganizowano szereg imprez kulturalnych. Finansowo wspomagano ruch wydawniczy, działalność oświatową oraz organizacji kulturalnych, w tym w zakresie kultury fizycznej. Podniesienie materialnego poziomu życia było głównym motorem rozwoju działalności kulturalnej, co wpływało na znaczny wzrost świadomości narodowej ludności ukraińskiej.

4. Stosunek władz do kwestii ukraińskiej

a) stosunek władzy austriackiej do kwestii ukraińskiej

W Galicji po Wiośnie Ludów i okresie neoabsolutyzmu (1849–1859), w wyniku kształtowania się konstytucyjnego ustroju Austriacy, ostatecznie w 1867 r., wprowadzili dla krajów austriackich nową konstytucję⁶⁶. Charakteryzowała się ona znacznym wzrostem swobód polityczno-administracyjnych. Zmiany te łączy-

⁶⁶ J. Rutkowski: *Historia gospodarcza Polski*. Warszawa 1953, s. 371–376. Wprowadzono między innymi prawo do koalicji, które zezwalało na zakładanie związków zawodowych. Zostało ono wprowadzone w 1854 roku na terenach zaboru austriackiego i pruskiego, a w 1906 roku na terenie zaboru rosyjskiego. Zmiany w austriackim prawie pracy nastąpiły w 1854 roku, wprowadzono wówczas: uprawnienia do koalicji, emerytury dla górników, ustalono długość dnia pracy, zasady zatrudniania kobiet i dzieci do 12 lat, wprowadzono ubezpieczenia od nieszczęśliwych wypadków, emerytury, urlopy, wprowadzono inspekcję przemysłową, ustalono prawo do strajku. Dla porównania sytuacji ekonomicznej ludności na ziemiach polskich roczne zarobki pod zaborami przedstawiały się następująco: na terenie Królestwa średnia płaca robotnika wynosiła 223–247 rubli, w zaborze pruskim średnio 628 marek, a w zaborze austriackim średnio 1300 złotych reńskich. Wysokość zarobków uzależniona była od kwalifikacji, branży, wielkości i nowoczesności zakładu. Płace kobiet były niższe o około 25–50%, a dzieci o około 66–80% od płacy mężczyzn. W 1910 r. w Galicji utrzymanie 3–5-osobowej rodziny wynosiło średnio 19,69 złotych reńskich.

ły się ze stopniowym wzrastaniem świadomości narodowej wśród ludów państwa Habsburgów. Rozwój świadomości przebiegał w odmienny sposób u każdego z narodów wchodzących w skład cesarsko-królewskiej federacji. Wśród Ukraińców, którzy nie posiadali tradycji państwowych, począwszy od drugiej połowy XVIII wieku aż do rewolucji w 1848 r., dążenia skierowane były na ostateczne ukształtowanie języka literackiego i związanej z tym samowiedzy narodowej. W dalszej kolejności w rozwoju społeczeństwa ukraińskiego pojawiły się żądania polityczne, ujawniające problem narodowościowy zmierzający do utworzenia własnej państwowości. Od momentu ogłoszenia w 1867 r. galicyjskiej autonomii przez około trzydzieści lat panowała względna stabilizacja, zakończona podjęciem w 1897 r. przez rząd Badeniego ostatejnej próby rozwiązania zagadnienia narodowościowego w państwie austriacko-węgierskim. Następne lata poprzedzające wybuch wielkiej wojny w 1914 r. były okresem nasilających się walk narodowościowych, a także pojawieniem się w obiegu społecznym projektów rozwiązania zasadniczego problemu mniejszości narodowych w monarchii habsburskiej. Wśród Ukraińców ruch narodowy rozwijał się i narastał wraz z wydarzeniami prowadzącymi do upadku cesarsko-królewskiej monarchii w 1918 r.⁶⁷

W dobie autonomii około 4 mln ludności ukraińskiej zamieszkiwało Galicję (3,2 mln), Bukowinę (300 tys.), a także Węgry (460 tys.). W Galicji Wschodniej stanowili większość przemieszaną wyspami ludności polskiej stanowiącej 1/3 całej ludności⁶⁸. Rozwijająca się świadomość narodowa Ukraińców zderzała się z misją urzędników austriackich wywodzących się najczęściej spośród szlachty polskiej. Rządziej byli to przedstawiciele arystokracji innych narodów słowiańskich wchodzących w skład cesarsko-królewskiej monarchii. Reprezentujący władzę urzędnicy na terenach federacji, czując się klasycznymi Austriakami, lojalnie reprezentowali monarchię. Od momentu przyłączenia ziem polskich do Austrii wśród ludności ukraińskiej nie było już szlachty, która podobnie jak część Cerkwi unickiej w okresie poprzedzającym aneksję uległa polonizacji. Wprawdzie Austriacy podejmowali próby wytworzenia dla szlachty polskiej ukraińskiego równoważnika, lecz właśnie z uwagi na spolonizowanie całej inteligencji ukraińskiej przynajmniej ze strony władz, wysiłków tych zaniechano. Sytuacji wytwarzania inteligencji ukraińskiej nie sprzyjała także słabo rozwinięta galicyjska oświata. Wprawdzie śladowo istniało kształcenie na Uniwersytecie Lwowskim w postaci wykładów w języku starosłowiańskim, lecz w szkolnictwie podstawowym nie na-

⁶⁷ Zobacz: *Austrian History Yearbook*, vol. III, p. 1–3. Rice University 1967, *passim*. Problemy narodowościowe w monarchii habsburskiej zostały opracowane w referatach na międzynarodową konferencję poświęconą temu zagadnieniu, która odbyła się w kwietniu 1966 r. w Indiana University Bloomington Ind. Sprawy poszczególnych narodowości monarchii habsburskiej przedstawiali historycy krajów sukcesyjnych i Amerykanie. Referaty opublikowano w 3-tomowym zbiorze.

⁶⁸ H. Wereszycki: *Pod berłem Habsburgów*. Kraków 1986, s. 12.

uczano języka ukraińskiego, uznając go przy braku przedmiotowej literatury za gwara ludową. I mimo że za kordonem na ziemiach ukraińskich pod władzą carską istniała ukraińska literatura, to w Galicji problemu tego nie dostrzegano. Po powstaniu listopadowym ożywienie patriotyczne ogarnęło nie tylko Polaków, wyraźnie zauważyć je można wśród ludności ukraińskiej. W wielu przypadkach młodzież ukraińska brała udział w politycznych spiskach organizowanych przez Polaków przeciwko władzy austriackiej. Wiązało się to z agitacją polskich emisariuszy politycznych prowadzących działalność nie tylko wśród ludności polskiej w Galicji Zachodniej, ale także wśród Ukraińców mieszkających głównie na terenach Galicji Wschodniej. W działalności polskiej dominowała ideologia Polski w granicach historycznych, a więc wiązała się z włączeniem do niej także etnicznych ziem ukraińskich⁶⁹. Jak widać Polacy w swoich planach na przyszłość nie uwzględniali problemu narodowego ukraińskiego. W granicach historycznych widziano jeden naród – polski, uznając Ukraińców jedynie za inny szczepek polski. Język ukraiński uważano za gwara polską, chłopom zarówno ukraińskim jak i polskim za głównego wroga przedstawiano władzę austriacką.

Budząca się w wielkim trudzie ukraińska świadomość narodowa na ziemiach polskich pod władzą austriacką łączy się ze wspomnianymi wcześniej działaczami ukraińskiego odrodzenia, określanymi mianem „ruskiej trójcy”⁷⁰. Przyjęli oni za pierwszy cel opracowanie alfabetu ukraińskiego, a następnie rozpoczęli starania związane z wydawaniem literatury w języku ukraińskim. Cenzorzy austriaccy nie dopuszczali do ich publikacji, podając za główną przyczynę jej szkodliwość zarówno dla literatury polskiej jak i rosyjskiej. Austriacka cenzura umieszczała te pierwsze ukraińskie publikacje na indeksie ksiąg zakazanych. Zmiana stanowiska Austriaków w stosunku do Ukraińców wywołana została podjęciem przez nich szantażu Polaków przez wspieranie budzącego się ruchu ukraińskiego. Choć stanowisko takie było społecznie bardzo bliskie stronie ukraińskiej, to jej działacze polityczni początkowo nie przejawiali pozytywnych tendencji związanych z wykorzystaniem tej politycznej opcji Austriaków przeciwko polskim dążeniom rewolucyjnym. Dzięki takiemu stanowisku Austriaków, w Galicji otworzyły się dla ruchu ukraińskiego możliwości uzyskania poparcia rządowego. W okresie Wiosny Ludów Ukraińcy przygotowani byli do szukania opieki austriackiej. Natomiast Austriacy zrozumieli, że w ruchu ukraińskim leżała polityczna szansa na ochłodzenie rewolucyjnych działań polskich⁷¹. Podobnie Au-

⁶⁹ P. Hauser: *Jedność w wielości problemy narodowościowe Rzeczypospolitej w okresie 1918–1939 i ich następstwa*. [w:] W. Wrzesiński [red.]: *Do niepodległości 1918, 1944/45, 1989. Wizje-Drogi-Spełnienie*. Warszawa 1998, s. 115–141. Autor porusza problemy stosunków polsko-ukraińskich w Galicji i na Wołyniu poprzedzające powstanie II Rzeczypospolitej.

⁷⁰ Należeli do niej poeta Marcejan Szaszkiewicz, Jakub Hołowacki i Iwan Wahylewicz.

⁷¹ Problem Ukraińców galicyjskich porusza J. Kozik: *Ukraiński ruch narodowy...* dz. cyt., *passim*. Tenże: *Między reakcją a rewolucją (Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849)*, Warszawa–Kraków 1975, *passim*.

striacy, poczynając od czasów ministra Metternicha, biorąc pod opiekę chłopów ukraińskich w swojej polityce szachowali tym żywołem szlachtę polską. Stworzenie w Galicji przez Austriaków swojego rodzaju namiastki autonomii w postaci sejmiku stanowego, niemającego początkowo żadnych konkretnych prerogatyw, popieranie przez nich ruchów narodowo-kulturalnych zmusiło arystokrację polską do tworzenia protektoratów. Prowadzenie przez Austriaków w Galicji polityki „dziel i rządź” wykorzystane zostało także do wyprzedzenia w uwłaszczeniu chłopów galicyjskich, do którego była przygotowana również arystokracja polska. Decyzja ta osłabiła pozycję strony polskiej, znacznie zwiększając zaufanie ukraińskich warstw chłopskich do cesarza austriackiego. W ten sposób na wiele lat określona została także polityczna strategia działaczy ukraińskich, którzy liczyli na poparcie władzy wiedeńskiej w sformułowaniu państwa ukraińskiego. Wysunięte po 1867 r. przez Ukraińców postulaty podziału Galicji na część zachodnią (polską) i wschodnią (ukraińską) zostały przez Wiedeń odrzucone. Stało się to dzięki przyjęciu przez Austriaków tej koncepcji jako ogólnie zagrażającej interesom Austrii. Jej głównym przeciwnikiem był sprawujący funkcję namiestnika cesarskiego w Galicji Agenor Gołuchowski, a za nim cała cesarsko-królewska administracja. Ruch ukraiński był przez Austriaków traktowany jako ruch chłopski, demokratyczny, stąd wrogi dla monarchii⁷². W konsekwencji zwalczania ruchu ukraińskiego administracja austriacka a także Namiestnictwo Cesarskie (w dużej mierze znajdujące się w rękach Polaków) starały się działaczy ukraińskich denuncjować za przejawy wszelkiej działalności narodowej. Mimo że w Galicji ruch ukraiński nie znajdował poparcia i natrafiał na wielorakie trudności, to w ogólnym podsumowaniu pozycja Ukraińców w społeczeństwie galicyjskim stale poprawiała się. W dobie autonomii posiadali oni własne instytucje oświatowe, wydawali własne czasopisma (m.in. „Słowo”, „Diło”), posiadali własny narodowo-kulturalny ośrodek rozwoju, początkowo tzw. „Narodnyj Dom”, a od 1868 r. rozwijali oświatę w działalności Ukraińskiego Towarzystwa „Oświata” (Towarzystwo „Proswita”). Działało wiele ukraińskich spółdzielni (tzw. kooperatyw). Wraz z poprawą sytuacji politycznej, wśród ogromnej masy ludności ukraińskiej, coraz bardziej świadomej swojej odrębności narodowej, wzrastała liczba politycznych żądań oraz rosła chęć na nowe zdobycze socjalne. Sytuacja ludności ukraińskiej pod koniec XIX wieku poprawiła się na tyle, że mogła ona swobodnie rozwijać swoją narodową kulturę. Nie miały wpływu na rozbudzenie świadomości narodowej wywarła poezja największego poety ukraińskiego Tarasa Szewczenki. Obok niego niezwykle ważną rolę odegrał pierwszy kierownik katedry historii ukraińskiej (od 1897 r.) na Uniwersytecie Lwowskim – M. Hruszewski. To jemu przypisuje się rozpowszechnianie nazw – Ukraina i Ukraińcy. Jednym z największych osiągnięć mniejszości narodowych był ich udział po reformie wyborczej w 1907 r.

⁷² H. Wereszycki: *Pod berłem...*, dz. cyt., s. 170–171.

w parlamencie wiedeńskim⁷³ (m.in. Ukraińcy decyzją tych reform uzyskali zgodę na publikacje wydawnictw w języku ukraińskim). Obecność w nim miała kolosalne znaczenie, rozstrzygano w nim sprawy ważne dla narodowej kultury, oświaty, zarządu gminnego i lokalnego. Zabiegi strony ukraińskiej związane ze zrównaniem ilościowym w samorządach lokalnych zmierzały do wprowadzenia w regulaminach wyborczych kurii narodowościowych. System ten w Galicji Austriacy wprowadzili tuż przed wybuchem wojny w 1914 r. W ten sposób upośledzona pozycja Ukraińców w sprawowaniu władzy samorządowej w stosunku do Polaków miała ulec poprawie. Sam fakt uchwalenia reformy w sejmie wiedeńskim, (na którą zgodziła się strona polska) wskazywał, że po stronie ukraińskiej i polskiej wzmagają się tendencje do zakończenia zaciętej, coraz ostrzejszej walki narodowościowej. Austriacy do problemu polsko-ukraińskiego w Galicji mieli stosunek bierny. W sprawach narodowościowych często zajmowali polityczne stanowiska, kierując się jednak własnymi interesami. W związku z wybuchem wojny, zaproponowany wiosną 1914 r. nowy system wyborczy nie został wprowadzony. Pozostawiło to po obu stronach – polskiej i ukraińskiej – ogrom zadrażeń i nienawiści. Ostatecznie doprowadziły one do krwawych walk bratobójczych. Rozważania Ukraińców związane z przebiegiem pierwszej wojny wiązały się z możliwością zwycięstwa carskiej Rosji, z którą wiązali szansę zbudowania Wielkiej Ukrainy. Uważali, że ewentualne zwycięstwo Austro-Węgiei mogło im przynieść wyniki rozmaite. Mimo to, elity ukraińskie opowiadały się za dalszym związkiem z monarchią Habsburgów, droga ta wydawała się im najbardziej realna w dalszym rozwoju narodowym. Taką decyzję popierali również posiadający w społeczeństwie ukraińskim swoje wpływy Niemcy. W tym już czasie Berlin od lat używał Ukraińców do prowadzenia polityki antypolskiej. Ostatecznie wśród państw zachodnich zwyciężyła koncepcja rozwiązania problemu ukraińskiego w połączeniu z rozwiązaniem kwestii państwa polskiego.

Praktycznie w państwie habsburskim sprawa ukraińska związana była stale w mniejszym lub w większym stopniu z prowadzoną nadrzędnie polityką wobec Polaków. Od 1867 r. wszelkie problemy i relacje polityczne Ukraińców rozwiązywano jako państwowe zagadnienia wewnętrzne. W dniu 4 listopada 1916 r. wydany został przez Franciszka Józefa reskrypt wyodrębniający w monarchii Galicję. Polacy decyzję tę w obliczu szans na odbudowę Polski sprzed rozbiorów przyjęli obojętnie, a Ukraińcy uznali go wówczas za swoją klęskę, twierdząc, że ich problem znalazł się na marginesie polityki międzynarodowej. W 1918 r. Austriacy w obliczu aktywnej akcji Polaków zmierzających do przejęcia władzy skierowali się w stronę Ukraińców, oferując im podział Galicji z częścią wschodnią – ukraińską. Wówczas to doszło pomiędzy stroną polską a Wiedniem niemal do rewolu-

⁷³ Tamże, s. 260. W parlamencie wiedeńskim każdy poseł polski reprezentował 52 tys., natomiast ukraiński 102 tys. swoich wyborców.

cyjnego wrzenia. Wypadki w drugiej połowie 1918 r. toczyły się ze wzrastającą szybkością. Z jednej strony Austriacy czynili próby ratowania państwa, a z drugiej Polacy i Ukraińcy rozwijali działania do budowy swoich państw⁷⁴. W tej sprawie wypowiedziały się w dniu 3 czerwca 1918 r. na konferencji w Wersalu państwa zachodnie, które zdecydowały o utworzeniu zjednoczonego niepodległego państwa polskiego, w granicach którego znalazły się ziemie polskie sprzed 1772 r. Decyzja ta doprowadziła w Galicji do konfliktu polsko-ukraińskiego. Utworzenie tajnego wojskowego porozumienia austriacko-ukraińskiego doprowadziło w październiku 1918 r. do skonsygnowania pułków wojskowych z przewagą ukraińskich żołnierzy⁷⁵.

Relacje polityczne austriacko-ukraińskie, a także polsko-ukraińskie w omawianym okresie wpływały na zakres i tempo rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej.

b) stosunek władz II Rzeczypospolitej do kwestii ukraińskiej

Kwestia ukraińska w państwie polskim zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej odgrywała doniosłą rolę. Stanowisko władz polskich zdeterminowane było w znacznej mierze stosunkiem społeczności ukraińskiej i jej przedstawicielstwa politycznego wobec państwa polskiego.

Jesienią 1918 r. rozpoczęło się formowanie państwa polskiego. Wówczas Polakom przyszło się zmierzyć z wieloma problemami, z których najtrudniejsze okazały się sprawy ustalenia granic. Zamiary polityczne Polaków skierowane zostały na realizację przyjętego programu utworzenia federacji w granicach wschodnich w kształcie sprzed rozbiorów⁷⁶. Jednak dążenia narodowo-państwowe i polska racja stanu pozostawały w konflikcie. Ponadto wysiłki Polaków przekreślały aspiracje do samostanowienia państwowego wschodnich narodów: Białorusinów, Litwinów i Ukraińców⁷⁷. Zrodziło to konflikty zbrojne, najpierw w Galicji Wschod-

⁷⁴ Por. P. Hauser: *Federacyjna wizja Rzeczypospolitej w poglądach Józefa Piłsudskiego i jej próba urzeczywistnienia w latach 1918–1921*. [w:] Z. Karpus, W. Rezmer, E. Wiszka [red.]: *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Toruń 1997, s. 17–41. Autor porusza rozwijanie wizji politycznych J. Piłsudskiego lansowanych w latach 1903–1914, dotyczących powstania Polski w granicach sprzed 1772 r. Ujmuje również sprawę terytorium Galicji i Wołynia oraz status Ukraińców, którzy te tereny zamieszkiwali. Publikacja potwierdza wprowadzenie w życie po 1918 r. wielu elementów politycznych wypracowanych w latach 1905–1914 przez naczelnika państwa polskiego podczas organizacji struktur II Rzeczypospolitej.

⁷⁵ H. Batowski: *Rozpad Austro-Węgier 1914–1918*, Wrocław 1968, *passim*. Autor w szerokim zakresie porusza zagadnienia dotyczące relacji narodowościowych w państwie austriacko-węgierskim w latach kończących funkcjonowanie monarchii Habsburgów.

⁷⁶ P. Hauser: *Jedność...*, dz. cyt. s. 115–141.

⁷⁷ P. Hauser: *Federacyjna wizja...*, dz. cyt. s. 17–41.

niej z Ukraińcami, a potem z Białorusinami i Litwinami. Znaczna przewaga wojska polskiego w działaniach militarnych doprowadziła na początku września 1919 r. do rokowań z dowódcą sił ukraińskich – atamanem Semenem Petlurą – w sprawie stabilizacji granic wschodnich na linii rzek Styru i Zbrucz oraz ustalenia sytuacji Ukraińców w Polsce⁷⁸. Ustalenia te zostały potwierdzone dopiero 18 marca 1921 r. traktatem ryskim pomiędzy Polską, Rosją i Ukrainą radziecką⁷⁹. Operacje wojenne w największym stopniu dotknęły ludność mieszkającą w dawnej Galicji i na Wołyniu. Stosunki między narodami, mimo prowadzonych wysiłków z obu stron z zamiarem ich złagodzenia, wyznaczyła konfrontacja polsko-ukraińska⁸⁰. Oprócz tragedii osobistych zostały zawiedzione nadzieje na samodzielne państwo ukraińskie. Ten fakt jeszcze bardziej zaostriżył stosunki mieszkających od lat razem Polaków i Ukraińców. Wojna domowa 1918–1920 ostatecznie pogorszyła stosunki Polaków i Ukraińców, których nie udało się poprawić, a ostatecznie ujawniły się one po 1939 r. eksterminacją ludności polskiej, szczególnie okrutną na Wołyniu.

Sejm polski 2 sierpnia 1919 r. wydał ustawę o podziale kraju na województwa, wprowadzając drugą instancję władz administracyjnych. Na czele województw stali wojewodowie, mianowani i odwoływani przez Naczelnika Państwa na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, zatwierdzani przez Radę Ministrów⁸¹. W 1919 r. zamierzano początkowo podzielić byłą Galicję na dwa województwa: lwowskie i krakowskie. Z podjęciem decyzji zwlekano. Na jej drodze stanęły wyliczenia liczby ludności polskiej i ukraińskiej w poszczególnych województwach. Z uwagi na przewagę liczebną Ukraińców w województwie lwowskim rodziła się konieczność przyznania im autonomii⁸². Latem 1920 r. rozważania nad podziałem terytorialnym byłej Galicji przerwała wojna i inwazja Armii Czerwonej. Ukraińcy wykorzystali

⁷⁸ P. P. Żurowski-Grajewski: *Sprawa ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919*. Warszawa 1995, s. 37. Dopiero w dniu 24.08.1991 r. Ukraina ogłosiła niepodległość. Za hymn państwowy przyjęto utwór napisany przez księdza kościoła greckokatolickiego w Młynach k. Przemysła Mychajła Werebyckiego, skomponowany w II połowie XIX w., a rozpoczynający się od słów: *Szcze ne wmerła Ukrajina...*

⁷⁹ Szerzej o tym pisze O. Subtielny, A. Żukowski: *Narys istoriji Ukrainy*. Lwów 1993, *passim*; M. Śliwa: *Wielka Historia Polski 1918–1939*. Kraków 2000, s. 54. Przyjęte ustalenia zgodne z rozejmem z Rosją zawartym w dniu 18 X 1920 r. dotyczyły granicy na linii Dniestr – rzeka Zbrucz-Sarna i Łunieniec – rzeka Wilejka – ujście Dżisny do Dżwiny. Rozejm gwarantował Polsce zwrot dzieł sztuki i zabytków kultury wywiezionych po 1772 r., a także wypłatę rekompensaty 30 mln rubli w złocie za wkład ziem polskich w rozwój gospodarczy Rosji. Tych warunków Rosja radziecka (ZSRR) nigdy nie dotrzymała.

⁸⁰ PAOW, Fond 46. op. 1, spr. 5658, s. 32, *Konfrontacja polsko-ukraińska 1918–1919*.

⁸¹ DzU z 1919 r. Nr 90, poz. 490: *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 listopada 1919 r. do ustawy tymczasowej z dn. 2 sierpnia 1919 r.*; DzPrPP Nr 65 poz. 395: *...o organizacji władz administracyjnych drugiej instancji...*

⁸² Z. Zaremba: *Historia dwudziestolecia 1918–1939*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 68. Problem ten rozwiązano, przesuując granice województwa o 180 km od Lwowa w kierunku zachodnim. Do wschodniej granicy województwa było 25 km od Lwowa.

ten moment i w dniach od 8 lipca do 21 września tegoż roku, utworzyli Galicyjski Komitet Rewolucyjny, traktowany przez Rosję radziecką jako rząd tymczasowy Galicyjskiej Socjalistycznej Republiki Rad, ze stolicą w Tarnopolu⁸³. Drugim powodem opóźnienia prac nad podziałem administracyjnym byłego zaboru austriackiego oraz braku decyzji co do liczby województw, były częste zmiany personalne na stanowiskach ministra spraw wewnętrznych. Trzeci w kolejności po odzyskaniu niepodległości premier Leopold Skulski doprowadził sprawę do końca. Na jego wniosek, Sejm Ustawodawczy 3 grudnia 1920 r. dokonał podziału administracyjnego na obszarach byłej Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim oraz wchodzących w skład RP obszarów Spiszu i Orawy. Podział ten powoływał cztery województwa: krakowskie, lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie⁸⁴. Rozpoczęły one swoją działalność zgodnie z decyzją Rady Ministrów, z dniem 1 września 1921 r.⁸⁵ Już 25 września 1921 r., w trakcie wizyty J. Piłsudskiego, na odbywających się Targach Wschodnich we Lwowie, Ukraińcy dokonali próby zamachu na niego. Ranny został wówczas wojewoda lwowski Kazimierz Grabowski⁸⁶.

Od rządu polskiego mocarstwa zachodnie oczekiwały deklaracji dotyczącej przedstawienia zasad nadania samorządu dla mieszkańców województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, uzależniając od tej decyzji przynależność byłej Galicji do Polski oraz uznanie jej granicy wschodniej. W dniu 3 sierpnia 1922 r. zniesiono stan wyjątkowy na terenach byłej Galicji⁸⁷, a 26 września 1922 r. ogłoszono ustawę o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego. Jej autor, przyszły prezydent RP – Gabriel Narutowicz – pełniący funkcję ministra spraw zagranicznych, w rozdziale drugim ustawy proponował rozwiązania dla województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Każde z nich miało posiadać sejmik samorządowy, składający się z dwóch izb. Jedną tworzyć mieli posłowie kurii polskiej, a drugą posłowie kurii ruskiej. Sejmik miał liczyć 100 osób, po 50 na jedną izbę. Wyłaniane przez sejmik wydziały wojewódzkie dzielić się miały na dwie sekcje⁸⁸.

⁸³ T. Jędraszczak: *Bitwa warszawska. Rozejm*. [w:] L. Grossfeld i H. Zieliński (red.): *Historia Polski*, t. IV 1918–1939, cz. I. Warszawa 1969, s. 398, 403–404.

⁸⁴ Województwa te nazywano w mowie potocznej województwami południowymi, na obszarze b. Królestwa – centralnymi, na byłych terenach ziem zabranych przez Niemców – zachodnimi, na wschód od Bugu – wschodnimi.

⁸⁵ DzURP 1921, nr 46, poz. 282: *Rozporządzenie Rady Ministrów w przedmiocie wykonania ustawy...*

⁸⁶ W. Pobóg-Malinowski: *Najnowsza historia polityczna Polski*, t. 2, okres 1914–1939, cz. II. Gdańsk 1990, s. 622.

⁸⁷ DzU nr 64, poz. 568: *Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o zniesieniu stanu wyjątkowego w Małopolsce*.

⁸⁸ DzU 1922, nr 90, poz. 829: *Ustawa z dnia 26 września 1922 r. o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności województwa lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego*.

Ta na wskroś demokratyczna ustawa wywołała w kręgach ukraińskich zadowolenie, jak się okazało chwilowe. Reakcja państw zachodnich, reprezentowanych przez Konferencję Ambasadorów (Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch i Japonii) na tę ustawę, uwzględniającą udział galicyjskich Ukraińców we władzach samorządowych, wyrażała się w wydanym w dniu 15 marca 1923 r. komunikacie uznającym polskie granice wschodnie. Władze polskie zajęte innymi sprawami nie uchwałyły postanowień wykonawczych wspomnianej ustawy. Nie weszły w życie postanowienia ogólne o samorządzie dla wszystkich województw, z których mogła skorzystać także ludność ukraińska w byłej Galicji Wschodniej⁸⁹. Znaczna liczba Ukraińców, niezadowolona z takiego krzywdzącego obrotu sprawy, uznała postępowanie władz polskich za kręctwo polityczne. Od tego czasu w terminologii urzędowej konsekwentnie pojawiać się zaczyna w miejsce nazwy Galicja nazwa Małopolska Wschodnia.

Tworzenie państwa polskiego po 1918 r. wymagało m.in. przyjęcia planów dotyczących ułożenia stosunków z sąsiednimi narodami słowiańskimi oraz z Litwą. Zamysły utworzenia federacji Polski z Ukraińcami i Litwinami oraz innymi mniejszościami narodowymi, z powodu wielu czynników, nie powiodły się⁹⁰. Fiaskiem zakończyły się próby utworzenia samodzielnych państw buforowych pomiędzy Polską i Rosją radziecką. Skierowano więc cały wysiłek polskiej polityki wschodniej w kierunku rozszerzenia tzw. przedpoła strategicznego nazywanego Kresami Wschodnimi i utrzymania terytorialnej łączności z Rumunią i państwami nadbałtyckimi. Polityka ta była również powodem wywołania politycznych nieporozumień między Polakami i Ukraińcami. Pozostawione przez Austriaków tereny przedstawiały gospodarczy nieład⁹¹. Były zacofane, a także stwarzały konieczność zauważenia aspiracji narodowych Białorusinów, Litwinów i Ukraińców, mieszkających w obrębie terenów porozbiorowych, przejętych przez Polskę po 1919 r.

Głównym celem Ukraińców było stworzenie własnego państwa i temu zadaniu podporządkowali wszystkie aspekty swojego życia. Zawiadujący wspomnianymi terenami Polacy, od lat negowali istnienie słowiańskich narodów na tych obszarach, traktując Białorusinów, Ukraińców i Litwinów jako grupy etniczne utworzone dzięki intrygom austriackim i niemieckim⁹². Dziedzictwo kultury polskiej oraz posiadłości ziemskie Polaków, w obliczu prób dominacji ukraińskiej, trakto-

wano natomiast jako zagrożenie dla ojcowizn. Odradzanie się ruchów narodowych równoważono różnymi sposobami. Mobilizowano przeciwko tym dążeniom całą polską opinię społeczną, najostrej skierowaną przeciwko Ukraińcom⁹³. Wszystkim próbom działalności ruchów społecznych lub narodowych przeciwstawiano się, często przy pomocy pacyfikacji. Wzbudzało to niepokoje na Wołyniu i w Galicji. Niektóre działania tłumaczono koniecznością utrzymania porządku i likwidacji partyzantki wspieranej przez Zakordot (komuniści)⁹⁴. Walka z tym przeciwnikiem politycznym często stawała się okazją do – mającej niewiele z nią wspólnego – próby załatwiania problemów związanych z tłumieniem strajków ekonomicznych. Wybuchwały one jako wyraz niezadowolenia i buntu przeciwko wyzyskowi, parcelacji i kolonizacji. Przeciwdziałanie ruchom o charakterze ekonomicznym okazało się głównym elementem wzmagającym nienawiść u Ukraińców⁹⁵. Dojście do władzy Wincentego Witosy i przyjęcie przez jego rząd programu kolonizacji, z wykorzystaniem polskiego chłopca, jeszcze bardziej zaostrzyło problem narodowościowy. Podobną politykę wobec regionu wołyńskiego rozwijał pełniej Henryk Józewski⁹⁶. Jedynym ustępstwem było popieranie przejawów rozwoju ukraińskiego folkloru kulturalnego. Nie zadowalało to jednak strony ukraińskiej i traktowane było jako działanie pozorowane⁹⁷. W swojej polityce H. Józewski sprzeciwiał się wszelkim kontaktom działaczy ukraińskich z Wołynia z działaczami z byłej Galicji. Izolacja ta była jednym z założeń programu tzw. „kordonu sokulskiego”. Stąd m.in. znaczne represje dotknęły ukraińskie ugrupowania polityczne działające na Wołyniu (tj. np. UNDO), a także dokonano likwidacji organizacji społecznych, m.in. „Proswity”, „Ridnoho Domu” i innych⁹⁸. Na Wołyniu w latach 1926–1935 prowadzono politykę nacisku na elity ukraińskie nakłaniając je do pracy w różnego rodzaju organizacjach polskich⁹⁹.

⁸⁹ Cz. Madajczyk: *Dokumenty w sprawie polityki narodowościowej władz polskich po przewrocie majowym*. „Dzieje Najnowsze”, 1972 z. 3, s. 154.

⁹⁰ *Sprawozdanie z podróży służbowej do województwa wołyńskiego. 9.X.1926 r.* Biblioteka Uniwersyteku Warszawskiego. Dział rękopisów. Nr. Akt. 361. k. 1. Jednym z głównych działań H. Józewskiego była wymiana urzędników państwowych na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, dotyczyło to zwłaszcza pracowników niezapewniających prowadzenia polityki asymilacyjnej administracji państwowej, sądownictwa i oświaty.

⁹¹ Tamże.

⁹² AAN. MSW. sygn. 277/1–1. poz. 4, k. 2, *Urząd Wojewódzki Wołyński*; PAOW. Fond 34. op. 1. spr. 35. ark. 144, *Teki H. Józewskiego*; W. Witos: *Moje wspomnienia*, t. II. Paryż 1964, s. 278–280; A. Chojnowski: *Ukraina*. Warszawa 1997, s. 112–114. „*Józewski Henryk, artysta malarz, polityk polski, współpracownik Petlury, 1928–1939 wojewoda wołyński, „zwolennik ideologii 1920 roku” tj. sojuszu polsko-ukraińskiego wymierzonego przeciwko Rosji (ZSRR)*.”

⁹³ PAOW. Fond 46. op. 1. spr. 544. ark. 15, *Teki H. Józewskiego*.

⁹⁴ „*Ukrajńska Niwa*”, 1931 nr 30, s. 3.

⁹⁵ *Kwestię stosunków narodowościowych na Wołyniu w latach 1928–1938* porusza J. Kramar: *Polska polityka asymilacyjna na Wołyniu 1928–1938*. [w:] *Drohobyckij kraeznawczyj zbirnyk*. Drohobycz 2002. s. 326–338.

⁸⁹ Por. R. Torzecki: *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933–1939*. Warszawa 1972, s. 46; Z. Zaremba, *Historia dwudziestolecia...*, dz. cyt., s. 68; K. Jońca: *Rozwój gospodarczy Polski do 1939 roku*. Wrocław 2001, s. 181.

⁹⁰ P. Hauser: *Federacyjna wizja...* dz. cyt., s. 32–33 i dalsze; P. Hauser: *Poglądy Józefa Piłsudskiego na terytorialny kształt Rzeczypospolitej i próba ich realizacji w latach 1918–1921*. [w:] A. Czubiński (red.): *Józef Piłsudski i jego legenda*. Warszawa 1988, s. 69.

⁹¹ B. Domosławski, J. Bankiewicz: *Zniszczenia i straty wojenne*. Warszawa 1936, s. 2; „*Przemysł i Handel*”, 1920, s. 108.

⁹² R. Torzecki: *Kwestia ukraińska ...* dz. cyt., s. 12–13.

Kolejnym problemem antagonizującym stosunki polsko-ukraińskie były ustawy i zarządzenia z 1924 r., dotyczące języka urzędowego oraz regulujące działalność szkolnictwa. Ministerialny program autorstwa Stanisława Grabskiego propagował politykę Polski narodowej, a nie narodowościowej. Prawodawstwo to doprowadziło do zniszczenia budowanego przez wiele pokoleń szkolnictwa ukraińskiego. Przeprowadzane plebiscyty szkolne dotyczące wyboru języka wykładowego, dowolnego i dodatkowego prowadziły do utrakwizmu (dwujęzycznego nauczania) w szkolnictwie. Temu kolejnemu wyzwaniu w 1930 r.¹⁰⁰ Ukraińcy odpowiedzieli protestem, z zastosowaniem terroru włącznie, oraz udziałem powstałej w 1929 r. Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN)¹⁰¹. W odwecie Polskie Siły Zbrojne przeprowadziły pacyfikację z wieloma ofiarami śmiertelnymi¹⁰². Strona ukraińska odpowiedziała interwencją w Lidze Narodów oraz zastosowaniem indywidualnego terroru wobec polityków. W trakcie tej akcji zamordowani zostali T. Hołówko (1931)¹⁰³ oraz B. Pieracki (1934)¹⁰⁴. Z kolei czołowi aktywiści OUN znaleźli się w więzieniach. Obustronna eskalacja pogarszała sytuację i wytwarzała chęć do odwetu¹⁰⁵.

Po śmierci J. Piłsudskiego (12.05.1935 r.) wprowadzono jeszcze ostrzejszą politykę narodowościową. Doprowadziło to do krańcowej wrogości Ukraińców wobec Polaków. Realizację polityki narodowościowej na terenach Kresów prowadził również Komitet do spraw Narodowościowych powołany przy Radzie Ministrów 19 grudnia 1935 r. Do tej polityki włączono również powołany 23 listopada 1935 r. na terenie Małopolski Wschodniej Sekretariat Porozumiewawczy Polskich Organizacji Społecznych, a także Ministerstwo Spraw Wojskowych, które w końcu 1936 r. wydało rozkaz utworzenia Komitetów Koordynacyjnych. Takie komitety powstały w Dowództwie Okręgu Korpusu II (DOK) w Lublinie (dowódca gen.

¹⁰⁰ A. Chojnowski: *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Wrocław 1979; R. Torzecki, *Kwestia ukraińska...*, dz. cyt., s. 12–13.

¹⁰¹ AAN, MSZ, t. 2350, k. 108. *Komunikat o działalności OUN w latach 1932–1934*, cz. III.

¹⁰² Szerzej o tym pisze J. Buszko: *Historia Polski...*, dz. cyt., s. 326–328. Władze polskie wykorzystywały fakt działalności ukraińskich nacjonalistycznych grup terrorystycznych. Wprowadzono odpowiedzialność zbiorową. Dopuszczano się okrutnych kar chłosty, miały miejsca gwałty dokonywane na ukraińskich kobietach wiejskich, demolowano sprzęt domowy, niszczone ziarno siewne, itp. Na całe wsie nakładano kary grzywny kontrybucyjnej w naturze i pieniądzu. Wzmogły się akcje rozwiązywania ukraińskich organizacji społecznych oraz szkół ukraińskich i białoruskich, wydawano surowe wyroki na działaczy politycznych i kulturalnych.

¹⁰³ Hołówko Tadeusz (1889–1931), socjalista, polityk piłsudczykowski. W latach 1927–1930 naczelnik Wydziału Wschodniego MSZ. Zamordowany przez ukraińskich nacjonalistów. Por. A. Chojnowski: *Ukraina*. Warszawa 1997, s. 225.

¹⁰⁴ Pieracki Bronisław (1895–1934), polityk polski, generał WP, piłsudczyk. Minister spraw wewnętrznych w latach 1931–1934, zamordowany przez nacjonalistę ukraińskiego Macieja Hryhorija. A. Chojnowski: *Ukraina*, dz. cyt., s. 231.

¹⁰⁵ A. Chojnowski: *Ukraina*, dz. cyt., s. 83.

Mieczysław Smorawiński) oraz DOK VI we Lwowie (dowódca gen. M. Tokarzewski-Karasiewicz). Komitety m.in. współpracowały ze wspomnianym Sekretariatem Porozumiewawczym, Towarzystwem Rozwoju Ziem Wschodnich, Związkiem Szlachty Zagrodowej, Związkiem Strzeleckim. Towarzystwa te stosowały politykę rozwoju regionalizmu Łemków, Bojków i Huculów. Rozpowszechniano program szlachty zagrodowej. Podkreślano podział Kresów linią „kordonu Sokala”, zmierzającą do hermetyzacji Wołynia przed wpływami nacjonalistów ukraińskich. Z terenów uznanych przez władzę polską za strategiczne rugowano Ukraińców, zwłaszcza ze służby leśnej, łączności, komunikacji i poczty, burzono cerkwie prawosławne, nawracano prawosławnych, czasami nawet siłą (Hrynki)¹⁰⁶.

To „wzmacnianie polskości” na Kresach Wschodnich zostało uchwalone przez Komitet Polityczny Rady Ministrów w latach 1937 i 1939. Awanturnicza polityka na Kresach budziła protesty społeczeństwa. Najgłośniej protestowali zwolennicy J. Piłsudskiego – były premier prof. Kazimierz Bartel, posłanka W. Pełczyńska, gen. W. Tokarzewski-Karasiewicz¹⁰⁷, a także po odejściu z Wołynia – wojewoda Henryk Józewski. Kościół odcinał się od tendencyjnych poczynań wobec narodu ukraińskiego (protesty metropolity Szeptyckiego), choć wielu duchownych brało udział w tych akcjach¹⁰⁸.

Mimo że władze polskie w 1936 r. doprowadziły do porozumienia z UNDO i mianowały jego przywódcę Wasyla Mudrego wicemarszałkiem sejmu, działalność antypolską organizacje te oraz OUN i OUW kontynuowały nadal, aż do 1939 r. Do spotęgowania ukraińskich nastrojów nacjonalistycznych doprowadziła także polska polityka „normalizacji”, która oprócz sukcesów natury organizacyjnej w efekcie przyczyniła się do konsolidacji obozu narodowego Ukraińców oraz wywołała groźbę ich odwetu w przyszłości.

W stosunkach polsko-ukraińskich w dwudziestoleciu międzywojennym zaznaczyły się wyraźne zabarwienia ideologiczne polskich partii politycznych endeków, piłsudczyków, socjalistów, a także komunistów. Ci ostatni szczególnie wyróżniali się w swej działalności na Wołyniu. Nasilenie polityki narodowościowej rządów polskich miało miejsce zwłaszcza w latach trzydziestych XX w. Na polską politykę wewnętrzną w stosunku do mniejszości ukraińskiej wpływały rozbieżności w tej kwestii pomiędzy czynnikami rządowymi a wojskowymi. We wspomnianym okresie lat trzydziestych rząd prowadził politykę pozyskiwania części Ukraińców, łudząc ich stworzeniem wielkiego państwa ukraińskiego na gruzach Ukra-

¹⁰⁶ J. Jędrzejewicz: *W służbie idei*. Londyn 1972, s. 252–253.

¹⁰⁷ Tamże. Z tego powodu gen. W. Tokarzewski-Karasiewicz został przeniesiony do Torunia.

¹⁰⁸ R. Torzecki: *Z dziejów stosunków polsko-ukraińskich na Lubelszczyźnie*. Referat wygłoszony na sesji GKBZH w Polsce (14–15.10.1895). „Nasze Słowo”, 1987 nr 25, 26; W. Mysłek: *Przedmurze*. Warszawa 1987, s. 22; A. Chojnowski: *Problem narodowościowy na ziemiach polskich w początkach XX w. oraz w II Rzeczypospolitej*. Warszawa 1982, s. 5 i dalsze.

ńskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, której szczególnym zwolennikiem był wojewoda wołyński Henryk Józewski¹⁰⁹.

Przeciwną orientację prowadziło w tej sprawie Ministerstwo Spraw Wojskowych z gen. T. Kasprzyckim i wiceministrem gen. Januszem J. Gołuchowskim, które usztywniało politykę wobec Ukraińców, wypowiadające się za drobnymi, bardzo ograniczonymi ustępstwami, z zamiarem polonizacji Ukraińców, gdzie to tylko było możliwe. Przejawiło się to przede wszystkim we wspomnianej realizacji koncepcji rewindykacji cerkwi prawosławnych na Wołyniu¹¹⁰.

Znaczny zwrot w polityce mniejszościowej nastąpił po 1938 roku. Został on wymuszony przez międzynarodowe wypadki polityczne oraz rozwinięcie przez III Rzeszę kwestii ukraińskiej, które wzbudziły nadzieje wiązane przez Ukraińców z budową państwa ukraińskiego przy pomocy Niemców. Wobec tej międzynarodowej sytuacji rząd polski, odrzucając koncepcje rozwoju narodowego wskazywanego przez piłsudczyków i socjalistów, wybrał rozwiązanie zawarte w programie „umacniania polskości” na Kresach, polegające w rzeczywistości na popieraniu akcji polonizacyjnej¹¹¹.

W polskim życiu politycznym wyróżniały się trzy koncepcje mniejszościowe: inkorporacyjna, wysuwana przez ugrupowania prawicowe; federacyjna, zmierzająca poprzez ewolucję do autonomii, którą propagował obóz piłsudczyków oraz najdalej idąca idea komunistów, zmierzająca do oderwania od państwa polskiego ziem zamieszkałych przez mniejszości narodowe (białoruską i ukraińską) oraz połączenia tych terytoriów z odpowiednimi republikami radzieckimi. Z układu politycznego w państwie polskim w kreowaniu polityki mniejszościowej brano pod uwagę jedynie dwie pierwsze koncepcje. Mimo kreowania w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego wewnętrznej polityki narodowościowej duże znaczenie na kształtowanie stosunków między obu nacjami miały wielowiekowe tradycje zgodnego współżycia narodu polskiego i ukraińskiego, problemy życia codziennego, pojawiające się w toku sąsiedzkiego współżycia oraz rozwijającej się współpracy wśród elit intelektualnych na polu naukowym, kulturalnym oraz społecznym.

¹⁰⁹ A. Chojnowski: *Koncepcje...*, dz. cyt., s. 91–102 i 232–234.

¹¹⁰ W. Michowicz: *Problemy mniejszości narodowych*. [w:] J. Tomicki [red.]: *Polska odrodzona 1918–1939. Państwo, społeczeństwo, kultura*. Warszawa 1982, s. 330–331.

¹¹¹ A. Chojnowski: *Koncepcje...*, dz. cyt., s. 234–239.

ROZDZIAŁ II

Podstawy rozwoju kultury fizycznej mniejszości ukraińskiej (1894–1939)

1. Struktury organizacyjne ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej

Powstanie ukraińskich struktur sportowych poprzedzały swoją działalnością polskie struktury kultury fizycznej utworzone jeszcze przed I wojną światową¹. Ich działalność była wzorem do tworzenia podobnych struktur ukraińskiego sportu, które jako pierwsze utworzyły – działające początkowo samodzielnie – ukraińskie stowarzyszenia „Sicz” i „Sokił”. W wyniku wspólnych celów skierowanych na wychowanie fizyczne społeczeństwa ukraińskiego w 1909 r. utworzyły pierwszą ukraińską centralę pod nazwą „Sokił-Bat’ko”. Organizacja ta programowo nadzorowała działające gniazda „Sokiła” i kurenie „Siczy”. W 1911 r. do struktur tych została włączona ukraińska młodzieżowa organizacja skautowa „Płast”, która podobnie jak poprzedniczki prowadziła działalność wychowawczą². Po 1919 r. w strukturach „Sokiła-Bat’ka” znalazło się również ukraińskie stowarzyszenie o charakterze turystycznym „Płaj”, a także afiliowało do niego od 1925 r. Gimnastyczno-Pożarnicze Towarzystwo „Luh”. Poza nielicznymi konfliktami lokalnymi na tle personalnym, wszystkie struktury ukraińskie współpracowały między sobą, stawiając sobie również cele nadrzędne związane z rozwijaniem ukraińskiej toż-

¹ Por. S. Zaborniak: *Lekkoatletyka na ziemiach polskich w latach 1867–1918*. Rzeszów 2003, s. 44–50. Chodzi tu przede wszystkim o Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół-Macierz” (1884), Związek Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Austrii (1892), Związek Sokoli (w zabojach rosyjskim od 1906 do 1918 r. w konspiracji), Komisja Porozumiewawcza Związku Sokolstwa Polskiego (1907), Polskie Kolegium Lekkoatletyczne (1914); S. Zaborniak: *Zarys dziejów klubu sportowego „Resovia” (1905–1944)*. Rzeszów 2005, s. 37. Związek Polskiej Piłki Nożnej (1911), A. Nowakowski: *Szkice z organizacji kultury fizycznej*. Rzeszów 2005, s. 11–14; D. Dudek: *Zarys dziejów i organizacja stowarzyszeń kultury fizycznej*. Kraków 2001, s. 32–35. Po odrodzeniu państwa polskiego utworzono: PZLA (1919), PZPN (1919), PZŁ (1919), PZTW (1919), PZK (1919), PZL-T (1919), PKOI (1919), PRWF i WF (1919), Związek Polskich Związków Sportowych (1922), Polskie Związki Sportowe i Okręgowe Związki Sportowe PUWF i PW (1926).

² Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie (dalej: CPHAU), f. 389, op. 1. *Werchowa Płastowa Komanda 1910–1939*.

samości narodowej. Do ukraińskich struktur kultury fizycznej w okresie sprawowania władzy polskiej na Wołyniu oraz w trzech województwach kresowych zaliczały się: „Kamieniari”, KLK, „Sokił-Bat’ko” i UZS.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę (w latach 1919–1932) ukraińskie stowarzyszenia sportowe, podlegając władzy polskiej, działały na podstawie dotychczasowych przepisów państw zaborczych (tzw. prawa o koalicji)³, z uwzględnieniem zmian wprowadzonych przez władze II Rzeczypospolitej. Na terenie byłego zaboru rosyjskiego obowiązywał ukaz carski z 1906 r.⁴ Z prawodawstwa państw zaborczych zostały przejęte klasyczne zasady stowarzyszeniowe. Jednak w wypadku stowarzyszeń i ich związków działających na polu sportu wyczynowego, wprowadzano nowatorskie rozwiązania strukturalne. Były to zmiany wynikające z dekretu Tymczasowego Naczelnika Państwa z 3 stycznia 1919 r. o stowarzyszeniach⁵ i dodatkowo rozporządzenia wykonawcze Ministra Spraw Wojskowych z 1 marca 1920 r.⁶ Po 1921 r. wraz z unormowaniem się sytuacji politycznej na Kresach Południowo-Wschodnich Polski na podstawie wyżej wymienionych uregulowań prawnych rozpoczęły działalność ukraińskie stowarzyszenia. Sytuacja taka panowała w związku ze zmianami z 3 kwietnia 1925 r. aż do 1932 r., do momentu wprowadzenia nowego prawa o stowarzyszeniach⁷. Należy dodać, że najbardziej drastyczne decyzje administracyjne związane z delegalizacją działalności stowarzyszeń po wyczerpaniu instancyjnego toku administracyjnego już od 1922 r. podlegały kontroli Najwyższego Trybunału Administracyjnego⁸. Normatywny akt z 1932 r. unifikował podstawy prawne działalności stowarzyszeń w Polsce, w tym również działalność stowarzyszeń sportowych mniejszości narodowych. W relacjach polsko-ukraińskich związanych z działalnością organizacji i klubów do jednych z ważniejszych należał art. 6, który w definitywny sposób zakazywał *łączenia w stowarzyszeniach celów wychowania fizycznego, gimnastycznych lub sportowych z celami politycznymi*. Paragraf ten obok bezwarunkowego wymogu

³ DzURP 1921 nr 44, poz. 267. Prawo o koalicji znalazło się w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 17 III 1921 r. zwanej Konstytucją marcową w przepisach art. 108 ustawy zasadniczej, która stwierdzała: *Obywatele mają prawo koalicji, zgromadzania się i zawierania stowarzyszeń i związków; wykonanie tych praw określają ustawy*.

⁴ Zob. W. Makowski: *Prawo o stowarzyszeniach, związkach i zgromadzeniach publicznych*. Warszawa 1913, s. 3 i n.

⁵ „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919 nr 3, poz. 8.

⁶ W byłym zaborze pruskim obowiązywały paragrafy 21–79 niemieckiego kodeksu cywilnego z 18 sierpnia 1896 r. (obowiązujące od 1 stycznia 1900 r.), uzupełnione ustawą o stowarzyszeniach z 19 kwietnia 1908 r. W latach 1867–1918 w zaborze austriackim stowarzyszenia o celach sportowych, gimnastycznych i turystycznych działały na podstawie ustawy z 15 października 1867 r. o prawie stowarzyszenia się. Por. J. Bardach (red.): t. IV: *Od uwłaszczenia do odrodzenia*. Warszawa 1892, s. 138–140, 367–370, 545–547.

⁷ DzURP 1925 nr 43, poz. 297.

⁸ F. Ryszka (red.): *Historia państwa i prawa Polski 1918–1939*. Warszawa 1962, s. 239–241.

związanego z rejestracją stowarzyszenia, był często podawany jako podstawa do delegalizacji ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej⁹.

Jak wspomniano, w ukraińskiej kulturze fizycznej w okresie dwudziestolecia międzywojennego ukraińskie stowarzyszenia kultury fizycznej zrzeszone były w cztery centralne struktury. Pierwsza – „Sokił-Bat’ko” – opiekowała się masowym wychowaniem fizycznym. Drugą ukraińską nadrzędną organizacją był UZS, który organizował struktury sportowe i system rozgrywek na terenie Kresów Wschodnich¹⁰, trzecią – Karpacki Klub Narciarski, który szczególnie po 1936 r. rozwinął swoją działalność, kiedy to liczba jego terenowych filii wzrosła trzykrotnie¹¹. Czwartą strukturę utworzyły w 1930 r. ukraińskie stowarzyszenia młodzieży robotniczej „Kamieniari”.

Kierując wychowaniem fizycznym kierownictwo ukraińskiego „Sokiła-Bat’ka”, nie akceptowało zwierzchności powstałego w jego łonie w 1925 r. UZS, pozostawiając w jego kompetencji koordynowanie działalności sportowej. Po zatwierdzeniu statutu w 1926 r., UZS przejął kierownictwo nad wszystkimi ukraińskimi strukturami sportowymi, działającymi na Kresach Wschodnich Polski¹². Stowarzyszenie to pełniło opiekę nad środowiskowymi klubami sportowymi oraz sportowymi sekcjami w szkołach. Organizowało współzawodnictwo sportowe, m.in. w takich dyscyplinach sportowych, jak: lekkoatletyka, łyżwiarstwo, piłka nożna, pływanie i tenis.

Do struktur „Sokiła-Bat’ka” (1907 r.) należały stowarzyszenia zajmujące się wychowaniem fizycznym i turystyką, tj.: „Sokił” (1894 r.), „Sicz” (do 1918 r.), „Łuh” (od 1925 r.), „Płast” (od 1911 r.) oraz „Płaj” (od 1924 r.). Natomiast w strukturach Ukraińskiego Sportowego Związku (1925 r.) zrzeszone były przede wszystkim ukraińskie kluby sportowe.

Kolejną strukturą, o mniejszym znaczeniu i zasięgu lokalnym, obok „Sokiła-Bat’ka” i UZS była ukraińska organizacja narciarska Karpacki Klub Narciarski (Karpacki Łeszczetarski Klub – KLK). Pod koniec lat 20. XX w., w różnych miejscowościach górskich, KLK obejmował swoją działalnością 18 filii, a w 22 miejscowościach przygotowywał się do ich otwarcia. Nieliczne filie KLK działały na terenie województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego¹³.

Ukraińskie stowarzyszenia sportowe: KLK, „Łuh”, „Płaj”, „Płast”, „Sokił-Bat’ko”, UZS, a także „Kamieniari” i „Orzeł”, zorganizowane były w podporządkowany pionowo system kół wiejskich i miejskich, powiatowych i okręgowych, które ostatecznie podlegały centrali. Część klubów ukraińskich, złasz-

⁹ S. Zaborniak: *Podstawy prawne działalności stowarzyszeń sportowych w Polsce w latach 1919–1939*. [w:] A. Nowakowski: *Szkice z dziejów ustroju i prawa Polski*. Rzeszów 2006, s. 81–95.

¹⁰ CPFAU, f. 389, op. 1. *Werchowa Płastowa Komanda 1910–1939*.

¹¹ W. Kubijowicz (red.): *Atlas Ukrainy i sumiżnych krajiv*. Lwów 1937, s. 68.

¹² *Ukrajinskij Sportowyj Sojuz*. [w:] *Sportowyj Almanach na 1934 r. Sport i mas!* Lwów 1993, s. 106.

¹³ S. Zerkal: *Sicz-Podebrady*. [w:] P. Trilowski (red.): *Hej tam na hori „Sicz” ide! Propamjatna knyha „Sicz”*. Edmonton 1965, s. 89.

cza po 1930 r., przystępowała do polskich związków sportowych, druga część z nich wykluczała taką możliwość, trwając w nacjonalistycznym nastawieniu, tworząc własne ukraińskie związki sportowe¹⁴. Ocena całości historii rozwoju sportu oraz kontaktów pomiędzy polskimi i ukraińskimi organizacjami sportowymi wymaga rozważki i delikatności.

Tabela 9

Stan ukraińskich organizacji kultury fizycznej w latach 1918–1936 (liczba kół)

Rok	„Sokił-Bat’ko”	„Łuh”	„Kamieniar”	Ukraiński Sportowy Sojusz	Karpacki Klub Narciarski
1918	1	–	–	–	–
1919	1	–	–	–	–
1920	1	–	–	–	–
1921	6	–	–	–	–
1922	37	–	–	–	–
1923	44	–	–	–	–
1924	48	–	–	–	1
1925	41	ok. 200	–	–	1
1926	254	ok. 600	–	–	1
1927	493	ok. 600	–	–	1
1928	586	721	–	–	1
1929	585	750	–	–	1
1930	508	695	48	–	1
1931	486	598	45	–	1
1932	468	347	104	–	4
1933	450	236	108	–	4
1934	370	430	201	–	4
1935	182	556	251	95	4
1936	233	718	291	128	15
1937 – 1939 brak danych związanych z delegalizacją UZS					

Źródło: *Atlas Karpatśkoho Leszczetarśkoho Klubu 1924–1984*, s. 68; *Kronika. „Sprawy Narodowościowe”*, 1937 nr 1–2, s. 101.

Na podstawie tabeli prezentującej zestawienie organizacji działających na rzecz rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej w Polsce w latach 1918–1936 widać, że od 1929 r. rozpoczął się proces zmniejszania się liczby towarzystw gimnastycznych na rzecz wzrostu rozwijającego się sportu wyczynowego. Największy spadek odnotowało Towarzystwo „Sokił”, a także „Łuh” (poza incydentalnym rokiem 1936, kiedy to liczba towarzystw wzrosła, w związku z poparciem „Łuhu” przez wspomnianą Ekspozyturę 2 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Wzrost liczby towarzystw „Kamieniar” wynikał z jego bardziej kulturalno-oświatowej niż sporto-

¹⁴ Szerzej pisze o tym M. Feliński: *Ukraińcy w Polsce Odrodzonej*. Warszawa 1931, s. 111–115.

wo-gimnastycznej działalności. Jak widać, od 1935 r. zaznaczył się dynamiczny rozwój i wzrost liczbowy wyczynowych klubów sportowych.

Po delegalizacji UZS w 1937 r., wśród ukraińskich działaczy organizacji i stowarzyszeń kultury fizycznej, zaistniał program ponownego uporządkowania struktur sportowych. Koncepcja podporządkowania ukraińskich jednostek kultury fizycznej, wiązała się z przejściem obowiązków organizacji centralnej przez „Sokił-Bat’ko”. Jego działacze, wraz z przedstawicielami „Kamieniar”, KLK, „Łuhu” i „Orłów” oraz przedstawiciele tych klubów, które działały w ukraińskim sportowym ruchu, zobowiązani zostali do opracowania statutu ukraińskiego kierownictwa sportowego. W związku z trudną sytuacją organizacyjną, po rozwiązaniu UZS, postanowiono rozdzielić obowiązki centrali na referaty, z następującym przydziałem czynności: „Sokił” przejął referat ideowy, programowo-wychowawczy w zakresie wychowania fizycznego, a także referat wszystkich sportów letnich, tj.: kolarstwa, kolarstwa, koszykówki, lekkoatletyki, pływania, piłki nożnej, siatkówki i turystyki; towarzystwo „Łuh” zobowiązano do prowadzenia referatu działalności tych stowarzyszeń, które odpowiadały polskim stowarzyszeniom przysposobienia wojskowego, m.in. masowej jazdy konnej; KLK powierzono referat opieki nad działalnością wszystkich sportów zimowych (z wyjątkiem hokeja i boks), sportów wodnych i turystyki, a „Kamieniar” przejął opiekę nad sportem robotniczym. Wszystkie działające wówczas organizacje utrzymały dotychczasowe przepisy swoich statutów, programów oraz zrzeszonych w swoich strukturach stowarzyszeń¹⁵.

Począwszy od 1935 r., przedstawiciele ukraińskich organizacji kultury fizycznej podejmowali na zwoływanych konferencjach sprawę utworzenia ukraińskiej centralnej organizacji sportowej, która miałaby podlegać bezpośrednio Polskiemu Związkowi Związków Sportowych (PZZS). W 1937 r. działacze ukraińscy wystąpili do władz o ponowne zatwierdzenie statutu, tym razem „Ukraińskiego Sportowego Przewodnictwa”. Po ponadrocznym oczekiwaniu Wydział Społeczno-Polityczny Urzędu Wojewódzkiego Lwowskiego pismem, nr PB. 25/104/38 z dnia 6 września 1938 r. powiadomił grupę założycielską o odmowie związanej z rejestracją „Ukraińskiego Sportowego Przewodnictwa” (USP), podając za powód niespełnianie wymagań prawnych w klauzulach złożonego do rejestracji statutu. Wymogi te były związane z koniecznością przynależności członków założycieli do co najmniej trzech związków krajowych, np.: PZPN, PZLA, PZK, itd. Spośród założycieli-wnioskodawców przynależność taką posiadał tylko jeden z członków, a mianowicie ST „Ukraina”, co spowodowało, że złożony statut USP nie został zarejestrowany, mimo widniejących na nim podpisów¹⁶.

Podsumowując działalność na rzecz rozwoju sportu w środowisku społeczeństwa ukraińskiego, można dostrzec nadrzędną rolę, jaką odgrywały w stosunku do

¹⁵ *Za nasz sportowyj prowid.* „Zmah”, 1937 nr 43, s. 1.

¹⁶ *Szczo wyjszło z dowhoji nadumy?* „Zmah”, 1938 nr 35, s. 3.

Ukraińskich Klubów Sportowych wymienione wcześniej: Karpacki Klub Narciarski i Ukraiński Związek Sportowy.

2. Kadra szkoleniowa i aktyw sportowy ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej

Bardzo ważną rolę w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej odegrała kadra szkoleniowa i aktyw sportowy. Zdaniem przywódców ukraińskich organizacji społeczno-politycznych tylko aktywna i wykształcona grupa liderów mogła zagwarantować systematyczną i skuteczną pracę narodową.

Śpośród działaczy w prekursorskim okresie rozwoju działalności ukraińskich organizacji kultury fizycznej w dobie galicyjskiej na szczególne wyróżnienie zasługują: pierwszy prezes „Sokiła” W. Nahirny, który swoją funkcję pełnił w latach 1894–1900. Pod jego kierownictwem rozpoczął się proces upowszechnienia idei kultury fizycznej, a także nastąpił początek rozwoju struktur sokilskich w postaci powstawania filii (*gnizd*). Drugim pionierem sokilskiego ruchu był W. Ławriwski, który działał na rzecz tworzenia w narodzie ukraińskim jedności, siły i poczucia świadomości narodowej, a także upowszechniania kultury fizycznej, a razem z nią wytrzymałości, szybkości i sprawności umysłowej i fizycznej, dyscypliny i poczucia obowiązku w stosunku do narodowej sprawy. Prezesem wybranym po raz drugi w kolejności w dziejach „Sokiła” na kadencję lat 1900–1901 został W. Nahirny. Jednak z jego przyzwolenia władzę naczelną w Towarzystwie sprawował dr Hukewicz.

Jednym z pierwszych inicjatorów w zakresie rozwoju metodyki gimnastyki oraz współzawodnictwa sportowego był O. Budzinowski. W 1901 r. zastąpił on na stanowisku prezesa (*hołowy*) „Sokiła” W. Nahirnego. Swoją działalność na rzecz rozwoju kultury fizycznej wśród społeczeństwa ukraińskiego prowadził on w latach 1901–1932, propagując również wśród ludności wiejskiej, obok wymienionych, następujące dyscypliny sportowe: ćwiczenia przeciwpożarnicze, kolarstwo, szermierkę, turystykę, a także wprawianie się w strzelaniu. To z jego inicjatywy, a przy poparciu I. Boberńskiego został powołany w czerwcu 1901 r. *wczytelśkyj hurtok*, członkami którego stała się młodzież akademicka i gimnazjalna. Do pierwszych organizatorów *strileckych sokilśkych kureni* należał S. Horus. Funkcjonowały one od 1912 r. również pod nazwą Gimnastyczno-Strzeleckie Towarzystwo „Sokil”.

Nieocenioną rolę w zakresie upowszechniania narodowej kultury fizycznej odegrał I. Boberski. Był on członkiem zarządu „Sokiła” od 1901 r., natomiast funkcję prezesa tego Towarzystwa powierzono mu 28 sierpnia 1908 r. Autor wielu publikacji w zakresie metodyki sportu, m.in.: „Jizda na łańczetach”, „Lehka atłetyka” „Miaczowi ihry” czy „Podręcznik do anhilskich ihor”. W „Sokilskiej Bibliotece” założonej w 1935 r. znalazło się wiele jego publikacji z zakresu teorii i metodyki

gimnastyki i sportu, a także poradniki organizacyjne pomocne w działalności „Sokiła”, związane z problematyką kultury fizycznej. Był on również inicjatorem rozwijania wielu dyscyplin sportowych, nadając im ukraińską terminologię, np.: *kopanyj m'jac* (football), *sitkiwka* (volleyball), *koszykiwka* (basketball), *hakiwka* (hokej), *stusan* (boks), *łańczetarstwo* vel *łyżnyj sport* (narciarstwo) m.in. w 1909 r. w celu upowszechnienia narciarstwa. Jako pierwszy dokonał on na nartach objazdu Lwowa, wzbudzając tym zainteresowanie społeczeństwa ukraińskiego tą dyscypliną sportową. Dzięki jego staraniom gimnastyka stała się obowiązkowym przedmiotem nauczania w ukraińskich gimnazjach. Z uwagi na działalność należało go uznać za głównego ideologa rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej. Słusznie nazywa się go ojcem ukraińskiej kultury fizycznej.

Do grona zasłużonych prekursorów działających w „Sokile” do wybuchu I wojny światowej zaliczyć należy m.in.: L. Cehelskiego, P. Dyhdałowicza, J. Domanika, K. Hutkowskiego, L. Lepkiego, W. Szuchewicza, obu braci Ju. Winckowskiego (prezesa sekcji fotograficznej i kolarskiej) i Ja. Winckowskiego vel „Jaroslawenko” (kompozytora sokilskiego hymnu), M. Wołoszyna i wielu innych. Ogromne znaczenie w rozwoju ukraińskiego sportu miały publikacje, jakie w 1904 r. ukazały się drukiem A. Szczerbowskiego: „Pożarnictwo” oraz „Pidručnyk ihor i zabaw”¹⁷.

W rozwoju organizacji „Sicz”, oprócz jej głównego ideologa i twórcy K. Trilowskiego udział brali radykalni działacze: P. Biloskurski, I. Czuprej, J. Hawczuk, A. Kuzmicz, L. Pucckar, I. Sandulak, J. Sołomijczuk-Juzenczuk i P. Szekerik-Donkiw, O. Szpitko i wielu innych. W rozwój organizacyjny „Siczy” bardzo mocno byli zaangażowani politycy

Fot. 25. Prof. Iwan Boberski – duchowy ojciec ukraińskiej kultury fizycznej, jeden z pierwszych założycieli ST „Ukraina” („Ilustrowany Dodatek” do świątecznego numeru „Zmah” 1938 nr 1, s. 1)

Fot. 26. Fed Czernyk piłkarz i lekkoatleta „Sianowej Czajki”, poległ w walce z wojskami rosyjskimi w 1918 r. („Ilustrowany Dodatek” do świątecznego numeru „Zmah” 1938 nr 1, s. 1)

¹⁷ CPHAU, f. 201, op. 1, spr. 307, s. 27–29. *Namiestnictwo Galicyjskie, Towarzystwo „Sokil” 1894–1914, rejestracja statutu Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil”*. Reskrypt nr 62 583 z 3 sierpnia 1893 r.

pochodzenia ukraińskiego należał do nich m.in.: poseł W. Łahodynski, a także poeta Iwan Franko, prozaik A. Czajkowski, poetka K. Malicka i wielu innych przedstawicieli kultury. K. Trylowski odznaczył się w swojej działalności dużą dozą tolerancji politycznej. Zapraszał na „siczowi” święta i imprezy wielu gości zagranicznych, w tym również polskiego przedstawiciela ruchu ludowego Ernesta Brajtera. Tą postawą zyskał on sympatię namiestnika Galicji Michała Bobrzyńskiego i z jego przyzwolenia założył we Lwowie w 1912 r. centralę organizacji siczowych tzw. „Ukraiński Siczowy Sojusz”. Pierwszymi założycielami tej organizacji byli: M. Balicki, D. Katamaj, O. Semeniuk, K. Trilowski, a także przedstawiciele powiatowej „Siczy” i towarzystwa UZS II: R. Daszkewicz, H. Niczka, a z „Sokiła-Bat’ko” I. Boberski, S. Hajduczek, S. Horuk i M. Lewicki¹⁸.

Fot. 27. Prof. P. Zimak – prezes ST „Ukraina” w latach 1921–1923 (25-*littia ST Ukraina*. Lwów 1936)

Wielce zasłużonym dla rozwoju kultury fizycznej wśród ukraińskiego społeczeństwa był uczeń i współpracownik I. Boberskiego, S. Hajduczek. W 1911 r. S. Hajduczek przy udziale duchowym Boberskiego oraz przy wsparciu ideowym działaczy „Sokiła” założył Sportowe Towarzystwo Studentów Wyższych Szkół „Ukraina”. W pierwszym zarządzie tego klubu pełnił funkcję *naczelnika zmahowoji komisiji* (kierownika komisji współzawodnictwa). Działalność jego wiązała się z aktywnością publicystyczną w zakresie teorii kultury fizycznej. Początkowo były to artykuły do czasopisma sportowo-gimnastycznego, organu sokilskiego „Wisti z Zaporozża”. W 1913 r. ukazała się jego pierwsza broszurka pt.: „Wprawy wilnorucz”. Jego dalszą działalność wydawniczą przerwał wybuch I wojny światowej. S. Hajduczek wstąpił wówczas do *Ukrajinskoji Hałyckoji Armiji* (UHA). Po zakończeniu działań wojennych rozpoczął pracę jako nauczyciel wychowania fizycznego w filii *Akademicznoji Gimnaziji* we Lwowie, gdzie pra-

Fot. 28. Prof. Taras Franko – prezes ST „Ukraina” 1923 r. W latach 1935-1939 uczył wychowania fizycznego w I Gimnazjum w Rzeszowie (z relacji T. Pieczonki i T. Tondery) (tamże)

¹⁸ *Welykyj zdwyh*. „Dzwyn”, Lwów 1999 nr 6, s. 123–128.

cował aż do 1939 r. W latach dwudziestolecia międzywojennego należał do najaktywniejszych członków ukraińskiego życia sportowego i sokilskiego. Szczególnie dał się poznać przez swoją działalność publicystyczną w „Sokilskich Wistiach”, pisując w nich pod pseudonimem Blu Boy (w odróżnieniu od pseudonimu autorskiego Iwana Franki Red Boy). Tematyka jego publikacji była bardzo szeroka. Poruszał między innymi działalność UHA, wiązał ją oczywiście z dążeniem do utworzenia niezależnego państwa ukraińskiego. Głównym jednak kierunkiem jego publikacji było upowszechnianie wśród społeczeństwa ukraińskiego idei wychowania fizycznego i duchowego. Był on jednym z pierwszych, który zebrał i usystematyzował dorobek swojego nauczyciela I. Boberskiego. W latach 1914–1942 S. Hajduczek korespondował z nim listownie w sprawach naukowych rozwiązań w ukraińskiej kulturze fizycznej (Boberski od 1920 r. przebywał na emigracji w Jugosławii i Kanadzie). Jako jeden z pierwszych szeroko poruszał na łamach prasy problemy kobiecego sportu, a także brał aktywny udział na rzecz zakupu sportowego placu „Sokiła-Bat’ko”. W swoich artykułach propagował rozwijanie skautingu wśród ukraińskiej młodzieży. Był sprawozdawcą prasowym z organizowanych sokilskich i hałowych imprez sportowych. Dużą wartość posiadały jego publikacje z zakresu metodyki nauczania wychowania fizycznego. Uwagę przyciągała jego publikacja *Fizyczne wychowanie ukraińskiego narodu*, poruszał w niej jako jeden z pierwszych historyczny rozwój ukraińskiej kultury fizycznej w różnych regionach Galicji i Kresów Południowo-Wschodnich oraz na emigracji¹⁹. Jego publikacje miały zabarwienie nacjonalistyczne, dotyczy to zwłaszcza takich artykułów jak *My i wony*²⁰, *Tiśesne wychowannia w URSR*²¹, *Za Zbruczem*²², *Zwiazky hałyckych Sokoliw z naddnuprianciamy pered wijnoju*²³ czy *Pobratym Mikola Michnowski*²⁴. Do dorobku jego pracy naukowej w zakresie kultury fizycznej zaliczyć należy ponad 10 monografii. Należy do nich pierwszy ukraiński metodyczny podręcznik do nauki siatkówki pt.: *Widbywanka*

Fot. 29. L. Lisewicz – prezes ST „Ukraina” 1925 r. (tamże)

¹⁹ „Sokilski Wisty”, 1935 nr 3, s. 7–8; nr 4, s. 11–12.

²⁰ „Sokilski Wisty”, 1929 nr 9, s. 14–15.

²¹ „Sokilski Wisty”, 1929 nr 11–12, s. 2–4.

²² „Sokilski Wisty”, 1936 nr 8, s. 6.

²³ „Liatopys Czerwonoi Kałyny”, Lwów 1937 nr 7–8, s. 21–24.

²⁴ „Sokilski Wisty”, 1939 nr 5, s. 3–4.

wydany we Lwowie w 1930 r. Jedną z ostatnich naukowych pozycji był podręcznik wydany we Lwowie pt.: *Wpływ fizycznego wychowania na wdrażanie młodzieży do sportu*. Cenną pozycją o charakterze historiograficznym związanym z sokilskim

Fot. 30. S. Slezak – prezes ST „Ukraina” (1925–1926) (tamże)

Fot. 31. J. Sawczak – prezes ST „Ukraina” 1927 r. (tamże)

wydawnictwem oraz opisem działalności tej organizacji od 1887 r. do 1937 r. była wydana w 1937 r. we Lwowie monografia pt.: *Piśmownictwo sokilskie wydań*. II wojna światowa przerwała pracę S. Hajduczka na stanowisku kierownika katedry kultury fizycznej w Lwowskim Państwowym Medycznym Instytucie²⁵.

Wśród działaczy „Sokiła”, poza wymienionymi wyżej, w działalności organizacyjnej wyróżniali się: J. i E. Błagitkowie, T. Bilostocki, bracia Andrzej, Taras i P. Franko, M. Galibej, M. Hronowjat (prezes „Sokiła” w latach 1933–39), a także S. Hajduczek, I. Mryc (prezes sekcji narciarskiej), D. Nawrocki, A. Palij, E.D. Sijak, K. Suhowerski, M. Tril, O. Werhodi, M. Zajaczkowski (prezes „Sokiła” w latach 1922–1923), Żarski i inni²⁶.

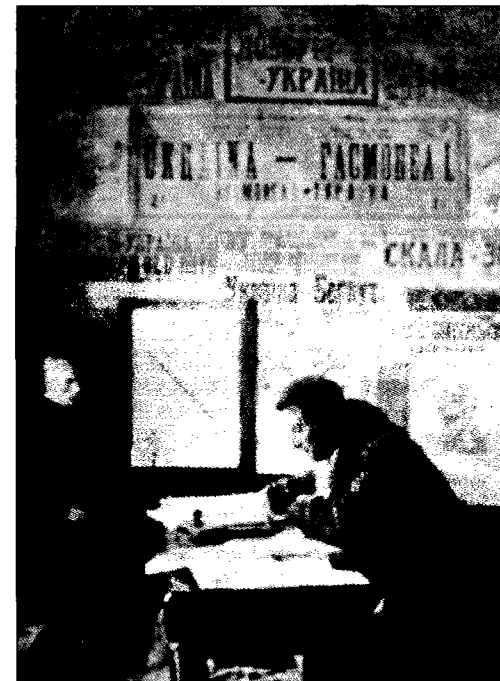
Kolejnym wyróżniającym się działaczem sokilskim był Mykoła Zajaczkowski wybrany na prezesa Towarzystwa „Sokiła-Bat’ko” w roku 1922, który pełnił swoją funkcję aż do 1933 r. Taki wybór był związany z jego pozycją prezesa początkowo „Miszczanśkoho bractwa”, a potem referenta Ukraińskiego Teatru przy towarzystwie „Besida” we Lwowie, a następnie długoletniego dyrektora „Narodowoji Torhiwli”. Oprócz wymienionych funkcji pełnił on również funkcję prezesa „Towarzystwa Opieki” nad emigrantami, a także funkcję doradcy „Przemysłowo-torhowelnoji Pałaty” we Lwowie. Był również członkiem zarządu „Ukraińskich Kupców”. Stosunki, jakie wytworzyły się wokół jego osoby pozwalały mu na pozyskanie dla działalności „Sokiła-Bat’ko” wpływowych osobistości ze świata ukraińskiej finansjery²⁷.

²⁵ R. Kripiakewicz: *Nasz profesor Hajduczek. (spohady z rokiv 1936–1976)*. „Sokil-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarzystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 210–213.

²⁶ *Encyklopedia Ukrajinoznawstwa*. Paryż – Nowy Jork 1976, t. VIII. s. 2940–2942.

²⁷ „Sokil-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarzystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 53.

Pod silnym wpływem osobowości S. Hajduczka był jego uczeń w *Akademicznoji gimnaziji* we Lwowie M. Tril, stąd późniejsze sportowe efekty jego działalności. W 1925 r. jako student fakultetu prawa M. Tril wstąpił do „Sokiła” i z oddaniem rozwijał swoje zainteresowania sportowe. Podczas studiów należał do *hurta instruktoriw tyłowychowania* ukraińskiego sokilstwa. Do 1931 r. pełnił funkcję naczelnika „Sokiła-Bat’ko”, a do 1939 sprawował funkcję sekretarza w kancelarii tej organizacji. Zasiadał jako znakomity organizator kursów szkoleniowych z zakresu wychowania fizycznego oraz zlotów sokilskich. Najbardziej jednak zasłużył się dla rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej jako autor programu i zasobu ćwiczeń stosowanych na sokilskich zlotach. Jego autorstwa były również podręczniki metodyczne przeznaczone dla instruktorów wychowania fizycznego z zasobem ćwiczeń gimnastycznych na przyrządach (drażek, koń i poręczce), a także opis techniczny budowy piramid gimnastycznych. Należał do grupy utalentowanych teoretyków ukraińskiej kultury fizycznej, w której wyróżniał się znawstwem terminologii stosowanej w ukraińskim wychowaniu fizycznym. Z jego opracowań metodycznych korzystali nauczyciele wychowania fizycznego, instruktorzy oraz młodzieży organizatorzy sportu²⁸.

Fot. 32. 1926 r. Sekretariat ST „Ukraina” – przy stole siedzi prezes klubu S. Slezak, a obok gospodarz O. Werchola (tamże)

Kolejnym zasługującym na uwagę działaczem „Sokiła” był Jarosław Błahitka. W 1932 r. po zakończeniu studiów w Akademii Podebraskoj w Czechosłowacji przybył on do Lwowa i został aktywnym działaczem „Sokiła-Bat’ko”. W okresie studiów, będąc członkiem gniazda czeskiego „Sokiła” w Podebradach zdobył doświadczenie praktyczne z grupą ukraińskich studentów emigrantów. Swoją energię i pracę poświęcił rozwojowi różnych sekcji sportowych w „Sokile”, wynajdując instruktorów do prowadzenia w nich zajęć. Byli to pracujący z męskimi grupa-

²⁸ T. Bilostocki: *Pamjati M. Trila*. [w:] „Sokil-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarzystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 102.

Fot. 33. M. Łazarko – prezes ST „Ukraina” (1928-1932), członek komisji rewizyjnej klubu 1936 r. (tamże)

Fot. 34. E. Nahirny – prezes ST Ukraina (1933-1936) (tamże)

ukraińskich organizacjach, takich jak: „Proswita”, „Siłskij Hospodar” i „Upraw Towarzystwa Ukraińskich Inwalidów” (YKTODI)³⁰. Za jego kadencji w 1934 r. odbył się we Lwowie „Zjazd Sokiliw” z okazji 40-lecia działalności sokilskich organiza-

mi gimnastycznymi Brodowicz, Kozaczok, Tyholiz i Walczyk oraz z sekcjami żeńskimi Iryna Ohlin (prowadziła zajęcia z grupą lekkoatletek specjalizujących się w rzutach: w pchnięciu kulą, rzucie dyskiem i oszczepem) oraz Darija Sijak. J. Błahitka odpowiedzialny był również za organizację sokilskich imprez, z obowiązków tych wywiązywał się znakomicie. Przygotowywał układy gimnastyczne, które demonstrowano podczas sokilskich zlotów, a także należał do opiekunów wyróżniających się ukraińskich gimnastyków: W. Kozaczka, H. Łebiszczak, E. Oriszczyn. Ponadto był autorem wielu publikacji o tematyce obejmującej teorię kultury fizycznej. W 1936 r. ukazały się jego podręczniki: dla instruktorów gimnastyki pt. *10 godzin ruchanky* publikacja skierowana do kobiet *Žinoczi wprawy wnikom* oraz dla mężczyzn *Wilnoruczni wprawy dla czołowikiw* oraz wiele innych. Uznanie zdobył za organizację i zaprogramowanie w 1934 r. Wielkiego Zlotu Szewczenkowskiego oraz Zlotu z okazji 120-lecia wielkiego Kobzara. Były to masowe zloty, na których zademonstrowano sprawność fizyczną ukraińskiego społeczeństwa. W okresie lat 1930–1935 J. Błahitka, pełniąc funkcję naczelnika lwowskiego „Sokiła”, nadzorował pracę sekcji sportowych²⁹.

Ostatnim, który z corocznego wyboru pełnił funkcję prezesa Ruchankowo-Sportywnoho Towarzystwa „Sokił-Bat’ko” od 1934 r. aż do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. był Mychajło Hronowiat. Był on na Kresach Południowo-Wschodnich Polski znaną osobistością z uwagi na pełnienie funkcji jednego z trzech dyrektorów „Masłosojuzu” oraz członka zarządów w wielu znaczących społecznych

²⁹ Ze wspomnień E. Oriszczyn: *Naczelnik „Sokiła-Bat’ka”*. [w:] „Sokił-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarzystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 103–105.

³⁰ M. Hronowiat: *Żyttieyps*. [w:] „Sokił-Bat’ko sportywno...dz. cyt. s. 54–56.

Fot. 35. 1929 r. Zarząd ST „Ukraina” (tamże)

cji, na który przybyło około 10 000 Ukraińców. Był to jeden z ostatnich sokilskich zjazdów, na które zezwoliły polskie władze.

Fot. 36. 1933 r. Zarząd ST „Ukraina” (tamże)

Fot. 37. O. Lewicki – urzędujący prezes ST „Ukraina” 1936 r. (tamże)

Fot. 38. S. Filipowicz – wiceprezes ST Ukraina 1936 r. (tamże)

Ostatnie walne zebranie „Sokiła” odbyło się 5 marca 1939 r. Podsumowano na nim 45 lat działalności organizacji sokilskich. Zgromadzeni delegaci aplauzem docenili wkład pracy w rozwój działalności „Sokiła-Bat’ko” M. Hronowiat, ponownie wybrano go na prezesa towarzystwa, a jego działalność przerwały dopiero działania wojenne³¹.

Tabela 10

Wykaz prezesów Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil” (17.09.1892 r. – 17.09.1939 r.)

Lp.	Imię nazwisko	Okres trwania kadencji
1.	Wasył Nahirny	00.12.1893 – 01.11.1900
2.	Wołodymyr Hulewicz	01.11.1900 – 17.11.1901
3.	Alfred Budzinowski	17.11.1901 – 28.08.1908
4.	Iwan Budzinowski	28.08.1908 – 21.11.1918
5.	Mykoła Lewicki	21.11.1918 – 10.11.1920
6.	Stefan Szuhewicz	10.11.1920 – 18.11.1920
7.	Myhajło Wołoszyn	18.11.1920 – 24.03.1922
8.	Mykoła Zajaczkiwski	24.03.1922 – 23.04.1933
9.	Iwan Swirski	23.04.1933 – 22.04.1934
10.	Myhajło Hronowiat	22.04.1934 – 17.09.1939

Źródło: P.B. Melech, B.S. Kobryn: *Początki futbolu u sportywno-himnastycznemu towarzystwi „Sokil”*. [w:] *Futbol w Ukraini*. Lwów-Kijów 2004, s.166–169.

³¹ A. Kaczor: „Sokil-Bat’ko” u Lwowi. [w:] „Swoboda”, 1992 z 9 czerwca, b.p.

Wraz z działalnością sokilską w zakresie wychowania fizycznego, rozwijała się szkolna działalność sportowa. Działaczami, którzy w 1907 r. założyli *Sportywnyj Kružok* – „Sianowa Czajka” jedną z pierwszych uczniowskich organizacji młodzieżowych na terenie Przemyśla byli E. Ljubowicz, A. Kokodinski, I. Manulak (pierwszy prezes „Sianowej Czajki” 1909) oraz T. Poliha. Duży wkład pracy

Fot. 39. S. Konaszewicz – kierownik sekcji hokeja na lodzie, archiwista i kronikarz ST „Ukraina”, przedstawiciel ST „Ukraina” w strukturach polskich LZOPN i LZOHL („Zmah”, 1937 nr 4, s. 2)

Fot. 40. S. Ochrimowicz – sekretarz ST Ukraina 1936 r. (25-littia ST Ukraina. Lwów 1936)

Fot. 41. S. Werbički – skarbnik ST Ukraina 1936 r. (tamże)

Fot. 42. O. Lisykewicz – gospodarz boiska ST Ukraina 1936 r. (tamże)

Інж. І. СВІРСЬКИЙ
член зиділу С. Т. „Україна“ 1936 р.

Дир. Я. КОЛТУНЮК
голова провірної комісії
С. Т. „Україна“ 1936 р.

Дир. Ю. КОСТИК
член провірної Комісії
С. Т. „Україна“ 1936 р.

Fot. 43. Członkowie zarządu ST „Ukraina” – 1936 r. (tamże)

w założenie i działalność innych ukraińskich klubów na terenie Przemysła wniosli m.in.: przy założeniu UKS „Sian” w 1925 r.: Roman Hryciw i Taras Makar, a UKS

О. ВЕРХОЛА
господар С. Т. „Україна“ 1936 р.

Г. ТЕРЛЕЦЬКИЙ
заступ. провід. секції копаного мяча
С. Т. „Україна“ 1936 р.

Мр. М. БУТЕЛЬ
провідник юніорів С. Т. „Україна”
1936 р.

Fot. 44. Członkowie zarządu ST „Ukraina” – 1936 r. (tamże)

„Berkut”: W. Kinasz, M. Kuzyszyn, O. Ławecki, Szaszarowski, I. Wołyneć, a także ksiądz Julian Maćkiw (1922–1930).

Tabela 11

Wykaz prezesów ST „Ukraina” pełniących funkcję w latach 1911–1939

Lp.	Imię i nazwisko	Kadencja
1.	M. Jaworski	1911 r.
2.	A. Zeleny	1912 r.
3.	H. Dorożynski	1913 r.
4.	A. Zeleny (ponownie)	1914 r.
5.	P. Zimak	1921 r. – do marca 1923 r.
6.	T. Franko	1923 r. – od marca do końca 1923 r.
7.	O. Wasiuta	1924 r.
8.	L. Lewycki	1925 r. 6.05. – 6.10. 1925
9.	S. Slezjak	1925 r. 6.10.1925 – 6.10.1926 r.
10.	M. Łazarko	1928 r. – 1930 r.
11.	E. Nahirny	1931 r.
12.	M. Łazarko (ponownie)	1932 r.
13.	E. Nahirny (ponownie)	1933 r. – 1936 r.
14.	O. Lewycki	1936 r. – 1939 r.

Źródło: 25-littia ST „Ukraina”. Lwów 1936 *passim*; z treści opracowania.

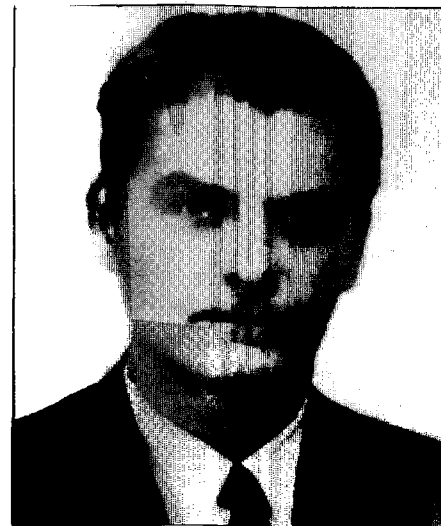
Rozwój klubów sportowych oraz masowy ruch gimnastyczno-sportowy Ukraińców na początku lat 20. XX w., związany był z działalnością ukraińskich organizacji „Sokił”, „Sicz”, „Łuh”, „Płaj”, „Płast”, UZS, „Ukraina” oraz niezliczonej ilości mniejszych klubów, a przede wszystkim z wkładem pracy wielu działaczy tych stowarzyszeń, do których, oprócz już wymienionych, należeli: I. Czuprej,

Fot. 45. Oleksander Lewycki prezes ST „Ukraina” 1937 r. (tamże)

Fot. 46. Ewgen Czuman – kierownik sekcji piłki nożnej ST „Ukraina” 1937 r. (tamże)

Fot. 47. Roman Hryciw – jeden z założycieli w 1925 r. UKS „Sian” Przemysł (Biblioteka im. K. Czechowicza sygn. 7. UKS „Berkut” zdjęcia)

Fot. 48. Taras Makar jeden z założycieli w 1925 r. UKS „Sian” Przemysł (tamże)

Fot. 49. Dr med. Myroslaw Kunyk w latach 1930–1939 – lekarz klubowy UKS „Sian” Przemysł (tamże)

J. Kociłowski, J. Wieselowski, M. Balycki, J. Hladky, E. Żarski³². Do czołówki ukraińskich działaczy kultury fizycznej w latach 1924–1939 należeli prezesi KLK, których nazwiska prezentuje tabela 12.

Wśród najaktywniejszych działaczy oraz sportowców reprezentujących Ukraińskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze „Płaj” zaliczyć należy: prof. Timisza Bilostockiego, Jara Gładkiego, Kostię Pankińskiego, Jurija Pelenskiego, Bogdana Raka, prof. Aleksandra Tysowskiego i innych³³.

Tabela 12

Wykaz prezesów KLK pełniących funkcję w latach 1924–1939

Lp.	Imię i nazwisko	Kadencja
1.	Lew Szeparowicz	1924–1929
2.	Juljan Mudrak	1929–1932
3.	Wołodymyr Pankiw	1932–1933
4.	Andrij Paljiw	1933–1937
5.	Wołodymyr Pankiw	1937–1938
6.	Orest Kljufas	1938

Źródło: O. Waceba: *Narysy istoriji...*, dz. cyt., Iwano-Frankiwnsk 1997, s. 181.

3. Proces kształcenia kadr ukraińskiej kultury fizycznej

Wraz z rejestracją w 1894 r. ukraińskiego „Sokiła”, z myślą o kształceniu kadr w maju tego samego roku założono „Nauczycielskie Kółko”, odpowiednik Grona Nauczycielskiego w polskim „Sokole”. Członkowie tego kółka szkolili starszych uczniów gimnazjum, przygotowując ich do pełnienia funkcji przewodników gimnastycznych, a także instruktorów wychowania fizycznego. Większość tych inicjatyw odbywała się dzięki Iwanowi Boberskiemu. Istotny wkład w rozwój kadry szkoleniowej wniosła działalność A. Budzinowskiego. Z jego inicjatywy we Lwowie od 30 kwietnia do 4 maja 1902 r. odbył się pierwszy kurs przeciwpożarowy, na którym uwzględniono metodykę ćwiczeń fizycznych. Kurs ten pomogło sfinansować Towarzystwo „Dnister”. Pierwszymi wykładowcami na tym kursie byli: S. Horuk, L. Ohonowski, M. Sijak i A. Szczerbowski.

³² B.I. Kowierko: *Sokilskyj i siczowyj himnastycznyj ruch u Galyczyni na początku 20-ho stolittia*. [w:] S. W. Kirylenko, W.A. Strakowa, A.W. Ciosja: *Tradyciji fizycznoji kultury w Ukraini*. 1997 s. 62–74; Oleksiuk M.M.: *Ukrajinskyj sportywno-himnastycznyj ruch w Zahidnij Ukraini u 20–30 rokach 20-ho stolittia*. [w:] S. W. Kirylenko, W.A. Strakowa, A.W. Ciosja: *Tradyciji fizycznoji kultury w Ukraini*. Kijów 1997 s. 75–87.

³³ Tamże.

W krótkim czasie na terenie Galicji w środowisku wiejskim wśród Ukraińców przeprowadzono wiele takich kursów. Przed wybuchem I wojny światowej zorganizowane zostały dwa duże kursy szkoleniowe. Przeprowadzono je z udziałem członków zarządu „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie. Istotny wkład w podniesienie poziomu wiedzy i życia ludności ukraińskiej wniosły organizacje oświatowe: „Proswita” oraz „Ukraińskie Pedagogiczne Stowarzyszenie”, które w 1926 r. zmieniło nazwę na „Ridna Szkoła” (Szkoła Ojczyzna)³⁴.

Wśród wielu kierunków działania oświatowego, organizacje te prowadziły, ciesząc się dużą popularnością, kursy pedagogiczne, w tym między innymi ćwiczeń gimnastycznych, higieny, pieśni i tańca³⁵. Pierwszymi instruktorami w zakresie kultury fizycznej wśród Ukraińców byli rezerwiści posiadający praktyczne doświadczenie wojskowe. Około 1910 r. prekursorami instruktorażu piłki nożnej w „Sianowej Czajce” byli Czesi, odbywający w twierdzy przemyskiej służbę wojskową. W piłkarskiej drużynie ukraińskiej „Sianowej Czajki” grało trzech żołnierzy czeskich, a w polskiej drużynie „San” – dwóch. Rozpowszechniali oni wśród uprawiających grę w piłkę nożną Ukraińców i Polaków, znajomość przepisów gry oraz technikę piłki nożnej³⁶.

Duże znaczenie w upowszechnianiu metodyki ćwiczeń fizycznych miało fachowe wydawnictwo oraz prasa: „Sokilski Wisty”, „Wisti z Zaporozża” i inne. Z uwagi na brak kadry instruktorsko-trenerskiej, wydawnictwo przejęło funkcję pedagogiczną. Dzięki zamieszczanym w nim artykułom metodycznym, które zawierały treści instruuujące, rozpowszechniana była znajomość zasad techniki i taktyki. Drugą formą kształcenia kadr były kursy instruktorskie, początkowo wyłącznie o tematyce gimnastyczno-pożarniczej, a wraz z wprowadzeniem do działalności sokilskiej rywalizacji sportowej – również w zakresie nauczania poszczególnych dyscyplin sportowych. Organizowanie kursów instruktorskich powierzano ukraińskim organizacjom kultury fizycznej. Jedną z pierwszych pedagogicznych struktur, w zakresie doskonalenia kadr był „Sokił”, w którym wzrastał zakres doskonalenia kadr przez wspomniane „Nauczycielskie Kółko”. Jak wynika ze *Sprawozdania „Sokiła-Bat’ko” za 1927 r. w miesiącach sierpień – listopad w sali Towarzystwa* przeprowadzono kursy dla naczelniczek i naczelników sokilskich, w któ-

³⁴ „Ridna Szkoła” w 1933 r. prowadziła 131 „ogródków dziecięcych”, do których uczęszczało 5 240 dzieci, w wieku przedszkolnym, 7 ochronek z 230 dziećmi, 33 szkoły ludowe, do których uczęszczało 5 542 dzieci, 10 gimnazjów i 3 seminaria nauczycielskie, w których naukę pobierało łącznie 1 457 dziewcząt i chłopców. Młodzież pochodząca ze wsi mogła korzystać z 3 prowadzonych przez towarzystwo burs. Szerzej zobacz A. Chojnowski, *Koncepcje polityki narodowościowej...*, dz. cyt., s. 234–239.

³⁵ AAN. t. 79, pos. 21, zał. 1. *Prezydium Rady Ministrów. Protokóły posiedzeń RM 1918–1937*.

³⁶ B. Zahajkewicz (red.): *Peremyszł Zachidnyj Bastion Ukrainy*. Nowy Jork – Filadelfia 1961, s. 354.

rych uczestniczyło 14 osób³⁷. Kursy instruktorskie organizowały wojewódzkie struktury sokilskie, a także łuhowe. Przykładem może być dwutygodniowy kurs gimnastyki i lekkoatletyki, który zorganizował w 1937 r. tarnopolski oddział „Sokiła-Bat’ko”³⁸. Natomiast powiatowa organizacja „Łuhu” Mościska zorganizowała kurs instruktorski w miejscowości Hodynia k. Mościsk, w którym wzięło udział 78 osób. Kurs odbywał się w pomieszczeniach biblioteki miejscowej „Proswity”³⁹.

Wprawdzie tylko jeden punkt programu tego kursu odnosił się do obowiązków sportowych członków „Łuhu”, natomiast pozostałe punkty programu nawiązywały do potrzeb działalności organizacji paramilitarnych.

Opłatę za udział w kursie pokrywało najczęściej macierzyste gniazdo lub sami uczestnicy. Przykładem może być zorganizowany w 1938 r. we Lwowie sokilski dwutygodniowy kurs instruktorów wychowania fizycznego. Wykłady na nim trwały 8 godzin dziennie, plus dodatkowo lekcje pokazowe. W kursie udział wzięło 34 uczestników (na 38 zgłoszonych), pięciu kursantów otrzymało ocenę „dużo dobrą” (bardzo dobrą), a pozostali dobrą⁴⁰.

W organizowaniu kursów instruktorskich udział brały obok struktur „Sokiła-Bat’ko”, również takie organizacje, jak: UZS, „Płast”, „Płaj”, a także „Kamieniarz”. Przykładowym kursem instruktorów gimnastyczno-sportowych dla członków „Kamieniarzów” był kurs zorganizowany przez Powiatowy Związek „Kamieniarzów” w Tarnopolu, w dniach 19–25 kwietnia 1937 r. W programie kursu znalazła się: gimnastyka, musztra i rytmika, lekkoatletyka, siatkówka, koszykówka, piłka nożna oraz dyskusje z kursantami na różne tematy. Kursem kierował delegat Naczelnej Rady Kamieniarzów we Lwowie W. Werhun. W kierowaniu kursem pomagali mu Skorodenja i Soja. Ćwiczenia i wykłady prowadzili: D. Korbutiak, dr Wołody-

³⁷ *Zwyt Ruchankoho Towarystwa „Sokił-Bat’ko” u Lwowi za 1927 r. Wid 10 kwitnia 1927 r. do 1 kwitnia 1928 r. przedruk [w:] „Sokił-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi. Almanach 1894–1994. Lwów 1996, s. 120–144.*

³⁸ *Tarnopiłski Sokoly. „Zmah”, 1937 nr 19, s. 2.*

³⁹ *Łuhowyj instruktorskyj kurs w Hodynach. „Zmah”, 1937 nr 12, s. 2.* W programie znalazły się następujące przedmioty: chrześcijańska etyka – prowadzący o. Andrij Przepiórski, higiena i pierwsza pomoc w nagłych przypadkach – Ksenja Lebedowiczewa, wychowanie społeczne – dr Wołodmyr Łominski, geografia Ukrainy – Wołodmyr Fedewicz, samodzielna nauka – Stepan Bajdała, obrona przeciwgazowa – Wasyl Laba, terenoznawstwo – Jewhenij Werbinski, rola kobiety w „Łuhu” – Aleksander Illja, historia i ideologia Łuhowej Organizacji i kulturalno-oświatowej działalności w „Łuhu” Miron Fedina, działalność „Łuhu” oraz obowiązki sportowe członków Łuhowej Organizacji – Osyp Fedina.

⁴⁰ *Czy znajete szczo? „Zmah”, 1938 nr 8, s. 6.* Prowadzącymi zajęcia na kursie byli: prof. S. Hajduczek i Biłostocki – historia i teoria wychowania fizycznego, Brodowicz – idea sokilstwa i wychowania fizycznego, I. Mryc – anatomia, fizjologia i pierwsza pomoc, prof. Walczyk – wędrowanie i obozownictwo, inż. Blahitka i prof. Walczyk – ćwiczenia praktyczne: pruruch, priladiwka, gry i zabawy, ważka atletyka, suddiuwanna ta wporiad, prof. Kozaczok – sportowa dilianska: tchka atletyka, sport, hri, boks, pławannia, itd. Tycholiz – narodowe organizacje, Tril – organizacja i propaganda wychowania fizycznego i życie gniazd.

myr Lysij, mgr Skoroden i W. Werhun⁴¹. Programy kursów odpowiadały wymaganiom stawianym instruktorom sportowym, jego zakres przedmiotowy porównywalny był do podobnych kursów wychowania fizycznego prowadzonych przez polskie organizacje, tj. TG „Sokół”, „Strzelec” i PUWF i PW.

W wielu szkołach oraz stowarzyszeniach kultury fizycznej w województwach: lwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim i wołyńskim brakowało wykwalifikowanych nauczycieli wychowania fizycznego i instruktorów sportu. Problem braku kadry kultury fizycznej dotyczył zarówno polskich, jak i ukraińskich szkół i stowarzyszeń. Nowe kadry kształcono początkowo w 2-letnim Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, potem w Wojskowej Szkole Gimnastyki i Sportu w Poznaniu, a od 1927 r. w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego na Bielanach w Warszawie. Władze oświatowe zabiegały o nabór na studia z zakresu wychowania fizycznego. Z ogłoszenia zamieszczonego w „Dzienniku Urzędowym Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego” wynika, że w kursie mogli wziąć udział zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Jedyne wymogi stawiano mężczyznom, którzy musieli mieć odbytą służbę wojskową i winni posiadać, co najmniej II stopień przysposobienia wojskowego⁴².

Dla potrzeb ukraińskiej kultury fizycznej okręgi sokilskie prowadziły coroczne instruktorskie kursy. Miały one formę trzydniowych konsultacji, połączonej z wykładami w zakresie gimnastyki oraz problemów metodyki wychowania fizycznego i sportu. Przykładowo, w oddziale okręgowym tarnopolskiego „Sokiła”, przeprowadzono dwa trzydniowe okręgowe kursy instruktorów gimnastyki, w dniach 11–13 IV 1937 r., z udziałem 25 osób, oraz 14-dniowy kurs dla 35 członków gniazda tarnopolskiego, w dniach 30 V–14 VI 1937 r.⁴³ Prowadzono również egzaminy dla członków „Sokiła”, z zakresu znajomości prowadzenia ćwiczeń gimnastycznych, tzw. „Osnów Sokilstwa”⁴⁴.

Dla upowszechniania narciarstwa wśród mieszkańców wsi PUWF i PW w grudniu 1937 r. na terenie całego kraju zorganizował trwające 6–10 dni kursy domowego wyrobu nart. W tym celu wykorzystano strukturę wojewódzką, powiatową i miejską PUWF i PW, o czym informował ukraiński tygodnik sportowy „Zmah” z grudnia 1937 r.⁴⁵

W dniach od 28 kwietnia do 10 maja 1938 r. „Łuhowa” organizacja zorganizowała we Lwowie, kurs dla przedstawicieli powiatowych organizacji „Łuhu”. W kursie „Wielkiego Łuhu” uczestniczyło 32 jego członków. Niektórzy z nich na

⁴¹ *Ruchankowo-sportowyj kurs „Kamieniarzów” u Ternopoli. „Zmah”, 1937 nr 14, s. 3.*

⁴² „Dziennik Urzędowy” R. XVIII, okólnik nr 7758/34, z dnia 25 IV 1935, Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. Lwów 1934, s. 259.

⁴³ *Zwyt najkraszczoho hnidza w kraju. „Zmah”, 1938 nr 4, s. 3.*

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ *Dla propahandy leszczetarstwa na selah. „Zmah” 1937 nr 44, s. 6.*

kurs przyszli piechotą, pokonując 80–100 km. Kurs podzielono na dwie części – pierwsza poświęcona wychowaniu fizycznemu, druga zaś teorii gimnastyki, lekkoatletyce, wprawie w strzelaniu, a także zajęciom z higieny i pierwszej pomocy w nagłych wypadkach. Prowadzono również wykłady z zakresu historii „Ojczyznego Kraju”. Wykładowcami na kursie byli: W. Celewicz, R. Daszkewicz, R. Holjan, I. Hudiak, M. Jarema, A. Kurdydyk, Iwanna Mamczykiwna, J. Pankewicz, E. Werbinski, Wyszniewska i M. Żownyr. Uczestnicy kursu otrzymali świadectwa upoważniające ich do organizacji i prowadzenia zajęć w towarzystwach „Łuh”⁴⁶.

Duży wkład w rozwój lekkoatletycznych metod treningowych wnosili artykuły metodyczne zamieszczane m.in. na łamach „Zmahu”. Przedstawiono w nim tok postępowania, dzień po dniu, w rozbiciu na konkurencje: 100 m, 200 m, 400 m, 800 m i 1 500 m oraz na dłuższe dystanse⁴⁷.

Kształcenie kadr dla ukraińskiej kultury fizycznej odbywało się początkowo spontanicznie poprzez samokształcenie z wykorzystaniem instrukcji szkoleniowych ukazujących się w ukraińskojęzycznej prasie oraz publikacjach o tematyce z zakresu metodyki nauczania poszczególnych dyscyplin sportowych, a także poprzez praktyczne odwzorowanie polskich doświadczeń w tym zakresie. Duże znaczenie w podniesieniu poziomu szkolenia sportowego w ukraińskich organizacjach sportowych miały specjalistyczne kursy kształcące instruktorów sportowych. Ich organizatorami byli czołowi ukraińscy teoretycy z takich organizacji, jak: „Łuh”, „Kameniar”, KKK, „Sokił” czy UZS.

4. Ukraińskie obiekty i urządzenia sportowe

Istotną rolę w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej odgrywały obiekty i urządzenia sportowe. Zarówno ich liczba jak i stan techniczny pozostawiały wiele do życzenia.

Pierwszym ukraińskim obiektem o charakterze kulturalno-sportowym był budynek „Sokiła-Bat’ko”. Zamiar jego budowy podjęto jeszcze w 1894 r. Powołano wówczas obok komisji zabawowej, mundurowej oraz pożarniczej, również komisję budowy sokolni. Swoje zajęcia „Sokił” prowadził początkowo w wynajmowanej sali. Pierwszy budynek tej organizacji zlokalizowany był przy ul. Podwale 7 we Lwowie. Z ulicy wchodziło się prosto do kancelarii. Na prawo było wejście do małej szatni, o wymiarach 5 m x 3 m. Na lewo wchodziło się do niewielkiej większej salki gimnastycznej, o wymiarach 5 m x 5 m. Jak wspomina

⁴⁶ Nowa kadra. Instruktorський kurs Wełykoho Łuhu u Lwowi. „Zmah”, 1938 nr 18, s. 5.

⁴⁷ Zawczasno na widpoczynok. Szczo robył’ lekhoatlet piznoju osinniu. „Zmah”, 1938 nr 41, s. 2; „Zmah”, 1938 nr 42, s. 3.

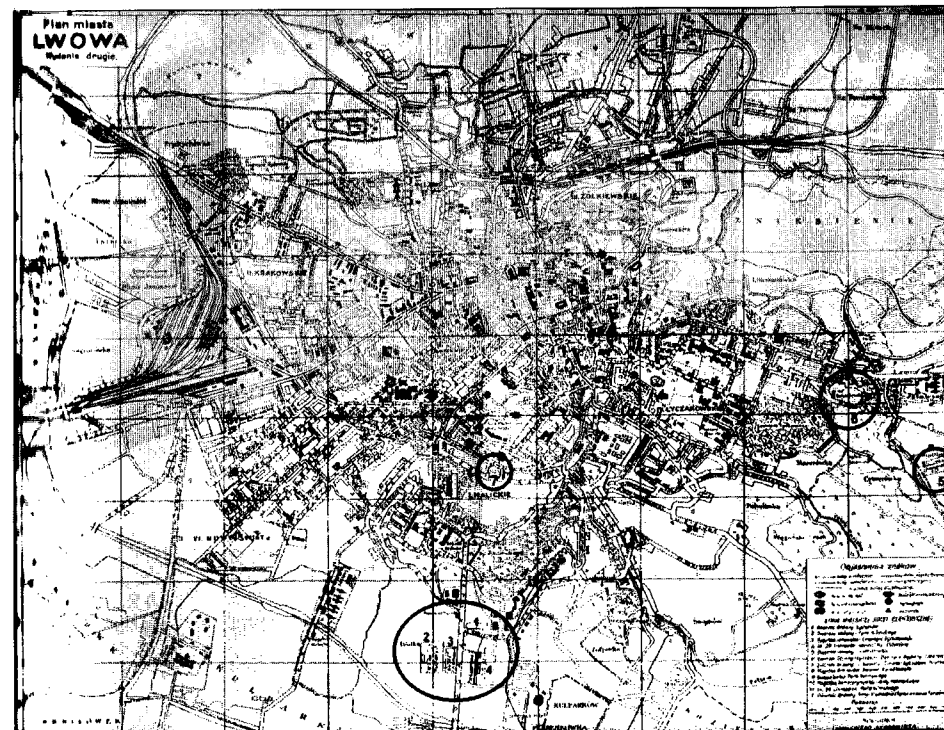

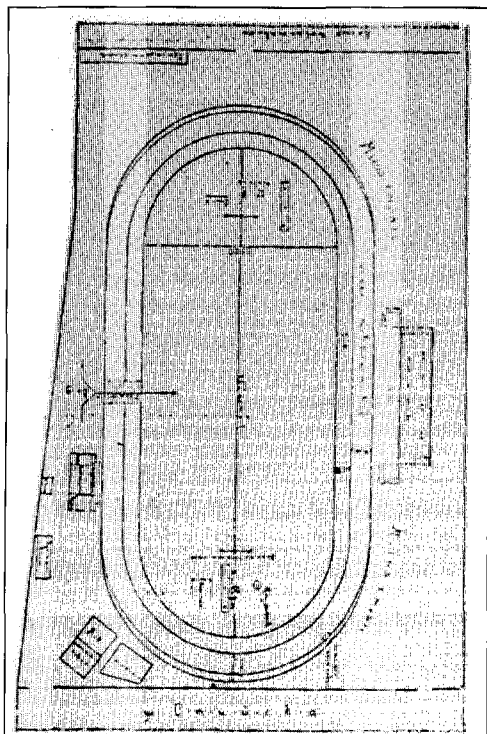
Fig. 50. Plan Lwowa z 1922 r. obiekty lwowskich organizacji sportowych: 1 – ukraińskiego „Sokiła” (1895-LTKM), 2 – Towarzystwa Zabaw Ruchowych (1905), 3 – „Pogoni” (1912), 4 – „Czarnych”, 5 – „Hasmonei” (1923), 6 – TG „Sokił” (1894), 7 – pływalnia wojskowa. (M. Orłowicz: *Przewodnik po Lwowie*. Lwów-Warszawa 1925. Plan miasta)

Iwan Kopacz, w 1901 r. gimnastycy „Sokiła”, z braku własnej sali gimnastycznej, skorzystali z zaproszenia polskiego „Sokoła” we Lwowie na uroczysty wieczorek gimnastyczny, dając na nim popis swojej sprawności⁴⁸. Drugi budynek sokilski powstał dzięki pomocy firmy „Dnister”, która, wspierając przeciwpożarową działalność „Sokiła”, na miejscu wyburzonego starego budynku wybudowała nowy. Na czas budowy (1906–1908) „Sokił” przeniósł się ze swoją działalnością do domu, przy ul. Kopernika nr 9. W tym zastępczym budynku mieściła się sala gimnastyczna o wymiarach 15 m x 7,5 m, kancelaria i szatnia⁴⁹. Od 1907 r. rozpoczęto zbiórkę pieniędzy na fundusz budowy Ukraińskiego Horodu⁵⁰. Do I wojny światowej nie udało się zrealizować budowlanych zamierzeń działaczy „Sokiła-Bat’ka”. Przebieg zakupu opisał w formie kroniki Stepan Hajduczok.

⁴⁸ I. Kopacz: *Z moich sokilskich spomyniw*. „Sokilski Wisty”, 1934 nr 5, s. 7.

⁴⁹ I. Boberski: *Ukrajinske Sokolstwo 1894–1939*. Lwów 1939, s. 9.

⁵⁰ S. Hajduczok: *Chronika zakupna Ukrajinskiego Horodu wid rr. 1911–1929*. „Sokilski Wisty”, 1929 nr 9, s. 11.

Fot. 51. 1909 r. Plan stadionu „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie przy ul. Stryjskiej

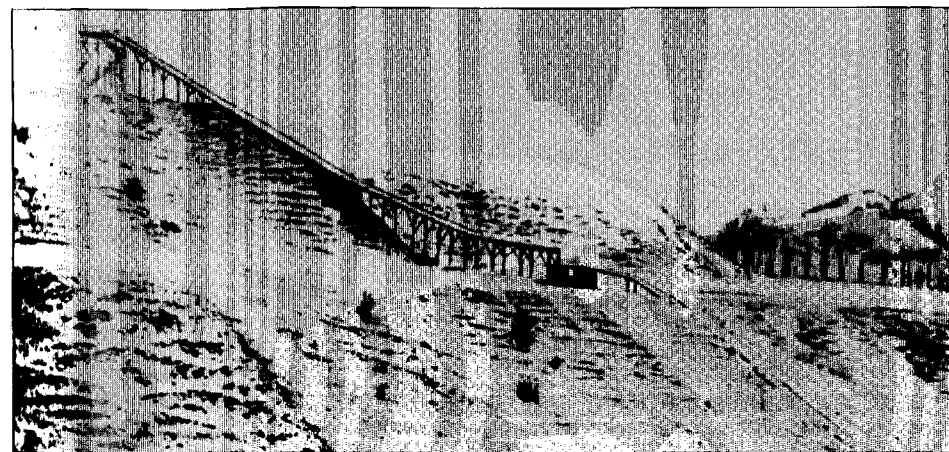
zebrać 22 014 k. i 17 c. Na początku 1914 r. „Sokił-Bat’ko” dysponował kwotą na wykup w wysokości 37 232 k. i 13 c.⁵¹ Po 1922 r. wznowiono zbiórkę pienię-

Z jego relacji wynika, że w 1911 r., z inicjatywy I. Boberskiego, zawiązała się spółka zakupu placu we Lwowie, o powierzchni 11,5 morgów. „Sokił-Bat’ko” miał systematycznie wykupywać ten plac od komitetu. Do członków spółki, którzy plac wykupili należeli: Iwan Boberski, dr Stepan Fedan, Leś Kulczycki, dr Dmytro Łewycki, dr Kostia Łewycki, Kostia Pankiwski, Oleksa Serojczkowski, dr Tadej Sołowi, I. Spolitakewicz, dr Mykoła Szuchewicz i Mykoła Zajaczkiwski⁵¹. W ten sposób Ukraińcy wyprzedzili starających się również o zakup tej działki Polaków. Działka, o którą Ukraińcy czynili starania kosztowała 113 100 koron (k.). Całą kwotę podzielono przez ilość zakupionych m². Z obliczeń wynikało, że 1 m² kosztował 5 k.⁵² I. Boberski rozesłał wówczas 33 tys. listów z prośbą o składanie datków na wykup udziałów. W latach 1911–1912 zdołano

⁵¹ S. Hajduczek: *Chronika zakupna Ukraiśkoho Horodu wid 1911–1929*. [w:] I. Hurhula (red.): *Sokił-Bat’ko*. Lwów, 1996 s. 91–94.

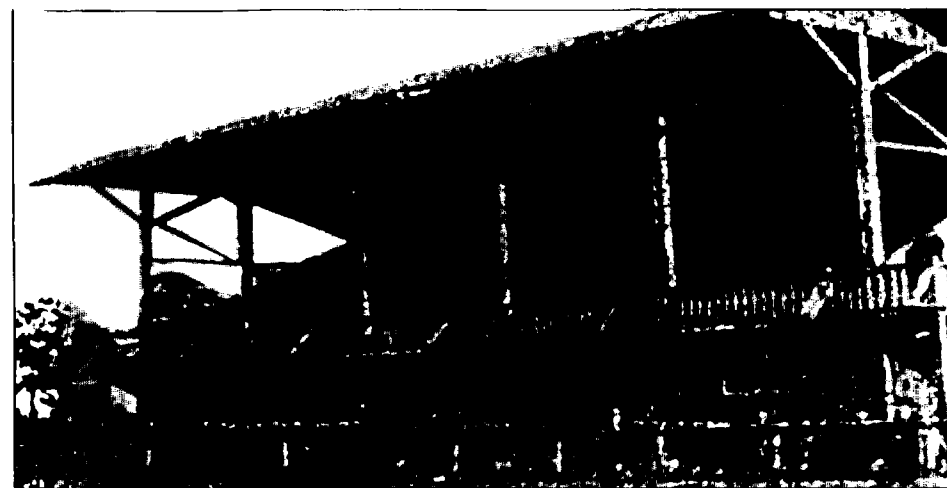
⁵² k. – złoty reński, nazwa jednostki monetarnej używanej w Galicji, (określenie prowincjonalne, właściwiej gulden lub floren), dzielący się na 20 groszy (centów) po 3 grajcary (krajcary), a 1 grajcar po 8 fenigów. Od 1859 do 1899 r. walutą był złoty reński („reński”), równy 100 grajcarów (centów). Stąd nową walutę określano wiedeńską, a starą – walutą krajową lub konwencjonalną. Od 1899 r. walutą obowiązującą w Austro-Węgrzech była korona, liczona po 100 halerzy. Wymiana reńskich na korony nastąpiła w stosunku: 1 reński = 2 korony. Szerzej zob. J. Słomka: *Pamiętniki włościanina od pańszczyzny do dni dzisiejszych*. 1994. [w:] <http://genealogiarwp.republika.pl/stromny/wartość-pieniądza.htm>. 2005.02.02.

⁵³ S. Zaborniak: *Na galicyjskim szlaku gniazd TG „Sokół” 1884–1918*. Rzeszów 2004, s. 8. W okresie lat 1880–1914 r. polskie TG „Sokół” zadłużone było, z tytułu kredytów budowlanych, kwotą około 4,5 mln austriackich koron. Podobne problemy finansowe, z jakimi zmuszeni byli walczyć Ukraińcy, musiały przezwyciężać polskie stowarzyszenia, które, tak jak np. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, zaciągały kredyty, a także korzystały z jednorazowych darowizn i systematycznych datków swoich członków i sympatyków. Na budowę swoich obiektów, po 1919 r., TG „Sokół”

Fot. 52. Skocznia narciarska zbudowana na Wzgórzach Wuleckich we Lwowie w 1926 r.

dział na budowę domu „Sokiła-Bat’ko”. Zbierano dobrowolne datki, rozprawdając w całym kraju specjalne „cegiełki budowlane”.

Fot. 53. 1937 r. Trybuna na stadionie „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie

nie otrzymywało od państwa żadnych dotacji finansowych, podobnie jak i na działalność sportową. Po 1927 r. nie czynił tego również Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego. Szerzej o PUWFiPW pisze L. Szymański: *Kultura fizyczna w polityce...*, dz. cyt., s. 12 i n.; Por. T. Ziółkowska: *Rozwój materialnej infrastruktury kultury fizycznej w Poznaniu w latach 1919–1939*. [w:] L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Studia i Monografie AWF. Wrocław, 1993 z. 37, s. 137–142. PUWFiPW uznawało polskiego „Sokoła” za organizację pozasportową, a wręcz opozycyjną wobec własnej władzy.

Obiekty sportowe ukraińskich organizacji kultury fizycznej powstawały najwcześniej we Lwowie. Rozwój ukraińskich obiektów sportowych w znacznym stopniu był uzależniony od stanowiska władz polskich oraz możliwości finanso-

Fot. 54. 1926 r. Lwów „Dowbusz” Czerniowce – „Ukraina” pamiątkowe zdjęcie po spotkaniu piłkarskim na stadionie „Sokiła-Bat’ko”

wych stowarzyszeń. Podobnie jak w przypadku organizowania się stowarzyszeń, tak i w sprawie uzyskiwania zezwoleń na budowę czy otwarcia obiektu, duży wpływ miał stosunek administracyjnych władz polskich do ludności ukraińskiej. Charakter tych stosunków zależał od sposobu wyrażania przez Ukraińców swoich zamiarów politycznych, związanych z samostanowieniem. Ich nieskrywana niechęć do władz polskich wywoływała różnego rodzaju szykany, utrudniające działalność. Dotknęły one również całej polityki organizacyjnej związanej z dążeniem do pozyskania stadionu „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie, który wykupiony został przez Ukraiński Krajowy Związek Kredytowy. Na zwrot zaciągniętych kredytów i pożyczek na zakup, rozbudowę i modernizację, prowadzono systematycznie wieloletnią zbiórkę pieniędzy⁵⁴. Obiekt dzierżawiony przez „Sokiła-Bat’ko” pełnił centralną funkcję dla wszystkich organizacji ukraińskich, przeprowadzano na nim, jeszcze przed I wojną światową, zloty sokilskie, imprezy sportowe towarzystw i innych organizacji sportowych⁵⁵. Większość zajęć sportowych ukraińskie towa-

⁵⁴ Na wykupno płaszczy „Sokiła-Bat’ka”. „Sokilski Wisty”, 1930 nr 1–3, s. 15.

⁵⁵ M. Orłowicz: *Ilustrowany przewodnik po Lwowie ze 102 ilustracjami i planem miasta*. Lwów – Warszawa 1925, s. 9–12. Obiekt „Sokiła Bat’ko” wybudowało w 1895 r. Towarzystwo Cyklistów i Motorzystów. W latach 1908–1911 korzystał z tego obiektu również LKS „Pogoń” Lwów. Jako własność miasta plac został sprzedany przez Radę Miasta Lwowa w 1911 r. Ukraińskiemu Krajowemu Związkowi Kredytowemu. We Lwowie przy ul. Stryjskiej znajdował się kompleks boisk sporto-

wych prowadziły w sezonie letnim na trawiastych placach i łąkach, a w zimie przenosiły się do budynków, najczęściej udostępnianych przez „Proswitę”⁵⁶.

Dzięki staraniom działaczy do „Sokiła-Bat’ko” należały następujące nieruchomości: zakupione budynki w Denisowie, Kołomyi, Stanisławowie, Strychańcach i Żydaczowie oraz sportowe boiska w Stanisławowie, Tarnopolu i Winnikach.

W trakcie działań wojennych 1914–1918 obiekt „Sokiła-Bat’ko” został do-
szcześnie zniszczony. Odbudowany w 1923 r. służył, aż do 1928 r., kiedy to 23 listopada tegoż roku ponownie uległ zniszczeniu. Przyczyną tego wydarzenia było umyślne podpalenie trybun przez nieznanych sprawców. Spłonęła wówczas

Fot. 55. 1937 r. Budowa stadionu UKS „Sian” w Przemyślu na Wilczu („Zmah” 1938 nr 1, s. 4)

drewniana trybuna dla widzów (270 miejsc siedzących) wraz z magazynem, w którym przechowywano sprzęt i urządzenia sportowe, a także część materiału na nowe ogrodzenie⁵⁷. Była to ogromna strata dla rozwijającego się we Lwowie

wych m.in.: ukraińskiego „Sokiła-Bat’ko”, LKS „Pogoń”, LKS „Czarni”, AZS-U i „Lechii”; L. Pełta, L. Reissa: *Krótki rys historyczny rozwoju piłkarstwa na terenie Okręgu Lwowskiego, Wydany z okazji 15-lecia Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej i 20-lecia Lwowskiego Okręgowego Kolegium Sędziów Piłki Nożnej*. Lwów 1935, s. 22–23; zobacz plan miasta Lwowa z 1922 r. [w:] M. Orłowicz: *Ilustrowany...dz. cyt.*, Lwów – Warszawa 1925, załącznik.

⁵⁶ Z sali „Proswity”, w ramach najmu w latach 1912–1928 (aż do oddania własnego budynku), korzystali również przedstawiciele leżajskiego TG „Sokół”, porusza J. Jucha, K. Kuźniar: *Raptularz 100 lat sportu w Leżajsku*. Leżajsk 2001, t. I. s. 30.

⁵⁷ *Spalennia stepenicy na płaszczy „Sokiła-Bat’ko”*. „Sokilski Wisty”, 1929 nr 1, s. 23.

ukraińskiego sportu⁵⁸. Inną dokuczliwą decyzją było zarządzenie Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie wydane 24 marca 1939 r., na mocy którego, orzeczono zajęcie całego obiektu na cele związane z obronnością miasta⁵⁹. Polacy uznali tę decyzję za słuszną, natomiast Ukraińcy bardzo wyczuleni na wszelkie sprzeciwy, wysuwane w ich stronę, odebrali to jako kolejne szykany⁶⁰. Decyzja ta, tym bardziej wydawać się może niesłuszna, gdy weźmie się pod uwagę prowadzenie rozmów z UNDO (Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne), zmierzających do wzajemnych uzgodnień dotyczących najbliższej współpracy politycznej i kulturalnej. Członkami UNDO w większości byli właśnie członkowie „Sokiła-

Fot. 56. 1937 r. Działacze UKS „Sian” Przemyśl podczas niwelacji terenu pod własny stadion. (tamże)

⁵⁸ „Zmah”, 1937 nr 1, s. 2. Z wywiadu z przewodniczącym „Sokiła-Bat’ko” wynika, że w 1937 r. należało jeszcze z tytułu zadłużenia spłacić za „Ukrajński Horod” 50 000 zł.

⁵⁹ „Diło”, 1939 nr 72, b.p.

⁶⁰ Komentarze polskie i ukraińskie w tej sprawie zobacz szerzej w: *Przed wywłaszczeniem płoszczy „Sokiła-Bat’ko”*. „Zmah”, 1938 nr 14, s. 1–2. Z tą sprawą koresponduje rozporządzenie premiera RP Sławoja Składkowskiego, z dnia 24 stycznia 1938 r., dotyczące kwestii mniejszości narodowych w Polsce. Zob. *Właściwe rozwiązanie kwestii mniejszościowej w sporcie*. „Strzelec”, 1938 nr 5, s. 2, z dnia 2.04.1938. Prawie jednocześnie, stanowisko w sprawie kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce, zajął dyrektor Państwowego Urzędu WFIPW generał J.K. Olszyna-Wilczyński. Jego komentarz dotyczył równouprawnienia, a nawet zrównania mniejszościowych organizacji sportowych z polskimi odpowiednikami, wobec wymagań, jakie w stosunku do nich stawały nadrzędne polskie struktury sportowe. Zob. „Przegląd Sportowy”, 1938 z dnia 3.02.1938, s. 1.

Bat’ko”. Wszystkie spotkania do 1937 r. piłkarze ST „Ukrainy” rozgrywali właśnie na tym boisku. Po wywłaszczeniu boiska przez władze miejskie Lwowa, drużyna „Ukrainy”, w porozumieniu z lwowską „Pogonią”, wynajmowała na swoje potrzeby jej stadion⁶¹.

Podobnie jak we Lwowie, nieliczne ukraińskie obiekty sportowe powstawały w większych miastach Kresów Południowo-Wschodnich Polski, mimo dużych braków finansowych, lecz przy znacznym udziale społeczeństwa. Jeszcze przed I wojną światową, gimnastycy przemyskiego „Sokiła” ćwiczyli w sali „Ridnoho Domu”. Eugeniusz Piasecki, inspektor wychowania fizycznego Okręgowego Szkolnego Kuratorium Lwowskiego, wizytujący ukraińskie gimnazjum w Przemyślu w dniach 10–13 maja 1912 r., wysoko ocenił szkolny program sportowo-turystyczny. Zwrócił jednak uwagę na brak szkolnego boiska sportowego⁶². Przyjęty na najbliższej radzie pedagogicznej plan budowy szkolnego boiska nie doszedł do skutku. Najpierw przeszkodziła I wojna światowa, potem brak środków, a później możliwość udziału w funkcjonujących w Przemyślu ukraińskich klubach sportowych. Próbę budowy stadionu piłkarskiego podjęli natomiast ukraińscy działacze przemyskiego „Sianu”. W 1935 r., w podprzemyskiej wsi Wilcze (Wowcze), wybudowano boisko oraz budynek szatniowy, istniejący do dziś. Kompleks ogrodzono i zabezpieczono, zgodnie z wymogami „Komisji Sportowej Boisk”, działającej w okresie dwudziestolecia międzywojennego przy PZPN⁶³. Inicjatywę działaczy przemyskiego „Sianu” wspierała większość ukraińskich działaczy i organizacji społecznych i sportowych⁶⁴.

⁶¹ Pisze o tym M. Boruszcak: *Baza sportowa we Lwowie 1930–1939*. [w:] L. Szymański (red.): *Najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993, s. 143–146.

⁶² Zwiłt dyrekciji ck gimnaziji z ukrajinskym jazykom wykladowym w Peremysli za rik 1912/1913. Przemyśl 1914, s. 27.

⁶³ B. Zahajkewicz, *Peremysl Zachidnyj...*, dz. cyt., s. 360.

⁶⁴ *Pryhadajemo*. „Zmah”, 1937 nr 37 s. 5; 31 listopada 1937 r. (na okres 1 miesiąca) USK „Sian” Przemyśl otrzymał zezwolenie na zbiórkę pieniędzy na budowę boiska sportowego na terenie województwa lwowskiego i stanisławowskiego (władze woj. tarnopolskiego takiej zgody niewyraziły. Pieniądże gromadzono w Polskiej Kasie Oszczędności na koncie nr 507 452 za pośrednictwem Mieszczańskiej Kasy w Przemyślu, przy ul. Kościuszki z dopiskiem: *na budowę boiska „Sianu”*; Redakcja ukraińskiego tygodnika sportowego „Zmah” ogłosiła wśród Ukraińców ogólną zbiórkę środków na budowę boiska „Sianu”, m.in. na swoich szpaltach wymieniali nazwiska darczyńców. Do jednych z pierwszych należeli: dr Pańczyszyn Marian ze Lwowa – 10 zł, metropolita Lwowa biskup Andrzej Szepczycki 5 zł, o. Koromosz Omelan z Przemyśla – 2 zł, Haler Ozer z Przemyśla – 5 zł, o. Wengrinowicz z Sambora – 1, Huk Zinobja z Iskan – 2 zł, dr M. Dzerowicz ze Lwowa – 2, o. Perhacz Andrij – 3 zł, o. Demko Stanisław z Liwca – 1 zł, Perizok Iwan (nauczyciel) – 2 zł, o. Matjuk Miron ze Straszewicz – 2 zł, Wasilewski Dmytro (nauczyciel) 2 zł, Karczewski Dmitro – 1 zł, Wołczuk Pyłyp 1 zł, prof. W. Lahowicz z Przemyśla – 2 zł, dr Sonewicki T. ze Starego Sambora – 2 zł, Jarosław Hrostil z Przemyśla 5 zł, Czebenko Katja – 2 zł, dr Smitrenko ze Stryja – 2 zł, dr Szkurat z Przemyśla 1 zł, dr Łazor Iw. z Medyki – 0,50 zł, o. Onyszkiewicz St. – Kupnowicze – 1 zł, Towarzystwo Silskij Gospodar z Pikulic – 2 zł, dr Czwardačkij z Lubinia Wielkiego – 3 zł, Stecki Mykoła – 1 zł, o. Poslawski Wasyl – 2 zł, o. Bilinski St. z Sambora – 0,80 zł, o. Dmitriszczyn St. z Baryczy – 1 zł;

Była to jedna z pierwszych inicjatyw, związana z koniecznością posiadania własnego obiektu przez każdy ukraiński klub sportowy lub inne stowarzyszenie sportowe. Podyktowane to było także tym, że o ile w latach 1926–1937 ukraińscy sportowcy korzystali ze stadionów i innych obiektów sportowych miejskich, będących pod nadzorem Wojewódzkich i Powiatowych Urzędów Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. W okresie późniejszym dochodziło często do odmowy użyczenia polskich obiektów ukraińskim stowarzyszeniom sportowym. Wraz ze wzrostem wzajemnej niechęci, zgoda na korzystanie z obiektów była odwoływana. Przykładem takiego stanu był konflikt ukraińskiego Klubu Sportowego „Watra” Drohobycz, z gospodarzami stadionu miejskiego, którzy na polecenie PUWFiPW usunęli z boiska ukraińskie zespoły piłkarskie, przygotowane do rozegrania spotkania ligowego, w ramach rozgrywek 1937/1938, w B klasie Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej⁶⁵. Innym odnotowanym faktem, potwierdzającym brak boiska, m.in. w klubie „Podilla” Tarnopol, jest odmówienie organizacji na stadionie PUWFiPW, w dniach 3–4 lipca 1938 r., jubileuszu 30-lecia tego klubu⁶⁶. Jak z tego wynika, jedynym własnym stadionem klubowym, po 1937 r., dysponował przemyski UKS „Sian”⁶⁷.

Z powodu niespełniania przez większość ukraińskich organizacji sportowych wymagań związanych z prawem własności do gruntów, na których znajdowały się boiska w 1937 r. w nr. 41 tygodnika „Zmah” zamieszczono instrukcję, w jaki sposób dokonać legalizacji prawa własności. Podano konieczność posiadania wszelkich zezwoleń oraz sposób przeprowadzenia procedury rejestracji prawnej własności gruntów, a także konieczności posiadania zapisów statutowych dotyczących prawa dysponowania gruntem przez stowarzyszenie. Wymagało tego obowiązujące w tym czasie prawo polskie⁶⁸.

Sportowa płaszczka ta ji znaczennja. „Zmah”, 1937 nr 38, s. 3; II wykaz wplacających na boisko USK „Sian”: Borys Teodor z Przemyśla – 5 zł, o. Klos Wasyl Mosty Wielkie – 1 zł, Korytko Sylwester – 3 zł, Okręgowy Sojuz Kooperatyw – 10 zł, o. Buhera Iwan z Byków – 2 zł, o. Hamiwka P. – 1 zł, inż. Pażenski Ol. ze Lwowa – 2 zł, Mikitin Mih ze Stanisławowa – 3 zł, Wilinski Izidor z Przemyśla – 10 zł, o. Onyszko Dm. z Prałkowic – 3 zł, Kurpas Wasyl z Przemyśla – 15 zł; Zbirka na płaszczu „Sjanu” w Peremiszli, konczijsja 31 grudnja!!! „Zmah” 1938 nr 44, s. 3; wykaz VI, Hawriłko Antin ze Lwowa – 5 zł, Budzik Mykoła z Horodenki – 2 zł, Daria i Marian Komisari z Katowic – 2 zł, o. Wasylanyn z Żółkwi – 5 zł, Lisykiewicz z Przemyśla – 2,50 zł, Czajkiwska z Przemyśla – 1 zł, Walerczyk W. ze Lwowa – 1 zł, dr Czechut B. z Sądowej Wiszni – 1 zł, dr Lah Iwan z Lemanowa – 2 zł, o. prałat dr R. Reszitiło z Przemyśla – 38 zł. Zbiórka przeprowadzona wśród robotników w Stryju: Barabasz Iwan – 5 zł, Ceniw Myhajło – 2 zł, Luba Andrij – 1,50 zł, Szepeta M. – 1,50 zł, Marko Wiktor – 1,50 zł, Karwan Wołodymyr – 1, Dziubak Roman – 1 zł, Hrobak Stepan – 1 zł, Rokitowski W. – 1 zł, Borsuk Hryhorij – 1 zł, Holec Iwan – 1 zł, Nikolin M. – 1 zł, Rajtmajer Lew – 0,50 zł, Podufali Mykoła – 0,70 zł, Osiecki Iljarin – 0,50 zł.

⁶⁵ USK „Warta” bez griszczu. „Zmah”, 1938 nr 15, s. 5; *Prydbannia i prawne zabezpieczennia sportowych majdaniw. „Zmah”, 1937 nr 41, s. 3.*

⁶⁶ UST „Podilla” w Tarnopolu podaje... „Zmah”, 1938 nr 27, s. 4.

⁶⁷ Do Jewropy szcze daleko. Iwan Bez-Zemli. „Zmah”, 1937 nr 3, s. 2.

⁶⁸ *Prydbannia i prawne zabezpieczennia.... „Zmah”, 1937 nr 41, s. 3.*

W wielu przypadkach ukraińskie stowarzyszenia sportowe korzystały jednak z obiektów polskich organizacji sportowych. Miało to miejsce w przypadku budowanych po 1919 r. przez działaczy polskich sezonowych skoczni narciarskich, w okolicach Lwowa, a mianowicie: na Wulce, w Żelaznej Wodzie oraz w Parku Kilińskiego, a także w przypadku, wybudowanej w 1926 r. drugiej co do wielkości w Polsce, po zakopiańskiej Krokwi, skoczni narciarskiej na stokach Zniesienia w tzw. „Parku Kajzerwald”⁶⁹.

5. Rola ukraińskiej prasy i wydawnictw w rozwoju kultury fizycznej

a) Prasa i czasopisma

Upowszechnianie i propagowanie idei ukraińskiego sokilego ruchu gimnastyczno-sportowego wiąże się z korespondencją lwowskiego ukraińskiego „Sokila” z czeskim „Sokołem” z Pragi. W miesiąc po rejestracji Ukraińcy otrzymali od działaczy czeskiego „Sokoła” z Pragi literaturę programową ze schematami gimnastyki, która długo obowiązywała w programie „Sokila”⁷⁰. Wraz z tą przesyłką, Czesi przesłali roczniki praskiego miesięcznika „Sokol”, wydawane w poprzednich latach⁷¹. Pierwszym ukraińskim wydawnictwem sokilskim były „Sokilski Wisty”, które od 3 września 1908 r. wychodziły w formie dodatku do czasopisma „Swoboda” (49 wkładek). Od 12 sierpnia do 30 grudnia 1909 r. pismo to ukazywało się razem z „Narodny Słowi” (21 wkładek 1–2 ss.)⁷². Od 1 października 1910 r. pod redakcją „Sokila-Bat’ko” ukazywały się w formie dodatku do „Nowoho Słowa” „Wisti z Zaporozża” (61 wkładek 2 ss.). Dopiero od 1 stycznia, 1911 r. zaczął ukazywać się we Lwowie miesięcznik sokili – „Wisti z Zaporozża” jako samodzielne pismo, organ „Sokila-Bat’ko”, nawiązujący do tradycji wychowawczych kozactwa. Miesięcznik ten wychodził we Lwowie przez pięć lat, do sierpnia 1914 r.

⁶⁹ B. Stecków: *Najpiękniejsza skocznia w Polsce. „Stadion”, 1927 nr 4, s. 9–10.* Wieża skoczni posiadała 8 m wysokości, długość najazdu wynosiła 76 m, a nachylenie 30,5 stopnia, rozbieg kończył się nad ziemią 7,20 m, zeskok miał 60 m i posiadał nachylenie 35,5 stopnia. Martwy punkt zlokalizowano na 11 m. Najlepsi skoczkowie oddawali na niej skoki o długości maksymalnie nawet około 50 m. Wspomina o tym A. Bonusiak: *Lwów w latach 1918–1939.* [w:] A. Bonusiak: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 13. Rzeszów 2000, s. 268–274.

⁷⁰ CPHAU, F. 312, op. 1. spr. 38, s. 8. *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokil” 1894–1914.*

⁷¹ CPHAU, F. 312, op. 1. spr. 39, *Materiały VIII Walnego Zebrania lwowskiego Towarzystwa „Sokil” 1901 r.*; CPHAU, F. 312, op. 1. spr. 38, s. 4, *Materiały z udziału ukraińskiego „Sokila” w Ogólnosłowiańskim Zlocie „Sokoła” w Pradze w 1912 r.*

⁷² S. Hajduczek: *Fizyczne wychowania ukraińskiego narodu, „Sokilski Wisty”, 1935 nr 4, s. 11–12.*

Fot. 57. 1908 r. Strona tytułowa „Sokilskich Wistiej”, organu prasowego „Sokila-Bat’ko”

wśród młodzieży ukraińskiej ideę skautingu⁸⁰. W związku ze zbliżającymi się Igrzyskami Olimpijskimi w Sztokholmie w 1912 r., zamieszczono szereg artykułów informacyjnych o idei olimpijskiej oraz relacjonowano jej przebieg. Drukowano w nim także instrukcję zakładania oddziałów „Sokila” na terenie wiosek ukraińskich, podawano także sprawozdania z *sokilskiego* życia oraz postępów w realizacji szkolenia, w zakresie wychowania fizycznego. Najwięcej artykułów, obok P. Franki, zamieszczali: I. Boberski i S. Horuk. Obejmowały one teorię i metodykę

(97 egzemplarzy). Redaktorami tego pisma byli: S. Demidczuk, S. Hajduczok, I. Boberski i S. Goryk⁷³. Peridyk ten pełnił rolę łącznika pomiędzy „Sokilem-Bat’ko” a sokilskimi gniazdami w terenie. Zamieszczano w nim specjalistyczne artykuły związane z opisem ćwiczeń gimnastyki sokilskiej oraz ćwiczeń z poszczególnych dyscyplin sportowych. Opisy uzupełniane często były rysunkami lub fotografiami, a także zawierały raporty i zawiadomienia poszczególnych wydziałów „Sokila-Bat’ka”.

Jedne z pierwszych artykułów z metodyki sportu zamieszczał w „Sokilskich Wistiach” P. Franko. Były to: *Szlaki*⁷⁴, *Chód*⁷⁵, *Rzut kamieniem i kulą*⁷⁶, *Szybko do mety*⁷⁷, *Skok w dal*⁷⁸, *Narciarskie szlaki koło Lwowa*⁷⁹. Niektóre artykuły P. Franki były tłumaczeniami materiałów innych autorów. Oprócz tego, od 1912 r., po rejestracji organizacji „Płast” zamieszczano szereg artykułów propagujących

⁷³ S. Hajduczok: *Piw stolittia sokil'skych wydań*. Lwów, 1937, s. 14.

⁷⁴ „Sokilski Wisty”, 1911 nr 56, s. 3–4

⁷⁵ „Sokilski Wisty”, 1911 nr 57, s. 4–5.

⁷⁶ Tamże, s. 9–10.

⁷⁷ „Sokilski Wisty”, 1911 nr 58, s. 5–6.

⁷⁸ „Sokilski Wisty”, 1911 nr 59, s. 5–6.

⁷⁹ „Sokilski Wisty”, 1912 nr 66, s. 1–2.

⁸⁰ CPFAU, F. 410, op. 1, s. 105, *Materiały dotyczące działalności ukraińskiej organizacji „Płast”*.

ćwiczeń fizycznych. Średni miesięczny nakład „Sokilskich Wistiej” tuż przed I wojną światową wynosił 1500 egzemplarzy. Jeden egzemplarz kosztował 20 centów, natomiast prenumerata roczna we Lwowie 2 k., a poza Lwowem 2,20 k.⁸¹

Poczytność czasopisma wymagały tematyczne treści, zamieszczane w poszczególnych numerach, np.: „Wydanie Zimowe”, „Wydanie Złote”, „Wydanie Bohdana Chmielnickiego”, „Wydanie Sokila-Bat’ka”, „Wydanie Kozackie”, „Wydanie Ochotników”, itd.⁸² Wzrost liczby organizacji i członków „Sokila” po 1908 r., zwiększył zapotrzebowanie na wszelkiego rodzaju instrukcje, związane z realizacją zajęć z wychowania fizycznego. Jego popularność spowodowana była również zamieszczaniem treści, związanych z opisem ukraińskiej tradycji oraz rozpowszechnianiem propagandy powstania samodzielnego państwa ukraińskiego, a także wspomnieniem o bohaterach poległych w walce o wolną Ukrainę. Z tych względów czasopismo posiadało charakter nacjonalistyczny.

Po I wojnie światowej, mimo rozpoczęcia w 1920 r. działalności na terenie polskich Kresów Wschodnich „Sokila-Bat’ko”, wznowienie jego prasowego organu „Sokilskich Wistiej”, nastąpiło dopiero w 1928 r.⁸³ W krótkim okresie czasu

⁸¹ W latach 1910–1914 robotnik średnio zarabiał miesięcznie 40–60 k.

⁸² S. Hajduczok: *Swobodnyj druczok*. „Sokilski Wisty”, 1935 nr 8, s. 6–7; S. Hajduczok: *Dawni szlachy w nowomu roci*. „Sokilski Wisty”, 1937 nr 1, s. 2–3.

⁸³ Tak znaczne opóźnienie ukazania się pierwszego po 1918 r. numeru „Sokilskich Wistiej” związane było z pełnieniem funkcji informacyjnej przez inne ukraińskie organy prasowe oraz czynnik polityczno-ekonomiczny.

СОКІЛЬСЬКІ ВІСТІ

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО СОКІЛЬСТВА

РІЧНИК I

ЛЬВІВ, КВІТЕНЬ 1928.

ЧИСЛО I

Наказ.

Цей рік присвячений пам'яті поляглих Героїв Українського Народу у війні Того Старшини „Сокола-Бат'ка” наказує наступне:

1. Всі сокільські товариства відбудуть з тої нагоди місячні свята.
2. Всі повітові сокільські осередки відбудуть також повітові свята.

Заряджується: До I. Програма місячних свят має бути:

- Р а з в :
1. Торжественна нааханда за Поляглих Героїв.
 2. Проба вправ.

- З п о д л и я :
1. Зібрані відділи вислухують національний гимн.
 2. Вправи Соколів вільноруч.
 3. Вправи Соколик вільноруч.
 4. Вправи доросту хоругвоками.
 5. Чиркові вежі Соколів.
 6. Забави й гри доросту.
 7. Вправи списами.

До II. Повітові осередки в порозумінні і співпраці з Комітетом Охорони Воєнних Могил подбають о тривалу пам'ятку (пам'ятник, про пам'ятку таблицю) і відбудуть свято по вище поданій програмі з тим, щоб включити почесний хід попри пам'яткове місце. Миські Товариства доповнять програму вправами на приклад:

Г а р а т і :

За Старшини „Сокола-Бат'ка”

М. Задківський
голова

С. Коцюба
населник

Т. Франко
спирник

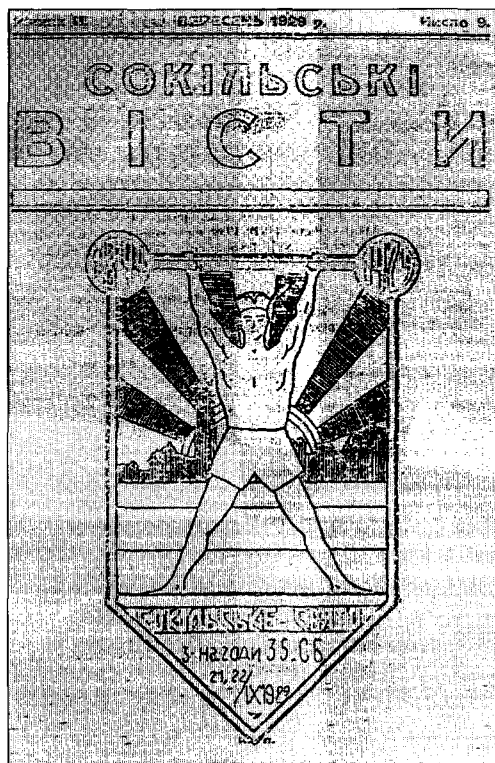
Технічні пояснення.

Вправа до програми свята обов'язують наступом: до 2) з вправ вільноруч С. Гайдука ч. 4 і 2. Чиркові вежі М. Трека, вправи хоругвоками І. Боберського, а самі вправи 1, 2, 5, 6, 19, вправи списами І. Боберського. Забави й гри слухомі Ханка Білявореня, Черноморець, Біле й чорне, Трек, Яструб і клопка, Паїма, Турецька Жабка (з парувика І. Боберського „Забави й гри”) Опрески, Язличка, Маки, Ковалі. На сторожі, Баранок (з підручника О. Суховерської „Трухані святи і гри українців”). Живі повітові свята відбудуться спільно з друзями несокільськими товариствами. Повинні бути одні й ті самі свята вправа, а. подати вище в програмі.

Рухликова секція „С-Б”

Fot. 58. 1928 r. Ogłoszenie w „Sokilskich-Wistiach” programu obchodów ku pamięci poległych bohaterów ukraińskiego narodu

czasopismo zdobyło uznanie ukraińskich zwolenników idei sokilskiej i stało się głównym propagatorem wychowania fizycznego. Gazeta pełniła również funkcję sprawozdawcy sportowych wydarzeń oraz łącznika „Sokiła-Bat’ko” z gniazdami w terenie. W 1928 r. nakład wyniósł 20 000 egzemplarzy. Miesięcznik liczył 16 stron i kosztował 50 groszy (roczna przedpłata w kraju wynosiła – 6 złotych, a za granicą – 1,5 dolara). Czasopismo drukowano we Lwowie, w domu przy ul.

Fot. 59. 1929 r. Strona tytułowa „Sokilskich Wistej”

Ruskiej 20. W 1928 r. wydano 7 numerów, a w kolejnych latach: 1929 – 12; 1930 – 9; 1931 – 3; 1932 – 6; 1933 – 6; 1934 – 9; 1935 – 12; 1936 – 12; 1937 – 12; 1938 – 12; 1939 – 7 numerów. Niektóre numery „Sokilskich Wistej” często ukazywały się łącznie jako skład dwóch, a nawet trzech numerów⁸⁴.

Każdy numer zamieszczał artykuły, które przedstawiały aktualną sytuację „Sokiła-Bat’ko” oraz historię ukraińskich działań patriotycznych i działalności terenowych organizacji sokilskich. Potwierdzają to tytuły zamieszczonych artykułów, np.: *Geneza sokilskiej idei* („Sokilski Wisty”, 1928 nr 1), *Co to jest sokolstwo* (tamże, 1928 nr 2,3,4 i 1935 nr 4), *Podstawa ideologizacji ukraińskiego sokolstwa* (tamże, 1933 nr 1), *Nowe szlaki w sokilskim wychowaniu* (tamże, 1933 nr 3), *Ukraińskie sokolstwo, jego znaczenie i cele* (tamże, 1934 nr 6), *Sokilski duch* (tamże, 1935 nr 1), *Sokił i inteligencja* (tamże, 1935 nr

2), *Gdzie iść* (tamże, 1935 nr 3), *Metodyka sokilskiego wychowania* (tamże, 1936 nr 6), *Zadania ukraińskiego sokolstwa* (tamże, 1938 nr 1) i inne. Artykuły te instruowały społeczeństwo, o sposobie realizacji programu wychowania fizycznego oraz innych zadań programu „Sokiła-Bat’ko”. Autorzy w swoich artykułach zajmowali się problemem działalności kobiet w stowarzyszeniach kultury fizycznej,

⁸⁴ Szerzej o ukraińskiej prasie pisze A. Żywotko: *Narys istoriji ukrajinskoj presy*. Podebrady 1937. Na terenie Galicji w latach 1900–1914 ukazywało się: w 1900 r. – 39 tytułów prasowych, w 1905 r. – 52, w 1910 r. – 72, w 1911 r. – 78, w 1913 r. – 90 oraz w 1914 r. – 73.

ЗМАГ

СПОРТОВИЙ ТИЖНЕВИК
ВИХОДИТЬ КОЖНОГО ПОНЕДІЛКА

Львів, понеділок 6. квітня 1937 р.

PIK I. Числр 10.	РЕДАКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ „ЗМАГ” Львів, вул. Пала Самбір 49,1 Телефон 280-49 і 280-54 Розподіленим версією: І. К. „ЗМАН” Львів, Лесова Залізняк 49-1	ЦІНА 15 ГРОШЕ

Пресовий фонд „Змагу”

Др. Вітошт Лавицький, голова У. С. К. (Старий Самбір) складає на пресовий фонд „Змагу” вл. 30 (трицять злотих) і піддержує закликає Говори С. Т. „Україна” у Львові, Дир. Ол. Левинського.

Др. Мирослав Кунік, провідник футб. секції У.С.К. „Смі” у Перемишлі, складає на пресовий фонд „Змагу” вл. 25 – (двацятьпять злотих), піддержує закликає Провідника С. Т. „Україна” Дир. Євгена Чумана і клінич. додатково на довічну квоту: Др. Кушніра, лікаря в Добромилі і Др. Кебала Константина, лікаря в Миколаєві к. Гоів.

2 стріли Скоценя II. рішають про аванс України Україна -- Польонія (Перемишль) 2:0 (2:0)

Львів, 4. IV. 1937. — Перебіг з минулоосинної рунди змагань цих дружин відставив на перший план історичні і спортивні заслуги української команди. Після весняної лави в мейстерів збірних на гриші ніщо не могло впливати на історичну обстановку найкращої команди. Колований вігер дозволена доніс тисчачи завзяття київської України, оголошені мети дивачів вилізути змаганню футура, та виступава домагається охлокими від переларгліа змагунів. багато годів, що мали повити в такому випадку нею затривався мейнінкі.

Що мейнінкі України не від словниви побажанні публіки, — в цьому мувати цікавлять в першу чергу недиспозити його лівої сторони ладних ліс ворожих іг і туповиш. Одиний мейль по долі може мейнінкі Ленек змине з того приводу, що в воротах Польонії знаходилися саме... дає найбільш його стріли.

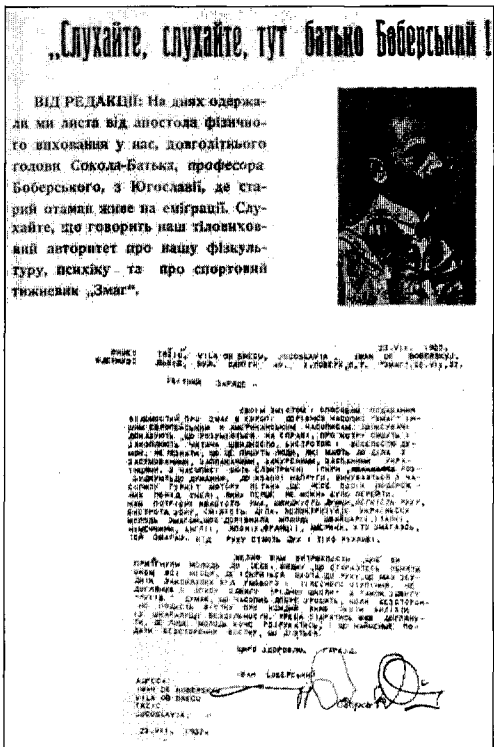
Стільки про мейнінкі. Коли ж говорити про гми України, то тут натрапляємо на три Ахлеві, пави зразу. Те, що показали помічники України на змаганні з Польонією, відобраз в зовнішній лаворині на гру в українській репрезентативній дружині. Догнати це головню обох бичия помічників, Скоценя І, і Ошійника, що перегаялися підчас мету в кепської уставі, ніскал і фальшованні. Мільня мнуні поправміл гри обох цих змагунів під мейнінкі мету не може нікі зретабі-

льонці забракло в противності до їхніх тиль, рунти і фальшові зверости. Все ж факт остаеться фактом, що даєт вони більше роботи Босому, ніж їм відвіз Яйцков. Але цей паралоніс опраудується змаганню іме слабою формою лівої сторони миванду України і майже поголовною резигнацією мейнінкі України зі своєї стрілецької мейнінкі.

Fot. 60. Strona tytułowa tygodnika sportowego „Zmag” (Walka) ukazującego się w latach 1937–1939

также ушвидчалим społeczeństwu konieczność rozwijania wychowania fizycznego wśród kobiet, szczególnie na wsi. Na ten temat ukazały się następujące artykuły: *Niektóre poprawki do wychowania fizycznego kobiet* („Sokilski Wisty”, 1931 nr 1–3), *Wiejskie wychowanie fizyczne u kobiet* (tamże, 1934 nr 3), *Kobięce pytania do sokilskich organizacji* (tamże, 1937 nr 3), *Kobięta w „Sokile”* (tamże, 1937 nr 8), W. Tychoził: *Kobięta i wychowanie fizyczne* (tamże, 1938 nr 8).

Od 1935 r. funkcjonowała w miesięczniku odrębna rubryka, w której poruszano problemy wychowania fizycznego dzieci i młodzieży. Ukazał się w niej m.in. rozdział autorstwa Jarosława Błahitka pt.: *Dziecięcy wiek a wychowanie fizyczne* („Sokilski Wisty”, 1930 nr 1–3). Artykuły kierowano również do ludności wiejskiej, np.: T. Franko: *Sport na wsi* (tamże, 1928 nr 3), *Sokilska organizacja i jej zadania na wsi* (tamże, 1928 nr 5–6), *Ćwiczenia na wsi* (tamże, 1935 nr 8), *Miasto i wieś w naszej organizacji* (tamże, 1935 nr 9). Artykuły te zaspokajały potrzeby mieszkańców wsi, którzy stanowili najliczniejszą grupę członków „Sokiła”.

Fot. 61. List przebywającego na emigracji w Jugosławii I. Boberskiego z 1937 r. do członków „Sokila-Bat’ko” zamieszczony w tygodniku „Zmah”

łaczy społecznych oraz zasłużonych dla idei sokilskiej. Drukowano wiersze ówczesnych ukraińskich poetów, m.in.: A. Kurdyka, B. Krawciwa, O. Semkiwa i innych, a także ich obszernie recenzje. Część miejsca w czasopiśmie zajmowały krzyżówki i zagadki. „Sokilski Wisty”, wraz z nasilaniem się w nich liczby artykułów nacjonalistycznych, poddano ostrej cenzurze. W wielu numerach nie zezwolono na druk niektórych artykułów, sprzecznych z interesem państwa polskiego.

Przed I wojną światową oraz w okresie dwudziestolecia międzywojennego „Sokilski Wisty”, poprzez swój charakter oraz powszechność, odegrały główną rolę w rozwijaniu kultury fizycznej wśród społeczeństwa ukraińskiego. W czasopiśmie pojawiła się stała rubryka – Sport, w której, obok wydarzeń krajowych, zamieszczano również sprawozdania ze sportowych imprez zagranicznych. W miesięczniku znajdowały się rubryki informujące o wydarzeniach związanych z działalnością oddziałów „Sokila” na emigracji oraz opisywano międzynarodowe wydarzenia sportowe, również z zakresu wychowania fizycznego. „Sokilski Wi-

czasopismo, zamieszczając sprawozdania z wydarzeń sportowych, skutecznie rywalizowało z ukazującą się wówczas specjalistyczną prasą sportową. Zamieszczano artykuły, początkowo z opisem pokazów gimnastycznych, a wraz z upowszechnianiem się poszczególnych dyscyplin sportowych także z opisem kajakarstwa, koszykówki, lekkoatletyki, narciarstwa, siatkówki, szachów, turystyki i innych. Spośród artykułów sportowych wyróżniały się te napisane przez S. Hajduczka: *Sokilstwo i sport* (tamże, 1933 nr 3), *Sportowy Babilon* („Sokilski Wisty”, 1934 nr 1–3). W większości swoich artykułów, poruszał on konieczność dostrzegania różnicy w celach wychowania fizycznego i sportu.

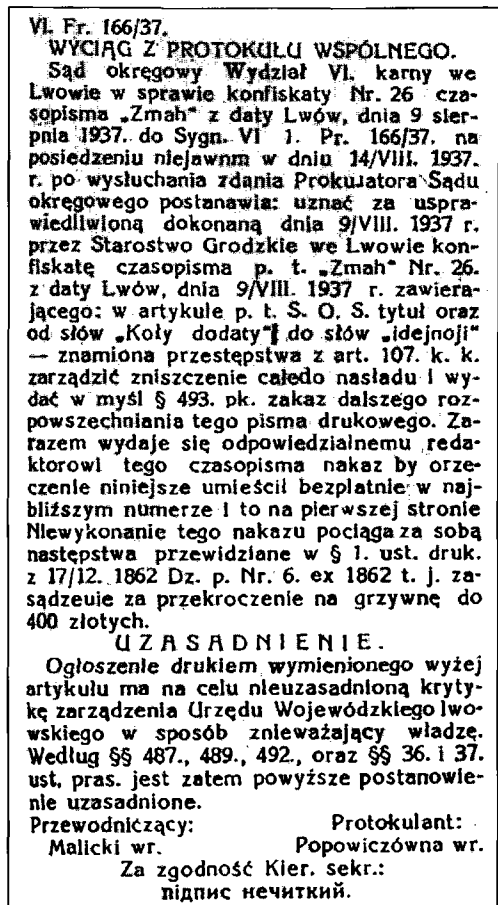
Znaczną część w wydawnictwie stanowiły artykuły, które opisywały tradycje kultury fizycznej oraz bieżące wydarzenia w działalności „Sokila-Bat’ko”. Zamieszczano noty biograficzne wybitnych ukraińskich dzia-

ły” pisały m.in. o Wszechsokilskich i Wszechsłowiańskich Złotach Sokilskich, redagowano także rubryki: „Z kraju i świata”, „Z sokolskiego życia za granicą”. Na stronach „Sokilskich Wistej” pojawiały się najnowsze opinie dotyczące metodyki rozwijania wychowania fizycznego, m.in. w Ameryce, Chorwacji, Czechach, Szwajcarii, Niemczech i w innych krajach, zwłaszcza słowiańskich.

Początek ukraińskiego sokilskiego wydawnictwa związany był z 40-leciem „Sokila-Bat’ko” i wydaniem z tej okazji jednodniówki pt.: *Ukraiński Sokil*. Jednodniówka ta ukazała się 10 lutego 1934 r. w Pradze. Ten pierwszy emigracyjny numer zamieszczał przedruk artykułów z „Sokilskich Wistej” autorstwa I. Boberskiego. Dotyczyły one działalności emigracyjnej gniazd „Sokila”⁸⁵. Systematyczne wydawanie przez Związek Ukraińskiego Sokilstwa za Granicą (ZUS za G) emigracyjnego miesięcznika pt.: „Ukraiński Sokil” rozpoczęło się 1 kwietnia 1934 r. w Pradze. Pismo, poza miesiącami wakacyjnymi, ukazywało się raz w miesią-

⁸⁵ „Ukraiński Sokil”, jednodniówka z 10 lutego 1934.

⁸⁶ Na wykupno płoszczi „Sokila-Bat’ko”. „Sokilski Wisty”, 1930 nr 1–3, s. 15.

Fot. 62. „Zmah” 1937 r. Decyzja Sądu Grodzkiego we Lwowie w sprawie konfiskaty 26 numeru tygodnika „Zmah”

cu. Egzemplarz kosztował 1, a roczna prenumerata 10 koron czeskich. W porównaniu z lwowskimi „Sokilskimi Wistiami”, które podlegały polskiej cenzurze, czasopismo emigracyjne było w swoich treściach bardziej agresywne w przedstawianiu politycznych relacji polsko-ukraińskich, posiadało patriotyczno-sportowy charakter. Jego artykuły zajmowały się problemami wychowania fizycznego, zawierały opisy z życia organizacyjnego lwowskiego „Sokila-Bat’ko”. Od 1930 r. propagowało zbiórki pieniędzy na wykup stadionu sportowego we Lwowie⁸⁶. Na łamach pisma znajdowały się rubryki relacjonujące sportowe wydarzenia na terenie Polski, w Czechach i na świecie, a także znajdowała się odrębna rubryka,

upowszechniająca wychowanie fizyczne wśród kobiet. Spośród wielu artykułów na uwagę zasługują: O. Siropolskiej: *Rytmika i jej zadania* („Ukraiński Sokił”, 1935 nr 8–9), M. Antoniewiczówny: *Estetyka sokolskiego wychowania fizycznego* („Ukraiński Sokił”, 1936 nr 4), Z. Plitasowej: *Sokilskie poczynania Ukrainek w Pradze* („Ukraiński Sokił”, 1937 nr 1–2). Na łamach tego czasopisma zamieszczano również artykuły znanych ukraińskich pisarzy, m.in.: Ulasa Sańczuka *Bądźmy gotowi* („Ukraiński Sokił”, 1934 nr 6–7), a także artykuły Stefana Smal-Stockiego, Andrzeja Fowińskiego i innych. Opisywano w nim szczegóły działań antypolskich, jakie w okresie dwudziestolecia międzywojennego miały miejsce na terenach Kresów Wschodnich. Egzemplarze, za wiedzą władz polskich, rozprowadzono wśród organizacji ukraińskich, działających na Kresach Wschodnich. Mimo treści tendencyjnie wrogich i nacjonalistycznych, rozprowadzanie pisma było tolerowane i dopiero ukraińskie działania terrorystyczne, które wywołały represje ze strony polskiej, dotknęły również to czasopismo. Po 1936 r. jego rozprowadzanie przeszło do konspiracji.

Staraniem działaczy gniazd „sokilskich” w Ameryce Południowej od 1934 r. nieregularnie ukazywał się ilustrowany miesięcznik „Sokił Ukrainiano”, wydawany w Buenos Aires oraz okazyjne numery innych pism. Ośrodki „Sokiła” południowoamerykańskiego utrzymywały pisemny kontakt, zarówno z „Sokiłem-Bat’ko” jak i centralą ZUSG w Pradze⁸⁷. W 49-letniej działalności „Sokiła-Bat’ko”, z jego inicjatywy ukazało się 130 różnych tytułów broszur i książek, poświęconych sokilskiej działalności. Wydrukowano znaczną ilość propagandowych afiszy, kartek pocztowych, znaczków i kart pocztowych⁸⁸. Duże znaczenie miało ukazanie się staraniem „Sokiła-Bat’ko” w 1923 r. dwóch pozycji, które stały się podstawowym źródłem tradycji ukraińskiego wychowania fizycznego, były to: Tarasa Franki – *Istoria i teorija ruchanki* („Historia i teoria gimnastyki”) oraz I. Boberskiego – *Ruchowi zabawy i hry* („Zabawy i gry ruchowe”). Iwan Boberski podjął cenną próbę podsumowania działalności „Sokiła” w wydanej we Lwowie w 1939 r. książce pt.: *Ukraińskie sokolstwo 1894–1939*.

Oprócz sokilskiej prasy, w latach 1912–1914 pojawiały się inne, okresowo ukazujące się czasopisma, m.in. organizacja „Sicz” wydawała w latach 1912–1914 czasopismo „Siczowi Wisty”, redagowane przez Dymitra Katamaja, a organizacja „Płast” w 1914 r. redagowała czasopismo o tej samej nazwie – „Płast”. Z inicjatywy i przy pomocy „Proswity”, jeszcze przed I wojną światową, rozpoczął również działalność zorganizowany ruch antyalkoholowy i antynikotynowy, w postaci założonego w 1909 r. Towarzystwa „Widrodzennia” (Odrodzenie). Ta cenna inicjatywa, przerwana działaniami I wojny światowej, odrodziła się w 1928 r. w Rohaty-

niu. Jej reaktywacja nastąpiła dzięki staraniom przedwojennych działaczy – B. Czajkowskiego i J. Kameneckiego. Towarzystwo to rozpoczęło wydawać w czasopiśmie „My Mołodi” (My Młodzi), jako dodatek, swój organ prasowy o tej samej nazwie – „Widrodzennia”⁸⁹. W 1930 r. przeniesiono centralę Towarzystwa „Widrodzennia” z Rohatynia do Lwowa. Praca działaczy tego Towarzystwa ma rzecz uświadamiania społeczeństwa ukraińskiego nt. chorób, wynikających z używania alkoholu i tytoniu, znalazła poparcie we wszystkich organizacjach ukraińskich. Prowadzono zakrojoną na szeroką skalę propagandę w postaci odczytów i kursów. Rozdawano broszury, okazyjne kalendarze, w czasopiśmie ukazywały się liczne artykuły o treściach profilaktycznych. Dzięki składkom członków, Towarzystwo w ciągu pięciu lat (1930–1935) wydało 540 000 broszur, propagujących abstynencję alkoholową i tytoniową⁹⁰. W latach trzydziestych XX w., podobnie jak i inne ukraińskie organizacje, przeżywało konflikty wewnętrzne na tle nacjonalistycznym⁹¹. Mimo to organizację „Widrodzennia” udało się rozwinąć. W 19 filiach i 115 kołach działało 6 400 członków, ponadto działało 10 kół młodzieżowych. Organizacja ta zdołała rozwinąć swoje struktury również na Wołyniu i Łemkowszczyźnie. W 1933 r. „Widrodzennia” posiadało swoje koło nawet w Krakowie⁹².

W 1913 r. staraniem działaczy skautowych organizacji „Płast”, ukazał się pierwszy podręcznik O. Tysowskiego pt. *Płast*. Wydawcą książki, która ukazała się w nakładzie 1000 egzemplarzy był I. Boberski. Jako kolejna pozycja w zakresie rozwijania *płastowanija* ukazał się, tłumaczony z języka angielskiego przez P. Franki, podręcznik metodyczny pt.: *Płastowe gry i zabawy*. Wśród opisanych gier

КУПОН Ч. 5.
КОНКУРС РЕДАКЦІЇ „ЗМАГУ”
на 10 найкращих українських аматорів.

№	ПРИЗВИЩЕ	ГОВОРНИЦЯ І МІСЦЕВІСТЬ	Точка
1			10
2			9
3			8
4			7
5			6
6			5
7			4
8			3
9			2
10			1

Точка адреса

Fot. 63. Kupon redakcji „Zmah” na najlepszego ukraińskiego sportowca za sezon 1937 r.

⁸⁷ CPHAU, F. 312, op. 1, spr. 99, *Korespondencja „Sokiła” argentyńskiego z „Sokiłem-Bat’ko” we Lwowie w latach 1922–1934*.

⁸⁸ S. Hajduczek: *Piw stolittia sokilskich wydań*. Lwów 1937, s. 11 i 53.

⁸⁹ *Chwyłyna rozmowy w Towarystwi „Widrodzennia”*. „Batkiwszczyna”, 1935 nr 22, s. 3.

⁹⁰ *Alkohol i tiutun – najbilszi worohy naszoho narodu!* „Ukrajinskyj Beskid”, 1935 nr 16, s. 5.

⁹¹ *Walne zebranie Towarzystwa „Widrodzennia”*. „BP-U”, 1933 nr 29, s. 11.

⁹² APK, SGK, sygn. 238, b.p., *Ukrajinske Protyalcoholne „Widrodzennia”*.

i zabaw, po raz pierwszy sformułowane zostały reguły sportowych gier zespołowych, w tym m.in. w koszykówkę⁹³. W 1914 r. w ukazującym się w 15 000 nakładzie czasopiśmie „Wisty z Zaporozża” (Wiadomości z Zaporozża), pojawił się, w formie dodatku, „Płastowyj Tabor” (Skautowy Obóz). Pełnił on rolę informacyjną i instruktażową, bardzo pomocną dla rozwijającego się skautingu wśród młodzieży ukraińskiej⁹⁴. W latach 1921–1930, a więc w ciągu dziesięciu lat istnienia, organizacja ta prowadziła działalność upowszechniającą swój *plastowy* program wśród społeczeństwa ukraińskiego. Wydawano broszury i pisemka, m.in. we Lwowie w latach 1921–1930 pod redakcją Stepana Tysowskiego (brata Oleksandra) wychodziło czasopismo „Mołode Żyttia” (Młode Życie). Pojawiło się również pierwsze wydanie podręcznika *Życie w płasti*, pod redakcją dra O. Tysowskiego. W Stanisławowie w latach 1923–1927 wychodził „Ukrajński Płast” (Ukraiński Skauting), mający mniejszy zasięg „Płastowyj Szlach” (Płastowa Droga) oraz przeznaczona dla środowiska młodzieży robotniczej „Płastowa Zirka” (Płastowa Gwiazdka). Organizacja „Płast”, począwszy od 1931 r., wydawała we Lwowie czasopisma o treściach propagujących działalność skautową. Należały do nich: „Ognie”, „Nasz Ślad”, „Szlak Młodzieży” oraz wiele broszur o mniejszym nakładzie. Wydawnictwa te w latach międzywojennych stały się podstawą organizacyjną i szkoleniową w działalności skautowej wśród młodzieży ukraińskiej.

Wraz z rejestracją w 1925 r. Ukraińskiego Sportowego Związku, organizacja ta rozpoczęła działalność wydawniczą. Były to początkowo okazyjne jednodniówki o tematyce popularyzatorskiej oraz upowszechniającej kulturę fizyczną wśród Ukraińców. Innymi formami wydawniczymi UZS, które ukazywały się w języku ukraińskim, były sportowe reklamówki, turystyczne pocztówki, plakaty i wiadomości. Na początku swojej działalności UZS, przez krótki okres, redagował również sportowe strony w lwowskim czasopiśmie „Nowyj Czas” oraz czasopiśmie młodzieżowym „Wohni”. Natomiast od 1925 r. UZS wydawało okresowo własne czasopisma, m.in.: „Sport” (1925–1926), (1936–1937), tygodnik „Sportowi Wisty” (1931, 1933), „Zmah” (Walka – od września 1937 r.)⁹⁵ oraz „Hotowi” (1934–1935). M.in. czasopismo „Hotowi” publikowało regulamin i wymagania popularnej ukraińskiej odznaki sportowej „Odznaka Sprawności Fizycznej”⁹⁶. Była to pierwsza w okresie dwudziestolecia międzywojennego masowa próba oceny

⁹³ W.W. Kulik: *Wid wseobucznu do switowych rekordiw, istorija fizkulturnoho i sportywnoho ruchu na Ukrajini*. „Zdorowja” 1971, s. 125.

⁹⁴ S. Hajduczok, *Piw stolittia sokilskich...*, dz. cyt., s. 11 i 53.

⁹⁵ „Zmah” (1937–1939) pierwsze, ilustrowane ukraińskie czasopismo (tygodnik) o tematyce sportowej. Pierwsze 7 numerów ukazało się w Przemyślu (od 1 lutego do 15 marca 1937 r.), pod redakcją Jewhena Zyblikewicza (zastępcą był bramkarz „Sianu” Osyp Nowicki), a pozostałe aż do 1939 r. wychodziły we Lwowie. Tygodnik wywarł ogromny wpływ na rozwój życia sportowego i społecznego Ukraińców na terenie Kresów Południowo-Wschodnich Polski.

⁹⁶ *Ukrajński Sportywnyj Sojuz*, dz. cyt., s. 106.

„sprawności fizycznej społeczeństwa ukraińskiego”⁹⁷, zbliżona swoimi założeniami do polskiej Powszechnej Odznaki Sportowej. Ukraiński ilustrowany tygodnik sportowy „Zmah”, ukazujący się w Polsce latach 1937–1939, wielokrotnie drukował krytyczne artykuły odnoszące się do stwarzania dostępności do działalności sportowej Ukraińcom mieszkającym w USSR. Podkreślając zamiary rusyfikacji społeczności ukraińskiej w sportowej działalności władzy radzieckiej, m.in. w artykule *Nazdohnały i perehnały* zamieszczonym w czasopiśmie z 24 marca 1937 r. opisuje represje, jakie dotknęły działaczy ukraińskich organizacji sportowych ze strony sowieckich władz partyjnych. W artykule tym podany został również przykładowy brak kompetencji działaczy „władzy robotniczej”, której przedstawiciel, oglądając spotkanie hokejowe z oburzeniem stwierdził: *..., co? na lodzie tylko 12 zawodników [...] Jak to, w kolektywnym, komunistycznym kraju nie może od razu grać 500 zawodników?...*⁹⁸

Różnice polityczne oraz zaszczości wojenne polsko-sowieckie z 1920 r. miały negatywny wpływ na wzajemne kontakty ludności i organizacji ukraińskich z terenów „Wielkiej Ukrainy” i z byłych terenów zaboru austriackiego. Spotkania między Ukraińcami mieszkającymi na terytoriach Polski i ZSRR odbywały się prywatnie oraz przy różnych okazjach, poza tymi krajami. Relacje o rozwoju wychowania fizycznego i sportu na terenie USSR miały charakter krytyczny, często dotyczyły analizy wydarzeń sportowych. Na przykład wśród artykułów, dotyczących Radzieckiej Ukrainy, które się ukazywały w „Sokilskich Wistiach” szczególnie wyróżniały się artykuły autorstwa S. Hajduczka pt.: *My i oni*⁹⁹, *Wychowanie fizyczne w URSR*¹⁰⁰, *Za Zbruczem*¹⁰¹. Wydawnictwa te kolportowano nielegalnie na tereny URSR, gdzie trafiały do społeczeństwa ukraińskiego. Natomiast w prasie ukraińskojęzycznej, ukazującej się w Polsce, zamieszczano artykuły charakteryzujące rozwój kultury fizycznej na terenach ZSRR, nazywanych „Wielką Ukrainą”. W 1922 r. T. Franko przedstawił sytuację rozwoju ruchu wychowania fizycznego Ukraińców na terenach Wielkiej Ukrainy pod rządami bolszewickimi w lwowskim czasopiśmie „Diło”: *Bolszewicy nastawiają się do wychowania fizycznego bardzo pozytywnie, lecz chcieliby zrobić to wyłącznie poprzez wychowanie komunistyczne, które jest źródłem proletariackiej siły (...) i nie dopuszczają, dopóki mają władzę do działalności nawet Czerwonej Siczy, czy czerwonych „Sokołów” w postaci narodowej czy klasowej podstawie...*¹⁰²

⁹⁷ „Hotowi”, 1935 nr 30, b.p.

⁹⁸ *Nazdohnały i perehnały*. „Zmah”, 1937 nr 17, s. 2. Artykuł opierał się na doniesieniach działalności „towarzyszy partyjnych na polu sportu” zamieszczony w bolszewickim czasopiśmie „Izwiestia” z dnia 29 marca 1937 r., które widocznie w 1937 r. docierało na tereny Polski.

⁹⁹ „Sokilski Wisty”, 1928 nr 9.

¹⁰⁰ „Sokilski Wisty”, 1929 nr 11 i 12.

¹⁰¹ „Sokilski Wisty”, 1936 nr 8.

¹⁰² O. Twardowski: *ST „Ukrajina” Lwów – cila epoka*. „Sportowi Towarystwa >Ukrajina< i wów”. Lwów 1991, s. 11–13.

Rys 64. Plakat z ok. 1920 r. przedstawiający mocarza w ludowej koszuli i spodniach, grającego w „kiczki-miasta” – w oddali widoczne drewniane słupki (kiczki) z napisami Lwów, Przemysł, Kraków, Wiedeń, Berlin, z których dwa pierwsze leżą powalone na ziemi, trzeci – „Kraków” – właśnie się przewraca. Plakat propagandowy nawiązujący do eksportu ideałów rewolucji radzieckiej na zachód Europy (ze zbiorów autora)

Podobnie jak inne ukraińskie organizacje kultury fizycznej, Rada Główna „Łuhu” posiadała własny organ prasowy. W 1926 r. wychodził on jako „Łuhowyk” (Łuhownik), a w latach 1927–1939 r. – „Wisti z Łuhu” (Wiadomości z Łuhu). Ukazywały się również „Łuhowe” kalendarze (1930–1939). Czasopismo „Wisti z Łuhu” zamieszczało informacje dotyczące działań statutowych stowarzyszenia „Łuh”¹⁰³. W ćwiczeniach przygotowujących do tych zadań, zachęcało Ukraińców do ćwiczeń gimnastycznych, a także organizowało życie kulturalne swoich członków.

Na Kresach Wschodnich szczególną rolę w zakresie rozwoju kultury fizycznej pełniło Towarzystwo Turystyczne „Płaj”. Od 1925 r. zaczął się ukazywać organ prasowy tego towarzystwa pod nazwą „Turystyka i Krajoznawstwo”. Nie zdobył on jednak większej popularności, stąd w 1934 r. zmieniono jego nazwę, początkowo na „Płaj”, a następnie w 1937 r. na „Batkiwszczyna”. Nazwa ta przetrwała do 1939 r. Mimo kłopotów finansowych (Towarzystwo utrzymywało się z składek swoich członków), z inicjatywy działaczy Towarzystwa, ukazały się dwa bardzo popularne wśród Ukraińców przewodniki turystyczne: J. Tarnowicza – *Werhamy lemkiwśkocho Beski-*

¹⁰³ „Wisti z Łuhu”, Lwów 1926 nr 3, b.p.

du oraz E. Połenskiego – *Dołyna Styru i Stryja*. Akcję upowszechniającą turystykę Towarzystwo prowadziło przede wszystkim w oparciu o swój organ „Turystyka i Krajoznawstwo”, a po 1937 r. pod zmienionym tytułem jako „Nasza Bat’kiwszczyna” (Nasza Ojczyzna)¹⁰⁴. Oba te tytuły ukazywały się jako comiesięczne dodatki do ukraińskojęzycznego czasopisma „Nowyj Czas”¹⁰⁵.

Cenną inicjatywą przemyskich ukraińskich działaczy, było założenie wyłącznie sportowego tygodnika „Zmah” („Walka”). Pierwsze dziewięć numerów powstało w przemyskiej redakcji, przy ul. Kolejowej 5 (1 lutego–30 marca 1937 r.). Od 1 kwietnia 1937 r. przeniesiono druk do redakcji we Lwowie, początkowo przy ul. Leona Sapichy 49/1, a następnie do budynku przy ul. Rynek 10, II p. Zamieszczano w nim bieżące wiadomości sportowe ze świata oraz terenów trzech województw kresowych (lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego). Tygodnik ten ukazywał się w każdy poniedziałek, aż do 1939 r., liczył 4–8 stron. Redakcja „Zmahu”, w październiku 1938 r. ogłosiła po raz pierwszy, mający odbywać się co roku, plebiscyt na najlepszego ukraińskiego sportowca. Pierwsza edycja poświęcona została konkursowi, który miał wyłonić 10 najlepszych ukraińskich sportowców, najlepsze kluby i organizacje prowadzące działalność w ciągu 20 lat (1921–1939) w zakresie kultury fizycznej na terenach Kresów Południowo-Wschodnich, zamieszkiwanych przez Ukraińców. Zbieranie głosów w konkursie-plebiscycie na najlepszych ukraińskich sportowców zakończono po 6 miesiącach – 21 marca 1939 r. Kolejność przedstawia tabela 13¹⁰⁶.

Tabela 13

I. lista laureatów konkursu-plebiscytu na najlepszego ukraińskiego sportowca w latach 1923–1939

Lp.	Zawodnik	Klub	Punktacja
1.	Stepaniak Mykoła	„Ukraina” Lwów	5 530 pkt
2.	Turko Myroslaw	„Sian” Przemysł	4 810 pkt
3.	Skocen Oleksander	„Ukraina” Lwów	4 571 pkt
4.	Kobzariwna Iryna	„Sokił-Bat’ko”	3 537 pkt
5.	Pomirko Mychajło	„Ukraina” Lwów	3 189 pkt
6.	Romanec Mychajło	„Berkuł” Przemysł	2 912 pkt
7.	Bilij Antin	„Ukraina” Lwów	2 779 pkt
8.	Slipko Wołodymyr	KLK Lwów	2 667 pkt
9.	Worobec Wołodymyr	„Ukraina” Lwów	2 273 pkt
10.	Kobzar Wołodymyr	„Ruś” Użhorod	1 978 pkt

Źródło: *Majemo laureatiw. Konkurs na desiat’ najlipsiszych ukrajinskich sportowciw zakinczenyj*. „Zmah”, 1939 nr 8, s. 3

¹⁰⁴ Redaktorem naczelnym czasopisma „Nasza Bat’kiwszczyna”, w latach 1937–1939 był Stepan Szczurata.

¹⁰⁵ „Nowyj Czas” był ukraińskim czasopismem społeczno-kulturalnym, wydawanym przez koncern Iwana Tyktora, związany był politycznie kolejno z „Zaprawą”, UNDO, a od 1933 r. z FNJ.

¹⁰⁶ *Majemo laureatiw. Konkurs na desiat’ najlipsiszych ukrajinskich sportowciw zakinczenyj*. „Zmah”, 1939 nr 8, s. 3.

Ukraińska prasa tematycznie związana z kulturą fizyczną, ukazująca się w Polsce międzywojennej, oprócz roli informacyjnej spełniała również rolę propagującą i upowszechniającą kulturę fizyczną, a także rozpowszechniała metodykę i teorię rozwijania poszczególnych dyscyplin sportowych. Dzięki niej rozpowszechniane były również organizacyjne formy działalności stowarzyszeń, klubów sportowych: „Kamieniari”, „Łuh”, „Płast”, „Płaj”, „Sicz” oraz „Sokiła” i „Sokiła-Bat’ko”. Prasowe materiały były cennym źródłem, ukazującym sposoby rozwijania stowarzyszeń oraz kierunków ich działalności w społeczeństwie ukraińskim. Zawierały również nazwiska sportowców, działaczy oraz wielu innych osób, udzielających się w tej dziedzinie ukraińskiej kultury. Szczególne znaczenie należy przypisać wydawnictwu sokolskiemu, z uwagi na jego prekursorski styl artykułów, z fachową tematyką instruktazu metodyczno-teoretycznego z zakresu gimnastyczno-sportowego oraz skautingu i turystyki. Artykuły prasowe zawierają relacje z przebiegu wydarzeń sportowych, przedstawiają statystykę wyników, obiektów. Na łamach czasopism oceniano zjawiska polityczne, a także kształtowano postawy Ukraińców w stosunku do Polaków. Ukraińska prasa wykazywała zainteresowanie rozwojem polskich klubów sportowych. Świadczy o tym zamieszczenie w 1938 r. w czasopiśmie „Zmah” krótkiej oceny najlepszych klubów polskich oraz poszczególnych dyscyplin sportowych¹⁰⁷.

Tabela 14

Wykaz czasopism ukazujących się w Polsce w 1928 r. w rozbiciu na język druku

Częstość ukazywania się	Razem	Polski	Ukraiński	Białoruski	Rosyjski	Niemiecki	Żydowski	Litewski	Francuski	Angielski	Czeski	Esperanto
Dzienniki	153	114	1		1	16	20		1			
2, 3 i 4 razy tygodniowo	163	129	4	1	3	25		1				
Tygodniki	506	386	20	4	3	28	62	2			1	
Dwutygodniki	222	184	10	5	1	11	8	2			1	
Miesięczniki	703	600	30	2	3	27	34	3	2	1		1
Dwumiesięczniki	35	31	1	1			2					
Kwartalniki	109	99	4			2	3			1		
Nr. nieregularne	340	306	2	3	1	9	14	2		3		
Razem	2231	1849	72	16	12	118	143	10	3	5	2	1

Źródło: P. Lot: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918–1928*. Kraków–Warszawa 1929.

¹⁰⁷ *Klasyfikacja najkrajszych polskich klubów*. „Zmah”, 1938 nr 15, s. 6.

Tabela 15

Wykaz nakładu czasopism ukazujących się w Polsce w 1928 r. z uwzględnieniem języka

Częstość ukazywania się	Razem egzemplarzy	Polski	Ukraiński	Białoruski	Niemiecki	Żydowski	Rosyjski	Litewski	Francuski
Dzienniki	482 665 225	396 276 897	1 748 200	492 100	34 211 828	47 331 600	1 758 100	99 000	747 500
Tygodniki	24 258 902	17 131 422	3 073 700	684 000	781 780	2 485 150	94 400	94 400	
Dwutygodniki	2 469 530	2 090 230	33 000	61 700		162 600	111 600	111 600	
Miesięczniki	787 680	468 260	52 100	11 000	8 000	239 500	8 820	8 820	
Kwartalniki	9 750	5 250				4 500			
Czasopisma nieregularne	141 200	94 400	7 400			19 400	19 000	19 000	
Razem egzemplarzy	510 332 287	416 066 459	4 914 400	248 800	35 001 608	50 222 750	332 820	332 820	747 500

Źródło: P. Lot: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918–1928*. Kraków–Warszawa 1929.

b) Ukraińskie wydawnictwa z zakresu kultury fizycznej

W ciągu prawie pięćdziesięciu lat działalności (1894–1939) największe ukraińskie osiągnięcia wydawnicze posiadał „Sokił-Bat’ko”. W omawianym okresie, staraniem tego Towarzystwa, wydano 130 broszur i książek z zakresu kultury fizycznej¹⁰⁸. Największy dorobek wydawniczy posiadali, powszechnie udzielający się w rozwoju ukraińskiej kultury, a zwłaszcza oświaty i szkolnictwa: Włodzimierz Ławriwski, Iwan Boberski i Stepan Hajduczuk. Ich osiągnięcia w zakresie rozwoju ukraińskiej kultury porównywalne są do roli, jaką w jej rozwój wnieśli wybitni ukraińscy literaci, aktorzy, nauczyciele, wojskowi, osoby duchowne i wielu innych.

Jednym z pierwszych ukraińskich autorów publikacji z zakresu metodyki wychowania fizycznego był W. Ławriwski – członek założyciel lwowskiego „Sokiła”. Sfinansował on wiele swoich publikacji, o tematyce obejmującej metodykę i teorię kultury fizycznej. Swoje pierwsze przemyślenia, związane z uporządkowaniem systematyki ćwiczeń sokolskich zamieścił w kalendarzu „Sokiła” na 1899 r.¹⁰⁹ W 1899 r. spod jego pióra wyszły również pierwsze podręczniki o tematyce pozamicznej, a także z zakresu metodyki piłki nożnej oraz lawn-tenisa¹¹⁰. Do 1914 r. w języku ukraiń-

¹⁰⁸ S. Hajduczuk, *Piw stolittia sokilskich wydań*. Lwów 1937, s. 53.

¹⁰⁹ W. Ławriwski: *Sokoli – kalendar na rik 1895*. Lwów 1896, *passim*.

¹¹⁰ „Sokilski Wisty”, 1936 nr 8, s. 11.

skim ukazały się jeszcze dwie pozycje – I. Boberskiego na temat metodyki nauczania hokeja *Hakiwka* oraz I. Franki *Zasady siatkówki*. W latach poprzedzających I wojnę światową wydawano, przy udziale organizacji ukraińskich, wiele pomocni-

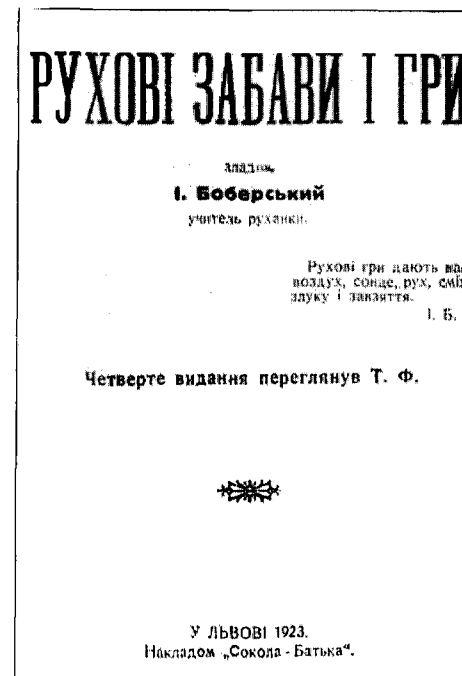
Fot. 65. Strona tytułowa *Kalendarza sokilskiego* na 1893 r. – jednego z pierwszych wydawnictw w zakresie ukraińskiej kultury fizycznej (autor Wołodymyr Ławrowski)

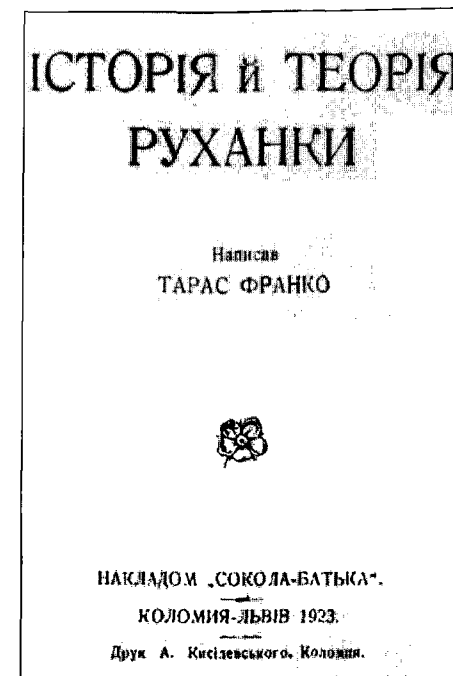
Fot. 66. 1897 r. Strona tytułowa kalendarza Wołodymyra Ławrowskiego zawierającego wskazówki w zakresie organizacji pracy gniazd sokilskich oraz instrukcję ćwiczeń gimnastycznych

czych pozycji w postaci almanachów, broszur, instrukcji organizacyjnych i metodycznych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego większość publikacji miała charakter metodyczny, zastępując w ten sposób kadrę trenersko-instruktorską. Zawierały one opis wykonywania ćwiczeń gimnastycznych, gier i zabaw, w tym również zabaw ruchowych przy muzyce. Wydawano instrukcje przygotowywania sokolich pokazów gimnastycznych z okazji okazjnych zlotów. Instrukcje te kierowane były oddzielnie do dzieci, kobiet i mężczyzn. Ukraińskie wydawnictwa posiadały wiele podobieństw do publikacji polskich w tym zakresie.

Do prekursorów w działalności wydawniczej, dotyczącej ukraińskiej kultury fizycznej należał po 1921 r. I. Boberski. W latach 1921–1939 ukazało się

Fot. 67. 1923 r. Strona tytułowa podręcznika „Gry i zabawy ruchowe” Iwana Boberskiego

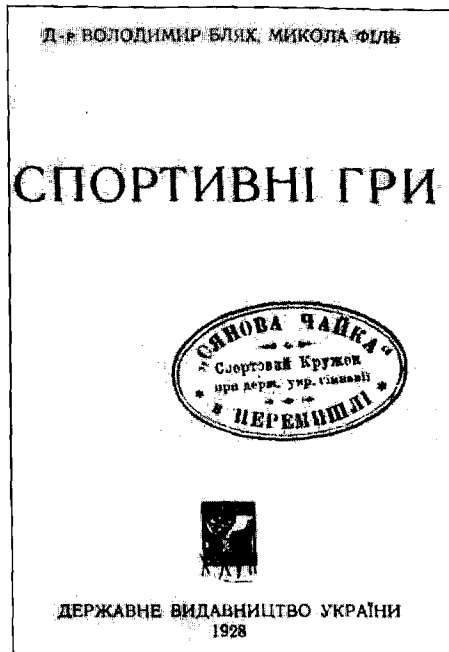

Fot. 68. 1923 r. Strona tytułowa podręcznika „Historia i teoria gimnastyki” Tarasa Franki

około 77 jego publikacji. Cenną pozycją, mającą charakter instrukcji postępowania członków „Sokila” i „Łuhu” była publikacja S. Horusa *Na sokilskich skrzydłach*. Zawierała ona instrukcję postępowania, od momentu pisania statutu, a następnie jego rejestracji, wewnętrznych regulacji organizacyjnych życia stowarzyszenia, aż do instrukcji wykonywania ćwiczeń gimnastycznych. Mimo że publikacja ta ukazała się w 1911 r., była „niezbędnikiem” metodycznym ukraińskich działaczy, trenerów i zawodników, również w latach międzywojennych¹¹¹. Oprócz tej pozycji korzystano z *Kalendarza „Wisti z Zaporozża” na rok 1914* – S. Hajduczka. Autor ukazał w nim analizę i dorobek działalności sokilskiej w latach 1894–1904. Następnie omówił rozwój stowarzyszeń gimnastyczno-sportowych, a także genezę paramilitarnych oddziałów Strzelców Siczowych¹¹². Publikacje obejmowały kierunki działalności poszczególnych organizacji ukraińskich. Jedną z nich, ukierunkowaną na rozwijanie ukraińskiego skautingu, była publikacja *Płast* O. Tysowskiego, wydrukowana w 1911 r. dzięki wsparciu finansowemu I. Boberskiego. Po 1921 r. działacze „Płastu” wznowili jej wydanie

¹¹¹ S. Hajduczok, *Piw stolittia sokilskych...*, dz. cyt., s. 16.

¹¹² S. Hajduczok: *Kalendar „Wisti z Zaporozża” na rik 1914*. Lwów 1913, *passim*.

Fot. 69. 1928 r. Strona tytułowa podręcznika metodycznego W. Blach, M. Fil: „Sportowe gry”

pod zmienionym tytułem, jako *Życie w Plasti*. Dla potrzeb tej organizacji P. Franko przetłumaczył z języka angielskiego podręcznik, pt.: *Plastowe gry i zabawy* (1913 r.). Zawierał on około 80 opisów gier i zabaw na wolnym powietrzu, przydatnych w rozwijaniu różnych dyscyplin sportowych, przy pomocy różnych form ruchu, z wykorzystaniem naturalnych przeszkód terenowych. Pod koniec 1929 r. ukazały się we Lwowie pierwsze podręczniki metodyczne do nauczania różnych dyscyplin sportowych. Ukazały się m.in.: w 1929 r. I. Mryca – *Nauka jazdy na nartach* i M. Pristasza – *Nauka gry w szachy*, w 1930 r. – S. Hajduczka – *Siatkówka*, w 1935 r. – E. Żarskiego – *Lekkoatletyka*, w 1939 r. – A. Fowińskiego – *Pływanie* i inne. Podręczniki wypełniły zapotrzebowanie społeczeństwa na tego typu literaturę, niezbędną z powodu braku kadry do samodzielnego uczestnictwa w procesach nauki i treningu. Cenne są przede wszystkim tytuły: *Nauka jazdy na nartach* – I. Mryca i *Siatkówka* – S. Hajduczka. Napisane są z zachowaniem wymagań metodologicznych, począwszy od chronologii historycznej do szczegółowych instrukcji, z zachowaniem znanych wówczas wszelkich zasad i metod nauczania oraz organizacji zawodów narciarskich i siatkówki. Ponadto zawierały one przepisy sędziowania, a także zasób ćwiczeń z metodyki rozwijania motoryczności. S. Hajduczok napisał 15 pozycji zwartych z zakresu teorii

Fot. 70. 1936 r. Strona tytułowa podręcznika Jarosława Błahitka „10 godzin gimnastyki” z sokilskiej biblioteki we Lwowie

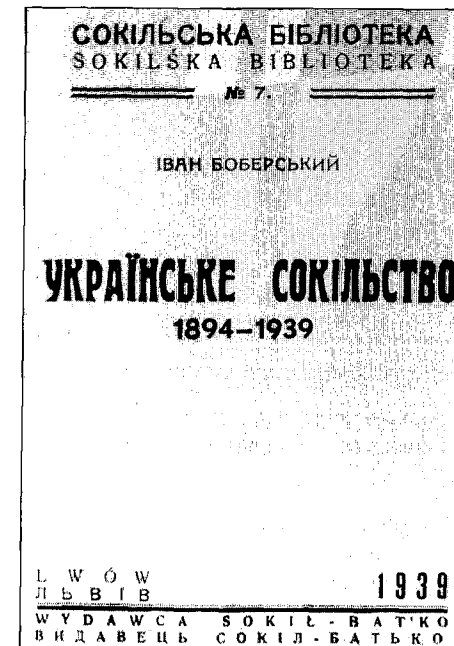
i metodyki kultury fizycznej oraz 154 artykuły o tematyce związanej z wychowaniem fizycznym i sportem.

S. Żarskiego, autora m.in.: *Osnovy sportowoho treningu* (Lwów 1931), *Osnovy Sokilstwa* (1935–1937), *Fizyczne wychowania* (Lwów 1937) i *Szczotake fizyczna kultura?* (Lwów 1938), należy zaliczyć do teoretyków ukraińskiej kultury fizycznej. Jego publikacje miały charakter prac upowszechniających i popularyzujących kulturę fizyczną. Szczególne zasługi dla rozwoju ukraińskiego sportu należy przypisać jego podręcznikom metodycznym z zakresu boks i lekkoatletyki, wydanym w 1936 r. Napisał on m.in. podręcznik dla miłośników boksu, w którym zawarł opis rozwijania techniki i taktyki boksowania oraz podręcznik dla środowiska lekkoatletycznego, z zasobem ćwiczeń treningowych w biegach, skokach i rzutach. Większość ukraińskiej literatury ukazywała się dzięki finansowaniu wydawnictwa ze środków „Sokiła”. Niektóre wydania miały charakter seryjny, co świadczyć może o systematycznym i planowym upowszechnianiu kultury fizycznej wśród Ukraińców. Oprócz wydawnictw sportowo-pedagogicznych, ukazały się również publikacje socjologiczno-historyczne, z zakresu historii kultury fizycznej. W tej grupie pierwszą pozycją była *Historia i teoria gimnastyki* – T. Franki, w której autor przedstawił rys historyczny rozwoju poszczególnych dyscyplin sportowych wśród Ukraińców. Jest on również autorem 25 innych publikacji metodycznych o tematyce sportowej. Jako jeden z pierwszych teoretyków dostrzegł związki pomiędzy ćwiczeniami ruchowymi, turystyką, skautingiem a sportem¹¹³.

Dla potrzeb gimnastyczno-pożarniczych stowarzyszeń „Sicz” i „Łuh” w 1926 r. R. Daszkiewicz wydał *Podręcznik dla gimnastyczno-pożarniczych towarzystw Łuhu i Siczy*, a następnie *Ruchowe ćwiczenia dla Łuhów i Siczy*¹¹⁴. W książce znajdowały się instrukcje przeciwpożarowe oraz zasób ćwiczeń paramilitarnych.

¹¹³ T. Franko, *Istoria...*, dz. cyt., s. 125.

¹¹⁴ R. Daszkiewicz: *Pidručnyk dla ruchankowo-pożarnych towarzystw Siczy ta Łuhiw*. Lwów 1926, *passim*.

Fot. 71. 1939 r. Strona tytułowa historii ukraińskiego sokilstwa spisana przez Iwana Boberського pt.: „Ukraińskie Sokilstwo 1894–1939”

Jako jedna z pierwszych publikacji, książka zawierała również spis ćwiczeń gimnastycznych dla kobiet, a także opis przepisowych ubiorów swoich członków. Wydawnictwo to cieszyło się największą popularnością na wsi.

Podsumowaniem działalności Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokiła-Bat’ko” była wydana w 1935 r. publikacja, pt.: *Z moich sokilskich wspomnień*, autorstwa W. Nahirnego. Podobny charakter posiadały również wspomnienia I. Kopacza. W wydawnictwach sokilskich bardzo mało autorów pisało w języku ukraińskim o kulturze fizycznej.

ROZDZIAŁ III

Wychowanie fizyczne i turystyka (1868–1939)

1. Rozwój szkolnego wychowania fizycznego w galicyjskich placówkach oświatowych z językiem wykładowym ukraińskim

Początki rozwoju zorganizowanego ukraińskiego wychowania fizycznego sięgają XIX w. Jego formalny rozwój rozpoczął się wraz z wydaniem w 1868 r., przez Radę Szkolną Krajową (RSK), okólnika zobowiązującego władze szkolne do wprowadzenia do programów nauczania w szkołach ludowych i seminariach nauczycielskich lekcji wychowania fizycznego. Obowiązkowe wychowanie fizyczne w szkolnictwie galicyjskim zatwierdzono Ustawą z maja 1868 r. Wprowadzono wówczas obowiązek odbywania ćwiczeń cielesnych w szkołach ludowych i seminariach nauczycielskich, do których uczęszczała także młodzież ukraińska. W gimnazjach i szkołach realnych uczyniono z wychowania fizycznego przedmiot fakultatywny, co umożliwiała zamienianie go na realizację innych przedmiotów. W 1879 r. rozszerzono obowiązek prowadzenia wychowania fizycznego na szkoły realne, jednak zarządzenie to z uwagi na przeszkody bazowe i kadrowe pozostawało długo martwe. Negatywne oddziaływanie na rozwój wychowania fizycznego na młodzież obu narodowości dodatkowo pogłębiały postawy społeczne. Pierwsze ukraińskie gimnazjum założono w 1879 r.¹ Zarządzenie to uzupełniono wytycznymi władz

¹ „Przewodnik Gimnastyczny >Sokół<”, 1883 nr 10, s. 5. Pisze o tym S. Szach: *Popularna historia Towarzystwa „Proswita” u Lwowie*. Lwów 1932, s. 121–122. Działacze ukraińscy przywiązywali szczególną uwagę do rozwoju oświaty. Członek-założyciel towarzystwa „Proswita” z polecenia Namiestnictwa W. Barwiński (1850–1883) – ukraiński pisarz i publicysta, opracował fonetyczną pisownię języka ukraińskiego. Od 1893 r. mieli swojego przedstawiciela w Radzie Szkolnej Krajowej. Został nim Włodzimierz Barwiński: *Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego za rok szk. 1912*. Lwów 1913, s. 87–89. W 1881 r. aktywiści „Proswity” założyli „Ruskie Towarzystwo Pedagogiczne” (w 1912 r. zmieniło nazwę na Ukraińskie Towarzystwo Pedagogiczne), zajmujące się szerzeniem oświaty wśród ludności wiejskiej. Ułatwiała ono ukraińskim dzieciom chłopskim naukę w szkołach miejskich. W 1868 r. w Galicji funkcjonowało 2 469 szkół, w tym 1293 z językiem ukraińskim. W 1913 r. na ogólną liczbę szkół 5740, 3060 było polskich (134 prywatne), ukraińskich było 2 469 (9 prywatnych) i 101 niemieckich. W latach 90. XIX w., jak wyliczyła prasa ukraińska, utrzymanie konia w wojsku kosztowało 400 k., więźnia 300 k., a nauczyciela ludowego 200 i mniej k. Zob. Z. Frasz, *Galicja*, dz. cyt., s. 208. W większości były to 1–2-klasowe szkoły ludowe, których nauczyciele byli źle opłacani; *Rocznik Polski. Tablice statystyczne. Zawody – ludność*. Kraków 1917, s. 81; Porusza ten problem Z. Frasz, *Galicja*, dz. cyt., s. 208–209. W szkołach średnich występowały

austriackich. W 1890 r. ukazało się zarządzenie RSK, dotyczące wprowadzenia gier i zabaw ruchowych do szkół średnich². W tym samym roku innym zarządzeniem zobowiązywano wszystkich nauczycieli, do sprawowania opieki nad młodzieżą uczestniczącą w rekreacyjnych formach ćwiczeń fizycznych. Natomiast dyrektorów szkół zobowiązano do składania odrębnych sprawozdań z realizacji zajęć wychowania fizycznego, w corocznym sprawozdaniu z działalności szkolnej. W 1892 r. zmieniono realizację dziennej nauki w szkole z dwuczęściowej na jednoczęściową (bez przerwy obiadowej), co pozwoliło na wprowadzenie w godzinach popołudniowych pozalekcyjnych zajęć sportowych³. Na jeden oddział przypadła jedna godzina wychowania fizycznego. Od 1901 r. w gimnazjach wprowadzono – na jeden oddział – dwie godziny tygodniowo.

Z uwagi na brak kwalifikowanych nauczycieli do nauczania wychowania fizycznego w szkołach ludowych, oraz sal gimnastycznych, lekcje odbywały się z ograniczeniem. Według sprawozdania RSK, w roku szkolnym 1873/1874, na 2420 szkół ludowych, jedynie w 182 wprowadzono lekcje gimnastyki, co stanowiło 7,52%, a w roku szkolnym 1898/1899, na 4255 szkół ludowych, tylko w 302 szkołach wprowadzono lekcje gimnastyki, to jest 7,09%. Sprawozdanie RSK dotyczące gimnazjum oraz szkół realnych stwierdzało, że na ogólną liczbę 21 031 uczniów tych szkół tylko 5764 były objęte obowiązkowym nauczaniem gimnastyki, tj. 27,40%⁴. Mimo zarządzenia z 1871 r. oraz zapisu w statucie o obowiązkowym nauczaniu gimnastyki, w seminariach nauczycielskich prawie nie prowadzono nauki gimnastyki.

Jak wynika z oceny stanu fizycznego rozwoju młodzieży, dokonanego przez RSK w 1904 r., od momentu wprowadzenia obowiązku ćwiczeń gimnastycznych w niektórych szkołach zajęć tych nie prowadzono w ogóle. W części szkół średnich przeznaczano tylko 10 dni na gimnastykę, a udział młodzieży w lekcjach nadal nie przekraczał 20%. Powodem takiego stanu był brak sal, nauczycieli,

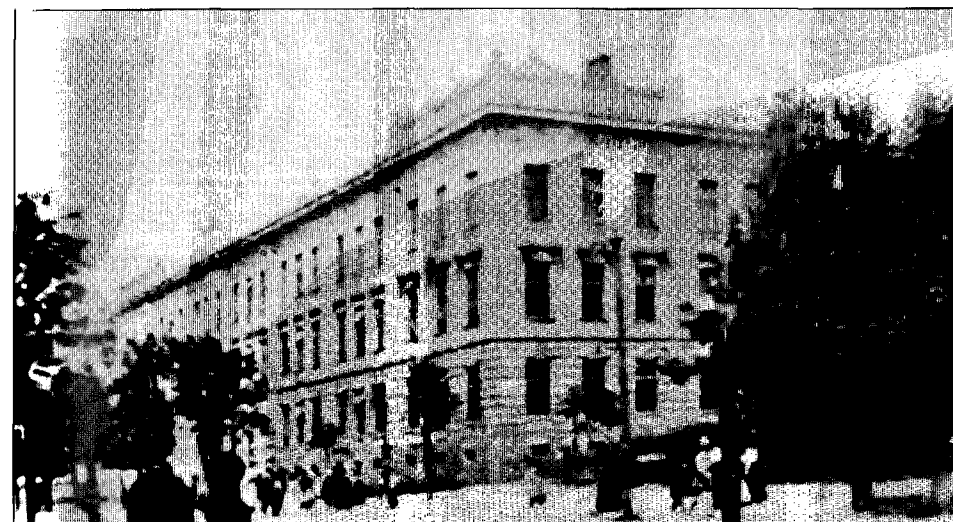
jeszcze większe dysproporcje, na niekorzyść Ukraińców. W 1912 r. było 296 polskich szkół średnich i zawodowych (jedna szkoła przypadała na 52 tys. Polaków) ukraińskich było zaledwie 12, czyli na jedną szkołę przypadało 300 tys. Ukraińców. W 1900 r. na ogólną liczbę 8 134 galicyjskich nauczycieli, przypadało zaledwie 1803 nauczycieli Ukraińców; Por. J. Miąso: *Z dziejów szkolnictwa ukraińskiego w Galicji (1867–1914)*. [w:] *Rozprawy z dziejów oświaty*, t. 34 (1991), s. 51–73. Zobacz także J. Potoczny: *Źródła do dziejów oświaty galicyjskiej w zbiorach Centralnego Archiwum Historycznego Państwowego we Lwowie*. [w:] *Przegląd Historyczno-Oświatowy*. Rzeszów 1989, s. 495–499. Dysproporcje te są nie najlepszym obrazem stanu ukraińskiej oświaty w dobie Galicji.

² Nieco światła na rozwój bazy szkolnej wychowania fizycznego w Galicji rzuca artykuł E. Cenara: *Urządzanie sal i boisk gimnastycznych dla szkół ludowych i średnich*. „Przewodnik Gimnastyczny >Sokół<”, 1889 nr 9, s. 83–84, 92.

³ W. Gniewkowski: *Rozwój głównych europejskich systemów wf i ich wpływ na kształtowanie się systemu wf w Polsce*. Warszawa 1972, s. 31.

⁴ J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, s. 31. Liczby te dotyczą szkół objętych nadzorem RSK w Galicji, w tym również nadzoru nad szkołami z ukraińskim językiem wykładowym. W przypadku szkół ukraińskich mogły tu występować znacznie mniej korzystne relacje liczbowe.

a także brak udziału ogółu nauczycieli w sprawowaniu opieki nad młodzieżą, zwłaszcza po lekcjach. W sprawozdaniu mówi się o wzroście liczby uczniów biorących udział w grach i zabawach do 50–60% z ogólnej liczby⁵. Dla dokonania

Fot. 72. Lwów 1909 r. Widok ukraińskiego akademickiego gimnazjum u zbiegu ulic Lwa Sapiiehy i Zaharewicza (*Sprawozdania dyrekcji ck gimnazjum z ruskim wykładowym językiem 1907–1914*)

szczegółowej oceny stanu wychowania fizycznego, 19 marca 1904 r. namiestnictwo wydało reskrypt, zobowiązujący do oceny stanu i pisemnego sprawozdania z tej oceny dyrektorów szkół, w terminie jednego miesiąca⁶. W roku szkolnym 1904/1905, w sprawozdaniu z działalności dyrektor Liceum Ruskocho Instytutu dla diwczat w Przemyślu stwierdził, że w szkole prowadzono ćwiczenia cielesne w wymiarze 8 godzin tygodniowo (2 godz. na 1 klasę). Lekcji ćwiczeń cielesnych udzielał Ewhen Lubowicz⁷.

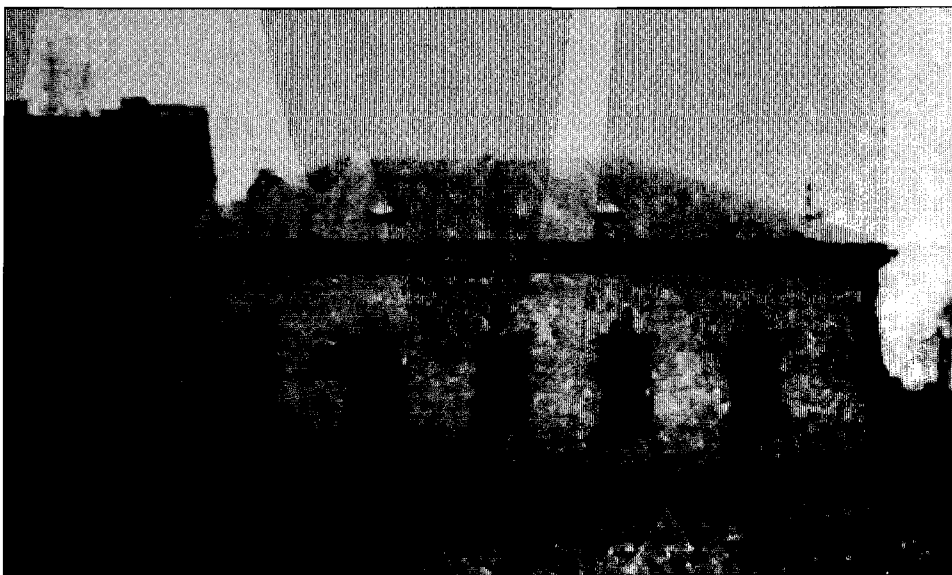
Zły stan oświaty w Galicji hamował znacznie rozwój fizyczny, zarówno polskiej jak i ukraińskiej młodzieży. Sytuacja galicyjskiej oświaty była krytyczna, skoro zastępca ck namiestnika – Płazek – zwrócił się 14 kwietnia 1907 r. o *ofiarność publiczną obu społeczeństw, zamieszkujących kraj, w zakładaniu instytucji, których zadaniem jest dostarczyć uboższej młodzieży szkolnej, zwłaszcza dzieciom*

⁵ *Sprawozdanie CK Rady Szkolnej Krajowej (dalej: CKRSzK) o stanie Szkół Średnich Galicyjskich (dalej: SzŚG) w roku szkolnym (dalej: r.szk.) 1903/1904*. Lwów 1904, s. 46–47.

⁶ *Reskrypt Ministra Wyznań Religijnych i Oświaty w sprawie fizycznego wychowania młodzieży szkolnej z dnia 24 lutego 1904, l. dz. 6404*. Lwów, 19 marca 1904.

⁷ *Zwrot dyrekcji Liceja Ruskocho Instytutu dla Diwczat (dalej: LRID) w Peremysli za rok 1904/1905*. Przemyśl 1905, s. 24.

wieśniaczym utrzymaniu i zapewnić możliwość pracy fizycznej. Ilość burs i internatów ostatnimi czasy wzrosła znacznie zwłaszcza w wschodniej części kraju. W wielu miastach zawiązano w tym celu stowarzyszenia zapewniając ubogim uczniom

Fot. 73. Lwów 1911 r. Budynek szkolnej sali gimnastycznej ukraińskiego gimnazjum we Lwowie (tamże)

tanie i zdrowe pożywienie, bezpłatną opiekę lekarską...⁸ Spośród polskich i ukraińskich gimnazjów najgorsze warunki w zakresie higieny w Galicji miało: *II gimnazjum polskie i ruskie w Tarnopolu*⁹. Z tego względu obowiązkową naukę gimnastyki zawieszono i prowadzono w trybie nadobowiązkowym¹⁰.

Z uwagi na podleganie dyrekcji polskich i ukraińskich szkół w jednakowym stopniu RSK, rozumieć należy przedstawioną sytuację finansową obu społeczeństw, a także placówek oświatowych, jako wyrównaną szansę dla obu grup narodowościowych. W gimnazjum ruskim w Stanisławowie, gdzie z uwagi na brak warunków nie można było jeszcze w roku szkolnym 1908/1909 prowadzić nauki gimnastyki, zajęcia przeniesiono na wolne powietrze, gdzie odbywały się one pod kierunkiem nauczyciela gimnastyki¹¹. W celu podniesienia efektywności nauki gimnastyki, rozporządzenie RSK wprowadzało w roku szkolnym 1908/1909 trzykierunkowe działania:

⁸ *Sprawozdanie CKRSzK o stanie SzŚG w r. szk. 1906/1907*. Lwów 1907, s. 88–89.

⁹ *Sprawozdanie CKRSzK o stanie SzŚG w r. szk. 1907/1908*. Lwów 1908, s. 32.

¹⁰ Tamże.

¹¹ *Sprawozdanie CKRSzK o stanie SzŚG w r. szk. 1908/1909*. Lwów 1909, s. 91.

– urządzenie zabaw ruchowych i zakładanie boisk i parków, przeznaczonych na zabawy,

– zakładanie warsztatów szkolnych,

– organizowanie wycieczek szkolnych¹².

Z zabaw ruchowych wprowadzonych zarządzeniem RSK, począwszy od 1905 r., najpopularniejsza wśród ukraińskiej młodzieży gimnazjalnej była piłka nożna. Jak wynika ze sprawozdania RSK za rok szkolny 1909/1910, oprócz gimnazjów lwowskich i krakowskich *najgorliwiej pielęgnowano ją w gimnazjum ruskim w Tarnopolu (7 drużyn) i Samborze...*¹³

Rozwój wychowania fizycznego w środowisku ukraińskim wiąże się między innymi z programem działania Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil”.

Powstanie „Sokila” było wynikiem działań przedstawicieli ukraińskiej elity, pedagogów i lekarzy, na czele z Wołodymyrem Ławrywskim i Wasylem Nahirnym. Od daty jego powstania, w 1894 r. następuje wprowadzanie do szkół z ukraińskim językiem wykładowym, ćwiczeń cielesnych¹⁴. Podlegały one pośrednio administracji Rządu Krajowego we Lwowie, a bezpośrednio Radzie Szkolnej Krajowej. Wszelkie ustawy, zarządzenia i okólniki, które ówczesne władze szkolne (RSK, Ministerstwo WRiOP) wydawały, obowiązywały zarówno w placówkach oświatowych polskich, jak i w ich ukraińskim odpowiedniku z językiem ukraińskim¹⁵.

Fot. 74. Lwów 1907 r. Budynek ck ukraińskiego gimnazjum we Lwowie (tamże)

¹² Tamże, 90.

¹³ *Sprawozdanie CKRSzK o stanie SzŚG w r. szk. 1909/1910*. Lwów 1910, s. 45.

¹⁴ *25-littia ST „Ukrajina”*. Lwów 1936, s. 19–23.

¹⁵ Na podstawie ilości sprawozdań dyrekcji gimnazjów z ukraińskim językiem wykładowym (*Zwrot dyrekcji ck gimnazjum z ruskim wykładowym językiem 1890–1918*) w dobie autonomii galicyjskiej gimnazja ukraińskie działały w następujących miejscowościach: Gródka Jagiellońskim – 1, Kamionce Strumiłowej – 1, Kołomyi – 1, Lwowie – 2 (męskie i żeńskie) oraz 1 filia, Przemyślu – 2 (męskie i żeńskie), Tarnopolu, Stanisławowie, Jaworowie i Stryku.

Największą rolę w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej odegrało wprowadzenie zajęć cielesnych w szkołach. Jak wynika ze sprawozdań dyrekcji gimnazjów z ukraińskim językiem wykładowym, realizacja zajęć skierowanych na rozwój fizyczny dzieci ukraińskich, odbywała się na podstawie wydanych zarządzeń i okólników Rady Szkolnej Krajowej (RSK). Duże znaczenie w sprawie rozwoju wychowania fizycznego miało wydanie zarządzenia RSK, z dnia 15 września 1890 r. l. 19 097 (Dz. rozp. min. nr 58) w sprawie podniesienia fizycznego rozwoju młodzieży w szkołach publicznych i prywatnych, obdarzonych prawem szkół publicznych. Zarządzenie to wskazywało na możliwość prowadzenia w szkołach gimnastyki, lekkoatletyki, pływania, wiosłowania, jazdy na rowerze (kole), biegów na nartach („ski”), a także stosowania wycieczek. Zarządzenie to, jak wynika z analizy sprawozdań Rady Szkolnej Krajowej, było później zmieniane, z korzyścią dla wychowania fizycznego młodzieży. Duże znaczenie dla wzrostu poziomu wychowania fizycznego miały konferencje o charakterze metodycznym, przeprowadzane z dyrektorami oraz nauczycielami zajęć cielesnych. Dyrektorzy szkół, w swoich sprawozdaniach z realizacji programu, powoływali się na zarządzenia i instrukcje RSK, wprowadzające obowiązek ćwiczeń cielesnych w gimnazjach. Ich realizację potwierdzają sprawozdania szkolne, w których pojawiają się relacje, w jaki sposób dbano o rozwój fizyczny, począwszy od 1896 r.¹⁶ Zajęcia odbywały się sezonowo, jesienią i na wiosnę (maj–czerwiec). Początkowo (do 1897)¹⁷ na jedną klasę przypadała 1 godzina zajęć tygodniowo, a później 2 godziny. Liczbę godzin wychowania fizycznego, przeznaczonych na klasę, zwiększano sukcesywnie.

Z braku nauczycieli wychowania fizycznego i sal gimnastycznych, wykorzystywano początkowo przyszkolne place, a później sale i boiska sokole, a niektóre gimnazja wynajmowały place na potrzeby gimnastyki. Na placach ustawiano przyrządy gimnastyczne, przybory do gier i zabaw, czyniąc je ogólnie dostępnymi. Nauczycielami w gimnazjach ukraińskich byli w większości lekarze i nauczyciele innych przedmiotów, a po 1896 r. przodownicy sokoli. Obok gimnastyki, ćwiczeń lekkoatletycznych, wycieczek rekreacyjnych (pochodów) oraz zabaw, od roku szkolnego 1902/1903 zaczęto wprowadzać do programu zajęć, tam gdzie było to możliwe i przy sprzyjającej pogodzie, gry i zabawy na wolnym powietrzu oraz ćwiczenia wojskowe¹⁸. Dbałość o wychowanie fizyczne, rozwijano również w gimna-

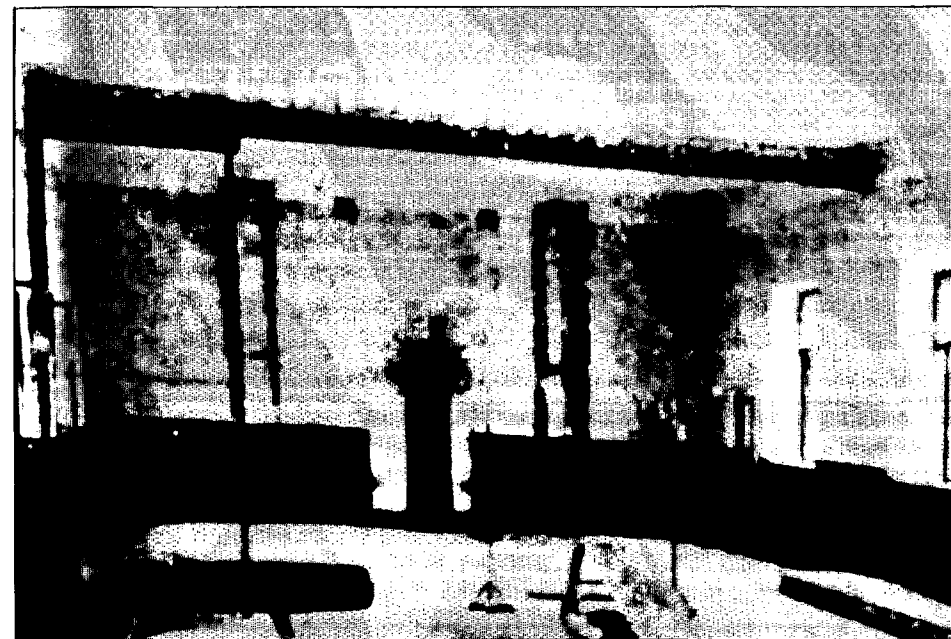
¹⁶ Zob. *Zwiti* – Lwów, Przemyśl, Stanisławów, Tarnopol i inne.

¹⁷ *Sprawozdane* (dalej: *LRID*) w *Peremysli za rik szkolny 1896/97*. Przemyśl 1897, s. 37. *Zachody koło fizycznego rozwoju młodzieży* – Reskrypt Ministerialny z 15 grudnia 1893 r. nr 18830 i Rady Szkolnej z 1891 r. nr 7912, z obowiązkiem podjęcia trudu do systematycznej organizacji gier i zabaw dla młodzieży.

¹⁸ *Sprawozdanie CKRSzK o stanie SzŚG w r. szk. 1901/1902*. Lwów 1902 s. 25–26. W sprawie gier i zabaw w 1903 r. odbyła się narada dyrektorów szkół średnich w Radzie Szkolnej Krajowej, z udziałem przedstawicieli Krajowej Rady Zdrowia. Naradę poświęconą znaczeniu gier i zabaw dla zdrowia prowadzili lekarze; *Szkolne Kluby sportowe i gier*. „Przewodnik Gimnastyczny >Sokół<” 1903 nr 2, s. 12–13.

zjach żeńskich. W sprawozdaniu z działalności Ruskoho Instytutu dla diwczat w Przemyślu, który rozpoczął swoją działalność w 1895 r., w dziale wychowanie fizyczne znajdujemy opis przebiegu realizacji programu: „*Zwiti*” dyrekcji *Licea Ruskoho Institutu dla diwczat w Peremysli, za rik 1904/1905*. *Lubowicz Ewgen uczył 2 hodyny tyżnia dla 1 oddieli*¹⁹. „*Zwiti*” dyrekcji *Gimnaziji z ruskym jazykom wykładowym w Peremysli, za rik 1908/1909*. *Lubowicz Ewgen uczył gimnastyky w 3 oddili po 2 hodyny* (...)”²⁰.

W sprawozdaniu z realizacji gimnastyki dla dziewcząt w prywatnym żeńskim gimnazjum ss. Wasyljanek we Lwowie, za rok szkolny 1906/1907, znajduje się

Fot. 75. Lwów 1911 r. Wnętrze szkolnej sali gimnastycznej ukraińskiego gimnazjum we Lwowie (tamże)

opis stosowanych zabaw. Były to: *Zajac w kapusti*, *Turok*, *Piererwanyj korol*, *Chody za mnoju*, *Podaj dalsze*, *Kit i mysz*, *Jastrub i kwoczka*, *Poslidna para*, *Chapko*, *Wyzywacz i Tretjiak*. Na zajęcia uczęszczało 17 uczennic, z klas I–VII. Nauczyciel przygotowywał rozkład materiału w oparciu o plan ministerialny z 1897 r. Uwzględnił w nim szwedzką metodę nauczania, opierając się o podręczniki: C. H. Liedbeka: *Gymnastika dagofningar for folkskolan*, L.M. Torngren: *Larobok i gymnastyk*. Od kwietnia uczennice uczestniczyły w lekcjach gimnastyki oraz próbowały swo-

¹⁹ *Zwiti* dyrekcji *LRID* w *Peremysli za rik szkolny 1904/1905*. Przemyśl 1905, s. 24.

²⁰ *Zwiti* dyrekcji *LRID* w *Peremysli za rik szkolny 1908/1909*. Przemyśl 1909, s. 24.

ich sił w biegach na różne dystanse. Zorganizowano również trzy wycieczki: do Janowa, Zimnej Wody i Brzuchowic²¹.

W celu zwiększenia czasu przeznaczanego na regenerację fizyczną, decyzją Rady Szkolnej Krajowej od 1904 r. zwiększono czas przerw międzylekcyjnych. W tych wydłużonych przerwach urządzano pod opieką całego grona nauczycielskiego gry i zabawy ruchowe²².

W gimnazjum z ukraińskim językiem wykładowym w Przemyślu, w roku szkolnym 1907/1908, w lekcjach gimnastyki prowadzonej w sali gimnastycznej „Sokiła” brało udział 321 uczniów. Od 1 maja do 1 lipca młodzież uczestniczyła w zajęciach na świeżym powietrzu. W programie gier i zabaw znajdował się m.in. krykiet. Urządzano również wycieczki rowerowe, do 5–7 km. Plac wynajmowano na trzy miesiące za 307 k. W zimie na okolicznych górach jeżdżono na nartach oraz na sankach, na torze saneczkowym na Lipowicy, a na zamrzniętych wodach Sanu i okolicznych stawów jeżdżono na łyżwach²³. Z treści sprawozdania za rok 1908/1909 wynika, że stosowano się do zaleceń I. Boberskiego, uzupełniając zajęcia wychowania fizycznego, przez stosowanie gry w *football w krużku* „*Kopana*”²⁴. Ponadto w programie ćwiczeń cielesnych przemyskiego gimnazjum znalazły się *Zabawy i hry ruchowi Iwana Boberskiego i Adriana Sitematiczeskiego (...)* *uczyły na gimnazjalnomu podwirju 2 razy w tyżni wid god 3–4 krim doszczowych dniw 12 hodyn na 1 razim 30 uczniw 1 lubo 2 klasy... likcija ćwierć hodin musztra pił hodin hry reszta zabiw dla wipoczinku. Prowidnyk zwracał uwahu uczennykiw na harnost i ład. Gry krużok, „Kapana” 22 uczastykow 5–7 krimy, prostuczki, piekło, rurku, krokiet, plid i piłku. Ohoczi uczastyky hozali Sanem do Krasieczyna, kupiel zimoju poru w Sanie, zimoj hawzianka*²⁵. W Sprawozdaniu RSK za rok szkolny 1908/1909 wykazano stan budynków szkolnych oraz zasoby gimnastycznych sal szkolnych.

Spośród gimnazjów z językiem wykładowym ukraińskim, najdogodniejsze warunki do prowadzenia zajęć posiadało gimnazjum akademickie we Lwowie. Składały się na nie: sala gimnastyczna oraz ogromne podwórze. W Kołomyi i Przemyślu gimnazja ukraińskie korzystały z sal gimnastycznych polskich gimnazjów, ponadto gimnazjum przemyskie posiadało dwa boiska. Natomiast w Stanisławowie korzystano z jednego boiska, a sala znajdowała się w budowie. W Tarnopolu

w 1909 r. kontynuowano budowę nowego budynku²⁶. W treści sprawozdania tego gimnazjum zwraca uwagę zapis o przestrzeganiu ładu i karności oraz stosowanie zimą kąpieli w rzece San.

Programy ukraińskich gimnazjów zawierały również ćwiczenia lekkoatletyczne, których formy i treść wykazano w rocznych sprawozdaniach ukraińskich dyrektorów cesarsko-królewskich gimnazjów (Zwit dyrekcji), pod pozycją gimnastyka²⁷. Pierwszą wzmiankę, dotyczącą stosowania w szkolnej gimnastyce form lekkoatletycznych, zawiera *Zwit dyrekcji ck akademicznoji gimnaziji u Lwowi za rik szkilnyj 1904/1905*. Zajęcia odbywały się w Cisarzkim Lisku – tzw. Kajzerwaldzie lub Wulce²⁸. Młodzież szła całą klasą, na dojsće do miejsca zajęć przeznaczano 30 min marszu. Przewodnicy klasowi organizowali zabawy biegowe bez przyrządów, które trwały 2 godziny²⁹. W programie gimnastyki, w roku szkolnym 1906/1907, stosowano na niektórych lekcjach w sali podział na części, z których jedna stanowiła 3 min bieg ciągły i 10 min ćwiczeń gimnastycznych. Przy sprzyjającej pogodzie przeprowadzano sprawdziany w biegu na 100 m oraz w rzucie dyskiem. Za zwycięstwa przyznawano nagrody. Od V klasy uczniowie mogli należeć do dwóch *sportowych krużkiw footballowego* i lekkoatletycznego, gdzie oprócz biegów rzucali także oszczepem i dyskiem (2 szt. – 1,5 kg, 2 szt. – 2 kg)³⁰. Dla uczennic w gimnazjum prywatnym, w klasach 1–7 w roku szkolnym 1907/1908, stosowano współzawodnictwo w biegach³¹. W następnym roku szkolnym, w tym samym gimnazjum, stosowano gimnastykę szwedzką i niemiecką. Lekcja składała się z sześciu części, ostatnią 6 część stanowił bieg. Lekcje odbywały się w sali „Sokiła” we Lwowie, przy ul. Ruskiej 20. W sprawozdaniu z realizacji lekcji gimnastyki, za rok szkolny 1908/1909, w męskim gimnazjum z językiem ukraińskim we Lwowie, po raz pierwszy przedstawiono realizację zajęć w rozbiciu na poszczególne klasy 1–7. W ćwiczeniach lekkoatletycznych dla poszczególnych klas stopniowano zarówno długość dystansu, natężenie jak i czas biegu. Stosowano następujące formy lekkoatletyczne: biegi na 50 m, 100 m, 400 m, 1000 m, 3000 m; skoki – wżwyż, w głąb, w dal, o tyczce; rzuty – kostką kamienną, dyskiem i piłką uszatą³². Program gimnazjum (Rozdil spraw na poodynoki klasy) dla klasy pierw-

²⁶ *Sprawozdanie CKRSzK o stanie SzŚG w r. szk. 1908/1909*. Lwów 1910, s. 13 i dalsze.

²⁷ E. Polak: *Akrobatyka sportowa w Polsce*. Rzeszów 2003, s. 7 i dalsze. Program lekcji gimnastyki realizowano na podstawie zarządzenia ministerialnego Rady Szkolnej Krajowej z 1897 r.

²⁸ *Kajzerwald* – tak nazywano park miejski we Lwowie.

²⁹ *Zwit dyrekcji CK Akademicznoji Gimnaziji* (dalej: *CKAG*) u Lwowi za *szkilnyj rik 1904/1905*. Lwów 1905, s. 23.

³⁰ *Zwit dyrekcji CKAG u Lwowi za szkilnyj rik 1906/1907*. Lwów 1907, s. 38. Nauczyciel gimnastyki korzystał z podręczników do prowadzenia zajęć metodą gimnastyki szwedzkiej – S.H. Liedbecka: *Gymnastik dugotningar for folkskolan*. L.M. Torngren: *Larbok i gymnastik*.

³¹ *Zwit dyrekcji prywatnoji ženskoji gimnaziji ss. Wasilanok u Lwowi za szkilnyj rik 1906/1907*. Lwów 1907, s. 10.

³² *Zwit dyrekcji CKAG u Lwowi za szkilnyj rik 1908/1909*. Lwów 1909, s. 13–17.

²¹ *Zwit dyrekcji prywatnoji žeńskoji gimnaziji SS Wasilanok we Lwowi z ruskym wykładowym jazykom, nadilenoji prawom publicznosti riszeniem J.E. Pana Ministra Wiroispowidy i Proswity za dnia 6 lutoho 1907 r. nr 2552*. Lwów 1907, s. 18–19.

²² *Sprawozdanie CKRSzK o stanie SzŚG w r. szk. 1904/1905*. Lwów 1904, s. 42–43.

²³ *Sprawozdane dyrekcji ck gimnaziji Franca Józefa I* (dalej: *CKGFJI*) w *Peremyszli za rik szkilnyj 1907/1908*. Przemyśl 1908, s. 24.

²⁴ *Sprawozdanie dyrekcji CKGFJI w Peremyszli za rik szkilnyj 1908/1909*. Przemyśl 1909, s. 36.

²⁵ *Sprawozdanie dyrekcji CKGFJI w Peremyszli*. Przemyśl 1909, s. 63.

szej, przewidywał jedynie dwa elementy lekkoatletyczne – bieg do 2 min oraz skok w dal. W klasie drugiej dochodził dodatkowo skok w głąb przez pomost oraz skok wzwyż. W klasie trzeciej bieg odbywał się w czasie 3 min, ponadto skoki w dal, wzwyż, w głąb z ćwierć i półobrotami, rzuty dyskiem i piłką, lewą i prawą ręką (oburącz). W klasie czwartej wprowadzano dodatkowo, oprócz przewidzianych ćwiczeń lekkoatletycznych dla klasy III, wykonywanie zwrotów w czasie wyskoku i zeskoku podczas skoku w głąb. W klasie piątej stosowano bieg na 100 m, bieg 4 min, skoki w dal, wzwyż przez sznurek, rzuty piłką, dyskiem i oszczepem. W klasie szóstej, oprócz wszystkich ćwiczeń lekkoatletycznych dla kl. IV, wprowadzano bieg na 1000 m, skok przez przeszkody oraz rzut dwoma przedmiotami równocześnie oburącz. W programie dla klasy VII dodano następujące konkurencje: bieg, skok o tyczce, rzut „kostką” (kamienną). W klasie ósmej, oprócz ćwiczeń lekkoatletycznych przewidzianych w programie kl. VII, dodawano bieg na 3000 m³³. Wyodrębniano, m.in.: grupy biegów, skoków oraz rzutów dyskiem i oszczepem.

Szkoły galicyjskie były pierwszymi świeckimi instytucjami, które rozpoczęły działania zmierzające do poprawy zdrowia dzieci i młodzieży. Zaczęto wprowadzać do programów szkolnych ćwiczenia cielesne, podnoszące sprawność fizyczną, zainicjowano rozwój turystyki, a także wprowadzono lekcje przysposobienia wojskowego³⁴.

2. Organizacja kształcenia młodzieży ukraińskiej w działalności polskich jednostek oświatowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Ukraińskie szkolnictwo mniejszościowe, w związku z walkami w 1918 r., rozpoczęło działalność praktycznie dopiero po 1922 r., a na niektórych terenach nawet po 1923 r. O ile przed 1918 r. można mówić o pewnych ukraińskich tradycjach oświatowych na terenach byłej Galicji, to ich brak był widoczny na ziemi wołyńskiej, która weszła w skład Rzeczypospolitej decyzją traktatu ryskiego (1921). Pierwsze ukraińskie szkoły narodowe powstawały na Wołyniu w latach 1916–1917 dzięki pochodzącym z Galicji ukraińskim żołnierzom i oficerom, którzy dotarli tam wraz z armią austriacką³⁵. Po 1921 r. oświata ukraińska organizowana była pod nadzorem polskich władz oświatowych, którą w województwach zamieszkiwanych przez Ukra-

³³ Tamże, s. 13–15.

³⁴ B. Dobrański: *Rola ukraińskich towarzystw kulturalno-oświatowych w rozwoju szkolnictwa w Galicji w drugiej połowie XIX i początku XX wieku*. [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 8 (*Myśl edukacyjna w Galicji 1772–1918*). Rzeszów 1996, s. 347–351.

³⁵ J. Hrycak: *Historia Ukrainy 1772–1999*. Lublin 1999, s. 121.

inców reprezentowały Kuratoria Okręgów Szkolnych we Lwowie, Łucku, Stanisławowie i Tarnopolu³⁶.

Państwo polskie, organizując system oświaty, stanęło wobec konieczności przewyciężenia zaniedbań zaborczych oraz zniszczeń wojennych. Młodzież ukraińska, wraz z dziećmi polskimi, musiała znosić wszelkie panujące w polskiej oświacie niedogodności³⁷. Po I wojnie światowej zły stan szkolnictwa wymagał organizowania od nowa struktur wychowania fizycznego. Jak wynika z ogłoszenia w Dz. U. CK Rady Szkolnej Krajowej, w 1918 r. w województwie lwowskim poszukiwano nauczycieli do pracy w szkołach ludowych. Braki te po części wynikały ze strat związanych z działaniami wojennymi i dotyczyły zarówno szkół z językiem wykładowym polskim (brak 86 nauczycieli), jak i ukraińskim (brak 163 nauczycieli)³⁸.

W objęciu szkolnictwem ukraińskich dzieci, działacze narodowi upatrywali szansę kontynuacji obrony przed polonizacją. Natomiast w usportowieniu i wychowaniu fizycznym społeczeństwa, dostrzegali możliwość przygotowywania paramilitarnego, organizacyjnego i sprawnościowego, niezbędnego w osią-

Fot. 76. 1910 r. Wzór dyplomu Ukraińskiego Sportowego Kółka. (Sprawozdania dyrekcji ck gimnazjum z ruskim wykładowym językiem 1907–1914)

³⁶ DzURP 1919, nr 12/13, poz. 1, s. 391. *Organizacja instytucji oświatowych w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1921–1925*. Ustawa gwarantowała ...zasadę wolności nauczania w języku ojczystym grup narodowych terytorium to zamieszkałych..., rozwiązanie to powieliło ustawy Sejmu Krajowego we Lwowie z 22 czerwca 1867 r. (DzUKr nr 16, z 1886 r.), która wprowadzała zasadę, że ...o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich decydować będzie instytucja szkołę utrzymująca...

³⁷ Problem ten porusza L. Nowak: *Wychowanie fizyczne i sport w polityce oświatowej II Rzeczypospolitej i Polski Ludowej (studium porównawcze)*. [w:] J. Kunicki, B. Woltmann (red.) *Z dziejów kultury fizycznej*. Gorzów Wlkp. 1996, s. 71–84. Szerzej o warunkach materialnych, kadrowych i programowych w zakresie szkolnego wychowania fizycznego i sportu w II Rzeczypospolitej pisze I. Nowak: *Wychowanie fizyczne i sport w państwowym szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce w latach 1918–1939*. Monografie AWF nr 325. Poznań 1996.

³⁸ DzURSzk w Galicji 31 lipiec 1918. Lwów 1919 nr 7, s. 122–135.

gnięciu swoich przyszłych narodowych celów. W szkolnych zajęciach wychowania fizycznego Ukraińcy rozpoczynali edukację fizyczną uczniów, kontynuowaną później w organizacjach „Sokił-Bat’ko”, „Łuh”, „Płast”, a także „Płaj”. Najbardziej utalentowani trafiali do ukraińskich klubów sportowych, a niektórzy również do sportu polskiego. W 1925 r., według sprawozdania statystycznego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, na terenie Kresów Wschodnich funkcjonowało 17 gimnazjów oraz 6 seminariów z językiem wykładowym ukraińskim. Były to gimnazja w Kołomyi – 3 (Gimnazjum Ruskie, Gimnazjum Żeńskie Ukraińskie, Seminarium

Fot. 77. 1910 r. Gry i zabawy młodzieży ukraińskiej podczas Wielkanocy (pocztówka ze zbiorów autora)

Żeńskie Ukraińskie), Lwowie – 5 (Uczytelska Hromada, Szkoła „Proswita”, Gimnazjum Państwowe Ruskie, Filia Gimnazjum Państwowego Ruskiego oraz Seminarium SS Bazyliańek), Jaworów – 1 (Gimnazjum Ruskie), Horodenka – (Gimnazjum Szewczenki), Drohobycz – 2 (Gimnazjum Ruskie, Seminarium Żeńskie ss. Bazyliańek), Przemyśl – 3 (Gimnazjum Ruskie, Gimnazjum Żeńskie Ukraińskie, Seminarium Żeńskie Ruskie), Rohatyn – 1 (Gimnazjum Ruskie), Równe – 1 (Gimnazjum Ruskie im. Piekarskiego), Stanisławów – 3 (Gimnazjum Państwowe Ruskie, Gimnazjum Żeńskie Ruskie, Seminarium Żeńskie ss. Bazyliańek), Stryj – 1 (Seminarium Żeńskie), Tarnopol – 2 (Gimnazjum Ruskie, Gimnazjum Ruskie Żeńskie)³⁹.

³⁹ Z. Zagórski: *Spis nauczycieli szkół wyższych, szkół średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych*, rocz. II. Warszawa – Lwów 1926, s. 513–528.

W wyniku powszechnie stosowanej w kraju, w latach 1927–1933, polityki dyskryminacji władz sanacyjnych wobec postępowych pedagogów, nagminnie ich przenoszono. Podobną politykę stosowano wobec aktywnych ukraińskich nauczycieli. W celu przerwania ich działalności nacjonalistycznej na ziemiach południowo-wschodnich przenoszono ich do szkół w innych rejonach Polski. Z tych powodów do gimnazjum rzeszowskiego przeniesiono w 1929 r. nauczyciela gimnastyki (syna znanego poety) Tarasa Frankę⁴⁰, a w 1933 r. nauczyciela języka niemieckiego Mikołaja Jackowa, który zastąpił innego ukraińskiego nauczyciela, byłego oficera w armii atamana Petlury, Eustachego Swyłyka⁴¹.

Polskie władze oświatowe swoimi decyzjami, jeszcze w 1934 r. starały się nie podsycać istniejącego już niezadowolenia Ukraińców. Dowodzi tego plan nauczania Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego dla powszechnych szkół 7-klasowych, z niepolskim językiem nauczania, na rok szkolny 1935⁴².

Tabela 16

Program nauczania w klasach V-VII z jednym nauczycielem na rok szk. 1935/36

Przedmiot	Liczba godzin w tygodniu
religia	2
język polski	4 (przy 6 nauczycielach w szkole 6 godz.)
język ukraiński	4 (przy 6 nauczycielach w szkole 6 godz.)
historia	2
geografia	3
nauka o przyrodzie	3
arytmetyka z geometrią	4
rysunek	2
zajęcia praktyczne	3
śpiew	1
ćwiczenia cieleśne	2

Źródło: *Okólnik Kuratorium O. S. Lwów...*, dz. cyt., s. 215.

⁴⁰ Por. S. Zaborniak, *Zarys dziejów...*, dz. cyt., s. 23. Jak wspomina Tadeusz Tondera Franko (...) był solidnym w swoim nauczaniu nas boks, lekkoatletyki i wszelkich innych sportów. A kiedy ojciec, chyba w maju 1929 r. przywiózł mi z Krakowa rękawice bokserskie próbowaliśmy swoich umiejętności na szkolnym podwórzu 1 Gimnazjum... (T. Tondera – rocznik 1916 – syn prezesa WCTS „Resovia” Rzeszów, uczeń rzeszowskiego gimnazjum, w którym uczył T. Franko); Z ustnej relacji T. Pieczonki wynika, że uczący go języka niemieckiego w 1 Gimnazjum E. Swyłyk i M. Jackiw, należeli do wymagających nauczycieli, którzy stosowali metodę pamięciowego przyswajania tekstów przez uczniów. Nauczyciele i urzędnicy narodowości ukraińskiej przeniesieni służbowo na tereny czysto polskie (głównie województwa centralne i zachodnie) zwani byli w środowisku ukraińskim jako „zatoczeni”, porusza: „*Ridna Szkoła*” w ciężkiej sytuacji finansowej. „Biuletyn Polsko-Ukraiński”, 1933 nr 32, s. 6–7.

⁴¹ *Sprawozdanie 1 Gimnazjum. Rzeszów 1928, 1934, s. 7*; „*Ziemia Rzeszowska*” 1922 z 2.06.

⁴² DzUR XXVIII, z dnia 29 IV 1934, Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego, *Okólnik Kuratorium O. S. Lwów z dnia 20 kwietnia 1934 r. nr 1. 9245/34*, Lwów 1934, s. 215.

Fot. 78. 1913 r. Ukraińskie dzieci, w tym dwoje przed próbą skoku (pocztówka ze zbiorów autora)

Na 30 godzin nauczania przewidziano między innymi 4 godziny nauczania języka polskiego oraz 4 godziny nauczania języka wykładowego, w tym przypadku języka ukraińskiego, a także 2 godziny ćwiczeń cielesnych tygodniowo (4 razy po pół godziny szkolnej lub 2 razy po jednej godzinie), ponadto 10 minut ćwiczeń codziennych⁴³.

Rozkład ten, biorąc pod uwagę uczęszczanie dzieci polskich do szkoły, wymuszał na nich konieczność nauki języka ukraińskiego. Podobna sytuacja była w przypadku dzieci ukraińskich, uczęszczających do szkół powszechnych z językiem wykładowym polskim. Relacje ilościowe wzrastały do 6 godzin nauczania obu języków w szkołach, gdzie nauczało 6 i więcej nauczycieli⁴⁴.

Tabela 17
Plan nauczania obowiązujący w gimnazjach na terenie Kresów Południowo-Wschodnich
(stan 20.04.1934)

Przedmiot	Liczba godzin w tygodniu
1	2
religia	2
język polski	5 + w II półroczu 3
język ukraiński	5 + 3

⁴³ Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia. Ćwiczenia cielesne. Lwów 1933, s. 3.

⁴⁴ Okólnik Kuratorium O. S. Lwów..., dz. cyt., s. 225.

1	2
język łaciński	0 + 5
język obcy nowożytny	4
historia	3
geografia	3
przyroda	3 + 2
matematyka	3
zajęcia praktyczne	2
ćwiczenia cielesne	2
Razem	32 godziny

Źródło: Okólnik Kuratorium O. S. Lwów..., dz. cyt., s. 237.

Program nauczania wychowania fizycznego oraz języków: polskiego i ukraińskiego w powszechnych szkołach na terenie Okręgów Kuratoriów Szkolnych: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego w roku szkolnym 1934/1935 przedstawia tabela 18.

Tabela 18
Liczba godzin języka polskiego, ukraińskiego oraz wychowania fizycznego w szkołach powszechnych z ukraińskim językiem nauczania (rozkład tygodniowy)

Liczba naucz. w szkole	Przedmiot	Liczba godzin w klasach I-VII						
		I	II	III	IV	V	VI	VII
6 i więcej	j. polski	7	6	6	6/5	4	4	4
	j. ukraiński	-	6	6	5/6	4	4	4
	wf	2	2	2	2	2	2	2
6	j. polski	7	6	6	6/5	4	4	4
	j. ukraiński	-	6	6	6/5	4	4	4
	wf	2	2	2	2	2 dz. + 2 chl.		
5	j. polski	5	6	6	6/5	2+2	2+2	2+2
	j. ukraiński	5	6	6	5/6	2+2	2+2	2+2
	wf	1	1	2	2	2 dz. + 2 chl.		
4	j. polski	7	6	6	6	2+2	2+2	2+2
	j. ukraiński	-	6	6	6	2+2	2+2	2+2
	wf	1	1	2	2	2	2	2
3	j. polski	6	4/3	5	6	2+2	2+2	2+2
	j. ukraiński	-	4/3	5	6	2+2	2+2	2+2
	wf	1	1	1	1	1	1	1
2	j. polski	7	4/3	5	4	4	4	4
	j. ukraiński	-	4/3	5	4	4	4	4
	wf	1	1	1	1	1	1	1
1	j. polski	4/3	4/3	5	4	4	4	4
	j. ukraiński	4/3	4/3	5	4	4	4	4
	wf	1	1	1	1	1	1	1

Źródło: Okólnik Kuratorium O. S. Lwów..., dz. cyt., s. 237 i dalsze.

Powyższa tabela wskazuje na równowagę w procesach polonizacji Ukraińców i rutenizacji Polaków mieszkających na Kresach Wschodnich, w województwach: lwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim i wołyńskim. W praktyce procesy rutenizacji zaszły tak daleko, zwłaszcza na wsi, że w szkołach wiejskich dominował żywioł ukraiński, który wchłaniał powoli, lecz systematycznie ludność polską. Podobnie równe szanse na rozwój fizyczny dzieci polskich i ukraińskich, pod względem liczby 2 godzin tygodniowo, zapewniały plany nauczania. Wielkie znaczenie dla ukraińskiego wychowania fizycznego miało zorganizowanie z inicjatywy „Ridnoji Szkoły”, w dniach 2–3 listopada 1935 r., I Ukraińskiego Kongresu Pedagogicznego we Lwowie. Kongres zgromadził wówczas we Lwowie czołowych ukraińskich uczonych oraz działaczy oświatowych. Wśród wielu propozycji przyjętych w postaci Rezolucji Kongresu, w VIII pkt. czytamy:

Fot. 79. 1930 r. Ukraińskie dzieci z drohobyckiej ochronki w trakcie ćwiczeń fizycznych nad rzeką podczas pobytu w sanatorium w Podburzu (pocztówka ze zbiorów autora)

...*Wychowanie fizyczne*

1. *Utworzyć przy Zarządzie Głównym „Ridnoji Szkoły” komisję dozorującą wychowanie fizyczne dzieci i młodzieży,*
2. *Organizować coroczny wypoczynek letni młodzieży szkolnej.*
3. *Zachęcać do uprawiania sportu przez organizację zawodów międzyszkolnych,*
4. *Wyrabiać u społeczności ukraińskiej przekonanie o potrzebie systematycznej pracy na polu wychowania fizycznego młodzieży...*⁴⁵

⁴⁵ *Perszuj Ukrajinśkij Pedagogicznyj Konhres 1935*. Lwów 1938, s. 237–246. Myśl zorganizowania kongresu pojawiła się jeszcze przed 1914 r., w 100 rocznicę urodzin T. Szewczenki. Plany te przekreśliła I wojna światowa.

Biorąc pod uwagę liczbę oddziałów oraz liczbę dzieci, „Ridna Szkoła” miała ogromną możliwość upowszechniania i rozwoju wychowania fizycznego i sportu wśród młodzieży⁴⁶. Dzieci ukraińskie mimo pewnych ograniczeń mogły uczyć się własnego języka. Istniała liczna sieć szkół oraz różnego rodzaju wolnych, choć kontrolowanych instytucji oświatowych, społecznych i kulturalnych⁴⁷. W roku szkolnym 1937/38 w 3 064 szkołach powszechnych na Kresach Południowo-Wschodnich Polski odbywało się nauczanie w języku polskim i ukraińskim 473,4 tys. uczniów, co stanowiło zaledwie 10% ogólnej ich liczby. Natomiast do szkół wyłącznie ukraińskich uczęszczało 58 tys. dzieci⁴⁸.

Wychowaniu fizycznemu, poza rozwojem fizycznym, towarzyszyły działania na rzecz podtrzymania ukraińskiej tożsamości narodowej. Obejmowały one swoim działaniem przede wszystkim ukraińskie dzieci i młodzież. Grupy te były najbardziej narażone na polonizację. Stąd program zajęć znajdował się pod szczególną uwagą ideologów ukraińskiego ruchu narodowego. Dla ochrony ukraińskiej odrębności zabarwione były dbałością o zachowanie języka i obyczajów. Wychowanie fizyczne dzięki swojej atrakcyjności wykorzystywano do izolacji od żywiołu polskiego. Stąd w czasie zajęć stosowano odrębne rytuały i oprawę; pochodom, pokazom, występom i wieczornicom towarzyszyły rozmowy we własnym języku. Ciągłość tego procesu zapewniała rozwój fizyczny, jak również kształciła i utrwalała ukraińską tożsamość narodową.

3. Wychowanie fizyczne i sport szkolny

Wzorem polskich gimnazjalnych kół sportowych⁴⁹, które działały już od 1903 r.⁵⁰, podobne organizacje w ukraińskich gimnazjach, w postaci Sportywnych Krużkiw,

⁴⁶ *Walny Zjazd Towarzystwa „Ridna Szkoła”. „Sprawy Narodowościowe” („SN”), 1939 nr 1–2*, s. 114–115.

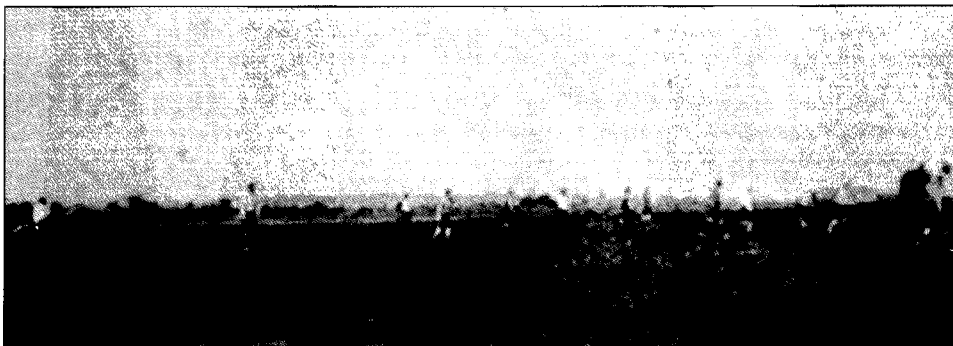
⁴⁷ Porusza: A. Ajnenkiel: *Polityka Polski w stosunku do Ukraińców w okresie międzywojennym. Wybrane elementy*. [w:] *Polska – Ukraina: trudne pytania*, t.1–2, Warszawa 1998, s. 11–28; M. Kuczera: *Polityka narodowościowa II Rzeczypospolitej wobec Ukraińców w latach 1919–1939*. [w:] *Polska – Ukraina: trudne pytania*, t.1–2, Warszawa 1998, s. 29–46.

⁴⁸ *Mały rocznik statystyczny*. Warszawa 1939, s. 324.

⁴⁹ S. Zaborniak: *Lekkoatletyka na ziemiach polskich w latach 1867–1918*. Rzeszów 2004, s. 54. Inicjatorem założenia w 1903 r. we Lwowie pierwszego koła sportowego młodzieży szkolnej „Sława”, był uczeń piątej klasy lwowskiego gimnazjum Kazimierz Sołtyński.

⁵⁰ Tamże, s. 55: *Kazimierz Sołtyński był przykładem rozwoju kariery przez stopniowe uczestniczenie w kolejnych szczeblach kultury fizycznej. Jako uczeń IV Gimnazjum we Lwowie brał czynny udział w początkowo rekreacyjnych zajęciach fizycznych, zainspirowanych przez E. Piaseckiego wraz z kolegami z pierwszej klasy. Założyli oni w 1903 roku uczniowski klub sportowy – Klub Gimnastyczno-Sportowy IV Gimnazjum, który w krótkim czasie dał początek pierwszemu na ziemiach polskich klubowi sportowemu I LKS „Pogoń” Lwów zarejestrowanemu w 1907 roku. Sam Sołtyński brał czynny udział w zajęciach piłkarskich, podobnie jak wielu ówczesnych piłkarzy uczestniczył również w rywalizacji lekkoatletycznej.*

zaczęły działać od 1906 r. we Lwowie⁵¹, a w pozostałych gimnazjach po 1909 r. Z inicjatywy prof. I. Boberskiego pierwszy uczniowski Ukraiński Sportowy Krużok założono w Akademickim Gimnazjum z ukraińskim językiem we Lwowie w 1906 r.⁵² W dniu 20 czerwca 1909 r. we Lwowie Ukraiński Sportowy Kru-

Fot. 80. 1909 r. Początki piłkarstwa. Gra uczniowskich drużyn „Sojuzniaka” z „USK” w piłkę nożną (*Sprawozdania dyrekcji ck gimnazjum z ruskim wykładowym językiem 1907–1914*)

żok na Janowskich Błoniach zorganizował zawody lekkoatletyczne. Program przewidywał dla uczniów do 15 lat bieg na 50 m, powyżej 15 lat – 400 m, pchnięcie kulą oburącz, rzut dyskiem 2 kg dla uczniów 17-letnich, skok wzwyż dla wszystkich. Od uczestników zawodów pobierano opłatę w wysokości 10 centów. Podobne zawody lekkoatletyczne zorganizowano 27 czerwca 1909 r. W ich programie znalazły się biegi na 100 m, 1 milę ang. (1609 m dla zawodników powyżej 16 lat), 3000 m (powyżej 17 lat), rzut dyskiem i oszczepem (powyżej 17 lat), skok wzwyż i o tyczce (dla wszystkich)⁵³. Program zawodów wskazywał na znaczne wymagania i zaawansowanie sportowe uczestników, w tych jednych z pierwszych zawodów lekkoatletycznych w historii ukraińskich towarzystw sportowych. W sprawozdaniu wymienia się pierwszego prezesa koła, ówczesnego ucznia klasy VII – Petra Franke, a wśród działaczy nazwisko przyszłego czołowego działacza i teoretyka Stepana Hajduczka, również z VII klasy⁵⁴.

Wiele światła na stosunki pomiędzy młodzieżowymi towarzystwami sportowymi ukraińskimi i polskimi rzuca sprawozdanie z działalności CK Akademicko-Gimnazjum we Lwowie, za rok szkolny 1909/1910. Dyrektor opisuje w nim

⁵¹ Zвіт dyrekcji CKAG u Lwowi za szkolny rik 1909/1910. Lwów 1910, s. 16–23. Ze sprawozdania wynika, że uczniowski *Ukraiński Sportowy Krużok (USK)* przy ck gimnazjum lwowskim istniał już w 1906 r. Por. S. Zaborniak, *Lekkoatletyka na ziemiach...*, dz. cyt., s. 155.

⁵² R. Wacek, T. Długiewicz, M. Kobiak, S. Polakiewicz: *Księga Pamiątkowa Lwowskiego Klubu Sportowego „Pogoń” 1904–1939*. Lwów 1939, s. 65–66.

⁵³ Zвіт dyrekcji CKAG u Lwowi za szkolny rik 1909/1910, dz. cyt., s. 16–23.

⁵⁴ Tamże.

sposób kontaktowania się uczniów ukraińskich i polskich w ramach współzawodnictwa sportowego. Otóż *Uczniowski Sportowy Krużok* lwowskiego gimnazjum rozgrywał spotkania piłkarskie, między innymi z:

„Hasmoneą” – sędziował przedstawiciel „Pogoni” Lwów – p. Gibel,
„Pogonią” IV i III na placu Towarzystwa Cyklistów i Motorzystów przy stryjskiej rogatce,
„Czarnymi” IV na boisku TZR we Lwowie.

Niektóre mecze były zamawiane i opłacane przez USK, tak było w przypadku gry z „Pogonią” IV Lwów, w dniu 3.10.1909 r.⁵⁵ Według E. Żarskiego początki instytucjonalizowania się ukraińskiego sportu dały uczniowskie Ukraińskie Sportowe Krużki (USK), a spośród członków USK wyrosli późniejsi założyciele, w 1911 r. Ukraińskiego Towarzystwa Sportowego „Ukraina” (Lwów)⁵⁶.

Fot. 81. Lwów 1910 r. „Biała” (Biała) uczniowska drużyna hokejowa filii ukraińskiego akademickiego gimnazjum we Lwowie (tamże)

Dzięki agitacji Iwana Boberskiego tworzone w całej Galicji szkolne koła sportowe, tzw. Ukraińskie Sportowe Krużki (USK). Jednym z pierwszych ukraińskich towarzystw o charakterze sportowo-turystycznym było założone w środowisku gimnazjalnym w Stanisławowie Sportowo-Turystyczne Towarzystwo „Czarnohora”. Data jego powstania nie jest do końca wyjaśniona. Między innymi na temat tego towarzystwa stanisławowski działacz sportowy O. Hajski w swoich wspomnieniach pisze tak:

⁵⁵ Zвіт dyrekcji CKAG u Lwowi za szkolny rik 1909/1910, dz. cyt., s. 16–23.

⁵⁶ S. Hajduczuk: *Prof. I. Boberski*. „Sokilski Wisty”, 1933 nr 5, s. 10.

z początku 1907 r., czy też 1908 r. powstała stanisławowska „Czarnohora” (...) ⁵⁷ Towarzystwo to, podobnie jak większość innych ukraińskich towarzystw założonych przed I wojną światową, nie rozwinęło szerzej swojej działalności. Prowadziło ono działalność sportowo-turystyczną przede wszystkim w ukraińskim środowisku gimnazjal-

Fot. 82. Zwycięski zespół *Ukrajinskoji Akademicznoji Gimnaziji u Lwowi* w zawodach lekkoatletycznych w dniu 2 VI 1912 r. (*Sprawozdania dyrekcji ck gimnazjum z ruskim wykładowym językiem 1907–1914*)

nym. Kolejny uczniowski sportowy kręжок założono w Przemyślu w 1909 r., przy Derżawnomu Gimnazji z ukraińskoju mowuju nawczannia. Nadano mu nazwę „Sianowa Czajka” ⁵⁸. Również w Przemyślu przy ukraińskim liceum aktywnie działał od 1911 r., jeden z pierwszych żeńskich *sportywnych kręzków* o nazwie „Wesela Hromada”. Jego działalność po I wojnie światowej kontynuowały słuchaczki Seminarium Nauczycielskiego ⁵⁹. Było to działające od 1911 r. przy Ukraińskim Liceum dla Dziewcząt kółko „Wesela Hromada” oraz działające przy Ukraińskim Instytucie dla Dziewcząt UKS „Spartanka”. Podobnie jak w innych miastach, w przemyskich towarzystwach sportowych młodzież ukraińska znajdowała swoje ideały sportowe.

Po 1921 r. rozwój sportu kobiecego w Przemyślu kontynuowano w działalności wspomnianych kół sportowych. Przy Ukraińskim Instytucie dla Dziewcząt w Przemyślu prowadziło działalność sportową koło UKS „Spartanka”, natomiast przy Seminarium Nauczycielskim UKS „Wesela Gromada”. Natomiast sekcja tu-

⁵⁷ O. Waceba, *Narys z istorii...*, dz. cyt., s. 69; O. Hajski: *Tilowychowania i sport*. [w:] B. Krawciw, I. Stawniczin i inni (red.): *Almanach stanislawiwskoj zemli*. Zbirnyk materialiw do istorii Stanislawowa i Stanislawiwszczyny. Nowy Jork – Toronto – Monachium 1975, s. 341–388.

⁵⁸ *Zawidomlennia widdilu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinskoju mowuju nawczannia w Peremyszli za szkolnyj rik 1934/1935*. Przemyśl 1935, s. 10. Na początku roku szkolnego 1909/1910 do gimnazjum uczęszczało 1030 uczniów. W klasie pierwszej były 4 oddziały.

⁵⁹ J. Horostil: *Ukrajinskyj Peremyszl u dzerkali sportywnoho žyttia* [w:] B. Zahajkewycz i inni (red.): *Peremyszl zachodni bastion Ukrainy*. Zbirnyk istoriji Peremyszla i Peremyskojji Zemli. Nowy Jork – Filadelfia. Przemyśl 1961, s. 354–355.

rystyczna dziewcząt „Płaj” funkcjonowała przy Ukraińskim Liceum i Gimnazjum w Przemyślu. Organizacje te inicjowały wiele imprez sportowych, z udziałem elit kultury ukraińskiej, m.in. poetką Ulaną Krawczenko oraz wyróżniającą się w zawodach sportowych województwa lwowskiego – Cecylią Paliw ⁶⁰. W obu tych klubach w okresie międzywojennym prowadzono działalność w kobiecych sekcjach sportowych koszykówki, siatkówki, tenisa i innych dyscyplin sportowych. Sekcje te były także organizatorami sportowych zawodów dla kobiet o zasięgu krajowym i międzymiastowym ⁶¹. W rozwijaniu uczniowskiego sportu przodowała „Sianowa Czajka”, która początkowo zrzeszała tylko uczniów, a z czasem również dorosłych. Na początku sierpnia 1909 r. sześciu gimnazjalistów, pod przewodnictwem Andrija Kokodynskiego oraz P. Jewhenija Lubowicza, przy udziale nauczyciela gimnastyki i dyrektora gimnazjum, ogłosiło funkcjonowanie towarzystwa. Na pierwszym zebraniu członkami klubu zostało 88 osób. Wpisowe wynosiło rocznie 1 k, a składka miesięczna 10 centów ⁶². W klubie początkowo działało pięć sekcji, w których dominowała zaprawa ogólna: musztra, biegi, skoki i pływanie w Sanie,

Fot. 83. 1913 r. Uczennice *Diwoczoho Sportoho Krużka Żinoczoji Gimnaziji ss. Wasilanok* we Lwowie podczas gry w tenisa (tamże)

a zimą łyżwy i sanki ⁶³. Swoim członkom, jeszcze przed I wojną światową, oferowało możliwość ćwiczenia w 14 sportowych oddziałach: *ruchankowoji, zabawowoji, kąpielowo-ruchankowoji, lekkoatletycznosci, ważkoji atletyki, nakolesnikiw,*

⁶⁰ J. Horostil: *Ukrajinskyj Peremyszl u dzerkali sportywnoho žyttia*. [w:] B. Zahajkewicz: *Peremyszl Zachidnyj...*, dz. cyt., s. 357.

⁶¹ Tamże.

⁶² *Zwit dyrekcji ck gimnaziji z ruskym wykładowym jazykom w Peremyszli za školnyj rik 1909/1910*. Przemyśl 1910, s. 56.

⁶³ Tamże.

ieszczetariw, saneczkariv, sowhariw, kapanoho miacza, weslariw, switliwciw, plastuniw i strilciw⁶⁴. Bardzo duże zasługi w rozwoju działalności w tym klubie wnieśli – inicjator jego założenia I. Boberski oraz kontynuatorzy jego idei: prof. Bohdan Wahnianin, prof. Stanisław Kostecki, prof. Jewhen Lubowicz, Teodor Poliha i inni. Taką ocenę potwierdza sprawozdanie dyrektora przemyskiego gimnazjum, które informowało, że

Fot. 84. 1908 r. Stroje sportowe uczennic Diwozoho Sportywnoho Krużka Żenśkoji Gimnaziji ss. Wasilanok we Lwowie (tamże)

1910 r. na Kajzerwaldzie. Odbły się wówczas spotkania pomiędzy drużynami gimnazjalnymi: „Stuk”, „Biłoj” i „Czornoju”⁶⁵. Uczniowie swoje letnie hokejowe umiejętności przenosili później w zimie na zamrażnięte stawy, początkowo w okolice Lwowa, a następnie do innych miejscowości.

⁶⁴ Czwert stolittia sportowoji praci 25-littia „Sianowoji Czajky”. „Hotowi”, 1934 nr 25, s. 4–5.

⁶⁵ „Diło”, 5 września 1934, bpgn.

⁶⁶ Zwit dyrekacji CKAG u Lwowi za szkilnyj rik 1909/1910, dz. cyt., s. 21–22.

nazjum, które informowało, że w 1909 r. na terenie gimnazjum funkcjonował Ukraiński Sportywny Krużok, którego opiekunem był prof. I. Boberski. Do zajęć „Uczniowskiego Krużka”, a także do programu wychowania fizycznego w lwowskim gimnazjum I. Boberski wprowadził m.in. narciarstwo, podobnie jak w „Sianowej Czajce”. Z jego inicjatywy w 1909 r. uczniowie zorganizowali bieg narciarski dookoła Lwowa. Organizowano go wielokrotnie, później rokrocznie, aż do I wojny światowej⁶⁵. Od 1911 r. na nartach biegali również ukraińscy gimnazjaliści w Tarnopolu. Umiejętność poruszania się na łyżwach znana była ukraińskim gimnazjalistom znacznie wcześniej, niż powstały pierwsze ukraińskie hokejowe zespoły. W programie filii lwowskiego ukraińskiego akademickiego gimnazjum w 1909 r. wśród ćwiczeń cielesnych znajdowała się m.in. gra w hokeja na trawie. Z inicjatywy M. Moroza przeprowadzono we Lwowie pierwsze spotkania hokeja na trawie. Rozegrano je 31 maja

Pierwsze Ukraińskie Międzyszkolne Zawody Lekkoatletyczne odbyły się we Lwowie 25.05.1910 r. na boisku za Rogatką Wulecką. W zawodach tych, określanych mianem pierwszych mistrzostw, wzięły udział 24 Ukraińskie Sportowe Krużki i „Dnipro”. Wyniki, jakie osiągnięto wówczas wskazują, że byli to amatorzy wybrani z grona uczniów⁶⁷, osiągnęli je uczniowie klas gimnazjalnych (V–VII; 13–15 lat). Można je oceniać w kategoriach możliwości rozwojowych. Na uwagę w tych zawodach wysuwała się znaczna liczba ich uczestników, jak również liczba przeprowadzonych konkurencji lekkoatletycznych. Drugie mistrzostwa Ukraińskich Sportywnych Krużkiw zorganizowane za Rogatką Stryjską we Lwowie, 15 października 1910 r., na boisku Towarzystwa Cyklistów i Motorzystów, trwały 2 godziny 15 min, a zwycięzcy otrzymywali nagrody. W porównaniu z pierwszymi mistrzostwami do rywalizacji wprowadzono bieg na 5000 m oraz chód na 3000 m⁶⁸.

Do szkolnych programów lekkoatletyczne formy wprowadzały również inne gimnazja z językiem wykładowym ukraińskim⁶⁹. Trzecie mistrzostwa Ukraińskich Sportywnych Krużkiw przeprowadzono 4 maja 1912 r. we Lwowie. Tym razem odbyły się na placu „Sokiła-Bat’ko”. W programie zawodów lekkoatletycznych znalazły się biegi i skoki. W zawodach wzięło udział 173 uczniów gimnazjum⁷⁰. Wszyscy zwycięzcy reprezentowali USK „Ukraina”⁷¹. Na ogólną liczbę 6 kon-

⁶⁷ Zwit dyrekacji CKAG u Lwowi za szkilnyj rik 1908/1909. Lwów 1909, s. 13–23. Wyniki zwycięzców przedstawiały się następująco: 100 m – Roman Matluk – 12,9 s (student med.), 1 mila – Mychajło Czich – 5.45,8 min, 5 000 m – A. Karpiński – 20.12,0 min, 3 000 m chód sport – S. Zeleny – 17.01,2 min, dysk – B. Ostapczuk – 24,80 m. Wyniki pierwszych mistrzostw Ukraińskich Sportywnych Krużkiw: 100 m I. B. Motluk („Dnipro”) z czasem – 12,0 s, 2. M. Zaworotniuk (USK) – 13,5 s, 1 mila (1609 m) I. M. Zaworotniuk (USK) – 5.30 min. 2. Z. Duma (II Gim. Real.), skok wzwyż 1–2 miejsca zajęli P. Franko (USK) – 137 cm i O. Lewkowicz (USK) – 137 cm, 3. W. Kaczmarzski (USK) – 132 cm, dysk I. C. Kizima (USK) – 26,85 m, 2. B. Ostapczuk (USK) – 23,70 m, 3. M. Zaworotniuk (USK) – 22,25 m, oszczep I. T. Czernik (USK) – 32,90 m, 2. K. Maciurak (USK) – 29,10 m, 3. S. Kazima (USK) – 28,85 m. W zawodach przeprowadzono jeszcze biegi na 500 i 1 200 m.

⁶⁸ Zwit dyrekacji CKAG u Lwowi za szkilnyj rik 1909/1910, dz. cyt., s. 15–24; „Diło”, 1910 nr 232, s. 18.

⁶⁹ Zwit dyrekacji CK Gimnaziji z ruskoju wykładowoju mowoju w Peremyszli 1911/1912. Przemysł 1912, s. 69. W sprawozdaniu dyrekacji ck gimnazjum w Przemyślu, w roku szkolnym 1910/1911, zamieszczono informację, że stosowano bieg na szybkość – 50 m dla wszystkich uczniów kl. II i III oraz bieg na 100 m, w którym uczeń, Pyłyp Poturniak uzyskał najlepszy czas – 13,0 s. Wszyscy uczniowie gimnazjum uczestniczyli w ćwiczeniu wytrzymałości, które polegało na długim biegu co drugi dzień, za regulowanie tempa biegu odpowiadał uczeń VII kl. Jarema Malis. Ponadto rzucono dyskiem (3,5 kg). Najdalej rzucił Pablo Zimak – 22 m

⁷⁰ Zwit dyrekacji CKAG u Lwowi za szkilnyj rik 1911/1912, Lwów 1912, s. 18. Osiągnięto wówczas następujące wyniki: 100 m – W. Szczupakiwski – 11,7 s, 400 m – W. Szczupakiwski – 57,4 s, 1609 m – Mychajło Czich – 5.36,5 min, 5 000 m – A. Karpiński – 19.39,4 min, wzwyż – W. Szczupakiwski – 142 cm, w dal – W. Szczupakiwski – 5,26 m.

⁷¹ Tamże, 19.

kurencji, cztery wygrał W. Szczupakiwski, co wskazywałoby na pojawienie się w 1912 r. lekkoatletycznej indywidualności.

Poczynając od sprawozdania *CK Akademickojej Gimnaziji u Lwowi za 1910/1911 r.*, w kolejnych zamieszczono statystykę dotyczącą uprawiania przez uczniów poszczególnych dyscyplin. Lekkoatletykę uprawiała wówczas następująca liczba uczniów:

- w 1910/1911 na 576 uczniów – lekkoatletykę uprawiało 101, tj. 17%⁷²,
- w 1911/1912 na 519 – 44, tj. 8%⁷³,
- w 1912/1913 na 493 – 32, tj. 7%⁷⁴.

Fot. 85. 1909/1910 r. Drużyna piłki nożnej *Uczniowskiego Sportowego Krużka Akademickojej Gimnaziji* we Lwowie (tamże)

Ze sprawozdania dyrekcji *Ukraińskiej Prywatnej Żeńskiej Szkoły* we Lwowie, za rok szkolny 1913/1914 wynika, że funkcjonował w niej *Diwczaczyj Sportywnyj Krużok*, do którego należały 52 uczennice. W zimie dziewczęta jeździły na sankach, a w lecie urządzano dla nich wycieczki oraz zabawy ruchowe. Uprawiały one również siatkówkę, a także na szkolnym placu strzelały z łuku oraz grały w tenisa. Zajęcia odbywały się w ciągu roku szkolnego po dwa razy w tygodniu, a na feriach codziennie⁷⁵.

⁷² Zвіт dyrekciji CKAG u Lwowi za szkolnyj rik 1910/1911, dz. cyt., s. 24.

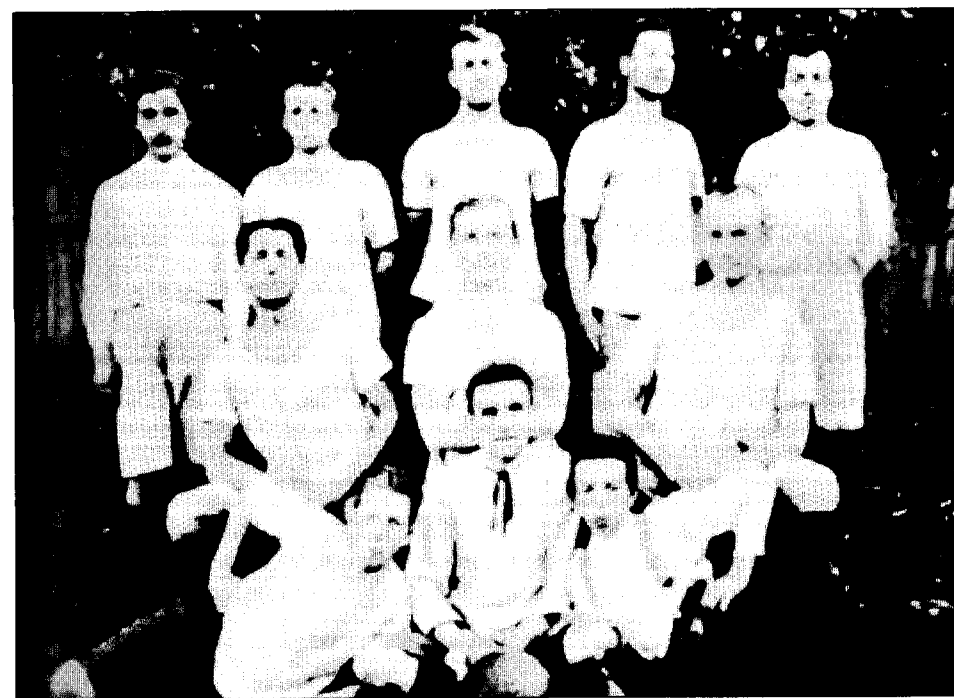
⁷³ Zвіт dyrekciji CKAG u Lwowi za szkolnyj rik 1911/1912, dz. cyt., s. 20.

⁷⁴ Zвіт dyrekciji CKAG u Lwowi za szkolnyj rik 1912/1913, Lwów 1913, s. 49.

⁷⁵ Zвіт Dyrekciji Prywatnojoj Żinocznojoj Gimnaziji SS Wasilanok we Lwowi z ruskym wykladowym jazykom, nadillenojoj prawom priliudnosti reskryptom CK Ministerstwa Wirospowidi i Proswity z dnia 13 marta 1914 r. nr 6688. Lwów 1914, s. 42–43.

Fot. 86. 1909 r. Drużyna piłki nożnej „USK” II *akademickojoj gimnaziji* we Lwowie (tamże)

Fot. 87. 1910 r. Drużyna piłki nożnej tarnopolskiego ukraińskiego gimnazjum „Podilla” I (tamże)

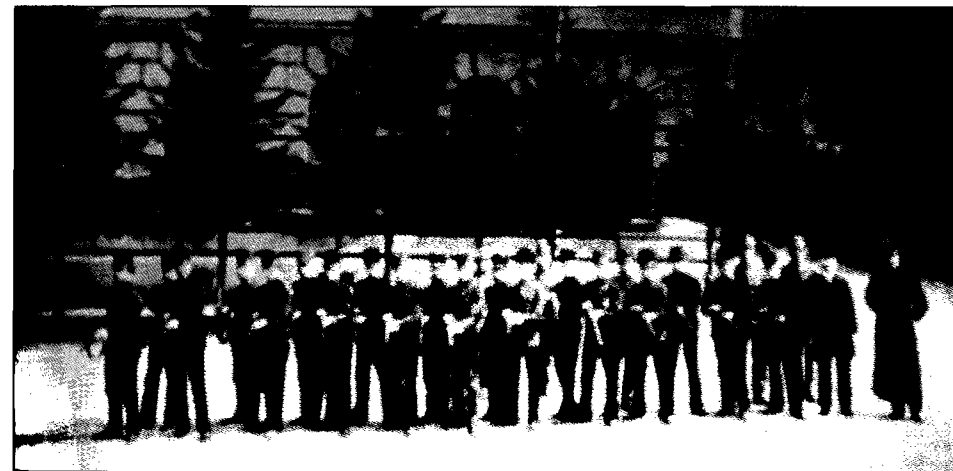
Fot. 88. 1910 r. Drużyna piłki nożnej ukraińskiej akademicko-gimnazji USK IV (tamże)

Opisane wydarzenia szkolne poprzedzały tworzenie ukraińskich klubów sportowych. Szkolna lekkoatletyka dała początek klubowym sekcjom lekkoatletycznym. Rozwijała się wraz z wiedzą metodyczną, przy udziale coraz większej liczby instruktorów. Była rozpowszechniana przez wydawnictwa, a także przez wiadomości docierające z lekkoatletycznych stadionów europejskich. Duży wpływ na rozwój lekkoatletyki wśród Ukraińców miały również ich kontakty sportowe, obserwacje treningów i zawodów sportowych, polskich lekkoatletów lwowskich klubów „Pogoni” i „Czarnych”. Analizując dalsze sprawozdania szkolne o gimnazjów z językiem ukraińskim za lata 1914–1918, można postawić tezę o wzroście poziomu nauczania i liczby konkurencji lekkoatletycznych w programach szkolnych oraz podczas szkolnych zawodów lekkoatletycznych. Dwa razy w ciągu roku szkolnego, na jego początku i pod koniec, organizowano szkolne zawody lekkoatletyczne.

Po I wojnie światowej początkowo ukraiński sport szkolny ograniczał się do szkolnego podwórka. Jak wynika ze sprawozdania z działalności uczniowskiego klubu sportowego „Sianowa Czajka” przy Ukraińskim Gimnazjum w Przemyślu, powrót do sportowego życia ukraińskiej młodzieży szkolnej nastąpił dopiero wraz otwarciem szkół dla dzieci ukraińskich w roku szkolnym 1923/1924⁷⁶.

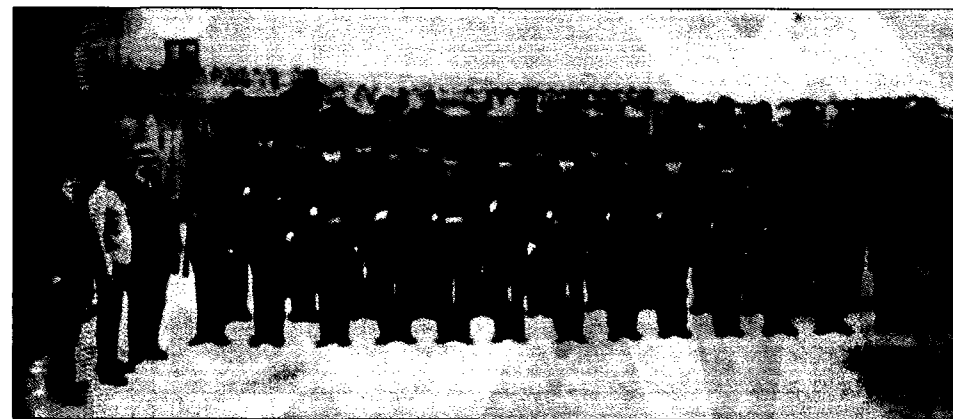
⁷⁶ J. Horostil: *Ukraińskij Peremyszl u dzerkali sportowoho žyttia*, [w:] B. Zahajkiewicz (red.): *Peremyszl zachidnyj bastion Ukrainy*. Nowy Jork – Filadelfia 1961, s. 355.

Rozwój sportu szkolnego w szkołach polskich, do których uczęszczała również młodzież ukraińska hamowało zarządzenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które w 1919 r. wprowadziło zakaz udziału dzieci szkol-

Fot. 89. 1911 r. Uczniowie – strzelcy na podwórzu szkolnym ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu (tamże)

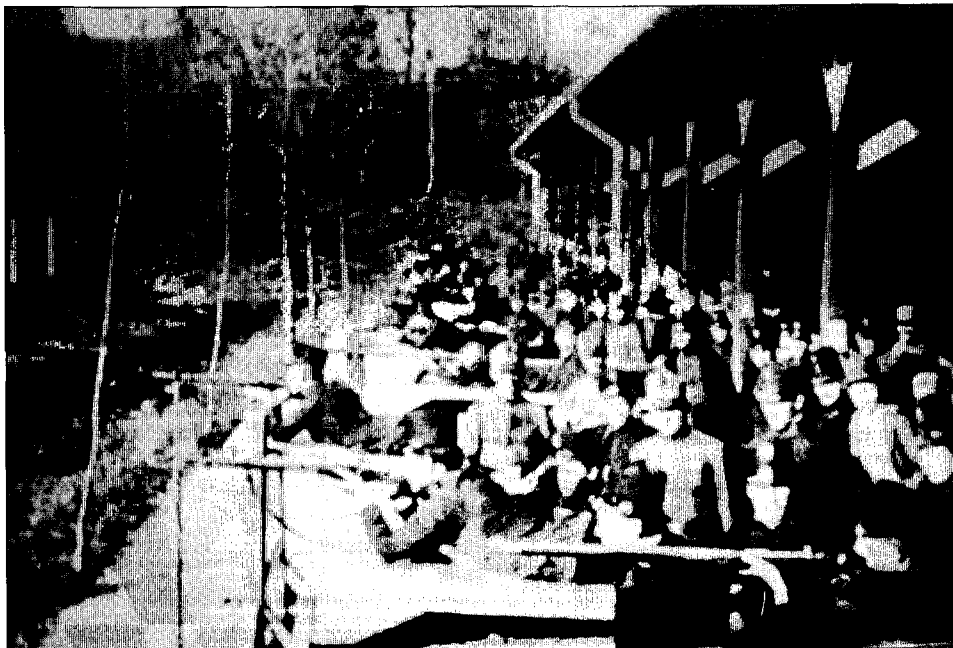
nych do 14 roku życia w zajęciach sportowych⁷⁷. Drugim negatywnym czynnikiem była alienacja Ukraińców do własnego środowiska. Większość ukraińskich organizacji sportowych omijała ten zakaz, dopuszczając młodzież szkolną do zajęć sportowych, natomiast unikano dopuszczania uczniów do udziału w zawodach

Fot. 90. 1911 r. Uczniowie – strzelcy na podwórzu szkolnym ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu przed wymarszem na strzelnicę (tamże)

⁷⁷ Dz. U. Min. WRiOP 1919 nr 12–13 art. 3. 394–395.

sportowych osób dorosłych. Wzrost świadomości oraz umiejętności młodzieży szkolnej techniki sportowej wpłynął na zmianę decyzji władz dopiero po 1933 r., kiedy w obu środowiskach pojawiły się zorganizowane młodzieżowe grupy spor-

Fot. 91. 1911 r. Uczniowie ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu na strzelnicy (tamże)

towe. Wprowadzono wówczas udział młodzieży w zawodach międzyszkolnych w grach sportowych, szczególnie popularnej piłce nożnej oraz okazjonalnie w koszykówce, piłce ręcznej i siatkówce oraz lekkoatletyce, pływaniu i innych dyscyplinach sportowych. O pierwszej ukraińskiej międzyszkolnej imprezie sportowej w okresie dwudziestolecia międzywojennego dowiadujemy się z nr 9 ukraińskojęzycznego miesięcznika „Zmah” z 1937 r. Ze sprawozdania mistrzostw gimnazjów przemyskiego i lwowskiego, przeprowadzonych we wrześniu 1937 r. wynika, że startowali w nich uczniowie z wyższych klas, w następujących konkurencjach: 100 m, 800 m, 4 x 100 m, wzwyż, w dal, kula, dysk i oszczep.

W dniach 5–6 czerwca 1937 r. na boisku „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie, zorganizowano Wielkie Święto „Ridnoszkolnej” Młodzieży. Święto rozpoczęło defiladą 2130 ukraińskich dzieci z Drohobycza, Jaworowa, Lwowa, Stanisławowa, Stryja i Tarnopola. Program święta obejmował między innymi pokaz gimnastyczny przygotowany przez prof. Biłostockiego. Spektakl oglądało około 10 000 widzów⁷⁸.

⁷⁸ *Welyczawe Swiato Ridnoszkolnoji molodi u Lwovi*. „Zmah”, 1937 nr 19, s. 1.

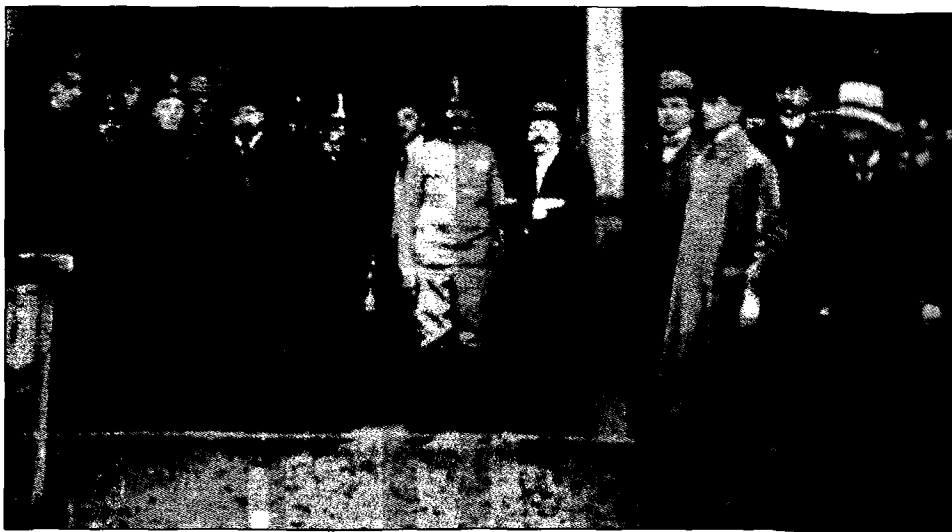
W ramach rozwoju sportu szkolnego, po raz pierwszy zorganizowano zawody sportowe dla lwowskiej młodzieży szkół rzemieślniczo-robotniczych. Przeprowadzono je 24 października 1937 r. na stadionie „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie. Zawody obejmowały mecz lekkoatletyczny pomiędzy studenckim klubem USSK a młodzieżowym rzemieślniczo-robotniczym klubem „Syła”, w konkurencjach: 100 m, 1500 m, w dal, 4 x 100 m, 3 x 1000 m. W ramach tych zawodów rozegrano również mecz piłki nożnej USSK – „Syła”. Podjęto próbę pobicia ukraińskiego rekordu na dystansie 10 000 m, należącego do Dobrianskiego (35.55,0). Próba ta powiodła się, gdyż zawodnik Warcaba poprawił ten rekord o 26,6 s, osiągając czas 35.28,4⁷⁹.

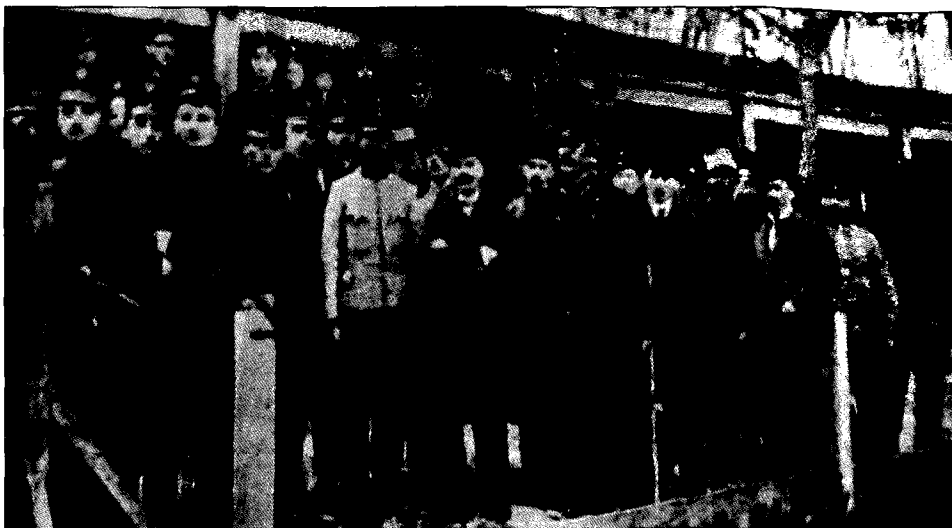
Fot. 92. 1911 r. Uczniowie ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu prezentują pozycję „gotuj broń” (tamże)

W okresie zimowym, z boisk otwartych przenoszono się do szkolnych sal gimnastycznych. Prawie we wszystkich gimnazjach ukraińskich rozwijano sporty halowe: koszykówkę, siatkówkę, rzadziej grano w piłkę ręczną. Nauczyciele wychowania fizycznego organizowali wewnętrzne turnieje. Dużą popularnością cieszyła się siatkówka. W turniejach przeważnie brały udział starsze klasy gim-

⁷⁹ *Remisnyczo-robotnycza molod' na starti*. „Zmah”, 1937 nr 37, s. 1.

Fot. 93. 1911 r. Przed wręczeniem nagród za strzelanie uczniom ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu (tamże)

Fot. 94. 1911 r. Grono nauczycielskie ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu (tamże)

najjalne, a rozgrywki trwały nawet kilka dni⁸⁰. W wielu szkolnych imprezach młodzież ukraińska odnosiła sukcesy, co wiązało się z przygotowaniem sportowym, wynoszonym z zajęć wychowania fizycznego, które odbywały się w szko-

⁸⁰ *Akademiczna gimnazija u Lwowi maje miscia u widbywanku*. „Zmah”, 1937 nr 44, s. 1.

łach oraz umiejętności zdobywanych dodatkowo w kołach sportowych. W międzygimnazjalnych mistrzostwach w siatkówce, rozegranych 21 stycznia 1938 r., uczestniczyły trzy gimnazja: drużyny męska i żeńska z Ukraińskiego Akademickiego Gimnazjum (UAG) nr 571, drużyna męska z Polskiego Gimnazjum IV nr 564 i drużyna żeńska z Niemieckiego Gimnazjum. Dziewczeta z UAG zwyciężyły drużynę Niemieckiego Gimnazjum 2:0 (15:6, 15:3). Natomiast w spotkaniu drużyn męskich UAG wygrał z Polskim Gimnazjum IV 2:0 (15:4, 15:2). Był to znaczny sukces ukraińskiej młodzieży w sporcie szkolnym odniesiony na terenie Lwowa⁸¹.

Obok organizowania szkolnych zawodów halowych, odbywały się również turnieje sportowe w dyscyplinach sportów zimowych. W dniu 23 stycznia 1938 r. we Lwowie, w turnieju hokejowym, uczestniczyło 15 drużyn szkolnych. Wśród

Fot. 95. 1911 r. Łyżwiarze ukraińskiego gimnazjum we Lwowie (tamże)

nich reprezentacja Ukraińskiego Akademickiego Gimnazjum ze Lwowa. Drużyny rozgrywały turniej w trzech grupach, po pięć drużyn. Grająca w trzeciej grupie drużyna UAG występowała w składzie: Spodaryk, Cymbalysty, Nowakiwski, Kindy, Sochan, Kałyniuk, Kalitiak, Bień i Kociumbas⁸². W hokeja grano we Lwowie również w ramach spotkań międzyszkolnych. W 1939 r. w spotkaniu hokejowym

⁸¹ *Peremoha naszych drużyn na miżgimnazijnych zmahanniach w widbywanci*. „Zmah”, 1938 nr 3, s. 1.

⁸² *Hakiwkowyj turnir serednich szkil poczawsia*. „Zmah”, 1938 nr 3, s. 2.

pomiędzy Głównym Ukraińskim Gimnazjum a jego Filią zwyciężyła drużyna Głównego 4:1 (0:1, 1:1, 3:0)⁸³.

Fot. 96. Pieczęć Kółka Sportowego „Sianowa Czajka” przy Państwowym Ukraińskim Gimnazjum

do opracowania regulaminu współzawodnictwa sportowego młodzieży szkolnej. W pierwszej kolejności miały zostać wprowadzone ligowe rozgrywki szkolnych klubów sportowych w lekkoatletyce, piłce nożnej i siatkówce⁸⁵. Zamiary te wprowadzono dopiero w latach 1938–1939.

Fot. 97. 1909 r. Jewhen Lubowicz – założyciel przemyskiej „Sianowej Czajki” („Zmah” 1937 nr 6, s. 2)

Szybko rozwijający się sport szkolny wspierała ukraińska prasa. W tygodniku sportowym „Zmah”, od 1938 r. poświęcono całą stronę dla sportu szkolnego. Nosiła ona tytuł: *Storinka szkolnoho sportu*. Co tydzień pojawiały się w niej relacje ze szkolnych zawodów sportowych, opisywano szkolne wydarzenia sportowe oraz statystykę uczniowskich wyników⁸⁴. Ponadto w planach opiekunów sportu szkolnego rozważano wprowadzenie na wzór pozaszkolnych organizacji, rywalizację sportową szkolnych klubów sportowych. W tym celu przeprowadzono szereg narad zmierzających

do opracowania regulaminu współzawodnictwa sportowego młodzieży szkolnej. W pierwszej kolejności miały zostać wprowadzone ligowe rozgrywki szkolnych klubów sportowych w lekkoatletyce, piłce nożnej i siatkówce⁸⁵. Zamiary te wprowadzono dopiero w latach 1938–1939.

Uczniowie ukraińskich lwowskich gimnazjów uczestniczyli w popularnych biegach narciarskich, organizowanych w okolicach Lwowa. Przedstawiciele Ukraińskiego Akademickiego Gimnazjum ze Lwowa, w dniu 18 lutego 1938 r., startowali w Międzygimnazjalnych Narciarskich Zawodach Uczniów. Wprawdzie nie zajęli oni pierwszych miejsc, ale wyróżniono ich za sportową postawę w biegu na 4000 m, zwłaszcza Oleksjuka i Ławriwsko (obaj z klasy III) oraz w biegu na 9000 m – Borniak, Ileczek, Kuźma, Litwin, Rażanski, Sytnyk, Tiahybok i Wertyporoch⁸⁶. W dniu 21 lutego 1938 r. zorganizowano mistrzostwa narciarskie dla uczennic gimnazjów lwowskich. W zawodach tych udział wzięły uczennice Ukraińskiego Akademickiego Gimnazjum nr 571. W programie zawodów dla dziewcząt przewidziano dystanse biegowe na 3 km, 4 km i 8 km⁸⁷.

⁸³ *Gimnazijni hakiwkari na lodi*. „Zmah”, 1939 nr 4, s. 5.

⁸⁴ *Storinka szkolnoho sportu*. „Zmah”, 1938 nr 5, s. 3.

⁸⁵ *Hronika Ukrajinśkoji Gimnaziji u Lwowi*. „Zmah” 1938 nr 9, s. 4.

⁸⁶ *Miżhimnazjalni leszczetarśki zmahannia uczniw u Lwowi*. „Zmah”, 1938 nr 7, s. 6.

⁸⁷ *Miżhimnazjalni leszczetarśki zmahannia uczenyc u Lwowi*. „Zmah”, 1938 nr 8, s. 5.

Młodzież gimnazjalna na terenie województwa tarnopolskiego uprawiała także narciarstwo, w którym między innymi wyróżniało się uczniowskie kółko narciarskie i saneczkarskie przy prywatnym ukraińskim gimnazjum w Krymanicy (woj. tarnopolskie)⁸⁸. Wśród uczniów ukraińskiego gimnazjum im. Pawła Szewczeni w Horodence prowadzono, na podstawie wewnętrznych turniejów indywidualnych, klasyfikację na zawodników klasy A, B i C. Taki turniej klasyfikacyjny B-klasowych tenisistów odbył się 21 lutego 1938 r. w Horodence. Do rywalizacji zgłoszono 10 zawodników. Bezapelacyjne zwycięstwo odniósł, wygrywając wszystkie spotkania, Ostap Kulczyci, awansując tym samym do grupy zawodników A-klasowych⁸⁹.

Fot. 98. Andrzej Kokodinski – pierwszy prezes przemyskiej „Sianowej Czajki” – 1909 r.

Tabela 19

Wyniki końcowe turnieju klasyfikacyjnego. Horodenska, 21.02.1938 r.

Lp.	Zawodnik	Wynik
1.	Ostap Kulczicki	18 : 0
2.	Iwan Hawtkowicz	14 : 4
3.	Mychajło Hynczyk	13 : 5
4.	Mykoła Czuryjak	12 : 6
5.	Rostysław Hontar	10 : 8
6.	Rostysław Luty	9 : 9
7.	Teodor Kryżaniwski	6 : 12
8.	Ostap Choma	5 : 13
9.	Mykoła Kotelko	3 : 15
10.	Roman Kaczoriwski	0 : 18

Źródło: „Pinh-ponh” u gimnaziji „P. SZ.” w Horodenci. „Zmah”, 1938 nr 8, s. 5

W ramach współzawodnictwa sportowego, UKS „Sianowa Czajka” przy Ukraińskim Gimnazjum w Przemyślu, 12 marca 1938 r. zorganizował wewnętrzne zawody w siatkówce drużyn dwuosobowych. W turnieju startowało 12 par, reprezentujących klasy od III do VIII⁹⁰. W okresie dwudziestolecia międzywojennego młodzież UKS „Sianowa Czajka” miała możliwość brania udziału w działalności

⁸⁸ T. Franko, *Istorijska...*, dz. cyt., s. 16.

⁸⁹ „Pinh-ponh” u gimnaziji „R. SZ.” w Horodenci. „Zmah”, 1938 nr 8, s. 5.

⁹⁰ *Dwijkowi zmahannia u widbywanci za perszenstwo Ukrajinśkoji Gimnaziji w Peremyszli*. „Zmah”, 1938 nr 10, s. 4.

Fot. 99. Prof. Iwan Manulak, jeden z założycieli UKS „Sianowa Czajka”

następujących sekcji sportowych: gimnastycznej, sportowych gier zespołowych (koszykówki, siatkówki, piłki nożnej), kolarskiej, lekkoatletycznej, narciarskiej, pływackiej, podnoszenia ciężarów, saneczkowej, strzeleckiej, szermierki, turystycznej, wioślarskiej oraz zapaśniczej. Funkcjonowała również uczniowska sekcja modeli latających. Najlepiej prezentują tę działalność fotografie pochodzące ze sprawozdania z obchodów 25-lecia „Sianowej Czajki”⁹¹.

Zagrozenie, jakie pojawiło się w 1938 r., związane z możliwością utraty stadionu „Sokiła-Bat’ko”, stało się powodem organizowania na nim przez Ukraińców coraz liczniejszych imprez sportowych, zwłaszcza dla młodzieży. Powyższe inicjatywy podejmowano również, aby podnieść

poziom sportowy uczniów oraz aby objąć współzawodnictwem jak największą liczbę ukraińskiej młodzieży szkolnej. Do organizacji imprez masowych dla młodzieży wykorzystywano okazje narodowych świąt oraz jubileusze ukraińskich organizacji społecznych, m.in. „Proswity”. Pokazy wywoływały ogromne zainteresowanie społeczeństwa ukraińskiego (7 maja 1938 r. przybyło na stadion 15 000 widzów i 2320 uczniów). Wykorzystywano te imprezy do upowszechniania idei rozwoju kultury fizycznej, miały one także wydźwięk demonstracji ukraińskiej tożsamości narodowej. Defilady, przemówienia i raporty, proporce, podnoszenie sztandaru, wytwarzało atmosferę siły społecznej. Organizacja imprez miała również na celu sprawdzian poziomu sprawności młodzieży, wynikający z wychowania fizycznego. Należy jednak podkreślić, że uczniowie biorący udział w pokazach oraz zawodach przygotowywali się, oprócz ćwiczeń na lekcjach wychowania fizycznego, również do uczestniczenia w zajęciach prowadzonych przez „Dnipro”, KLK, „Orły”, Towarzystwo „Strzała”, oddziały „Sokiła”, jak również przez liczne sekcje sportowe działające w klubach sportowych.

⁹¹ *Zawidomlennia widdilu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukraińskoju mowoju nawczannia w Peremyszli za szkilnyj rik 1934/1935*. Przemyśl 1935, s. 44, 64. Szerzej o działalności wychowawczej w zakresie kultury wśród młodzieży ukraińskiej zobacz: *Zawidomlennia widdilu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukraińskoju mowoju nawczannia w Peremyszli za szkilnyj rik 1935/1936*. *Almanach pt. Z junych dniw, dniw wesny*. Przemyśl 1936, s. 5 i dalsze.

Organizacje: „Sokiła-Bat’ko” (150 uczniów), KLK (96) oraz „Orły”, „Strzała” i „Dnipro”, w dniu 19 czerwca 1938 r. przeprowadziły pokazy *...ukraińskiego wychowania fizycznego...*, pod hasłem „Ukraińscy sportowcy dla >Proswity<”⁹². Przy dźwiękach orkiestry lwowskiego Towarzystwa „Zoria” przeprowadzono sokoli pokaz masowej gimnastyki, a następnie odbyła się efektowna defilada mło-

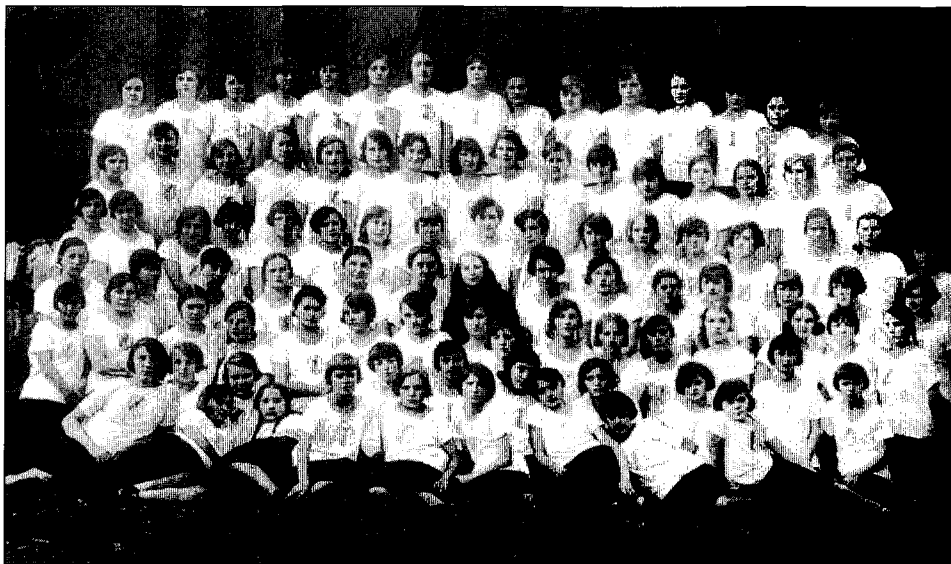
Fot. 100. 1927 r. Ukraińskijskij Diwoczij Sportowyj Krużok „Spartanka” przy Ukraińskim Żeńskim Gimnazjum w Przemyślu

dych kolarzy i pokaz walki bokserskiej w wykonaniu członków KLK, „Orła” i „Sokiła”. Kolejnym punktem programu były zawody sportowe. Podjęto w nich próby pobicia rekordów w następujących konkurencjach lekkoatletycznych: bieg na 100 m, 1 500 m oraz sztafeta 4 x 60 m, sztafeta szwedzka 400 + 300 + 200 + 100 m oraz rzut dyskiem. W trakcie imprezy rozgrywano również mecze siatkówki pomiędzy przedstawicielami KLK i „Sokiła”⁹³.

W województwie wołyńskim w miejscowości Równe, przy pomocy władz szkolnych, w 1938 r. zorganizowano ogólnoszkolne zawody sportowe. Wzięto w nich udział około 500 uczniów z 13 gimnazjów polskich i ukraińskich. Obecność na tych zawodach uczniów obu narodowości była ewenementem w świetle

⁹² *300 ruchowykiw i zmahuniw na płoszczi S-B w dni pokazu ukraińskoho tilowychowannia*. „Zmah”, 1938 nr 22, s. 3.

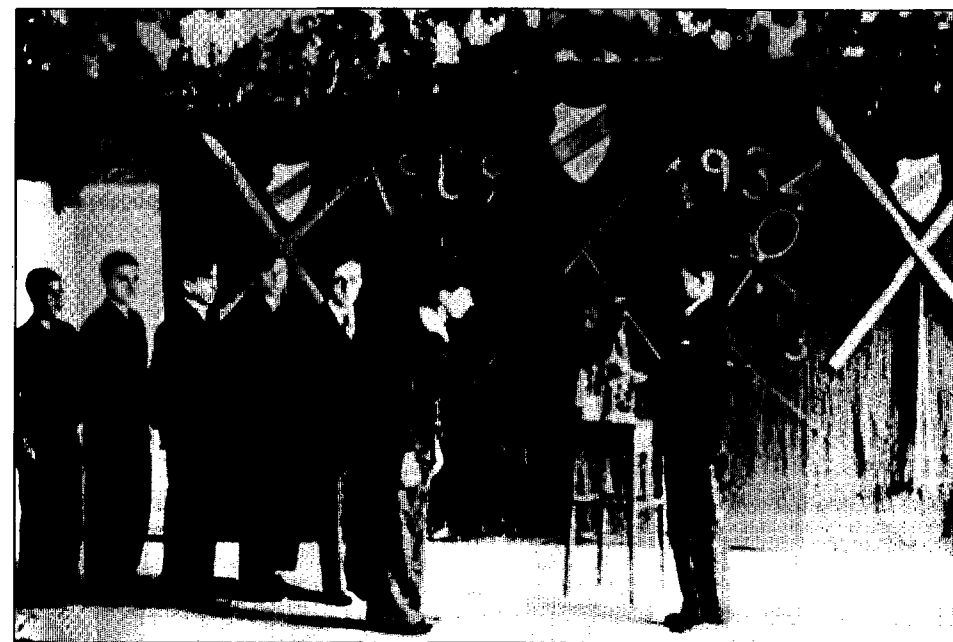
⁹³ Tamże.

Fot. 101. 1930 r. Ukraiński Diwoczyj Sportowy Kružok „Spartanka” przy Ukraińskim Żeńskim Gimnazjum w Przemyślu

Fot. 102. 1934 r. Szermierka na jubileuszowym święcie „Sianowej Czajki” – W. Butrak uczeń 8 kl. i O. Zubrej ucz. 7 kl. (Zwidomlennia widdilu „Kružka Rodicziv” pry Derżawnij Gimnaziji z ukraińskoju mowoju nawczannia w Peremyszli za školnyj rik 1934–1935. Przemyśl 1935, s. 59)

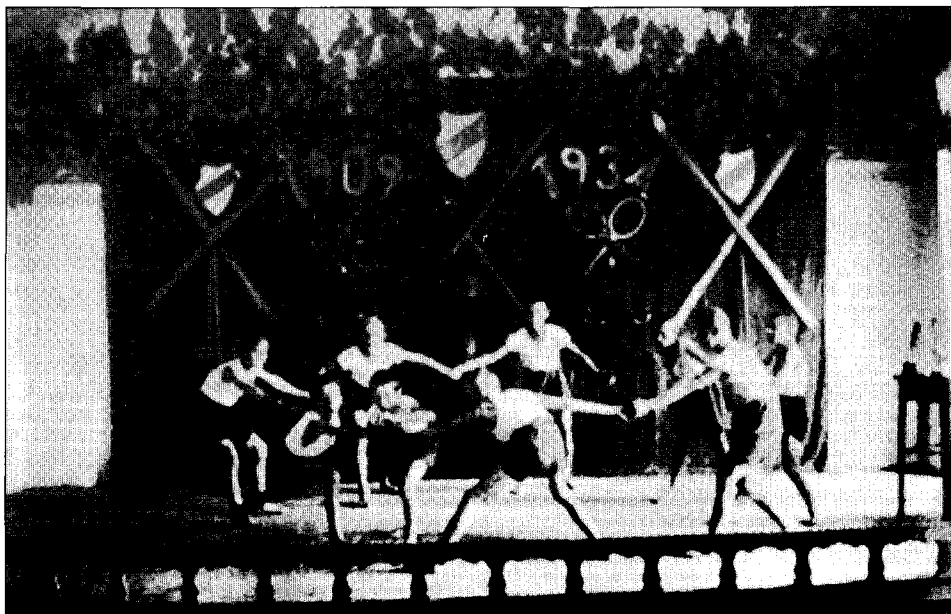

Fot. 103. 1934 r. Rozdanie nagród zwycięzcom w zawodach lekkoatletycznych jubileuszu z okazji 25-lecia „Sianowej Czajki” (Zwidomlennia widdilu „Kružka Rodicziv” pry Derżawnij Gimnaziji z ukraińskoju mowoju nawczannia w Peremyszli za školnyj rik 1934–1935. Przemyśl 1935, s. 60)

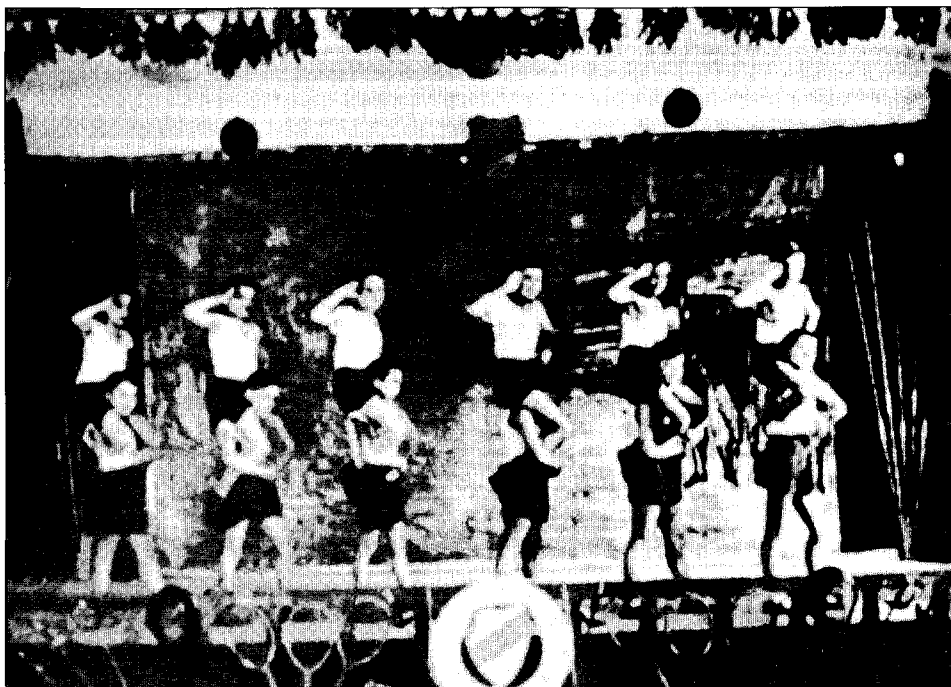
panujących wówczas stosunków narodowościowych na Kresach Południowo-Wschodnich Polski. Było to wynikiem prowadzonej w latach 1921–1939 w województwie wołyńskim akcji asymilacyjnej przez władze polskie. W programie zawodów przewidziano dla uczniów rywalizację w następujących dyscyplinach: lekkoatletyce, pływaniu oraz grach sportowych (siatkówce i koszykówce). Gimnazjaliści ukraińscy zdobyli w tych zawodach następujące miejsca: pierwsze w pływaniu na 100 m stylem dowolnym – Piwowar z ukraińskiego gimnazjum w Równem, a na 100 m stylem klasycznym Bojczuk z Łucka. Drugie miejsca w pływackiej sztafecie 4 x 50 m stylem dowolnym zdobyło Ukraińskie Gimnazjum z Równego, a na dystansie 50 m stylem dowolnym Skorobohatiwna z Łucka. Trzecie miejsce zajęła męska drużyna siatkówki Gimnazjum z Łucka oraz biegowe sztafety: męska 4 x 100 m z gimnazjum w Łucku oraz kobieca 4 x 60 m z gimnazjum w Równem. Bardzo dobre wyniki osiągnął w trójboju lekkoatletycznym Bojczuk: w skoku w dal (6,44 cm), w rzucie granatem (71 m) oraz w biegu na 100 m (12,0 s)⁹⁴.

Sport szkolny razem z wychowaniem fizycznym stanowił część ukraińskiej kultury fizycznej. Z uwagi na koedukację z podobnymi sportowymi organizacjami

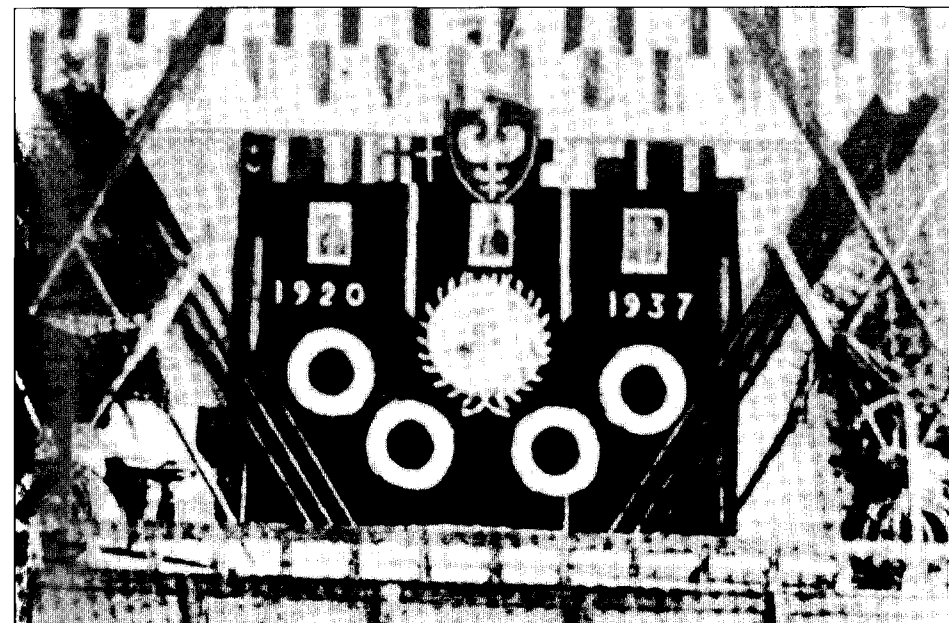
⁹⁴ Zi szkolnoho sportu. 500 zmahuniw na starti. „Zmah”, 1938 nr 24, s. 3–4.

Fot. 104. 1934 r. Zabawy najmłodszych członków na jubileuszu „Sianowej Czajki” (tamże, s. 25)

Fot. 105. 17.04. 1937 r. Gimnastyczno-wokalny wieczór „Sianowej Czajki” (tamże, s. 37)

Fot. 106. 1937 r. Przed uroczystościami 17. rocznicy dostępu do morza, tzw. „Dni Morza” w Ukraińskim Gimnazjum w Przemyślu (tamże)

polskimi, podkreślając swój narodowy charakter wyróżniał się przed nimi swoją odrębnością narodową. W głównej mierze przyczynił się do rozwoju ukraińskich klubów sportowych. Przyjmując jednak postawę demonstrującą ukraińskość w przemieszonym środowisku polsko-ukraińskim, był w swoim różnorodnym działaniu doskonałą formą podtrzymywania odrębności narodowej.

4. Aktywność mniejszości ukraińskiej w rozwoju turystyki

Rozwój turystyki ukraińskiej wiąże się z pojawieniem w drugiej połowie XIX w. świadomych zbieraczy folkloru Bojków, Hucułów i Łemków, a także naukowo nastawionych badaczy Karpat i Podkarpacia. Należeli do nich przede wszystkim polscy prekursorzy krajoznawstwa. Prym w poznawaniu tego regionu wiodli przedstawiciele założonego 3 sierpnia 1873 r. Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (PTT)⁹⁵. Działali oni na polu rozwijania idei turystycznych wśród ludności mieszkającej w rejonie Karpat. Poza regionem tatrzańskim szczególną aktywność w swojej działalności PTT przejawiało w rejonie Czarnohory. Pierwszymi organizacjami turystycznymi na tym terenie były Oddziały PTT: w Stanisławowie (1876)

⁹⁵ J. Gaj: *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 2003, s. 92–93.

oraz w Kołomyi (1876)⁹⁶. Na szczególną uwagę zasługuje wzmianka w *Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego* z 1885 r. dotycząca popularyzacji idei turystyki wśród Hucułów przez znanego działacza PTT prof. Leopolda Weigla⁹⁷. W 1884 r. własnoręcznie wyznaczył on 56 drogowskazów od Krasnego Łuhu aż na Howerlę,

Fot. 107. Lwów 29 IX 1910 r. Wycieczka piesza kl. VIII b Ukraińskiego Akademickiego Gimnazjum dookoła Lwowa (*Zwit CKAG 1910/1911*)

a stąd na Dancerz, Szpyci, i Pip Iwan, dalej do Gropy, Szybenego i Żelaznego (...)⁹⁸. W tym czasie na wszystkich szczytach Czarnohory umieszczano tabliczki z ich nazwami w języku polskim i rusińskim (nie używano wówczas określenia język „ukraiński”), co w tamtych czasach było rzeczą niezwykłą⁹⁹. O wspólnych

⁹⁶ W rejonie Czarnohory PTT w latach 1878–1922 dla celów upowszechniania turystyki uru-chomiło schroniska: pierwsze w 1878 r. na połoninie Gadżyna pod Szpyciami w Czarnohorze, a następnie w tym samym roku schrony turystyczne na Zroślaku pod Howerlą i w Zawojeli. Te prymitywne noclegownie turystyczne ułatwiały zwiedzanie pasma Czarnohory od wschodu – z Żabięgo, i od zachodu – z Worochty. Uzupełnieniem tej prekursorskiej bazy było oddane w 1883 r. trzecie schronisko pod Popem Iwanem. Kolejne schroniska powstają w: 1892 r. w Żabiem – Dworek Czarnohorski, a w 1895 r. drugi Dworek Czarnohorski w Worochcie. Zobacz: W. Krygowski: *Dzieje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego*. Warszawa–Kraków. 1988, s. 28–29.

⁹⁷ Leopold Weigl: nauczyciel Wyższej Szkoły Żeńskiej w Kołomyi. Założyciel pisma „Turysta” (1882), autor m.in. *Zwyczaj i obyczaje Hucułów* (1884) oraz *Przewodnik na Czarnohorę* (1884), zobacz: W. Krygowski: *Dzieje...*, dz. cyt., s. 97.

⁹⁸ *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego*, t. X, 1885, s. 38; Por. W. Krygowski: *Dzieje...*, dz. cyt., s. 94–99.

⁹⁹ Według W. Krygowskiego: *Dzieje...*, dz. cyt., s. 97. ...*drogowskazy prof. Leopolda Weigla trzeba uznać za pierwociny znaków turystycznych, za poprzednika czerwonych pasków Walerego Eliasza...*

związkach w rozwoju działalności turystycznej Polaków oraz ludności ukraińskiej w rejonie Beskidu Wschodniego wspomina Władysław Krygowski w „Dziejach Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego”. Hucuła Iwana Żyteniuka wymienia jako towarzysza licznych wypraw Hugona Zapałowicza, m.in. na Babią Górę w 1880 r., a także na Pietro Mare (2305 m) w Alpach Rodniańskich i na szczyty Alp Marmaroskich. Wymienia on także udział Hucuła Onufrego Sawczuka w pieszej wędrowce Mariana Małczyńskiego w 1897 r. na szczyt Chomiak. Oraz udział innych Hucułów, m.in. Jakuba Kondruka, Tomasza Marcinkowa (brał w nich udział również Onufry Sawczuk) w tym samym roku w wyprawach narciarskich na czarnohorski szczyt Howerlę. Wymieniani Hucułowie pełnili najprawdopodobniej funkcje przewodników lub tragarzy¹⁰⁰. Przykłady te świadczą o wzorcowych wpływach polskich na rozwój turystyki w społeczeństwie ukraińskim zwłaszcza w fazie początkowej.

Wprowadzone jeszcze przed I wojną światową do szkół „majówki”¹⁰¹, jako forma rekreacyjnych zajęć wychowania fizycznego, kontynuowano również w niektórych szkołach w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W ich miejsce, na

Fot. 108. 1911 r. Uczniowie Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu na wycieczce narciarskiej („Zmah” 1937 nr 6, s. 2)

¹⁰⁰ W. Krygowski: *Dzieje...*, dz. cyt., s. 44–45; W. Krygowski: *PTT a rozwój narciarstwa w Polsce*, „Wierchy” 1948, s. 118. Jednymi z pierwszych turystów, którzy w 1895 r., a następnie 1896 r. podjęli próby wejścia na nartach na szczyt Chomiaka i Howerli było małżeństwo Marii i Mariana Małczyńskich. Z braku przygotowania i właściwego sprzętu turyści przy obu próbach zawrócili z połowy drogi.

¹⁰¹ „Majówki” polegały na wspólnych jednodniowych wyjściach uczniów całej szkoły do pobliskich lasów na gry i zabawy.

przełomie XIX i XX w., z uwagi na znacznie większe powodzenie, wprowadzono wycieczki klasowe, kilkudniowe w postaci rajdów pieszych, sporadycznie spływów kajakowych, najczęściej z wykorzystaniem środków lokomocji – pociągu lub furmanki do danej miejscowości. Przyświecał im cel poznawczy, zaznajamia-

Fot.109. Przemyśl 1913 r. Wycieczka łodziami na Sanie (album TS „Sianowa Czajka”)

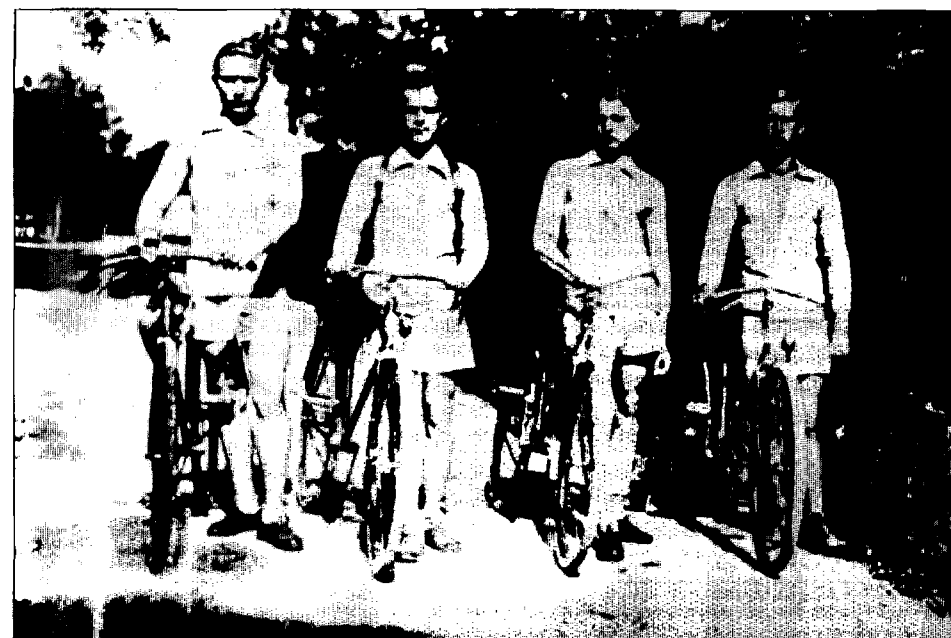
jący z miejscami ważnymi historycznie lub politycznie, a także geograficznie (Tatry, Pieniny, Gorgany)¹⁰². Uczestnicy często z własnym namiotem, plecakiem i kuchnią, rozpoczynali wędrowanie początkowo po terenach Galicji, a potem po Kresach Wschodnich. O turystycznej formie realizacji wychowania fizycznego wspominają sprawozdania z rocznej działalności zarówno polskich jak ukraińskich gimnazjów. Na przełomie XIX i XX wieku bardzo aktywnie działały w środowisku gimnazjalnym Koła Krajoznawcze Młodzieży Szkolnej. W przypadku Ukraińców realizowano podobny program krajoznawczy z tym, że ukierunkowany na propagowanie kultury ukraińskiej¹⁰³.

Pierwszą ukraińską organizację turystyczno-krajoznawczą w Polsce powołano w 1924 r. we Lwowie pod nazwą Turystyczno-Krajoznawcze Towarzystwo

¹⁰² O wycieczkach liczne informacje można znaleźć w *Zwitiach ck gimnazium* (Sprawozdania gimnazjów) w *Galicji, z językiem wykładowym ukraińskim*.

¹⁰³ J. Motyka: *Ukraińskie Krajoznawczo-Turystyczne Towarzystwo Płaj*. „Na Szlaku”, 2002 nr 9, s. 1. UK-TT posiadało swoją organizacyjną odznakę. Wykonana była w białym metalu metodą płytkiego bicia, bez emalii, przedstawiała prostą czytelną symbolikę; w centralnej części rozpościerał się dwuspadowy namiot-pałatka, po prawej stronie umieszczono imitację góralskiej watry (ognisko). W tle namiotu widnieje maszt z powiewającą „flagą”, którą tworzy stylizowany napis Płaj (projektant i producent nieznan).

„Płaj” (Ukraińskie Turystyczno-Krajoznawcze Towarzystwo „Płaj”)¹⁰⁴. Podstawę powołania towarzystwa stanowiła także zgromadzona baza doświadczeń i tradycji turystycznych, galicyjskich zwolenników tego kierunku, wywodzących się z grona pionierów ukraińskiego wychowania fizycznego: F. Bilousa, I. Franki, J. Golo-wackiego, M. Szaszkewicz i I. Wasylewicz. Pierwszym prezesem towarzystwa wybrano, na samym początku jego działalności, dra Stanisława Starosilskiego. Statut organizacji nawiązywał w swoim programie do nazwy towarzystwa, propa-gował przede wszystkim znajomość walorów galicyjskiej ziemi, rozwijał różne formy turystyki, a także prowadził akcję w zakresie ochrony zabytków historycznych oraz pomników przyrody¹⁰⁵. Działalność ukierunkowana była na zdobywanie doświadczeń i wiedzy krajoznawczej. Naczelnym propagatorem tej idei, w początkowej fazie działalności towarzystwa, był prof. I. Krypiakewicz. Z jego

Fot. 110. 13 VI 1926 r. Młodzi kolarze przemyskiej „Sianowej Czajki” na rowerowej wycieczce z Przemyśla do Dobromila (tamże)

¹⁰⁴ *Płaj*. „Stara Ukrajina”, 1925 nr 5, s. 96–97. *Płaj z lemnowskiego ścieżka*. M. Orłowicz: *Moje wspomnienia turystyczne*. Wybór i opracowanie W. Ferens. Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 266–269. Towarzystwo to powstało stosunkowo późno, w znacznym stopniu wzorując się na działających wcześniej, m.in. również na terenie Karpat Wschodnich od 1873 r. Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w Krakowie (najpierw Galicyjskiego, później Towarzystwa Tatrzańskiego), od 1906 r. Akademickiego Klubu Turystycznego we Lwowie, a także na działalności powstałego w kilka miesięcy później (w tym samym roku) w Warszawie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

¹⁰⁵ Ukraińskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze „Płaj”. „SN”, 1939 nr 1–2, s. 120.

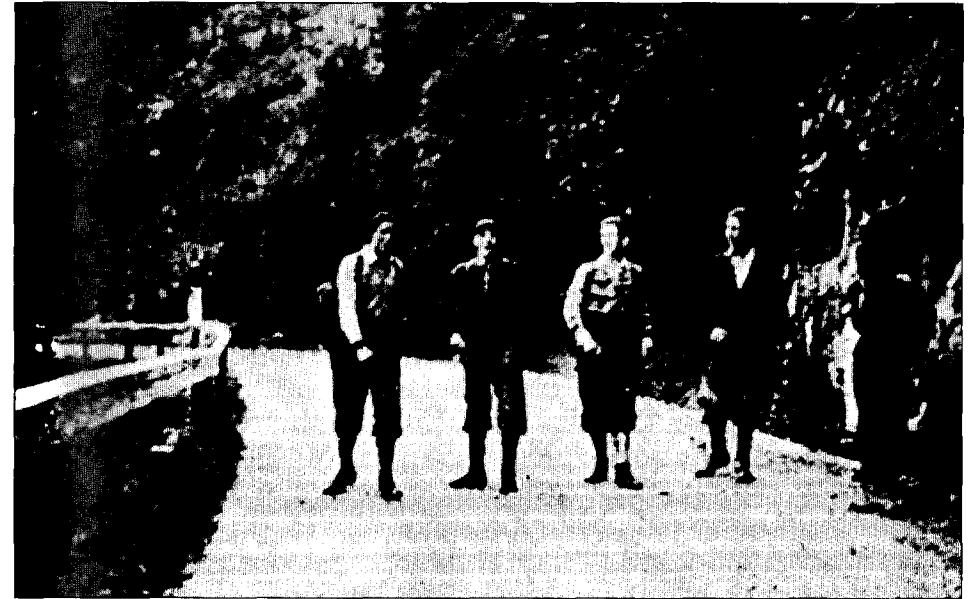
Fot. 111. 1931 r. Wycieczka piesza w rejonie Gorganów. Na szczycie „Siwuli” (tamże)

Fot. 112. 1932 r. Na bezdrożach pasma Czarnohory (tamże)

inicjatywy organizowano pierwsze wycieczki „Płaja” po Lwowie i jego okolicach. Miały one najpierw charakter naukowo-historyczny, a z upływem czasu rozszerzyły swój program o działalność krajoznawczą, fizjograficzną, etnograficzną, antropologiczną i archeologiczną¹⁰⁶.

W momencie, kiedy „Płaj” rozpoczynał swoją działalność, wśród społeczeństwa ukraińskiego istniało wiele stowarzyszeń o różnych programach, które uwzględniały poznawanie przyrody i walkę o jej ochronę. Nie pozwoliło to towarzystwu na

Fot. 113. 1932 r. Podczas marszu z Dory do Worochty (tamże)

rozwinięcie szerszej działalności. Posiadało jednak swoje oddziały w pięciu miastach Galicji Wschodniej: Lwowie, Przemyślu, Samborze, Stryju i Tarnopolu. Najcenniejszą formą pracy towarzystwa na rzecz społeczeństwa, z zakresu turystyki, było organizowanie wycieczek, odczytów o tematyce turystycznej oraz wydawanie publikacji upowszechniających i promujących turystykę¹⁰⁷. W licznych publikacjach popularyzowano także sport oraz turystykę pieszą określaną jako „wędrowanie”. Sportowe sekcje „Płaj”: „Czernik” i „Strił”, należały w latach 30. XX w. do jednych z lepiej zorganizowanych ukraińskich klubów. Szczególnie wyróżniała się żeńska sekcja lekkoatletyczna. W działalności sportowej „Płaj” zajmował się również organizowaniem zawodów sportowych, między innymi w siatkówce kobiet i mężczyzn.

¹⁰⁶ Z działalności Ukraińskiego Krajoznawczo-Turystycznego Towarzystwa „Płaj”. „Nasza Baf’kiwszczyna”, 1937 nr 2, s. 47.

¹⁰⁷ Tamże.

To w „Płaju”, w jednej z pierwszych organizacji, rozpowszechniano grę w szachy¹⁰⁸. W 1935 r. dzięki staraniom swoich członków, na połoninie Pliski, w paśmie Gorgarów, wybudowano pierwszą bazę turystyczną, których wkrótce wiele powstało

Fot. 114. 1933 r. Kajakiem na Weresznicy (tamże)

Fot. 115. 1933 r. Kajakiem na Polesiu (tamże)

w Karpatach¹⁰⁹. W działalności „Płaju”, oprócz krajoznawstwa i turystyki pieszej, stosowano turystykę wodną (kajakarstwo), turystykę rowerową, narciarską oraz wę-

¹⁰⁸ Zahalni zbory ukrajińskoho Turystyczno-Krajeznawczoho Towarystwa „Płaj”. „Nowyj Czas”, 1936 nr 133, s. 16.

¹⁰⁹ Tamże.

Fot. 116. 1934 r. Pamiątkowe zdjęcie z wycieczki na Worochtę (tamże)

Fot. 117. 1934 r. Wycieczka na Worochtę (tamże)

drowanie¹¹⁰. W jej programie znajdowało się wychowanie fizyczne, estetyczne, patriotyczne, ekologiczne¹¹¹. Wędrówki uważano za stymulator zdrowia narodu. Do najaktywniejszych działaczy oraz sportowców „Płaju” zaliczyć należy: prof. Timi-

¹¹⁰ E. Żarski: *Zabuti plaji...* „Żyttia i Znannia”, 1934 nr 6, s. 183.

¹¹¹ Tamże.

sza Bilostockiego, Jara Gładkiego, Kostię Pankiwskiego, Jurija Pelenskiego, Bogdana Raka, prof. Aleksandra Tisowskiego i innych¹¹². Upowszechnianie turystyki¹¹³ przez ukraińskich działaczy kultury fizycznej doprowadziło w 1931 r. do założenia przez absolwentów ukraińskiego akademickiego gimnazjum przy TS „Ukraina” sekcji turystyczno-kajakowej¹¹⁴.

9 czerwca 1931 r. przedstawiciele tej sekcji urządzili wycieczkę na trasie Bubishi – Siwula – Howerla – Kołomyja. Pięcioosobowa grupa udała się pociągiem ze Lwowa do Bolechowa. Skąd odbyły się wypadki na dwa szczyty górskie: Bubishi i Jasną, w paśmie Koszowej. Z Bolechowa grupa turystów udała się pociągiem w okolice Broszniewa, a dalej przez Podlutowie, trasą nadgraniczną przez Osmoludy, w rejon pasma Gorganów, aż do Wysokiego. Dalsza trasa turystyczna wiodła przez Ihrowiszczę, górę Sybilę, Bojrin, Zieloną do Dory. Tam zakończył się pierwszy etap wędrówki. Na trasę drugiego etapu wyznaczono odcinek z Dory do Worochty. Trasa była łatwiejsza i ciekawsza od trasy w Gorgonach. Wynagrodziła swoimi widokami zmęczenie wędrowców. Uczestnik tej turystycznej eskapady, Miron Dumkowicz, tak scharektyryzował grupę: *w skład jej wchodził członek ze stałym podziałem funkcji: zmieniany codziennie kierownik grupy, odpowiedzialny za rozmowy w trakcie marszu, kucharz, zmywacz oraz piąty członek grupy z funkcją do „wszystkich czynności”. Stale funkcje pełnili: Adaś – fotograf, Geno I – „polityczny referat” i zwykły zjadacz chleba, Geno II – odpowiedzialny za spanie oraz stałe zaopatrzenie, Miron – czołowy symulant różnych chorób, jedynie Miško-Moskal charakteryzował się zwykłymi cechami zdyscyplinowanego członka grupy*¹¹⁵.

¹¹² Tamże.

¹¹³ Pierwsze wzmianki o kajakach na ziemiach polskich znajdują się w wydawnictwie WTW w publikacji pt.: *Łódź i wiosło*. Warszawa 1882. Podano w nim opis budowy kajaka i techniki wiosłowania na nim. Pierwszy Polski Klub Kajakowców „Hellad” założono w 1924 r. w Mysłowicach. W 1928 r. przy Polskim Związku Narciarskim powstała Komisja Kajakowa. W 1930 r. powołano Polski Związek Kajakowy. Por. M. Orłowicz: *Organizacja opieki państwowej nad turystyką i przemysłem turystycznym w Polsce*. „Wychowanie Fizyczne”, 1932, z. 6; Z. Kulczycki: *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 1977, s. 113; L. Szymański: *Model zarządzania...*, dz. cyt., s. 323–324. W latach 1918–1926 ukształtowano podstawy systemu organizacyjnego turystyki w Polsce. W lipcu 1919 r. utworzono w Ministerstwie Robót Publicznych Referat Turystyki, którym przez kilkanaście lat, do czasu likwidacji MRP w 1932 r., kierował M. Orłowicz. Referat sprawował opiekę nad stowarzyszeniami turystycznymi oraz całym ruchem turystycznym. Jego rola, z powodu znikomych kredytów, którymi dysponował, była ograniczona. Rozwojem turystyki, ze względu na jej korzystny wpływ na gospodarkę kraju oraz walory wychowawcze i zdrowotne, interesowały się też inne resorty, np.: komunikacji, oświaty, spraw zagranicznych, zdrowia.

¹¹⁴ Najstarszym polskim towarzystwem turystycznym, było Galicyjskie Towarzystwo Tatrzzańskie założone w 1873 r. Szerzej o początkach turystyki w Polsce pisze J. Gaj: *ZaFot...*, dz. cyt., s. 8 i n.; K. Czapiński: *Turystyka robotnicza*. „Kalendarz Robotniczy” 1913, s. 72.

¹¹⁵ M. Dumkowicz: *Turystyczno-bajdarkowa sekcja (1931–1934 r.)*. [w:] *25-litnia ST „Ukraina”...*, dz. cyt., s. 98–107. W trakcie przerwy w marszu, czterech przedstawicieli z grupy, podjęło próbę pokonania trudnej kamienistej trasy górskiej, z przewyższeniem 500 m. Wycieczka ta była sprawdzianem wiedzy i umiejętności turystycznych. Po 4,5 godzinach marszu, w burzy i deszczu, grupa dotarła na odpoczynek do leśnej, prymitywnej chaty.

Zakończenie dwóch etapów, po trzech dniach marszu, wyznaczono na 21 czerwca w Howerli. Grupa kontynuowała dalszy marsz zejściem z Howerli, przez Maryszewski Bystrzec do Czeremosza, a potem Krwiorówni. Ostatni odcinek wędrówki wyznaczono na trasie: Jaworów – Kociw – Jabłonków – Kołomyja, skąd pociągiem pięcioosobowa grupa 26 czerwca wróciła do Lwowa¹¹⁶. Całe wydarzenie 7-dniowej wycieczki turystycznej, relacjonowała ukraińskojęzyczna prasa, opisując trudy oraz uroki trasy marszu, zwracając w ten sposób uwagę społeczeństwa na tą formę rekreacji. Pod hasłem „1000 km piechotą”, 5 lutego 1932 r., wyruszyła kolejna ukraińska grupa piechurów na trasę: Lwów – Howerla

Zaleszczyki – Lwów¹¹⁷. Podobnie jak w poprzednim przypadku, o tym marszu rozpisywała się prasa ukraińskojęzyczna, opisując szczegóły przekazywała przykładową instrukcję postępowania postronnym obserwatorom.

Wśród członków ST „Ukraina” działała również sekcja turystyki kajakowej. Ze sprawozdania jednego z uczestników tej wycieczki wynika, że kajak dwuosobowy

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ Tamże, s. 101–102; wcześniej w 1913 r. w ciągu 7 dni sześciu członków Karpackiego Towarzystwa Narciarzy pokonało trasę z Ławocznego k. Stryja przez szczyty Tłusty Żałob – 1258 m, Czorną Repe – 1282 m, Jajce Hemskie – 1683 m, Wysoką – 1808 m, Ihrowyszczę – 1818 m, Sywulę – 1835 m, Durnego – 1709 m, Bratkowską – 1792 m. „Stadion” 1927 nr 15, s. 10–11; 1927 r. na trasie 1000 km, 22-dniowy rajd propagandowy na nartach wykonali Polacy: A. Kalinowski, J. Kozłowski, J. Lechowski, St. Okołów i K. Pietkiewicz na trasie Augustów, Grodno, Prużany, Białystok, Brześć Litewski, Kowel, Włodzimierz Wołyński, Sokal, Lwów, Stryj, Stanisławów, Nadwórna, Worochta, Kukul i Howerla. Zobacz: „Stadion” 1927 r. nr 5, s. 14; nr 6, s. 13; nr 8, s. 7; nr 9, s. 7; nr 10, s. 8–9; nr 14, s. 12–14; nr 15, s. 10–11.

Fot. 118. 1934 r. Pamiątkowe zdjęcie gimnazjalistów Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu na wycieczce do Gdańska (tamże)

Fot. 119. 1934 r. Pamiątkowe zdjęcie uczniów Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu na najdłuższej w okresie międzywojennym wycieczce do Gdańska (SA Ukraińskie Gimnazjum w Przemyślu)

Fot. 120. Wycieczka narciarska uczniów ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu w dniu 15.02. 1936 r. do *Bilińskiego Lisa* pod przewodnictwem dyr. S. Szacha, lekarza M. Kunika, nauczyciela gimnastyki E. Bacinskiego i prof. M. Romancia, i M. Knoblocha (*Zwidołennia widdilu „Krużka Rodicziv” pry Derżawnij Gimnaziji z ukraińskoju mowoju nawczannnia w Peremyszli za szkilnyj rik 1934–1935. Przemyśl 1935, s. 13*)

Fot. 121. Narciarska wycieczka uczniów, członków „Sianowej Czajki”, w Karpaty do miejscowości Telesznica Sianna w dniach 21–23.02.1936 r. pod kierownictwem: dyr. S. Szacha, E. Bacińskiego, M. Jarisza (tamże, s. 14)

bowy, zakupiony w Kamionce Strumiłowej, kosztował 22 zł, a utrzymanie dzienne na jedną osobę 27 gr. W dniu 16 lipca 1933 r. wyruszone na trasę wodną na Bugu. Od rana do godziny 18.00 pokonano 18 km, a w kolejnych dniach 31 km do Krystynopola, 22 km do Skomorochy. Czwartego dnia, przy dobrej pogodzie, pokonano rekordową odległość 62 km do Slipca. Pokonując przeciętnie po 30 km, grupa dotarła do Kobrynia. W ten sposób, w ciągu 21 dni pokonano 511 km. Do Lwowa turyści wrócili pociągiem¹¹⁸. Podobną wyprawę kajakową przedstawiciele ST „Ukraina” odbyli 7 lipca 1934 r. na trasie Lwów – Zaleszczyki – Lwów. Uczestnikami obu wypraw kajakami, byli: M. Dutkewicz, M. Lewicki, A. Lisikewicz i W. Wierzbinski¹¹⁹. Wiele kajaków budowano własnymi siłami, w funkcjonujących przy ukraińskich gimnazjach, pracowniach modelarskich sekcji morsko-lądowych wydziałów Ligi Morskiej i Kolonialnej. Organizacja ta prowadziła działalność propagandową, między innymi organizowała wycieczki dla młodzieży, np. wycieczkę 100 uczniów ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu na podprzemyskie lotnisko w Drozdowiczach¹²⁰.

Ważnym czynnikiem w upowszechnianiu turystyki wśród mniejszości ukraińskiej w Polsce był realizowany w szkołach powszechnych od 1934 r. program

¹¹⁸ Tamże, s. 105–106.

¹¹⁹ Tamże.

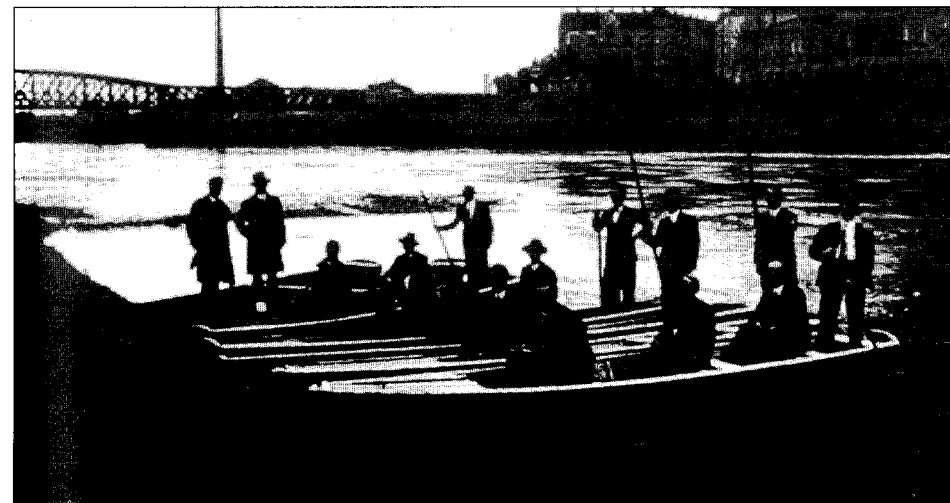
¹²⁰ S. Fedewicz: *Sprawozdanie z działalności „Kółka Rodziców”*. Przemyśl 1938, s. 68.

Fot. 122. 1936 r. Wędrowanie na nartach (album UKS „Berkut”)

Fot. 123. 1937 r. W trakcie wycieczki na nartach (tamże)

Fot. 124. Przemyśl 1937 r. Wieczorna wycieczka na Sanie (tamże)

zalecający realizację nauki poszczególnych przedmiotów przy pomocy wycieczek. W ramach ćwiczeń cieleśnych w klasach niższych starano się przeprowadzać *gromadne marsze, jako przyzwyczajenie do pieszych wędrówek, zabawy, wymagające większego terenu, aniżeli boisko szkolne.* W klasach wyższych natomiast polecano zwrócić uwagę na *biwakowanie, umiejętność przebywania w terenie, orientowanie się w nim, osiągnięcie możliwych wygod podczas odpoczynku, schronienie się przed deszczem, umiejętność przygotowania sobie ciepłej stawy.* Program nauki wymagał od dyrekcji szkoły organizacji co najmniej dwóch wycieczek rocznie, *które winny dać młodzieży wzór wycieczkowania i biwakowania, a także zachęcić ją do takiego właściwego spędzania wolnych chwil.* W programie zalecano *życliwie traktować wycieczki harcerskie dziatwy,*

Fot. 125. 1937 r. Turystyka kajakowa na Dniestrze („Zmah” 1937 nr 12, s. 2)

*prowadzone przez instruktorów harcerskich, które przynoszą znaczne korzyści wychowawcze, ponadto popierano organizację obozów dla młodzieży szkolnej organizowanych przez szkołę, drużyny harcerskie lub instytucje opiekuńcze*¹²¹. Oprócz wycieczek organizowanych w ramach ćwiczeń cielesnych przeprowadzano je, realizując programy nauki języka polskiego¹²², nauki o przyrodzie¹²³, geografii¹²⁴, historii¹²⁵, rysunku¹²⁶ oraz w trakcie zajęć praktycznych¹²⁷.

W dobie galicyjskiej oraz w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce turystyka wśród społeczeństwa ukraińskiego rozwijała się wraz ze wzro-

Fot. 126. 1937 r. Wycieczka przed cerkwią, miejscowość nieznaną

¹²¹ *Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia. Ćwiczenia cielesne.* Lwów 1933, s. 20–21.

¹²² *Program...*, dz. cyt., *Język polski.* Lwów 1933, s. 59–60.

¹²³ *Program...*, dz. cyt., *Nauka o przyrodzie.* Lwów 1933, s. 36–37.

¹²⁴ *Program...*, dz. cyt., *Geografia.* Lwów 1933, s. 30–31.

¹²⁵ *Program...*, dz. cyt., *Język polski.* Lwów 1933, s. 20–21.

¹²⁶ Tamże, Lwów 1933, s. 15. zalecano wycieczki do muzeum, zbiorów, magazynów, *obserwacji i omawiania wartości estetycznej przedmiotów użytkowych, okazów sztuki ludowej, wnętrz mieszkalnych, mebli zabytkowych i współczesnych, oryginałów lub reprodukcyjnych dzieł malarzy polskich: Matejki, Grottgera, W. Kossaka, Wyspiańskiego, Chełmońskiego, Tetmajera i innych.*

¹²⁷ *Program...*, dz. cyt., *Język polski.* Lwów 1933, s. 46–48. Zalecano praktycznie nauczać zachowania się na drodze, ulicy, w ogrodzie, parku, chodzenie pojedynczo i w gromadzie [...] właściwe przechodzenie przez jezdnię, wsiadanie do tramwaju lub autobusu i wysiadanie z tramwaju lub autobusu.

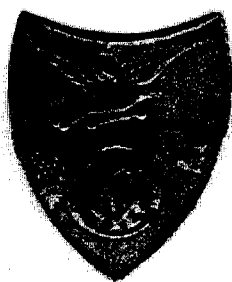
stem świadomości narodowej i czerpała wzory z działalności turystycznej żywołu polskiego, dominującego na wspólnie zamieszkiwanym terenie. W rozwoju idei turystycznych wśród społeczeństwa ukraińskiego brały udział jednostki oświatowe oraz pierwsze ukraińskie organizacje kultury fizycznej, tj.: „KLK”, „Płaj”, „Płast”, „Sokił” i UZS rozwijały ją również sekcje turystyczne większości klubów sportowych.

ROZDZIAŁ IV

Organizacje młodzieżowe kultury fizycznej (1894–1939)

1. Zarys rozwoju Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokił”

Duże znaczenie w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej miały wzory polskie, naśladowane przez żywość ukraiński. Wielu młodych Ukraińców, przed powstaniem odpowiednika ukraińskiego, uczęszczało na zajęcia polskiego „Sokiła”, co budziło

Fot. 127. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokił” 1894 r. – znaczki noszone przez jego członków

obawy o ich polonizację¹. Stąd wzór statutu oraz inne wskazówki organizacyjne ukraińscy działacze zaczerpnęli od czeskiego „Sokoła”. To wzory czeskie były dominujące, tym bardziej że wielu młodych Ukraińców, studiując w Pradze, przyswajało sobie założenia ideowe praskiego sokolstwa. Działania polskich i czeskich organizacji przełamywały negatywną świadomość społeczeństwa ukraińskiego do idei sokol-

stwa, które komentowało zabiegi skierowane na założenie tego towarzystwa ...naszo nam „Sokiła”? – pitaly odni – chiba my polaky, czy czechy, szczoby zabawlatysia takymy durnotamy? To szczo insze polaky, majut’ groszi, majut’ syłu, to treba im „Sokiłiw! – kazaly inszi apostoły wagannia...² W takiej sytuacji społecznej, powoli i z trudem, W. Nahirny i W. Ławriwski gromadzili sympatyków wokół idei sokolej³.

Na początku XX w. doszło do powstania ruchu sportowo-gimnastycznego ukraińskiej diaspory oraz powstania pierwszych form organizacji zawodów

¹ Por. E. Żarski: *Wytiah z Encyklopediji Ukrajinstwa*. [w:] *Sokił-Bat’ko sportowo-ruchankowe towarystwo u Lwowi. Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 5–8; O. Waceba, *Narys z istoriji...*, dz. cyt., s. 14–17.

² I. Jaroslawenko: *Pamjat’ ne wmre, ne zahyne*. Karpaty 1991, s. 4.

³ W. Nahirny: *Z mojih spomyniw*. Lwiv 1935, s. 45.

w Ukraińskich Sportowych Towarzystwach Galicji. W zakresie instytucjonalizacji ukraińskiej działalności sportowej, pierwszeństwo przypisać należy Towarzystwu Gimnastycznemu „Sokił”. Idea powstania ukraińskiego „Sokiła”, łączy się z pobyttem delegacji sokolstwa czeskiego, na pierwszym Zlocie Sokolstwa Polskiego,

Fot. 128. Wzór sztandaru ukraińskiego „Sokiła” (z napisem: „Gdzie siła – tam wola”)

z okazji 25-lecia działalności „Sokoła-Macierzy” we Lwowie, w dniu 6 czerwca 1892 r.⁴ To wówczas doszło do spotkania uczestniczących w uroczystościach sokolów czeskich z szerokim ukraińskim przedstawicielstwem stronnictw i partii politycznych. W Wiedniu w 1892 r. przy studenckim towarzystwie „Sicz” utworzono pierwsze sportowe grupy ćwiczące szermierkę i strzelectwo. Powstaniu pierwszego gniazda „Sokiła” towarzyszyły dążenia polityczne do zjednoczenia społeczeństwa ukraińskiego wokół idei sokolej. Kolejna wizyta czeskich sokolów miała miejsce 17 lipca 1892 r.⁵ Wówczas doszło do spotkania w „Narodowym Domu” we Lwowie, gdzie przy dużej pomocy czeskich sokolów uchwalono statut opracowany przez W. Ławriwskiego. W czasie spotkania upadły proponowane przez Wołodymyra Kulaczkowskiego dla tej organizacji nazwy: „Lew” i „Sicz”⁶. Przyjęto nazwę bardziej słowiańską – *Ukrajinske Ruchankowe Towarystwo „Sokił”*. Wśród uczestników tego spotkania przeważała młodzież akademicka oraz członkowie towarzystwa rzemieślniczego „Zoria”. Wprawdzie statut zatwierdziło 2 listopada 1892 r. Namiestnictwo Cesarskie we Lwowie, jednak na zatwierdzenie statutu przez cesarza czekano dość długo, napotykając trudności w jego rejestracji, mimo że był wierną kopią statutu „Sokoła” czeskiego i takim samym posługiwało się sokolstwo polskie w Galicji. Dopiero po wprowadzeniu punktu o rozszerzeniu zasięgu działania „Sokiła” na teren Bukowi-

⁴ We Lwowie 6 czerwca 1892 r. TG „Sokół-Macierz” zorganizowało uroczystości 25-lecia swojej działalności. Uczestniczyła w nich 150-osobowa delegacja czeskiego „Sokoła” z Pragi, pod kierownictwem druha Sznajdera.

⁵ I. Boberski, *Ukrajinske...*, dz. cyt., s. 5; M. Hubczak: *Spomyny pro poczatyky naszoho Sokoła „Sokilski Wisty”*, 1929 nr 9, s. 6.

⁶ I. Boberski, *Ukrajinske...*, dz. cyt., s. 6.

ny, statut został zatwierdzony przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Wiedniu 1 sierpnia 1893 r. (uchwała Nr 62583)⁷.

Pierwsza wzmianka o założeniu ukraińskiego „Sokiła”, została zamieszczona w czeskim „Sborniku sokolim” w artykule J. Sznajdera, pt.: *Nase hesla*⁸. Napisał on: *nareszcie komitet organizacyjny 11 lutego 1894 roku doprowadził w sali „Ruskiej Biesiedy” przy ulicy Wirmieńskiej 2 do Pierwszego Walnego Zebrania ukraińskiego gimnastycznego towarzystwa „Sokil”...*⁹ Wybrano wówczas pierwszego

Fot. 129. Pamiątkowe zdjęcie członków stryjskiego „Sokiła” 18.03.1906 r. (zbiory własne)

prezesa „Sokiła”, którym został W. Nahirny oraz powołano cztery komisje: budowy domu, zabawową, mundurową i pożarniczą. Na drugim posiedzeniu zarządu lwowskiego „Sokiła”, które odbyło się 18 lutego 1894 r., przyjęto ostatecznie statut oraz program działalności¹⁰. Datę tę uważa się za początek działalności ukraiń-

⁷ Archiwum Obwodowe we Lwowie, F. 1, op. 52, spr. 136; *Rejestr towarzystw województwa lwowskiego*, lp. 181; CPHAU, F. 146, op. 25, spr. 222, s. 1–3; F. 201, op. 1, spr. 307. s. 1, 24, *Ukraińskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokil”*; zob. O. Gołoblin, W. Gołubiczy, W. Krawciw, I. Koszetyweć, A. Żukowski: *Encyklopedia Ukrainoznawstwa, część słownikowa* 8. Paryż – Nowy Jork 1976, s. 2940–2941.

⁸ W. Ławriwski: *Sokol – kalendar na rik 1895*. Lwów 1894, s. 113.

⁹ Tamże, s. 3.

¹⁰ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 38, s. 35, *Program działalności gimnastyczno-sportowej „Sokiła”*. Sformułowano w nim następujące cele: prowadzenie szkolenia gimnastycznego (prowadzący – M. Gamota), doskonalenie szermierki pod kierunkiem Teofila Dżulińskiego (w tym pierwszym kole uczyło się fechtunku 13 osób), szkolenie w zakresie łyżwiarstwa (na wynajętym stawie), naukę jazdy na rowerze (od 1897 r.), wynajęcie lub budowa własnej sali gimnastycznej, zakupienie przyborów i przyrządów gimnastycznych, własnej flagi oraz jednakowych kostiumów sportowych (flaga miała mieć kolor granatowy, a w tle złotego lwa). Planowano: założyć koło muzyczne (organizator

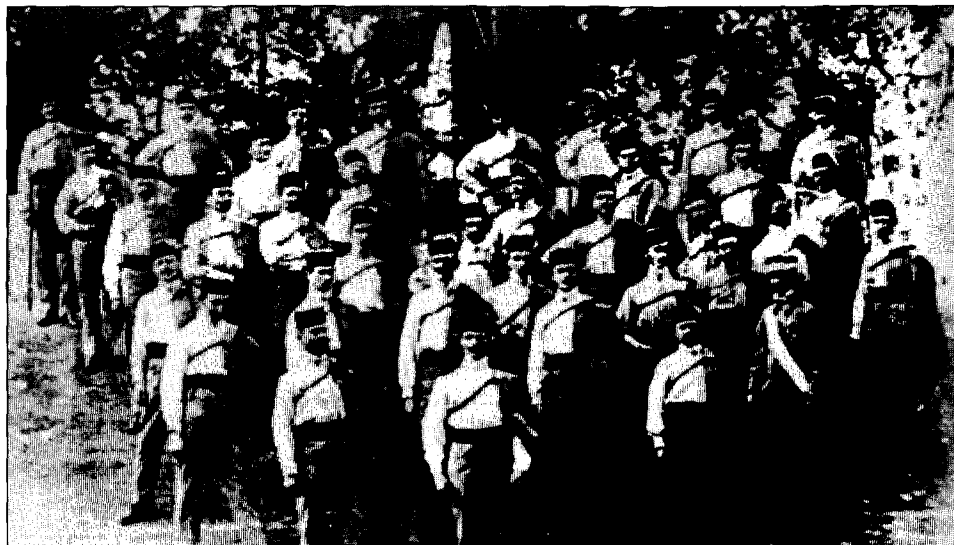
Fot. 130. 1912 r. Przedstawiciele UTG „Sokil” na jubileuszowym ogólnosłowiańskim zlocie w Pradze (pocztówka ze zbiorów autora)

skiego „Sokiła”. Statut Gimnastycznego Towarzystwa „Sokil” we Lwowie obowiązywał aż do jego ponownej rejestracji w 1921 r. W pierwszej wersji statutu znajdują się główne cele towarzystwa. W § 1 statutu wymienia się wśród nich ćwiczenia gimnastyczne, wspólne wyprawy, zabawy i spotkania, a także przygotowania do działalności przeciwpożarowej, strzelanie do celu, jeździectwo, jazdę na *skorochodach* (rowerach), pływanie, wiosłowanie, szermierkę, śpiew i muzykę. Swoją działalność organizacyjną opierano na spotkaniach i dyskusjach nad sprawami gimnastycznymi, na organizowaniu festynów, gimnastycznych pokazów oraz amatorskich przedstawień teatralnych. Organizacja mogła zakładać filie na terenie całej Galicji i w Bukowinie. W dalszych paragrafach zapisano wymogi stawiane członkom towarzystwa dotyczące przynależności, obowiązków i zadań, a także znajdował się zapis o funduszu organizacji. Na uwagę zasługuje zapis w statucie dopuszczający członkostwo w organizacji sokolej młodzieży za zgodą rodziców lub prawnych opiekunów, używaną mowę – język ukraiński, stosowany herb – lew na niebieskim polu, okrzyk „Bodrymoś” oraz posiadanie własnego proporca ze znamieniem¹¹. Statut wskazując jako spadkobiercę majątku w razie rozwiązania

E. Łukaszczyk) i wokalne (rozpoczęło działalność w 1894 r. pod kierunkiem Denisa Syczynskiego), założyć bibliotekę (gromadzono ukraińskie oraz czeskie i polskie książki, w 1892 r. było ich ponad 1000), uruchomić sokole wydawnictwo.

¹¹ Regulamin sztandaru Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil” autorstwa J. Winckowskiego znajduje się w Bernardyńskim Archiwum, f. 312, op. 1. spr. 13.

„Sokiła” na Towarzystwo „Dniester” podkreślał rolę, jaką w założeniu wnieśli członkowie tej organizacji¹². Posiedzenia Zarządu w latach 1892–1894 odbywały się w pomieszczeniach „Zorzy” lub w pokojach „Narodnoji Torhowli”. Od 15 marca

Fot. 131. Pamiątkowe zdjęcie działaczy podczas Jubileuszowego Szewczenkowskiego sokilskozłotu „Sokił-Bat’ko” w 1914 r.

1894 r. posiedzenia Zarządu „Sokiła”, przeniesiono do własnych pomieszczeń, w budynku przy ulicy Podwalnej 7¹³. W budynku znajdowała się sala gimnastyczna, o wymiarach 5 x 5 m¹⁴.

Początkowo struktura Towarzystwa składała się z Zarządu oraz 5–7-osobowych komisji: zabawowej, gimnastycznej i odzieżowej. Struktura ta była później rozbudowywana o inne komisje. Komisje dały początek wielu późniejszym instytucjom we Lwowie, tj.: Wyższemu Instytutowi Muzycznemu, ukraińskim galanteryjno-papierniczym bazarom we Lwowie, Stanisławowie i Stryju, „Ukraińskiemu Wydawnictwu Nut” i Sokilskiemu Teatrowi we Lwowie, a na terenie całej Galicji powiatowym kasom kredytowo-zapomogowym, z oddziałami między innymi dla urzędników i duchownych¹⁵. Po czterech latach działalności „Sokił” zrzeszał ponad 200 osób, wśród których najwięcej było studentów, rzemieślników, inżynierów,

¹² Ustaw gimnastycznoho towarystwa „Sokił” u Lwowi. Lwów 8.12.1892 r. [w:] „Sokił-Bat’ko” Sportiwno-Ruchankowe Towarystwo u Lwowi. Almanach 1894–1994, s. 9–11.

¹³ Tamże, s. 5–8; I. Boberski, *Ukrajnińskie...*, dz. cyt., s. 7.

¹⁴ I. Boberski, *Ukrajnińskie...*, dz. cyt., s. 7–8.

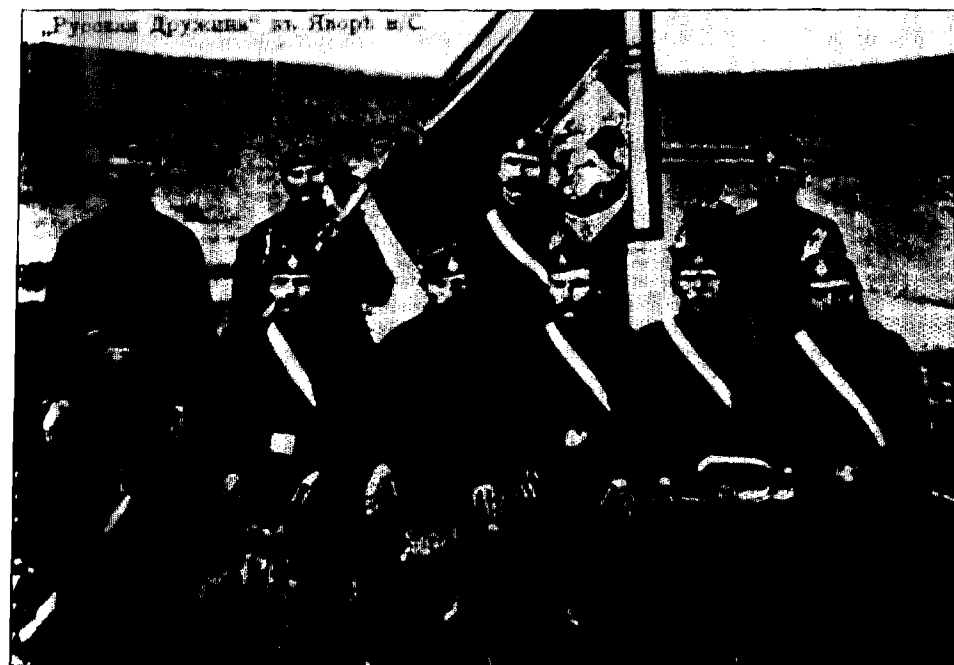
¹⁵ A. Omelczuk: *Trydziat’ pjat’ lit Sokilskich Wistej*. „Sokilski Wisty”, 1929 nr 9, s. 2–3.

ów, nauczycieli oraz duchownych. Działalność prowadzona była w oparciu o składki członkowskie¹⁶. Wielkość składek zależała od zamożności, pierwszymi darczyńcami na rzecz „Sokiła” byli między innymi Wasylj Nebilowec, który podarował – 10 000 koron i Grigorij Wrzeciona – 15 000 koron¹⁷.

W krótkim okresie stowarzyszenie „Sokił” stało się, obok „Proswity”, „Narodnoji Torhowli” (Narodowego Handlu), „Dniestru” i innych organizacji, głównym ośrodkiem rozwoju ukraińskiej tożsamości narodowej, kultury, oświaty, sportu i wychowania fizycznego, dostępnych dla wszystkich warstw społeczności¹⁸. Zajęcia programowe gniazda, prowadzono we

Fot. 132. Pamiątkowy znaczek zlotu im. Szewczenki 8.06.1914 (25-littja ST Ukraina. Lwów 1936)

Fot. 133. 1914 r. Pamiątkowe zdjęcie członków UTG „Sokił” z Jaworowa nad Sanem (pocztówka ze zbiorów autora)

l. wowie, w skromnej sali przy ulicy Podwalnej 7. Pierwszym prezesem (hołowojju) gniazda wybrano Wasyla Nahirnogo (1892–1900), a naczelnikiem Wołodymy-

¹⁶ Tamże, s. 12.

¹⁷ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 158, s. 15, *Sprawozdanie finansowe „Sokiła” za lata 1894–1900*.

¹⁸ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 12, s. 2, *Program Walnego Zebrania „Sokola”*.

ra Ławriwskiego¹⁹. Lwowskie gniazdo ukraińskiego „Sokiła” realizowało przede wszystkim program polityczny, związany z umacnianiem jedności narodowej, poczuciem narodowej siły, godności oraz obowiązków wobec narodu, poprzez podnoszenie i upowszechnianie kultury fizycznej, a także wytrwałości i energii, przy-

Fot. 134. Członkowie UTG „Sokil” przed paradą na zlocie we Lwowie w dniu 28.06.1914 r. (pocztówka ze zbiorów autora)

jemności i rozumienia wspólnej pracy w silnej grupie oraz dyscypliny i posłuszeństwa. Z postanowienia statutowego wynika, że „Sokil” stawiał sobie podobne cele, jak inne słowiańskie organizacje sokole, przedkładając jednak wartości narodowe nad wychowanie fizyczne. Towarzystwo to, obok „Proswity” i „Ridnoj Szkoły”, było jedną z najważniejszych organizacji rozwijających kulturę narodową wśród Ukraińców. W programie działania „Sokiła” pojawiła się większość z założeń programu „Proswity”, skierowanych na propagowanie kultury ukraińskiej. Były to działania sokole, związane z prowadzeniem bibliotek oraz organizowaniem wykładów dla szerokiej społeczności, zwłaszcza wiejskiej. W 1902 r. w lwowskim „Sokile” dużą popularnością cieszyła się sekcja muzyczna. Jej członkami byli wybitni ukraińscy muzycy. Kierujący sekcją Jarosław Więckowski (Jarosławenko) do słów W. Kocowskiego skomponował muzykę do sokilskiego hymnu²⁰. Pod

¹⁹ W. Nahirny, *Z moich spomyniw*, dz. cyt., s. 45.

²⁰ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 38, s. 15, 164, *Protokóły posiedzeń Zarządu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil” we Lwowie w latach 1894–1914*; W. Nahirny, *Z moich spomyniw*, dz. cyt., s. 45; Uchwała, jaką podjęli 25 marca 1903 r., dotycząca powołania na bazie sekcji muzycznej Wyższej Szkoły Muzycznej, okazała się kolejną cenną inicjatywą działaczy zarządu lwowskiego „Sokiła”. O wykonaniu tego hymnu w czasie pierwszego występu „ruskich sokołów” na wieczorku urządzonym przez polskiego „Sokoła” 6 kwietnia 1902 r. wspomina E. Cenar w artykule pt.: *Pierwszy występ Ruskiego Sokoła*. „PGS”, 1902 nr 5, s. 35–36.

egidą „Sokiła” wydawano również książki w języku ukraińskim. Z inicjatywy „Proswity” lwowski „Sokil” organizował instruktorskie kursy oraz pokazy gimnastyki. Dzięki inspiracji i pomocy finansowej działaczy „Proswity”, „Sokiła-Bat’ko” wykupił we Lwowie plac dla potrzeb organizacji ukraińskich, o charakterze sportowo-gimnastycznym²¹. Wspomaganie ruchu sokilskiego przez „Proswitę” przejawiało się w finansowym wsparciu organizowanych przez „Sokiła-Bat’ko” ogólnoukraińskich zawodów sportowych pod nazwą „Zaporoskie Igrzyska”. Dla zwycięzców w zawodach „Proswita” przyznawała swoje najlepsze wydawnictwa²².

Początki działalności ukraińskiego „Sokiła”, w latach 90. XIX w., nie były łatwe. Przeżywał on wtedy okresy застою i braku poparcia ze strony społeczeństwa. Potwierdza to ilość odbywanych posiedzeń Zarządu, w latach 1894–1897 r. W 1894 r. zebrań tych było – 21, w 1895 i 1896 r. – 28, w latach 1897–1899 tylko 7. Wśród członków zarządu dochodziło do wielu nieporozumień, zarówno na tle organizacyjnym, jak i politycznym. W czerwcu 1897 r. z funkcji naczelnika stowarzyszenia zrezygnował Wasyl Nahirny, a członkowie zarządu w lipcu poddali pod głosowanie odwołanie ze stanowiska sekretarza zarządu Wołodymyra Ławriwskiego. Był on przeciwnikiem rusofilii i nie chciał dopuścić do ich udziału w planowanych uroczystych obchodach 50-lecia zniesienia pańszczyzny w Galicji²³. Zapowiadało się na odejście dwóch najbardziej zasłużonych działaczy dla ukraińskiego „Sokiła”²⁴. Decyzje te wiązały się ze ścięciem się w zarządzie „Sokiła” przedstawiceli partii narodowej i rusofilskiej. Walczyli oni między sobą, by przejąć kontrolę nad działalnością sokołą. Spory te musiały przybrać ostrą formę, skoro włączyła się w nie policja, a o całej sytuacji

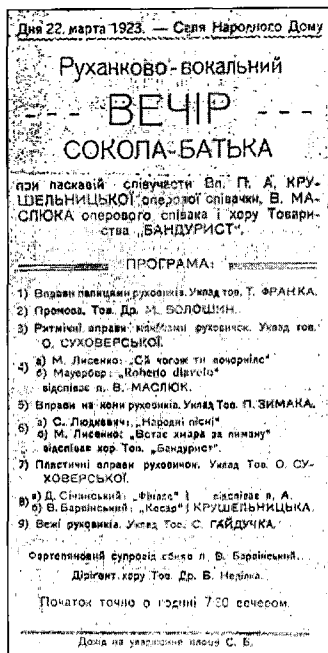
Fot. 135. 1915 r. Iwan Boberski czołowy ideolog rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej

²¹ CPHAU, f. 348, op. 1, spr. 250, s. 11, *Sprawozdanie z organizacji Ukraińskich Zaporoskich Igrzysk*.

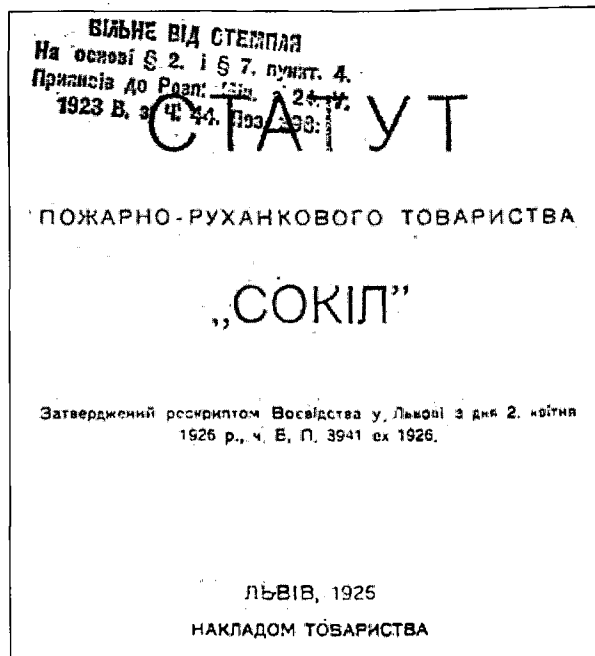
²² CPHAU, f. 348, op. 1, spr. 491, s. 25, *Ukraińskie Zaporoskie Igrzyska*.

²³ E. Żarski: *40-littia Sokoła*. „Żyttia i Znannia”, 1934 nr 6, s. 164.

²⁴ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 38, s. 92, *Protokóły posiedzeń Zarządu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil” we Lwowie w latach 1894 – 1914*; O tej sytuacji pisały gazety – „Ruslan” 3 X 1897, „Diło” 11 XI 1897, „Dziennik Polski” 1 XII 1897 i 29 XII 1897, „Monitor” 7 XII 1897 oraz czerniowiecka „Bukowyna” 7 XII 1897.

Fot. 136. 12.03.1923 r. Zaproszenie „Sokila-Bat’ko” na recital W. Masłjuka i chóru „Banduryst”

Fot. 137. 1926 r. Strona tytułowa „Statutu Pożarniczo-Gimnastycznego Towarzystwa >Sokil<”

rozpisywały się ukraińskie i polskie gazety. Program działania „Sokila” w tym okresie miał silne zabarwienie narodowe, które wprowadził ówczesny zastępca prezesa towarzystwa, Roman Cehłyński²⁵. Próbę opanowania ruchu sokolego podejmowało również ugrupowanie prorosyjskie „Moroza”, określane przez Ukraińców jako *partia staro-ruskaja*²⁶.

Walka polityczna o władzę w „Sokile” przebiegała, od momentu założenia – przez prawie dziesięć lat – do 1901 r. Na VIII Walnym Zebraniu „Sokila”, które odbyło się na początku 1901 r., wybrano na przewodniczącego Alfreda Budzinowskiego. Pełnił on wówczas funkcję nauczyciela gimnazjalnego oraz był zastępcą Iwana Boberskiego²⁷. W wyborach zdecydowaną porażkę ponieśli przedstawiciele kierunku rusofilskiego. Wśród działaczy miejsce zajęli przedstawiciele młodego ukraińskiego pokolenia, w tym również trzej synowie Iwana Franki – Andrzej, Taras i Piotr²⁸. Jednym z głównych celów przyjętych na zebraniu było upowszechnianie idei sokolej, zmierzającej do powstania, we wszystkich miejsco-

²⁵ Tamże, s. 132

²⁶ A. Omelczuk, *Trydziat' pjat' lit...*, dz. cyt., s. 3.

²⁷ CPFAU, f. 312, op. 1, spr. 38, s. 147, *Protokóły posiedzeń...*, dz. cyt.,

²⁸ Tamże, s. 132.

wościach Galicji, ukraińskiej organizacji afiliowanej do lwowskiego „Sokila”²⁹. Po raz pierwszy przedstawiciele „Sokila” wystąpili publicznie, z inicjatywy ówczesnego naczelnika Alfreda Budzinowskiego³⁰, w „Wieczorku gimnastycznym”, który odbył się 6 kwietnia 1902 r. w sali „Sokoła” polskiego we Lwowie³¹. Na program imprezy składały się przemówienia przedstawicieli sokolstwa polskiego i ukraińskiego oraz część wokalnno-muzyczna i pokazy gimnastyczne³². Edmund Cenar, relacjonujący w „Przewodniku Gimnastycznym >Sokól<” pobyt ruskich sokolów, wspomina o konieczności prowadzenia wspólnych działań, budujących zgodę obu narodów. A. Budzinowski należał do inicjatorów, propagowania wśród miejskiego społeczeństwa ukraińskiego oświaty przeciwpożarowej³³, a także upowszechniał naukę szermierki i kolarstwa. A. Budzinowskiemu przypisuje się wzrost ilości filii sokilskich, szczególnie wśród wiejskiej części społeczeństwa ukraińskiego.

Fot. 138. Lwów 1928 r. Kierownictwo UTG „Sokil” Lwów

Przełom XIX i XX w. charakteryzował się w rozwoju kulturalnym masowym przystępowaniem Ukraińców do organizacji sokolich. Wynikało to zapewne z dążenia społeczeństwa do zjednoczenia narodowego³⁴. Ośrodki „Sokila” powstawa-

²⁹ CPFAU, f. 312, op. 1, spr. 39, s. 22. *Materiały VIII Walnego Zebrania lwowskiego Towarzystwa „Sokil” 1901 r.*

³⁰ Tamże, CPFAU, f. 312, op. 1, spr. 39, s. 147.

³¹ E. Cenar: *Pierwszy występ Sokola ruskiego*, „Przewodnik Gimnastyczny >Sokól<”, 1902 nr 5, s. 35–36. Szerzej o tym pisze I. Kopacz: *Z moich Sokil’skich spomyniw*, „Sokilski Wisty”, 1934, s. 7.

³² „Przewodnik Gimnastyczny >Sokól<”, 1902 nr 5, s. 35–36.

³³ A. Budzinowski: *Turystyka*. Lwów 1909, s. 16; *Požarnyk*. Lwów 1909; *Podręcznik dla pożarniczych w miasteczkach i wsiach*. Lwów 1927, s. 71.

³⁴ O. Dymyn: *Istoria legionu UCC*. Lwów 1936, s. 4.

ły nie tylko na wsi, gdzie liczebnie przeważała ludność ukraińska, ale również w większych miastach, gdzie dominował żywioł polski³⁵. Wielkie zasługi dla rozwoju „Sokiła” miał Iwan Boberski, który pełnił funkcję naczelnika (*hołowy*) „Sokiła”, w latach 1908–1914, a od 1921 r. kierownika grona nauczycielskiego tej organizacji. Za jego prezesury „Sokił” rozszerzył swoją działalność na całą Galicję, najpierw w większych miastach (1902 r. – w Stanisławowie), potem w mniejszych, a także na wsiach, gdzie powstawały przede wszystkim filie gimnastyczno-pożarnicze. Przyjmowały one nazwy: „Sicz” lub „Sokił”, w połączeniu z nazwą miejscowości – siedziby filii³⁶. W 1906 r. zajęcia gimnastyczne „Sokiła”, z budynku przy ul. Kopernika 9 we Lwowie, przeniesiono do nowego budynku „Dnistra”. Sala gimnastyczna w tym budynku miała wymiary 7,5 x 15 m³⁷. I. Boberski przygotowanie w zakresie (teoretyczne i praktyczne) kultury fizycznej zdobył na zagranicznych kursach, między innymi w Czechach. Dzięki niemu rozpoczęto wprowadzać do programu „Sokiła”, oprócz gimnastyki i lekkoatletyki, również sportowe gry zespołowe: piłkę nożną i siatkówkę (po 7 latach jego miejsce instruktora zajął Jurij Semojtuk). Od 1908 r. upowszechnił akcję zbierania funduszy na zakup własnego Ukraińskiego Horodu³⁸.

W 1909 r. nastąpiło połączenie stowarzyszeń „Sokiła” i „Siczy” w centralną organizację pod nazwą „Sokił-Bat’ko”, która obejmowała wszystkie jednostki ćwiczeń ruchowych³⁹. Strukturę ukraińskiego „Sokiła” w 1914 r. tworzyły 974 filie z około 70 000 członków⁴⁰. Wzrost liczby założonych filii „Sokiła”, w latach 1910–1911, wiązał się z powszechną mobilizacją społeczeństwa ukraińskiego, przygotowującego się do I Ukraińskiego Krajowego Zlotu Organizacji Sokilskich w 1911 r. Ze strony władz austriackich złagodzeniu uległy wymagania związane z rejestracją ukraińskich organizacji sokilskich, które należy łączyć z mobilizacją wojenną⁴¹. Najwięcej sokilskich towarzystw powstało w powiecie lwowskim i na Podolu,

³⁵ I. Boberski: *Wporiad*. Lwów 1909, s. 58.

³⁶ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 39, s. 2, *Uchwała dotycząca tworzenia filii „Sokiła” 1903 r.*

³⁷ I. Boberski, *Ukraińskie...*, dz. cyt., s. 8–9.

³⁸ S. Hajduczok, *Chronika zakupna Ukraińskiego Horodu...*, dz. cyt., s. 11.

³⁹ I. Boberski, *Ukraińskie...*, dz. cyt., s. 14. Zjazd „Proswity” w 1909 r. zatwierdził nazwę centrali „Sokił-Bat’ko” (Sokił-Ojciec), a także zezwolił na wybór przez działaczy jednej z dwóch nazw dla utworzonego gniazda, „Sokił”, albo „Sicz”.

⁴⁰ E. Czechowicz, W. Kubijowicz, Ł. Łukajewicz (red.): *Ukraiński Statystyczny Rocznik 1935*. Kraków–Lwów 1935. Szerzej pisze o tym: O. Waceba: *Narys istoriji zachidno-ukraińskiego sportywnoho ruchu*. Lwów 1997, s. 31; „*Sokół*” *Czechosłowacki*. Praga 1932, s. 13. W 1904 r. „Sokół” czeski liczył 50 000 osób. Rozwój liczebny „Sokoła” polskiego: 1904 r. – 1 500 osób, 1907 r. – 18 700. Ukraiński „Sokół” w: 1902 r. posiadał – 3 filie, 1903 r. – 70, 1904 r. – 170, 1905 r. – 243, 1906 r. 319, 1907 r. – 373, 1908 r. – 400, 1909 r. – 465, 1910 r. – 601, 1911 r. – 728, 1912 r. – 811 a w 1913 r. – 909. Zob. S. Kalabiński: *Antynarodowa polityka endecji w rewolucji 1905–1907*. Warszawa 1955, s. 328–334.

⁴¹ S. Hajduczok: *Dejaki cyfry pro sokilsku orhanizaciju za 35 lit’*. „Sokilski Wisty”, 1929 nr 9, s. 8.

najmniej na Bukowinie, gdzie przede wszystkim działały wiejskie oddziały „Siczy”⁴². Jako pierwsze w 1902 r. powstały miejskie filie w Kołomyi, Przemyślu i Stanisławowie, a w następnych latach w innych miastach⁴³.

Tabela 20

Chronologia powstawania ukraińskich organizacji „Sokił” w Galicji w latach 1894–1908

Miejsce powstania	Miesiąc	Rok
Lwów	listopad	1892
Stanisławów	maj	1902
Przemyśl	lipiec	1902
Kołomyja	sierpień	1902
Sambor	styczeń	1903
Bodzanów	lipiec	1903
Czortków	wrzesień	1903
Wynnyky	październik	1903
Tarnopol	grudzień	1903
Kamionka Strumiłowa	marzec	1904
Buczacz	marzec	1904
Kuty	maj	1904
Jaworów	czerwiec	1904
Komarno	czerwiec	1904
Brzeżany	grudzień	1904
Złoczów	wrzesień	1905
Stryj	styczeń	1906
Halicz	marzec	1906
Trembowla	marzec	1906
Chodorów	czerwiec	1906
Horodenka	lipiec	1906
Czerniowce	lipiec	1907
Sokal	sierpień	1908
Dolina	sierpień	1908

Źródło: Materiały CPHA Ukrainy we Lwowie: E. Czechowicz, W. Kubijowicz, Ł. Łukajewicz (red.): *Ukraiński Statystyczny Rocznik 1935*. Kraków – Lwów 1935; O. Waceba, *Zarys istoriji...*, dz. cyt., s. 31.

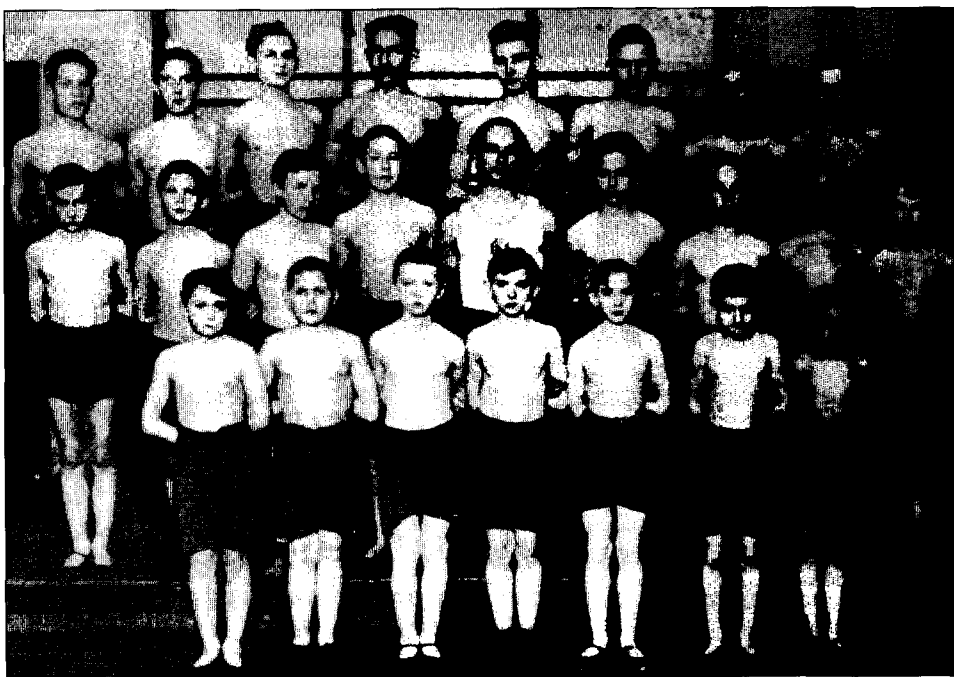
W 1911 r. organizacje sokilskie najliczniej powstały w powiecie lwowskim, było ich 47, w rohatyńskim 34 oraz w stryjskim 49⁴⁴. Oprócz działalności gimnastyczno-sportowej i pożarniczej, „Sokił” prowadził działalność kulturalno-oświatową, w zakresie nauki śpiewu, muzyki oraz działalności teatrów amatorskich.

⁴² *25-littia ST „Ukraina”*, dz. cyt., s. 19–23.

⁴³ „*Diło*” 1912 nr 2, s. 5; nr 9, s. 5; nr 12, s. 6; nr 140, s. 6.

⁴⁴ E. Czechowicz i inni (red.): *Ukraiński Statystyczny Rocznik 1935*, dz. cyt.; Na podstawie materiałów CPHAU we Lwowie.

Największy wkład w rozwój ukraińskiego sokilstwa miał Iwan Boberski. Pod jego przewodnictwem, od 1908 do 1914 r., ilość towarzystw wzrosła o 374. Był w tym czasie głównym ideologiem programu ukraińskiego „Sokiła”. Dynamika rozwoju liczebnego w ciągu 20 lat organizacji sokilskiej, tj. w latach 1894–1914 była impo-

Fot. 139. 1932 r. Grupa tzw. „dorostu” sokilskiego w środku grupy przewodnik ćwiczeń P. Dicio

nująca, działalność rozpoczęły bowiem w tym okresie aż 974 towarzystwa⁴⁵. I. Boberski brał czynny udział w szkoleniu instruktorów sokilich. Od 1901 r. pełnił funkcję naczelnika „uczytelskiego krężka”. Do jego uczniów należeli między innymi późniejsi działacze: Stepan Hajduczuk, Piotr i Taras Franko, Eugeniusz Lubowicz⁴⁶. W 1912 r. „Sokił-Bat’ko” rozpoczął organizowanie sokilskich oddziałów – sekcji strzeleckich, których głównym inicjatorem i strategiem był Stepan Horuk. Oddziały te przyjęły nazwę: Gimnastyczno-Strzeleckie Towarzystwa „Sokił”. W celu rozpowszechniania wśród społeczeństwa ukraińskiego idei „Sokiła”, organizowano zloty okręgowe (w 1906 r. w Stryju, w 1910 r. w Tarnopolu) oraz krajowe (we Lwowie w 1911 r. i 1914 r.)⁴⁷. W lipcu 1901 r. ukraińscy sokoli

zostali zaproszeni (telegraficznie) do wzięcia udziału we Wszechsłowiańskim Zlocie w Pradze⁴⁸.

Kolejne zaproszenie od czeskich „Sokołów”, ukraiński „Sokił” otrzymał w 1912 r. Wówczas 30-osobowa delegacja „Sokiła” pod kierownictwem I. Boberskiego wzięła udział w Zlocie Wszechsłowiańskim w Pradze. W składzie delegacji znajdowała się dwójka przedstawicieli „Sokiła” zadnieprzańskiego – Mykoła Michnowski z Charkowa i Iwan Luczenko z Odessy. Zlot ten odbył się w 50. rocznicę powstania Sokolstwa w Czechach⁴⁹. Tuż przed wybuchem I wojny światowej, 28 czerwca 1914 r., przeprowadzono II Zlot sokolstwa ukraińskiego, nazywany Zlotem Szewczenkowskim (z okazji obchodów setnej rocznicy jego urodzin). Wówczas we Lwowie wzięło udział w pokazach 12 000 członków „Sokiła”⁵⁰. Była to manifestacja organizacyjna ruchu sportowego narodu ukraińskiego. Pierwszego dnia w defiladzie uczestniczyło około 10 000 członków ukraińskich organizacji młodzieżowych. Rano przeprowadzono pięciobój, następnie drużynową musztrę (w składzie 8 osób) oraz pokazy gimnastyczne dziewcząt. W trakcie pokazów przygrywała orkiestra. Na zakończenie ćwiczeń strzelców przekazano informację o dokonaniu zamachu na arcyksięcia Ferdynanda⁵¹.

„Sokił-Bat’ko” przed 1914 r. zrzeszał 30 gimnastycznych filii „Sokił”, 552 gimnastyczno-pożarniczych filii „Sokił” i 311 gimnastyczno-pożarniczych filii „Sicz”. Należało do tych organizacji około 50 000 członków⁵². Specyfika stosunków pomiędzy polskim „Sokołem” i ukraińskimi organizacjami „Sokiła”, w związku z narodowymi i politycznymi tendencjami panującymi po obu stronach, wytwarzała wzajemną niechęć. Mimo to należy podkreślić, że aktywność polskich sokolów pomogła utworzyć we Lwowie pierwszą organizację ukraińskiego „Sokiła”. Jak wynika z oceny strony ukraińskiej, w dalszych latach rozwoju – sokilstwo, mocno zintegrowane z ukraińskim nacjonalistyczno-kulturalnym i nacjonalistyczno-patriotycznym ruchem, nie miało warunków do wzajemnych, partnerskich i dobrosąsiedzkich działań⁵³. Stosunki między polskimi a ukraińskimi organizacjami „Sokiła” oraz sportowo-gimnastycznymi towarzystwami przybrały charakter wzajemnie nieprzychylny. Zdaniem Ukraińców, polskie TG „Sokół” dążyło do wprowadzenia hegemonii organizacyjnej, nadrzędnej, nieuznającej samodzielności ukraińskich organizacji sokolich⁵⁴. Świadczą o tym wypowiedzi przedstawicieli obu stron. Na przykład, na zaproszenie „Sokoła” lwowskiego do wzięcia udziału

⁴⁸ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 12, s. 142. *Pierwsze Pożarowe Stowarzyszenie „Sokił” Kopczyńce k/Tarnopola.*

⁴⁹ J. Bodnar: *Na sokilskomu Zdwyzi 1911 roku.* Kanada 1958, s. 15–16.

⁵⁰ I. Boberski, *Ukrajinske...*, dz. cyt., s. 13.

⁵¹ T. Franko, *Istorija...*, dz. cyt., s. 61.

⁵² Tamże.

⁵³ O. Waceba, *Zarys istoriji...*, dz. cyt., s. 31.

⁵⁴ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 38, s. 18, *Relacje dotyczące stosunków...*, dz. cyt.

⁴⁵ O. Waceba: *Zarys istoriji zachidno-ukrajinskocho sportywnoho ruchu.* Lwów 1997, s. 31.

⁴⁶ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 12, s. 2; f. 312, op. 1, spr. 38, s. 160, *Relacje dotyczące stosunków organizacji polskich i ukraińskich Sokolów 1900–1903.*

⁴⁷ „Diło” 1912 nr 9, s. 5.

łu przez sokółów ukraińskich w IV zlocie sokolstwa polskiego we Lwowie w 1903 r. udzielono odpowiedzi: w *sprawi uczasti naszoho sokilstwa w IV zleti polskych „Sokolów”*... I. Boberski podkreślił: ...*wychodząc z założenia, że są to pokazy sprawności fizycznej to udział trzeba wziąć, wychodząc jednak z założenia, że polskie sokolstwo jest organizacją nacjonalno-szowinistyczną, to udziału wziąć nie możemy*...⁵⁵ Charakterystyczna dla tego okresu była sytuacja, w której w latach poprzedzających I wojnę światową, ukraińskie organizacje sokolskie i siczowskie, powstawały przede wszystkim w jednorodnych ludnościowo ukraińskich miejscowościach wiejskich, a polskie w dużych miastach powiatowych⁵⁶.

W okresie do I wojny światowej, pomiędzy obiema organizacjami sokolskimi, działającymi na tym samym terenie, miały miejsce również wspólne pozytywne działania. W pierwszej kolejności należy tu wymienić inicjujący i pozytywny wpływ wzorów polskich na ukraińskie sokolstwo. Nie bez znaczenia było polskie przewodnictwo kulturowe, wynikające na terenach Galicji z różnorodnego wspierania działalności polskiego „Sokoła” przez Radę Krajową, w której kluczowe stanowiska pełnili Polacy. Lepsza pozycja sokołów polskich wiązała się również z uznaniem tej organizacji przez Austriaków jako siły pomocniczej w ewentualnych działaniach wojennych przeciwko Rosji. Istotną pomocą udzielaną przez sokolstwo polskie na rzecz Ukraińców było przyjmowanie ich przedstawicieli na kursy instruktorskie z zakresu metodyki ćwiczeń gimnastycznych, a także przez udostępnianie literatury naukowo-metodycznej. Na przykład w 1896 r., w III zlocie polskiego TG „Sokół” w Krakowie, uczestniczyła w formie obserwatorów ukraińska delegacja *Starszyny ukraińskoho „Sokoła”*⁵⁷. W 1904 r. naczelnik gimnastycznej sekcji lwowskiego „Sokoła” I. Boberski, przebywał na rekonesansie w Krakowie, zapoznając się z architekturą sokołni krakowskiej oraz z budową i urządzeniami parku Jordana. Jego wizyta miała związek z planami budowy podobnych obiektów dla potrzeb ruskiego „Sokoła”⁵⁸.

Na ambicje sportowe Ukraińców wpływały aktywizująco osiągnięcia zawodników polskich, a także m.in. liczba szkolnych sal gimnastycznych. W 1909 r. było ich we Lwowie 26⁵⁹. W działalności gimnastyczno-sportowej dopuszcza-

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

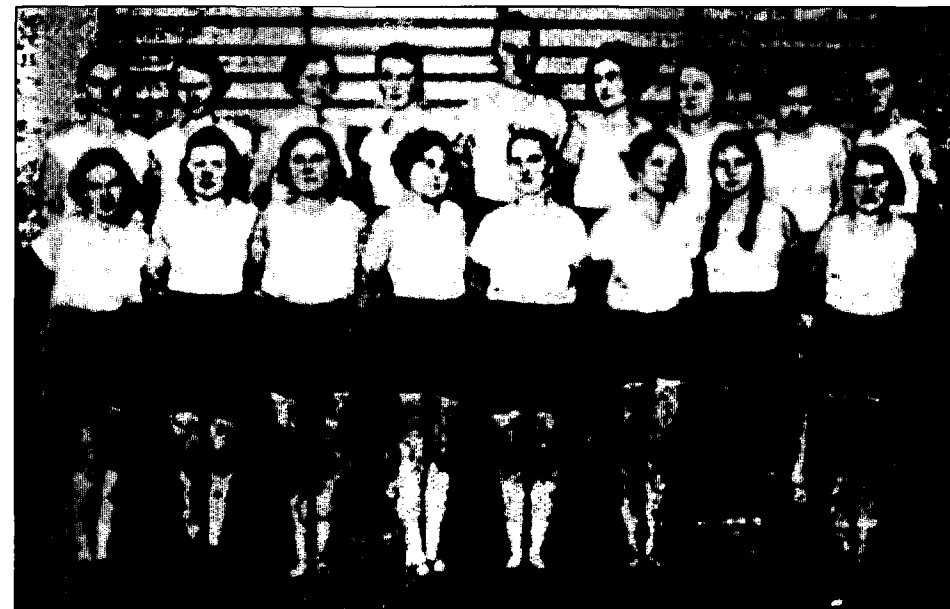
⁵⁷ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 38, s. 70, *Protokóły posiedzeń Zarządu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie w latach 1894–1914. Program działalności gimnastyczno-sportowej; IV Zlot Sokolstwa Polskiego we Lwowie 1903*, Lwów 1903, s. 33; *Pamiętnik IV. Zlotu Sokolstwa Polskiego we Lwowie w dniach 27–29 czerwca 1903*, Lwów 1904, s. 10.

⁵⁸ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 39, s. 49, *Relacje dotyczące stosunków ...*, dz. cyt., w 1904 r. w Wiedniu zwiedził on również sale gimnastyczne oraz ich urządzenia. W jednym z klubów wiedeńskich zapoznał się z regulaminem gry w piłkę nożną. W trakcie powrotu był gościem w klubie sportowym „Slavia” Praga.

⁵⁹ *Lwów posiada ogółem 26 sal gimnastycznych*. „Przewodnik Gimnastyczny >Sokół<” 1909 nr 3, s. 24; *Sale gimnastyczne we Lwowie*. „Przewodnik Gimnastyczny >Sokół<” 1883 nr 11, s. 88. (Kronika).

no się wzajemnych uchybień. Przybierało to często postać konfliktów. Na całość nieporozumień polsko-ukraińskich wpływ miała narastająca chęć dominacji, wynikająca z odrębnych interesów obu narodów, związana z dążeniem do wyzwolenia się i utworzenia własnej państwowości – wolnej Polski i *samo-stijnej* Ukrainy.

Wśród pierwszych, aktywnie działających w zarządzie sokółów, szczególnie wyróżnili się późniejsi zasłużeni dla ukraińskiej historii: Bohdan Lepki (naczelnik i gospodarz), Iwan Belej (redaktor „Diła”), Jurij Tobilewicz (reżyser ukraińskiego

Fot. 140. 1933 r. Pamiątkowe zdjęcie członkiń lwowskiego „Sokila-Bat’ko”

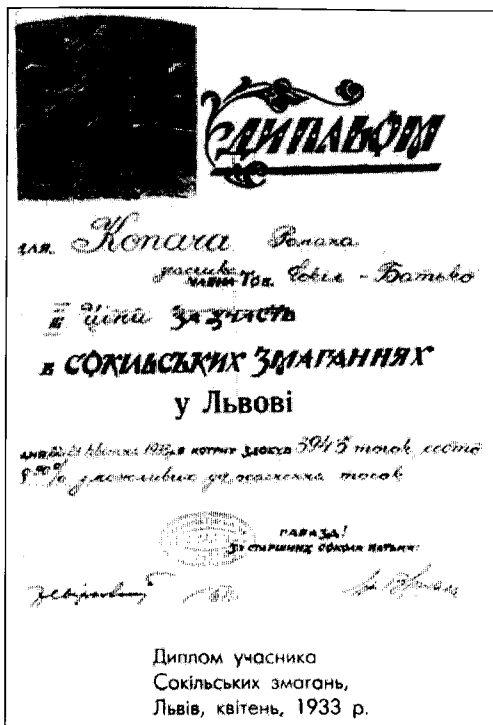
teatru amatorskiego), dr Mykoła Szuchewicz, Denis Łukjanowicz i inni⁶⁰. Jednym z pierwszych członków lwowskiego „Sokoła” byli: Ewhen Martynec – naczelnik „Narodowej Torhowli”, Maria Slobodiwna – aktorka ukraińskiego teatru, Iwan Pasternak – znany archeolog, Antin Chrobaczewski, Eugeniusz Trusz i inni⁶¹. Członkami „Sokoła” byli także: przemyski biskup obrządku greckiego – Josef Kocylowski, przyszedłszy ataman „Siczy” – Kyrilo Tryłowski i znany historyk – Iwan Krypiakewicz⁶².

⁶⁰ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 12, s. 4, 33, *Pierwsze Pożarowe Stowarzyszenie „Sokół” Kopczyńce k/Tarnopola*.

⁶¹ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 38, s. 9, 63, *Protokóły posiedzeń Zarządu Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie w latach 1894–1914*.

⁶² CPHAU, f. 366, op. 1, spr. 13, s. 29. *Zarząd „Sokoła” w latach 1902–1903*; E. Żarski: *Osnowy sokilstwa*. Lwów 1937, s. 9.

W latach 1910–1914 uwidoczniły się znaczne wpływy narodowo-wolnościowej literatury w języku ukraińskim, przemycaanej z terenów Rosji na tereny Austrii. Rozgłaszano w nich poglądy o przynależności „Sokiła” oraz innych ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej do ugrupowań burżuazyjnych, wrogich dla ludu ukraińskiego. Na przykład, wskutek głoszonej demagogii przemyski „Sokił” w 1912 r. stracił prawie połowę swoich członków, którzy odeszli do robotniczo-socjalistycznego towarzystwa „Wola”⁶³.

Fot. 141. 1933 r. Dyplom wręczany na zawodach organizowanych przez „Sokiła Bat’ko”

W okresie I wojny światowej, w latach 1914–1918, podobnie jak w przypadku polskich organizacji sportowych, tak i po stronie ich ukraińskich odpowiedników, ruch sportowy zamarł zupełnie. Spośród wielu działających przed I wojną światową towarzystw, najszybciej rozpoczęło swoją działalność UTG „Sokił-Bat’ko”. Oprócz starych przedwojennych towarzystw sportowych (niektóre nie wznowiły działalności), powstawały nowe stowarzyszenia⁶⁴. W zajęciach „Sokiła” uczestniczyła jedynie młodzież⁶⁵.

Na przeszkodzie rozwoju idei sokolstwa na ziemiach zamieszkiwanych przez Ukraińców znajdujących się w zarządzaniu carskiej Rosji stały ukazy zakazujące działalności wszelkim organizacjom narodowym. Zakaz ten dotyczył również Polaków, których gniazda po rozwiązaniu działalności TG „Sokół” w 1905 r. działały w konspiracji. Wprawdzie wśród członków rosyjskiego „Sokiła” ćwiczyła ludność ukraińska, tworząc nieliczne wewnętrzne grupki⁶⁶, to na terenach Wołynia, pod zaborem rosyjskim, na działanie samodzielnych gniazd ukraińskiego „Sokiła” czy organizacji gimnastyczno-pożarniczych „Sicz” władze carskie nigdy nie wyraziły zgody⁶⁷. Prowadzono tu wobec ludności polskiej jak i ukraińskiej politykę rusyfikacji, tzw. *spajania wszystkich Słowian w jedno państwo rosyjskie*⁶⁸.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego, działalność Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokiła-Bat’ko” stała się dla Ukraińców miejscem wyrażania tożsamości narodowej. Mimo głównego celu statutowego, skierowanego na realizację zadań gimnastyczno-pożarniczych i sportowych, „Sokił-Bat’ko” był towarzystwem skupiającym społeczeństwo ukraińskie na Kresach Wschodnich i na wychodźstwie. Główny ideolog sokilstwa ukraińskiego, I. Boberski, zachęcał wszystkich do działalności w szeregach organizacji „Sokiła-Bat’ko”, kierując do biernych słowa: *a obojėtni niech ginę*⁶⁹. Charakterystycznym symbolem dla gniazd „Sokiła-Bat’ko” były z dumą prezentowane w trakcie uroczystości sztandary. Najczęściej znajdował się na nich po jednej stronie – w kolorze żółtym – lew, wspinający się na skałę (herb Lwowa), z wpisanym na niebieskim tle hasłem *de syła – tam wolja*, a z drugiej strony umieszczano jeden z portretów hetmanów ukraińskich: Chmielnickiego, Doroszenki lub Mazepy⁷⁰. Sokilski program nawiązywał do tradycji tej organizacji sprzed I wojny światowej. Zawierał, oprócz systematycznych ćwiczeń, również cele wyrabiające pewność, odwagę, szczerłość, zdyscyplinowanie, a także stosowanie religijnych zasad moralnych, co kształtowało *jedną nierozzerwalną miłość do ojczyzny, narodu, do języka ojczystego, do prawdy i szczerego braterstwa*⁷¹.

Po 1921 r. program sportowy „Sokiła-Bat’ko” został rozszerzony. Poza tradycyjną gimnastyką uprawiano inne dyscypliny, takie jak: gry i zabawy terenowe, kolarstwo, lekkoatletykę, narciarstwo, pływanie, piłkę nożną, saneczkarstwo, siat-

63 B. Zahajkewicz: *Peremyszł Zachidnyj...*, dz. cyt., Nowy Jork – Filadelfia 1961, s. 367.

64 AAN, MSZ, syg. 2258, k. 280, *Ukraińskie organizacje sportowe w 1937 r.* W 1939 r. na terenie Kresów Wschodnich Polski działało 700 kół „Łuhu”, które skupiały 50 000 członków; APP, SPP, syg. 6, b.p.; W. Kubijowicz (red.): *Atlas Ukrainy i sumiżnych krajiw.* Lwów 1937, s. 38. W 1913 r. działało 1703 stowarzyszeń „Siczy” i „Sokiła” oraz 7 samodzielnych ośrodków sportowych, a już w 1936 r., oprócz 951 towarzystw „Sokił” i „Łuhu”, działalność prowadziło 77 sportowych klubów; A. Chojnowski, *Koncepcje...*, dz. cyt., s. 232. W połowie lat trzydziestych „Łuh” posiadał bardzo dobre kontakty z Ekspozyturą 2 Sztabu Generalnego WP.

65 R. Torzecki, *Kwestia ukraińska...*, dz. cyt., s. 5. Na szerszą skalę działalność organizacji ukraińskich przywróciła dopiero stabilizacja polityczna, która na Kresach Wschodnich nastąpiła po wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. Traktat ryski, podpisany w 1921 r., przekreślił powstanie niezależnego państwa ukraińskiego, a niepodległościowe dążenia Ukraińców stały się dla sprawujących władzę na ziemiach dawnej Galicji Zachodniej (Wołyń, Podole, Podkarpacie, Karpaty Wschodnie) władz polskich, znacznym problemem. Pod panowaniem II Rzeczypospolitej znalazło się 5 mln Ukraińców, mieszkających przede wszystkim w obrębie województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego i wołyńskiego.

66 S. Hajduczek: *Fizyczne wychowania ukraińskiego narodu.* „Sokilski Wysti” 1935 nr 4, s. 11–12.

67 T. Franko: *Ruchankowa sprawa na Welykij Ukrainie.* „Diło”, 1922 nr 30, s. 7. *...Pod jarzmem caratu istnienie ukraińskich gimnastycznych i sportowych towarzystw „Sicz” czy „Sokil” było praktycznie niemożliwe...*

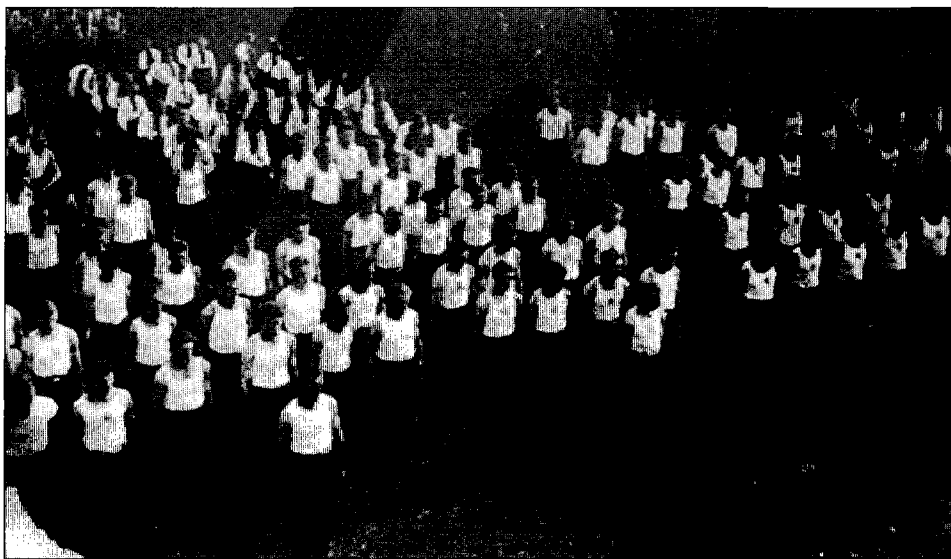
68 *Pamjatka Russkowo Sokola.* [w:] Tkaczow W. M. (red.): *Proswietitijskij komitet Sojuza russkowo sokolstwa.* Belgrad 1934, s. 38.

69 T. Franko, *Istorija...*, dz. cyt., s. 76.

70 S. Hajduczek: *„Sokił-Bat’ko” ruchankowe towarzystwo u Lwowi.* [w:] I. Hurhula (red.): *Almanach.* Lwów 1996, s. 87.

71 Tamże, s. 17.

kówkę, strzelectwo, szermierkę oraz turystykę z obozownictwem. W okresie dwudziestolecia międzywojennego, w działalności zwłaszcza wiejskich oddziałów „Sokiła”, kultywowano również działalność przeciwpożarową⁷². W stosunku do

Fot. 142. 30.06–2.07.1934 r. Otwarcie III Krajowego Sokilskiego Zlotu we Lwowie

pierwszej wersji wykazano zmiany zawarte w celach ujętych w § 1, 2 i 3 statutu Towarzystwa z 1926 r.⁷³, w których mowa o celach towarzystwa, którymi jest prowadzenie ćwiczeń gimnastycznych niezbędnych dla rozwoju siły, pięknego ciała, sprzyjających zdrowiu, podnoszących energię duchową, karność, dyscyplinę. W celu ich realizacji prowadzone miały być: ćwiczenia gimnastyczne, zajęcia na przyrządach (poręczce, kozioł, koń, równoważnia, szwedzkie drabinki, kółka, drążek (rek dla mężczyzn), gry i zabawy z piłką (w sali i na powietrzu), pływanie, wiosłowanie, jazda wierzchem – na koniach, na rowerach, narciarstwo, *kowzani*, zjazd na sankach, szermierka, strzelanie do celu oraz przeciwpożarowe ćwiczenia. W § 6, 7 i 8 zapisano nowe hasła – okrzyki członków organizacji: „Wse wpered, wsi wraz”, „W zdorowomu tili – zdorowa dusza”, „De syła – tam wolja”. Podano również sokilskie pozdrowienie „Harazd”!⁷⁴

W trakcie swojej działalności „Sokił-Bat’ko” wchodził w konflikty z „siczową” organizacją „Łuh” oraz z Ukraińskim Związkiem Sportowym (UZS). Złe stosunki

⁷² CPHAU, f. 146, *Statut pożarno-ruchankowoho towarzystwa „Sokił” z 1926 r.*

⁷³ Wersję statutu, który został zatwierdzony w 1926 r. opracował dr J. Selezinka – prezes stryjskiego „Sokiła”, por. S. Hajduczek: *Dejaki cyfry pro sokilsku orhanizaciju za 35 lit.* [w:] „Sokił-Bat’ko” *Sportywno-Ruchankowe Towarystwo u Lwowi*. Almanach 1894–1994, s. 88.

⁷⁴ CPHAU, f. 312, op. 1. spr. 1, *Pro Lwiwskij „Sokił”. „Bukowyna” z 1934 r.*

z „siczową” organizacją wiązały się z konfliktem między indywidualnymi ambicjami głównego ideologa programowego „Łuhu” K. Trilowskiego a kierownikiem rady pedagogicznej „Sokiła-Bat’ko” I. Boberskim. Nieporozumienia pomiędzy towarzystwami sportowymi wiązały się z różnicami w poglądach na cele bliższe dla sokolstwa, związane z powszechnym wychowaniem fizycznym oraz na cele sportowe powstających po 1920 r. ukraińskich klubów sportowych, które zrzeszone były w UZS. Mimo to „Sokił”, odmiennie niż pozostałe słowiańskie organizacje sokole, dał początek pierwszym ukraińskim klubom sportowym.

W 1929 r. dużym wydarzeniem w działalności sokołów były I Sokilskie Lekkoatletyczne Zawody, w których na uwagę zasługuje udział, obok członków „Sokiła-Bat’ko”, także innych ukraińskich organizacji sportowych. Program zawodów przewidywał 5 konkurencji dla kobiet i 8 dla mężczyzn. W zawodach startowało około 70 osób, co na tamte czasy było znaczną liczbą⁷⁵.

Fot. 143. 1936 r. Pamiątkowe zdjęcie członków gniazda „Sokił” Tarnopol („Zmah” 1937 nr 11, s. 2)

Dużą imprezą masową, zorganizowaną przez „Sokiła-Bat’ko”, był zlot z okazji 40-lecia Towarzystwa, przeprowadzony we Lwowie w dniach od 30 czerwca do 1 lipca 1934 r. Oprócz uroczystości religijnych, poświęconych poległym w latach 1914–1919 Ukraińcom „sokiłom”, zorganizowano wielką defiladę oraz popisy gimnastyczne, w których wzięło udział 550 dziewcząt, 1050 chłopców

⁷⁵ *Pered krajowymi sokilskimi sportowymi zmahanniami.* „Zmah”, 1938 nr 32, s. 3.

oraz 115 osób dorosłych⁷⁶. Na marginesie obchodów 40-lecia „Sokiła” zauważyć należy fakt demonstracyjnej niekarności kilkudziesięciu gniazd, wobec zaangażowania w uroczystościach orkiestry polskich tramwajarzy. Propagowana przez wiele lat idea ukraińskiej jedności narodowej, siły oraz podporządkowania w grupie nie była spójna. Potwierdza to komentarz tego wydarzenia w nr 5 „Sprawy Narodowe” z 1934 r.: *Niedopuszczalne jest w interesie Towarzystwa, aby jednostki lub ogół wyrażały w tak niesłychany sposób i publicznie swoje niezadowolone⁷⁷.*

Po 1934 r. wprowadzono nową strukturę „Sokiła-Bat’ka”. Z bezpośredniej podległości filialnej każdego gniazda centrali lwowskiej wprowadzono wówczas trzystopniowe poziomy organizacyjne. Stanowiły je „Sokił-Bat’ko”, powiatowe jego oddziały oraz miejscowe gniazda. Nastąpiło wówczas także rozszerzenie programu w działalności gimnastyczno-sportowej. Poza ćwiczeniami gimnastycznymi w działalności gniazd silniejszy nacisk położono na rozwój sportu, szczególnie w dyscyplinach takich jak: boks, gry sportowe – koszykówka i siatkówka oraz lekkoatletyka, ale także w innych. W 1934 r. III Krajowy Zjazd „Sokiła” wprowadził do programu rokroczne organizowanie zlotów i pokazów okręgowych oraz organizowanie kursów instruktorskich. Prowadzili je przewodnicy wyszkoleni na kursach czeskiego „Sokola”, a także przedstawiciele klubów sportowych⁷⁸. W dniu 6 czerwca 1934 r. zatwierdził także status przewodników sportowych (tzw. *widporucznykiw*), którzy powoływani byli na jeden rok przez Zarząd „Sokiła-Bat’ka” jako przedstawiciele na terenie odpowiedniego powiatu. Do głównych jego obowiązków należało m.in.: dbałość o rozwój sokilskich gniazd, organizowanie zebrań powiatowych, kursów, wydawanie poleceń kierownictwu podporządkowanych sokilskich filii. Ze swojej działalności zobowiązany był przysyłać sprawozdania do centrali „Sokiła-Bat’ka”. Urzędnik ten był opłacany ze składek członkowskich w wysokości 25% wpłacanych składek do centrali „Sokiła-Bat’ka”, a także korzystał z opłacanych przez organizacje powiatowe i lokalne środków lokomocji oraz wyżywienia⁷⁹. W II Krajowych Sokilskich Zawodach, które odbyły się w 1936 r. udział wzięło 157 sokiłów z 23 gniazd. W III Krajowych Sokilskich zawodach, jakie odbyły się w 1937 r. we Lwowie, wydarzeniem było zwycięstwo w punktacji drużynowej w lekkoatletyce „Sokiła” Kołomyja nad drużyną „Sokiła-Bat’ko”. W trzeciej edycji sokilskich mistrzostw startowały tylko w lek-

⁷⁶ *Kronika. Walne zebranie...*, dz. cyt., s. 115 i dalsze.

⁷⁷ *Mniejszości narodowościowe*. „SN”, 1934 nr 5, s. 609–611.

⁷⁸ „Prawilnik” pro widporucznykiw, zatwierdzenyj Starszynoju „S-B” 6 czerwca 1934 r. [w:] „Sokił-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi. Lwów 1996, s. 13. Por. E. Żarski: *Wyciąg z Encyklopedii Ukrajinoznawstwa* [w:] „Sokił-Bat’ko” Sportywno-Ruchankowe Towarystwo u Lwowi. Almanach 1894–1994, s. 8; *Encyklopedija Ukrajinoznawstwa* t. VIII, Paryż–Nowy Jork, 1976 s. 2940–2942.

⁷⁹ „Prawilnik” pro widporucznykiw, zatwierdzenyj Starszynoju..., dz. cyt., s. 13.

koatletyce 203 osoby. W tym samym czasie odbywały się sokilskie zawody mistrzowskie w siatkówce. Turniej poprzedzały eliminacje, jakie do tych zawodów odbywały się w 9 okręgach. Ogłoszono też rozszerzenie programu IV Krajowych Sokilskich Zawodów o mistrzostwa pływackie⁸⁰.

W latach 1930–1939 prawie w każdym mieście powiatowym corocznie przeprowadzano „złoty sokilskie”. W jednym z nich, przeprowadzonym w 1937 r. w Przemyślu, jak wynika ze sprawozdania sytuacyjnego policji *odbywano całodniowe „ćwiczenia cielesne”, miały miejsce wystąpienia, których głównym założeniem było podkreślenie konieczności organizowania się młodzieży ukraińskiej*⁸¹.

W ukraińskich gniazdach sokilskich w latach międzywojennych coraz częściej prowadzono działalność sportową. Jednym z przykładów może być działalność „Sokiła” w Śniatyniu. W latach 1934–1938 w gnieździe prowadzono działalność w następujących sekcjach sportowych: gimnastyki przyrządowej, bokserskiej, kajakowej, lekkoatletyki, narciarstwa, pływania, siatkówki i tenisa stołowego, a od 1938 r. w sekcjach kolarskiej, piłki nożnej i piłki wodnej, łącznie uprawiano sport w 10 sekcjach⁸². Najstarszą spośród sekcji „Sokiła” w Śniatyniu była sekcja piłki siatkowej, którą powołano w 1934 r. Drugą w kolejności w 1936 r. założono sekcję lekkoatletyczną. Była ona prężnie działająca w tej dyscyplinie sportowej wśród dorosłych i dzieci. W powiecie kołomyjskim lekkoatleci śniatyńskiego „Sokiła” zajmowali czołowe miejsca. W tym samym roku rozpoczęła też działalność sekcja narciarska, która w kolejnych latach uczestniczyła w ukraińskich mistrzostwach powiatu kołomyjskiego. Obok lekkoatletów i narciarzy, od 1937 r. prowadziła w śniatyńskim „Sokile” działalność sekcja pływacka. Poza treningami organizowała ona zawody wewnętrzne dla swoich członków. W dniu 28 stycznia 1938 r. zawiązano oficjalnie działalność sekcji tenisa stołowego. Gniazdo dla rozwijania kajakarstwa posiadało jeden własny i dwa wypożyczone kajaki, na których prowadzono liczne wycieczki wodne. Gimnastycy zajmowali się ćwiczeniami na dwóch posiadanych przyrządach, a mianowicie na drążku i poręczach. Skromnym sprzętem dysponowali członkowie sekcji bokserskiej, do ich dyspozycji pozostawały dwie pary rękawic bokserskich. Zajęcia w niej odbywały się dwa razy w tygodniu. Sekcja ta w ramach towarzyskich walk pojedynkowała się na pięści z sekcją bokserską kołomyjskiego „Sokiła”⁸³.

⁸⁰ *Pered krajowymi sokilskimi sportowymi zmaganiemami*. „Zmah”, 1938 nr 32, s. 3. Przykładowo w okręgu złoczowskim w eliminacjach do IV Krajowych Sokilskich Zawodów udział brały następujące gniazda: DUBY, Juskowicze, Kuty, Olesko, Poczap, Skwarów, Zborów i dwie drużyny ze Złoczowa. Wówczas rywalizację kobiet wygrał „Sokił” Złoczów, a mężczyźni „Sokił” Zborów.

⁸¹ APP, Zespół: Policja Państwowa, 1937 teczka nr 14, *Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe*, ...Dnia 5 listopada br. na stadionie wojskowym w Przemyślu odbył się zlot ukraińskich „Sokiłów”, które przeprowadziły od godz. 9–17 ćwiczenia cielesne, w których wzięło udział około 300 osób. Widzów było około 500 osób. Do zebranych przemówił dr Włodzimierz Zahajkiewicz, podkreślając konieczność organizowania się ukraińskiej młodzieży...

⁸² *Tak wyhladaje dobre hniздо*. „Zmah”, 1938 nr 5, s. 4.

⁸³ Tamże.

Wojewoda Lwowski. L. OA. 36/43 ex 1938. — We Lwowie, dnia 10. maja 1938. — Zajęcie na stałe gruntów, użytkowanych przez Tow. Gimn. „Sokil-Batko” we Lwowie. — Do Towarzystwa Gimn. Sportowe go „Sokil-Batko” we Lwowie. — Dowództwo Okręgu Korpusu Nr. VI. we Lwowie przedstawiło wniosek na wywłaszczenie gruntów, położonych w gminie kat. Lwów na cele obrony Państwa. Wskutek tego wniosku wszczynają Urząd Wojewódzki, na podstawie art. 12 § 1. oraz art. 55 § 2. rozporz. Prez. Rz. P. z 24/9 1934 r. o prawie o postępowaniu wywłaszczeniowym (D. Z. U. P. Nr. 86, poz. 776) — postępowanie wywłaszczeniowe celem zajęcia na stałe na rzecz Skarbu Państwa (Dowództwa Okręgu Korpusu nr. VI. we Lwowie), na cele obrony Państwa następujących parcel gr. położonych we Lwowie, Działnica I przy ul. Stryjskiej l. 45, objętych whl. 737, l. stanowiących własność zarejestrowanego stowarzyszenia „Krajowy Sojuz Kredytowy”, a użytkowanych przez Towarzystwo Gimn. Sportowe „Sokil-Batko” we Lwowie (вчислені всі парцелі та їх поверхня). Wywłaszczeniem objęty również będzie parterowy dom mieszkalny oraz budynek gospodarczy położony na parc. bud. 1 kt. 1240. Plan sytuacyjny wraz z załącznikami wyłożony jest do przejrzania w lokalu tut. Zarządu Miejskiego (Rynek) w okresie dni 7 [art. 56 (1) postępow. wywłaszczeniowego] i w tym też terminie wolno Zarządowi Towarzystwa zgłaszać wnioski lub sprzeciwić, które należy wnieść na ręce P. Prezydenta m. Lwowa. — Wojewoda: Alfred Bityk.

Fot. 144. „Zmah” 1938 r. Decyzja wojewody lwowskiego nr L. OA. 36/43 z 10 maja 1938 r. w sprawie wywłaszczenia stadionu „Sokila-Batko”

⁸⁴ APP, SPP, sygn. 6, b.p.

⁸⁵ *Sokily-Sokily!* „Zmah”, 1937 nr 1, s. 2. Wywiad z przewodniczącym „Sokila-Batko”, inż. Chronowiatem. W wywiadzie wystąpił on z propozycją powołania w łonie organizacji sokilskiej Rady fizycznego wychowania.

W 1937 r. do organizacji „Sokila-Batko” należało 25 000 członków. Od tego roku postanowiono dokonać zmiany w programie działalności. Organizacja rozszerzyła swoją działalność oświatową⁸⁴, dodając do idei wychowania fizycznego również rywalizację sportową. Wprowadziła w swoich strukturach współzawodnictwo o miano „Najlepszego Sokilskiego Gniazda” i „Najlepszego Sokila w Gnieździe”. W rywalizacji tej, o kolejności decydowały zdobyte we współzawodnictwie punkty. Celem tego współzawodnictwa, jak podkreślał ówczesny przewodniczący „Sokila-Batko” inż. Chronowiat, *było przejście z ilości w jakość*⁸⁵.

Walne zebranie stanisławowskiego „Sokila”, jakie odbyło się 25 stycznia 1937 r. ukazuje kierunki pracy tej organizacji w latach trzydziestych dwudziestolecia międzywojennego. Jak wynikało z przedstawionego sprawozdania, złożonego przed delegatami gniazd okręgu stanisławowskiego, sokilską działalność programową należało prowadzić w rozbiciu na: a) organizacyjną oraz b) gimnastyczno-sportową. Zwracano uwagę na otoczenie szczególną opieką ukraińskiej młodzieży, której w celu usamodzielnienia i zdobycia praktyki postanowiono przydzielać zadania organizacyjne i sportowe. Ze sprawozdania dowiadujemy się o danych statystycz-

nych związanych z działalnością stanisławowskich sokołów. Okazało się, że w 1937 r. prowadzono ćwiczenia w sali przez 225 godzin, wystąpiono z 7 referatami. „Sokil” Stanisławów posiadał 70 członków, 74 gimnastyków i 19 gimnastyczek. Był organizatorem 3 zawodów kolarskich, 1 marszu, 1 biegu przełajowego, 1 okręgowego turnieju w siatkówce, 3 towarzyskich turniejów w siatkówce, 1 pokaz ćwiczeń na przyrządach, 2 wycieczek na nartach, 2 prób sprawności. Ponadto był organizatorem pięciu tygodniowych kursów nauki jazdy na nartach. Uczestniczył w ogólnoukraińskich Sokilskich Zawodach we Lwowie w siatkówce. W gnieździe stanisławowskiego „Sokila” działały sekcje sportowe: gimnastyczna, kolarska, koszykówki, lekkoatletyki, narciarska, siatkówki i turystyczna. Z upoważnienia „Sokila-Batka” gniazdo prowadziło działalność instruktazową w województwie stanisławowskim dla 33 gniazd, dla których przeprowadziło 36 zebrań szkoleniowo-organizacyjnych. W dniach 11–13 września 1937 r. zarząd stanisławowskiego gniazda był organizatorem kursu dla 125 osób. Wykładowcami na kursie byli delegowani przez „Sokila-Batko” kapitanowie sportowi Tril i Ticholiz. Staraniem filii stanisławowskiej zorganizowano 9 rejonowych świąt z udziałem najważniejszej ukraińskiej elity Stanisławowa. W skład zarządu „Sokila” na rok 1938 r. wchodził: prezes – Tracz, członkowie: Labij, Zasławski, Switny, Popiel, Jarema oraz ich zastępcy: Błażenko i Czobotar⁸⁶.

Specjalnością „Sokila-Batko” była masowa działalność, w zakresie wychowania fizycznego, która w drugiej połowie lat międzywojennych, podobnie jak w przypadku polskiego „Sokila”, przybierała formę sportową. Przykładem tej masowości był zorganizowany, w dniach 11–12 września 1937 r. we Lwowie „Krajowy Sokilski Sportowy Zlot”. Startowało wówczas w skoku w dal 220 zawodników, biegało 45 sprinterów oraz 33 średniodystansowców. W biegu na 60 m brały udział 23 zawodniczki, zorganizowano również marsz na 80 km, w którym zwyciężył Werbyca z Rawszyny. Program zawodów lekkoatletycznych przewidywał dla mężczyzn następujące konkurencje: biegi (100 m, 400 m, 1 500 m, 3 000 m, 4 x 100 m, sztafeta olimpijska 800 m + 400 m + 200 m + 100 m), skoki (wzwyż, tyczka i w dal), rzuty (kula, dysk i oszczep), a dla kobiet: biegi (100 m, 800 m, 4 x 60 m), skoki (wzwyż) oraz pchnięcie kulą. Najlepszy wynik osiągnął Hnatiw w skoku w dal – 6,20 m⁸⁷.

Miano najlepiej działającego gniazda „Sokilskoho” w roku 1937 r. otrzymała organizacja „Sokila” Tarnopol. Do struktur gniazda tarnopolskiego należało 222 członków, w tym 58 kobiet. W 1937 r. przeprowadzono 10 zwyczajnych, 2 nadzwyczajne i 2 świąteczne zebrania (z okazji Zielonych Świąt oraz 1 listopada). Przeprowadzono 73 imprezy sportowe. Członkowie gniazda podzieleni byli na cztery sekcje sportowe. Jednym z większych sukcesów gniazda było umaso-

⁸⁶ *Na stanisławiwskomu fronti*. „Zmah”, 1938 nr 5, s. 6.

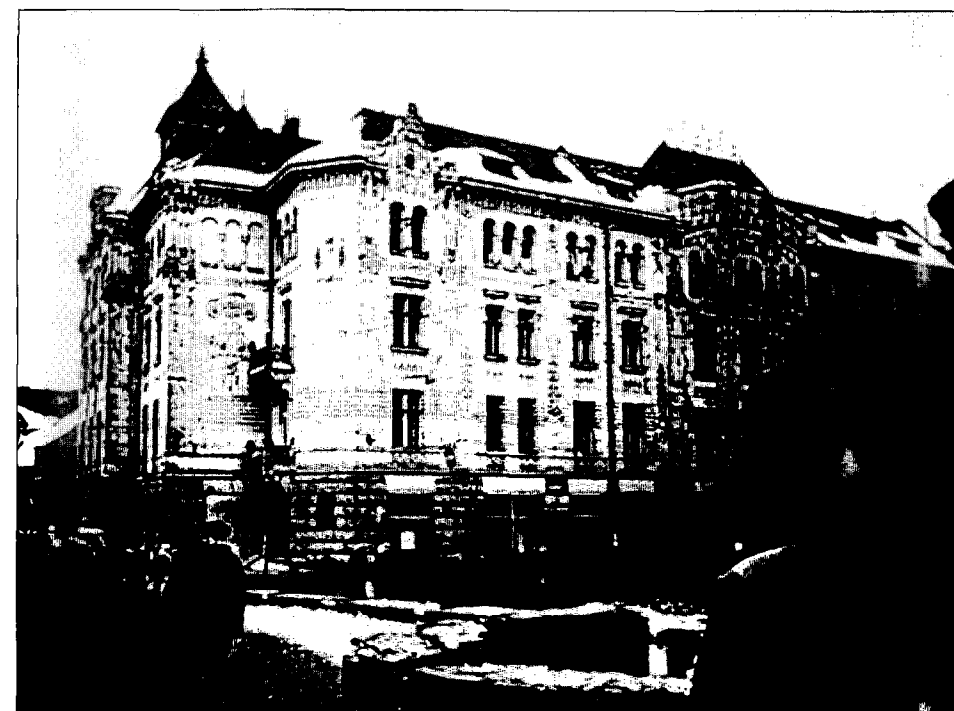
⁸⁷ *Sport u masy – dosliwno*. „Zmah”, 1937 nr 31, s. 1.

łów towarzyszyły oklaski i okrzyki *stawa* oraz *harazd*. Z okazji tego zlotu trzech przedstawicieli lwowskiego „Sokiła” przeszło marszem odległość 70 km ze Lwowa do Stryja; byli szczególnie oklaskiwani przez zebranych. Aplauzem zostało także przyjęte wezwanie prezesa powiatowego związku Orchimowicza oraz delegata „Sokiła-Bat’ko” – kapitana sportowego Walczyka *Budte hotowi na każdy prikaz*⁹⁴. W programie uroczystości znalazły się pokazy sokilskiej sprawności gimnastycznej oraz musztry, a także zawody sportowe. W biegu sztafetowym 3 x 800 m, spośród trzech drużyn sokolich Daszewa, Hyniwa i Stryja najlepsza okazała się sztafeta z Hyniwa. Pokazy zakończyły ćwiczenia na drążku i poręczach, budowa sportowych piramid oraz odśpiewanie narodowego hymnu⁹⁵. Podobny przebieg miało Walne Zgromadzenie przemyskiego sokilskiego gniazda, które odbyło się 31 października 1937 r. W trakcie zgromadzenia wygłoszono zabarwione patriotyzmem oraz założeniami ideałów sokilskich przemówienia, zbierano datki na wyjazd delegacji przemyskiego „Sokiła” na IV Krajowy Sokilski Zlot, który miał się odbyć w 1938 r. we Lwowie. Przyjęto program działania na 1938 r., w którym znalazł się zapis dotyczący zwiększenia liczby członków gniazda. W 1937 r. gniazdo liczyło tylko 60 aktywnych członków. Na zebraniu w skład nowego zarządu weszli: O. Seneczko – prezes oraz członkowie – I. Barbicki, K. Hirny, W. Hirowski, O. Hryciwa, O. Molenda, M. Stachiw, R. Zahajkewicz i M. Zaczinkowski⁹⁶.

Wiele gniazd organizowało wewnętrzne zawody mające charakter mistrzostw tych stowarzyszeń. W dniach 20–21 kwietnia 1938 r. działacze sokilskiej sekcji gimnastycznej, zorganizowali po raz pierwszy, zawody o mistrzostwo gniazda „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie. Wśród kobiet walka toczyła się między 23 gimnastyczkami z 11 gniazd. Zawody odbywały się w sali „Sokiła-Bat’ko”. Program gimnastyczny przewidywał następujące ćwiczenia obowiązkowe i dowolne: na drążku, poręczach, skok przez konia, równoważnię i ćwiczenia wolne. Pierwsze miejsce w klasie początkującej, gromadząc 38,5 pkt zajęła O. Ławriwska z „Sokiła” IV. Wśród kobiet zwycięstwo odniosła „Stefa” – 72,2 pkt. Wśród mężczyzn rywalizowano w ćwiczeniach obowiązkowych i dowolnych na: drążku, poręczach, skoku przez konia wzdłuż i w szerz, akrobacji na ścieżce, ćwiczeniach wolnych oraz wspinanie po linie. W łącznej punktacji zwycięstwo odniósł Osip Kozaczok z „Sokiła-Bat’ko”, który zgromadził 102,5 pkt.⁹⁷ Program konkurencji nie odbiegał od stosowanego w programach zawodów polskiego „Sokoła”.

Pokazy gimnastyczne członków gniazd „Sokiła”, organizowano przy różnych okazjach. Najczęściej była to potrzeba demonstracji sprawności wobec otoczenia. Z reguły były to pokazy masowe, z wykorzystaniem rytmiki oraz wszelkiego ro-

dzaju ćwiczeń nieznanymi dla znacznej liczby przyglądających się widzów. Takie pokazy przeprowadzono między innymi 2 kwietnia 1938 r. w Drohobyczu i 10 kwietnia 1938 r. w Stryju. W obu przypadkach w pokazach brały udział również grupy gimnastyczek⁹⁸. Działacze „Sokiła-Bat’ko” upowszechniali kulturę fizyczną wśród społeczności wiejskiej, przy okazji świąt i rocznic organizowali pokazy i zawody sportowe, manifestując podczas nich swoją narodową odrębność. Przykładem takiej imprezy jest Sokilskie Święto, jakie odbyło się w Mszanie k. Lwowa w dniu 18 września 1938 r. z okazji 35-lecia działalności Towarzystwa „Sokił”. Gniazdo

Fot. 146. Lwów 2000 r. Budynek „Sokiła-Bat’ko” od ul. Ruskiej 20

w Mszanie działało w latach 1903–1924, to jest do momentu rozwiązania go przez władzę polską. Uroczystość rozpoczęła się przemarszem uczestników przez wieś na miejscowy plac, na którym kapitan sportowy „Sokiła-Bat’ka” M. Tryl dokonał uroczystego otwarcia, wspominając rolę idei sokilskiej oraz 70-letniej działalności „Proświty” w ruchu narodowym. Głównym punktem uroczystości były pokazy sokilskiej musztry oraz gimnastyki przyrządowej. Odbył się także turniej siatkówki. Sprawozdawca z uroczystości podkreślał brak na uroczystościach ukraińskich flag narodowych, których obecności na stadionie zabroniła władza polska z uwagi

⁹⁴ Powitowyj Sokil’skij Zdwih Pidkarpat’skoji Okruhy w Stryju. „Zmah” 1937 nr 34, s. 3.

⁹⁵ Tamże.

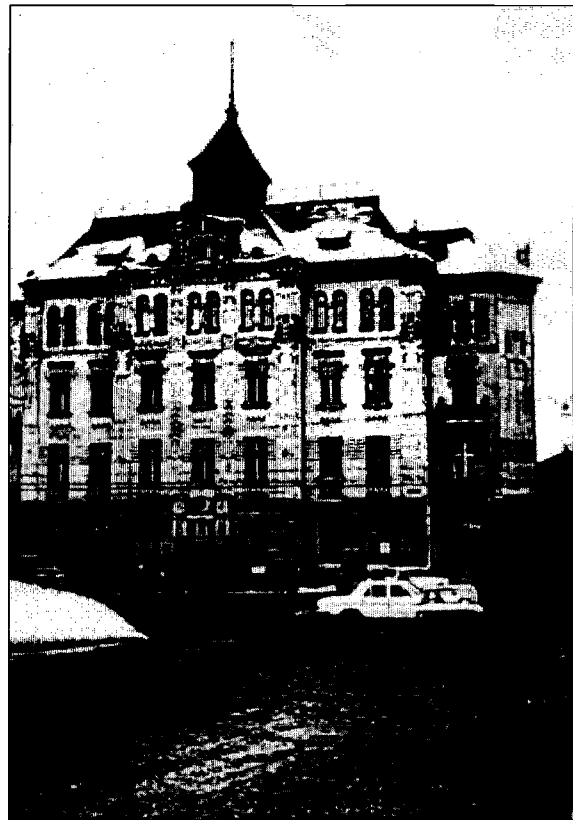
⁹⁶ Peremys’kij Sokil na nowych rejkach. „Zmah”, 1937 nr 44, s. 3.

⁹⁷ I Krajowi Sokil’ski Prykladowi Zmahannia. „Zmah”, 1938 nr 13, s. 1–2.

⁹⁸ Ruchankowi pokazy „Sokoła” u Stryji i Drohobyczi. „Zmah”, 1938 nr 15, s. 5.

na lokalizację stadionu obok międzynarodowej linii kolejowej. Nie przeszkodziło to w odśpiewaniu ukraińskiego hymnu narodowego na zakończenie imprezy⁹⁹. Ze sprawozdania wynika, że na trybunach zasiadło około 400 gości, liczby sokołów nie wymieniono.

Niezwykle ciekawą wiedzę zawiera sprawozdanie z Sejmiku Ukraińskiego Sokilstwa, który w formie walnego zebrania delegatów organizacji krajowych,

Fot. 147. Lwów 2000 r. Budynek „Sokiła-Bat’ko” od ul. Podwalnej 7

nie wybrano *Mychajła Chronowatego*. Poza nim do zarządu weszli jeszcze zastępcy: Karpinski i A. Palej oraz członkowie: Wołodymyr Mychalewicz, dr Wasyl Lopianiuk, Iwan Niczajiwny i prof. Edward Żarski. Na ich zastępców wybrano Wasyla Brodowicza, Jewhena Czorneho, Matwieja Dakczewskiego i Romana Kaszu-

odbył się 27 marca 1938 r. we Lwowie. Oprócz założeń ideologicznych, przyjęto program działalności sokilskiej w zakresie upowszechniania sokilstwa wśród społeczeństwa ukraińskiego. Przewidywano, że liczba czynnych członków miała wzrosnąć o dalsze 4493, a gimnastyków na 1582¹⁰⁰. Przyjęty program przewidywał konieczność przygotowania się gniazd sokilskich do IV Sokilskiego Złotu. Ponadto planowano budowę przystani na Dniestrze w Haliczu. W celu podniesienia poziomu sportowego, planowano organizować kursy dla instruktorów. Postanowiono udoskonalić szatę graficzną „Sokilskich Wistej” i poprawić jego dostępność wśród społeczeństwa, wprowadzając możliwość zakupu pisma poprzez przedpłatę. Wybrano nowe władze „Sokiła-Bat’ko”, tzw. Starszyznę. Prezesem ponow-

byńskiego. Przewodnikami wybrano: Ołenu Czajkiwsku, Osypa Kozaczka, Wołodymyra Tycholiza i Oleha Walczyka. Komisja rewizyjna w ciągu trzyletniej kadencji miała pracować w składzie: przewodniczący Iwan Nawlika oraz członkowie: Adam Antonowicz i Piotr Fariny.

Do czołówki gniazd „sokilskich” w działalności sportowej należała w 1938 r. organizacja tarnopolskiego „Sokiła”. Między innymi sekcja lekkoatletyczna tego gniazda zwyciężyła w podsumowaniu punktacji zawodów lekkoatletycznych we współzawodnictwie rocznym za 1938 r. Za zwycięstwo lekkoatleci „Sokiła” tarnopolskiego otrzymali przechodni puchar ufundowany przez członków Zrzeszenia Ukraińskich Kupców w Tarnopolu¹⁰¹. Ze sprawozdania tarnopolskiej organizacji sokilskiej z działalności za 1938 r. z dnia 15 stycznia 1939 r. wynika, że prowadzono działalność sportową w następujących dyscyplinach sportowych: gimnastyka, lekkoatletyka, sporty wodne, sportowe gry, a także turystykę. Sekcję gimnastyczną kobiet prowadziła J. Zamorczyk, a mężczyzn S. Kernyczyj; oboje ukończyli specjalistyczne dwutygodniowe kursy instruktorskie we Lwowie w dniach 7–20 lutego 1938 r. Gimnastycy tarnopolskiego „Sokiła” uczestniczyli w czterech imprezach sportowych, w tym w V Krajowych Przyrzadowych Zawodach we Lwowie 2 października 1938 r. W klasie średniej kobiet zajęli pierwsze i trzecie miejsce w tej samej klasie mężczyzn. W trakcie tych zawodów ustanowili ukraiński rekord w wchodzeniu po linie bez pomocy nóg w czasie 4,2 s¹⁰². Działacze tarnopolskiego „Sokiła” na 35-lecie swojego istnienia planowali oddać do użytku własny budynek (*sokilnię*) na zakupionym w tym celu placu budowlanym przy ulicy Fedkowycza. Budynek miał posiadać kancelarię, salę gimnastyczną, pomieszczenia dla biblioteki, szatnie, pokój dla stróża i inne pomieszczenia gospodarcze. Środki na budowę gromadzono z dzierżawy innego placu znajdującego się w Tarnopolu przy ulicy Kopernika.

Obchody jubileuszowe 50-lecia sokilskich wydań zorganizowane w 1937 r. poprzedziły IV Krajowy Zlot Ukraińskiego Sokolstwa, który miał się odbyć w 1938 r. Ze sprawozdania z działalności „Sokiła-Bat-ko” za 1936 r. złożonego 10 stycznia 1937 r. wynika, że wybrano nowy skład osobowy Wydziału: prezes – Omeljan Lebedowycz, zastępca – Iwan Muszynski, sekretarz – Mychajło Bardin, skarbnik – Stepan Lukasewicz, członkowie – Anna Hussakiwska i Toma Czuchraj oraz trener sekcji piłki nożnej Adam Lebedowicz. Sekcja piłki nożnej lwowskiego „Sokiła-Bat’ko”, mimo że działała wcześniej, do rozgrywek LOZPN została zgłoszona w 1930 r. W 1932 r. grała w klasie C lwowskiego podokręgu, w którym zajęła II miejsce. W 1933 r. wygrała rywalizację w klasie C, awansując do B klasy LOZPN. Od 1934 r. swoją działalność działacze sekcji podporządkowali planowanemu awansowi do A klasy¹⁰³.

⁹⁹ *Sokilske Swiato w Mszani k. Lwowa*. „Zmah” 1938 nr 36, s. 5.

¹⁰⁰ *Sojmyk Ukrajinskoho Sokilstwa (44-ti Zahalni Zbory „Sokoła-Bat’ka”)*. „Zmah”, 1938 nr 12, s. 1.

¹⁰¹ *Ternopil’skyj „Sokil” dobuwaje mandriwnu czasu 1938 r.* „Zmah” 1938 nr 38, s. 3.

¹⁰² *Uspisnyj bilans praci*. „Zmah” 1939 nr 3, s. 2.

¹⁰³ *50-littia sokilskich wydań*. „Zmah” 1937 nr 5, s. 2.

W 1939 r. wybrano nowe władze „Sokiła” w Tarnopolu w osobach: M. Niki-foruk – prezes, W.P. Czubatoho – zastępca, O. Jurczyk – organizator, Kynasewycz – skarbnik, P. Ilnickij – gospodarz, J. Zamorczyk i S. Kernyczny – trenerzy gimnastyki, M. Chmil – referent „Sokilskich Wistej”¹⁰⁴.

Taka struktura zarządu „Sokil-Bat’ko” przypomina strukturę zarządu polskiego ZTG „Sokół”. Ostatnie walne zebranie „Sokiła-Bat’ko” odbyło się 5 marca 1939 r., uczestniczyło w nim 140 członków i delegatów z 25 gniazd. Po wybraniu zarządu, w osobach – prezesa Biłostoćkiego oraz członków: Czornego, Haftkowi-cza, Kosiuka, Kuzyka, Mroza, i Sokołowskiego, uchwalono konieczność budowy nowego stadionu. Sprawozdanie wykazało, że organizacja ta rozporządza rocznym budżetem w wielkości 13 292 zł¹⁰⁵. Było to ostatnie walne zebranie tej organizacji przed II wojną światową. W latach 1921–1939 organizacja „Sokiła-Bat’ko” posiadała rozległe kontakty z ukraińskimi narodowokulturalnymi towarzystwami „Proswita” i „Ridna Szkoła”, ukraińskimi towarzystwami wychowania fizycznego „Płast”, „Sicz” i UZS, ukraińskimi towarzystwami sportowymi, ukraińskimi sportowo-gimnastycznymi ośrodkami z Bukowiny, Nadnieprzyczyny i Zakarpacia, ukraińskim sokolstwem na emigracji, ogólnosłowiańskimi organizacjami sokolskimi z Bułgarii, Czech i Chorwacji oraz w nielicznych przypadkach z polskim „Sokołem”.

Rozwój liczbowy organizacji ukraińskiego „Sokiła” w latach 1920–1939 przedstawiał się następująco: w 1920 r. działała tylko centrala „Sokil-Bat’ko” we Lwowie, w 1921 r. sokolstwo ukraińskie liczyło 6 gniazd, a w 1922 r. zrzeszonych było już 37 gniazd (z czego 21 gniazd rozwiązano)¹⁰⁶. Zdecydowane dążenia organizowania się Ukraińców po 1920 r. znajdują potwierdzenie w systematycznym wzroście liczby gniazd organizacji sokilskiej, zwłaszcza w okresie lat 1926–1928, w którym przybyło ich 544. Najkorzystniejszy obraz struktury organizacyjnej ukraińskiego „Sokiła” ukazują sprawozdania poszczególnych wydziałów „Sokiła-Bat’ko” złożone w trakcie odbytego w dniu 1 kwietnia 1927 r. we Lwowie Walnego Zebrania tej organizacji, uzupełnione danymi z 1938 r. Na podstawie sprawozdań z działalności złożonych przez poszczególne wydziały Towarzystwa można stwier-

dzić, że w 1927 r. do struktur „Sokiła-Bat’ko” wchodziło 577 gniazd, funkcjonujących w trzech województwach: w lwowskim w 18 powiatach – 235 gniazd, w stanisławowskim w 14 powiatach, w 115 gniazdach oraz w tarnopolskim w 15 powiatach, w 227 gniazdach. Łącznie sokilskie gniazda zrzeszały około 34 000 członków. Szczegóły organizacyjne w rozbiu na poszczególne województwa i powiaty przedstawia tabela 21.

Tabela 21
Struktura organizacyjna ukraińskiego „Sokiła” w Polsce w 1927 r. z uwzględnieniem powołanych i rozwiązanych gniazd do września 1928 r.

Lp.	Województwo powiat	Liczba towarzystw	Powołanych gniazd w 1927 r.	Liczba członków	W tym		Razem człon.
					kobiet	dzieci	
1	2	3	4	5	6	7	8
A	woj. lwowskie	173	62 i 2 rozw.	10 367	3 636	945	14 948
1	Brzozów	1	1	30	.	.	30
2	Bobrka	23	4	1 285	628	205	2 118
3	Gródek	17	3 i 1 w 1928 r.	1 150	275	25	1 450
4	Dobromil	8	6	550	50	.	600
5	Drohobycz	10	3 i 1 rozwiązano	730	220	85	1 035
6	Jaworów	7	5	395	105	.	500
7	Lesko	1	1	31	.	.	31
8	Lubaczów	6	1	550	85	60	695
9	Lwów, powiat*	24	7 i 2 niezarejestr.	1 650	680	285	2 615
10	Łańcut	1	1	57	.	15	72
11	Mościska	4	3 i 1 rozwiązano	430	105	.	535
12	Przemysł	20	6	1 080	530	85	1 695
13	Rawa Ruska	18	4 i 1 w 1928 r.	843	160	.	1 003
14	Rudki	6	4	330	215	60	605
15	Sambor	5	2	200	68	.	268
16	Sokal	14	4	850	310	.	1 160
17	Stary Sambor	6	2 i 1 w 1928 r.	355	140	30	625
18	Żółkiew	2	2	151	45	.	151
B	woj. stanisławowskie	91	24 i 3 rozwiąz.	4 878	1 640	354	6 872
1	Bohorodczany	1
2	Dolina	13	4 i 2 rozwiązano	567	146	.	713
3	Horodenka	1	3 i 1 rozwiązano	23	18	.	41
4	Kałuż	2	1	115	37	.	152
5	Kołomyja	2	1	30	.	.	30
6	Kociew	1
7	Peczniżyn	1
8	Rohatyn	2	1	63	37	.	100
9	Skole	5	2	285	76	.	361
10	Stanisławów powiat	9	4	655	104	.	759
11	Stryj	35	2	1858	722	182	2 762

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ *Zahalni Zbory „Sokiła-Bat’ko”*. „Zmah”, 1939 nr 5, s. 2.

¹⁰⁶ S. Hajduczek, „Sokil-Bat’ko” *ruchankowe...*, dz. cyt., s. 87; *Statystyka sokilskich towarzystw na kineć weresnia 1928 r.* Autor wymienia 586 gniazd, rozbieżność ta jest najprawdopodobniej wynikiem likwidowania niektórych towarzystw lub ich filii przez polskie władze administracyjne, a następnie niewyrażanie zgody na ponowną ich rejestrację, co powodowało, iż niektóre z nich działały w konspiracji. Fakt ten uwzględniany był w ukraińskiej statystyce, jako gniazda działające, mimo ich działania w ukryciu; *Encyklopedia Ukrajinoznawstwa* t. VIII, Paryż–Nowy Jork, 1976 s. 2940–2942. Rozwój liczby gniazd sokilskich w dalszych latach przedstawiał się następująco: w 1923 r. – 45 (w tym 13 rozwiązano), 1924 r. – 44 (2), 1925 r. – 42 (15), 1926 r. – 254 (–), 1927 r. – 493 (–), 1928 r. – 586 (lub wg innych źródeł 421) (44), 1929 r. – 486, 1934 – 370, 1935 r. – 266, 1936 – 233 (z 23 000 członków), 1938 r. – 272, a w 1939 r. do 215 (liczby przybliżone).

1	2	3	4	5	6	7	8
12	Tłumacz	5	1 i 1 w 1928 r.	267	136	.	403
13	Turka	1	.	30	7	.	37
14	Żydaczów	13	4	985	357	172	1 514
C	woj. tarnopolskie	158	69 i 3 rozwiąz.	8 602	2 940	662	12 204
1	Borszczów	9	4	401	150	.	551
2	Brody	2	.	97	.	.	97
3	Buczacz	5	3	385	180	.	565
4	Czortków	22	8	878	422	18	1 318
5	Kamionka Strumił.	13	10	783	175	20	978
6	Kopczyńce	6	1	283	152	32	467
7	Przemysławany	19	6 i 1 rozwiązano	1180	445	280	1 905
8	Podhajce	22	12 i 1 w 1928 r.	1010	315	80	1 405
9	Radziechów	19	15	1058	352	.	1 400
10	Trembowła	5	.	180	35	.	215
11	Tarnopol powiat	6	3	343	97	82	522
12	Zaleszczyki	4	.	280	37	.	317
13	Zbaraż	4	2	350	.	.	350
14	Zborów	2	1 rozwiązano	88	37	.	125
15	Złoczów	20	4 i 1 rozwiązano	1286	553	150	1 989
	RAZEM w 3 woj.	422	155 i 8	23 847	8 216	1961	34 024

Źródło: Wyliczono na podstawie Zwitu Ruchankowoho Towarzystwa „Sokil-Bat’ko” u Lwowi za 1927 rik. *Wid 10 kwitnia 1927 do 1 kwitnia 1928 r.* „Sokilski Wisti” 1928, nr 4, s. 6–7. W sprawozdaniu nie znaleziono danych dotyczących województwa wołyńskiego.

* bez danych centrali „Sokil-Bat’ko”.

W 1928 r. w województwach południowo-wschodnich (lwowskim, stanisławowskim i tarnopolskim)¹⁰⁷ gniazd sokilskich było 568, a w dwa lata później 508¹⁰⁸. Od 1930 r. liczba gniazd sokilskich systematycznie malała, dochodząc w 1939 r. do 215 z liczbą 35 000 członków. W tym czasie od 1928–1934 r. notowano najmniejszą liczbę członków, która wynosiła 11 712¹⁰⁹. Przyczyny tego stanu były

¹⁰⁷ *Statystyka Okręgów i Gniazd Dzielnic Małopolskiej Związku TG „Sokół” za rok 1936* [w:] *XIV Sprawozdanie Zarządu Dzielnic Małopolskiej Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce za 1936 r.* W latach 1932–1936 na terenie województwa wołyńskiego działały jedynie 4 gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W Dubnie w założonym w 1922 r. gnieździe na 73 członków było 13 kobiet, w Kowlu (1924) odpowiednio na 43 członków było 14 kobiet, w Łucku (1921) 23 + 10, a w Sarnach (1924) 22 + 9. Łącznie w 4 gniazdach TG „Sokół” w 6 sekcjach gimnastycznych, 3 lekkoatletycznych, 2 wioślarskich i 4 bokserskich ćwiczyło 171 osób, w tym 46 kobiet. Gniazda nie wykazywały posiadania sokolni ani stadionu; *Co robią kluby sportowe na Wołyniu, Polesiu i w Lubelskiem.* „Stadion”, 1927 nr 50, s. 11, mimo wielu starań, zwłaszcza przedstawicieli i działaczy sportowych polskiego wojska na terenach Wołynia, nie udało się rozwinąć większej działalności polskich organizacji sportowych. Prasa polska z uwagi na zaniedbania sportowe określała tereny województwa wołyńskiego jako „ziemia nieznaną”.

¹⁰⁸ AAN, MSZ, sygn. 281, b.p.

¹⁰⁹ *Kronika. Walne zebranie...*, dz. cyt., s. 115.

dwie. Pierwsza wynikała ze stopniowego ograniczania życia społecznego Ukraińców przez państwo polskie, zwłaszcza w ostatnich latach przed II wojną światową. Na drugą przyczynę składał się spadek zainteresowania w społeczeństwie ukraińskim ideą sokilską, wywołaną przenoszeniem członkostwa do organizacji sportowych, gdzie uczestniczono w działalności bardziej atrakcyjnych i widowiskowych dyscyplin sportowych¹¹⁰. Władze wprawdzie rozwiązały 42 gniazda, ale aż 21 uległo samorozwiązaniu¹¹¹. Od początku w programie „Sokila” dominował nurt wychowania fizycznego, który od 1927 r. stopniowo rozwijał działalność sportową, szczególnie w gimnastyce, lekkoatletyce i siatkówce¹¹², a także w boksie, narciarstwie, pływaniu, tensie stołowym i piłce nożnej oraz w szachach. Nieliczne gniazda w mniejszym zakresie rozwijały także tenis stołowy.

Ukraińskie sokolstwo, w latach 1894–1939, a więc w okresie 45 lat swojej gimnastyczno-sportowej działalności na terenach Zachodniej Ukrainy, nie wyzbyło się w swoim programie nacjonalistyczno-wyzwoleńczego kierunku pracy, którym podbiło masy społeczeństwa ukraińskiego. Program „Sokila” realizowany w miastach propagował rozwój ukraińskiej kultury, upowszechniał działalność gimnastyczno-sportową. Oprócz tego „Sokil” popularyzował turystykę, uczył przestrzegania higieny, wskazywał na szkodliwość alkoholu i nikotyny oraz organizował życie towarzyskie swoich członków. Największe jednak zasługi należy przypisać organizacji „Sokila-Bat’ko” za jego udział w rozwoju wychowania fizycznego wśród ukraińskiego społeczeństwa. Wzory czerpano początkowo z prekursorских działań podobnych organizacji polskich i czeskich. Przykłady dostosowywano dla potrzeb ukraińskich, co potwierdza E. Żarski: *Nasza psychika, odrębność wymaga całkiem innych metod pracy w wychowaniu fizycznym niż wśród innych narodów – bezkrytyczne naśladowanie może przynieść więcej szkody niż pożytku*¹¹³.

W latach 1894–1939 „Sokil” wraz z innymi organizacjami realizował spójny narodowy program rozwoju ukraińskiej kultury. Organizacja ta od momentu jej

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ Tamże.

¹¹² *Pered Krajowym Sokilskim Sportowym Zmahanniamy.* „Zmah”, 1938 nr 33, s. 5. Na przykład w turnieju siatkówki IV Krajowych Sokilskich Zawodów we wszystkich edycjach udział wzięło 88 drużyn, w tym 11 żeńskich. Natomiast w finałach we Lwowie 9–10 września udział wzięły 22 zespoły. Dla porównania w I Krajowych Sokilskich Zawodach brało udział 12 drużyn męskich i 1 żeńska. W finale wśród kobiet startowały sokilskie drużyny z: „Sokila-Bat’ko”, „Sokila” IV ze Lwowa, Krównik k. Przemysła, Tarnopola, Sokala, Złoczowa, Żydaczewa oraz zwycięzcy turniejów z Buczacza, Czortkowa, Drohobycza, Przemysła i Sambora, a wśród mężczyzn: „Sokil” IV ze Lwowa, Kałusza, Nehrybki k. Przemysła, Nosowa k. Podhajca, Podbereżic k. Lwowa, Rohatyna, Sambora, Sokala, Stanisławowa I, Śniatynia, Zbaraża oraz zespoły mistrzowskie z okręgów Buczacza, Chodorowa, Czortkowa, Drohobycza, Przemysła i Sambora.

¹¹³ E. Żarski: *Istoria ukraińskoho fizycznoho wychowania.* [w:] *Sportowyj Almanach na 1934 r. Sport i masy, „Wohni”*, Lwów 1933, s. 10–14.

rejestracji w 1894 r. we Lwowie aż do wybuchu II wojny światowej była liderem ukraińskiego ruchu kultury fizycznej. Świadczy o tym przede wszystkim stan liczebny jej członków, który przed wybuchem I wojny światowej osiągnął stan 33 000 osób¹¹⁴. Z wielu powodów w latach 1921–1939, mimo że organizacja ta nie osiągnęła poziomu liczbowego sprzed I wojny światowej, była jednak liczącą się siłą ukraińskiego społeczeństwa. W swoim programie, oprócz działalności gimnastyczno-sportowej, w gniazdach „Sokiła” prowadzono biblioteki, samodzielne społeczne komitety, oddziały przeciwpożarowe, a także inne społeczno-użyteczne kulturalne akcje, jak: amatorskie zespoły teatralne, chóry, orkiestry, publiczne czytelnie oraz różne kredytowe kooperatywy¹¹⁵. Stowarzyszenie to, podobnie jak inne ukraińskie organizacje, swoją działalność przed 1939 r. łączyło z nadrzędną ideą utworzenia samodzielnego państwa ukraińskiego.

2. Działalność organizacji gimnastyczno-pożarniczych „Sicz”

Pomysłodawcą zakładania ukraińskich organizacji gimnastyczno-pożarniczych był Wasyl Nahirny. Starania o ich rejestrację rozpoczął już w 1886 r. od popularyzacji idei przeciwpożarowych w czasopiśmie „Batkiwszczyna”¹¹⁶. Pierwsza taka organizacja rozpoczęła nieformalną działalność we wsi Rudna koło Lwowa w 1887 r.¹¹⁷ Mimo spełniania wymogów związanych z przepisami prawa austriackiego jej rejestracja za pierwszym razem nie powiodła się¹¹⁸. Przyczyn niepowodzenia należy

¹¹⁴ W. Kubijowicz [red.]: *Atlas...*, dz. cyt., Lwów 1937, tablica XLIII.

¹¹⁵ *Ukrajinske sokolstwo w kraju*. „Ukrajński Sokół”, Praga 1937 nr 3–6, s. 4. Podając za zamieszczonym sprawozdaniem z działalności galicyjskiego „Sokiła” w 1936 r., w gniazdach tej organizacji przeprowadzono 365 pokazów gimnastycznych, 385 zawodów sportowych, 445 imprez kulturalno-oświatowych, 354 wycieczki, wygłoszono 1 405 odczytów i referatów na różne tematy.

¹¹⁶ T. Franko, *Istoria...*, dz. cyt., s. 53. Organizacja „Sicz” zawdzięcza swoje powstanie Wasylowi Nahirnemu, znanemu ukraińskiemu architektowi i przedsiębiorcy. Przebywając w Szwajcarii, zdobył on doświadczenie w działalności stowarzyszeń przeciwpożarowych. Około 1886 r. zaczął w czasopiśmie „Batkiwszczyna” (Ojczyzna) upowszechniać ideę walki z pożarami, które były wówczas plagą galicyjskich miasteczek i wsi z drewnianą zabudową.

¹¹⁷ I. Boberski, *Ukrajinske...*, dz. cyt., s. 8. W. Nahirny podjął się założenia wśród młodzieży podlwowskiej wsi Rudna, pierwszego ukraińskiego stowarzyszenia *pożarniczo-ruchankowoho* (pożarniczo-gimnastycznego). Z jego wspomnień wynika, że w 1887 r. opracował i podjął próbę rejestracji statutu ukraińskich stowarzyszeń przeciwpożarowych; T. Franko, *Istoria...*, dz. cyt., s. 54. Pierwsze gimnastyczno-szermiercze koło „Sicz” powstało wśród młodzieży akademickiej studiującej w Wiedniu w 1892 r.

¹¹⁸ W. Nahirny, *Z moich spomyniw*, dz. cyt., s. 44. Na podstawie statutu, wzorując się na stowarzyszeniu w Rudnej, w okolicy Lwowa powstało kilka organizacji przeciwpożarowych, działających jednak krótko. Statut ten na prośbę Alfreda Górskiego, dyrektora Banku Krajowego we Lwowie, a zarazem naczelnika lwowskiej „Ochotniczej Straży”, został przetłumaczony na język polski. Wówczas ten sam statut, składany wielokrotnie przez Ukraińców, a odrzucany przez CK Namiestnictwo we Lwowie, został zatwierdzony dla organizacji polskich.

poszukiwać w niechęci władz austriackich do rozprzestrzeniania się w tym okresie jakiegokolwiek ukraińskiego ruchu społecznego. Negatywny wpływ na rejestrację organizacji ukraińskiej miał również fakt wcześniejszych rejestracji polskich organizacji przeciwpożarniczych, których działalność uznano wówczas za wystarczającą. W realizacji zamiarów rejestracji ukraińskich organizacji gimnastyczno-pożarniczych pomogły działania W. Nahirnego. W 1891 r., po spełnieniu wymaganych warunków do rejestracji i po rekomendacji stowarzyszenia przez komisarza starostwa W. Ławrińskiego, jako pierwsze zarejestrowano ukraińskie przeciwpożarowe towarzystwo „Sokił” – utworzone pod wpływem docierających idei „Sokoła” przez Klimę Żmura i Pawła Dumkę – w Kopczyńcach w województwie tarnopolskim¹¹⁹.

Fot. 148. 1909 r. Ustawienie do ćwiczeń na IV Ogólnym Świątce „Siczy” we Lwowie

Za głównego ideologa i założyciela pierwszej formalnie zarejestrowanej organizacji o nazwie „Sicz” uważa się Kiryła Tryłowskiego. Już w 1899 r. z tytułu prowadzenia przez niego działalności w niezarejestrowanej prekursorskiej organizacji siczowej we wsi Uste nad Prutem władze austriackie wytyczyły mu proces sądowy. Mimo tego, z jego inicjatywy we wsi Zawale k. Śniatynia na Tarnopolszczyźnie w dniu 5 maja 1900 r. dochodzi do pierwszej rejestracji organizacji gimnastyczno-pożarniczej „Sicz” w CK Namiestnictwie¹²⁰. W skład pierwszego kierownictwa „Siczy” w Zawale weszli Mykoła Nedenka i Mykoła Odynski¹²¹. Ruch siczowy zawierał w swoim programie idee kozaczyzny, sam K. Tryłowski nazywał siebie „kozakofilem”. Jego radykalne poglądy oraz wspieranie mas chłopskich w ich proteście przeciwko „polskim dziedzicom” w 1902 r. przysporzyły organizacji kierowanej przez K. Tryłowskiego wielu zwolenników. Jako członek

¹¹⁹ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 12, *Pierwsze Pożarowe Stowarzyszenie „Sokił” Kopczyńce k/Tarnopola*; S. Hajduczek: *Z nakhody odnoho juwileju*. „Sokilski Wisty”, 1930 nr 5–6, s. 3–4. S. Hajduczek pisze, że pierwsze „Siczowe” stowarzyszenie zostało zarejestrowane w 1900 r. we wsi Zawale powiat Śniatyn. Bardziej prawdopodobna jest wersja związana ze wsią Kopczyńce, dane opierają się o materiały archiwalne, zob. przypis 60; T. Franko, *Istoria...*, dz. cyt., s. 53.

¹²⁰ S. Hajduczek: *Z nakhody odnoho juwileju* „Sokilski Wisty”, 1930 nr 5–6, s. 3–4.

¹²¹ O. Hryczaj: *U „Sokola-Bat’ka”*. Lwów 1914, s. 29.

wiedeńskiego parlamentu i założyciel Ukraińskiej Partii Radykalnej, a także „kozakofil”, był zwolennikiem idei M. Drahomanowa, zwolennika *odnowienia starej kozaczyzny i ukraińskich wyzwoleńczych tradycji*¹²². Kierunek jego działań oraz znaczny wzrost liczby organizacji „Sicz” wywołał reakcję władz austriackich, które oprócz wspomnianego procesu sądowego przywódcy „Siczy” (powtarzanego kilkakrotnie) rozwiązały wiele jej stowarzyszeń. Mimo to latach 1900–1909 organizacje „Siczy” licznie rozwijały swoją działalność, początkowo w rejonie Horodenki, Kociewia, Kołomyi i Śniatynia, a następnie były przyczynkiem do rozwinięcia się przeciwpożarowego ruchu wśród ukraińskiej części mieszkańców Galicji Wschodniej oraz Bukowiny.

Z oceny tej organizacji zamieszczonej w nr 3 polskiego czasopisma „Strażak” z 1905 r. wynika, że: „*Sicze*” nie mając ze sobą statutowej łączności, pozostawione same sobie, dostały się pod kierownictwo nieodpowiedniego człowieka, który zwichnął cel towarzystw i z organizacji humanitarnych porobił jakieś ogniska fermentu oraz nieobliczalnego ruchu mas ludowych, dążących nawet sobie samym w nieznanym kierunku, owianym silnie jakimś specjalnym, gdzieś trafnie nazwanym kołomyjskim radykalizmem. Ruch ten wywołać musiał i rozumie się wywołał przeciwdziałanie osób dbałych o porządek i z tego powodu ostatnimi czasy wmieszały się w to władze państwowe, które wiele „Siczy” rozwiązały, a kierownikowi ich, adwokatowi Tryłowskiemu, zostało nawet wytoczone śledztwo karno-sądowe, za jakieś przewiny na tle politycznym¹²³. Informację tę uzupełniają źródła statystyczne Krajowego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych o dane liczbowe podające, że w 1905 r. były 42 organizacje strażackie „Siczy”, które zrzeszały 2745 członków¹²⁴. Ich liczba oraz konieczność reprezentacji interesów organizacji przed władzami austriackimi spowodowała, że w kwietniu 1908 r. w Kołomyi, gdzie mieszkał K. Tryłowski powołano Główny Komitet Siczowy (GKS).

Na terenie Galicji przed 1909 r. organizacje „Siczy” działały na podstawie indywidualnych statutow, początkowo nie utrzymywały między sobą żadnej statutowej łączności. W miarę potrzeb prowadzono działalność przeciwpożarową, nad którą dominowała w tych organizacjach działalność polityczna prowadzona w duchu nacjonalizmu ukraińskiego.

Wspólne cele w zakresie działalności i rozwoju gimnastyki, a także działalności przeciwpożarowej „Siczy” i „Sokiła” na terenie Galicji wymagały koordyna-

¹²² K. Tryłowski: *Hej tam na hori „Sicz” ide! Propamiatna knyha „Siczej”*. Edmonton 1965, s. 19.

¹²³ *Rusińskie straże pożarne*. „Strażak” 1905, nr 3; Por. J. Szaflik: *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych*. Warszawa 1985, s. 98.

¹²⁴ *Statystyka straży pożarnych w Galicji*. „Strażak” 1905 nr 1; zobacz: J. Szaflik: *Dzieje Ochotniczych...*, dz. cyt., s. 99.

cji¹²⁵. Wyższy poziom organizacyjny „Sokiła” skłonił przeciwpożarowych działaczy „Siczy”, do współpracy w ramach „Sokiła”. Dopiero w 1909 r. pierwszy wspólny Ukraiński Kongres zatwierdził możliwość tworzenia sokolskich stowarzyszeń, o nazwie „Sicz”, afiliowanych do „Sokiła-Bat’ki”¹²⁶. Działały one w oparciu o statut lwowskiego „Sokiła”, jako jego filie. Pierwszą taką przeciwpożarową filią „Sokiła” była organizacja założona w Skniłowie koło Lwowa przez O. Folisa. Kolejnym działaczem propagującym rozwój w organizacji sokolej działalności przeciwpożarowej był Sen Goryk (późniejszy działacz na rzecz ukraińskiego „Siczowego Strzelca”). Sposób postępowania w zakładaniu stowarzyszeń „Sicz” potwierdza sprawozdanie z powstania i działalności Towarzystwa Gimnastycznego i Straży Pożarnej „Sicz” filii Lwowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokił” w Lubaczowie. Dwóch przedstawicieli ukraińskiej ludności, Wasyl Puk z Cieszanowa i Matyj Pobier z Lubaczowa, w 1906 r. wysłali do „Sokiła” we Lwowie (nie znając adresu) kartę pocztową, z prośbą o przysłanie instrukcji zasad organizowania i rejestracji towarzystwa¹²⁷. Na podstawie otrzymanej ze Lwowa instrukcji, opracowano 5 egzemplarzy statutu, wraz z podaniem o rejestrację i wysłano na adres lwowskiego „Sokiła”. Statut zawierał listę nazwisk założycieli organizacji, w liczbie dziesięciu osób. Każda z nich zobowiązana była wpłacić 1 koronę tytułem wpisowego na rzecz lwowskiego „Sokiła”. Na tej podstawie zarząd „Sokiła” we Lwowie, podjął pozytywną decyzję o przyjęciu organizacji lubaczowskiej, jako swojej filii, a statut przesłał do CK Namiestnictwa. Namiestnictwo poprzez Starostwo Powiatowe, przekazało informację o jego rejestracji. Rejestracja zezwalała na przeprowadzenie walnego zebrania wyborczego władz organizacji. Jak wynika ze sprawozdania, w powiecie cieszanowskim przed rejestracją lubaczowskiego „Sokiła” działały wiejskie organizacje pożarniczej „Siczy”¹²⁸.

Po zawarciu ogólnoukraińskiego porozumienia w sprawie zjednoczenia „Sokiła” i „Siczy”, w ramach Krajowego Związku towarzystw „Sokił” i „Sicz”, w Cieszanowie 30 listopada 1910 r. odbył się zjazd zjednoczeniowy filii sokolskich i siczowych, z powiatu cieszanowskiego. W zebraniu uczestniczyło 21 przedstawicieli z 9 organizacji siczowych¹²⁹. Z opóźnieniem, po upływie dwóch lat,

¹²⁵ J. Szaflik: *Dzieje...*, dz. cyt., Warszawa 1985, s. 98–99. Autor podaje, że straże pożarnych „Sokił”, utrzymujących bliski kontakt z KZ OSP, w 1905 r. było 39, z liczbą 1540 członków. Miały one jednak małe osiągnięcia w walce z pożarami. Pisze o tym również J. Chelmecki: *Rozwój ukraińskich organizacji sportowych na terenach Małopolski Wschodniej w latach 1884–1939*. [w:] *Rocznik Naukowy AWF*, t. 63. Warszawa 2004, s. 73–86.

¹²⁶ *Pamiatna knyha Proswity: Perszjy proswitno-ekonomicznyj konhres uladażenyj towarystwom „Proswita” w sorokalittia zasnowannia u Lwowi w dniach 1–2 lutoho 1909 r. Protokoły i referaty*. Zredahuwaw I. Bryk i M. Kociuba. Lwów 1910, s. 655.

¹²⁷ CPHAU, f. 312, op. 1, nr 433, s. 2–4, *Towarzystwa Gimnastyczne „Sokół”*.

¹²⁸ Tamże, f. 312, op. 1, nr 433, s. 3.

¹²⁹ CPHAU, f. 146, op. 25, nr 10 771, s. 1–20, *Namiestnictwo Galicyjskie*.

Fot. 149 i 150. Ćwiczenia członków „Siczy” z Mikitinec podczas V Ogólnego Świeta „Siczy” powiatu stanisławowskiego w 1910 r. (ze zbiorów autora)

15 stycznia 1912 r. wpłynęła prośba do „Sokoła” we Lwowie o rejestrację Towarzystwa „Sicz” w Cieszanowie, pożarniczej filii Towarzystwa „Sokół”. Po odpowiedzi ze Starostwa Powiatowego, w dniu 4 sierpnia 1912 r., przeprowadzono zebranie wyborcze. Formalności rejestracyjne w Lubaczowie dopełniono 2 kwietnia 1914 r., tuż przed inwazją rosyjską. Towarzystwo „Sicz” w Lubaczowie wpisane zostało do księgi katastralnej stowarzyszeń – tom IV, s. 97, poz. 58¹³⁰.

Jak wynika ze statutu organizacji cieszanowskiej i lubaczowskiej, celem towarzystwa było pielęgnowanie gimnastyki ogólnej, a w szczególności prowadzenie zajęć fizycznych, przygotowujących członków do ratowania życia ludzkiego i niesienia pomocy w ratowaniu mienia w trakcie pożaru, a także na wypadek działania innych żywiołów w miejscowości – siedzibie Towarzystwa i okolicy¹³¹. Do zadań towarzystwa wynikających ze statutu należało:

- organizowanie i prowadzenie ćwiczeń pożarniczych i gimnastycznych dla członków towarzystwa,
- utrzymywanie odpowiedniego sprzętu pożarniczego,

¹³⁰ CPHAU, f. 146, op. 25, nr 14 609, s. 1–20, *Namiestnictwo Galicyjskie*.

¹³¹ Por. A. Nowakowski: *Kartki z historii „Sokoła” w Lubaczowie na Podkarpaciu*. [w:] A. Nowakowski, S. Zaborniak (red.): *Miscellanea z dziejów kultury fizycznej*. Rzeszów 2003, s. 35–41; O. Przyszlak: *Zarys działalności gniazda Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Cieszanowie*. [w:] A. Łopata (red.): *Krajowy Złot Sokółstwa Polskiego, 110 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Zakopanem*. Zakopane 2004, s. 133–139.

- organizowanie i prowadzenie odczytów oraz wykładów dla ludności, związanych tematycznie z ochroną przeciwpożarową,
- prowadzenie fachowej biblioteki,
- prenumerowanie fachowych czasopism,
- urządzenie zawodów i pokazów pożarniczych i gimnastycznych,
- urządzenie zabaw, koncertów, przedstawień teatrów amatorskich.

Wszyscy członkowie towarzystwa tworzyli straż pożarną, której struktura przewidywała podział na trzy oddziały:

- ratunkowy – brał on udział w ratowaniu i ochronie ludzi i mienia,
- sikawkowy – obsługiwał sikawki lub w inny sposób gasił pożar,
- wodny – odpowiedzialny za dostarczanie wody do oddziału sikawkowego.

Ze sprawozdania z działalności lubaczowskiej „Siczy” wynika, że można tę formę działania uznać za powszechną w większości tego typu organizacji w Galicji. W wyposażeniu organizacji znajdował się następujący sprzęt pożarniczy: sikawki, pompy wodne zamocowane na wozie konnym, węże wodne, toporki, bosaki, tłumice, hełmy strażackie, wiadra do przenoszenia wody (najczęściej brezentowe, skórzane i drewniane, rzadziej metalowe) oraz drabiny. W wielu miejscowościach zbudowano wieże strażnicze do obserwacji zabudowań i lasów. W organizacji obowiązywało bezwzględne posłuszeństwo wobec naczelnika towarzystwa, który był organizatorem i kierownikiem ćwiczeń, a także obowiązywała karność organizacyjna w razie pożaru¹³². Po 1908 r. w Galicji działało ponad 400 wiejskich przeciwpożarowych sekcji „Siczy”, afiliowanych do „Sokoła”, było to zasługą programu przeciwpożarowego, rozpowszechnianego przez A. Budzinowskiego. W 1909 r. rozpoczął on starania związane z wydaniem podręcznika pt.: *Strażak*¹³³. Wpłynęło to pozytywnie na rozwój idei przeciwpożarowej. Od 1912 r. Budzinowski wprowadził również wśród społeczeństwa ukraińskiego masowe szkolenie w strzelaniu. Szkolenie przeciwpożarowe miało wówczas duże znaczenie ze względu na zabudowę drewnianą, szczególnie przedmieść, małych miast i wsi oraz braku w tych miejscowościach straży pożarnych¹³⁴. Ponadto Austriacy

¹³² Tamże.

¹³³ A. Budzinowski: *Pożarnyk. Podręcznik dla pożarowych jednostek w miasteczkach i wsiach*. Lwów 1927, s. 71.

¹³⁴ Zob. B. Limanowski: *Galicia przedstawiona słowem i ołówkiem*. Lwów 1892, s. 47; T. Rutkowski: *Rocznik statystyczny Galicji wydany przez krajowe biuro statystyczne. Rok I. 1886*. Lwów 1887. W ciągu 10 lat do 1885 r. z powodów pożarów straty materialne w Galicji, wynosiły rokrocznie 2 671 379 złr. W 1886 r. kwota ta wzrosła do 4 562 285 złr. W latach 1870–1884 spłonął majątek na kwotę 43 368 524 złr. Z tego zaledwie 23% zwrócono w drodze ubezpieczeń pogorzelncom. Straże ogniowych w Galicji w 1884 r. było 82. W dwustu miastach i miasteczkach nie było ich wcale. W tym czasie w Czechach jedna straż ogniowa przypadała na 3 000 mieszkańców oraz na 367 domów, a w Galicji na 78 000 mieszkańców i na 1 371 domów. W 1887 r. Rada Krajowa nałożyła na towarzystwa asekuracyjne podatek, z przeznaczeniem na rozwój straży pożarnych. Brak straży mieszkańcy zastępowali tworzeniem ochotniczych jednostek do obrony przeciwpożarom. W 1892 r. było ich w Galicji 132, należało do nich 6 000 członków.

nie stawiali przeszkód w zawiązywaniu organizacji przeciwpożarowych, co stanowiło istotny atut w upowszechnianiu, a także rozwijaniu liczby ukraińskich organizacji ratowniczych¹³⁵.

Przed I wojną światową, podobnie jak „Sokół” polski, „Sokił” ukraiński angażował się również w rozwój sportów paramilitarnych, tworząc strzeleckie oddziały „Siczy”. W latach 1912–1914 prowadził w swoich oddziałach kursy wojskowe. W 1912 r. w wyniku porozumienia, pomiędzy przywódcami organizacji miejskiej „Siczy” I. Dobrskiego i wiejskiej „Siczy”, K. Trylowskiego udało się zjednoczyć dwie olbrzymie organizacje „Siczowi”. Powołana została centrala oddziałów „Siczy” w Galicji, pod nazwą Ukraiński Siczowy Związek (Ukraiński Siczowyj Sojuz), z siedzibą we Lwowie. Głównym jego organizatorem i pierw-

Fot. 151. 1912 r. Gimnastyczno-pożarnicze Towarzystwo „Sicz” podczas pokazu na placu szkolnym w Przemyślu

szym generalnym atamanem był twórca wiejskich oddziałów „Siczy”, Kyryło Trylowski. Pozostałymi członkami zarządu zostali wówczas wybrani: Jarosław Biesielowski (generał esuauł), Mykoła Baliski (generał pisarz), Sydir Winnicki (generał skarbnik), Dmytrij Kataman (generał oboźny), Fedor Kalinowski (generał cze-tar)¹³⁶. Ostatnie wspólne „Siczowe Święto” odbyło się razem z przedstawicielami „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie, pod nazwą „Szewczenkowski Złot” i uznać go nale-

ży za ukraiński sukces organizacyjny. Na krótko przed I wojną światową udało się zjednoczyć wszystkie organizacje Rusinów/Ukraińców w struktury wojskowe, które pod nazwą Legion Strzelców Siczowych, walczyły po stronie Austrii¹³⁷. Dało to po raz pierwszy nadzieję na uzyskanie narodowej niezależności.

Działalność wiejskich siczowych organizacji przebiegała odrębnie od takich samych, opisanych wyżej, organizacji miejskich. Przyjęcie nazwy dla wiejskich organizacji gimnastyczno-pożarniczych „Sicz” nawiązywało do tworzonych jeszcze w okresie średniowiecza kozackich obozów obronnych, tzw. siczy. Sposób ich wojskowej organizacji i zgodne gromadne życie zostało symbolicznie wykorzystane w programach większości ukraińskich stowarzyszeń. Na początku XX w. nawiązywanie do tradycji społecznych jednoczyło Ukraińców, dążących do stworzenia niepodległej Ukrainy. Rozwój i działalność „Siczy” odbywała się niezależnie od działających Towarzystw „sokilskich”. Program organizacji „Sicz” rozwijał dumę narodową, która jeszcze przed 1914 r. przyjęła formy ukraińskiego nacjonalizmu. Według ukraińskich danych w 1912 r., w każdej galicyjskiej wsi funkcjonowała organizacja „Sicz”¹³⁸. Najprawdopodobniej masowa liczba organizacji siczowych oraz ich nacjonalistyczny program wywołały represyjne działania władz austriackich, które podjęły akcję zamykania stowarzyszeń. Rozpoczęła się wówczas konsolidacja działań programowych oraz konspiracyjna praca nacjonalistyczna. W celu skoordynowania działalności wiejskich organizacji „siczowych”, w 1908 r. zawiązał się w Kołomyi „Główny Siczowy Komitet”. Swoją zwierzchność, od 7 marca 1913 r., Komitet rozszerzył na działające od 1911 r. Towarzystwo Ukraińskich Strzelców Siczowych i sekcję strzelecką, którą wówczas kierował Dymitr Katamajan¹³⁹. Struktury Ukraińskiego Siczowego Związku tworzyły wszystkie stowarzyszenia ruchowo-pożarnicze „Sicz” oraz wszystkie stowarzyszenia Ukraińskich Siczowych Strzelców. Naczelną władzę stanowiły Krajowe Siczowe Zjazdy i Krajowa Siczowa Rada w Kozactwie, która co roku wybierała Siczową Starszyzną. Program wychowania fizycznego realizowano w postaci organizowanych „Siczowych Świąt” na szczeblu wsi, rozpoczynając i kończąc na rywalizacji krajowej. Święto takie zorganizowano po raz pierwszy w 1902 r. w Kołomyi¹⁴⁰, a potem, co roku, aż do ostatniego, przeprowadzonego 12 lipca 1912 r. w Śniatyniu.

¹³⁷ W. Wilczyński: *Leksykon kultury ukraińskiej*. Zielona Góra 2000, s. 155; J. Hrycak, *Historia Ukrainy...*, dz. cyt., s. 98. Autor pisze wprost: ... „Sokił” i „Sicz” stały się zalążkiem wojska ukraińskiego...

¹³⁸ O. Waceba, *Narys z istoriji...*, dz. cyt., s. 136–137.

¹³⁹ Por. T.A. Olszański: *Historia Ukrainy XX wieku*, Warszawa 1993, s. 35.

¹⁴⁰ I „Siczowi Święto” odbyło się w czerwcu 1902 r. w Kołomyi, II – 28 czerwca 1903 r. również w Kołomyi, III – w lipcu 1904 r. w Stanisławowie, IV – 12 lipca 1906 r. w Kołomyi. „Wielki Siczowy Złot” odbył się 31 maja 1909 r. w Kołomyi, poświęcono go pamięci hetmana Mazepy i 200-lecia bitwy pod Poltawą w 1709 r., V „Siczowi Święto” odbyło się 11 czerwca 1911 r. w Stanisławowie, pod kierownictwem atamana Hryc Fediuszka-Bohuna, VI – jedno z ostatnich „Siczowych Świąt” odbyło się 12 lipca 1912 r. w Śniatyniu.

¹³⁵ O. Dymin: *Istorija lehionu USK*. Lwów – „Czerwona Kałyna” 1936, s. 4.

¹³⁶ Zob. J. Chełmecki, *Rozwój ukraińskich...*, dz. cyt., s. 82.

W 1914 r. we Lwowie przeprowadzono wspólny „Krajowy Siczowo-Sokilski Zlot”. Uczestniczyli w nim również przedstawiciele „Płastu”. Była to 12-tysięczna patriotyczna demonstracja sportowo-gimnastyczna. Mimo różnic politycznych, wszyscy uczestnicy zjednoczyli się w imię powstania niezawisłego państwa ukraińskiego¹⁴¹.

Zgromadzenia „święteczne” członków „Siczy” łączyły się z demonstracją umiejętności gimnastycznych oraz z możliwością jednoczenia ukraińskiej wsi, na wzór tradycji wojskowych z czasów ruchów rewolucyjnych atamanów zaporoskich – Chmielnickiego, Mazepy i Doroszenki¹⁴². Według O. Waceby, w latach 1900–1914 dynamika liczby stowarzyszeń „Siczy” przedstawiała się następująco: w 1900 r. – 1 stowarzyszenie, a dalej: w 1901 – 2, 1902 – 6, 1903 – 110, 1904 – 228, 1905 – 261, 1906 – 336, 1907 – 426, 1908 – 540, 1909 – 617, 1910 – 724, 1911 – 792, 1912 – 823, 1913 – 794, 1914 – 813¹⁴³.

Wybuch I wojny światowej przyczynił się do zawieszenia działalności statutowej towarzystw pożarniczych „Sicz”. Większość jej członków wstąpiła do legionów „Ukraińskich Siczowych Strzelców”, którzy w działaniach wojennych 1914 r. wzięli udział po stronie austriackiej. Aktywność „Siczy” rozpoczęła się po 1921 r. i odbywała się w nowych warunkach politycznych, w pełnej afiliacji do „Sokiła-Bat’ko”. Po wprowadzeniu stabilizacji politycznej i objęciu administracji przez władze polskie, w 1922 r., organizacja „Sicz” podjęła próbę wznowienia działalności. W czerwcu 1922 r., na placu „Sokiła-Bat’ki” przeprowadzono pierwsze, po przegranych walkach z Polakami, ukraińskie „Święto Siczy” powiatu lwowskiego, z udziałem 4 000 przedstawicielek i przedstawicieli tej organizacji. Tylko w województwie lwowskim wznowiło działalność około 60 organizacji siczowych. Jej bezpośredni związek z jednostkami „Ukraińskich Siczowych Strzelców”¹⁴⁴ w latach 1918–1919, wywołał niechęć władz i społeczeństwa polskiego. W 1923 r. władze polskie wydały zarządzenie, zgodnie z którym wszystkie przedwojenne stowarzyszenia, nieposiadające zgody na działalność, zostały uznane za nielegalne. W czerwcu 1925 r. przeprowadzono ostatnie „Siczowe Święto”, po którym, poczynając od oddziału we Lwowie,

¹⁴¹ W. Wilczyński, *Leksykon kultury...*, dz. cyt., s. 155.

¹⁴² K. Tryłowski, *Hej tam na hori...*, dz. cyt., s. 32. Na Bukowinie, Zakarpaciu oraz Huculszczyźnie funkcjonowały odrębne struktury „Siczy”, których początki działalności notowane są na 1903 r.

¹⁴³ Wg O. Waceba, *Narys z istoriji...*, dz. cyt., s. 138.

¹⁴⁴ S. Hajduczek: *Prykaz spered 25 let. „Sokił-Bat’ko”*. Lwów 1996, s. 90. Członkowie filii „Sokoł-Bat’ko”, „Siczy” i „Sokoła” masowo wstępowali do legionów, po rozkazie, jaki do nich skierowało kierownictwo „Sokiła-Bat’ko” na łamach czasopisma „Wisti z Zaporozża”: „*Czleny wsich filij „Sokiła-Bat’ko”, jak „Siczej”, tak i „Sokoła”, majut’ staty teper czlenamy „Ukrajńskich Siczowych Strilciw” ta pisma toczok w Opowiszczenniu” majut’ do nych zholosytysia. W strileckych sprawach wsi teper popadajut pid prykaz „Ukrajńskoj Bojowoji Uprawy” u Lwowi, jaka je naczalnoju starszynoju „Ukrajńskich Siczowych Strilciw” u Lwowi, aż do widklykannia.* („Wisty z Zaporozża” 8.08.1914 r.).

władze polskie rozpoczęły delegalizować oddziały terenowe „Siczy”. Zapowiedź negatywnego ustosunkowania się władz polskich do próby rejestracji stowarzyszenia „Sicz” zmusiła działaczy do zmiany nazwy i statutu. Działalność „Siczy” przeszła wówczas do konspiracji. Ćwiczenia odbywały się pod osłoną nocy i zaczęły mieć charakter narodo-militarny. Ostatnie organizacje „Siczy” zlikwidowano w trakcie zorganizowanej w 1930 r. akcji pacyfikacyjnej wsi ukraińskich przez wojsko polskie. Jako ostatnia uległa likwidacji organizacja „Sicz” we wsi Horbacz w powiecie lwowskim – na jesieni 1930 r.¹⁴⁵ Wspomniane rozporządzenie władz polskich o konieczności ponownej rejestracji organizacji i stowarzyszeń spowodowało, że z inicjatywy Zarządu Siczowego we Lwowie, władzom przedstawiono do rejestracji projekty statutów pod trzema nazwami: „Bractwo”, „Łuh” i „Sicz”. Zastwierdzono wówczas do realizacji statut „Łuhu”¹⁴⁶.

W wielu miejscowościach wiejskich organizacja „Sicz” była prekursorem wychowania fizycznego. Tak było w przypadku miejscowości Serafińce k. Horodenki, gdzie na długo przed I wojną światową, z inicjatywy jej mieszkańców – Mychajła Alimacha i Mykoły Szlemkewycza i innych – zawiązano jedną z pierwszych organizacji „Siczy”. Po zakończeniu działań wojennych podjęto w tej miejscowości próbę odnowienia działalności „Siczy”. Zaczęto organizować działalność sportową, szczególnie w ramach sekcji piłki nożnej i lekkoatletyki. Wyjeżdżano na zawody sportowe do powiatowego miasta Horodenki, a także do Lwowa. Na zawody organizowane w Serafińcach przychodziło 500, a w nielicznych przypadkach nawet 1000 osób. Rozwój działalności organizacji „Sicz” przerwała jej delegalizacja i wznowiono ją ponownie w 1925 r. w ramach UKS „Dnipro”¹⁴⁷.

Przykładem sytuacji niekorzystnej dla idei pożarniczej oraz sportowej w całym ruchu siczowym było rozwiązanie towarzystwa w Lubaczowie. Wykorzystując brak działalności statutowej (przeciwpożarowej) w zajęciach lubaczowskiej „Siczy”, a także w wyniku braku sprzętu przeciwpożarowego, na wniosek Starostwa lubaczowskiego władze wojewódzkie we Lwowie, decyzją z dnia 17 grudnia 1928 r., powołując się na § 25 ustawy o stowarzyszeniach (z dnia 15 listopada 1867 r., z późniejszymi zmianami) postanowiły rozwiązać Towarzystwo Pożarnicze „Sicz” w Lubaczowie (oddział „Sokił-Bat’ko” we Lwowie). Powiadomiono o tym lubaczowskie siczowe towarzystwo za pośrednictwem Starostwa Powiatowego w Lubaczowie, 29 grudnia 1928 r.¹⁴⁸

¹⁴⁵ O. Waceba, *Narys z istoriji...*, dz. cyt., s. 141.

¹⁴⁶ CPHAU, f. 309, k. 176, z. 682, *Pismo kaszowego „Łuhu”, P. Daszkewycza do redakcji „Siczowi Wisty”, z dnia 1926 r.*

¹⁴⁷ M. Dutkewicz: *Szczoby sława ne propała. Istorijska sportowoho žyttia sela Serafińci, pow Horodenka („Sicz”, „Dnipro”, „Kamieniari”, „Bohun” KLIK)*. „Zmah” 1938 nr 1, s. 4.

¹⁴⁸ CPHAU, f. 312, spr. 1, nr 433, s. 31, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokił”*. Jak widać niektóre organizacje „Siczy” działające na podstawie statutów „Sokiła-Bat’ko” działały nadal. Po 1927 r. w wyniku wzmocnionej kontroli stowarzyszeń przez PUWFIPW, większość ukraińskich organizacji zmuszone było zgodnie z wymogami Ustawy z dnia 3 kwietnia 1925 r. zobacz: DzURP 1925 nr 43, poz. 297; Por. S. Zaborniak: *Podstawy prawne...*, dz. cyt., Rzeszów 2006, s. 84.

Mimo interwencji w Starostwie lubaczowskim, a poprzez „Sokiła-Bat’ko” we władzach wojewódzkich i w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w Warszawie, decyzją o rozwiązaniu utrzymano w mocy¹⁴⁹. Wprawdzie po 8 latach, w 1936 r., ponowiono próby zalegalizowania działalności organizacji lubaczowskiej, jednak władze najprawdopodobniej posiadały informację o konspiracyjnie działających na terenie powiatu organizacjach Towarzystw „Siczowych” oraz o odbywających się ćwiczeniach strzelców siczowych (militarnych) i na rejestrację po raz kolejny zgody nie wyraziły¹⁵⁰. Podobny przebieg w latach międzywojennych miała działalność większości organizacji siczowych. Od 1936 r. praktycznie jedynym ich celem było przygotowanie się do czynności wojskowych, związanych z sygnałami zapowiadającymi zbliżanie się wojny. Działalność „Siczy” od momentu oficjalnego zakazu, czego przykładem jest przedstawiona sytuacja w Lubaczowie, prowadzona była w konspiracji, przejęła ją również ukraińska organizacja „Łuh”.

Obok ogólnosłowiańskiego programu rozwoju wychowania fizycznego „Sokiła” i paramilitarnego programu „Płastu”, program „Siczy”, stworzony na bazie tradycji narodowych, był trzecim programem masowo rozwijającym ukraińską kulturę fizyczną wśród społeczeństwa ukraińskiego¹⁵¹.

3. Działalność Towarzystwa Gimnastycznego i Straży Ogniowej „Łuh”

W wyniku delegalizacji „Siczy”, a praktycznie odmowy jej rejestracji przez władze polskie, Ukraińcy zmuszeni byli szukać innych rozwiązań. Na początku 1925 r., z inicjatywy działaczy Zarządu Siczowego we Lwowie przedstawiono do zatwierdzenia projekty statutów trzech nowych organizacji, pod nazwami: „Sicz”, „Łuh” i „Bractwo”. Jedynie organizacja „Łuh” uzyskała akceptację władz polskich. Przejęła ona wszystkie struktury „Siczy”. „Łuh”¹⁵² (Łąka) była spadkobiercą programu działającej przed I wojną światową „Siczy”. 25 marca 1925 r. działacze „siczowi” zarejestrowali pierwsze Towarzystwo Gimnastyczne i Straż Ogniową „Łuh” (Ruchankowe Towarzystwo i Ohnewa Storoż „Łuh”), we wsi Podbererzeście w powiecie lwowskim. Głównymi celami statutowymi nowo powołanego towarzystwa było: niesienie pomocy przy pożarach i powodziach oraz działalność sportowo-kulturalna. Zamierzano krzewić oświatę, wyrabiać zamiłowanie do ćwiczeń

Fot. 152. Lwów, 1917 r. Pokaz gimnastyczny przedstawicielk „Łuhu”

gimnastycznych i gier sportowych, organizowano działalność kulturalną członków stowarzyszenia¹⁵³. Działalność „Łuhu” w okresie międzywojennym pozostawała pod silnym wpływem partii politycznej Ukraińskiej Radykalnej Partii (prze-

Fot. 153. Lwów 1926 r. Uczestnicy powiatowego Kursu Sportowo-Pożarniczego Towarzystwa „Łuh”

¹⁵³ CPHAU, f. 309, k. 176, z. 682, *Korespondencja Koszowego „Łuhu” do redakcji „Siczowe Wisty” z 1926 r.*; *Statut Ruchankowoho...*, dz. cyt., Lwów 1925, s. 1–7; Jak wynika z pisma Daszkiewiczza (koszowy „Łuhu”) do redakcji „Siczowych Wistej”, do maja 1926 r. założono około 4 000 organizacji sportowo-pożarniczych „Łuh”, między innymi w powiecie kołomyjskim było ich – 45, a w lwowskim – 34).

Fot. 154. 1929 r. Bonariwce – pamiątkowa fotografia Towarzystwa „Łuh”

kształconej następnie w USRR). W ciągu roku, we wsiach na terenie Kresów Wschodnich, powstało 200 organizacji, w końcu 1926 r. było ich 600¹⁵⁴. W okresie do 1939 r. powstało 700 kół „Łuhu”, w których działało 50 000 członków¹⁵⁵. Koła tej organizacji prowadziły, w porozumieniu z „Proswitą”, własne biblioteki, amatorskie zespoły teatralne i wokalne. W zakresie wychowania fizycznego organizo-

Fot. 155. 1936 r. Kuryliwce – miejscowe Towarzystwo „Łuh”

¹⁵⁴ P. Daszkewicz: *Artylerija Siczowych Strilciw u borot'bi za zoloti Kyjiwski worota*. Nowy Jork 1965, s. 101.

¹⁵⁵ ANN, MSZ, syg. 2258, k. 280; UZE, t. II, s. 519.

wano zawody sportowe oraz gry i zabawy ruchowe. Oprócz rozwijania kultury fizycznej, działacze „Łuhu” prowadzili naukę pisania i czytania, organizowali koncerty, zakładali lokalne chóry oraz prowadzili inną działalność kulturalno-oświatową¹⁵⁶. Do najczęściej prowadzonych form działalności towarzystwa należało organizowanie występów teatralnych oraz zabaw tanecznych. Nawiązano tym samym do programu polskiego „Sokoła”.

W pracy tej organizacji w latach 1926–1927 r., oprócz tendencji konserwatywnych, ujawniły się tendencje rozwijania sportu robotniczego, charakterystycznego dla działalności organizacji komunistycznych, co dawało pretekst władzom polskim do restrykcyjnych działań¹⁵⁷. W czerwcu 1930 r., z inspiracji naczelnika „Łuhu”, a zarazem koszarowego lwowskiej organizacji, Romana Daszkewicza, zorganizowano na placu „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie „Święto Łuhowe”, związane z założeniem pierwszej organizacji „Siczowej”. Z jej inicjatywy, w 1932 r. orga-

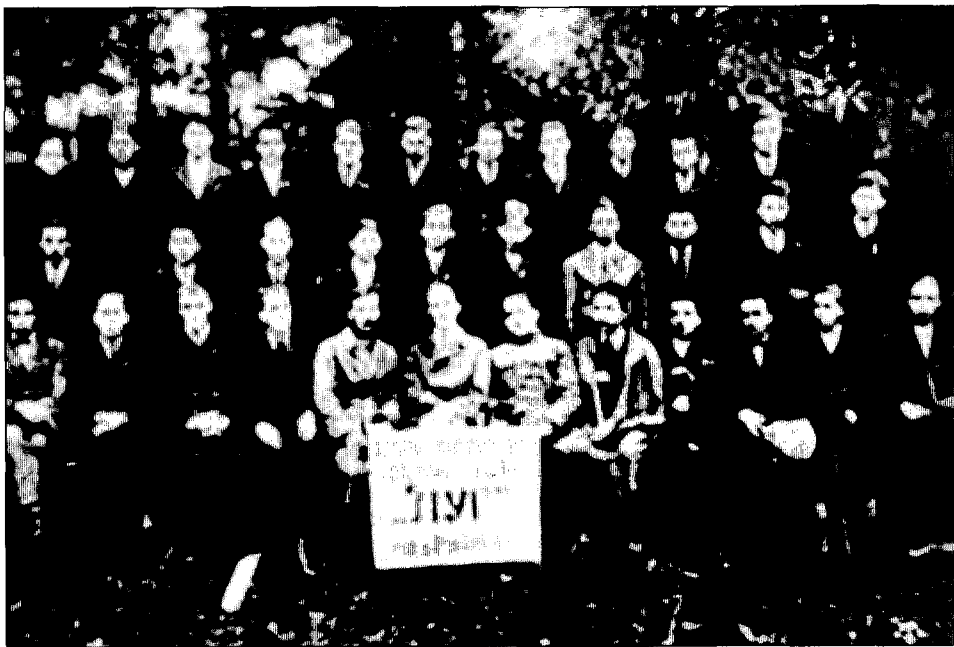
Fot. 156. Lwów 1937. Boisko „Sokiła-Bat’ko” – pokaz gimnastyczny członków „Łuhu”

nizacja „Łuhu”, licząc na zaprzestanie dyskryminacji przez władze polskie oraz na wsparcie finansowe, przystąpiła do struktur PUWFIPW, przyjmując nazwę – Ukraińskie Sportowe Towarzystwo „Łuh”. Jak wynika ze źródeł, była to jedyna ukraińska organizacja sportowa, wspierana organizacyjnie i finansowo przez państwowe władze sportowe. Organizacja ta w połowie lat trzydziestych XX w. liczyła 50 tys. członków. Posiadała centralę we Lwowie. Jej struktury tworzono w terenie w postaci oddziałów powiatowych, miejskich i wiejskich.

¹⁵⁶ P. Daszkewicz: *Podręcznik dla ruchankowo-pożarnych towarzystw...*, dz. cyt., s. 101.

¹⁵⁷ S. Zerkal: „Sicz”. [w:] P. Trylowski, *Hej tam na hori...*, dz. cyt., s. 347.

W 1934 r. II Krajowy Zjazd „Wielkiego Łuhu” (taką nazwę przyjęto po rozłamie), przyjął następującą rezolucję: „*Łuhowa*” organizacja była i jest organizacją ponadpartyjną i ponadklasową, ma na celu wyrobienie dyscypliny, poszanowania autorytetu, odwagi i poświęcenia dla ukraińskiego narodu...¹⁵⁸ Przewodniczącą organizacji R. Daszkewicz był zwolennikiem prowadzenia wychowania fizycznego dla potrzeb militarnych, ukrywanych pod innymi formami działania¹⁵⁹. Za jego kadencji, m.in. we Lwowie, w 1934 r. ze środków własnych organizacja wybudowała plac do ćwiczeń, tzw. „Łuhowyj majdan”. Służył on do ćwiczeń pożarniczych oraz do ćwiczeń gimnastycznych¹⁶⁰. Na jego otwarcie, z udziałem biskupa A. Szeptyckiego, urządzono we Lwowie zlot organizacji „łuhowych”, w których uczestniczyło około 1200 jego członków. „Węłykyj Łuh”, z uwagi na propolskie działania, był atakowany brutalnie przez członków Ukraińskiej Organizacji Wojskowej. 7 maja 1933 r. zgromadzone tłumy przedstawicieli „Łuhu” zostały obrzucone kamieniami przez około 200-osobową grupę bojówkarzy OUV¹⁶¹. Program

Fot. 157. Rudna 1937 r. Pamiątkowe zdjęcie członków „Łuhu” w Rudnej k. Lwowa

wał plac do ćwiczeń, tzw. „Łuhowyj majdan”. Służył on do ćwiczeń pożarniczych oraz do ćwiczeń gimnastycznych¹⁶⁰. Na jego otwarcie, z udziałem biskupa A. Szeptyckiego, urządzono we Lwowie zlot organizacji „łuhowych”, w których uczestniczyło około 1200 jego członków. „Węłykyj Łuh”, z uwagi na propolskie działania, był atakowany brutalnie przez członków Ukraińskiej Organizacji Wojskowej. 7 maja 1933 r. zgromadzone tłumy przedstawicieli „Łuhu” zostały obrzucone kamieniami przez około 200-osobową grupę bojówkarzy OUV¹⁶¹. Program

¹⁵⁸ H. Laskiewicz: *Robotnicza kultura fizyczna w Polsce w latach 1918–1939*. „Sport Robotniczy” 1971, t. VI, s. 70.

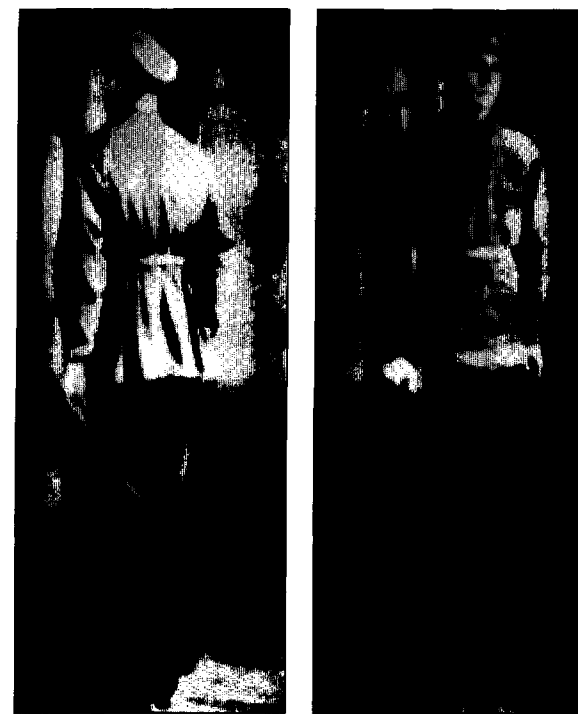
¹⁵⁹ J. Daszkewicz: *Pro Ewhena Konowalca*. „Ratusza”, 1993 nr 6, s. 2.

¹⁶⁰ „Wisti z Łuhu”, 1926 nr 3, bpgn.

¹⁶¹ ANN, Zespół MSZ, t. 2350, k. 108, *Komunikat z działalności OUN w latach 1932–1934*, cz. III.

„Łuhu”, z jednej strony zapewniał wypoczynek społeczeństwa, a z drugiej dawał szansę poprzez sprzedaż biletów na gromadzenie środków na potrzeby organizacyjne¹⁶². Opiekę nad stowarzyszeniem, przez krótki okres czasu, sprawowała Ekspozytura 2 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego¹⁶³. Jednak zdecydowane przeciwdziałania Ministerstwa Spraw Wojskowych spowodowały, że od 1935 r. poparcie spadało, a administracja polska zaczęła rozwiązywać oddziały organizacji oraz odmawiać rejestracji nowych kół „Łuhu”¹⁶⁴.

Organizacja „Łuh” co-rocześnie przeprowadzała masową imprezę, tzw. „Wielkie Łuhowe Święto”. O jego rozmachu świadczy udział w pochodzie na otwarciu powiatowej imprezy we Lwowie, w dniu 4 lipca 1937 r., 3200 jego członków. Natomiast w pokazie gimnastycznym podczas „Płoszczy Łuhowego Horodu” brało udział 2380 „łuhowników” oraz 1600 „łuhowniczek”. Na zakończenie imprezy Powiatowa Rada Główna „Łuhu” wręczała nagrody zwycięzcom. Imprezę zamknięto defiladą wszystkich uczestników święta¹⁶⁵. Podobną masową imprezę, o charakterze propagandowego popisu sprawnościowego kobiet i mężczyzn należących do lwowskiego „Łuhu”, zorganizowano 1 maja 1938 r., na „Łuhowym Horodi” we Lwowie, przy ulicy Wuleckiej, pod patronatem „Węłykoho Łuhu dra P. Daszkewicza” oraz „Ridnoji Szkoły”¹⁶⁶. W tej masowej imprezie, według sprawozdawcy „Zmah”, z dnia 7 maja 1938 r., udział wzięło 15 000 widzów. W defiladzie przeszło 2 320 przedstawicieli młodzieży szkolnej, w tym ze Lwowa 2 140 osób (540 ze szkół średnich, 1340 ze szkół

Fot. 158. Przepisowe ubranie członków „Łuhu”

¹⁶² APP, Starostwo Powiatowe Przemyskie, syg. 14, bpgn., *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa „Łuh” na terenie województwa lwowskiego w 1935 r.*

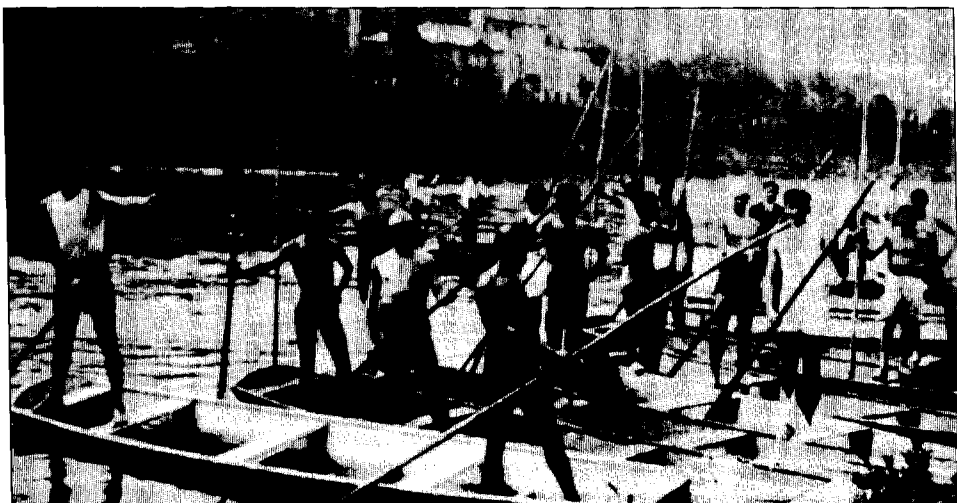
¹⁶³ APP, SPP, syg. 6, bpgn., *Ekspozytura 2 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*.

¹⁶⁴ J. Lewandowski, *Materiały MSW...*, dz. cyt., s. 101.

¹⁶⁵ *5 000 ukraińskich odnostrojiv na wulyciach Lwowa*. „Zmah”, 1937 nr 22, s. 1.

¹⁶⁶ *Wesnianyj popys lwiwśkoho Łuhu*. „Zmah”, 1938 nr 16, s. 1.

powszechnych, 200 dzieci z ochronki, 60 z żeńskiej szkoły zawodowej „Trud”) oraz 180 dzieci z Rohatynia, Sambora, Stryja i Tarnopola. W trakcie imprezy odbyły się masowe pokazy gimnastyczne oraz „żywe szachy”, turniej siatkówki oraz inne charakterystyczne próby dla oceny sprawności. Ulewny deszcz przeszkodził w pełnej realizacji tego sportowo-pożarniczego, a także paramilitarnego przedsięwzięcia. Impreza ta należała do jednych z największych masowych pokazów sprawności fizycznej narodu ukraińskiego, który miał miejsce na stadionie „Sokiła-Bat’ko” przed II wojną światową¹⁶⁷. W centrali „Wielkiego Łuhu” wg stanu na maj

Fot. 159. Przemysł 1938 r. Uczestnicy wyścigów na Sanie. Załogi ukraińskich klubów przemyskich: „Berkut”, „Sianowa Czajka”, „Sokił”, „Łuh”, „Sian”

1938 r. zarejestrowanych było 1014 towarzystw, z których – zdaniem redaktora „Zmah” – aktywnie działało 3/4 ilości kół¹⁶⁸.

Podczas uroczystości Łuhowego Święta we Lwowie, 18 września 1938 r., poświęcono sztandar „Łuhowej” organizacji. Z tej okazji zorganizowano „Wielkie Łuhowe Święto Sportowe”. Oprócz uczestniczących w zawodach sportowych 2 000 członków „Łuhu”, w uroczystościach udział wzięli przedstawiciele większości ukraińskich instytucji¹⁶⁹, a także delegaci „Łuhu” z 32 powiatów – województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Święto przebiegało w dwóch częściach. Pierwsza poranna składała się z uroczystości związanych

¹⁶⁷ 15 000 publiky i 2 320 mołodi na majdani „Sokoła-Bat’ka”, welyka Strecza Mołodi ta jiji pryjateliiw. Dwadciat’chwylylna defilada mołodi. Entuzjazm mas pidczas pryjizdu Dorohoho hostia. Wzircewyj ispyt spravnosti. „Zmah”, 1938 nr 21, s. 1.

¹⁶⁸ Nowa kadra. Instruktorskyj kurs Welykoho Łuhu u Lwowi. „Zmah”, 1938 nr 18, s. 5.

¹⁶⁹ Poswiaczenia łuhowoho praporu i Łuhowe Swiato u Lwowi. „Zmah”, 1938 nr 34, s. 4.

z poświęceniem sztandaru „Łuhu” i przemarszu przez miasto do kościoła św. Jura. Drugą część, popołudniową, przeznaczono na pokaz sprawności fizycznej, w tym gry sportowe o nagrody Ukraińskiej Narodowej Rady oraz książąt Rozumowskich¹⁷⁰. Organizacja „Łuh” w oddziałach terenowych organizowała kursy oświatowe z zakresu higieny i zdrowia. Wiele kursów miało charakter kształcenia kadr dla wychowania fizycznego i sportu¹⁷¹.

Mimo wielu starań, nie udało się tej organizacji działać na szerszą skalę. Działacze „Łuhu”, wykorzystując tradycje sportowe rozwinięte przez „Sicz” na wsi jeszcze przed I wojną światową, swoją aktywnością przyczynili się do znacznej poprawy stanu wychowania fizycznego i wiedzy przeciwpożarowej, a także ukraińskich wartości narodowych. Członkowie „Łuhu” pielęgnowali ukraińskie wartości kulturowe, szczególnie na wsi.

4. Rozwój europejskich idei skautingu w działalności ukraińskiej organizacji „Płast”

W latach 1911–1912, w oparciu o wzory europejskie, docierające do Galicji, a także korzystając z wzorów polskiego skautingu, zrodził się ukraiński ruch skautowy. Podobnie jak większość organizacji ukraińskich, skauting sięgał do tradycji kozackich¹⁷². Działacze tego ruchu nawiązywali do symboliki i struktury organiza-

¹⁷⁰ *Cej prapor ne smije schylytys!*. „Zmah”, 1938 nr 35, s. 1; *Łuh pod praporom. Jak wygladało Łuhowe Swiato 18.09.1938 r.* „Zmah” 1938 nr 37, s. 4.

¹⁷¹ *Domidiw, powiat Bobrka pry praci.* „Zmah”, 1938 nr 20, s. 5.

¹⁷² Informacja o angielskim ruchu skautowym docierała do społeczeństwa polskiego w informacjach prasowych, które pojawiały się już w 1909 r. m.in. w notatce pt. *Na drodze do stałej armii* zamieszczonej w ukazującym się w Warszawie tygodniku „Świat” z 2 października 1909 r., lwowski dziennik „Słowo Polskie” z 16 i 17 listopada 1909 r. przedrukowało artykuł Edmunda Naganowskiego pt. *Bi-bi i Bi-es* będący informacją o celach skautingu, pochodzący bezpośrednio od twórcy ruchu gen. Roberta Baden-Powella. Można przypuszczać, iż nie uszło to uwagi młodzieżowych ukraińskich działaczy, późniejszym twórców „Płasta”, por. E. Sikorski: *Szkice z dziejów harcerstwa polskiego 1911–1939*. Warszawa 1989, s. 7–8; A. Kamiński: *Andrzej Małkowski*. Warszawa 1979, s. 90–91. Aleksander Kamiński potwierdza działalność skautowych drużyn ukraińskich w roku szkolnym 1911/1912. W biograficznej publikacji o pierwszym polskim skaucie Andrzeju Małkowskim, o początkach i relacji polskiego i ukraińskiego skautingu pisze tak: *niemal równoległe ze skautingiem polskim zaczęły w Galicji Wschodniej powstawać skautowe drużyny ukraińskie. Pierwsze zorganizowano w państwowym gimnazjum ukraińskim we Lwowie w roku szkolnym 1911/1912 i wnet skauting objął młodzież innych ukraińskich szkół średnich. Oparciem dla drużyn były dyrekcje szkół i „Sokół” ukraiński. Skauci ukraińscy zwali swą organizację „Płast”. Skaut – to płastun, tak ongi określano Kozaków zaporoskich, zajmujących się podczas pokoju „płastowaniem”, tj. polowaniem i rybołówstwem, a podczas wojny – zwiadami. Twórcy harcerstwa polskiego – Małkowski też! – jak się zdaje, nic nie wiedzieli o płastunach, tak wielka była izolacja obydwu społeczności zamieszkujących ten kraj...; Szerzej o tym pisze Z. Wójcik: *Dzikie Pola w ogniu. O Kozaczyźnie w dawnej**

cyjnej, opartej na strukturze wojskowej Kozaków zaporoskich. Słyszeli oni z umiejętności życia na „dzikich polach”, specjalizowali się zwłaszcza w podglądaniu swoich przeciwników na pograniczu Dniestru. W nadrzecznych błotach prowadzili samowystarczalne życie. Od tych umiejętności wojskowego życia, określanego w języku ukraińskim „plastaniem”, na wniosek Iwana Franki, ruch skautingu ukraińskiego przyjął nazwę „Płast”¹⁷³. Pierwsze drużyny tej organizacji powstawały w państwowych gimnazjach z ukraińskim językiem wykładowym we Lwowie i w Przemyślu¹⁷⁴. Na obie drużyny skautowe silny wpływ wywierały oddziały ukraińskiego „Sokiła”. We Lwowie „Sokiła-Bat’ko”, a w Przemyślu afiliowany do „Sokiła” Uczniowski Krużok „Sianowa Czajka”, przy którym właśnie utworzona została drużyna skautowa¹⁷⁵. Jak wynika z doniesień L. Becza, w początkowej działalności przemyski „Płast” był organizacją tajną. Założył ją na przełomie lat 1911/1912 uczeń ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu pod nazwą *tajne płastowo-wojskowe koło*. Należeli do niego inni uczniowie z wyższych klas, m.in.: P. Krutij, I. Lapczuk i A. Artimowicz. Kółko realizowało program związany z ogólnymi założeniami skautingu, większość czasu poświęcając na wojskowe zajęcia teoretyczne i praktyczne oparte na wzorach niemieckiego skautingu. Zajęcia wojskowe realizowano przede wszystkim w trakcie wycieczek do podprzemyskich miejscowości: Brylińca, Krasieczyna, Rykszan i Wilczan. Podobnie jak przemyski „Płast”, większość ukraińskich organizacji o rodowodzie skautowym przed I wojną światową miało silne zabarwienie militarne. Z inicjatywy pierwszego opiekuna z ramienia gimnazjum prof. Jewhena Lubowicza, koło, nawiązując do ukraińskich tradycji wojskowych, przyjęło nazwę VI Kurenia im. Iwana Bohuna. Początkowo było jedną z sekcji „Sianowej Czajki”¹⁷⁶. Przemyski kureń podzielony był na mniejsze 8–10-osobowe kółka. Raz w tygodniu przygotowywano się teoretycznie do praktycznej realizacji zapraw wojskowych realizowanych w terenie. Czynności „Płastu” prowadzone były pod hasłem: wierny ojczyźnie. W połowie 1914 r. prze-

Rzeczypospolitej. Warszawa 1968, *passim*; Kozak – nazwą tą, pochodzenia tatarsko-tureckiego, określano ludzi posiadających cechy niezależności, junactwa, a zarazem rozbójnictwa, łączących się nierozdzielnie z miejscami geograficznymi, jak Dniestr, Niż i Zaporozże.

¹⁷³ Termin ten nawiązywał do kozackich oddziałów zaporoskich i czarnomorskich zajmujących się zręcznościowym polowaniem i rybołówstwem, określanych w języku „kozackim” – *plastowaniem*.

¹⁷⁴ I. Kedryn: „Płast” – historia i ideologia skautingu ukraińskiego oraz przyczyny i skutki jego zlikwidowania. „BP – U”, 1933 nr 23, s. 3.

¹⁷⁵ L. Becz: „Płast” w *Peremyskiej Ukrajnijskiej Gimnazji*. [w:] *De sribnoletywyj Sian pływe... Propamjatna knyha juwileju 50-littia ukrajnijskoji derżawnoji gimnazji w Peremyszli 1888–1938*. Przemyśl 1938, s. 85–93.

¹⁷⁶ L. Becz: *Militaryzm Skautinhu i Płasti*. „Wohni” 1937, s. 129–131; L. Becz: *Płast w Peremyskiej Ukrajnijskiej Gimnazji*. [w:] B. Zahajkewicz: *Peremysz zachidnyj bastion Ukrainy*. Nowy Jork–Filadelfia 1961, s. 346–352.

myski „Płast” liczył 51 osób, a Płastowa Czeta (wojskowa nazwa oddziału) składała się z 4 przewodników, 3 członków i 15 zwiadowców, w jej skład wchodziły 3 kółka. Czeta dowodził Iwan Czmola, a dowódcami 3 kótek byli: A. Artimowicz, T. Bałka i P. Mikiy. Swoją sportową sprawność członkowie przemyskiego „Płastu” zaprezentowali podczas „Jubileuszowego Sokilskiego Zlotu” w 1914 r. we Lwowie¹⁷⁷. Strukturę przemyskiej organizacji można przyjąć za wzorcową dla pozostałych kół, zwłaszcza w okresie jej działalności do I wojny światowej. Wiąże się to z objęciem w roku szkolnym 1913/14 r. stanowiska opiekuna tego koła przez naczelnego płastowego przewodnika prof. Teodora Policha, który tuż przed wybuchem I wojny światowej był głównym *skaut-majstrem* Ukraińskiego Płastowego Zarządu.

Głównym ideologiem i konstruktorem struktur organizacyjnych ruchu był Ołeksander Tysowski. Znaczny wkład w upowszechnianie idei „Płastu” wnieśli członkowie pierwszej lwowskiej drużyny, studenci wyższych szkół we Lwowie – Petro Franko i Iwan Czmola. We Lwowie w 1913 r., na I Zjeździe przedstawicieli „Płastowych” oddziałów z całej Galicji, powołano „Organizacyjny Płastowy Komitet”.

Program organizacji, w ramach strategii wychowawczej, przewidywał również rozwijanie patriotyzmu. Wychowanie fizyczne obejmowało zdobywanie sprawności w 19 specjalnościach, między innymi lekkoatletycznych, w biegach, skokach i rzutach, w pływaniu, tyżwiarstwie, strzelaniu z łuku, narciarstwie oraz marszach turystycznych. Próby odbywały się w grupach dziewcząt i chłopców, z podziałem na kategorie wiekowe: 13–14, 15–16 oraz 17–18 lat. Przed sprawdzianem uczestnik wybierał rodzaj próby. W zależności od wyników w próbie sprawności fizycznej młodzież otrzymywała odznaki Ukraińskiego Związku Sportowego. Przez cały okres działalności organizacji członkowie „Płasta” nosili mundury bardzo zbliżone do mundurów polskich skautów. Różniły się jedynie symboliką organizacyjną przypinaną do nakryć głowy oraz na mundurach. Organizacja kierowała się w swojej działalności statutem, posiadała „Płastowy” hymn, odznakę przynależności i herb przedstawiający ukraińskiego tryzuba owiniętego trzylistną, białą lilią. Autorami herbu byli: Myron Fedusewicz i Robert Lisowski. Członkowie „Płastu” pozdrawiali się słowami „Skob”, od nazwy skob białochwosty – orzeł bielik, występujący na terenach Ukrainy. Ponadto pierwsze litery tego wyrazu, nawiązywały do konieczności posiadania przez członków „Płastu”, niezbędnych cech: S – siła,

¹⁷⁷ *Księga działalności „Sianowej Czajki” i „Płastu” za czas od września 1913 do czerwca 1917 r. Płast*. Państwowe Muzeum we Lwowie.

Fot. 160. Symbol ukraińskiej młodzieżowej organizacji skautowej „Płast”

K – *krasny* (piękność), O – ostrożność w działaniu, B – *bystrość* (szybki w działaniu). Zdobywanie stopni sprawności zawartych w pozdrowieniu, odpowiednio oznakowano: siła za pomocą liścia dębu, piękno – owocami czerwonej kaliny, ostrożność – grzybem muchomorem oraz szybkość – błyskawicą. Organizacja „Płastowa” posiadała strukturę opierającą się na „płastowym kółku” – 6–10 osób, 2–3 „kółka” tworzyły „czatę” (12–30 osób), 4–5 „czat” tworzyło „sotnię” (90–150 osób), na „kureń” (pułk) składało się 150–300 osób. Pułkowi przysługiwało używanie jako nazwy nazwiska jednego z uznanych ukraińskich narodowych bohaterów. Kilka „kureni” tworzyło „kosz”. Struktura ta przypominała organizację wojsk hetmana Bohdana Chmielnickiego.

Wraz z zaistniałą sytuacją polityczno-militarną, związaną z przygotowaniem do I wojny światowej, coraz więcej czasu w ukraińskich organizacjach, w tym również w skautowych, przywiązywano do ćwiczeń wojskowych. Miejsce sportu zajmować zaczęły musztra, ćwiczenia taktyczne oraz doskonalenie umiejętności strzeleckich. Dla skautów organizowano przygotowujące kursy wojskowe¹⁷⁸. W lutym 1914 r., przy pomocy „Sokiła” i redakcji gazety „Wisti z Zaporozża”, zaczęło ukazywać się czasopismo „Płastowyj tabor” – organ ukraińskiego „Płastu”. Wraz z wybuchem wojny, została przerwana działalność ukraińskich organizacji skautowych. Członkowie drużyn „Płastu”, zostali wcieleni do armii austro-węgierskiej, bądź zasilili oddziały ukraińskich organizacji wojskowych, biorących później udział w walkach polsko-ukraińskich. Znaczenie konsolidujące dla ukraińskiego ruchu paramilitarnego, miał II Zlot „Sokiła-Bat’ki” we Lwowie, w którym uczestniczyli ukraińscy skauci¹⁷⁹. Większość członków „Płastu” zgłosiła się ochotniczo do legionu Ukraińskich Siczowych Strzelców. Doświadczenie paramilitarne członków „Płastu” zostało wykorzystane w działaniach I wojny światowej. W trakcie jej trwania, w wyniku prowadzonej propagandy, powstawały oddziały Strzelców Siczowych, między innymi na terenach Zadnieprza: w Białej Cerkwi, Kamieńcu Podolskim i innych miastach. Ich sprawność fizyczna okazała się przydatna również w walkach polsko-ukraińskich w 1918 r., prowadzonych w celu przejęcia kontroli terytorialnej w Galicji¹⁸⁰. Po zakończeniu działań wojennych, dawne tereny Galicji i Kraju Zadnieprzańskiego zostały podzielone pomiędzy Polskę, Rosję sowiecką, Rumunię i Czechosłowację.

¹⁷⁸ L. Becz: *Militaryzm skautingu i Płastu*. „Wohni”, 1937 nr 7, s. 129–131; S. Stępień: *Społeczność ukraińska...*, dz. cyt., s. 441–461.

¹⁷⁹ Na II Ogólnokrajowym Zlocie „Sokoła” i „Siczy” uczestniczyli przedstawiciele klubów sportowych i drużyn skautowych. Uczestnicy tego zlotu powołali w sierpniu 1914 r., przy udziale Austriaków, Legion Ukraińskich Siczowych Strzelców (Lehion Ukrajinskich Siczowych Strilciw), który w 1918 r. stał się łańkiem Ukraińskiej Galicyjskiej Armii (Ukrajinskojji Hałyćkojji Armiji – UHA).

¹⁸⁰ *Spomnienia A. Archimowicza pro VI Płastowyj Kuriń w litach 1911–1918*. *Płast*. Państwowe Muzeum we Lwowie.

W 1918 r. „Płast”, jako pierwszy z dawnych organizacji, w nielicznych przypadkach wznowił działalność w ramach struktur Towarzystwa Ochrony Dzieci i Opieki nad Młodzieżą. Przy każdej szkole z młodzieżą ukraińską, powstawały męskie i żeńskie oddziały „Płastu”. Była to jednak działalność sporadyczna, przerywana niepokojami, brakiem opału oraz epidemiami panującymi wśród młodzieży szkolnej, z powodu których zdarzało się, że zawieszano zajęcia. Przeszłość „Płastu”, zwłaszcza udział jego przedstawicieli w jednostkach „Strzelców Siczowych”, podczas działań wojennych oraz w walkach polsko-ukraińskich 1918 r., wywołała niechęć władz polskich. W wielu przypadkach nie udzielano zgody na zakładanie nowych organizacji, a w ramach odwetu za działalność terrorystyczną z pobudek nacjonalistycznych rozwiązywano, najczęściej bez możliwości odwołań od decyzji, wiele organizacji tego stowarzyszenia. Należy przyjąć, że dopiero w roku szkolnym 1920/1921 r. pod władzą polską rozpoczęła się systematyczna i programowa działalność „Płasta” wśród społeczności ukraińskiej. Powstające organizacje przyjmowały podobną strukturę jak przed I wojną światową. Podstawową jednostką było kółko, które tworzyło kureń, a następnie większą grupę stanowiły czetnie i sotnie. Początkowa działalność przejawiała się w realizacji następującego organizacyjnego programu: wybór przewodnictwa, ustalenie haseł, rozdanie zadań, przyjęcie jednolitych strojów i inne. Kładziono nacisk na zdobywanie wiedzy z zakresu ratownictwa, obowiązków płastuna, rozpoznawania konwencjonalnych znaków, umiejętności sygnalizacji alfabetem Morse’a, posługiwania się mapami w terenie, sprawności płastowej (skautowej), prowadzenia dziennika pracy, budowy kajaka i czółna oraz znajomości symboliki organizacyjnych „Płasta”. Tematami rozwijanymi w pracy kółek „Płasta” była: samodzielność, życie zwierząt, higiena, tradycje junactwa i „Płastu” oraz wiedzy dotyczącej Ukraińskiego Narodowego Ruchu w latach 1917–1918, a także robienia masek przeciwgazowych. Śpiewano narodowe pieśni i hymny. Radosny nastrój wprowadzano poprzez zajęcia z gier i zabaw ruchowych, muzykę, żarty i zagadki. Latem program realizowano przy pomocy wycieczek terenowych, podchodów oraz orientacyjnych gier terenowych¹⁸¹.

W latach 1923–1924 działalność organizacji „Płast” rozszerzyła się prawie na wszystkie szkoły na Kresach II Rzeczypospolitej, do których uczęszczała młodzież ukraińska. Rozszerzyły się również formy pracy, przybierając coraz częściej w działalności organizacyjnej „Płasta” nacjonalistyczną wymowę. Coraz częściej spotykało to się z szykanami władzy polskiej¹⁸². Mimo braku zgody władz polskich oraz przeszkód czynionych przez policję, w 1924 r. we Lwowie z udziałem 29 pułków, z różnych miejscowości, przeprowadzono Werchownyj Zjazd „Płastu”. Zjazd poświęcono stworzeniu struktur organizacyjnych „Płastu”.

¹⁸¹ Por.: W. Karchuh: *Na mandriwci*. Lwów 1930, s. 5 i nn.

¹⁸² L. Becz: *Płast u Peremijskij ukrajinskiej himnaziji*. [w:] B. Zahajkewicz: *Peremyszl zachidnyj bastion Ukrainy*. Nowy Jork–Filadelfia 1961, s. 350–351.

Po powołaniu „Przewodnictwa Płastowego” we Lwowie, a także „Werchowej Płastowej Rady”, pod kierownictwem O. Tisowskiego (ps. „Drota”) oraz „Werchowej Płastowej Drużyny”, pod kierownictwem Werchownego Atamana Seweryna Lewickiego (ps. „Szary Lew”), podporządkowano im działalność wszystkich ukraińskich organizacji „Płastu”. Od 1926 r. oddziały zadnieprzańskie „Płastu” uznały zwierzchność „Werchowej Płastowej Rady” we Lwowie. W tym okresie znaczną pomoc materialną udzielił organizacji metropolita lwowski Andrzej Szeptycki. Z jego środków w Ostodorii w Karpatach wybudowano ośro-

Fot. 161. Czerwiec 1924 r. Przemyska VI drużyna harcerek pułku im. Iwana Bohuna z opiekunem prof. T. Polichoju wraz z grupowymi w charakterystycznych skautowych mundurach

dek kolonijny dla początkujących członków „Płastu”. W programie swojej działalności, w zakresie wychowania fizycznego oraz w celu rozbudzania zamiłowania młodzieży ukraińskiej do sportu i turystyki, „Płast” przeprowadził w ośrodku kilkadziesiąt obozów wakacyjnych. To w tej placówce miały miejsce wszelkie kontakty naczelnych władz „Płastu”, w tym również poufne, z członkami ukraińskich organizacji zadnieprzańskich.

W swojej działalności, oprócz dbałości o fizyczny i psychiczny rozwój ukraińskiej młodzieży, organizacja „Płast” zmierzała do upowszechniania postawy ideowej, skierowanej na kształtowanie postaw braterstwa między ludźmi, poszanowania świata przyrody oraz oddania ojczyźnie. Realizacja programu odbywała się

z odwoływaniem do dziejów narodu ukraińskiego, w tym również do tradycji militarnych. W celu rozwoju wychowania fizycznego Werchowa Płastowa Komanda w okresie dwudziestolecia międzywojennego organizowała w okresie letnim obozy w górach, a dla płastunów wodniaków podobną działalność prowadzono na Dniestrze i Bugu. Przy pomocy Ukraińskiego Sportowego Związku sformułowano zasady zdobywania „Płastowej próby sprawności fizycznej”. Składała się ona z pięciu grup trudnościowych. Mimo pozytywnych znamion tego przedsięwzięcia, władze polskie nie wyraziły zgody na jej przeprowadzanie. Nieufność władz polskich do organizacji ukraińskiego „Płastu”, mimo głoszenia przez niego haseł braterstwa i zamiłowania do poznania kraju wiązała się z głoszeniem nacjonalistycznych haseł, niepodległości i zjednoczenia Ukrainy. Wśród działaczy panowała nostalgia za wielką, samodzielną Ukrainą, utożsamianą z dawną Rusią, wolnością Kozaków, z ich przygodami. Wspominano również przegrane walki w 1918 r. i krzywdy wyrządzone narodowi ukraińskiemu. W rocie ślubowania płastunów znajdowały się słowa: *...przysięgam swoim honorem, że zrobię wszystko, co w mojej sile, żeby być wiernym Bogu i Ukrainie, pomagać innym, żyć według prawa „Płasta” i być posłusznym jego kierownictwu*¹⁸³.

Naczelne władze „Płastu”, po 1919 r., znalazły się pod silnym wpływem radykalnych nacjonalistów, stąd w poczynaniach jego członków daje o sobie znać radykalna działalność. Propagatorami kierunku nacjonalistycznego w organizacji „Płast”, byli znani członkowie OUN – UWOW. Janiw, B. Krawciw i R. Marmasz. W rezultacie działalności ukraińskich nacjonalistów, którzy prowadzili akcję antypaństwową, organizacja ta uległa likwidacji. Podjęciu takiej decyzji sprzyjał brak samodzielności prawnej „Płastu”, który był uzależniony od zapisów statutowych Towarzystwa Przyjaciół Opieki nad Młodzieżą. Statut sprzed I wojny światowej, jak również z 1923 r., prócz „opieki i ochrony nad młodzieżą ukraińską”¹⁸⁴, nie zawierał zapisu o prowadzeniu działalności skautowej. Podejmowane dwukrotnie – w 1926 r. i 1929 r., przez działaczy „Płastu” próby usamodzielnienia, zostały rozpatrzone negatywnie przez PUWFiPW. Decyzja ta była podyktowana zaangażowaniem się działaczy „Płastu” w program i działalność OUN, a także wynikała z braku posiadania samodzielności prawnej i braku złożenia formalnego wniosku o rejestrację. Działający wówczas Komitet Założycielski nie przyjął do wiadomości tej decyzji, a polski czynnik oświatowy, mimo braku rejestracji, nie stwarzał trudności w prowadzeniu działalności wychowawczej, choć podjęto próby przeciwdziałania powstawaniu silniejszych więzi, pomiędzy kierownictwem szkół a działaczami „Płastu”. Tę sytuację potwierdza wydane w 1925 r. zarządzenie Kuratorium Okręgu Szkolnego we Lwowie, nakazujące bezwzględne przestrzeganie działania jednej drużyny w szkole

¹⁸³ R. Torzecki, *Kwestia ukraińska...*, dz. cyt., s. 309–310.

¹⁸⁴ M. Feliński, *Ukraińcy...*, dz. cyt., s. 112.

oraz bezpośredni nadzór nad działalnością dyrektora szkoły, który zobowiązany był do wyznaczenia opiekuna, spośród grona nauczycieli uczących w szkole, z zakazem wchodzenia w związki lub zależności z czynnikami zewnętrznymi¹⁸⁵. Taka sytuacja była odczytana jako represja. Protestowało przeciwko niej całe środowisko ukraińskie, powołując się na tradycje w działalności „Płastu” jeszcze przed I wojną światową, a także na jego współpracę po 1918 r. ze wszystkimi organizacjami społecznymi. Mimo tego organizacje „Płastu” posiadały znaczną swobodę działania. Między innymi jeszcze w roku szkolnym 1928/29 kureń „Płastu” przy ukraińskim gimnazjum w Przemyślu organizował i aktywnie uczestniczył w „Dniach odkrycia sportowego roku” (16.09.1928), w „Święcie Złuku” (29.01.1929) czy w „Święcie Szewczenki”. Odbywano liczne spotkania płastowe. Przy jednym z 13 kół przemyskiego „Płastu”, przy 8. kole „Orły” powołano „Wydawnicze kółko”, w którym od grudnia 1928 r. drukowano miesięcznik „Prominja”, do czasu jego wstrzymania przez dyrekcję ukraińskiego gimnazjum w styczniu 1929 r. Już w grudniu 1929 r. ukazywała się jednodniówka „Kri-kri”, funkcjonowała „Płastowa” biblioteka z 230 książkami. W 1929 r. przemyski „Płast” był organizatorem kolejnej edycji „Święta Złuku”, a także „Gimnastyczno-wokalnego wieczoru” oraz „Święta 266. rocznicy śmierci patrona Przemyskiego Kurenia płk. Iwana Bohuna”¹⁸⁶.

Ruch płastowy rozprzestrzenił się również na Wołyniu. Pierwsze drużyny zakładano tam w 1923 r. jako sekcje miejscowych „Proswit”. Mimo że działały one poza strukturami szkolnymi, swoją działalnością znacznie uaktywniły wołyńską młodzież szkolną. Polskie władze tolerowały pozaszkolną działalność wołyńskich kureniów „Płastu” aż do 1928 r., kiedy to doszło do likwidacji wołyńskich oddziałów „Proswity”. W latach 1925–1930 i później, prowadząc inwigilację „Płastu”, wiedząc o jego antypolskiej działalności, „milcząco akceptowano” następujące fakty: rejestrację drużyn w Werchownej Płastowej Radzie, tworzenie w każdej miejscowości „kurenia” (batalionu), organizowanie ogólnoskautowych obozów wakacyjnych, zakładanie drużyn środowiskowych, głównie robotniczych. Między innymi na obozach wakacyjnych we Lwowie, na stawie „Świtez”, instruktorzy „Płastu” prowadzili masową naukę pływania. Uczestnicy tych wakacyjnych obozów, po zdobyciu umiejętności w zakresie pływania, brali później udział w pływackich zawodach sportowych.

Do struktur organizacyjnych „Płastu” przyjmowano dziewczęta i chłopców w wieku 12–18 lat. W 1925 r. utworzono Układ Starszych Płastuniów, tzw. skauting. Przyjmowano do niego wyłącznie studentów w wieku 18–25 lat. W 1927 r. powołano najmłodsze oddziały pod nazwą Układ Płastuniów Nowaków, do których przyjmowano dzieci w wieku od 7 do 12 lat. W 1930 r. z członków mających

¹⁸⁵ Tamże, s. 114.

¹⁸⁶ B. Zahajkewicz: *Peremyszl...*, dz. cyt., Nowy Jork – Filadelfia 1961, s. 351.

ponad 25 lat utworzono Układ Płastuniów Seniorów. Pierwszym komendantem tej grupy został S. Łewycki¹⁸⁷.

Zmiana nastawienia władz polskich do organizacji „Płast” nastąpiła po udokumentowanych nacjonalistycznych wystąpieniach działaczy oraz zatrzymaniu za działalność sabotażową 32 skautów, jak również po fakcie uczestniczenia w napadzie na wóz pocztowy pod Bóbrką w dniu 30 lipca 1930 r. W gronie terrorystów znaleźli się przedstawiciele ubrani w mundurki „Płastu”, spośród zatrzymanych jeden należał do bardzo aktywnych działaczy organizacji. W akcji władz polskich aresztowano również 34 członków „Płastu”, którzy kolportowali literaturę, zdelegalizowanej Ukraińskiej Organizacji Wojskowej (UWO). Na te i inne działania wymierzone we władzę, a także w wyniku wytwarzanej i narastającej obustronnej niechęci, rozpoczęły się represje, zakończone rozwiązaniem „Płastu”¹⁸⁸. Organizacja podlegała ciągłej obserwacji władz polskich, które uznały działalność „Płastu” za niebezpieczną (na tę decyzję wpłynęły m.in. kontakty z przedstawicielami „Płastu” z terenów USSR). 26 września 1930 r. dokonano rozwiązania organizacji. Odbyła się ona łącznie z konfiskatą mienia, opieczętowaniem lokali oraz zakazem wszelkiej działalności. Postawiono wówczas zarzut o bezprawnym prowadzeniu działalności „Płastu” przez Towarzystwo Ochrony Dzieci i Opieki nad Młodzieżą. W 1930 r. ukraiński „Płast” liczył łącznie 6 000 osób w 10 okręgach, zgrupowanych w 93 kureniach skautowych i 25 kureniach starszych skautów i seniorów. W momencie likwidacji „Płast” miała za sobą osiągnięcia w działalności, w zakresie wychowawczym, w tym zwłaszcza w zakresie wychowania fizycznego. W jej „nieformalnych” strukturach działało 160 kureniów. W samym tylko Lwowie, w środowisku robotniczym, było ich 20¹⁸⁹. W miejsce działających do 1930 r. naczelnych władz „Płastu”, powołano „Likwidacyjną Komisję” oraz jej „Wykonawczy Oddział”. Organizacje te w 1934 r. przekształciły się w zarządzające wszystkimi kołami „Płastowe Centrum” – zakonspirowaną naczelną organizację „Płastu”.

Przerwanie działalności organizacji skautowej, skierowanej do ukraińskiej młodzieży, zubożyło jej aktywny rozwój kulturalny, w tym także w zakresie wychowania fizycznego. Pogłębiło funkcjonujące antagonizmy polsko-ukraińskie. W obronie „Płastu” protestowało wiele ukraińskich osobistości życia politycznego i kulturalnego. Z perspektywy czasu można powiedzieć, że najtrafniejszej oceny dokonał w tej sprawie Iwan Kedryn, nawołując w 1933 r. na łamach „Biuletynu Polsko-Ukraińskiego” do jej reaktywacji. Wskazywał na fakt odchodzenia ukraińskiej młodzieży płastowej do organizacji nacjonalistycznych¹⁹⁰. W miejsce roz-

¹⁸⁷ CPHAU, f. 410, op. 1, s. 105, *Materiały o działalności organizacji ukraińskich płastunów (1925–1930)*.

¹⁸⁸ CPHAU, f. 389, op. 1, *Werchowna Płastowa Komanda 1910–1939*.

¹⁸⁹ I. Kedryn, „Płast”..., dz. cyt., s. 5.

¹⁹⁰ Tamże, s. 5.

wiązanej organizacji „Płast” zaproponowano możliwość działalności ukraińskiej w Związku Harcerstwa Polskiego, na warunkach jego regulaminu. Ukraińcy, w poczuciu silnie już wówczas rozbudzonego poczucia świadomości narodowej, warunki te odrzucili. Aż do 1939 r., w sytuacji wzajemnych oskarżeń, nie udało się reaktywować „Płastu”. W miejsce tej zasłużonej na polu działalności wychowania fizycznego organizacji, próbowano zakładać inne młodzieżowe organizacje społeczno-wychowawcze. Jedną z nich było założone w 1937 r., przy udziale Romana Danyłowicza, Towarzystwo „Orły”, będące pod silnym wpływem Kościoła grekokatolickiego. W ramach programu towarzystwo prowadziło działalność w duchu religijnym i narodowo-ukraińskim¹⁹¹. Znaczny nacisk kładło na wychowanie fizyczne oraz na popularyzowanie turystyki wśród młodzieży. Między innymi „Orły”, pod przykrywką działalności Ukraińskiego Higienicznego Towarzystwa, zorganizowały letnią akcję Młodzieżowych Płastowych Taborów (Młodzieżowe Skautowe Obozy). Znaczny wkład w rozwój organizacyjny Towarzystwa „Orły”, wniósł dr Marian Pańczyszyn. W 1939 r. Towarzystwo zrzeszało 189 kół i 4 979 członków¹⁹². Poza „Orłem” rozwiązany „Płast” usiłowały zastąpić także inne ukraińskie organizacje, tj. „Dorost Rodynnoj Szkoły”, „Sokił” i „Łuh”. Proces ten był jednak utrudniony, w związku ze statutowym przepisem o przyjmowaniu do nich jedynie osób dorosłych.

W podsumowaniu można stwierdzić, że „Płast”, realizując program wzorowany na angielskim skautingu, rozwijał przede wszystkim wychowanie fizyczne i sport. Ogromne znaczenie miał zasięg tej organizacji. Swoją działalnością obejmowała ona bowiem szerokie kręgi młodzieży szkolnej. W wielu przypadkach w małych miejscowościach była jedyną ukraińską organizacją rozwijającą kulturę fizyczną. Taka sytuacja miała miejsce między innymi w miejscowości Tyśmieniec, gdzie przy organizacji „Płast” koncentrowało się całe sportowe życie mieszkańców¹⁹³. Między innymi miejscowa „Płast” powołała w tej miejscowości sekcję piłki nożnej. Wraz z rozwiązaniem na terenach polskich tej organizacji, w miejscowości Tyśmienica zamarła całkowicie wszelka działalność sportowa. „Płast” była jedną z ukraińskich organizacji, mającą znaczący wkład upowszechniający i popularyzujący zasady kultury fizycznej, a także rozwój ukraińskich idei i tradycji narodowych, których obowiązek rozwoju zapisane były w przysiędze członkowskiej organizacji „Płast”.

Ukraińska organizacja młodzieżowa „Płast” działająca legalnie na ziemiach polskich w latach 1918–1930, a w konspiracji w niektórych ośrodkach nawet do 1939 r., mimo że nie była stowarzyszeniem sportowym, prowadziła działalność

¹⁹¹ *Pierwszy Walny Zjazd Towarzystwa „Orły”*. „SN”, 1939 nr 1–2, s. 118 i nn.

¹⁹² *Pierwszy Walny...*, dz. cyt., s. 119; *Pod krilami Orliw. Szcze pro zmahannja remisniczo-robotniczoj molodi*. „Zmah”, 1938 nr 36, s. 4. W 1937 r. działały – 2, a w 1938 r. – 12 organizacji.

¹⁹³ *Tyśmienycia widziała*. „Zmah” 1938 nr 29, s. 2.

upowszechniającą kulturę fizyczną. Duża liczba jej członków uprawiała sport w kółkach i *czetach*, podczas zbiórek, obozów, a także w formie obowiązkowych sprawdzianów sprawności fizycznej. Działalność sportową płastunów regulowała specjalna instrukcja, której celem było normowanie pewnego poziomu sportowego, jaki musiał posiadać każdy członek „Płasta”.

5. Początki rozwoju sportu robotniczego w działalności organizacji „Kamenlari”

Usportowienie robotniczej młodzieży po zakończeniu I wojny światowej stało się jednym z celów działalności narodowych organizacji robotniczych. Prawie w każdym państwie Europy w dwudziestolecie międzywojennym istniał Robotniczy Związek Sportowy, który posiadał dużą autonomię w ramach działalności ogólnopaństwowych związków sportowych. Wszystkie robotnicze organizacje na świecie dobrowolnie opodatkowały się w celu rozszerzenia rozwoju sportu wśród robotniczej młodzieży. Tym samym podkreślano wagę sportu w rozwoju i poprawie stanu zdrowia wśród robotników. W społeczeństwie ukraińskim kierunek ten szczególnie rozwinął się pod koniec lat trzydziestych XX w. Powstanie w latach 1934–1939 na terenach Polski ukraińskich organizacji robotniczych, w tym również sportowych, wiąże się przede wszystkim z przenoszeniem z terenów Ukrainy radzieckiej idei robotniczego ruchu sportowego. W 1925 r. tendencje te wywołały odchodzenie wielu zawodników i działaczy z ówczesnych ukraińskich organizacji kultury fizycznej do stowarzyszeń robotniczych. Między innymi na tym tle wywołany został rozłam w działalności organizacji „Łuh”. Jeden z odłamów tej organizacji, pod kierownictwem Ostapa Koberskiego, przystąpił do Międzynarodowego Robotniczego Sportowego Związku (SASI)¹⁹⁴. Głoszenie prokomunistycznych haseł oraz kontakty tego ugrupowania z ukraińskimi organizacjami działającymi na terenie Ukrainy radzieckiej, spowodowały najpierw odmowę władz polskich, na wyjazd 106-osobowej grupy sportowej, pod kierownictwem O. Koberskiego, na II Międzynarodową Robotniczą Olimpiadę w Pradze, a w ostateczności, w dniu 30 czerwca 1927 r., spowodowało delegalizację „Łuhu” i doprowadziło do aresztowania jej czołowych działaczy, z O. Koberskim na czele¹⁹⁵.

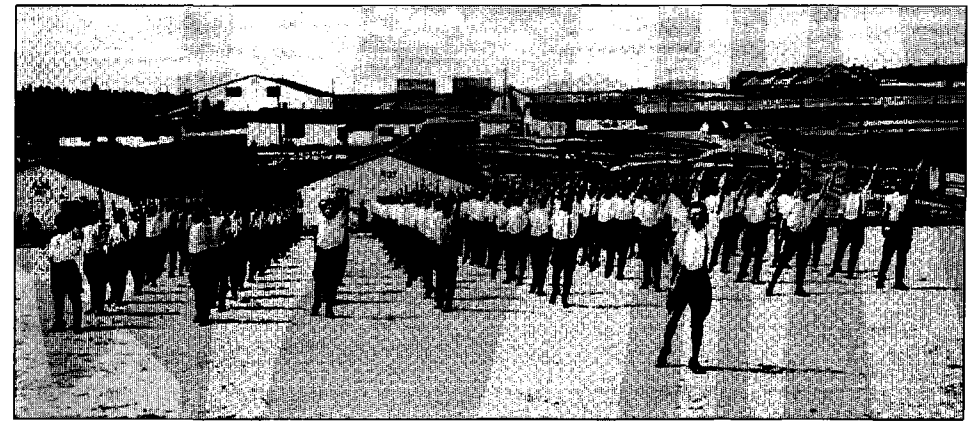
Rozłam ten doprowadził ostatecznie do powstania ukraińskiego stowarzyszenia sportowego o charakterze robotniczym, o nazwie „Kamienlari”. W 1928 r. Ukraińska Socjalistyczno-Radykalna Partia (USRP), w oparciu o swój organ prasowy „Ukrajnińskij Hołos”, powołała swoją młodzieżówkę pod nazwą „Mołodi

¹⁹⁴ S. Hajduczek, *Fizyczne wychowania...*, dz. cyt., s. 11–12.

¹⁹⁵ AAN, MSW, t. 1036, Wydział narodowościowy, *Ukraińskie i ruskie ugrupowania w Polsce w dniu 1.04.1927 r.*; S. Zerkal, „Sicz”..., dz. cyt., s. 347.

Kamieniari” (Młodzi Kamieniarze). W 1930 r. od tego tytułu nazwę przyjął robotniczy ukraiński ruch sportowy „Kamieniari”. Podobnie w 1932 r. również organ prasowy tego ruchu przyjął nazwę „Kamieniari”, nawiązując do tytułu poematu Iwana Franki, którego organizacja uważała za swojego patrona¹⁹⁶. „Kamieniari” propagowało w swojej działalności oświatę oraz wychowanie fizyczne. Od 1934 r. organizacja ta przeprowadzała masowe zawody dla swoich stowarzyszeń, których w 1938 r. było 48. Pierwszy zlot członków „Kamieniari” przeprowadzono w 1934 r. w Tarnopolu. W 1936 r. organizacja liczyła już 291 kół oraz 13 000 członków. Prowadziła działalność sportową w następujących sekcjach: lekkoatletyki, siatkówki, gimnastyki i szachów. Wśród działaczy sportowych, pod koniec 1937 r., narodziła się idea usportowienia młodzieży robotniczej. W czerwcu 1937 r. we Lwowie, przy Towarzystwie Ukraińskich Robotników „Siła” powołano „Sportywnyj Hurtok” (Koło Sportowe). W ciągu roku działały w nim 4 sekcje: lekkoatletyczna, piłki nożnej, siatkówki oraz wycieczkowa. W tym okresie drużyna piłki nożnej „Siła” rozegrała 7 meczy (3 wygrane, 3 przegrane oraz zanotowała jeden remis). Lekkoatleci „Siły” uczestniczyli w meczu ze Sportowym Hurtkom Ukrainśkiej Remisnycnoji Bursy, remisując 29:29. Spośród lekkoatletów „Siły” wyróżniali się: Bilozir (skok w dal), Hut, Mudryk, Wozin i Iwanczyk. Sekcja siatkówki „Siły” rozegrała 7 spotkań z następującymi wynikami: „Siła” – USSK 0:2, 0:2; „Sokił” II 1:2, SK Skniliwok 0:2, „Sokił” Lisinicy 1:2 i 2:1 (jeden mecz wygrany). Sekcja wycieczkowa przeprowadziła wycieczkę pieszą na trasie Lwów – Skole – Lwów. Zarząd „Siły” planował rozwinąć działalność w nowych sekcjach: bokserskiej, gimnastycznej, łyżwiarzkiej, tenisa stołowego oraz szachowej¹⁹⁷.

We Lwowie sport robotniczy miał charakter zajęć wychowania fizycznego i posiadał sezonową formę – w lecie rozwijano lekkoatletykę, piłkę nożną i siatkówkę – a w zimie sporty halowe. Ruch ten rozwijał się szczególnie w przemysłowych ośrodkach miejskich. Powoływano początkowo również kółka i sekcje w mniejszych miasteczkach i wioskach. Przykładem organizacyjno-sportowej działalności była niewielka miejscowość Berezowce Wielkie. Początki działalności oddziału „Kamieniariw” w Berezowcach Wielkich w woj. tarnopolskim miały charakter rekreacyjny. W 1937 r. przeprowadzono kilka imprez sportowych, wśród których na czoło wysunęły się spotkania piłkarskie „Kamieniari” z drużyną „Podilla” II Tarnopol, które zakończyło się przegraną młodzieży „Kamieniari” 3:7 oraz zwycięstwo w rewanżu 2:1. Kolejne spotkania „Kamieniari” Berezowce Wielkie rozegrały ze swoimi klubowymi imiennikami „Kamieniari” Proniatyń (2:1 i 4:2), „Kamieniari” Denisów (2:0), „Kamieniari” Czartoryja (4:2). Grano także z C-klasową drużyną piłki nożnej URSS „Meta” Tarnopol (2:2), „Ridna Szkoła” Tarnopol (2:2)¹⁹⁸.

Fot. 162. 1920 r. Ćwiczenia sokilskie ukraińskich strzelców Brygady Ukraińskiej internowanej w czeskiej miejscowości Nimeckie Jablonne (zbiory własne autora)

Organizacja samborskich „Kamieniariw” gromadziła w swojej działalności przede wszystkim młodzież z niższych warstw społecznych. Jak wynika ze sprawozdania tej organizacji z działalności w 1937 r. zamieszczonego w tygodniku „Zmah” wśród młodzieży robotniczej prowadzono przede wszystkim działalność wychowawczą poprzez pracę. Podczas organizowanych sporadycznie świątecznych spotkań wygłaszano dla młodzieży referaty, odczyty oraz urządzano towarzyskie zabawy. Młodzież jedynie uczestniczyła w zajęciach wychowania fizycznego, chociaż planowano z samborskich „Kamieniariw” utworzyć drużynę piłkarską¹⁹⁹.

Pod koniec dwudziestolecia międzywojennego w działalności ukraińskich towarzystw sportowych pojawił się robotniczy ruch sportowy, który charakteryzował się działalnością przede wszystkim w środowisku młodzieży pracującej. W wielu miejscowościach wśród młodych Ukraińców powstawały filie „Kamieniariw”. Rozwój tej organizacji utrzymywał się aż do 1939 r.²⁰⁰ Organizacja ta swoją działalnością zdobyła znaczną popularność wśród pracującej młodzieży ukraińskiej.

¹⁹⁶ Pierwszy Walny Zjazd Towarzystwa „Orły”, dz. cyt., s. 118.

¹⁹⁷ Sport sered naszych robotnykiw. „Zmah”, 1937 nr 40, s. 4.

¹⁹⁸ Hołosiatsia sela. „Zmah”, 1937 nr 41, s. 5.

¹⁹⁹ Na zahrożonomu widtinku. Kilka sliw pro UST „Dnister” – Sambor. „Zmah” 1937 nr 6, s. 2.

²⁰⁰ O. Waceba, *Narys z istoriji...*, dz. cyt., s. 143.

ROZDZIAŁ V

Ukraińskie organizacje sportowe (1906–1939)

Ukraiński ruch sportowy, od samego początku swojego istnienia aż do końca 1939 r., rozwijał się w oparciu o towarzyszącą mu nacjonalistyczną ideologię. Przed I wojną światową, w sposób zamierzony, a także związany z przekonaniem o swoich członków, pod wpływem politycznym Ukraińskiej Ludowo-Demokratycznej Partii (późniejsza UNDO) znajdował się „Sokił”, natomiast pod wpływem Ukraińskiej Radykalnej Partii (późniejszej USRP) znajdowała się „Sicz”, a po jej delegalizacji – spadkobierca programowy „Łuh”¹. Obie te partie przed 1914 r. rywalizowały ze sobą o zdobycie wpływów w społeczeństwie ukraińskim². W pierwszej dekadzie XX w., w sprzyjających warunkach pojawiło się zainteresowanie możliwością jednoczenia się Ukraińców z wykorzystaniem działalności stowarzyszeń sportowych. Stwarzało to dogodne warunki w rozwoju takich instytucji życia kulturalno-oświatowego, jakimi na pewno były ukraińskie kluby sportowe. Temu upowszechnianiu sportu wśród Ukraińców w okresie lat międzywojennych wiodła bardzo powoli. W 1937 r. w tygodniku „Zmah”, powołując się na wyliczenia „Nowego Czasu” podano, że w rywalizacji sportowej brało udział ok. 1% ludności ukraińskiej³. W rozbiciu na poszczególne regiony Polski, w których zamieszkiwano Ukraińcy najliczniej sport ukraiński reprezentowany był na terenach lwowskich, a następnie stanisławowskich, tarnopolskich, a najściślej w województwie wołyńskim.

W najbardziej sprzyjającym okresie dla ukraińskich stowarzyszeń sportowych, tj. w latach 1922–1939, w sumie rozwinęło działalność ok. 255 większych i mniejszych organizacji sportowych. Liczba ta rozbijała się na 69 miejskich oraz na 186 wiejskich klubów i innych stowarzyszeń sportowych. Zrzeszały one około 600 zarejestrowanych zawodników, z czego średnio, na każdą miejską organizację przypadało 40, a na wiejską 15 zawodników⁴. Wśród ukraińskich towarzystw spor-

¹ AAN, MSZ, sygn. 2258, k. 280; M. Feliński, *Ukraińcy...*, dz. cyt., s. 111; *Ukrajńska Zahałnyj Zbir*, Lwów–Stanisławów–Kołomyja 1930–1935, t. II, s. 519.

² Tamże.

³ *Do Jewropy szcze daleko. Na marginesie Zahałnych Zboriw „Rusi”, „Ukrainy” i „Sian „Zmah”, 1937 nr 3, s. 2.*

⁴ *De my i skilky nas.* „Zmah”, 1937 nr 40, s. 3. W 1937 r. liczba 255 ukraińskich towarzystw rozbijała się na 129 miast oraz 612 wsi.

wych tarnopolskiego „Podilla”, przemyskiej „Sianowej Czajki”, lwowskiej „Ukrainy”, oraz sekcji sportowych „Płaji” na Kresach Wschodnich Polski, funkcjonowało jeszcze wiele innych, mniejszych ukraińskich klubów sportowych (np.: USRT „Meta” Tarnopol, kl. C, zał. 1928 r.⁵). Wiele z nich działało wśród młodzieży, realizując, oprócz działalności sportowej, program nacjonalistyczny, szczególnie po 1938 r. Było to powodem rozwiązywania i delegalizacji, nie tylko ukraińskich organizacji politycznych, ale również sportowych, początkowo we Lwowie, a z czasem na całym terenie administrowanym przez władze polskie, co jeszcze bardziej zaogniło i tak napiętą sytuację, między oboma narodami.

1. Ukraińskie kluby sportowe na Kresach II Rzeczypospolitej

Najszybciej oraz najaktywniej w całym omawianym okresie rozwijały się organizacje sportowe w regionie lwowskim. U podłoża powstania i początków działalności ukraińskich klubów sportowych leżała programowa działalność Ukraińskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych, tj.: „Sokiła”, „Siczy” i „Łuhu”, a od 1909 r. centrali ruchu gimnastyczno-sportowego „Sokiła-Bat’ko”. Duże znaczenie na tempo rozwoju ukraińskiego ruchu sportowego miało ideowe i finansowe wsparcie tej inicjatywy przez takie ukraińskie organizacje społeczne, jak: „Proswita”, „Ridnyj Dom”, „Ukraiński Związek Sportowy”, „Masłosojuz” i inne. Działacze ukraińscy w tym względzie korzystali również ze wzorów działalności pierwszych polskich klubów sportowych, które założono na początku XX w. we Lwowie, tj.: „Sława” (rok zał. 1903), „Czarnych” (1904), „Pogoni” (1904) oraz „Lechii” (1904)⁶.

Sportowe Towarzystwo „Ukraina” we Lwowie (1906–1939). Na terenie Galicji powstawały ukraińskie kluby sportowe, które wzbudzały przede wszystkim zainteresowanie wśród młodzieży gimnazjalnej, która od 1906 r. brała udział w działalności sportowej rozpropagowanej w szkołach ukraińskich, w ramach działalności Ukraińskich Sportowych Kółek (Ukraińskich Sportywnych Krużkiw, dalej: USK)⁷. Po ukończeniu nauki w gimnazjach, młodzi zwolennicy sportu nie mogli nadal być członkami USK. Dorosłym zabraniano udziału w szkolnych organizacjach. Narzucało to ówczesne zarządzenie Rady Krajowej Szkolnej. Był to jeden z wielu powodów założenia na zebraniu w sali „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie, w dniu 22 września 1911 r., Sportowego Towarzystwa „Ukraina”. Statut klubu złożono do zatwierdzenia przez Cesarskie Namiestnictwo we Lwowie 27 wrze-

⁵ *Zahałnyj Zbir USRT „Meta” w Ternopoli.* „Zmah”, 1937 nr 9, s. 2.

⁶ R. Wacek i inni: *Księga Pamiątkowa...*, dz. cyt., s. 63–64.

⁷ I. Boberński: *Ukrajńskie...*, dz. cyt., s. 10.

Fot. 163. Pierwszy znaczek ST „Ukraina” Lwów pochodzący sprzed 1914 r. (25-littia ST *Ukraina*. Lwów 1936)

inia tego samego roku⁸. Wśród członków-założycieli (studentów) klubu znalazła się większość późniejszych wybitnych działaczy ruchu na rzecz rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej w osobach: S. Hajduczuk, I. Hosman, M. Jaworski, W. Kasarewycz, W. Kostecki, G. Lyczakiwski, P. Nosakowski, D. Wahnjanin, A. Zeleny i inni. Pomysłodawcą nazwy klubu i wielkim orędownikiem jego działalności był, traktowany z wielkim szacunkiem przez młodzież studencką, I. Boberski⁹. W zebraniu konstytuującym władze klubu, w dniu 12 listopada 1911 r., uczestniczyli m.in. przedstawiciele *Ukraińskiego Sportowego Krużka* oraz innego lwowskiego stowarzyszenia „Dnipro”. To oni byli inicjatorami założenia ST „Ukraina” i to spośród nich wybrano pierwszy zarząd klubu¹⁰. Spośród członków zarządu pierwszym prezesem klubu wybrany został student Matwiej Jaworski. Nazwa klubu – „Ukraina” – miała upowszechnić

Fot. 164. 1911 r. Pierwsza klubowa drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” Lwów (tamże)

⁸ M. Butiel: *ST „Ukraina” (1911–1936)*. [w:] *Almanach ST „Ukraina”*. Lwów 1936, s. 19–29.

⁹ Tamże, s. 47–48.

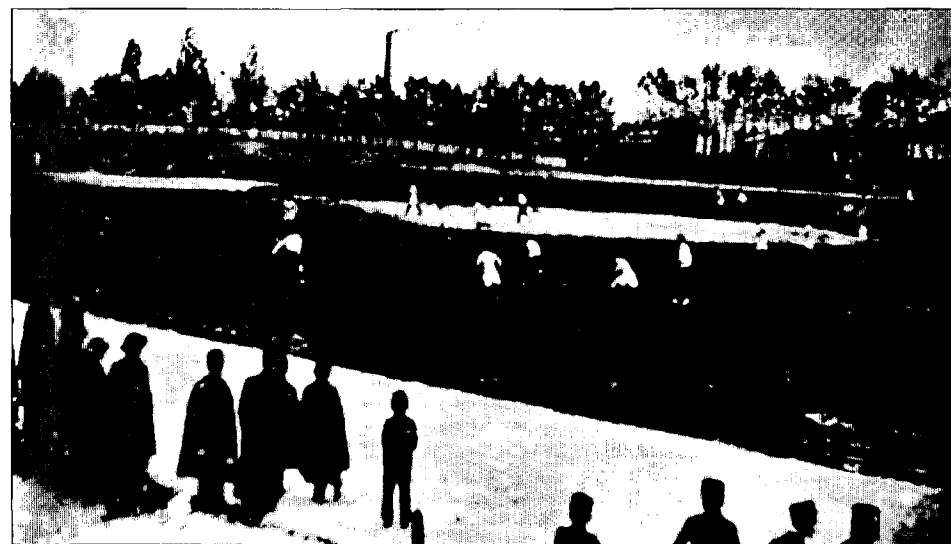
¹⁰ *25-littia ST „Ukraina”*. Lwów 1936, s. 19; L. Peista, L. Reiss: *Krótki rys historyczny...* dz. cyt., s. 25.

w Galicji nazwę państwa, do którego powstania dążyli Ukraińcy¹¹. W związku z tym budziło to obawy wielu działaczy klubu, którzy przewidywali kłopoty z rejestracją klubu o takiej nazwie¹².

Fot. 165. 1912 r. Pierwsza drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” stoją od lewej: Musakowski, Bohonos, Stanisław Kaczmarzski, Włodzimierz Kaczmarzski, Mazurak, Stocki i Duma (Księga pamiątkowa LKS „Pogoń” 1904–1939)

W pierwszych latach działalności ST „Ukrainy”, w klubie działały następujące sekcje: ciężkoatletyczna, lekkoatletyczna, łyżwiarska, piłki nożnej, strzelecka,

Fot. 166. Lwów 1913 r. „Hasmonea” – „Ukraina” na boisku „Czarnych” Lwów

¹¹ I. Boberski: *Ukrajnińskie...*, dz. cyt., s. 11; I. Daciuk: *Wyniknennia ukrajnińskoho sportywnoho towarystwa „Sokił” tajoho dijalnist na kinci XIX – na początku XX stolittia*. „Nacija i Sport”. Lwów 1991, s. 47.

¹² *Sprawozdanie Wydziału I LKS „Czarni” Lwów za lata 1914–1920*. Lwów 1921, s. 7. Por. S. Zaborniak: *Lekkoatletyka na ziemiach...*, dz. cyt., s. 177.

tenisowa i turystyczna. Drużyna piłki nożnej rozgrywała mecze zarówno z polskimi jak i żydowskimi klubami. W 1911 r. I. Boberski sprowadził na własny koszt czeskiego trenera Lomosa z praskiego klubu sportowego „Slavia”¹³. W 1918 r. „Ukraina” jako pierwsza spośród klubów ukraińskich przystąpiła do austriackiego związku piłki nożnej – Osterreichischer Fussballverbandu¹⁴. Ciekawostką była

Fot. 167. 1914 r. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” (25-littia ST Ukrajina. Lwów 1936)

działalność w klubie od 1925 r. sekcji fotograficznej. Fotografie zrobione zawodnikom „Ukrainy” podczas zawodów sportowych wykorzystywało ukazujące się w latach 20 i 30. XX w. wydawnictwo „Hałyczyna”. Władze wszystkich ukraińskich organizacji sportowych, z powodu polsko-ukraińskich zaszłości politycznych w latach 1921–1927, poza sporadycznymi, indywidualnymi przypadkami udziału w zawodach sportowych, oficjalnie nie uczestniczyły w żadnych strukturach sportu polskiego. Widząc potrzebę udziału w silniejszej rywalizacji sportowej, przełomu w tym zakresie dokonały władze ST „Ukraina”. Bardzo długo zarząd klubu zastanawiał się nad zgłoszeniem drużyny piłki nożnej do polskiej ligi państwowej. Dyskusja w tej sprawie odbywała się w atmosferze podejrzeń członków zarządu o zdradę ideałów narodowych. W końcu uchwałę o zgłoszeniu pierwszej ukraińskiej drużyny

¹³ L. Peista, L. Reiss: *Krótki rys historyczny...*, dz. cyt., s. 25.

¹⁴ Por. P.B. Melech: *Początek litopisu ukraińskiego futbolu*. [w:] *Futbol w Ukraini – wитоky, tradycji, perspektywy*. Lwów – Kyjiw 2004, s. 21–25; I.D. Jakymyszyn, W.W. Sołomonko: *Rozwytok futbolu w rehionach, sportywnych towarystwach ta klubach zachidnoji Ukrainy*. [w:] *Futbol w Ukraini...*, dz. cyt., s. 225–232.

piłki nożnej do struktur Polskiego Związku Piłki Nożnej, zarząd klubu ST „Ukraina” podjął na swoim posiedzeniu w dniu 22 stycznia 1928 r.¹⁵ Znając panujące stosunki i nastawienie Ukraińców, był to kompromis wynikający z postawy sportowej (gra z silniejszymi przeciwnikami). Była to także szansa, aby na tle rywalizacji z klubami polskimi w strukturach Polskich Związków Sportowych pokazać się szerszemu ogółowi społeczeństwa¹⁶. Decyzja ta była szeroko krytykowana w środowisku ukraińskim. Piłkarze zdecydowanie podkreślali swój patriotyzm, natomiast grę traktowali jako rywalizację sportową, w której nieważne jest przeciwko komu się gra i w jakiej lidze. Przeciwwstawiali się w ten sposób nienawiści wywoływanej z obu stron przez skrajne koła nacjonalistów. ST „Ukraina” rozgrywała swoje mecze o ligowe mistrzostwo LOZPN, z „Hasmoneą”, „Czarnymi” i „Pogonią” ze Lwowa, ze stryjską „Pogonią”, „Dowbuszem” Czerniowce, „Rusią” Użhorod, „Resowią” Rzeszów¹⁷ i innymi zespołami.

Wzajemne kontakty polskich i ukraińskich klubów sportowych utrudniała obustronna izolacja związana także z faktem niedopuszczania ukraińskich stowa-

Fot. 168. UTS „Ruś” – Użhorod – ST „Ukraina” 1927 r. we Lwowie (tamże)

¹⁵ A. Górzewski: *Lwów i Wilno w ekstraklasie. Dzieje polskiego futbolu kresowego*. Katowice 1997, s. 115–116.

¹⁶ L. Peista, L. Reiss: *Krótki rys historyczny...*, dz. cyt., s. 25; *Ukrajina. Encyklopedia*, t. II, Toronto 1971, s. 1038–1039; *Rocznik Sportowy*. Warszawa 1934, s. 390–410; Obok „Ukrainy” do struktur PZPN w latach 1921–1939 należało wiele klubów piłkarskich, w tym w klasie A występowały: „Skala” Stryj, „Sian” Przemyśl, „Podilla” Tarnopol, „Dniestr” Sambor, w klasie B grało 8, a w klasie C 12 klubów ukraińskich. O. Skocen: *Lwiwśkyj „batiar” w kyjiwśkomu „Dynamo”*. Kyjów 1992, s. 44. Aleksandr Skocen jeden z pierwszych piłkarzy w drużynie „Ukrainy”.

¹⁷ S. Zaborniak: *Zarys dziejów KS „Resovia” 1905–1945*. Rzeszów 2004, s. 55.

Fot. 169. Barwy klubowych strojów, w których zawodnicy ST „Ukraina” występowali w latach 1911–1936 (tamże)

rzyszeń do polskich rozgrywek ligowych, do udziału w których także Ukraińcy nie przejawiali w początkowym okresie lat dwudziestych większej ochoty. Jeszcze 1929 r. ST „Ukraina” wymieniana była jako jedyny klub stowarzyszony w PZPN¹⁸.

¹⁸ „Tygodnik Przemyski” 1929 nr 22, donosił o meczu „Polonii” Przemysł z ST „Ukraina” Lwów jako ... *jedynym klubem ruskim* (ukraińskim) należącym do PZPN. Działacze ST „Ukraina” już w 1923 r. rozważali przystąpienie do ligi PZPN, jednak zarówno dla tego klubu jak i innych, przy słabej kondycji finansowej było to niemożliwe. Przystąpienie do polskich lig wzorem ST „Ukraina” nastąpiło na początku lat trzydziestych XX w.

W 1934 r. w sprawozdaniu jubileuszowym z okazji 15-lecia Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej, ST „Ukraina” obok lwowskich klubów: „Czarni”, „Pogoń” i „Lechia” oraz rzeszowskiej „Resovii” – została zaliczona do grona najstarszych klubów okręgu lwowskiego¹⁹. Ze sprawozdania z walnego zebrania członków ST „Ukraina”, które odbyło się 24 stycznia 1937 r. wynika, że w 1936 r. oddano do użytku budynek klubowy. Działalność prowadzono przede wszystkim z darowizn i dochodów ze sprzedaży biletów wstępu²⁰. W klubie, który prowadził swoje biuro we Lwowie, przy ul. Lwa Sapiiehy 49, w 1938 r. działało 10 sekcji sportowych, w tym: bokserska, hokeja na lodzie, kolarska, lekkoatletyczna, piłki nożnej, tenisa stołowego, gier sportowych, szachowa, szermiercza oraz kulturalno-zabawowa²¹. W okresie swojej działalności sportowej w latach 1911–1939 zawodnicy ST „Ukraina” występowali w klubowych barwach. W heraldyce klubowej przeważały początkowo kolory czarno-białe, a następnie używano kostiumów sportowych w kolorach czarno-biało-czerwonych z dodatkami emblematów klubu. W 1939 r. podczas walnego zgromadzenia klubu ogłoszono sprawozdanie, według którego zawodnicy „Ukrainy” korzystali z boisk „Sokiła-Bat’ko” oraz lwowskich klubów sportowych „Czarni” i „Pogoń” Lwów (najem), a także z sali sportowej Ukraińskiego Państwowego Gimnazjum we Lwowie. Odbyto 20 posiedzeń zarządu, a także wykazano ok. 300 czynnych członków klubu. Obrót gotówkowy klubu sięgnął wysokości 18 588,16 zł (w tym wykazano 288 zł zwrotu od LOZPN i LOZHL z tytułu podziału kwoty z zysku od rejestracji zawodników)²².

Sekcje bokserska, gimnastyczna, hokeja, kolarska, lekkoatletyczna i piłki nożnej ST „Ukraina” prezentowały wysoki poziom sportowy. Z powodzeniem rywalizowały na arenie województwa lwowskiego w własnym środowisku, jak również na arenie polskich struktur sportowych. Pod koniec 1937 r. sekcja bokserska pod kierownictwem Konaszewicza rywalizowała z polskim LKS „Czarni” o mistrzostwo B klasy LOZB. Do czołowych bokserów zaliczali się Biły, A. Kot, Oszczudłjak i inni. Oddanym trenerem sekcji bokserskiej był Warecki. Sekcja gimnastyczna prowadziła działalność związaną z przygotowaniem do pokazów gimnastycznych. W latach międzywojennych w ukraińskim środowisku sportowym poza „Sokiłem-Bat’ko” i przemyskim UKS „Berkut” należała ona do nielicznych ukraińskich sekcji sportowych rozwijających gimnastykę sportową. Sekcja hokejowa w latach 1936–1939 pod kierownictwem Lewickiego, skutecznie walczyła o utrzymanie się w lidze okręgowej LOZHL, a w 1938 r., po zdobyciu w niej drugiego

¹⁹ Tamże.

²⁰ „Zmah”, 1937 nr 1, s. 2. Przychód klubu wynosił 17 677,85 zł, był o 115% większy od przychodu w 1935 r. Udział w zawodach wynosił 6 099,13 zł, utrzymanie działalności administracyjnej 6 708,90 zł. Stąd 3000 zł pozostawało w kasie klubu.

²¹ *Je komu praciuwaty*. „Zmah”, 1938 nr 10, s. 4.

²² *Uspich cylorocznoj praci. Zahalny Zbori ST „Ukrajina”*. „Zmah”, 1939 nr 3, s. 1–2.

miejsca, walczyła z zespołem „Cracovii” Kraków w barażach o wejście do najwyższej ligi państwowej. Zawodnikami nadającymi charakter drużyny hokejowej ST „Ukraina” w szczytowym okresie sportowym należeli Buczacki, Bobela, Czura, bracia Dycio, Lysy, Marines, Markowski i Skrypij. Na uwagę zasługuje także wkład pracy kierownika sekcji hokejowej ST „Ukraina” Wołodymyra Pozniaka. Najwyższy poziom sportowy kolarze osiągnęli w latach 1937–1939. Oprócz mistrzostw Lwowa i województwa lwowskiego w 1938 r. należeli do czołówki kolarzkiej w wielu wyścigach. Najbardziej utytułowanym kolarzem ukraińskim był mistrz województwa lwowskiego, reprezentant ST „Ukraina” Stepaniak. Sukcesy obok niego odnosili również Babij, Iwaciw i Łata. Czwórka ta w 1938 r. zdobyła drużynowy tytuł mistrza województwa lwowskiego. Podobny poziom sportowy jak hokeiści i kolarze prezentowali klubowi piłkarze nożni. Po awansie do ligii okręgowej LOZPN zaliczali się do czołówki drużyn w województwie lwowskim, zajmując w rywalizacji najwyższej ligii w województwie trzykrotnie drugie miejsce, a to w 1937, 1938 i 1939 r.²³ Wieloletnim kierownikiem sekcji piłki nożnej był E. Czumak, z którym współpracował H. Terlecki. Między innymi w 1938 r. ST „Ukraina” rozegrała rekordową liczbę spotkań piłkarskich. Na 40 meczy 14 należało do spotkań towarzyskich, z których 8 wygrano, były 2 remisy oraz 4 porażki w bramkach – bilans przedstawiał się następująco – 46:27. W spotkaniach mistrzowskich na 26 spotkań 14 wygrano, było 7 remisów oraz 5 spotkań drużyna przegrała. Na zakończenie rozgrywek drużyna posiadała dodatni bilans bramkowy 67:44. Najwięcej bramek – 38 – w rozgrywkach ligowych strzelił Skocen II. Należał on do jednych z najsukuteczniejszych piłkarzy ligi okręgowej. O rozmiarach działalności sportowej ST „Ukraina” świadczą obroty gotówkowe klubu. Ujawnione podczas walnego zebrania w 1938 r. mówiły o 28 546,85 zł obrotu gotówkowego. Organizowane przez klub imprezy sportowe przynosiły dochód w wysokości 13 512,69 zł, z czego 13 190,45 zł stanowiły dochody ze spotkań piłkarskich. Odnotowano 2 696,10 zł datków ofiarnych działaczy sekcji piłki nożnej²⁴. Były to w ukraińskim środowisku sportowym najwyższe obroty gotówkowe. Założyciele ukraińskiego klubu nie przypuszczali, że ST „Ukraina” aż do 1939 r. będzie ambasadorem ukraińskich klubów sportowych w strukturach sportu polskiego²⁵.

Cenną inicjatywą podjętą przez działaczy „Ukrainy”, jeszcze przed I wojną światową, było zorganizowanie pierwszych ukraińskich zawodów sportowych pod nazwą „Zaporoskie Igrzyska”. Kontynuowano je później w latach międzywojennych aż do 1939 r. Do sukcesów tego klubu należy zaliczyć przede wszystkim zwycięstwo 2:1 piłkarzy nad węgierską drużyną „Budafok” z Budapesztu. Mecz

rozegrano 17 kwietnia 1938 r. na stadionie lwowskiej „Pogoni” przy udziale 3000 widzów²⁶.

Ukraińskie Kluby Sportowe Przemysła (1909–1939). Kolejnym prężnym ośrodkiem ukraińskiego ruchu sportowego w województwie lwowskim był Przemysł. To tu, w czwartym pod względem liczby mieszkańców mieście Galicji, działały: Ukraiński Klub Sportowy „Sianowa Czajka” (1909–1914, 1923–1939)²⁷, UKS „Berkut” (10.03.1922–1930)²⁸, TS „Spartak” (1934–1939) UKS „Sian” (1929–1939)²⁹, UKS „Lew” (1935–1939) i UKS „Sojuz” (1937)³⁰. Na terenie Przemysła działało również Towarzystwo Gimnastyczno-Pożarnicze „Łuh” oraz Ukraińskie Towarzystwo „Orły”³¹. W okresie poprzedzającym wydarzenia I wojny światowej, a później w dwudziestoleciu międzywojennym, w Przemysłu działalność sportową prowadziły jeszcze: Towarzystwo „Sokił” o zabarwieniu patriotycznym i robotniczo-socjalistyczne Towarzystwo „Wola”, a także dwa uczniowskie koła sportowe prowadzące działalność wśród uczennic – „Wesela Hromada” i „Spartanka”.

UKS „Sianowa Czajka” w Przemysłu (1909–1939). Po przekształceniu w 1911 r., działającego w Przemysłu (od 1909 r.) Uczniowskiego Koła Sportowego w klub sportowy „Sianowa Czajka” rozpoczęła się jego zewnętrzna działalność sportowa i organizacyjna z innymi klubami sportowymi³². W pierwszym roku działania klub liczył 98 członków, prezesem zarządu był uczeń 7 klasy ukraińskiego gimnazjum Grzegorzczuk. Uczniowskim klubem opiekował się nauczyciel Jewhen Lubowicz. Pierwsze walne zebranie tego klubu odbyło się 11 września 1910 r. w obecności dyrektora szkoły oraz innych przedstawicieli grona nauczycielskiego. W obradach z głosem doradczym uczestniczył jeden z pierwszych teoretyków ukraińskiej kultury fizycznej, przybyły ze Lwowa profesor Iwan Boberski. Wygłosił on wówczas referat o zasadach gry w piłkę nożną. Ze

²⁶ *Najbilsze dosiahnennia halyckoho futbolu. „Ukraina” – „Budafok” Budapeszt 2:1 (1:1). „Zmah”, 1938 nr 15, s. 1–2.*

²⁷ *25-litnij juwilej „Sianowoji Czajky” w derżawnij gimnaziji ukraińskoju mowuju w Peremyszlji. „Ukraiński Beskid”, 1934 nr 40, s. 4; J. Frankiewicz, Z. Chabasiwicz: *Zarys historii Miejskiego Klubu Sportowego „Polonia” Przemysł 1909–1984*. Przemysł 1984, s. 11.*

²⁸ B. Zahajkewicz: *Peremyszl Zachidnyj...*, dz. cyt., s. 355.

²⁹ Tamże, s. 360.

³⁰ W powiecie przemyskim w środowisku wiejskim działały także Gimnastyczno-Pożarnicze Towarzystwa „Dunaja”, z listu J. Hryckowiana b.p. (w posiadaniu autora); J. Frankiewicz, Z. Chabasiwicz, *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 11.

³¹ Z listu A. Saładziuka do redakcji „Nasze Słowo”. Człuchów 19.02.1990 r. (kserokopia w posiadaniu autora).

³² *Zwit dyrekcji c.k. gimnazjum z ruskim językiem wykładowym w Przemysłu w roku szkolnym 1909–1910. Ukraiński Sportowyj Krużok „Sianowa Czajka” (dalej: *Zwit...*, za lata). Przemysł 1910 r. s. 22.*

²³ R. Wacek i inni: *Księga Pamiątkowa...*, dz. cyt., s. 65–66.

²⁴ *Zahalni Zbory ST „Ukraina”. „Zmah”, 1938 nr 5, s. 5.*

²⁵ O. Twardowski: *Ukraina – ciła epocha*. [w:] J. Los (red.): *Sportowe Towarzystwo „Ukraina” (Lwów). Do 80-riczcza zasnuwannia-almanach*. Lwów 1991, s. 11.

sprawozdania z tego zebrania wynika, że klub liczył w 1911 r. 294 członków, którzy podzieleni byli na 14 drużyn o nazwach m.in.: „Bajdak”, „Dnipro”, „Hor-

Fot. 170. 1912 r. pamiątkowe zdjęcie po spotkaniu piłki nożnej „Ukraina” Lwów – „Sianowa Czajka” Przemyśl (tamże)

tyca”, „Kuryń”, „Sicz”, „Wola” i „Zaporożec”³³. W latach 1909–1914 do wyróżniających się działaczy klubu należeli pełniący funkcję opiekunów O. Celewicz, E. Baczyński, M. Kruszelnicki, E. Lubowicz, Cecylia Paliw, T. Policha i M. Romanec. Przed wybuchem I wojny światowej, poza najbardziej popularną wśród młodzieży piłką nożną, klub prowadził również działalność w sekcjach: gimnastyczno-zabawowej, kolarskiej, lekkoatletycznej, łyżwiarskiej, narciarskiej, saneczkarskiej i wioślarskiej, a od 1912 r. w sekcji higieniczno-turystycznej. Przez krótki okres czasu sekcja higieniczno-turystyczna odłączyła się od „Sianowej Czajki” i prowadziła działalność pod nazwą „Widpodżena”. Pod wpływem szkolnego opiekuna nauczyciela M. Terleckiego po kilku miesiącach samodzielnej pracy powróciła do struktur macierzystego klubu. Zajęcia odbywały się na placach w dzielnicach Przemyśla, m.in. Błonie koło Wilcza oraz na Krzywczy, a także na boisku szkolnym – wśród uczniów popularnie nazwanym *Szajbyk*³⁴. W sprawozdaniu z działalności klubu za 1912 r. spotyka się sprawozdania poszczególnych sekcji, które posiadały swoje wewnętrzne nazwy, m.in. sekcja gimnastyczna wymieniana jest pod nazwą „Zaporoże”³⁵. Klub utrzymywał kontakty

³³ *Zwit...*, za lata 1910–1911. Przemyśl 1911 r. s. 64–66, funkcję skarbnika klubu pełnił całkowicie oddany swoim obowiązkom Roman Kocyk, który między innymi przechowywał większość materiałów z początków działalności sportowej Ukraińców w Przemyślu.

³⁴ Tamże, s. 64. W 1911 r. wyposażenie klubu stanowiło 8 piłek nożnych, 2 piłki ręczne i 3 fińskie.

³⁵ *Zwit...*, za lata 1911–1912. Przemyśl 1912 r. s. 84–92.

sportowe z innymi ukraińskimi klubami, m.in. ze Lwowa z ST „Ukraina”³⁶, ze Stryja z UKS „Skała”³⁷, a także z Tarnopola z UKS „Podilla”³⁸. Przejście w stan wojny i oblężenia twierdzy Przemyśl w 1914/1915 r. spowodowało ograniczenie działalności sportowej „Sianowej Czajki” aż do 1918 r.³⁹ Wprawdzie prowadzono w tym okresie działalność, lecz były to nieliczne przypadki organizacyjne

Fot. 171. 1912 r. Drużyna „Sianowa Czajka” przed meczem z ST „Ukraina” we Lwowie 2:2 Górny rząd od lewej: Szczyrba, Uruski, Rybak, Koczaj, Bałabuch, Bobanko, Malanczak, Huła, Korożenski, Huk, Hryhorczuk („Ilustrowany Dodatek” do świątecznego numeru „Zmah” 1938 nr 1, s. 1)

³⁶ „Ziemia Przemyska” 20 czerwca 1914 nr 25, bpgn. Z drużyną ST „Ukraina” przemyski zespół rozegrał ostatnie spotkanie przed I wojną światową, w którym „Sianowa Czajka” przegrała 4:0.

³⁷ „Gazeta Przemyska” 17 maja 1912 nr 20, b.p.

³⁸ *Zwit...*, za lata 1912–1913. Przemyśl 1913 r. s. 68–74; *Zwit...*, za lata 1913–1914. Przemyśl 1914 r. s. 42–48.

³⁹ W sprawozdaniach z działalności Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu za lata 1916/1917 oraz 1917/1918 poza realizacją zajęć wychowania fizycznego, turystyki i sporadycznych spotkań sportowych pomiędzy klasami szkolnymi nie udało się rozwinąć działalności klubowej na poziomie sprzed 1914 r. działalności sportowej. *Zwit...*, za lata 1916/1917, Przemyśl 1917, s. 19–20; *Zwit...*, za lata 1917/1918, Przemyśl 1918, s. 16–18.

oraz zajęcia sportowe uczniów młodszych klas, które odbywały się w obrębie gimnazjum. M.in. w dniu 24 września 1917 r. przeprowadzono wybory zarządu „Sianowej Czajki” – prezesem wybrano Petra Bilinskiego ucznia klasy VII b, jego zastępcą Jarosława Hoczkoho, sekretarzem Jurija Liszkewycza, a skarbnikiem Daniła Mykołajenicza. W związku z mobilizacją wojskową prawie wszystkich członków wybranego zarządu, przeprowadzono ponownie wybory kolejnego zarządu w dniu 15 lutego 1918 r., na których wybrano na prezesa Daniła Mykołajenicza. W latach 1914–1918 w Przemyślu „Sianowa Czajka” prowadziła ograniczoną działalność sportową dla swoich członków aż do wybuchu na

Fot. 172. 17.04.1937 r. Gimnastyczno-wokalny wieczór przemyskiej „Sianowej Czajki”, elementy zapasów przypominające walkę (Rusina) Mstysława z (Połowcem) Rededjem w 997 r. („Zmah” 1937 nr 13, s. 3)

terenie miasta walk o władzę pomiędzy stronami polską i ukraińską. Klub przestał przynajmniej jawnej działalności aż do jej wznowienia w dniu 15 września 1923 r. W latach 1909–1918 klub zrzeszał do 170 członków, okresowo prowadził działalność w 14 sekcjach sportowych. Do najważniejszych osiągnięć sportowych zawodników „Sianowej Czajki” należy zaliczyć:

- udział 40-osobowej reprezentacji gimnastycznej w Sokilskim Zlocie we Lwowie w 1911 r.,
- zwycięstwo 2:0 drużyny piłki nożnej nad USK Ukraińskiego Gimnazjum we Lwowie w 1911 r.,

– zdobycie dwóch pierwszych miejsc w Wielkim Sportowym Świącie Zawodników we Lwowie w 1912 r. – w rzucie dyskiem przez Kupczynskiego i zwycięstwo w wyścigu kolarskim Ozarkewycza, oraz drugiego miejsca w rzucie oszczepem Czernika,

– zremisowanie z renomowanym zespołem „Ukrainy” 2:2 w 1912 r.

– zdobycie pierwszego miejsca w Igrzyskach Zaporoskich w rzucie oszczepem przez Talpasza w 1912 r.⁴⁰

W latach 1923–1937 działalność klubu ograniczyła się do organizowania życia sportowego uczniów gimnazjum, a także do udziału w kolejnych edycjach Zaporoskich Igrzysk we Lwowie oraz w Przemyślu. W działalności klubu dominowała piłka nożna, lekkoatletyka i narciarstwo. Funkcjonowały także sekcje gier sportowych, pływania, saneczkarska i turystyczna⁴¹. Z okazji 30-lecia działalności „Sianowej Czajki” w dniu 17 kwietnia 1937 r. zorganizowano jubileuszowe obchody, podczas których odbyły się występy gimnastyczno-wokalne. W jednej z zaprezentowanych scen była scena zapasów odegrana przez uczniów. Przypominała ona walkę, jaką w 997 r. stoczyli między sobą przed bitwą ruski rycerz księcia Włodzimierza – Mstysław z przedstawicielem Połowców – Rededjem⁴². W ostatnich latach przed wybuchem II wojny światowej dyrektor szkoły Stepan Szach zaktywizował działalność klubu przez rozwinięcie liczby sekcji sportowych oraz rozwinięcie kontaktów z innymi ukraińskimi klubami, a także udział w większości imprez organizowanych przez ukraińskie i polskie organizacje sportowe. Na początku lat trzydziestych dwudziestolecia międzywojennego, w 20-lecie swojego jubileuszu, klub dysponował własnym stadionem, salą gimnastyczną oraz pływalnią. Sukcesy te klub osiągnął przede wszystkim dzięki kierownictwu prof. Ewhena Baczyńskiego i Mychajła Romanca⁴³.

Turystyczno-Sportowe Towarzystwo „Pidhirja” (1922–1939) i Ukraiński Klub Sportowy „Watra” (1936–1939) w Drohobyczu. Pierwszym ukraińskim klubem sportowym w Drohobyczu było założone na przełomie lat 1922/1923 przez gimnazjalistów i studentów Turystyczno-Sportowe Towarzystwo „Podhirja”. Z uwagi na braki finansowe organizacja ta w latach 1923–1939 nie osiągała większych sukcesów sportowych. Młodzi amatorzy sportu zostawieni sami sobie, bez finansowego wsparcia, praktycznie uprawiali sport w okresie wakacji. Do Drohobycza przyjeżdżali wówczas z Czechosłowacji ukraińscy studenci Kociuba i Kiciła, a ze Lwowa Sasik, i tak wzmocniona drużyna piłki nożnej „Pidhirji”

⁴⁰ Na pionierskim szlaku. „Sianowa Czajka” pierwszy sportowy kruczek w Peremysli. „Zmah”, 1937 nr 6, s. 2.

⁴¹ Tamże.

⁴² *Sławno. czajeta*. „Zmah” 1937 nr 13, s. 3; Opis walki znajduje się w opisie Jana Długosza: *Dzieje Polski pod rokiem 997*.

⁴³ *Czwert stolittia sportowoi praci (dokinczennia)*. „Hotowi”, 1934 nr 26, s. 3–4.

Fot. 173. 1937 r. P. Sasik, jeden z założycieli UKS „Watra” Drohobycz („Zmah” 1937 nr 28, s. 2)

Fot. 174. 1937 r. prof. Solczanik, prezes UKS „Watra” Drohobycz (tamże)

– J. Panczyszyn, gospodarz – J. Hawdjak, sportowy referent – M. Worobeć, kierownik sekcji piłki nożnej – R. Sasik, kierownik sekcji szachowej – N. Kaszuba, członkowie – I. Bobak, W. Daszko, I. Horodyski, W. Pankiw, B. Piurko i O. Uhrin. Nowy zarząd podjął inicjatywę budowy własnego stadionu. Spośród obecnych na walnym zebraniu powołano Komitet Budowy Ukraińskiego Stadionu. Plac pod

rozgrywała spotkania z innymi ukraińskimi drużynami, takimi jak: „Ukraina” Lwów, „Berkut” Przemyśl i „Skała” ze Stryja. W 1930/1931 r. w drużynie drohobyczowskiej grało szereg utalentowanych piłkarzy, pozwalało to na wygrywanie szeregu spotkań z mocniejszymi drużynami. Tym samym piłkarze zdobyli sobie uznanie wśród ukraińskiego społeczeństwa w Drohobyczu. W 1934 r. wewnętrzne nieporozumienia w łonie klubu doprowadziły do rozłamu w działalności. Doszło wówczas do osłabienia pozycji sportowej drohobyckiego klubu. W krótkim czasie stał się on słabym amatorskim zespołem, nieliczącym się nawet w samym Drohobyczu. Wówczas to na przełomie 1935/1936 r. z inicjatywy części działaczy w oparciu o sekcję piłki nożnej „Pidhirja” utworzono nowy klub o nazwie „Watra”. Po zatwierdzeniu statutu klubu w 1936 r. ostatecznie połączono działalność z Futbolową Sekcją „Pidhirja”, a także przeprowadzono nowe wybory, rozpoczynając w ten sposób nowy rozdział ukraińskiego sportu w Drohobyczu. „Pidhirja” prowadziła nadal działalność w sekcjach gier sportowych, lekkoatletycznej, narciarskiej i saneczkarskiej oraz tenisa stołowego. Klub rozgrywał także spotkania w ramach struktur UZS. Do pierwszego zarządu drohobyckiej „Watry” w 1936 r. weszli następujący działacze: N. Kaszuba, B. Piurko, R. Sasik i M. Worobeć. Z ich inicjatywy w latach 1936–1937 odbywały się systematyczne treningi w sekcjach: kolarskiej, lekkoatletycznej, tyżwiarzkiej i hokejowej⁴⁴. W 1937 r. piłkarze „Watry” odnieśli sukces, zdobyli mistrzostwo C klasy podkarpackiego podokręgu piłkarskiego. Na walnym zebraniu członków wybrano nowy skład zarządu klubu, w skład którego weszli wówczas: prezes

– M. Waligóra, sekretarz – J. Suszkiw, skarbnik

⁴⁴ W basejni *hariaczka*. „Zmah” 1937 nr 28, s. 2.

Fot. 175. 1937 r. Drużyna piłki nożnej UKS „Watra” Drohobycz – mistrz B klasy okręgu drohobyckiego, stoją od lewej: kierownik sekcji Kaszuba, Misyszyn, Nedilenko, Dorożywski, Kobylnik, Kossak, Sasik, Browarski, Kolodrubeć, Kuszniir, Flunt, siedzi: Moroz (tamże)

jego budowę obiecał przekazać bezpłatnie klasztor oo. Bazylianów w Drohobyczu. Stadion miał służyć na zajęcia wszystkim towarzystwom sportowym w Drohobyczu oraz miejscowym szkołom. Poza sekcjami piłki nożnej i szachów w klubie pod opieką K. Kicyła rozwijała się działalność sekcji hokejowej, lekkoatletycznej oraz żeńska sekcja gier sportowych koszykówki i siatkówki. Rozgrywano spotkania z takimi drużynami, jak: „Ropnik” Borysław, „Ukraina” Lwów, „Sian” Przemyśl, „Dniester” Sambor, „Prołom” Stanisławów i „Skała” Stryj.

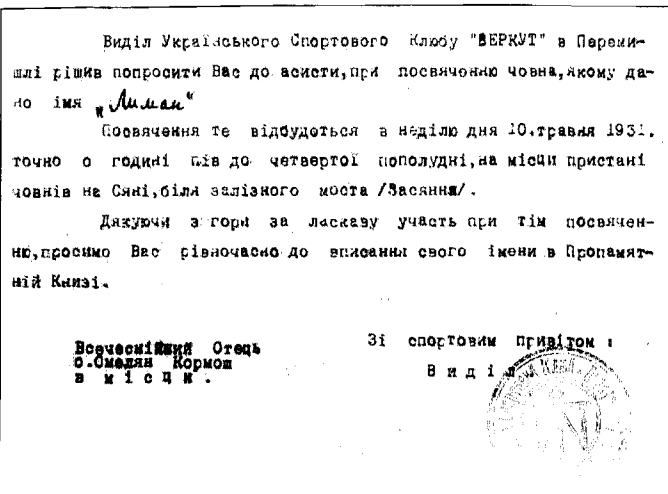
Ukraiński Klub Sportowy „Berkut” w Przemyślu (1922–1930). Kolejnym klubem sportowym, który powstał w Przemyślu z inicjatywy ukraińskiej młodzieży szkolnej, był powołany 10 marca 1922 r. UKS „Berkut”. Idea założenia klubu zrodziła się wśród uczniów ukraińskiego gimnazjum. Do grona założycieli klubu należeli gimnazjaliści z różnych klas szkoły. Byli to następujący uczniowie wyższych klas: W. Kinasz, M. Kuzyszyn, O. Ławecki, W. Szaszarowski i I. Wołyneć⁴⁵. Idea działalności tego klubu wspierana była przez grono nauczycielskie ukraińskiego gimnazjum oraz przez władze Kościoła greckokatolickiego w Przemyślu⁴⁶. Pierwszym prezesem klubu wybrano dr. Stefana Dmochowskiego, a po nim funk-

⁴⁵ B. Zahajkewicz: *Peremyszł Zachidnij Bastion Ukrainy*. New York – Filadelfia 1961, s. 355.

⁴⁶ *Ukraińskie Sportywne Towarzystwo „Berkut”*. Archiwum Biblioteki Archipatrialnej im. Konstantyna Czechowicza w Przemyślu, sygn. 7, sygn. 16;teczka: *Dekret Nowi Świati Ukrajinskoji Hreko-Katolyckoji Cerkwy*. Rozwój i upowszechnianie kultury fizycznej, wśród społeczeństwa ukraińskiego, popierał władyka Josefata Kocyłowski, ordynariusz diecezji przemyskiej obrządku greckokatolickiego. Jak wynika z jego życiorysu, przed I wojną światową, jako żołnierz austriacki sam uprawiał zapasy. W jego rezydencji biskupiej w latach dwudziestolecia międzywojennego, funkcjonowała siłownia. Do pomocy w działalności organizacyjnej UKS „Berkut” ks. biskup ordynariusz

Fot. 176. 1923 r. Drużyna piłki nożnej „Bohun” Lwów UKS „Berkut” Przemyśl

Fot. 177. Przemyśl 1931 r. Zaproszenie wydane przez UKS „Berkut” Przemyśl na chrzest łodzi „Liman”

wyznaczał seminarzystów, którzy czynnie włączali się do życia klubu. Szczególnym oddaniem, dla rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej w Przemyślu, w latach 1922–1939, wyróżniał się kapelan UKS „Berkut”, ks. Omelan Koromosz, który wraz z bratem, dr Teofilem Koromoszem, prezesem „Ridnoho Domu” w Przemyślu, brali czynny udział w organizowaniu imprez sportowych. Władysław Josefát Kocyłowski w dniu 24.04.2001 r. uznany za męczennika za wiarę wyniesiony został na ołtarze Cerkwi greckokatolickiej.

⁴⁷ *Ukrajinske Sportowe Towarystwo „Berkut”*, Archiwum Biblioteki Archipatrialnej im. Biskupa Konstantego Czechowicza w Przemyślu sygn. 7.

cję tę sprawował znany z poglądów narodowych miejscowy adwokat dr Włodzimierz Zahajkewicz⁴⁷. Biura klubu mieściły się na II p. w budynku przy ulicy Kościuszki 7, w Przemyślu. Klub prowadził działalność w sekcjach: gimnastycznej, kajakowej, koszykówki, lekkoatletycznej, narciarskiej, piłki nożnej i ręcznej,

plywackiej, szachowej, saneczkarskiej i tenisa stołowego. W 1925 r. powołano sekcję wokalnno-muzyczną odpowiedzialną za organizację wieczorów taneczno-wokalnych oraz sekcję teatralną. Obie te sekcje organizowały swoją działalność w sali widowiskowej Ukraińskiego Domu Narodowego w Przemyślu. Występy zespołu muzycznego, wokalistów, spektakle teatralne, a także pokazy gimnastyczne były środkiem gromadzenia pieniędzy na działalność klubową. W środowisku klubowym na tle kontaktów sportowych sekcji UKS „Berkut” z klubami polskimi

Fot. 178. 1925 r. Sekcja wokalnno-instrumentalna UKS „Berkut” Przemyśl

i żydowskimi dochodziło często do rozdziewków. Różnice zdań związane były z obronnym odruchem starszej części społeczeństwa przed polonizacją młodzieży, co wiązało się z unikaniem wszelkich kontaktów, zwłaszcza z polskimi sportowymi zespołami działającymi na terenie Przemyśla. Z uwagi na poziom organizacyjno-sportowy, w działalności UKS „Berkut” szczególnie wyróżniała się sportowa sekcja zimowa, w której rozwijano łyżwiarstwo, narciarstwo i saneczkarsstwo. W tym celu wykorzystywano naturalne warunki, jakie posiadał Przemyśl. Okoliczne wzgórza Góry Zamkowej, Bud, Lipowicy, Winnej Góry czy Zniesienia były miejscem spotkań amatorów sportów zimowych. W latach 1922–1930, UKS „Berkut” rozwinął szeroką działalność sportową, szczególnie wysoki poziom prezentowały sekcja gimnastyki akrobatycznej, kajakarska, narciarska, pływania, sanecz-

karska, szachowa i tenisowa. W okresie tym w klubie działały również sekcje gier sportowych: koszykówki, piłki nożnej, piłki ręcznej i siatkówki.

Ukraińskie Towarzystwo Sportowe „Zorza” („Zoria”) we Lwowie (1923–1939). UTS „Zorza” zawiązał się w środowisku ukraińskiej młodzieży rzemieślniczej miasta Lwowa. Jego powołaniu towarzyszyła idea zaktywizowania wychowania fizycznego oraz umożliwienie uprawiania sportu w narodowym klubie, co miało uchronić młodzież rzemieślniczą od poszukiwania możliwości uprawiania sportu w nieukraińskich klubach, gdzie zawodnicy ulegali często polonizacji. W 1923 r. grupa młodych uczniów lwowskich szkół zawodowych – handlowych, przemysłowo-

Fot. 179. 1938 r. „Zoria” Lwów. Skład mistrza C klasy LOZPN na rok 1938. Siedzą od lewej: W. Zilinski, W. Bowdik (bramkarz), Wołodymyr Kruszelnicki. Stoją od lewej: I. Andrijczuk, Wołodymyr Wowk, E. Żownyr, O. Danylewicz, M. Garbaczewski, E. Snilyk, E. Miskiw, S. Balyk („Zmah” 1939 nr 1, s. 5)

wych i rzemieślniczych zawiązała Sekcję Sportową „Zoria”. W krótkim czasie w klubie działały sekcje gier sportowych: koszykówki, siatkówki i piłki nożnej. Brały one udział przede wszystkim w szkolnych zawodach sportowych organizowanych na terenie Lwowa aż do 1930 r. Z niewiadomych przyczyn prawie po sześciu latach sportowa działalność klubu zamiera. Ponownie nabiera dynamiki w działalności organizacyjnej i sportowej dopiero w 1936 r. Wówczas to sekcja piłki nożnej zgłoszona została do C klasy LOZPN. Natomiast sekcja siatkówki wzięła udział w czwórkowym turnieju z udziałem ukraińskich drużyn Lwowa: „Łuhu”, „Stepu”, „Ukrainy”. W turnieju tym drużyna siatkarzy „Zorzy” zajęła drugie miejsce. W 1936 r. rozszerzono działalność klubu o sekcje kolarską, tenisa

stołowego, siatkówki i szachów. Już w 1937 r. w wyścigu kolarskim zorganizowanym przez ST „Ukraina” dla młodych zawodników, kolarz „Zorzy” Stepan Kłak zwyciężył i zdobył puchar O. Stewanowicza. W tym samym roku drużyna piłki nożnej zajęła pierwsze miejsce w rozgrywkach ligowych C klasy, w których poza jednym remisem wygrała wszystkie spotkania, awansując do B klasy⁴⁸. W ciągu jednego roku rozegrała 29 spotkań, z których 14 wygrała, 12 przegrała oraz 2 zremisowała. Nieźle radziła sobie sekcja tenisa stołowego klubu, która rozegrała 6 spotkań, z których 4 wygrała, a 2 przegrała. Szachiści „Zorzy” rozegrali 2 spotkania, z których jedno rozstrzygnęli na swoją korzyść i jedno zremisowali. W 1938 r. duży sukces odniosła drużyna siatkarzy, która pokonała 2:0 silny zespół Żydowskiego Klubu Sportowego „Dror”. W 1938 r. w klubie ćwiczyło 50 zawodników, a jego życzliwym opiekunem i sponsorem był O. Kostyk⁴⁹.

UKS „Skala” Mościska (1923–1939). Powstanie i działalność Ukraińskiego Klubu Sportowego „Skala” w Mościskach w 1923 r. z uwagi na małą liczbę Ukra-

Fot. 180. 1938 r. Zawodnicy UKS „Skala” Mościska i ST „Ukraina” Lwów po meczu z okazji 15-lecia „Skaly” (białe koszulki) stoją od lewej: Sołtys, sędzia meczu Romanec, Kozak, Maksymowicz, Proć, Kucił II, M. Bardyn, Lebedowicz, siedzą od lewej: Lanyczja, I. Bardyn, Szewczyk, Kucił I, w środkowym rzędzie: dyr. I. Kucił, pani Masnikowa, dyr. Masnik i Birczak („Zmah” 1937 nr 8, s. 6)

⁴⁸ Nowa nadija Lwowa. „Zmah” 1939 nr 1, s. 5.

⁴⁹ Remisnycza mołod na prawylnomu szlachu. Z dijalnosti Sportowoji Sekciji Towarystwa „Zoria” u Lwowi. „Zmah”, 1938 nr 10, s. 3.

inów (ok. 20 rodzin na 700 rodzin polskich⁵⁰) i dominację w tej miejscowości żywiołu polskiego, należy odbierać jako ówczesny fenomen organizacyjny. Powstanie klubu zainicjował w 1923 r. J. Danczyszyn, M. Dihdalewicz, A. Lebedowicz oraz bracia Łukacewicz. W klubie prowadzono przede wszystkim działalność w sekcji piłki nożnej. Drużyna piłkarzy „Skały” od 1932 r. występowała w rozgrywkach C klasy, a w 1934 r. awansowała do B klasy podokręgu przemyskiego LOZPN⁵¹, zajmując w niej II miejsca przez okres kolejnych lat, aż do 1939 r. W 1937 r. w tym małym mieście zlokalizowanym obok Przemyśla w 120-osobowym społeczeństwie ukraińskim funkcjonowało 5 sekcji sportowych, w których ćwiczyło ok. 80 zawodników. Obok piłki nożnej czołowe miejsca w zawodach powiatu przemyskiego zajmowali lekkoatleci, narciarze, siatkarze i tenisiści stołowi. Klub na swój 10 jubileusz działalności, który obchodzono w 1933 r. posiadał własne ogrodzone boisko urządzone społecznymi środkami, wspieranymi m.in. przez Narodową Torhowlę. Posiadanie boiska przez UKS „Skała” było ewenementem w ówczesnej rzeczywistości politycznej i organizacyjnej, jaka towarzyszyła rozwojowi kultury fizycznej Ukraińców w okresie dwudziestolecia międzywojennego w II Rzeczypospolitej. Do wyróżniających się w życiu organizacyjnym i sportowym w 1937 r. w UKS „Skała” Mościska należeli członkowie zarządu wybrani 10 stycznia: O. Lebedowicz – prezes, I. Muszynski – zastępca, Mychajło Bardin – sekretarz, Stepan Łukacewicz – skarbnik, Anna Hucakowska i Toma Czuchraj – członkowie⁵². W 1938 r. działacze klubu zorganizowali uroczyste obchody z okazji jubileuszu 15-lecia działalności klubu. Z tej okazji zaproszono drużynę piłki nożnej lwowskiej ST „Ukrainy”, z którą rozegrano spotkanie piłkarskie zakończone porażką jubilatki 8:2. Na zakończenie uroczystości z udziałem przedstawicieli obu klubów odbył się uroczysty bankiet⁵³. Uroczystości jubileuszowe były okazją do demonstrowania w Medyce przez społeczeństwo ukraińskie swojej odrębności narodowej.

Ukraińskie Turystyczno-Sportowe Towarzystwo „Ropnik” w Borysławiu (1924–1939). Po drohobyckich klubach – ŻTGS „Betar” założonym w 1908 r. i UKS „Podhiryja” założony w 1923 r. – był to jeden z najstarszych klubów w regionie⁵⁴. Przed jego założeniem w Borysławiu, słynącym z kopalni ropy naftowej, funkcjonowały polskie kluby sportowe KSWF „Biali”, PKS „Strzelec” i żydowski ŻKS „Kadimar”, w których do momentu powołania własnego klubu w 1924 r. należała również młodzież ukraińska. Wielu utalentowanych ukraiń-

⁵⁰ „Nasz Dziennik”, 8–9 września 2001, b.p.

⁵¹ *Mostyjskij fenomen*. „Zmah”, 1937 nr 5, s. 2.

⁵² Tamże.

⁵³ *Juwilej mostiskoji Skały*. „Zmah”, nr 29, s. 2.

⁵⁴ *I Ropnikowi ne buło nadto weselo*. „Zmah”, 1939 nr 1, s. 6.

skich sportowców z Borysławia w okresie dwudziestolecia należało także do klubów polskich, ukraińskich i żydowskich w innych miastach województwa lwowskiego, m.in. do lwowskiej „Ukrainy”, przemyskiego „Hagibor” i stryjskiej „Pogoni”. Stale występujące braki finansowe w klubie miały wpływ na słabe osiągnięcia jego zawodników i mimo istnienia „Ropnika” ukraińscy zawodnicy przechodzili do innych nieukraińskich klubów. Wynikało to z niskiego poziomu materialnego borysławskich ukraińskich stowarzyszeń sportowych, a także z niższego statusu finansowego społeczeństwa ukraińskiego. W związku z czym przed 1939 r. z tego regionu wielu Ukraińców emigrowało zarobkowo przede wszystkim do Francji i krajów obu Ameryk. W ciągu czterech lat nie udało się członkom UKS „Ropnik” osiągnąć większych sukcesów. W dniu 28 kwietnia 1937 r. zwołano walne zebranie klubu. Po burzliwej dyskusji wybrano nowe władze, którym postawiono ambitne cele naprawy poziomu organizacyjnego i sportowego klubu. Wówczas zgłoszono drużynę piłki nożnej do rozgrywek C klasy Karpackiego Podokręgu Piłki Nożnej. Kierownictwo sekcji piłki nożnej powierzono O. Suszkiw, a sprawę szkolenia inż. K. Kicyle. Pierwsze spotkanie rozegrano w Borysławiu z drohobycką „Watrą”. Członkami zarządu klubu w 1937 r. byli: prezes – J. Ilko, zastępca – P. Wepryk, sekretarz – J. Andryszko, skarbnik – M. Kuszycki i kierownik sekcji piłki nożnej – O. Suszycki⁵⁵. Działacze klubu w 1938 r. zwrócili się o pomoc finansową na działalność klubu do ukraińskiego społeczeństwa w Borysławiu. Od tego momentu zaznacza się znaczny postęp organizacyjny Towarzystwa. Przy klubie założono sekcję motorową, której kierownikiem był W. Pjatnica. W 1938 r. Zarząd klubu pracował w składzie: Baczynski, I. Jaworski, Fedyna, Sadowjak, O. Suszkiw, Swiszcz i Zajac. Stan materialny klubu pozwalał na prowadzenie szerszego szkolenia oraz na organizację i udział w imprezach sportowych. Jedynym problemem w działalności klubu był brak własnego stadionu. PUWFIPW w Borysławiu często odmawiał stadionu na treningi i zawody ukraińskiemu klubowi „Watra”⁵⁶. Mimo tych trudności klub prowadził działalność sportową aż do 1939 r.

Karpacki Łeszczetański Klub we Lwowie i jego terenowe filie (1924–1939). Klub KKK powołano 9 grudnia 1924 r. Jego pierwszym prezesem wybrano wówczas Lwa Szeparowicza. Do zarządu weszli również: Roman Howkowicz, Stiepan Hajduczuk, Zenowjia Kopertynska, Iryna Leżogubaska, Iwan Mryc, Zenon Rusin, Wołodymyr Rożankowski, Omelan Szeparowicz i inni⁵⁷. Za zasługi dla rozwoju ukraińskiego sportu i pioniera narciarstwa, honorowym członkiem KKK mianowano, mieszkającego wówczas w Kanadzie, I. Boberskiego. Dla obrania sym-

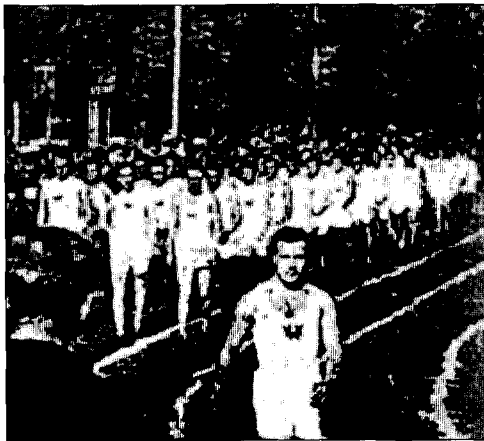
⁵⁵ *Sportowci Basenu howoriat*. „Zmah”, 1937 nr 15, s. 3.

⁵⁶ *I Ropnikowi ne...*, dz. cyt., „Zmah”, 1939 nr 1, s. 6.

⁵⁷ O. Kuzmowicz: *Początek i rozkwit Karpackiego Łeszczetańskiego Klubu 1924–1984*. Lwów – Monachium – Nowy Jork 1989, s. 16.

Fot. 181. 1937 r. Dzień Ukraińskiego Sportowca we Lwowie, defilada żeńskiej reprezentacji KKK Lwów w lekkoatletyce („Ilustrowany Dodatek” do świątecznego numeru „Zmah” 1938 nr 1, s. 1)

Fot. 182. 1937 r. Dzień Ukraińskiego Sportowca we Lwowie, defilada męskiej reprezentacji KKK Lwów w lekkoatletyce (tamże)

boliki klubowej ogłoszono konkurs na emblemat towarzystwa, który wygrał ukraiński artysta Robert Lisowski. Zaproponował on stylizowany skrót od nazwy klubu – KKK⁵⁸. Członkowie KKK nosili jednakowe stroje, których wzór nawiązywał do narciarskiej huculskiej tradycji⁵⁹. Członkowie klubu narciarstwo uprawiali w obrębie Sławska (mekki narciarstwa), Worochty i Czarnohory. Budowano tam stacje narciarskie, a także organizowano zawody. Dużą pomoc finansową na rzecz działalności sportowej KKK świadczyły: kooperatywy „Masłosojuz” i „Czerwona Kałyna”. W krótkim okresie czasu, staraniem S. Hajduczka i innych działaczy, powstały filie lwowskiego KKK, na terenie ówczesnych Kresów Południowo-Wschodnich Polski. W programie KKK stosowano wówczas naukę narciarstwa biegowego i zjazdowego (pierwsze w historii ukraińskiego sportu zawody zjazdowe przeprowadzono w 1931 r.). Propagowano również turystykę z wykorzystaniem nart, organizując narciarskie wycieczki w okolicach Lwowa oraz w innych miejscowościach w Karpatach. Wśród Ukraińców rozwijano także skoki narciarskie, m.in. na górze Tristan w pobliżu Sławska. Narciarze KKK w Worochcie uprawiali także jazdę na nartach za huculskimi końmi⁶⁰. Z uwagi na popularność gór wśród mieszkańców miast, w okolice Worochty, Sławska, Grabic, Łowców, Stryja i innych miejscowości Karpat, przyjeżdżało bardzo dużo wczasowiczów. Obecność narciarzy działała na rozpowszechnianie się tej dyscypliny sportowej wśród

⁵⁸ *Karpatśkij leszczetarśkij Klub*. APK, SGK, syg. 238, b.p.

⁵⁹ O. Kuzmowicz, *Początek i rozkwit Karpatskoho...*, dz. cyt., s. 20.

⁶⁰ Tamże.

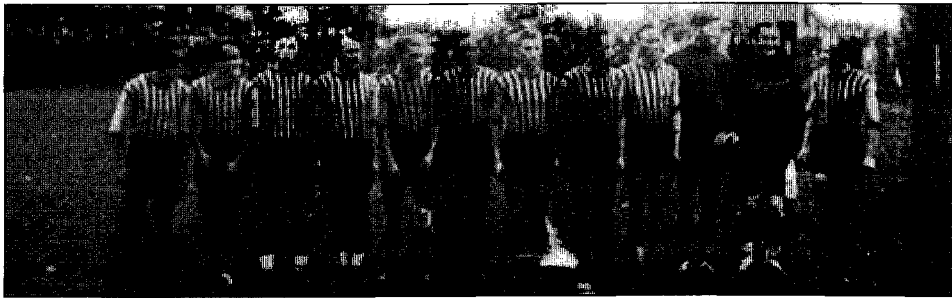
Ukraińców, także w formie rekreacyjnej⁶¹. Wśród znakomitych zawodników KKK wyróżniali się: Daria Fedak, Anna Gowkowicz-Rozankowska, Daria Sławecka, Mykoła Bojczuk oraz Iwan Mryc, Hryc Moczerniak, Roman Ribaczek, Bogdan Sławecki i inni. KKK dzięki swojej działalności rozpowszechniło narciarstwo na terenie Huculszczyzny i Bojkowszczyzny w Karpatach Wschodnich. Dla przedłużenia kontynuowania pracy nad sprawnością fizyczną, po zakończeniu sezonu zimowego, członkowie KKK uprawiali lekkoatletykę, pływanie i wioślarstwo. W ukraińskiej rywalizacji krajowej szczególnie wyróżniali się zawodnicy sekcji lekkoatletycznej KKK. Na uwagę zasługuje również pełnienie przez lwowski KKK formy nadzoru centralnego nad pozostającymi w afiliacji do niego filii w terenie.

Ukraiński Sportowy Studencki Klub we Lwowie (1925–1937). Ruch sportowy we Lwowie kontynuowali ukraińscy studenci, czemu sprzyjała polsko-ukraińska normalizacja polityczna już w 1921 r. Początkowo ukraińscy studenci Politechniki i Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie uczestniczyli w życiu sportowym „Sokiła-Bat’ka”, w łonie którego od 1923 r. pojawiała się idea powołania studenckiego klubu oraz centrali sportowej. W 1924 r. opracowano statut, a w 1925 r. obie organizacje – Ukraiński Sportowy Studencki Klub oraz Ukraiński Związek Sportowy rozpoczęły działania statutowe. Większość członków obu organizacji posiadała podwójną przynależność, zarówno do klubu, jak i do związku. W klubie prowadzono działalność w grach sportowych, kolarstwie, lekkoatletyce, narciarstwie, pływaniu, tenisie. Sekcje sportowe uczestniczyły jedynie w zawodach organizowanych w ramach struktur UZS. Przedstawiciele klubu rywalizowali wyłącznie w środowisku ukraińskim i nie osiągnęli większych wyników. W 1937 r. klub podzielił los związku, który uległ delegalizacji.

Ukraiński Klub Sportowy „Sian” w Przemyślu (1929–1939). Znaczny udział w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej na terenie Przemyśla miał założony w 1929 r. UKS „Sian”⁶². Staraniem swoich działaczy klub pozyskał bazę sportową w postaci budynku klubowego i pełnowymiarowego stadionu piłkarskiego w podprzemyskiej wsi Wilcze (*Wowcze*). Do założycieli klubu należeli: bracia Mychajło i Omelian Fedorowicz, Roman Hryciw, Iwan Kaczmar i Taras Makar. W 1929 r. klub przystąpił do gry w C klasie LOZPN, co wiązało się z przystąpieniem do struktur organizacyjnych PZPN. Za tą decyzją przemyscy ukraińscy działacze po-

⁶¹ P. Hawrylak: *Moja udział w Karpatśkomu Leszczetarśkomu Klubu do wojny*. [w:] *Almanach Karpatśkoho leszczetarśkoho Klubu 1924–1984*. Lwów – Monachium – Nowy Jork 1989, s. 89.

⁶² *Akta instytucji, stowarzyszeń i organizacji ukraińskich na terenie miasta Przemyśla – zbiór szczątków zespołów: Ukraiński Klub Sportowy „Sian” w Przemyślu 1909–1942*, APP, 1 j, zespół 1084.

Fot. 183. 1929 r. drużyna piłkarzy nożnych przemyskiego UKS „Sian” (Zahajkewicz: *Przemysł zachodni...*, dz. cyt.)

Fot. 184. Podczas meczu piłki nożnej na boisku UKS „Sian” Przemysł w dniu 18.06.1936 r. (25-littia *ST Ukrajina*. Lwów 1936)

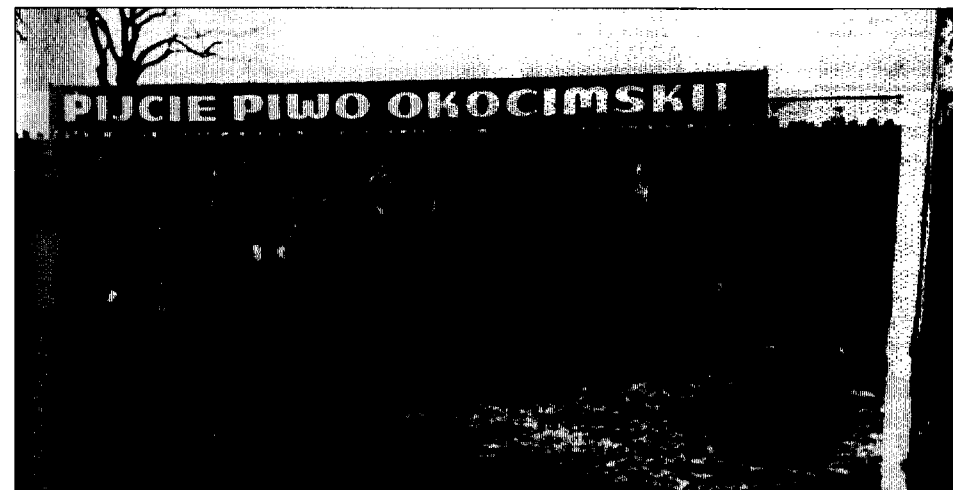

Fot. 185. 1936 r. Drużyna piłkarzy UKS „Sian” Przemysł po zwycięskim spotkaniu z HKS „Czuwaj” Przemysł 3:2. Stoją od lewej: S. Romanec, M. Dorotjak, M. Fedorowicz, F. Hibalewicz, O. Fedorowicz, S. Pobidyński, J. Krilas, S. Hodan, M. Ušky, M. Turko i I. Partyka (Zmah 1937 nr 4, s. 6)

litycznych partii, m.in. OUN, okrzyknęli działacze UKS „Sian” zdrajcami narodowymi⁶³. Najwyższy poziom organizacyjny i sportowy klub rozwinął w latach 1937–1939. Członkami zarządu klubu w tym czasie byli: prezes Stepan Szach oraz członkowie – E. Baczyński, Chodnia, J. Chorostil, A. Didiak, I. Dorotiak, P. Hankewicz, ks. M. Hołyński, R. Hryciw, Kunyk, H. Kolca, W. Korzeniowski, Latyszewski, H. Łuczakiwski, I. Majówka, T. Makar, O. Melnyczyn, A. Marynowicz, J. Mochnacki, O. Skirka, M. Sta-

Fot. 186. 1937 r. Czołowi lekkoatleci UKS „Sian” Przemysł w pamiątkowym zdjęciu podczas mistrzostw LOZLA w przemyskiej hali. Górny rząd od lewej: Potoczny, Oleksander, Sławski, Stachiw. W dolnym rzędzie: Szechowicz, Turko (piłkarz) i Rjaszywski (Zmah 1937 nr 5, s. 5)

Fot. 187. 1938 r. „Sian” na stadionie „Pogoni” Lwów w spotkaniu ligi okręgowej LOZPN z „Pogonią” I b

ruch, M. Romaneć, Wodycz, Zyblikewicz, i M. Zubrej. Ze sprawozdania z VIII walnego zebrania tego klubu wynika, że w 1938 r. do klubu należało 258 członków,

⁶³ *Wspomnienia R. Hryciwa*, Biblioteka Archipatrialna im. Biskupa Konstantego Czechowicza w Przemysłu, sygn. 15.

w tym w sekcji piłki nożnej grało 64 piłkarzy seniorów oraz 25 juniorów, a w sekcji lekkoatletycznej trenowały 22 osoby. Drużyna piłki nożnej występowała w okręgowej klasie A, rozgrywała spotkania m.in. z: ST „Ukraina”, CWTS „Re-sovia” oraz rywalami lokalnymi: HKS „Czuwaj” i KS „Polonia” Przemyśl. Duże osiągnięcia indywidualne mieli również lekkoatleci UKS „Sian”. W podsumowaniach sportowych Lwowskiego Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki (wśród sekcji lekkoatletycznych), po polskich lwowskich klubach „Pogoń”, „Czarni” i AZS oraz po przemyskiej „Polonii” UKS „Sian” klasyfikowany był na piątym miejscu⁶⁴. Oprócz piłki nożnej klub prowadził również działalność w innych sekcjach gier sportowych, tj.: koszykówce, siatkówce i piłce ręcznej.

Ukraiński Klub Sportowy „Dniestr” Sambor (1931–1939). W Samborze przed 1939 r. funkcjonowały cztery ukraińskie stowarzyszenia sportowe. Były to: UST „Dniestr”, Gimnastyczno-Sportowe Towarzystwo „Sokił”, Turystyczne To-

Fot. 188. 1937 r. USK „Dniestr” Sambor stoją od lewej: Lencički, Bobyk, Hawdiak, Hluchy I, Prik, Kobzar, Marczuk, Hluchy II, Striebilecki, Bilincki i Kraws („Ilustrowany Dodatek” do świątecznego numeru „Zmah” 1938 nr 1, s. 1)

warzystwo „Płaj” i „Kamieniarz”. Tylko UST „Dniestr” prowadził działalność odpowiadającą rywalizacji sportowej, pozostałe trzy stowarzyszenia rozwijały działalność bliższą wychowaniu fizycznemu, choć nie unikały udziału w organizowanych zawodach sportowych. UST „Dniestr” swoją działalność w Samborze roz-

⁶⁴ Swiła i tini nadstianskojki stołyci. VIII Zahalni Zbory USK Sian w Peremyszli. „Zmah”, 1938 nr 7, s. 3.

Fot. 189. 1938 r. USK „Dniestr” Sambor podczas turnieju o mistrzostwo Lwowa z uczestnictwem lwowskich drużyn „Ukrainy”, „Zori” i „Stepu” („Zmah” 1938 nr 45, s. 3)

Fot. 190. 1938 r. Reprezentacyjna drużyna piłki nożnej UKS „Dniestr” Sambor. Stoją od lewej: Kraws, Lenczyncki, Szpital, Bohonos, Waniwski, Hluchy III, Prik, Soltys, Iwanski, Kołodij, kłęcz bramkarz Swidziński („Zmah” 1938 nr 45, s. 4)

począł w 1931 r. i wyprzedził znacznie pozostałe ukraińskie organizacje sportowe, a także liczyły się z nim w rywalizacji sportowej polskie kluby sportowe. W momencie pojawienia się w Samborze ukraińskiego klubu przystąpiło do niego wielu piłkarzy dotychczas grających w polskich i żydowskich klubach funkcjonujących w tym mieście. Przez trzy lata sekcja piłki nożnej UST „Dniestr” występowała w C klasie LOZPN. Zajmując pierwsze miejsce w lidze w 1934 r. awansowała do B klasy. W tym okresie UST „Dniestr” m.in. rozgrywał piłkarskie spotkania z ST „Ukraina” Lwów, USK „Sian” Przemyśl, USK „Skała” Stryj, USK „Pidhirja” Drohobycz, UST „Skała” Mościska, a także z drużyną „USK” ze Starego Sambora. Jak większość ukraińskich klubów borykał się z brakiem boiska, a także z kłopotami finansowymi⁶⁵.

Towarzystwo Sportowe „Łuh” we Lwowie, sekcja piłki nożnej (1935–1939).

Sekcja piłki nożnej powstała przy Ginnastyczno-Pożarniczym Towarzystwie „Łuh” we Lwowie w 1935 r. Początkowo rywalizowano z amatorskimi drużynami zrzeszonymi w „Wielkim Łuhu”, wysoko wygrywając m.in. z „Łuhem” Janów – 5:0. Drużyna piłki nożnej lwowskiego „Łuhu” wygrywała także mecze z miejscowymi drużynami, m.in. z „Grażyną” – 6:1 i „Kamieniarz” 2:1. Piłkarze lwowskiego „Łuhu” uczestniczyli w spotkaniach towarzyskich z przedstawicielem ligowych drużyn, m.in. grając z B-klasową lwowską „Zniesieniczanką” po zaciętym spotkaniu przegrali spotkanie 2:1. W 1936 r. drużyna piłki nożnej lwowskiego „Łuhu” była na polu sportu wizytówką ukraińskiego ruchu łuhowego. Drużyna lwowskiego „Łuhu” w drugiej części sezonu rozgrywała mecze m.in. z A-klasowymi drużynami: „Lwówianką” (2:2), „Gwiazdą” (3:3 i 4:0), z lwowskim UKS „Step” (4:0), z „Łuhem” Janów (8:0), a także z B-klasowymi drużynami: lwowskim ST „Strzelec” (2:2), PAST (3:2), WKS „Pocisk” (2:2), KS „Zorza” (3:3) i licznymi zespołami niższych klas. Powodzenie drużyny spowodowało, że działacze w 1936 r. zgłosili drużynę do rozgrywek o mistrzostwo C klasy LOZPN. Z powodu zdekompletowania drużyny przed rozgrywkami, zajęła w nich ostatnie miejsce. Po tym wydarzeniu drużyna przeżywała kryzys, na jesieni 1936 r. wzięła wprawdzie jeszcze udział w turnieju czterech ukraińskich drużyn na boisku „Sokiła-Bat’ka”, ale po nim wycofała się z rozgrywek mistrzowskich. W latach 1936–1937 na boisku sportowym „Łuhowoho Horodu” przedstawiciele klubu prowadzili szkolenie młodzieży z zamiarem budowy nowego zespołu. Ponowne wznowienie kontaktów sportowych nastąpiło dopiero na jesieni 1937 r. Rozegrano wówczas spotkania z następującymi klubami: „Bałtykiem” (1:2), „Orlętami” (0:7), KSM (2:2) oraz z „Bursą Dekerta” (0:2). Wyróżniającymi się w drużynie piłkarzami byli: Borteczuk, Daczo I, Daczo II, Jackiw, Jaczulak, Kasarab, Koczjukewicz, Makowski, Stefanowicz, Stelmach i Zahorodni⁶⁶.

⁶⁵ *Na zahroženomu widtinku. Kilka słiw pro UST „Dniester” – Sambor. „Zmah”* 1937 nr. 6, s. 2–3.

⁶⁶ *Pod wozom i na wozi. Żminka faktiw z žyttia futbolistiw „Łuhu” Lwiv. „Zmah”*, 1937 nr 30, s. 4.

Ukraiński Sportowy Klub „Wiesiołka” w Medyce k. Przemyśla (1935–1939). USK „Wiesiołkę” w Medyce k. Przemyśla założyła w 1935 r. grupa młodych mieszkańców wsi. W latach 1935–1937 duży wpływ na rozwój klubu mieli działacze powiatowego oddziału UZS w Przemyślu, którego filią od momentu założenia był medyczny klub. W ciągu dwóch lat przynależności do UZS nastąpiło organizacyjne umocnienie się klubu i wykazanie się możliwościami szkoleniowymi i sportowymi. Początkowo istniała tylko sekcja piłki nożnej z dwoma drużynami, która rozgrywała spotkania towarzyskie z amatorskimi drużynami z sąsiadujących z Medyką wiosek, m.in. Buczyw, „Nenastecz” Pozdacz, Stubno, Stybieniec i „Czumak” Torki. Wyjeżdżano również do przemyskich drużyn: UKS „Berkut” 7:1, „Lew” 8:0, „Spartak” (1:0 i 6:1), „Buj-Tur” 1:0, a także do „Skały” Mościska⁶⁷. Wraz z zmniejszeniem się tempa działalności organizacyjnej przemyskiego oddziału USZ zwłaszcza w działalności instruktazowej, a w końcu jego delegalizacja zmusiła zarząd medycznej „Wiesiołki” do usamodzielnienia się. W 1937 r. działacze klubu zarejestrowali statut⁶⁸. Razem z USK w Dobromilu w tym samym roku zgłosili swoje członkostwo do Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej. Pierwszy mecz piłki nożnej drużyna USK „Wiesiołka” rozegrała w C klasie Przemyskiego Podokręgu Piłki Nożnej z działającym również na terenie Medyki zespołem wojskowym WKS „Brygada” w dniu 21 września 1937 r., z którym zremisowała 3:3, był to ostatni mecz w rundzie jesiennej. W 1938 r. w Dobromilu zaistniał przypadek nieodbycia się meczu, mimo że drużyna medycznej „Wiesiołki” na spotkanie to przybyła. Wydarzenie to związane było z odmówieniem przez miejscowy PUWF i PW, udostępnienia dla ukraińskiego klubu boiska sportowego. USK „Wiesiołka” w Medyce korzystała z boiska wspólnie z polskim wojskowym klubem sportowym „Brygada”. Na spotkania piłkarskie „Wiesiołki” w Medyce przychodziło nawet 1 500 widzów, co na warunki wiejskie należy uznać za ewenement⁶⁹. W sekcji piłki nożnej tego klubu trenowało 27 zawodników. W 1937 r. drużyna piłkarska rozegrała 34 spotkania (w tym 27 towarzyskich oraz 7 mistrzowskich). Bilans spotkań mistrzowskich był niekorzystny dla „Wiesiołki” i wynosił w punktach 6:8, a w bramkach 11:26. Nieco lepiej przedstawiała się statystyka w bilansie spotkań towarzyskich. W bramkach stosunek wynosił 75:44, na korzyść „Wiesiołki”. Od sezonu 1938 r. w klubie wprowadzono treningi dla juniorów⁷⁰. W 1938 r. klub zrzeszał około 60 członków, stale trenowało 35 piłkarzy. Poza

⁶⁷ *Dijalnist’ USK „Weselka”*. „Zmah”, 1937, nr 21, s. 6.

⁶⁸ *Defilada najmłodszych. USK „Weselka” – Medyka. „Zmah”*, 1938 nr 3, s. 3.

⁶⁹ *Czy znajete szczo? „Zmah”*, 1938 nr 14, s. 6. Ze sprawozdania z działalności klubu za 1937 r., z walnego zebrania „Wiesiołki”, które odbyło się 20 marca 1938 r. w Medyce wynika, że roczny przychód kasowy klubu wynosił 280,98 zł, a roszchód 211,14 zł. Wielkość kwot przedstawionych w sprawozdaniu, wskazuje na możliwości organizacyjne tego klubu, dla porównania zarobki miesięczne kolejarza wynosiły około 80 zł miesięcznie.

⁷⁰ Tamże.

sekcją piłki nożnej w klubie prowadziły jeszcze działalność sekcja gier sportowych (siatkówka i koszykówka) oraz sekcja narciarska. Pojawienie się śniegu wywoływało natychmiastową reakcję młodzieży, która masowo biegła na nartach po okolicznych polach. Klub poza dobrowolnymi datkami mieszkańców wsi nie posiadał żadnych dochodów. Swoją działalność organizacyjną prowadził w budynku miejscowej „Proswity”⁷¹. Klub w latach poprzedzających wybuch II wojny światowej należał do jednych z mniejszych ukraińskich klubów sportowych.

Działalność sportowa Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Przeciwożarowego „Sokil” w Sokalu (1936–1939). Wśród wielu organizacji „Sokil” w Sokalu wyróżniał się swoją postawą w rozwijaniu działalności sportowej wśród sokilskich gniazd województwa lwowskiego. Rejestracja działalności sportowej sokalskiego „Sokiła” nastąpiła w 1936 r. Umożliwiła to podjęcie legalnej działalności sportowej w miejscowości, która w myśl panującej polityki państwa polskiego była miasteczkiem, gdzie przebiegała tzw. *linia Sokala* rozdzielająca Ukraińców zamieszkujących tereny byłej Galicji od terenów wołyńskich. Dzięki inicjatywie członków zarządu gniazda rozpoczęto wśród ukraińskiego społeczeństwa w Sokalu działalność upowszechniającą kulturę fizyczną. Choć w miasteczku brakowało boiska sportowego, w lecie trenowano na małym placu „Ukrainbanku”, a w zimie ćwiczenia gimnastyczne prowadzono w domu „Sokiła”. W 1938 r. lekkoatleci z sokalskiego „Sokiła” uczestniczyli w sokilskich zawodach we Lwowie. Jednym z zadań, jakie stawiał sobie zarząd na 1939 r. była budowa własnego boiska⁷².

Ukraińskie Sportowe Towarzystwo „Step” we Lwowie (1937–1939). UST „Step” we Lwowie należał do małych trzysekcyjnych ukraińskich towarzystw sportowych. W 1937 r. w pierwszych miesiącach działalności do towarzystwa należało 80 członków, w tym 32 zawodników. Członkowie klubu rekrutowali się przeważnie z lwowskiego środowiska robotniczego i rzemieślniczego⁷³. W 1938 r. w rozgrywkach piłki nożnej drużyna „Stepu” rozegrała 32 spotkania, z tego 18 wygrała, 4 zremisowała i 10 przegrała. W bilansie strzelonych bramek zgromadziła korzystny stosunek 83:52. Ponadto „Step” zdobył wicemistrzostwo ukraińskiego Lwowa w tenisie stołowym, a szachiści rozgrywali towarzyskie spotka-

⁷¹ *Defilada najmłodszych...*, dz. cyt., „Zmah”, 1938 nr 3, s. 3.

⁷² *Sokal – tempo*. „Zmah”, 1939 nr 7, s. 3.

⁷³ *Zahalni Zbory UST „Step” u Lwowi*. „Zmah”, 1938 nr 4, s. 4. Klub prowadził działalność w oparciu o roczny budżet, który w 1937 r. wynosił 947,50 zł, a na stanie inwentarzowym znajdował się sprzęt o wartości 1000 zł. Drużyna piłki nożnej w sezonie 1937 r. rozegrała 21 spotkań, z czego 15 towarzyskich i 6 mistrzowskich, gromadząc niekorzystny stosunek bramek 35:55. Wyróżniającymi się piłkarzami klubu byli Oszczudljak, Tymcio i Hozjasz. W sekcji tenisa stołowego trenowało 12 zawodników, drużyna rozegrała 9 spotkań, z czego 2 wygrała i 7 przegrała.

nia między sobą oraz na zewnątrz z innymi ukraińskimi klubami. Przy klubie działało również amatorskie koło teatralno-wokalne, które przy okazji świąt organizowało działalność kulturalną dla członków klubu. Ze sprawozdania złożonego na walnym zebraniu członków UST „Step” we Lwowie, przeprowadzonego 22 stycznia 1939 r. wynika, że klub prowadził działalność w sekcjach: piłki nożnej, szachowej i tenisa stołowego. W 1938 r. klub zatwierdził statut oraz awansował do B klasy LOZPN. Wykazywał gotówkowy obrót za 1938 r. w wysokości 4 578,63 zł. Zasłużonymi w działalności tego klubu byli: Balicki (prezes w 1939 r.), Czuczman, E. Durdello, Dobusz, Human, Kalandijak, Koczan, O. Kostyk, Król, J. Ljanyc (skarbnik w 1937 r.), J. Mudrak, Pryjma, Saczyński i P. Stecyk (prezes w 1938 r.)⁷⁴.

KLK „Zmah” w Zaskowie (1937–1939). Prawie w każdej wiosce województwa lwowskiego funkcjonowały ukraińskie organizacje sportowe. Najczęściej były to amatorskie kluby, koła, a także pojedyncze sekcje i drużyny piłki nożnej, które przy różnych okazjach, najczęściej świąt, rozgrywały między sobą pojedyncze spotkania lub turnieje z udziałem większej liczby drużyn. Spotkania te wywoływały u mieszkańców wsi ogromne zainteresowanie, często gromadziło się na nich 300–1800 widzów. Ta działalność organizacyjna i sportowa przysparzała wiele trudności wiejskim organizatorom, poczynając od administracyjnych przez finansowe, aż do problemów boiskowych włącznie. Jednym z mniejszych, lecz prężnie działających w małej wiosce wśród ukraińskich klubów, był założony w 1937 r. Ukraiński Klub Sportowy „Zmah” w Zaskowie k. Lwowa. Inicjatorem założenia klubu był uczeń Małego Duchownego Seminarium we Lwowie – Andrzej Czorny. „Zmah” organizacyjnie afiliowany był do KLK. Posiadał trzy sekcje sportowe, a mianowicie – narciarską, piłki nożnej i siatkówki. W trakcie pierwszego założycielskiego zebrania wybrano zarząd klubu w składzie: prezes klubu – Semen Lampyk, sekretarz – Tadeusz Czorny i skarbnik – Mychajło Kuntja. Początkowe wyniki drużyny były obiecujące. W rozegranych spotkaniach zanotowała ona następujące wyniki: zwycięstwa z „Grodem” – (7:3, 3:2, 3:1 i remis 1:1), i porażka z drużyną ze wsi Kulików (0:5). W dniu 4 kwietnia 1937 r. odbyły się spotkania z drużyną ze wsi Sytichowa, w których w pierwszym spotkaniu „Zmah” przegrał (4:3), a w drugim zremisował (3:3). Kolejnym przeciwnikiem KLK „Zmah” była drużyna „Junaka” Rzemień, z którym doznało porażki (4:2). Siatkarze KLK „Zmah” pierwszy swój mecz z „Grodem” przegrali 2:1, a następne dwa z Dorożewem wygrali (2:1, 2:1). Na zakończenie sezonu siatkarze brali udział w turnieju 6 zespołów w Grodzie i zajęli w nim drugie miejsce, za Kulikowem⁷⁵.

⁷⁴ *Zahalny zbory UST „Step”*. „Zmah”, 1939 nr 3, s. 2.

⁷⁵ *Po selach ruch*. „Zmah”, 1937 nr 27, s. 3.

Ukraińskie Towarzystwo Sportowe „Striła” Żółkiew (1937–1939). W Żółkwi 3-tysięcznym mieście powiatu kamienieckiego, w województwie lwowskim, ukraiński klub sportowy UTS „Striła” założono w styczniu 1937 r. W 1938 r. klub przystąpił do rozgrywek piłki nożnej w C klasie Kamienieckiego Podokręgu Piłki Nożnej działającego w ramach LOZPN. Głównym elementem mobilizują-

Fot. 191. 1938 r. UST „Striła” Żółkiew. Małynowski Jura, Orlowski Mirosław, Klimko Bohdan, Małynowski Roman, Sało Jarosław, Szilkewicz Roman, Gdula Bohdan, Kulczyk Iwan, Stojkewicz Parteni, Wołos Roman, Taras Jarosław („Zmah” 1938 nr 45, s. 4)

cym do działalności sportowej Ukraińców w Żółkwi była narodowa ambicja starszych członków społeczeństwa, wzmocniona junacką sportową fantazją młodzieży. Należy wspomnieć, że w tym czasie w Żółkwi istniały dwa polskie kluby sportowe, były to: z 20-letnim stażem w działalności KS „Lubicz” i RKS „Huta” oraz żydowski ŻKS „Nordiah”. Były one elementem wzorującym i mobilizującym Ukraińców do działań sportowych. Podkreślić należy także, że w krótkim okresie czasu UTS „Striła” przy pomocy finansowej „Powiatowego Domu” wybudowała własny stadion z szatniami i boiskami do koszykówki i siatkówki oraz do piłki nożnej⁷⁶. Wybudowanie stadionu oraz dynamika rozwoju sportowego była wielkim sukcesem niewielkiej diaspory ukraińskiej w Żółkwi, gdzie zaledwie 17% (ok. 570 osób) ludności miasteczka stanowili Ukraińcy⁷⁷.

Ukraiński Klub Sportowy „Czumak” Jaryczów Nowy (1938–1939). Przed 1914 r. w wiosce Jaryczów Nowy w województwie lwowskim działało gniazdo „Sokiła”, które prowadziło wśród Ukraińców działalność w zakresie wychowania

⁷⁶ „Striła” zdołaniaje. Powczalna istorija junačkoho zawziattia. „Zmah”, 1937 nr 42, s. 4.

⁷⁷ Na podstawie wyliczeń własnych autora.

fizycznego. Po 1918 r. władza polska, na podstawie działalności gniazda związanego z prowadzeniem działalności wojskowej na rzecz Siczowych Strzelców, gniazdo rozwiązała. W latach 1921–1937 część młodzieży ukraińskiej Jaryczowa uczestniczyła w działalności miejscowego polskiego Klubu Sportowego „Strzelec”, a część pozostawała poza wszelkim zorganizowanym ruchem sportowym. Klubem, a raczej kółkiem sportowym działającym w Jaryczowie, był założony z inicjatywy miejscowych ukraińskich działaczy narodowych w 1937 r. UKS „Czumak” w Jaryczowie Nowym. Do grona działaczy założycieli klubu należeli: opiekun klubu – o. H. Brezdeń, prezes – K. Melnik, zastępca – T. Czornowił, sekretarz – O. Jaroszyk, skarbnik – M. Tiahnybok, gospodarz – O. Sydorak i kierownik sekcji piłki nożnej – M. Daczkewicz. Wspólna praca działaczy, zawodników i pomoc finansowa miejscowej „Proswity” i „Ridnoj Szkoły” pozwoliły na rozwinięcie szkolenia dwóch drużyn piłki nożnej. W 1938 r. piłkarze tego klubu rozegrali towarzyskie spotkania z następującymi klubami: wygrali z miejscowym „Strzelcem” 2:1 i z „Sokiłem” Gliniane 5:2⁷⁸, a ulegli „Junakowi” Rzemień 0:3⁷⁹. Na mecze piłki nożnej przychodziło nawet do 1000 osób.

Tabela 22

Zestawienie czołowych klubów regionu lwowskiego działających w latach 1906–1939 (w kolejności chronologicznej)

Lp	Klub	Rok założenia	Największa liczba członków	Prowadzone sekcje	Boisko	Udział w rozgrywkach
1	2	3	4	5	6	7
1	UKS dalej ST „Ukraina” Lwów	1906 1911	433 w 1938 r.	boksyrska ciężkoatletyczna gimnastyczna hokeja lekkoatletyczna kajakowa kolarska koszykówki kulturalno-zabawowa tyżwiarska piłki nożnej pływacka siatkówki strzelecka szachów tenisa	„S-B”	okregowa okregowa

⁷⁸ Hlynianśky Sokil hromyt Strzelca. „Zmah”, 1938 nr 23, s. 4, 19.04.1938 r. „Sokił” Gliniane wygrał z polskim klubem „Strzelec” Gliniane 7:3.

⁷⁹ Trochy istoriji sportu w Jarczowi Nowomu. „Zmah”, 1938 nr 23, s. 4.

1	2	3	4	5	6	7
				tenis stołowy turystyczna szermierki zapasów		
2	UKS „Sianowa-Czajka” Przemyśl	1909	294	higieniczno-turystyczna gimnastyczno-zabawowa kolarska koszykówki lekkoatletyczna łyżwiarska narciarska pływania piłki nożnej saneczkarska siatkówki wioślarska	place w Błoniach, Wilcze, Krzywce, szkolny, <i>szajbyk</i> , od 1938 r. własne boisko	
3	TST „Pidhirja” dalej UKS „Watra” Drohobycz	1922 1936		hokejowa kolarska koszykówki koszykówki kobiet lekkoatletyki łyżwiarska narciarska siatkówki siatkówki kobiet szachy piłki nożnej saneczkarska tenis stołowy	własny w trakcie budowy	turnieje o mis- trzostwo UZS
4	UKS „Berkut” Przemyśl	1922		gimnastyczna kajakowa koszykówki lekkoatletyki łyżwiarska narciarska piłki nożnej piłki ręcznej pływackiej szachowej saneczkarskiej tenisa stołowego teatralna wokalnno-muzyczna	brak „Polonii” „Czuwaju”	B-klasa
5	UST „Zorza” Lwów	1923	50	kolarska koszykówki	„S-B”	C-klasa

1	2	3	4	5	6	7
				piłki nożnej siatkówki szachów tenis stołowy		
6	UKS „Skała” Mościska	1923	120	lekkoatletyczna narciarska piłki nożnej siatkówki tenisa stołowego	własne od 1933 r.	C-klasa
7	UTST „Ropnik” Borysław	1924		motorowa piłki nożnej	PUWF i PW	C-klasa
8	KLK Lwów	1924		lekkoatletyczna narciarska biegowa narciarska zjazdowa pływania skoków narciarskich „skirlingu” turystyczna wioślarska	brak	
9	„Ukraiński Sportowy Studencki Klub” Lwów	1925		lekkoatletyka koszykówka pływanie piłka nożna piłka wodna siatkówka		
10	UKS „Sian” Przemyśl	1929	258	koszykówka lekkoatletyczna piłki nożnej piłki ręcznej siatkówka	od 1938 r. własne boisko na Wilczu	A-klasa okręgowa
11	UKS „Dniestr” Sambor	1931	25	piłki nożnej	brak	B-klasa
12	TS „Łuh” Lwów	1935	60	piłka nożnej	„Łuh- Horod”	C-klasa
13	UKS „Wiesiołka” Medyka k. Przemyśla	1935		koszykówki narciarska piłki nożnej siatkówki	WKS „Brygada” sala „Proswity”	

1	2	3	4	5	6	7
14	„Lew” Przemysł	1935	25	piłki nożnej	różne place w Przemysłu	
15	UTSGP „Sokił” Sokal	1936		lekkoatletyka piłki nożnej	Plac Ukrain-banku	
16	UST „Step” Lwów	1937	80	piłki nożnej szachowa teatralno-wokalna tenis stołowy		B-klasa
17	KLK „Zmah” Zaszaków	1937		narciarska piłki nożnej siatkówka	wiejska łąka	
18	UST „Strzała” Żółkiew	1937	30	koszykówka piłki nożnej siatkówka	własne boisko koszykówki, do piłki nożnej i siatkówki	C-klasa
19	„Łuh” Demidow powiat Bóbrka	1 XI 1937	70	gimnastyczno-kluturalna	brak własnej bazy członkowie nosili jednakowe ubiory	
20	„Bohun” Lwów			piłki nożnej		
21	UKS „Czumak” Jaryczów Nowy	1938		piłki nożnej	towarzyskie	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w pracy. Ponadto ustalono występowanie w województwie lwowskim takich klubów, jak: 1. „Step” Buszkowice, 2. „Sokił” Gliniane, 3. „Łuh” Janów, 4. „Sokił” Komarno, 5. „Karmeluk” Krówniki, 6. „Czernik” Lwów, 7. „Płaj” Lwów, 8. „Sokił” Lwów, 9. „Sportowe Kółko Ukraińskich Dziewcząt” Lwów, 10. „Strzała” Lwów, 11. „Tryzub” Lwów, 12. USK Lwów, 13. „Sokił” Mszana, 14. „Dowbusz” Nehrybka, 15. „Zaporożec” Nizankowice, 16. „Łuh” Podlasek Mały, 17. „Łuh” Podlasek Nowy, 18. „Lew” Przemysł, 19. „Sojuz” Przemysł, 20. „Spartak” Przemysł, 21. „Wihor” Przemysł, 22. „Sokił” Rudna, 23. „Junak” Rzemień, 24. „Sokił” Sierdopilce, 25. „Łuh” Stary Sambor, 26. USK Stary Sambor, 27. „Step” Strohocce, 28. „Strzała” Sulimów, 29. KLK Tyszkiewce, 30. „Dnipro” Winniki, 31. „Łuh” Wisłoboki, 32. „Łuh” Zapatów. (Razem w województwie lwowskim 53).

Sportowo-Turystyczne Towarzystwo „Czarnohora” i UKS „Prołom” w Stanisławowie (1907–1939). W większości miast powiatowych województwa stanisławowskiego działały ukraińskie towarzystwa sportowe. Jednym z liczących się ukraińskich klubów sportowych, który przejął tradycje UKS „Czarnohora” (1907) był działający od 1925 r.⁸⁰ w Stanisławowie klub sportowy USK „Prołom”⁸¹. Posiadał on znaczny dorobek w zakresie rozwoju sportu na terenie miasta, powiatu i województwa. Rejestracji klubu dokonano dopiero w 1930 r. Od momentu rejestracji przeprowadzano co roku walne zebrania, dokonywano podsumowań i planowania działalności sportowej klubu. W latach 1935–1936 do klubu należało średnio około 100 osób⁸². W klubie prowadzono działalność w trzech

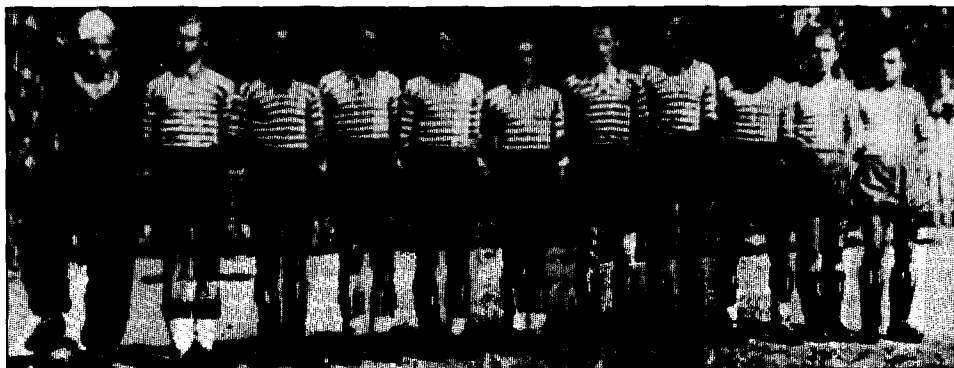
Fot. 192. 1932 r. Drużyna piłki nożnej ST „Prołom” Stanisławów

⁸⁰ Czy nowa storinka istoriji „Prołomu”. „Zmah”, 1938 nr 9, s. 3–4.

⁸¹ To wże ne prowincija. „Zmah”, 1937 nr 7, s. 2. Ze sprawozdania zarządu klubu wygłoszonego w dniu 7 marca 1937 r. na VII walnym zebraniu wynika, że w latach 1935–1937, prowadzono działalność w następujących dyscyplinach sportowych: piłka nożna (93 członków), tenis stołowy (31) oraz szachy (14). W 1936 r. roczny obrót gotówkowy klubu wynosił 5 295,17 zł, w tym przychód 2 657,34 zł, a rozchód 2 637,83 zł. Na dochód składało się: sprzedaż biletów wstępu – 979,51 zł oraz darowizny – 459,71 zł. Wartość inwentarza – 1 075,49 zł. Klub posiadał wierzycieli, którym był dłużny 1 480,10 zł.

⁸² Tamże, Zarząd UST „Prołom” w sprawozdaniu z działalności za 1936 r. wykazał statusy zawodowe swoich członków. Do klubu należeli przedstawiciele następujących zawodów: adwokatów – 9, urzędników bankowych – 6, kolejarzy – 3, inżynierów – 5, pracujących w kooperatywach – 2, kupców – 12, lekarzy – 5, nauczycieli – 8, rzemieślników i producentów – 25, urzędników prywatnych – 5, sędziów – 2, farmaceuta – 1.

sekcjach: piłki nożnej (93 osób), tenisa stołowego (31) i szachowej (14). Najwyższy poziom reprezentowali piłkarze, którzy występowali w A klasie SOZPN. Przeprowadzone w dniu 7 września, 1937 r. VII walne zebranie UST „Prołom” w Sta-

Fot. 193. 1935 r. USK „Prołom” Stanisławów przed meczem w Delatynie

nisławowie było, z uwagi na podjęte uchwały, przełomowe w działalności klubu. Dokonano wówczas wymaganych przez władzę polską zmian w zapisach statutowych związanych z możliwością wchodzenia klubu w struktury związkowe polskich państwowych organizacji sportowych. W 1937 r., jak wynika ze złożonego sprawozdania z działalności na walnym zebraniu, członków klubu było 122, natomiast zawodników trenujących w klubie 215. Działyły trzy sekcje: od grudnia 1937 r. sekcja bokserska, do której przybyło 38 trenujących zawodników, istniejąca od samego początku działalności klubu sekcja piłki nożnej, która powiększyła się o 38 piłkarzy oraz sekcja tenisa stołowego, do której doszedł w roku sprawozdawczym tylko 1 tenisista. W 1937 r. zarząd odbył 7 posiedzeń. Sekcją piłki nożnej opiekował się z ramienia klubu W. Romaniuk. Tylko w 1937 r. pierwsza drużyna piłkarzy „Prołomu” rozegrała w A klasie SOZPN 13 spotkań mistrzowskich i 14 towarzyskich, druga drużyna w B klasie 6 mistrzowskich oraz 4 towarzyskie, trzecia drużyna w C klasie – 7 mistrzowskich. Klub prowadził także szkolenie juniorów, którzy należeli do najlepszych drużyn LOZPN. W sezonie 1937 r. rozegrali w lidze juniorów 7 spotkań mistrzowskich. Opiekunem z ramienia klubu sekcji bokserskiej i tenisa stołowego w sezonie 1937 r. byli Chmilewski, M. Hrycak, B. Liskewycz oraz J. Sypyszyn. Oprócz tego sekcja bokserska posiadała zarząd sekcji, który tworzyli kierownik sekcji O. Andryjszyn, referent sportowy W. Knyhynski, sekretarz Bałan, skarbnik Jakubow i gospodarz obiektów P. Swytny. Największym problemem bokserów „Podilla” był brak sali do treningów. Liczba godzin, jaką dysponowała sekcja w sali „Sokiła” była dla niej za mała. Między innymi z braku sali musiano w 1937 r. odwołać propagandowe spotkanie bokserskie z lwowską ST „Ukraina”, które planowano na rozpoczęcie działalności sekcji.

Znaczne osiągnięcia posiadała sekcja tenisa stołowego „Prołomu” w sezonie 1936/37 w rozgrywkach ligowych B klasy. Rozegrała 6 spotkań mistrzowskich, z których 4 wygrała i 2 przegrała, tym samym w lidze zajęła pierwsze miejsce i w spotkaniach barażowych walczyła o wejście do A klasy z żydowską drużyną ŻKS „Hasmonea” z Tomaszowa. Oba spotkania zakończyły się przegraną tenisistów „Prołomu” i musieli oni ponownie grać w sezonie 1938 r. w tenisowej klasie B. Na marginesie działalności klubowej istniało koło sympatyków gry w szachy. Mimo problemów organizacyjnych i finansowych klub swoją działalność podsu-

Fot. 194. 1937 r. Piłkarze „Prołomu” po spotkaniu piłkarskim z ST „Ukraina”. Stoją od prawej: Bahrynowski I, Kuliba, Demjanczuk I, Ursaky, Liskewicz, Jakibczyk, Menyw, Bahrynowski II, Andrijszczyn II, Zubjak, Demjanczuk II, Andrijszczyn I, Kernjakewicz i Klinowski (pingpon-gista) („Zmah” 1937 nr 5, s. 6)

mował na 2000 zł obrotu gotówkowego i planował swój dalszy rozwój. Wyróżniającymi się działaczami UTS „Prołom” w latach 1937–1939 byli: prezes klubu T. Martinec, jego zastępca I. Kutynski, II zastępca J. Chmielewski oraz członkowie zarządu: Andryjszyn, Buh, Cwirenko, Hreczanyk, Hrycak, Kornjakewycz, B. Liskewicz, Maczulak, Petryw, Prydun, Sikora, Synyszyn, Szankowski, Welyczko i I. Wytrykusz⁸³.

Ukraiński Klub Sportowy „Skala” w Stryju (1912–1939). W Stryju, w jednym z większych miast województwa stanisławowskiego, Ukraiński Klub Sportowy „Skala” założono w 1912 r. Początek sportu w tym mieście wiąże się jednak ze Studenckim Sportowym Kółkiem (SSK) działającym na wiele lat przed wybu-

⁸³ Czy nowa storinka istoriji „Prołomu”. „Zmah”, 1938 nr 9, s. 3–4.

chem I wojny światowej w środowisku gimnazjalnym. W 1913 r. SSK zarejestrowało statut, przyjmując nazwę USK „Skala” w Stryju. Nazwę „Skala” przyjęto przypadkowo przed spotkaniem piłkarskim z „Sianową Czajką”. Nazwa ta wiązała się z taktyką gry, jaką wówczas przyjęto przeciwko przemysłanom. Polegała ona na grze „twardej jak skala”. W 1913 r. pierwszym prezesem klubu wybrano znanego w Stryju kompozytora, a zarazem sympatyka sportu – o. Ostapa Niżankiwskiego. W tworzeniu struktur klubu wzorowano się na lwowskim klubie „Ukraina”. Poza piłką nożną prowadzono również działalność w sekcji lekkoatletycznej (jednej z najmocniejszych w dwudziestoleciu międzywojennym w ukraińskim ruchu sportowym).

Fot. 195. 1912 r. pamiątkowe zdjęcie UKS „Skala” Stryj. Stoją od lewej: Kowal, NN, Paraszak, Solowij, Fedoruk („Kołomyjka”), Nestor Narzynkywski, Husak („Huśorok”), Łotocki, Stepan Narzynkywski, Djalja („Szan”), Forel. („Zmah” 1938 nr 1, s. 2)

działalność klubową udzielał Powiatowy Związek Kooperatyw. Długoletnim prezesem klubu i organizacyjnym konstruktorem działalności „Skaly” w Stryju w pierwszym dziesięcioleciu działalności klubu był Wołodymyr Krawczuk. To dzięki jego wkładowi finansowemu i pracy społecznej ukraiński sport w Stryju odzyskał sportowy poziom i poszerzył swoją działalność. Początkowo działała tylko sekcja piłki nożnej grająca w Stanisławowskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej, której rozgrywki prowadził podokręg w Stryju. Od roku 1938 przeniesiono wszystkie kluby z podokręgu stryjskiego do LOZPN⁸⁴. Dużym wydarzeniem w historii klubu był awans piłkarzy do rozgrywek A klasy w 1938 r.⁸⁵ Przed wal-

⁸⁴ *Stryj przyłączony do Lwowa*. „Zmah” 1937 nr 4, s. 4.

⁸⁵ *Zasłużeni awans. Stryjska „Skala” w A klasie*. „Zmah” 1938 nr 34, s. 4.

nym zebraniem, jakie miało odbyć się w 1939 r. pracowało zaledwie kilku działaczy, wśród których najbardziej oddanym był pełniący funkcję skarbnika Stepan Dibi⁸⁶. Z czasem odradzają się inne sekcje w klubie, wśród nich lekkoatletyczna, jedna z silniejszych sekcji województwa stanisławowskiego⁸⁷.

Ukraińskie Towarzystwo „Sokił” Bohorodczany (1914–1937). W Bohorodczanach przed 1914 r. wychowanie fizyczne i ruch sportowy upowszechniało Ukraińskie Towarzystwo „Sokił”. Od samego początku działalność popierało miejscowe środowisko Ukraińców. Towarzystwo prowadziło działalność w sekcjach gier sportowych, lekkoatletyce i narciarstwie. Najpopularniejsza wśród członków Towarzystwa była jednak piłka nożna. Jej popularność wśród ukraińskiej młodzieży wzrosła wraz ze zgłoszeniem w 1934 r. sokilskiej drużyny do mistrzowskich rozgrywek w ramach działalności UZS. Udział w tych mistrzostwach w latach 1934–1936 przyniósł sukces piłkarzom bohorodczańskiego „Sokiła”, który, ustępując jedynie drużynie „UZS” z Stanisławowa, zajął w nich II miejsce. W wymienionych latach drużyna „Sokiła” na własnym boisku nie przegrała ani jednego spotkania⁸⁸. W latach 1934–1936 drużyna występowała w składzie (wg pozycji): Boroszkewicz, Hordynski, Semjanyw, Bilewicz, Bojko, Marty nec, Podliski, Nowicki, Daniw, Hryniw i bracia Hawryłko I i II. Wielu zawodników „Sokiła” występowało później w uznanych ukraińskich klubach klas wyższych SOZPN. Należeli do nich m.in. Semjanyw w „Prołomie”, Nowickij w ST „Ukraina” Lwów i w UKS „Sian” Przemyśl. W klubie sukcesy odnosiły siatkarki, które m.in. w 1937 r. po zwycięstwie nad siatkarkami z Sambora i Tarnopola zdobyły ukraińskie mistrzostwo krajowe podczas święta „Ridnyj Szkoły” we Lwowie. Do czołowych zawodniczek bohorodczańskiego „Sokiła” należały Irena Fedyniwna i Sława Mosoriwna, które uważano wówczas za najlepsze siatkarki w województwie stanisławowskim. W drużynie grały także: B. Ernestiwna, siostry wymienionej wcześniej Sławy – G. Mosoriwna, M. Mosoriwna i L. Kohutiwna. Słabsze wyniki osiągnęli klubowi siatkarze, wśród których wyróżniali się: Hryniw II, Krycun, Polak i Semjanow. Do oddanych działaczy klubu należeli: H. Czopiak, E. Ljabich i L. Podliski. W 1937 r. Rada Miasta Bohorodczany zabroniła miejscowemu UPWFiPW udostępniać na treningi i zawody stadionu ukraińskim „sokiłom”. Tym samym odebrała ochotę do uprawiania sportu młodzieży ukraińskiej⁸⁹. Od tego momentu ukraiński ruch sportowy został ograniczony do działań przypadkowych.

⁸⁶ *Stryjska Skala musyt staty skatoju*. „Zmah”, 1939 nr 1, s. 5.

⁸⁷ *Z istoriji sportowoho ruchu*. „Zmah” 1937 nr 4, s. 2.

⁸⁸ *Bohorodczanśkyj sport u... spomynach*. „Zmah”, 1937 nr 46, s. 4. W latach 1934–1936 „Sokił” Bohorodczany zwyciężył m.in. drużyny z Ottyni 5:0, z Jamnicy 3:1, „Sokoła” III Stanisławów 5:0 i 4:0, a także zremisowała z „Prołodem” 4:4.

⁸⁹ Tamże.

Ukraiński Klub Sportowy „Probij” i „Roksolan” Rohatyn (1925–1937).

W Rohatynie ruch sportowy Ukraińców zapoczątkowany został w 1925 r. Wówczas to pod nazwą „Probij” założona została przy ukraińskim gimnazjum sekcja piłki nożnej. W krótkim czasie zorganizowano sprzęt sportowy i rozpoczęto rozgrywanie spotkań towarzyskich. Opiekunem młodych piłkarzy był prof. E. Baczynski. Pod jego opieką „Probij” wyjechał na pierwszy mecz do Tarnopola, który rozegrał z tamtejszą drużyną gimnazjalną. Mimo przegrania spotkania 4:2, było to wielkie przeżycie piłkarzy i wydarzenie w dziejach ukraińskiego sportu w Rohatynie. Wraz z drużyną piłki nożnej rozpoczęto treningi lekkoatletyczne oraz utworzone zostały drużyny siatkówki. W 1930 r. z niewiadomych powodów nastąpiło rozwiązanie ukraińskiego gimnazjum, a jego opiekun E. Baczynski wyjechał do Przemyśla. Mimo że klub prowadził swoją poprzednią działalność, to jej zasięg tymi dwoma wydarzeniami został osłabiony. Dopiero w 1933 r. w łonie Towarzystwa „Zoria” powstająca sekcja piłki nożnej „Roksolana” uaktywniła większość rohatyńskiej młodzieży. Duży wpływ na jej rozwój mieli opiekunowie klubu Boj-

Fot. 196. 1937 r. Wiejska drużyna „Roksolan” Rohatyn. Stoją od lewej: Worobeć, Bułka, Jakubiw, Pawliw, opiekun drużyny Piłat, Stojko, Maricky, Lehky, Okrepky, dolny rząd Holojad, Czapla, Snilyk („Ilustrowany Dodatek” do świątecznego numeru „Zmah” 1938 nr 1, s. 2)

czuk, Hajewicz, Piłat i Polowo, którzy nie szczędzili pieniędzy i czasu. Z ich inicjatywy przyjeżdża na zaproszenie do Rohatyna silny zespół „Zorii” Chodorów mistrz C klasy SOZPN w sezonie 1933 r. Wynik remisowy, jaki uzyskał zespół (2:2) uznany został w Rohatynie za sukces młodego klubu. Kolejny sukces „Roksolan” nad „Polonią” Rohatyn 3:2 zwraca na klub uwagę społeczeństwa ukraińskiego w Rohatynie. Sukcesy te wzbudziły także zainteresowanie mieszkańców okolicznych ukraińskich wsi, m.in. Berbilewic, Czercza, Potoczka i Pykowa, w których wzorem Rohatyna powstają amatorskie kółka i drużyny piłki nożnej,

a także Okręgowy Zarząd UZS. W 1934 r. większość z nich przystępuje do rozgrywek organizowanych przez UZS. Oprócz „Roksolana” Rohatyn do gry o mistrzostwo UZS zgłosiły się: „Sokił” Rohatyn, „Hortyca” Żydaczów i „Kalina” Żurawno. Mimo zajęcia pierwszego miejsca przez „Roksolana” decyzją Rady Sportowej UZS (która odebrała punkty „Roksolanowi”) na zawody finałowe do Lwowa wyjechała „Hortyca” Żydaczów⁹⁰. W 1935 r. do turnieju o mistrzostwo UZS przystąpiły jeszcze inne kluby, m.in. „Lisonia” z Brzeżan, „Czerczanka” z Czercz i „Junak” z Przemyśla. Ponownie turniej na szczeblu powiatu rohatyńskiego skończył się zwycięstwem „Roksolana”. W turnieju tym ostateczny zwycięzca pokonał m.in. najsilniejszy zespół – „Lisonię” z Brzeżan 7:1⁹¹. Był to jeden z większych sukcesów „Roksolana” w powiecie rohatyńskim, który premiował Klub do udziału w ukraińskich mistrzostwach kraju w grupie „Wschód” w 1935 r. Ciężarowym samochodem drużyna z Rohatyna odbyła podróż do Stanisławowa, gdzie miał się odbyć półfinał mistrzostw UZS województwa stanisławowskiego. W pierwszym meczu „Sokił” Stanisławów pokonał „Proboj” z Horodenki, a „Roksolana” Rohatyn zwyciężyła „Striłę” Kopczyńce. W finale spotkały się „Roksolana” z „Sokołem”. Tytuł mistrzowski przypadł „Roksolanowi” Rohatyn, który w finale krajowym miał się spotkać z lwowskim „Tryzubem”. Ostatecznie z wielu powodów do spotkania tego w 1935 r. nie doszło⁹². Rozwój działalności przerywało w sezonie 1936/1937 r. rozwiązanie klubu przez władzę polską, które łączyło się w tym czasie z delegalizacją UZS. Pojawia się również rozporządzenie PUFiPW wprowadzające zakaz udostępniania stadionów na treningi i zawody dla ukraińskich organizacji sportowych. Razem z „Roksolanem” delegalizacja dotknęła większość klubów zrzeszonych w działalności UZS⁹³. Wówczas zawodnicy ukraińscy przechodzą do polskich i w znikomym stopniu do żydowskich klubów sportowych.

Kółko Sportowe „Dnipro”, „Kamieniari”, „Bohun” w Serafincy powiat Horodenka (1925–1937). We wsi Serafincy w 1925 r. z inicjatywy W. Oszczyppka, W. Szlemkewicza powołano kółko sportowe „Dnipro”. Aż do 1932 r. działalność sportowa poza sporadycznymi kontaktami sportowymi z klubem „Ukraina” z Horodenki nie wychodziła poza własną miejscowość. W latach 1932–1933 działal-

⁹⁰ *Hołositsia mista i sela. Minule rohatyńskoho sportu.* „Zmah”, 1937 nr. 44, s. 4.

⁹¹ Tamże, Już w pierwszym spotkaniu z „Tryzubem” Lwów przegrała 9:0 i dalszych meczach turnieju nie odegrała żadnej roli.

⁹² *Hołositsia mista i sela. Minule rohatyńskoho sportu. Roksolana pobywa w Stanisławowie.* „Zmah”, 1937 nr 45, s. 4.

⁹³ Tamże, nr 46, s. 4. Zdelegalizowane zostały m.in. „Junak” Przemyśl, „Hortyca” Żydaczów, „Kalina” Żurawno i wiele innych. Korzystając z tej sytuacji polski klub sportowy „Strzelec” Rohatyn angażuje najzdolniejszych piłkarzy „Roksolana”. W 1937 r. przyczyniają się oni do zdobycia mistrzostwa C klasy SOZPN przez „Strzelca”. Brak potwierdzenia przynależności zawodników ukraińskich do polskiego klubu, powoduje jego dyskwalifikację i odebranie szansy gry w B klasie.

ność sportową z inicjatywy I. Kozaczenki, S. Olesnickiego i W. Szlemkewicza przeniesiono do zawiazanej w miejscowości organizacji „Kameniarz”. Początkowo organizacja ta przejawiała znaczną aktywność, zakupiono sprzęt sportowy, roz-

Fot. 197. 1938 r. Wiejska drużyna piłki nożnej KŁK z Serafinców pow. Horodenka. Górny rząd od lewej: Oszczytko, Huculjak, Kozaczenko, Topolnycki, Bojuk, Kljaczat, Jakymowicz, Hrodecki, Sylwka, siedzą: Szlemkewicz, Jakiwczuk i Olesnicki. („Ilustrowany Dodatek” do świątecznego numeru „Zmah” 1938 nr 1, s. 1)

grywano spotkania sportowe z horodeńskim „Probojem”. W 1934 r. w wyniku nieporozumień doszło w organizacji do rozłamu, który wywołał przejście zawodników do sportowego koła funkcjonującego przy „Ridnyj Szkole” w Serafincach i rozpoczęło działalność pod nazwą „Bohun”. Zmiana ta oraz aktywność sportowa zawodników, a także opieka finansowa Oleksnickoho poprawiają pozycję sportową klubu. Rozgrywano spotkania z „Probojem” i „Hartem” z Horodenki, a także z lokalnymi „Kameniarz” i innymi drużynami. W 1935 r. piłkarze nożni „Bohun” z Serafinców, uczestnicząc w turnieju o mistrzostwo UZS kolejno remisują z „Sokilem” Kołomyja 2:2 i przegrywają 0:3, wygrywają z „Huculem” z Kut 4:2 i przegrywają 0:1 oraz przegrywają z „Probojem” Horodenka 3:4 i 0:3 i v:0. Ten ostatni wynik spowodowany został brakiem pieniędzy na przejazd. W tym czasie zespół dojeżdżał na mecze furmankami konnymi nawet 50 km. W 1935 r. w klubie powołano sekcję lekkoatletyczną, rozszerzając działalność sportową. W tym samym roku 11 lekkoatletów „Bohuna” wzięło udział w zawodach podczas Dnia Ukraińskiego Sportowca w Kołomyi. W 1936 r. w kolejnym roku działalności lekkoatleci klubu osiągnęli szereg zwycięstw zwłaszcza na długich dystansach, które zaskoczyły działaczy wielu innych ośrodków. Na początku 1937 r. w Serafincach rozpoczęła działalność filia KŁK, ale już w lipcu tego roku została ona rozwiązana, wraz z zawieszeniem sąsiedniego klubu „Proboj” w Horodence⁹⁴. Wówczas to ruch sportowy uległ znacznemu osłabieniu.

⁹⁴ M. Dutkewicz: *Szczoby sława ne propała. Istoria sportowoho žyttia sęla Serafinci powiat Horodenka*. („Sicz”, „Dnipro”, „Kameniarz”, „Bohun”, KŁK) „Zmah” 1938 nr 1, s. 4.

Ukraińskie Towarzystwo Gimnastyczno-Pożarnicze „Sokił” i Ukraińskie Towarzystwo Sportowe „Dnister” w Mikołajewie nad Dniestrem (1903–1938). Od 1903 r. w Mikołajewie ruch sportowy przejawiał się w działalności Towarzystwa Gimnastyczno-Pożarniczego „Sokił”, który wśród społeczeństwa ukraińskiego w swojej pracy realizował m.in. program wychowania fizycznego. W 1928 r. przy sokilskim gnieździe z inicjatywy studentów braci Berezie oraz ich przyjaciół S. Moczulskiego i J. Pryszljaka powołano sekcję piłki nożnej o odrębnej nazwie Sportowe Towarzystwo „Dnister”. Drużyna ta uaktywniła rozwój sportowy wśród młodzieży ukraińskiej nie tylko w Mikołajewie, ale także poprzez organizowanie spotkań piłkarskich z drużynami w sąsiednich wioskach wpłynęła na jego rozwój. Należały do nich miejscowości Bóbrka, Komarno, Stryj i Szczyrc. Po zakończeniu I wojny światowej organizacja ta prowadzi swoją działalność wśród społeczeństwa ukraińskiego w Mikołajewie do 1930 r. Wówczas pod zarzutem szkolenia wojskowego ukraińskiej młodzieży mikołajewski „Sokił” został przez władzę polską zdelegalizowany. Grupa piłkarzy pozbawiona oparcia organizacyjnego w „Sokile” przenosi swoją działalność do funkcjonującego w miasteczku Towarzystwa „Proswita”, w którym pozostaje w latach 1930–1932. Sytuacja pozostawania poza strukturami sportowymi wywołała inicjatywę usamodzielnienia się w zorganizowaniu nowego klubu sportowego. W okresie wakacji 1932 r. dochodzi do zawiązania statutowego Ukraińskiego Towarzystwa Sportowego „Dnister” z sekcjami gier sportowych, lekkoatletyki, narciarstwa i turystyki. Za przykładem „Dnister” ukraiński ruch sportowy w okolicznych wioskach Mikołajewa na przełomie lat trzydziestych XX w. rozwijał się dynamicznie⁹⁵. Powstawały statutowe lub amatorskie kluby i kółka sportowe, co umożliwiało organizację rywalizacji sportowej, a spotkania te gromadziły często 400–600 widzów. UTS „Dnister”, wyjeżdżając do okolicznych wiosek na mecze piłkarskie, wymieniał wiedzę w zakresie praktycznym z zakresu regulaminu i organizacji gry, a także problemów sędziowania. Po oddaniu w 1935 r. miejskiego stadionu spotkania sportowe odbywały się również w Mikołajewie. Do Mikołajewa nad Dniestrem zaczynają przyjeżdżać drużyny sportowe i liczni turyści z odległego o zaledwie 35 km Lwowa. UST „Dnister”, po zbudowaniu przystani na rzece Dniestr, rozwijał także sporty wodne⁹⁶. W 1938 r. – roku 10-lecia działalności klubu, w uroczystościach wzięło udział 1 800 osób. W programie zawodów znalazły się zawody lekkoatletyczne oraz spotkanie piłkarskie „Dnister” Mikołajew z goszczącym w Mikołajewie „Dnipro” Winniki zakończone remisem 1:1⁹⁷.

⁹⁵ *Hołositsia mista i sęla. Do istoriji sportu w mykołajiwsczyzyny*. „Zmah”, 1938 nr 2, s. 5.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ *Triumf idejnoji ta žertwennoji i rozumnoji praci. 10-litnij juwilej UST „Dnister” w Mikołajewi n/Dniestrem*. „Zmah”, 1938 nr 33, s. 4.

Ukraińskie Towarzystwo Sportowe „Skała” Tyśmienica (1930–1939).

Charakterystyczny dla sytuacji społeczno-politycznej w okresie sprawowania władzy przez II Rzeczpospolitą był przebieg wydarzeń w zakresie rozwoju kultury fizycznej, który miał miejsce w małej miejscowości Tyśmienica w województwie stanisławowskim. Nim w 1938 r. założono w wiosce klub sportowy UTS „Skała” Tyśmienica, cała działalność sportowa skupiała się w miejscowej młodzieżowej organizacji „Płast”. Do momentu rozwiązania tej organizacji w 1930 r. zrzeszona w niej młodzież wiejska z Tyśmienicy grała przede wszystkim w piłkę nożną i uprawiała lekkoatletykę. Po rozwiązaniu organizacji „Płast” podjęto wysiłki zmierzające do powołania w wiosce gniazda „Sokiła”, które ostatecznie, również rozwiązane, działało krótko w latach 1930–1934. W to miejsce w 1934 r. próbowano powołać UKS „Hart”, jednak po kilku miesiącach jego działalność pod wpływem władz polskich została również rozwiązana. Wówczas część ukraińskich piłkarzy wstąpiła do działającego w wiosce polskiego klubu „Strzelec”, a funkcjonowanie ukraińskiej organizacji w tej miejscowości w latach 1934–1938 mimo podejmowania kilku prób ich reaktywowania przestało istnieć. Powstanie w 1938 r. drugiego polskiego klubu „Białoskóra” stało się momentem mobilizującym miejscowe społeczeństwo ukraińskie. Podjęto wówczas działania wspierane przez wszystkich mieszkańców wsi narodowości ukraińskiej, które doprowadziły do rejestracji UKS „Skała” Tyśmienica. Wybrany prezes Żerebecki jeszcze w 1938 r. spowodował powrót do sekcji piłki nożnej „Skała” kilku ukraińskich piłkarzy z polskich klubów. Drużyna piłki nożnej „Skały” rozegrała swoje pierwsze spotkania z polskimi lokalnymi klubami, remisując z „Białoskórą” 2:2 oraz przegrywając z „Strzelcem” 7:4. Oprócz piłki nożnej w klubie działała sekcja lekkoatletyczna, której opiekunem był Stryk oraz sekcja siatkówki, której kierownikiem był Skorodynski⁹⁸.

Ukraińskie Sportowe Towarzystwo „Pрут” w Delatynie (1933–1939). Na początku 1933 r. w Delatynie w województwie stanisławowskim, z inicjatywy młodzieży studenckiej i gimnazjalnej rozpoczął swoją działalność UST „Pрут”. Dzięki organizacyjnej prężności ukraińskiego społeczeństwa w mieście w 1937 r. w Delatynie prowadzono działalność w pięciu sekcjach sportowych, w lecie w lekkoatletyce i piłce nożnej, a w zimie w narciarstwie, tenisie stołowym oraz w sekcji szachowej. Mimo krótkiej działalności zawodnicy piłki nożnej, lekkoatletyki i tenisa stołowego znani byli ze swoich umiejętności wśród ukraińskich sportowców województwa stanisławowskiego. Do 1937 r. „Pрут” należał wyłącznie do struktur UZS. Nieporozumienia działaczy obu organizacji doprowadziły do wystąpienia „Prutu” ze struktur ukraińskiego związku. Przyjęto wówczas założe-

Fot. 198. 1935 r. Drużyna piłki nożnej SK „Pрут” Delatyn

nie rozgrywania przez piłkarzy wyłącznie spotkań towarzyskich⁹⁹. Przy klubie działała także biblioteka. Zarząd klubu w 1938 r. pracował w składzie: prezes klubu Bechmetjuk, zastępca Timkyw, sekretarz O. Nawrocki, skarbnik I. Zaloziecki, gospodarz D. Szewczyk, bibliotekarz J. Obrubanski oraz członkowie W. Jaworski, M. Stefankiwna, M. Zubik¹⁰⁰. W 1938 r. obchodzono 5-lecie klubu, którego działalność w 1933 r. rozpoczęła sekcja narciarska. Wielkie nadzieje w 1938 r. wzbudziła decyzja budowy stadionu w Delatynie z funduszy Rady Miasta¹⁰¹.

Ukraiński Klub Sportowy „Probij” Horodenka (1937–1939). Pod koniec dwudziestolecia międzywojennego na terenie Horodenki w województwie stanisławowskim działał Ukraiński Klub Sportowy „Probij”. Z inicjatywy ukraińskich działaczy 10 czerwca 1937 r. zorganizowano „Dzień Ukraińskiego Sportowca” z udziałem 150 przedstawicieli z 5 klubów: KLK Czerniatyn, KLK Serafińcy, KLK Tyszkiewce, KLK Wikno oraz drużyny gospodarzy UKS „Probij” Horodenka. Z powodu zakazu udziału w tych zawodach, jakie wydało Starostwo w Horodence nie wystąpili w nich przedstawiciele innych ukraińskich klubów, a mianowicie z Kołomyi i Zaleszczyk. W ramach zawodów przeprowadzono zawody lekkoatletyczne, w programie których znalazły się konkurencje dla kobiet i mężczyzn oraz mecz piłki nożnej UKS „Probij” – KLK Serafińcy zakończony zwycięstwem gospodarzy 2:1¹⁰².

⁹⁹ *Hołositsia mista i sela. Z Żyttia UST Prut w Delatyni.* „Zmah”, 1938 nr 2, s. 5. O znacznym rozmachu w działalności sportowej klubu świadczy jego obrót finansowy, który w 1937 r. wynosił 1 117 zł. W działalności sportowej zanotowano między innymi w 1937 r. następujące wyniki: „Pрут” Delatyn rozegrał spotkania z „Hasmoneą” Delatyn, wygrywając 4:1; „Łuh” Delatyn 9:0; „Sokił” Kosów 1:1 (na to spotkanie „Pрут” jechał furmankami 40 km); „Strzelec” Delatyn 0:1.

¹⁰⁰ *Stijka nad Prutom. Zahalni Zbori UST „Pрут” u Delatyni.* „Zmah”, 1938 nr 11, s. 4.

¹⁰¹ *Hołositsia...* dz. cyt. „Zmah”, 1938 nr 2, s. 5.

¹⁰² *D. U. S. w Rohatynszczydni.* „Zmah”, 1937 nr 20, s. 2.

⁹⁸ *Tyśmienycia widziała.* „Zmah” 1938 nr 29, s. 2.

Ukraińskie Sportowe Towarzystwo „Czarnohora” Jaremcze (1937–1939).
W tej małej wsi nad Prutem, od 1937 r. wśród zamieszkujących ją Huculów, życie sportowe zorganizował Stepan Muzyka, 16-letni uczeń śniatyńskiego gimnazjum.

Fot. 199. 1932 r. Drużyna piłki nożnej „Beskid” Nadwórna

Fot. 200. 1937 r. Drużyna piłki nożnej „Zoria” Kalusz mistrz klasy C, LOZPN („Zmah” 1939 nr 1, s. 5)

W okresie wakacji w 1937 r. przy pomocy Teodora Sawczuka i innych miejscowych sympatyków sportu założył Ukraińskie Towarzystwo Sportowe „Czarnohora”. Prowadzono w nim początkowo działalność sekcji narciarskiej, piłki nożnej i siatkówki. Do momentu przyjęcia nazwy i rejestracji klubu sportowego w Jaremczu, aż do 1936 r. w środowisku ukraińskim pod kierunkiem Wołodymyra Huczulaka uprawiano wyłącznie narciarstwo. Na wiosnę 1938 r. planowano zawiązać działalność sekcji lekkoatletycznej, pływania oraz, co zasługuje na szczególną uwagę, sekcję piłki wodnej. Po raz pierwszy poza wioskę przedstawiciele klubu udali się 11 lipca 1937 r. w formie wycieczki na obchodzony przez klub UST „Beskid” Nadwórna jubileusz 10-lecia swojej działalności. W Nadwórnej przebywali przez dwa dni. Byli tam świadkami spotkania piłkarskiego pomiędzy wiodącymi ukraińskimi klubami lwowską ST „Ukraina” i stanisławowskim „Prołomem”. W trakcie piłkarskich treningów piłkarze „Czarnohory” starali się naśladować technikę i taktykę gry zaobserwowaną w Nadwórnej. W latach 1937–1939 Towarzystwem opiekował się Mychajło Bojko, który z własnych funduszy finansował skromne potrzeby klubowe¹⁰³.

Tabela 23

Zestawienie czołowych klubów regionu stanisławowskiego działających w latach 1907–1939

Lp	Klub	Rok założenia	Największa liczba członków	Prowadzone sekcje	Boisko	Udział w rozgrywkach
1	2	3	4	5	6	7
1	„Czarnohora” dalej „Prołom” Stanisławów	1907 1925	215	bokserska lekkoatletyczna piłki nożnej szachowa siatkówki tenisa tenisa stołowego	sala „S-ita”	Okręgowa SOZPN A klasa LOZB
2	UKS „Skala” Stryj	1912		lekkoatletyki piłki nożnej	stadion PUWF iPW	A klasa LOZPN
3	„Sokił” Bohorodczany	1914		piłki nożnej siatkówki kobiet siatkówki mężczyzn	PUWF iPW	w strukturach UZS

¹⁰³ J. Ljaszkewicz: *Huculszczyna hołosytsia*. „Zmah”, 1938 nr 7, s. 5, W. Huczulak podczas biegowych zawodów narciarskich w Worochcie w 1937 r. zajął II miejsce, ustępując jedynie swojemu starszemu bratu.

1	2	3	4	5	6	7
4	UKS „Probij” Rohatyn dalej „Roksoljan” Rohatyn*	1925 1933		piłki nożnej	stadion UPWF iPW	towarzyskie
5	KS „Dnipro”, „Kamieniari”, „Bohun”, Serafiniec*	1925		lekkoatletyki piłki nożnej	plac miejski	towarzyskie
6	UTG-P „Sokił” kontynuacja UST „Dnister” Mikołajew n. Dniestrem*	1928		koszykówki lekkoatletyki narciarstwa piłki nożnej siatkówki sportów wodnych turystyki	stadion miejski, przystań nad Dniestrem	towarzyskie
7	UTS „Skała” Tyśmienica	1930		lekkoatletyki piłki nożnej	stadion PUWF iPW	towarzyskie
8	UST „Pрут” Delatyn	1933		biblioteczna lekkoatletyki narciarstwa szachowa tenisa stołowego	miejskie place	w struk- turach UZS
9	UKS „Probij” Horodenka	1937		piłki nożnej lekkoatletyki	plac miejski	w struk- turach UZS
10	UKS „Czarnohora” Jaremcze	1937		lekkoatletyki narciarska piłki nożnej siatkówki pływania piłki wodnej	plac wiejski	towarzyskie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zamieszczonych danych zawartych w pracy. Ponadto ustalono występowanie w województwie stanisławowskim takich klubów, jak: 1. „Sokił” Górka, 2. KLK Czerniatyń, 3. „Zoria” Kałusz, 4. „Sokił” Kołomyja, 5. „Dowbusz” Kołomyja, 6. „Hucuł” Kuty, 7. „Sokił” Nadwórna, 8. „Beskid” Nadwórna, 9. KLK Okno, 10. „Sokił” Rohatyn, 11. „Sokił” Stanisławów, 12. „Plaj” Stryj. (Razem w województwie stanisławowskim 22 kluby sportowe).

Ukraińskie Sportowe Towarzystwo „Podilla” Tarnopol (1908–1939) Znacznie słabszy poziom sportowy prezentowały kluby sportowe na ziemi tarnopolskiej.

W stolicy tego regionu, Tarnopolu, pierwsze towarzystwo sportowe, Ukraińskie Stowarzyszenie Sportowe „Podilla” (Podole) założono w 1908 r.¹⁰⁴ z inicjatywy prof. Sydoraka (Osyp Krawczeniuk podaje nawet 1905 r. jako datę powstania tarnopolskiego klubu, czego nie potwierdzają inne źródła). Klub ten założono przy dużym wsparciu tarnopolskich adwokatów, lekarzy, przedstawicieli inteligencji, a także przy wsparciu finansowym ukraińskich organizacji ekonomicznych (Podilskyj Sojuz, Narodna Torhowla, Masłosojuz i innych)¹⁰⁵. Przed I wojną światową klub nie osiągnął większych sukcesów. Swoją działalność wznowił dopiero w 1929 r. staraniem ukraińskich działaczy, którzy w obawie przed wstępowaniem młodzieży do polskich towarzystw sportowych postanowili odtworzyć działalność spor-

Fot. 201. 1914 r. pamiątkowe zdjęcie piłkarskich zespołów „Podilla” Tarnopol i ST „Ukraina” Lwów po meczu piłkarskim tych drużyn w Tarnopolu (25-littia ST Ukrajina. Lwów 1936)

tową w celu zbliżenia narodowego w Tarnopolu. Do działaczy tych należeli bracia Stanisław i Tadeusz Babiak, W. Jednakiwski, P. Kaczmarczuk, T. Kercyzszyn, O. Kłodzinski, O. Melnyczuk, O. Pawlus i H. Senkyw oraz wielu innych mieszkańców Tarnopola działających później wraz z zarządem klubu aż do 1939 r. W 1929 r. pod wpływem wymienionych działaczy do klubu przystąpiło około 200 członków. Aktywność działaczy UST „Podilla” pozwalała na organizowanie jednej imprezy sportowej co tydzień. Nawiązano kontakty z amatorskimi drużynami pobliskich wsi, gdzie tarnopolscy zawodnicy przeprowadzali pokazowe spotkania

¹⁰⁴ Z istoriji sportowoho ruchu. „Zmah” 1937 nr 4, s. 2.

¹⁰⁵ Nasz kylymkarskyj promysl. „Gromadzkyj Wisnyk”, 1922 nr 21, s. 254.

piłkarskie¹⁰⁶. Po 1929 r. klub prowadził działalność w sekcjach: boksu, hokeja, kolarskiej, pływania, piłki nożnej, siatkówki, szachów, tenisa stołowego, turystycznej oraz sekcji sportów zimowych – hokejowa. W klubie działała także kobieca sekcja gier sportowych¹⁰⁷. Jak podają „Sportowi Wisty”, w klubie działała również 100 tomowa biblioteka, chór i teatr¹⁰⁸. Największe sportowe sukcesy, w dwudziestoleciu międzywojennym odnosiła klubowa drużyna piłki nożnej UTS „Podilla”, występująca w polskiej lidze okręgowej A klasy TOZPN. Zajmowała w niej czołowe miejsca. Często rozgrywała spotkania piłkarskie z lwowską „Ukrainą”, przemyską „Sianową Czajką”, a także z klubami polskimi. Klub prowadził stałe szkolenie dla dwóch drużyn seniorów, a od 1932 r. wprowadził zajęcia dla juniorów. Sekcja boksu, prowadzona od 1935 r. w tarnopolskiej „Podilli”¹⁰⁹, była jedną z pierwszych takich sekcji, działających w ukraińskich klubach. Ze sprawozdania z działalności klubowej za 1936 r. wynikało, że działacze w ciągu roku przeprowadzali 70 imprez sportowych, działalność klubu bilansowano na kwotę 3736,66 zł, a wartość majątku klubowego wynosiła 1200 zł. W klubie trenowało 42 piłkarzy nożnych, którzy rozegrali 20 spotkań, z których 10 wygrali, 4 zremisowali i 6 przegrali. Prowadzono również treningi drużyny młodzieżowej. Wysoki poziom prezentowali bokserzy UST „Podilla”, którzy zajmując drugie miejsce w B klasie LOZB zapewnili sobie udział w barażowych walkach o wejście do klasy wyższej. Niestety, walki o prawo występowania w A klasie LOZB zakończyły się niepowodzeniami ukraińskich bokserów. Przegrali oni swoje spotkania eliminacyjne z przemyską „Polonią” i lwowskim LKS „Czarni”. Najlepszymi bokserami „Podilla” w sezonie sportowym 1936/37 byli: Dajczak, Paszczyń i Womlan. Opiekunem sekcji bokserskiej był Ilja Kociumbas. Swoją obecność zwycięstwami zaznaczali na arenach rozgrywek tenisa stołowego i szachów, odnosząc szereg zwycięstw przedstawiciele klubowych sekcji UST „Podilla”. W latach 1936–1938 w zarządzie klubu działali poza wymienionymi: M. Nikiforuk – prezes, W. Czubyty – zastępca, W. Czumak – sekretarz, I. Szymski – skarbnik, oraz członkowie: S. Babiak, Maria Belej, P. Czubyty, I. Momotiuk, W. Moziła i W. Lisy¹¹⁰.

W 1938 r. tarnopolskie UST „Podilla” obchodziło swoje 30-lecie. Jednak do zorganizowania z tej okazji imprez jubileuszowych nie doszło, z uwagi na nieudostępnienie przez PUWFIPW stadionu. Była to decyzja odwetowa PUWFIPW, związana z wystąpieniem UST „Podilla” ze struktur polskich związków sportowych tarnopolskiego podokręgu. W tym samym roku z przyczyn finansowych doszło także do zawieszenia działalności sekcji bokserskiej¹¹¹. Obecność ukraińskiego

¹⁰⁶ 15 lit na stijci. IX pislawojennyj zborny UST „Podilla” u Ternopili. „Zmah” 1937 nr 42, s. 3.

¹⁰⁷ Z istoriji sportowoho ruchu. „Zmah” 1937 nr 4, s. 2.

¹⁰⁸ „Sportowi Wisty”, 1931 nr 1, s. 6.

¹⁰⁹ Ternopil rjatuje imja ukrajinskocho boksu. „Zmah” 1937 nr 1, s. 7.

¹¹⁰ 15-lit na stijci. IX pislawojennyj zborny UST „Podilla” u Ternopili. „Zmah” 1937 nr 42, s. 3.

¹¹¹ Juwilejnyj rik bez juwilejnych nastrojiv. „Zmah” 1938 nr 45, s. 2.

klubu w życiu tarnopolskiej społeczności miała ogromne znaczenie w zakresie wychowania fizycznego młodzieży. Ukraińska działalność klubowa wśród miejskiego społeczeństwa polskiego odgrywała również ogromną rolę, podkreślając tożsamości i integrację narodową.

Ukraińskie Sportowo-Robotnicze Towarzystwo „Meta” w Tarnopolu (1928–1937). USRT „Meta” w Tarnopolu pod względem organizacyjnym należał do mniejszych ukraińskich klubów sportowych. Ze sprawozdania z działalności tego klubu złożonego walnemu zebraniu członków USRT „Meta” wynika, że powstał on w 1928 r. Po dziewięciu latach skromnej działalności w zakresie piłki nożnej podjęto decyzję o rozbudowie działalności o inne dyscypliny sportowe. W 1937 r. w klubie trenowało 25 piłkarzy nożnych, którzy rozgrywali 15 spotkań towarzyskich z tego 4 z UST „Podilla”, 3 z ŻRKS, 2 z „Kresami” oraz 6 w ramach spotkań mistrzowskich w C klasie TOZPN. W tabeli rozgrywek w 1937 r. USRT „Meta” Tarnopol zajmowała drugie miejsce. Działaczami klubu pracującymi w zarządzie byli: prezes I. Szymkowski oraz członkowie: D. Korbutjak, Reszetycha, Syderska, Szpyrka i Wojanski¹¹². Organizacja Ukraińskiego Święta Sportowego w Tarnopolu zorganizowana w 1937 r. ujawniła działalność na terenie miasta oprócz pierwszego w mieście ukraińskiego klubu „Podilla” i gniazda „Sokiła” drugi klub ukraiński sportowy USRT „Meta”.

Ukraiński Klub Sportowy „Radostawka” we wsi Krzywa k. Radziechowa (1928–1939). Był najstarszym działającym ukraińskim klubem założonym w 1928 r. w powiecie radziechowskim, starszym nawet od powiatowego UKS „Buj-Tur”. Klub powołano z inicjatywy wiejskich gimnazjalistów, którzy pierwszy mecz piłki nożnej rozegrali we wsi Krzywa na placu zwanym „klin” w 1928 r. W Krzywej gra w piłkę nożną początkowo miała charakter lokalny, mecze odbywały się sporadycznie jako amatorskie sportowe spotkania miejscowej młodzieży. Dopiero w 1936 r. z grupy ukraińskich gimnazjalistów utworzyła się 11-osobowa drużyna, która przyjęła nazwę klubu „Radostawka” oraz barwy zielono-czarne¹¹³. Drużynę tę stanowili: Osip Daćkiw, Osip Kapłun, Mykoła Kowalyw, Jarosław Nabereżny, Roman Nabereżny, Wołodymyr Nabereżny, Osip Smolinski, Wołodymyr Szapko, Mykoła Szawała, Mychajło Szawaljuk i Roman Tkaczyk. W klubie „Radostawka” funkcjonowały drużyny piłki nożnej i siatkówki. Pierwsze spotkania piłkarze rozegrali w 1936 r. z miejską drużyną USK „Buj-Tur” Radziechów, przegrywając 5:1 i w rewanżu 2:1, a następnie ponownie ulegli tej drużynie 3:0 i 10:1. Wygrali natomiast z Orliwką 8:2, 6:0 i 10:1. Wówczas drużyna „Radostawki” rozgrywała mecze w soboty, a trenowała jedynie w niedziele i święta. Sekcja siatkówki swoje

¹¹² Zahalni Zbori USRT „Meta” w Tarnopoli. „Zmah”, 1937 nr 9, s. 2.

¹¹³ Kriwe. powiat Radechiw. „Zmah”, 1937 nr 42, s. 5.

spotkania rozgrywała podobnie jak piłkarze – towarzysko – z następującymi drużynami: „Sokilem” Sieredpilce, wygrywając 2:0 i 2:0; „Strzelcem” Radziechów 2:0 i 2:0¹¹⁴. Jest to przykład organizacji i działalności jednego z wielu istniejących w latach dwudziestolecia międzywojennego w środowisku ukraińskim wiejskiego klubu.

Ukraiński Klub Sportowy „Skała” Dobromirka powiat Zbaraż (1934–1939). W 1934 r. grupa gimnazjalistów i studentów we wsi Dobromirka rozpoczęła starania zmierzające do powołania ukraińskiego klubu sportowego. Na początku przeprowadzono składkę na zakup piłki. W okresie wakacji grano w nią prawie codziennie. Zainteresowanie piłką nożną pchnęło luźno zbierające się do tej pory grupy młodych sympatyków do zarejestrowania klubu „Skała”. Klub sportowo zadebiutował w spotkaniach z drużynami klubów z sąsiednich wsi, m.in. z Łozówką i Terpilkową. Te pierwsze dwa mecze, „Skała” przegrała wówczas z pierwszą drużyną 1:3, a z drugą 2:3. Kolejne cztery spotkania w 1934 r. „Skała” rozegrała wyłącznie z Łozówką¹¹⁵. W 1935 r. podobnie jak wcześniej podczas wakacji, ponowiono kontakty sportowe z ubiegłego roku z Łozówką, ulegając jej 4:2, 2:0 i 4:1. Do członków drużyny najczęściej występujących wówczas w drużynie należeli: W. Bereza, H. Budka, A. Hewus, H. Hewus, W. Moroz i J. Wasylowski. Najlepszymi strzelcami drużyny byli Budka i Moroz. Jednym z wielu rozegranych w 1935 r. spotkań był mecz z zbarską B-klasową „Haliczanką”, w którym mimo wielu okazji „Skała” poniosła wysoką porażkę 0:7. Pierwszymi spotkaniami w 1936 r. „Skały”, podobnie jak w latach poprzednich, były mecze towarzyskie z Łówką i Terpilówką rozgrywane w czasie wakacji¹¹⁶. Na podstawie osiągniętych wyników drużyny piłki nożnej „Skały” w 1937 r. można wyraźnie zauważyć wzrost poziomu sportowego. Wynikami tymi były 4:3 z drużyną „Sokila” z Podwołoczysk oraz zwycięstwa 4:1 i 10:0 ze stałym partnerem sportowym – drużyną Łozywki. Skład drużyny z 1937 r. był następujący (wg pozycji): Nycz, Kuzyk, Szuran, „Maksym”–Choma (były zawodnik „Podilla”), Lylyk, H. Hebus, Bereza, Stawinśkij, Bałdys, Wasilewski i Kuzik. W 1938 r. powielano wakacyjny sposób treningów i rozgrywanie spotkań towarzyskich. Osiągane wyniki wywołały wówczas dyskusję w środowisku klubowym, związane z zgłoszeniem zespołu do C-klasowych rozgrywek¹¹⁷.

¹¹⁴ Tamże.

¹¹⁵ *Hołositsia mista i sela. Dobromirka, pow. Zbaraż*. „Zmah”, 1938 nr 3, s. 4, w których wyniki były w kolejności następujące: 1:1, 0:1, 1:0 i 1:2.

¹¹⁶ Tamże, Rozegrano ich w czasie wakacji razem 6. Z Łozówką osiągnięto wówczas następujące wyniki 3:1, 3:1, 4:7, 3:2 i 3:5.

¹¹⁷ Tamże.

Ukraińskie Sportowe Towarzystwo „Rusalka” Złoczów (1937–1939). UST „Rusalka” Złoczów było jednym z najmłodszych ukraińskich klubów sportowych w okresie II Rzeczypospolitej. Założono je w 1937 r. z inicjatywy m.in. Mirona Sahatyja i Lecha Pantelejmona. W 1938 r. posiadał 141 członków. Od samego początku w swojej działalności napotykali trudności ze strony polskiej, a także ze strony ukraińskich działaczy partyjnych. Odbywało się to poprzez wywieranie negatywnych presji zwłaszcza na młodych zawodników. Zjawisko to było bardziej dokuczliwe niż brak własnego boiska. W 1938 r. piłkarze „Rusalki” brali udział w turnieju o mistrzostwo Złoczowa. Drużyna rozegrała spotkania z lokalnymi ry-

Fot. 202. 1934 r. A-klasowe drużyny piłki nożnej: UKS „Bohun” Brody – ST „Ukraina” II (25-littia ST Ukrainia. Lwów 1936)

walami, zwyciężyła „Janinę” Złoczów 5:2 i ŻTGS Złoczów 7:1, a zremisowała z „Orłem” Złoczów 2:2. Zdobyła tym samym mistrzostwo i puchar Rady Miasta Złoczowa. Rozegrała także spotkanie towarzyskie z WCKS Brody, przegrywając 2:5 oraz z mistrzowską drużyną A klasy województwa tarnopolskiego „Ehuda” Tarnopol, wygrywając 2:1, a grając bez bramkarza doznała wysokiej porażki w spotkaniu z „Ukrainą” 13:1. W spotkaniach o mistrzostwo C klasy TOZPN „Rusalka” zanotowała następujące wyniki: z „Sokołem” Brody 3:2, z „Metą” Złoczów 8:0 i ŻRKS Tarnopol 3:0. Pierwszy sezon sportowy „Rusalka” zakończyła na pierwszym miejscu, gromadząc 6 pkt ze stosunkiem bramkowym 14:2. W klubie działała sekcja kolarska. W pierwszym wyścigu zorganizowanym przez Orbom I miejsce zajął Iwasiw, drugi był Wanio, a piąty Lisko. Dwa razy kolarze „Rusalki” Złoczów zwyciężali drużynowo w wyścigach zorganizowanych we Lwowie i w Dubniach. Sekcja kolarska, organizując zabawy i pokazy zarabiała na swoją działalność. Roczne obroty klubu w 1938 r. osiągnęły kwotę 1 231,45 zł. Uwagę zwracał

zapis w statucie klubu, który mówił, że w razie likwidacji klubu majątek zostanie przekazany na rzecz złoczowskiej cerkwi¹¹⁸.

Tabela 24

Zestawienie czołowych klubów regionu tarnopolskiego działających w latach 1908–1939

Lp	Klub	Rok założenia	Największa liczba członków	Prowadzone sekcje	Boisko	Udział w rozgrywkach
1	2	3	4	5	6	7
1	UST „Podilla” Tarnopol	1908	250	boks gry sportowe kobiet hokej kolarstwo pływanie piłka nożna siatkówka szachy tenis tenis stołowy turystyka chór teatr biblioteka	PUWF iPW	A klasa TOZPN B klasa TOZB
2	USRT „Meta” Tarnopol	1928	25	piłka nożna	boisko PUWF iPW	C klasa TOZPN
3	UKS „Radostawka” Krzywa k. Radziechowa	1928	20	piłka nożna	wiejska łąka	towarzyskie
4	UKS „Skala” Dobromirka powiat Zbaraż	1934		piłka nożna	wiejska łąka	towarzyskie
5	UST „Rusałka” Złoczów	1937	150	kolarstwo piłka nożna	brak	C klasa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zamieszczonych danych zawartych w pracy. Ponadto ustalono występowanie w województwie tarnopolskim takich klubów, jak: 1. „Strzała” Kopczyńce, 2. „Buj-Tur” Radziechów (razem w województwie tarnopolskim 7 klubów).

¹¹⁸ Z działalności najmłodszego towarzystwa. „Zmah” 1939 nr 9, s. 3.

Ukraiński Klub Sportowy „Horin” Równe (1934–1939). Niesprzyjająca polityka carskiej Rosji w okresie zaborów, a po 1921 r. władzy polskiej, a także zapóźnienia społeczne nie sprzyjały rozwojowi sportu na Wołyniu. Na tym terenie dopiero we wrześniu 1934 r. grupa młodzieży ukraińskiej założyła pierwszy ukraiński klub UKS „Horin” w Równem. Tę późną w stosunku do pozostałych ukraińskich terenów etnicznych datę założenia klubu sportowego potwierdza sprawozdanie z działalności klubu ogłoszone na I walnym zebraniu członków klubu, które odbyło się 24 lutego 1935 r. W 1936 r. klub prowa-

Fot. 203. 1938 r. UKS „Horin” Równe. Stoją od lewej: O. Illuk, M. Melniczuk, B. Sablij, M. Miśkiw, B. Krisiuk, F. Poliszczuk, O. Lewycki, M. Moshow, B. Kozub, R. Lewycki – nad piłką i M. Zdanewicz („Zmah” 1938 nr 45, s. 1)

dził działalność w następujących sekcjach sportowych: bokserskiej, piłkarskiej, tenisa stołowego oraz muzyczną i zabawową. Z kolei ze sprawozdania prezesa tego klubu, którym był (poseł) Stepan Skripnyk, ogłoszonego na III walnym zebraniu w dniu 7.02.1937 r. dowiadujemy się o słabej pozycji ukraińskiego sportu na Wołyniu. Między innymi prezes UKS „Horin” w Równem słabość sportu upatrywał m.in. w braku zainteresowania sportem społeczeństwa ukraińskiego na Wołyniu ...*pracując nad rozwojem sportu, spotykamy się z niedocenianiem go przez starszych, a młodzież nienależycie rozumie potrzebę jego uprawiania – jest bardzo ciężko. Sytuację tę pogarsza zły stan finansowy społeczeństwa, znajdującego się bez pracy, stąd młodzież ukraińska korzysta z ofert pracy, którą zabezpieczają obce kluby, dla których nasi zawodnicy zdo-*

bywają najwyższe trofea...¹¹⁹ Wysokość obrotu gotówką w 1936 r. (596,80 zł), wartość majątku klubu (379,05 zł), rozegranie 2 spotkań w rozgrywkach ligowych i 8 spotkań towarzyskich w piłce nożnej, 2 przegranych spotkań bokserkich oraz 1 spotkanie tenisa stołowego, a także odwołanie planowanych mistrzostw Wołynia na 1936 r. w siatkówce ukraińskich klubów z powodów finansowych potwierdza ogromne zaniedbania w działalności sportowej na tym terenie wśród społeczności ukraińskiej¹²⁰. Polityka władzy polskiej polegająca na izolacji Wołynia od posiadającej większą świadomość narodową ludności ukraińskiej na terenach byłej Galicji, określana mianem „kordonu sokalskiego” powodowała, że wzajemna wiedza o życiu Ukraińców z obu stron szerzej była nieznaną. Sytuację tą potwierdza artykuł *Za sokalskim kordonem*, zamieszczony w tygodniku „Zmah”, w którym ocenił ją prezes ukraińskiego klubu sportowego „Horin” Równe poseł Stepan Skripnyk słowami: *umowne dla rozwoju sportu względy dotyczące Ukraińców na terenie Wołynia – były bardzo niesprzyjające*¹²¹. Mimo to pierwsza inicjatywa organizacyjna na Wołyniu spowodowała, że rówieński UKS „Horin” stał się przykładem, z którego korzystało wiele innych ośrodków miejskich, przyjeżdżając do Równego z innych miejscowości Wołynia po instrukcje i wskazówki organizacyjne. Za przykładem Równego po 1935 r. powstały wówczas na Wołyniu ukraińskie kluby sportowe, takie jak: „Kometa” Bugajowce, „Styr” Łuck, „Skob” Radziwiłłów oraz „Hart” Zdołbunów, a w stadium organizacji znajdowały się kluby w innych wołyńskich miejscowościach, m.in. Kowlu i Krzemieńcu¹²². Mimo wielu starań na terenie województwa wołyńskiego w 1937 r. działały zaledwie trzy ukraińskie kluby sportowe, które prowadziły przede wszystkim sekcje piłki nożnej. Były to występujące w C klasie okręgowej USK „Horin” z Równego i UKS „Hart” ze Zdołbunowa, a także prowadzący sporadyczną działalność sportową „Styr” z Łucka. „Horin” i „Hart” w wiosennej rundzie sezonu rozgrywkowego C klasy rozegrały spotkania między sobą oraz z polskim SK „Cegielnia” Zdołbunów¹²³. W 1938 r. po zakończeniu

¹¹⁹ *Za sokalskim kordonem. Na marhinesii Zahalnych Zboriw USK „Horin” Równe. „Zmah” 1937 nr 5, s. 2.*

¹²⁰ Tamże, w dniu 7.02.1937 r. wybrano skład zarządu klubu UKS „Horin”, który przedstawiał się następująco: prezes – Stepan Skripnyk, zastępca prezesa – Dmitro Werba, sekretarz – Serhiej Illuk, skarbnik – Petro Nazarczuk, gospodarz – Wołodmyr Heleszko, członkowie: Klim Hromadzenko i Wołodmyr Listopad.

¹²¹ *Za sokalskim...*, dz. cyt., „Zmah” 1937 nr 5, s. 2.

¹²² Tamże.

¹²³ *Horin u pochodzi na kl. B. „Zmah”, 1937 nr 19, s. 2–3.* Po rundzie wiosennej kolejność w tabeli przedstawiała się następująco:

klub	gry	pkt	bramki
1. USK „Horin”	3	6	5:0
2. UKS „Hart”	3	2	1:2
3. „Cegielnia”	4	2	1:5

rozgrywek na prowadzeniu z szansami na awans do B klasy wołyńskiej ligi okręgowej znajdował się zespół piłkarski z Równego, który wygrał rywalizację ligową w wołyńskiej klasie C¹²⁴. W zespole USK „Horin” wyróżniali się O. Illuk i Mozhow¹²⁵. Zespół z Równego w pierwszym spotkaniu barażowym, które rozegrał z „Strzelcem” Dubno, mistrzem II grupy klasy C Wołyńskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej, zwyciężył 3:0¹²⁶. Spotkanie rewanżowe najlepsza wołyńska ukraińska drużyna piłki nożnej rozegrała w Dubnie, gdzie wygrała 4:2, awansując tym samym do klasy B WOZPN¹²⁷. W latach 1921–1939 było to najwyższe osiągnięcie ukraińskich piłkarzy na Wołyniu. W tej samej grupie występowały trzy drużyny, obok USK „Horin” dwie polskie drużyny Ochotniczej Straży Pożarnej z miejscowości Szpan i KS „Czarni” z Kostopola¹²⁸. Przygotowania do sezonu 1939 r. piłkarze rozpoczęli spotkaniem towarzyskim z A-klasowym żydowskim klubem „Hasmonea” Równe. Ponieśli wysoką porażkę 0:8 z mistrzem wołyńskiej okręgowej ligi. To towarzyskie spotkanie oglądało około 300 osób¹²⁹. Klub z Równego prowadził również szkolenie w kategorii wiekowej juniorów. W jednym z rozegranych spotkań drużyna juniorów USK „Horin” zwyciężyła 10:0 „Hakoah” Hation¹³⁰. W latach 1937–1939 klub przeżywał znaczne trudności finansowe. Brakowało pieniędzy na wyjazdy, sprzęt sportowy, a także, z uwagi na brak własnego boiska, na opłatę dzierżawy stadionu na mecze i treningi od PUWF i PW w Równem¹³¹. Mimo przeszkód z różnych stron działalność sportowa „Horinu” Równe odnosiła wymierne sukcesy.

Ukraiński Klub Sportowy „Hart” Zdołbunów (1937–1939). Ze sprawozdania zarządu innego klubu wołyńskiego, zdołbunowskiego klubu UKS „Hart” złożonego 13 marca 1937 r. z okazji walnego zgromadzenia wynika, że posiadał on następujące sekcje sportowe: najprężniej działającą sekcję piłki nożnej i te-

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ *Reprezentanty ukraińskoho futbolu na Wołyni. „Zmah”, 1938 nr 25, s. 2.* Po rundzie wiosennej 1938 r. kolejność przedstawiała się następująco:

klub	gry	pkt	bramki
1. USK „Horin”	2	4	12:1
2. UKS „Hart”	1	0	1:5
3. KS „Cegielnia”	1	0	0:7

¹²⁶ *„Horin” Równe – „Strzelec” Dubno 3:0. „Zmah”, 1938 nr 27, s. 2.*

¹²⁷ *USK „Horin” Równe w B klasie. „Zmah”, 1938 nr 31, s. 3.*

¹²⁸ *Dobra perestoha dla „Horyni” Równe. „Zmah”, 1938 nr 37, s. 4; „Zmah”, 1938 nr 35, s. 5.*

¹²⁹ *Rówieńscy futboliści wyszli na griszczu. „Horin” Riwne – „Hasmonea” Równe 0:8 (0:4). „Zmah”, 1939 nr 6, s. 3.*

¹³⁰ *USK „Horin”...*, dz. cyt., s. 3.

¹³¹ *Horin u pochodzi na kl. B. „Zmah”, 1937 nr 19, s. 4–5.*

Zestawienie czołowych klubów województwa wołyńskiego działających w latach 1934–1939

Lp	Klub	Rok założenia	Największa liczba członków	Prowadzone sekcje	Boisko	Udział w rozgrywkach
1	2	3	4	5	6	7
1	UKS „Horin” Równe	1934	50	boks piłka nożna siatkówka tenis stołowy	stadion miejski PUWF iPW	B klasa WOZPN
2	„Komet” Bugajowce	1935	20	piłka nożna		towarzyskie
3	„Styr” Łuck	1935	20	piłka nożna	stadion PUWF iPW	towarzyskie
4	„Skob” Radziwiłłów	1935	20	piłka nożna		
5	UKS „Hart” Zdołbunów	1937	80	lekkoatletyka piłka nożna szachy tenis stołowy	stadion miejski PUWF iPW	C klasa WOZPN

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zamieszczonych danych zawartych w pracy. Ponadto ustalono występowanie w województwie wołyńskim po 1938 r. klubów sportowych, m.in. w Kowlu i Krzemieńcu. (Razem w województwie wołyńskim 7 klubów).

2. Ukraiński Klub Sportowy „Zaporżża” w Warszawie

Ciekawym zjawiskiem w historii ukraińskich klubów sportowych była działalność założonego w Warszawie w 1937 r., Ukraińskiego Sportowego Klubu „Zaporżża”. Jego pierwszym prezesem wybrano dra W. Iwanowicza. Pełnił on również funkcję instruktora sportowego¹³⁹. W klubie prowadzono zajęcia w zależności od pory roku. W zimie gry i zabawy, a w lecie ćwiczenia lekkoatletyczne. Próbowano rozwijać tenis stołowy, lecz z braku własnej sali z zamiaru tego zrezygnowano. W wynajmowanej sali grano natomiast w siatkówkę. Rozgrywano spotka-

¹³⁹ Pro szczo w tiżny buło. „Zmah”, 1938 nr 9, s. 8; *Ukrajinskij sport u Warszawi*. „Zmah”, 1938 nr 7, s. 4. W. Iwanowicz posiadał kwalifikacje instruktorskie z lekkoatletyki i szermierki. Skład pierwszego zarządu „Zaporżża” uzupełniali Wadim Jaworenko – zastępca, Wołodimir Paszczewski – skarbnik, Borys Harajewski – sekretarz.

nisa stołowego oraz słabiej działającą sekcję szachową. Mimo że w sprawozdaniu wymieniano sekcję siatkówki, to prowadziła ona działalność wewnętrzną i nie uczestniczyła w rozgrywkach ligowych z uwagi na brak boiska. W 1937 r. sekcja piłki nożnej „Hartu” awansowała do C klasy WOZPN. Swoją działalność sportową klub prowadził w oparciu o zbieranie datków oraz organizację dochodowych festynów. W ten sposób w 1937 r. zgromadzono kwotę 300 zł, co wystarczyło na zakup kostiumów dla drużyny piłki nożnej oraz na pokrycie najpilniejszych potrzeb klubu. Piłkarze klubu raz w tygodniu brali udział w treningach¹³². W ramach przygotowań do rozgrywek C-klasowych rozgrywali spotkania towarzyskie. Pierwsze takie spotkanie rozegrano z reprezentacją wioski Kwasilew Czeski (zamieszkiwanej w większości przez ludność czeską)¹³³. Kolejnym przeciwnikiem w spotkaniu towarzyskim była drużyna z oddalonej o 15 km od Zdołbunowa wsi Gliniane. Pierwsze spotkanie w C klasie WOZPN „Hart” rozegrał z KS „Cegielnia”, w którym występowało 7 byłych jego zawodników. Mimo debiutu piłkarze „Hartu” odnieśli pierwsze zwycięstwo 1:0¹³⁴. Takie przygotowanie było niewystarczające, skoro na wiosnę 1938 r. drużyna zdołbunowskiego UKS „Hart” przegrała towarzyskie spotkania, z grającym wprawdzie w klasie A, polskim klubem wojskowym KPW Zdołbunów 3:1¹³⁵ oraz 1:0¹³⁶. W latach 1937–1939 w klubie prowadzono działalność w sekcjach lekkoatletycznej, piłki nożnej, szachowej i tenisa stołowego¹³⁷. Mimo trudności praca sportowa w klubie rozwijała się. Organizowano spotkania towarzyskie z różnych okazji. O szerokim zasięgu było zorganizowane przez działaczy klubu w dniu 14 stycznia 1938 r. spotkanie polityków i przedstawicieli ukraińskich klubów. Przybyli na nie między innymi: przewodniczący Ukraińskiej Parlamentarnej Reprezentacji Wołynia inż. S. Tymoszenko z Łucka, prezesi: ST „Ukraina” ze Lwowa, członek zarządu klubu sportowego „Hart” I. Prisnewskoj, kooperatywy „Płast” ze Lwowa, „Związku Ukrainek” ze Zdołbunowa i sekretarz „Hartu” ze Lwowa. W trakcie przyjęcia doszło do ataku przeciwników towarzystwa (określanych przez „Zmah” jako anarchiści). Zdecydowana postawa działaczy klubowych przerwała to niekorzystne zdarzenie¹³⁸.

W wyniku działalności upowszechniającej, w wielu wioskach Wołynia zamieszkiwanych przez Ukraińców powstawały kluby jednosekcyjne, najczęściej rozwijające piłkę nożną.

¹³² *Radist i turboty zdołbuniwśkoho Hartu*. „Zmah”, 1938 nr 12, s. 4.

¹³³ *Hołositsia mista i sela. Zdołbuniw*. „Zmah”, 1937 nr 43, 4.

¹³⁴ „Hart” hartuje sebe u mystečkich bojach. „Zmah”, 1937 nr 14, s. 3.

¹³⁵ *Hart – KPW 1:3*. „Zmah”, 1938 nr 14, s. 3.

¹³⁶ *Pidsumky tiżnia*. „Zmah”, 1938 nr 17, s. 4–5.

¹³⁷ *Hołositsia...*, dz. cyt., „Zmah”, 1937 nr 43, 4.

¹³⁸ *Pry wśpólnom stoli. Zdołbuniw, 19.01.1938*. „Zmah”, 1938 nr 4, s. 3.

nia treningowo-towarzyskie z polskimi amatorskimi drużynami harcerskimi, studenckimi oraz z warszawską „Syreną”, złożoną z pracowników warszawskiego magistratu. Pierwszy poważniejszy występ tego klubu wiązał się z jego udziałem w turnieju siatkówki, zorganizowanym przez Warszawski Okręgowy Ośrodek Wychowania Fizycznego. USK „Zaporizzie” grało w grupie klubów, nieczeszonych w Związku Polskich Związków Sportowych. Mimo to drużyny polskie reprezentowały wyższy poziom od ukraińskich studentów. W ćwierćfinale turnieju drużyna siatkarzy „Zaporożza” grała z II drużyną studentów, tzw. „Fundacji Domów Akademickich” (FDA). Spotkanie to Ukraińcy przegrali 0:2 (1:15, 12:15). Mimo przegranej ukraińscy siatkarze za swoją ambitną postawę zebrali wówczas oklaski od polskiej publiczności. Do wyznaczonego drugiego spotkania z I drużyną „FDA” Ukraińcy, uznając swoje słabe przygotowanie, nie przystąpili. Po krótkim okresie przerwy w kolejnych spotkaniach treningowych z „Syreną” przy stanie 2:2 w setach, w 5 secie rozstrzygającym drużyna „Zaporizzia”, prowadząc 8:1, z niewiadomych przyczyn mecz przerwała¹⁴⁰. Na podstawie tego meczu można stwierdzić stałe podnoszenie się umiejętności ukraińskich siatkarzy.

Ze sprawozdania statystycznego rozgrywanych spotkań przez ST „Ukraina” w 1926 r. wynika, że w tym okresie w Krakowie również istniał „Ukraiński Klub Sportowy”. Rozegrał on z ST „Ukraina” piłkarskie spotkania we Lwowie w dniach 26 i 27 czerwca 1926 r., które przegrał 4:0 i 3:2¹⁴¹. Nie udało się nic więcej ustalić na temat tego klubu. Ponadto ustalono działalność w okresie przed 1939 r. gniazd „Sokiła” w powiatach Brzozów, Lesko, Lubaczów, Przemyśl i Sanok.

3. Działalność Ukraińskiego Towarzystwa Higienicznego na polu upowszechniania sportu

Upowszechnianie sportu wśród społeczeństwa ukraińskiego wzmacniało swoją działalnością założone w 1929 r. we Lwowie Ukraińskie Towarzystwo Higieniczne (TUH) („Ukrajnińskie Higijeniczne Towarystwo”). Miało ono swoje oddziały w województwach: krakowskim, lubelskim, lwowskim, poleskim, stanisławowskim, tarnopolskim i wołyńskim¹⁴². W programie tej organizacji uwzględniano szeroko rozumianą profilaktykę prozdrowotną, szczególnie informacje o zapobieganiu chorobom zakaźnym. We Lwowie TUH prowadziło przychodnię sportową, a także informacyjny punkt przeciwgruźliczy i stację klimatyczną dla młodzieży szkolnej. Zajmowało się organizowaniem, szczególnie na wsi, kursów, odczytów i demonstracji sposobów podnoszenia higieny wśród ludności. TUH mając 10 filii

¹⁴⁰ *Ukrajniński sport u Warszawi*. „Zmah”, 1938 nr 7, s. 4–5;

¹⁴¹ *25-littia...*, dz. cyt., Lwów 1936, s. 122.

¹⁴² *Ukrajnińskie Hihijeniczne Towarystwo*. APK, St. Gr. Kraków, syg. 238, b.p.

szerzyło ożywioną działalność propagandowo-wydawniczą. Rozpowszechniało zasady higieniczno-zdrowotne wśród ludności poprzez wydawane broszurki i ulotki. Działalność TUH wspierało Ukraińskie Towarzystwo Lekarskie (UTL), m.in. jego członkowie pracowali w przychodni sportowej. Zarówno TUH jak i UTL w realizacji swoich programów było hermetyczne i nacjonalistyczne, podobnie jak UZS.

Społeczeństwo ukraińskie pod koniec lat dwudziestych zainteresowane było poprawą swojego stanu zdrowia. Niemal masowo uczestniczyło w różnego rodzaju akcjach prozdrowotnych organizowanych m.in. przez TUH. O pozytywnym oddziaływaniu sportu na poprawę zdrowia informowały wydawnictwa skierowane do ludności ukraińskiej. Między innymi czasopismo „Zmah” rozpowszechniało potwierdzenie pozytywnego oddziaływania sportu na poprawę zdrowia, podając za przykład porównanie wyników badań młodzieży akademickiej w 1927 i 1937 roku. Wskazywano, że dzięki masowemu uprawianiu sportu w ciągu dziesięciu lat stan zdrowia studentów uległ znacznej, bo 30-procentowej poprawie¹⁴³.

* * *

Aktywny rozwój Ukraińskich Sportowych Towarzystw rozpoczął się w Galicji przed I wojną światową, co dało podstawy ukraińskiej kultury fizycznej. Po 1918 r. spowodował wzrost zainteresowania wieloma dyscyplinami sportu oraz rozwojem ukraińskich klubów sportowych. Ze względów politycznych, rozumiałym fenomenem było stanowisko ukraińskich kręgów społecznych, dotyczące odrębności działalności wszelkich stowarzyszeń. W dobie autonomii galicyjskiej sportowa rywalizacja przebiegała między polskimi, ukraińskimi, niemieckimi i żydowskimi klubami sportowymi¹⁴⁴. Do I wojny światowej rozwój ukraińskich klubów sportowych był niewielki. Ich powstawanie było charakterystyczne dla miast. Ludność ukraińska w większości zamieszkiwała miejscowości wiejskie, na terenie których działała przede wszystkim gimnastyczno-pożarnicza „Sicz”. Ukraińskie kluby początkowo nie wzbudzały szerszego społecznego zainteresowania. Przed 1914 r. na terenie Galicji działały takie kluby, jak: „Bohun”, „Czarnohora”, „Dnipro”, „Podilla”, „Sianowa Czajka”, „Tryzub” i „Ukraina”. Dały one podstawy działalności rozwijającemu się w późniejszym okresie ukraińskiemu ruchowi sportowemu. W okresie dwudziestolecia międzywojennego nastąpiło rozwinięcie liczby ukraińskich klubów. W 1937 r. redakcja tygodnika „Zmah” podjęła próbę rejestracji wszystkich ukraińskich towarzystw sportowych. W rozesłanej prośbie

¹⁴³ *Stan zdrowia uniwersyteckoji molodi*. „Zmah”, 1937 nr 27, s. 4. W 1927 r. badania wykazały, że zdrowych było 45% studentów, natomiast w 1937 r. za zdrowych uważano 75% młodzieży. Wyniki przedstawiono na zjeździe polskich lekarzy we Lwowie w 1937 r., podając jako przyczynę takiej poprawy stanu zdrowia masowe uprawianie sportu przez studentów.

¹⁴⁴ O. Waceba: *Narys z istoriji sportywnoho ruchu Zachidnoji Ukrajiny*. Iwano-Frankiwsk 1997, s. 66.

na łamach tygodnika znalazły się pytania dotyczące nazwy klubu, jego materialnego stanu, kalendarz imprez, jakie przeprowadzano w klubie, propozycje do planu rozwoju w powiecie lub regionie oraz wskazanie przeszkód w zakresie rozwoju towarzystw sportowych. Zadano także pytanie, jakie istnieją możliwości rozwoju siatki organizacyjnej ukraińskiego sportu na zachodzie województwa lwowskiego (w powiatach: Brzozów, Jarosław, Krosno, Lubaczów, Sanok oraz w rejonie Łemkowszczyzny) i w województwie wołyńskim. Jak wynika z badań, były to tereny o znikomej aktywności ukraińskich organizacji sportowych. Do czołowych ukraińskich klubów, działających w Polsce w latach międzywojennych, zaliczały się: USK „Watra” Drohobycz, SS „Zoria” Kałusz; KLK, ST „Ukraina” i USSK Lwów, „Skała” Mościska, USK „Bieskid” Nadwórna (1927 r.); UKS „Sianowa Czajka”, UST „Berkut”, USK „Sian” Przemyśl, UST „Dniester” Sambor, UST „Prołom” Stanisławów, USK „Skała” Stryj i UST „Podilla” Tarnopol¹⁴⁵. Do mniej znanych klubów ukraińskich należały m.in.: „Kamieniarz” Berezowce, „Bohun” Bezbrody, „Liskonia” Brzeżany, „Burewij” Buczacz, UKS „Prołom” Chrostno Stare, „Łuh” Czyżyki k. Lwowa, UST „Prut” Delatyn, „Orzeł” Drozdowice, „Czumak” Jaremcze, „Pidhirija” Kniaziewiczce; „Bohun”, „Tryzub” i URST Lwów i „Zorza” Lwów, UST „Dniester” Mikołajew¹⁴⁶ n. Dniestrem (zał. 1928 r.), „Dnipro” Czuchowice, „Łomnica” Perchińsk, „Łuh” Podlaski, „Bohun” Podzwierzyniec, „Tryzub” Proszno, „Horin” Równe, „Roksolana” Rohatyn, „Junak” Rzemień, „Dniestr” Serafiny, „Łuh” Skniłów, „Sokił” Sokal, „USK” Stanisławów, „USK” Stary Sambor, „Step” Stroniatyń, „Striła” Sulimów, USK Sytich, „Skała” Tyśmienica, „Step” Winniki, „Łuh” Wisłoboki, „Łuh” Zapatów, „Zmah” Zaskiew, „Zoria” Zimna Woda, „Rusałka” Złoczów, „Striła” Żółkiew i inne¹⁴⁷. Znaczną przeszkodą w początkowym rozwoju klubów, było zacofanie społeczne nie tylko na Wołyniu, lecz także we Lwowie, Przemyślu, Stanisławowie, Tarnopolu, a także w innych miastach i wsiach zamieszkiwanych przez ludność ukraińską. W latach poprzedzających wybuch II wojny światowej skutecznie wstrzymywało rozwój sportu. Na przykład działaczom „Sianowej Czajki” przyszło zmagać się z niepoehlebnymi opiniami społeczeństwa na temat sportu: *...batky i dejaki wczyteli robyły nieraz zachody, szczob dowesty do prypynennia głupoj pohoni za miaczem z hołymy kolinamy...*¹⁴⁸ Podobną opinię wygłaszali mieszkańcy Stanisławowa, dla których sport był *...zjawiskiem niszczenia trzewików...*¹⁴⁹

¹⁴⁵ *Naszi pozycji*. „Zmah”, 1937 nr 1, s. 1. Kluby te w dniu 22 grudnia 1935 r. we Lwowie, brały udział w zebraniu poświęconym przyjęciu planu działania, w zakresie rozwoju sportu ukraińskiego.

¹⁴⁶ *Desiatylitnij juwilej UST „Dniester”*. „Zmah”, 1938 nr 32, s. 2.

¹⁴⁷ *Bilans futbolnoho roku 1937*. „Zmah”, 1937 nr 43, s. 3.

¹⁴⁸ J. Chorostil, *Ukraińskij Peremysl...*, dz. cyt., 354.

¹⁴⁹ O. Hajski, *Titłowychowannia i sport*, dz. cyt., s. 341.

4. Działalność Ukraińskiego Związku Sportowego w Polsce

W 1924 r. w strukturach „Sokiła-Bat’ko” powstał Ukraiński Sportowy Sojusz (Ukraiński Związek Sportowy – UZS), na początku na prawach sekcji. W 1925 r. we Lwowie, w trakcie Wielkiego Zjazdu wszystkich ukraińskich stowarzyszeń sportowych oraz w obecności delegatów „Proswity”, uchwalono samodzielność UZS¹⁵⁰. Z inicjatywy UZS organizowane były także zachodnio-ukraińskie olimpiady – nazywane „Zaporoskimi Igrzyskami”. Masowy wymiar miała sportowa impreza, organizowana każdego roku przez działaczy UZS, pod nazwą „Dzień Ukraińskiego Sportowca”. Zorganizowane po raz pierwszy 23 maja 1926 r. we Lwowie zostały zaakceptowane przez ukraińskie stowarzyszenia, na obszarze Kresów Wschodnich i organizowano je w większości miejscowości, aż do 1939 r. Program zawodów dobierali organizatorzy, uwzględniając panującą popularność danej dyscypliny sportowej, umiejętności sportowe mieszkańców oraz możliwości związane z bazą sportową. W ukraińskiej prasie z wyprzedzeniem ogłaszano regulamin, wraz z programem zawodów, a po ich zakończeniu zamieszczano sprawozdanie wynikowe. Zawody te były demonstracją patriotyzmu ludności ukraińskiej, a także podkreśleniem ich niezależności. Powszechność tych zawodów rosła z roku na rok, w różnych miastach Kresów Wschodnich w defiladach przed zawodami maszerowało od 150–450 osób. Najczęściej zawody składały się z części związanej z rywalizacją sportową oraz z części poświęconej współzawodnictwu rekreacyjnemu, z programem nietypowych konkurencji. Zawody sportowe otwierali kolarze, a po ich występie rozpoczynano rywalizację w lekkoatletyce. Oprócz tworzenia struktur klubowych, przeprowadzano mistrzostwa poszczególnych miast.

Ukraiński Związek Sportowy był w latach 20. i 30. XX w. liderem narodowego wychowania sportowego oraz krzewienia idei ukraińskiej niezależności. Głoszony w programach organizacji sportowych ideał Ukraińca zdyscyplinowanego, gotowego do największych patriotycznych poświęceń, dla utworzenia własnego państwa, wywoływał negatywne reakcje polskiej administracji państwowej. Posuwała się ona nawet do zawieszania i rozwiązywania ukraińskich towarzystw sportowych¹⁵¹. Dotyczyło to również ukraińskich ośrodków sportowych, które ograni-

¹⁵⁰ *Ukraińskij Sportowyj Sojuz*. „SN”, 1937 nr 1–2, s. 101; *Ukraińskij Sportowyj Sojuz*. [w:] *Sportowyj Almanach na rik 1934*, dz. cyt., s. 106; *Przewodnik Sportowy*. Warszawa 1933, s. 1–10. Struktury polskiego sportu tworzone od lata 1919 r. W dniu 2 lipca 1919 r. rozpoczęto prace organizacyjne, a 12 października 1919 r. w Krakowie, powołano PKOl. Kolejno powstawały: 11 października w Krakowie PZLA, 8 grudnia 1919 r. w Poznaniu PZTW, 19 grudnia 1919 r. w Warszawie PZPN, 28 grudnia 1919 r. w Zakopanem PZN, 27 czerwca 1920 r. PZTKol., w 1921 r. w Poznaniu PZLawn-tenisa oraz we Lwowie PZŁyżwiarski. 19 lutego 1922 r. w Warszawie powołano Polski Związek Związków Sportowych.

¹⁵¹ J. Lewandowski: *Materiały MSW o polityce narodowościowej wojska w latach trzydziestych*. „Zeszyty Naukowe WAP” 1963, nr 8/29, s. 101; O. Skocen, *Lwowski „batiar”...*, dz. cyt., s. 43.

czały swoje kontakty ze swoimi polskimi odpowiednikami do minimum. Tej odrębności sprzyjało również stanowisko nacjonalistyczne władz polskich rządzących do 1939 r. Działalność stowarzyszeń ukraińskich odbywała się w oparciu o społeczne zasady, bez państwowego wsparcia, zwłaszcza ze strony Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (PUWFIPW)¹⁵². Jedną z podstawowych jednostek ukraińskiego ruchu sportowego było stowarzyszenie albo sportowa sekcja, prowadząca działalność w ramach stowarzyszenia.

Fot. 204. 1929 r. Pamiątkowe zdjęcie uczestników X Igrzysk Zaporoskich w Przemyślu, których organizatorem był UZS

Ciężar organizacyjno-finansowy spadał w całości na kluby sportowe. Układ ten zobowiązywał miejscowych działaczy do aktywnej działalności na rzecz stowarzyszenia, którego byli członkami. Podobnie jak w przypadku polskich sportowych stowarzyszeń, Ukraińcy dla oceny postępu sportowego organizowali klubowe zawody wewnętrzne, często nazywając je zawodami eliminacyjnymi do reprezentacji klubu¹⁵³. W celach upowszechniania i popularyzacji organizowano zawody „propagandowe” oraz zawody międzynarodowe – tak określano kontakty z zespołami spoza Galicji, a potem spoza Kresów Południowo-Wschodnich – tych zawodów było jednak bardzo mało. Należy podkreślić częściowe bojkotowanie przez Ukraińców systemu rozgrywek organizowanych przez Polaków. Stąd szczególnym rodzajem współzawodnictwa Ukraińców były mistrzostwa narodowe, określane mianem czempionatów, na których wyłaniano mistrzów. Były to zawody na poziomie podokręgu, okręgu i kraju, a także zawody masowe, tzw. „Igrzyska Zaporoskie” nazywane również „olimpiadami”. Do zawodów, oddzielnie w ka-

¹⁵² *Przewodnik Sportowy*, dz. cyt., s. 11–16.

¹⁵³ CPHAU, f. 312, op. 1, spr. 97, s. 108, *XI Zaporoskie Igrzyska w 1935 r.*

tegoriach kobiet i mężczyzn, dopuszczano początkowo wszystkich, bez podziału na kategorie wiekowe, stwarzając tym samym szansę masowego udziału w zawodach.

W latach 30. dwudziestolecia międzywojennego, w systemie UZS, obowiązywały przepisy o amatorstwie (udział z zamiłowania do sportu, bez korzyści majątkowych)¹⁵⁴. Zwycięzcy otrzymywali „nagrody przejściowe”, fundowane przez redakcje gazet, firmy, instytucje i osoby prywatne¹⁵⁵. Stowarzyszenia ukraińskie do 1928 r. nie uczestniczyły w systemie rozgrywek polskich związków sportowych. Natomiast po 1928 r. ograniczały się jedynie do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym. Znane były przypadki udziału w rywalizacji z Polakami bokserów, hokeistów, kolarzy, lekkoatletów, narciarzy, piłkarzy nożnych i przedstawicieli innych dyscyplin. Związane to było z brakiem dofinansowywania ukraińskich stowarzyszeń przez polską administrację. W związku z tym utrzymanie działalności sportowej odbywało się dzięki stałej ciężkiej pracy uczestników ruchu sportowego, a także przy wsparciu wielu działaczy ukraińskiego sportu. Orientując się w europejskich tendencjach, liderzy UZS stali się spadkobiercami wszystkich wcześniejszych doświadczeń i tradycji. W tej działalności wspierały ich rzesze działaczy ruchu sportowo-gimnastycznego, stowarzyszenia „Sokiła-Bat’ko”¹⁵⁶. Dzięki inicjatywie tych stowarzyszeń organizowano wiele cennych inicjatyw w zakresie rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej. Pierwszą dyscypliną, w której ogłoszono wymagania sprawnościowe na „Odznakę Fizycznej Sprawności” było łyżwiarstwo. Regulamin opublikowano 31 grudnia, 1934 r.¹⁵⁷ Pozostałe dyscypliny ogłosiły swoje wymagania 8 kwietnia 1935 r.¹⁵⁸

Pierwsze zawieszenie w 1935 r. przez administrację polską działalności UZS spowolniło rozwój idei współzawodnictwa i sprawności¹⁵⁹. Zawieszenie to było okresowe¹⁶⁰. W dniu 28 marca 1937 r. we Lwowie, w sali Ukraińskich Kupców i Przemysłowców, zebrali się przedstawiciele okręgów i klubów na XII walnym zebraniu tej organizacji. Na zebranie nie przybyli przedstawiciele Sportowej Rady UZS. Zebranie rozpoczęło się z godzinnym opóźnieniem. Prowadził je Radłowski, przewodniczący UZS. W zebraniu uczestniczyło 36 delegatów z 72 głosami

¹⁵⁴ Tamże, s. 103.

¹⁵⁵ CPHAU, f. 624, op. 1, spr. 4, *Sportowa Rada UZS. I zimowe Zaporoskie Igrzyska w 1935 r.*

¹⁵⁶ O. Waceba, *Narys z istoriji...*, dz. cyt., s. 67.

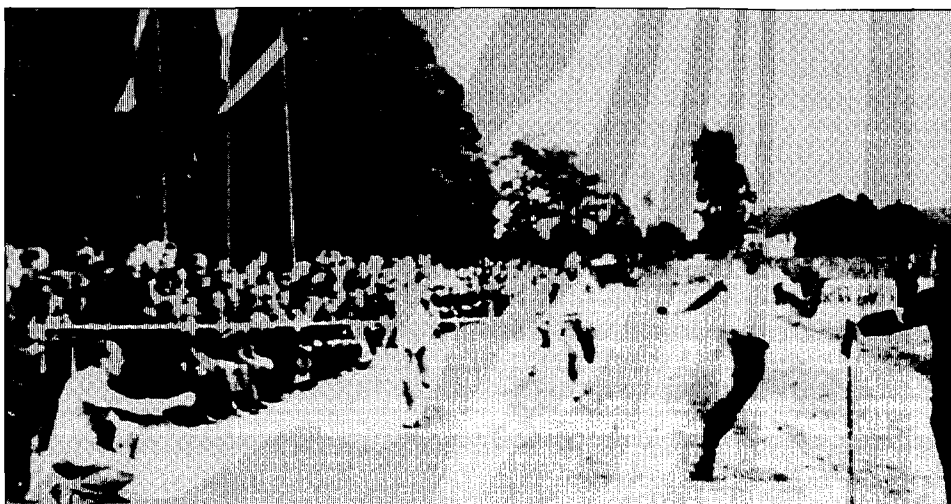
¹⁵⁷ „Hotowi”, 1934 nr 30, bpgn.

¹⁵⁸ „Hotowi”, 1935 nr 7–37, bpgn.

¹⁵⁹ Akcja ukraińskiej „Odznaki Sprawności Fizycznej” została przywrócona w trakcie niemieckiej okupacji, w latach 1941–1944 r., przeprowadzano ją również w skupiskach ludności ukraińskiej w Austrii i Zachodnich Niemczech, gdzie działała Rada Fizycznego Wychowania – spadkobierca lwowskiego Ukraińskiego Sportowego Sojuszu.

¹⁶⁰ Szerzej o polityce mniejszościowej władz polskich, którą objęto również działalność stowarzyszeń ukraińskich napisano w artykule: *Mniejszości narodowościowe*. „SN”, 1936 nr 3–4, s. 286–287.

oraz zaproszonych 28 osób. Ze sprawozdania przedstawionego na walnym zebraniu wynikało, że w okresie sprawozdawczym 25 IV 1936 – 23 III 1937 w UZS przychodów było 1609,73 zł, a rozchodów 1630,57 zł. Związek posiadał dług w wysokości 510,40 zł, a okręgi winne były Związkowi 673,37 zł¹⁶¹. Zasięg teryto-

Fot. 205. Lwów 1933 r. Zawody lekkoatletyczne na stadionie „Sokila-Bat’ko” o mistrzostwo UZS, pierwszy na mecie Edward Źarski (prezes UZS)

rialny UZS podzielony był na 9 okręgów, spośród których działało jedynie 6. W sprawozdaniu wyróżniono pracę takich okręgów, jak: jaworowski, kołomyjski, lwowski i tarnopolski. Jednym z niedziałających okręgów był przemyski. Jego funkcję w okręgu przemyskim przejął UKS „Sian”. Komisja rewizyjna podkreślała wówczas słabą pracę UZS związaną z brakiem dyscypliny finansowej i organizacyjnej. Do zmian statutowych student Lewickij zgłosił wówczas wniosek związany z wstąpieniem UZS do struktur PUWFiPW. Wniosek ten delegaci odrzucili. Rozdźwięki wewnętrzne towarzyszyły również wyborom do Zarządu UZS. Po dwóch głosowania przewodniczącym UZS został ponownie dyr. Radłowski¹⁶². Jak się później okazało, cała sytuacja nieprawidłowej pracy UZS została również wykorzystana w podjęciu decyzji o delegalizacji UZS przez PUWFiPW.

Działalność UZS, podobnie jak i innych ukraińskich organizacji sportowych, była pod stałą inwigilacją władz polskich. M.in. raport Wydziału Narodowościowego MSZ, w marcu 1937 r., zawierał informację statystyczną, dotyczącą struktur UZS, z której wynikało, że związek zrzeszał 128 stowarzyszeń sportowych, z liczbą 2,5 tys. członków. Biorąc pod uwagę, iż w 1936 r. było 96 stowa-

¹⁶¹ XII Zahalnyj Zbir Ukrajinskocho Sportowoho Sojuzu. „Zmah”, 1937 nr 9, s. 5.

¹⁶² Tamże.

rzyszeń, wskazuje to na dynamiczny rozwój liczby stowarzyszeń oraz wzrost struktur tej organizacji¹⁶³. Dynamikę rozwojową potwierdzają także dane liczbowe uczestników ostatniej ogólnoukraińskiej imprezy, jaką przed delegalizacją przeprowadził UZS 30 maja 1937 r. we Lwowie. W zawodach sportowych udział wzięło 450 sportowców oraz 1 500 widzów. Podczas imprezy na masztach powiewały flagi narodowe oraz proporce uczestniczących w imprezie organizacji sportowych¹⁶⁴. Impreza ta podkreślała umasowienie sportu wśród Ukraińców. W ostatnich latach okresu międzywojennego, UZS zrzeszał około 130 towarzystw i klubów sportowych oraz posiadał 12 500 zarejestrowanych zawodników¹⁶⁵. W latach 20 i 30., był inicjatorem powołania do życia jednej z niewielu ukraiń-

Fot. 206. Stanisławów 1933 r. biegi przelajowe o mistrzostwo UZS na prowadzeniu Wołodymyr Sokolowski

skich legalnych organizacji w II Rzeczypospolitej, a mianowicie Ukraińskiego Studenckiego Sportowego Klubu (USSK), a także Sportowego Klubu im. „Czerніка”¹⁶⁶ i sportowej sekcji turystyczno-krajoznawczego towarzystwa „Płaj” we Lwowie. Początkowo przyczyną zawieszenia działalności w 1935 r., a później rozwiązania UZS w 1937 r., było (wspomniane wyżej) sprzeciwienie się większości delegatów tego związku dot. uchwalenia statutu organizacji, umożliwia-

¹⁶³ AAN, MSZ, syg. 2350. *Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za I kwartał 1937 r.*

¹⁶⁴ *To było sprawdzi światło. Deń Ukrajinskocho Sportowcica u Lwowi.* „Zmah” 1937 nr 18, s. 2.

¹⁶⁵ *Ukrajinskyj Sportowyj...*, dz. cyt., 1937 nr 1–2, s. 101.

¹⁶⁶ Fiodor Czernik setnik w ukraińskich ugrupowaniach wojskowych Kijowskich Siczowych Strilciw. Bohatersko zginął w walce z Rosjanami pod Motowilejką w 1918 r.

jącego uznanie zwierzchności ogólnopaństwowej organizacji, którą w tym przypadku był PUWFIPW¹⁶⁷. Jednak najbardziej powszechne ukraińskie stowarzyszenia sportowe, z racji ich narodowego ukraińskiego charakteru i ogromnej popularności, z obawy przed rozruchami, nie poddawano represjom. Należały do nich: KLK, ST „Ukrajina” oraz „Sokił-Bat’ko”.

W 1937 r. jak już poruszałem UZS a także USSK ostatecznie podzieliły los innych rozwiązanych ukraińskich organizacji. Jedną z głównych przyczyn było także zrzeczenie w strukturach UZS nielegalnie działających ukraińskich stowarzyszeń, klubów i sekcji sportowych (bez rejestracji statutowej)¹⁶⁸. Przekroczenie wprowadzonych przez władze polskie zasad prawnych, dotyczących funkcjonowania stowarzyszeń kultury fizycznej, były wykorzystywane do ignorowania państwa, czemu władze nie mogły pobrażać. Ukraińcy określali ówczesne działania, jako prześladowania i represje godzące w swobody narodowościowe. Działanie ukraińskich klubów sportowych zostało pozbawione narodowej centrali sportowej. Już po czterech miesiącach jego nieobecności na łamach tygodnika „Zmah” pojawiły się artykuły z tematami zmierzającymi do powołania instytucji, która zastąpiłaby zdelegalizowany UZS. Podkreślano w nich istotną rolę, jaką spełniały w rozwoju ukraińskiego sportu struktury UZS¹⁶⁹. Przed nowym ukraińskim centralnym organem sportowym stawiano wówczas główne cele o charakterze narodowym:

- upowszechniać wszelkimi siłami idee sportowe wśród całego społeczeństwa ukraińskiego, dbać o zabezpieczenie materialne rozwoju sportu w postaci zwiększenia bazy sportowej ukraińskich klubów, rozwijania liczby klubów sportowych, organizować ukraińskie krajowe mistrzostwa,
- organizować rejonowe i krajowe „Zaporoskie Igrzyska” z udziałem wszystkich ukraińskich klubów i sekcji sportowych oraz zawodników,
- dbać o rozwój wiedzy teoretycznej z zakresu sportu wśród wszystkich ukraińskich zawodników, trenerów i działaczy, głównie w takich dyscyplinach jak: lekkoatletyka, piłka nożna i gry sportowe – koszykówka i siatkówka, powołać przynajmniej trzech trenerów objazdowych koordynujących pracę klubów prowa-

¹⁶⁷ AAN, MSZ, syg. 2258, k. 280; M. Feliński, *Ukraińcy...*, dz. cyt. s. 115; „Zmah”, 1937 nr 26, s. 1. Jak wynika z artykułu S.O.S.!, napisanego w tygodniku sportowym „Zmah”, na podstawie zarządzenia Urzędu Wojewódzkiego Lwowskiego, w dniu 5 sierpnia 1937 r., postanowiono rozwiązać Ukraiński Sportowy Związek oraz Ukraiński Studencki Sportowy Klub, a także zabroniono wydawać organ UZS dwutygodnik „Sport”. Działania te uzasadniano przy pomocy następujących zarzutów: *władza dopatrzyla się w statucie UZS wielu uchybień prawnych oraz prowadzenia sprzecznego z zadaniami stowarzyszenia sportowego działalności politycznej* („Zmah”, 1937 nr 29, s. 1). Z powodu powyższego komentarza dopatrzono się krytyki i na tej podstawie cały nakład nr 26 tygodnika „Zmah”, nakazem Sądu Wydziału VI FR. 166/37 zarekwirowano.

¹⁶⁸ Archiwum Obwodowe we Lwowie, f. 1, op. 1, spr. 1172, 134 (paragraf 3 statutu), *Statut Ukraińskiego Związku Sportowego*.

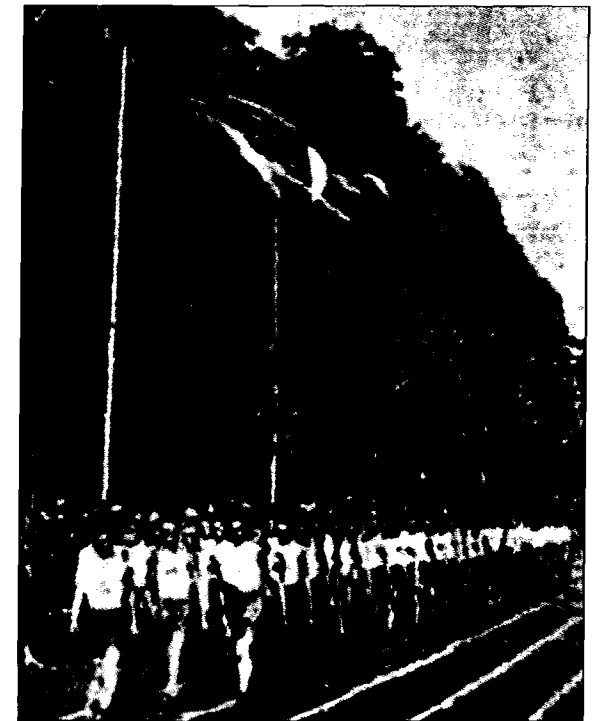
¹⁶⁹ *Za nasz sportowyj prowid. Cz. I*, „Zmah”, 1937 nr 41, s. 1.

dzających działalność w sportach letnich i przynajmniej jednego w sportach zimowych,

- organizować powiatowe turnieje siatkówki i piłki nożnej z udziałem wiejskich i miejskich klubów sportowych,
- wprowadzić mistrzostwa krajowe juniorów szczególnie w dyscyplinach lekkoatletycznych, narciarstwie i piłce nożnej,
- rozwijać mniej popularne i nieznane w środowisku ukraińskim dyscypliny sportowe, np. na wzór czeski wprowadzić organizację wiejskich wyścigów konnych,
- postawić na wyższym poziomie turystykę narciarską, pieszą i wodną,
- sięgnąć do państwowych funduszy przeznaczonych na rozwój wychowania fizycznego, szkolenia kadr instruktorско-trenerskich oraz wybijających się sportowców,
- podjąć działania o przyznanie środków na działalność sportową z budżetu Polskiego Związku Związków Sportowych związane z ukraińskimi autonomicznymi prawami do tych dotacji¹⁷⁰.

Przyjęcie powyższych zadań przez ukraiński ruch sportowy wskazywało na pełną świadomość elit sportowych, co do konieczności stworzenia warunków organizacyjnych i szkoleniowych do dalszego planowego rozwoju ukraińskiego sportu. Inicjatywa stworzenia nowej naczelnej instytucji ukraińskiej brała pod uwagę uwzględnienie w jej naczelnych władzach przedstawicieli takich organizacji jak:

- „Sokił-Bat’ko” (wyłamanie się z jego struktur UZS w gronie działaczy sportowych uważano za jeden z licznych powodów jego delegalizacji). Organizacji tej zamierzano oddać referaty ideologiczny, wychowania fizycznego oraz wszystkich

Fot. 207. 1937 r. Dzień Ukraińskiego Sportowca we Lwowie, defilada reprezentacji Ukraińskiego Studenckiego Sportowego Klubu w lekkoatletyce („Zmah” 1938 nr 1, s. 2)

¹⁷⁰ *Za nasz sportowyj prowid. Cz. II*, „Zmah”, 1937 nr 42, s. 1.

letnich dyscyplin sportowych, w tym kolarstwa, lekkoatletyki, piłki nożnej, wszystkich sportów wodnych i turystyki.

– „Łuhu”, któremu zamierzano powierzyć prowadzenie działalności podobnej do polskiego przysposobienia wojskowego i jazdy konnej.

– Działacze KLK, którzy zajmować się mieli działalnością sportów zimowych (z wyłączeniem hokeja i boksu), a także sportów wodnych i turystyki.

– Organizacja „Kameniarów” miała się zająć rozwijaniem sportu w środowisku robotniczym.

Wszystkie te organizacje miały być podporządkowane nowo powołanej centrali¹⁷¹.

Tak przedstawiał się projekt organizacji działalności nowej ukraińskiej centrali, w celu powołania której działacze ukraińskich centrali, klubów sportowych spotkali się we Lwowie 29 stycznia 1938 r., z zamiarem powołania związku, który miał bronić ich interesów sportowych. Wśród delegatów znaleźli się przedstawiciele następujących klubów i sekcji: z Borysławia – „Ropnik”, ze Lwowa – „Łuh”, „Step”, „Ukrajina” i „Zoria”, z Medyki – „Wesółka”, z Mościsk – „Skała”, z Przemysła – „Sian”, ze Stanisławowa – „Prołom”, ze Starego Sambora – USK oraz ze Stryja – „Skała”. Delegaci przegłosowali opracowany statut „Ukraińskiego Sportowego Przewodnictwa” i uchwalili skierowanie go do rejestracji i zatwierdzenia przez władze polskie województwa lwowskiego¹⁷². 6 września 1938 r. Lwowski Wojewódzki Urząd – Wydział Społeczno-Polityczny pismem nr 25/104/38 poinformował komitet założycielski Ukraińskiego Sportowego Przewodnictwa o wydaniu negatywnej decyzji w sprawie rejestracji tego stowarzyszenia. Urząd decyzję odmowną opierał na braku spełnienia wymagań wynikających z 14 i 20 punktu Ustawy o działalności stowarzyszeń w Polsce¹⁷³. Wówczas do rejestracji stowarzyszenia o zasięgu ogólnopolskim, którym miało być Ukraińskie Sportowe Przewodnictwo ustawa wymagała, by przynajmniej trzech jej założycieli należało do jednego z wielu Polskich Związków Sportowych. Wymaganie to w 1938 r. spełniało tylko ST „Ukraina”, które w swoim statucie miało zapis pozwalający na tworzenie związków sportowych¹⁷⁴. Podjęto wówczas decyzję zobowiązującą do dokonania zmian w statutach klubowych uwzględniających wymagania Ustawy. Strona ukraińska z tego powodu podkreśliła swoje niezadowolenie, wydając zakaz występowania piłkarzy ST „Ukraina” w reprezentacji Lwowa¹⁷⁵.

Duże poruszenie, wśród organizacji sportowych, wywołał Komunikat nr 30 PUWFiPW, jaki ukazał się 8 września 1938 r. Tekst rozporządzenia brzmiał nastę-

¹⁷¹ *Za nasz sportowyj prowid.* Cz. III. „Zmah”, 1937 nr 43, s. 1.

¹⁷² *Krok wpered.* „Zmah”, 1938 nr 4, s. 1.

¹⁷³ Dz.U. 1932, nr 94, poz. 808, pkt 14 i 20. s. 42, *Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach.*

¹⁷⁴ *Szczzo wyjszło z dowhoji nadumy. Sprawa Ukrajinskocho Sportywnoho Prowodu.* „Zmah”, 1938 nr 35. s. 3.

¹⁷⁵ *Pidożdmo na kraszczi czasy.* „Zmah”, 1938 nr 42, s. 1.

pująco:...*Mniejszościowe kluby muszą posługiwać się w pismach i sprawach urzędowych mową i pismem polskim, na klubowych pieczętkach muszą się znaleźć obok narodowych te same napisy polskie. Dotyczy to również afiszowania imprez sportowych...*¹⁷⁶ Decyzja ta, mocno krytykowana przez stronę ukraińską, wprowadzała w Polsce obowiązek dwujęzycznego używania napisów w nazwach miejscowości, w pismach urzędowych, a także regulowała ten problem w życiu sportowym.

Działacze ukraińskich organizacji sportowych zwracali pilną uwagę na domniemaną działalność polskich klubów zmierzającą do polonizacji ukraińskich zawodników. W ten sposób przypisywali polskiej stronie chęć rozbitcia zorganizowanego narodowego ruchu sportowego. Stąd początkowo Ukraińcy prowadzili działalność sportową skierowaną do wewnątrz. Ograniczenie to zmieniono, przystępując od 1927 r. najpierw do struktur Polskiego Związku Piłki Nożnej, a następnie do Polskich Związków Bokserskiego i Kolarskiego. Stosunek negacji udziału Ukraińców w polskim ruchu sportowym wiąże się z początkami działalności pierwszych ukraińskich organizacji sportowych jeszcze przed 1900 r. Mimo wielu przeszkód ze strony władz polskich w prowadzeniu działalności ukraińskich organizacji sportowych w latach 1921–1939 udało się stronie ukraińskiej zawiązać i prowadzić działalność klubów sportowych we wszystkich miastach województw z udziałem społeczeństwa ukraińskiego lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego i wołyńskiego. Organizacje sportowe rozwinęły się także w miastach powiatowych wymienionych województw. W dwudziestoleciu międzywojennym nie udało się tego uczynić z różnych powodów w województwie lubelskim, poleskim i na Podlasiu, gdzie żyła diaspora ukraińska¹⁷⁷.

W 1939 r. działacze ukraińskich central sportowych planowali podjęcie działań zmierzających do udziału sportowców ukraińskich w igrzyskach 1940 r. w Helsinkach¹⁷⁸.

¹⁷⁶ Zob. komentarz prasy ukraińskiej. „Zmah”, 1938 nr 32, s. 4.

¹⁷⁷ Podejmując temat klubów sportowych na terenach wymienionych obszarów nie wymienia ani jednego klubu sportowego w swoim artykule S. Hrudniak: *Korotka istorija wołyńskoho futbolu.* [w:] *Futbol w Ukraini wtoły, tradyciji, perespektywy.* Lwów–Kijów 2004, s. 110–118.

¹⁷⁸ *My i Olimpiada. Z nahody pryhotuwań do olimpijskich ihryszcz u Helsinkach.* „Zmah”, 1938 nr 41, s. 3; *Olimpiada. Finlandija i XII. Olimpiada w 1940 r.* „Zmah”, 1939 nr 4, s. 1. W związku z planowanymi w 1940 r. Igrzyskami w Helsinkach, ukraińscy działacze na łamach „Zmahu”, zachęcali do udziału w nich sportowców ukraińskich. Ich wypowiedzi oraz zamieszczane informacje, związane z ukazaniem ich historycznego pochodzenia i nowożytnego odrodzenia, miała charakter popularyzowania idei olimpijskich wśród społeczeństwa ukraińskiego.

ROZDZIAŁ VI

Rozwój dyscyplin sportowych (1906–1939)

Rozwój dyscyplin sportowych ściśle związany był z powstaniem ukraińskich stowarzyszeń gimnastyczno-sportowych. W początkowym okresie rozwoju dyscyplin sportowych nastawiono się głównie na masowość. Unikano rekordowych osiągnięć, a liderzy ukraińskiego sportu nastawiali się przede wszystkim na zrealizowanie celu, którym był rozwój całego społeczeństwa ukraińskiego¹. Było to wynikiem przeniesienia celów sokilskich na wychowanie fizyczne. Rywalizacja sportowa związana była z uzyskiwaniem rekordowych wyników, z pokonaniem rywala. Postęp ukraińskich sportowców, uwarunkowany był udziałem w rywalizacji z silniejszymi przeciwnikami. Najbliższymi partnerami ukraińskich sportowców byli polscy, żydowscy i niemieccy zawodnicy, reprezentujący kluby mniejszości narodowych². O ile przed 1918 r., dochodziło do spotkań sportowych polsko-ukraińskich, to po przegranych walkach o samodzielne państwo, Ukraińcy rywalizowali ze znacznie słabszymi zawodnikami niemieckimi i żydowskimi, unikając spotkań sportowych z Polakami.

Ukraińskie organizacje i stowarzyszenia sportowe początkowo nie przystępowały do żadnych polskich struktur sportowych. Izolowanie się Ukraińców nie tylko hamowało rozwój sportowy, ale również powodowało pomijanie ich w przydziale subwencji państwowych na działalność sportową. Jedynie niektórzy indywidualni sportowcy ukraińscy występowali w klubach polskich, a od 1927 r. drużyna piłkarska ST „Ukraina” i nieliczne inne zespoły, przystąpiły do Polskiego Związku Piłki Nożnej. Decyzja ta opłacona została wyobcowaniem ze

¹ „Niezależność”, 1935 nr 5, s. 13: *...musimy my Ukraińcy w kraju, w którym laurowe drzewo dopiero zostało co posadzone, odwrócić się do tej świadomości, że sport uprawiamy dla słońca, powietrza i ruchu, i że słaby, który bez rezultatu prawidłowo przejawia się, jest więc biedniejszy niż ten który co niedzielę staje się zwycięzcą i dumny jak kogut chodzi po sportowym boisku...; „Niezależność”. Czerniowce, 1935 nr 3, s. 13: *sport, który stał się teraz nieodłączną częścią nowoczesnej kultury każdej nacji, musi dostać od nas wyraźne społeczne oblicze, bo wtedy może stać się szkołą fizycznego i duchowego wychowania nacji...; „Nowy Czas”. Lwów, 1935 nr 5, s. 115: *...dla nas cenniejszych jest dziesięciu zawodowców-sportowców, co w harmonii i wspólnymi siłami wiązą fizyczne i duchowe siły narodu, niż 1 zmarnowany rekordzista...***

² I. Fediw: *Sztrichy do historii ukraińsko-jewrejskich wzajemyn*. „Ratusza”, 1993 nr 35, s. 1–2; *Nazwy żydowskich klubów*. „Zmah”, 1937 nr 11, s. 6. Ukraiński czytelnik z artykułu dowiadywał się o etymologii pochodzenia nazw żydowskich klubów sportowych.

sfery zainteresowania UZS³. Znaczny wkład w rozwój poszczególnych dyscyplin sportowych wniesiony został przez działaczy klubowych oraz UZS. Początkowy masowy udział Ukraińców, wraz z upływem czasu przekształcał się w rywalizację sportową w osiąganiu coraz lepszych wyników w lekkoatletyce, pływaniu, narciarstwie, w sportowych grach zespołowych oraz innych dyscyplinach. Duże znaczenie w przyswajaniu techniki i taktyki nowych dyscyplin sportowych miały polskie kluby sportowe oraz zawodnicy, którzy znacznie wcześniej rozwinęli swoje umiejętności sportowe. W rozwoju organizacyjnym, począwszy od 1935 r. zauważyć można dynamiczny wzrost aktywności ukraińskich klubów⁴. Ich stan organizacyjny poruszam w rozdziale poświęconym Ukraińskim Klubom Sportowym.

1. Sporty indywidualne

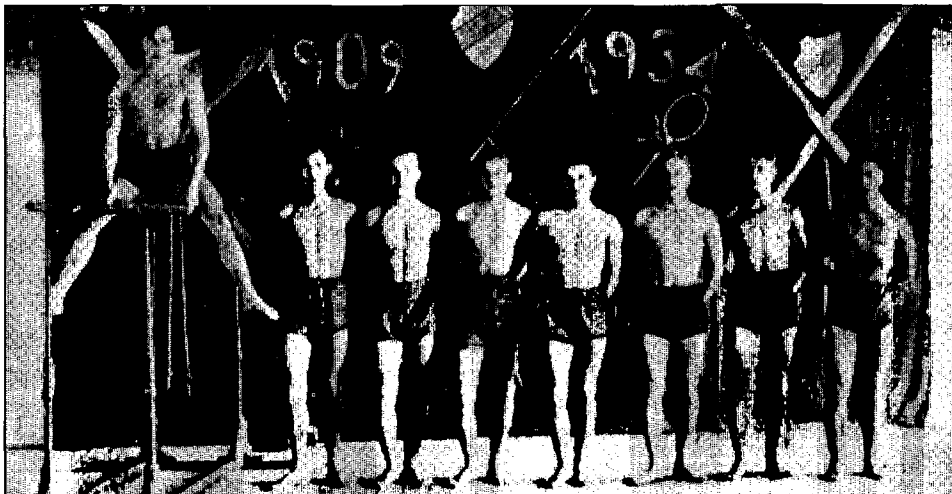
a. Gimnastyka

Gimnastyka w Europie XIX w. w rozwoju ruchu sportowego była dyscypliną wiodącą. Jako jedna z wielu wchodziła w skład programów wychowania fizycznego w krajach przodujących w rozwoju tego kierunku kultury fizycznej. Pełniła dominującą rolę w systemach wychowania fizycznego w Niemczech i Szwecji, a także w innych krajach Europy. Na ziemiach polskich w programie TG „Sokół” była podstawowym środkiem w ćwiczeniach kształtujących⁵. W rozwoju ukraińskiego ruchu kultury fizycznej przed I wojną światową gimnastyka była podstawową dyscypliną, jaka znalazła się w programach wychowania fizycznego „Sokół” i „Siczy”, a później w działalności w pozostałych ukraińskich stowarzyszeń, tj. „Płast” i w nielicznych klubach sportowych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce, oprócz wymienionych organizacji, rozwijała się w formie sportowej w sekcjach gimnastycznych ukraińskich klubów sportowych, m.in. UKS „Berkut” Przemyśl, „Sokół-Bat’ko” i ST „Ukraina”. Stosowano ją również w takich stowarzyszeniach, jak „Kameniarz”, „Łuh” i „Orły”. Występowała również w innych klubach sportowych w charakterze ćwiczeń usprawniających i w formie pomocniczej w rozwoju innych dyscyplin sportowych. W szerokim zakresie wypełniała program wychowania fizycznego stosowany najpierw w szkołach galicyjskich, a potem w polskich placówkach oświatowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego, do których uczęszczała młodzież ukraińska. Idąc za przykła-

³ *Mniejszości narodowościowe*. „SN” 1936 nr 3, s. 263.

⁴ *Nasza pozycja*. „Zmah” Przemyśl, 1937 nr 1, s. 1.

⁵ W. Kwasta: *Gimnastyka*. [w:] *Przewodnik Sportowy* [red.]: T. Sawicki, W. Kwasta. Warszawa 1933, s. 57.

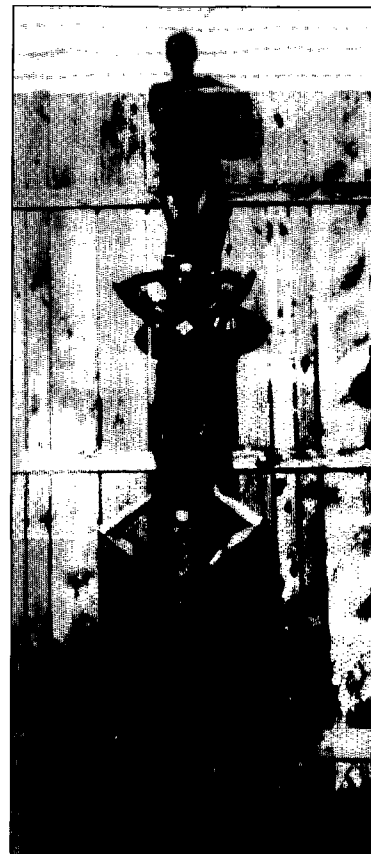

Fot. 208. 1934 r. Przemyśl. Pokaz gimnastyczny członków „Sianowej Czajki” (Zawidomlennia widditu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinskoju mowoju nawczannia w Peremyszli za szkolnij rik 1934–1935. Przemyśl 1935, s. 54)

Fot. 209. Piramida starszych uczniów na święcie jubileuszowym 25-lecia „Sianowej Czajki” w 1934 r. (Zawidomlennia widditu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinskoju mowoju nawczannia w Peremyszli za szkolnij rik 1934–1935. Przemyśl 1935, s. 56)

dem modelu polskich struktur sportowych, w których gimnastyka znajdowała się w strukturach organizacyjnych Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” ukraińscy działacze kultury fizycznej pozostawiali jej rozwój własnej organizacji o rodowdziejie gimnastycznym w Ukraińskim Towarzystwie Gimnastycznym „Sokił”. W gniazdach tego Towarzystwa rozwijano ją od początków jego powstania w for-

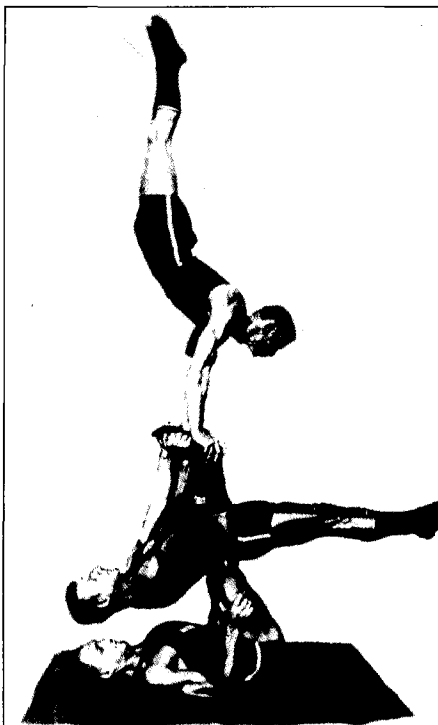

Fot. 211. Przemyśl 1936 r. Piramida w wykonaniu gimnastyków UKS „Berkut” (Biblioteka Archipatrialna w Przemyślu)

Fot. 212. Przemyśl 1936 r. Pokaz sprawności gimnastyków UKS „Berkut” (tamże)

mie ćwiczeń kształtujących. Pod wpływem wzorów płynących z Europy Zachodniej rozszerzano ją stopniowo o wiele form gimnastycznych, które były demonstrowane na masowych pokazach podczas sokilskich zlotów. Złoty sokilskie organizowano jako formy „obrazów” ukazujących gimnastyczne toki lekcyjne, odtwarzane zbiorowo bez komendy słownej, płynnie, w takt utworów muzycznych. Przy

Fot. 210. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut” w Domu Narodowym w Przemyślu. Podstawę piramidy tworzy ks. Julian Maćkiw (tamże)

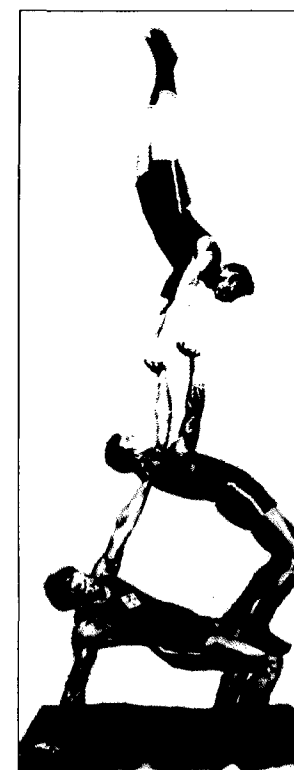
Fot. 213. Przemyśl 1936 r. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut”(tamże)

jednoczesnym udziale wielu tysięcy ćwiczących pełniły dodatkowo formę sprawdzianów poziomu wyszkolenia.

W środowisku ukraińskich sokołów najwyższy poziom w dwudziestoleciu międzywojennym prezentowała sekcja gimnastyczna „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie. Na jej czele stało kierownictwo sekcji, w skład którego w 1927 r. wchodził prezes sekcji – P. Zimak, zastępca – T. Biłostocki, naczelnik ćwiczeń – S. Kociuba, trener – M. Tril, przodowniczka – M. Kociubiwna i przewodnik – J. Biłostocki. Jednym z obowiązków członków sekcji były wyjazdy w teren, których celem było prowadzenie instrukcji z zakresu ćwiczeń gimnastycznych. Większość ćwiczeń służyła przygotowaniu prowincjonalnych gniazd do udziału w wielkich sokliskich zlotach. Jeden z nich odbył się 19 czerwca 1927 r. we Lwowie. Wówczas w wolnych pokazach gimnastycznych udział wzięło 460 gimnastyków i 382 gimnastyczki. W trakcie ćwiczeń zademonstrowano 150 różnych piramid gimnastycznych. Zarząd sekcji gimnastycznej „Sokiła-Bat’ka” prowadził również działalność upo-

Fot. 214. Przemyśl 1936 r. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut” (tamże)

Fot. 215. Przemyśl 1936 r. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut” (tamże)

Fot. 216. Przemyśl 1936 r. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut” w Domu Narodowym w Przemyślu. W każdym przypadku podstawę piramidy tworzy ksiądz Julian Maćkiw (tamże)

wszechniającą ćwiczenia gimnastyczne. Był organizatorem kursów instruktorskich, a także wystąpił do ukraińskich nauczycieli ze wszystkich szkół z propozycją zorganizowania konferencji szkoleniowej. Jej głównym prelegentem miał być S. Hajduczek. Do szkół z językiem ukraińskim wysłano ankietę z prośbą o potwierdzenie przybycia. W informacji przedstawiono plan konferencji, uwzględniając w niej następujące tematy: 1) organizacja pracy nauczycieli gimnastyki, 2) jak rozwijać kulturę fizyczną w ukraińskich szkołach oraz w gimnastycznych i sportowych towarzystwach. Konferencja nie doszła do skutku z powodu braku odpowiedzi na wysłane ankiety. Również brak odpowiedniej sali gimnastycznej uniemożliwił zor-

ganizowanie zawodów gimnastycznych planowanych na 18 lutego 1928 r.⁶ W ukraińskim ruchu sportowym pierwsze gimnastyczne zawody sportowe „Sokiła-Bat’ka” dla kobiet i mężczyzn przeprowadzono dopiero w dniach 20–21 sierpnia 1933 r. we Lwowie. Były to zawody przyrządowe obejmujące ćwiczenia na drążku, poręczach, koniu, równoważni oraz w ćwiczeniach wolnych dla kobiet i ćwiczenia na drążku, poręczach, koniu wszerz i wzdłuż oraz wspinanie po linie na czas⁷.

Kolejnym odnotowanym przykładem pokazów gimnastycznych był przeprowadzony gimnastyczny wieczór „Sokiła-Bat’ka” i sokilskich gniazd we Lwowie w dniu 7 kwietnia 1937 r. W imprezie w programie wieczoru znalazły się w kolejności wykonania:

- ćwiczenia na koniu w wykonaniu młodszych uczestników,
- ćwiczenia laskami *I czety* (drużyny 5-7 osób),
- ćwiczenia na wysokich poręczach *II czety*,
- ćwiczenia wolne „U lisi litom” *II czety* kobiecej,
- ćwiczenia na drążku *I czety*,
- ćwiczenia z obręczą *III czeta*,
- ćwiczenia na poręczach *I czety* kobiecej,
- tańce narodowe „Winoczok” w wykonaniu kobiet,
- ćwiczenia dowolne,
- pokaz żywych obrazów pt. „Sokilstwo”.

W wieczorze we Lwowie uczestniczyło 166 gimnastyków. Był to sprawdzian zimowej pracy lwowskich gniazd „Sokiła”⁸.

W podobnym pokazie gimnastycznym przeprowadzonym 4 kwietnia 1937 r. w sali Mieszczańskiego Bractwa w Tarnopolu z udziałem gimnastyków miejscowego „Sokiła” w programie znalazły się w kolejności wykonania:

- pokaz gimnastycznej rozgrzewki,
- ćwiczenia wolne pt. „Jak kwiatki”,
- budowa wież gimnastycznych w różnych układach,
- ćwiczenia na drążku,
- tańce narodowe „Kozak”, „Czumak” i „Zaporożec”,
- ćwiczenia wolne młodszych i starszych członków gniazda,

⁶ Zwił Ruchankowoho Towarystwa „Sokil-Bat’ka” za 1927 rik. Wid 10 kwitnia 1927 r. do 1 kwitnia 1928 r. *Dijałność ruchankowej sekcji „S-B”*. „Sokilskie Wisti” 1928 nr 4, s. 4–6. Wyposażenie sekcji gimnastycznej „Sokiła-Bat’ka” w 1927 r. stanowiło: 2 drążki, 2 poręcze, 2 konie, 2 kozły, 6 ławeczek szwedzkich, 4 szwajcarskie krzesła, 3 stalowe żerdzie do wchodzenia, 16 m nieruchomych drabinek, 1 kółka, 2 liny do wspinania, 2 liny do ciągnięcia, 1 pomost do odskoku, 2 mostki, 4 drabiny szwedzkie, 60 buławek, 50 kijów, 1 siódło, 3 skrócone podstoliki, 10 masek, 10 rękawic i 10 szabel do szermierki.

⁷ *I Krajewi Sokilski Pryładowi Zmahannia*. „Zmah”, 1938 nr 13, s. 1–2.

⁸ *Ruchankowy Weczir „Sokiła-Bat’ka” i sokilskich hniżd Lwowa*. „Zmah”, 1937 nr 11, s. 2.

- ćwiczenia na wysokich poręczach mężczyźni i kobiety,
- ćwiczenia na koniu,
- ponownie pokaz budowy piramid gimnastycznych,
- śpiew sokilskich pieśni „Dibrawa” i inne.

Pokazy oglądało zaledwie 20 widzów⁹, wskazuje to na nikłe zainteresowanie działalnością „Sokiła” tarnopolskich Ukraińców.

Podobny gimnastyczny charakter, jak w Lwowie i Tarnopolu, miało Wielkie Sokilskie Okręgowe Święto, jakie w dniu 5 września 1937 r. zorganizowało gniazdo „Sokiła” w Stanisławowie¹⁰.

W latach 1933–1938, rokrocznie odbywały się ukraińskie gimnastyczne mistrzostwa Lwowa. Miały one charakter wewnętrznych zawodów o niskim poziomie sportowym. Pierwsze ukraińskie Krajowe Sokilskie Zawody Przyrządowe dla kobiet i mężczyzn przeprowadzono dopiero w dniach 25–27 września 1938 r. we Lwowie. Zawody poprzedzone zostały uroczystym ceremoniałem otwarcia, podczas którego przemówienie wygłosił prezes „Sokiła-Bat’ko” M. Hronowiat, a także odbyła się defilada gimnastyków z proporcami organizacyjnymi. Między innymi na proporzec „Sokiła-Bat’ko” złożono przyrzeczenie sportowe zawodników. W pierwszym dniu zawodów rywalizowały kobiety w trzech grupach zaawansowania – wyższej, średniej i początkującej. Jak wynika ze sprawozdania zawodniczki wykazały się dobrym zakończeniem ćwiczeń¹¹. Kolejność i rodzaj ćwiczeń gimnastycznych kobiet w klasie wyższej ilustruje tabela 26.

Tabela 26

Wyniki końcowe w wieloboju gimnastycznym kobiet (stopień wyższy) Lwów, 25.09.1938 r.

Lp	Ćwiczenia	1. „Steffa” „S-B”	2. I. Ohlij „S-B”	3. L. Ficek „S-B”
1	Drążek obowiązkowe	8,1	8,8	8,4
2	Drążek dowolne	9,6	7,2	7,5
3	Poręcze obowiązkowe	9,8	9,5	8,3
4	Poręcze dowolne	8,4	8,8	9,0
5	Koń obowiązkowe	10,0	9,8	9,5
6	Koń dowolne	9,7	8,7	9,1
6	Równoważnia	9,3	9,7	9,0
7	Wolne	7,3	9,0	9,0
	Punktacja łączna	72,2	71,5	69,8

Źródło: *I Krajewi Sokilski Pryładowi Zmahannia*. „Zmah”, 1938 nr 13, s. 1–2.

⁹ *Pokaz fizycznoji sprawności, poriadku i dyscypliny*. „Zmah”, 1937 nr 11, s. 2.

¹⁰ *Złetit sia sokoły. Wetyczawe Okróźne Swiatio w Stanisławowi*. „Zmah”, 1937 nr 31, s. 3.

¹¹ *I Krajewi Sokilski...*, dz. cyt., „Zmah”, 1938 nr 13, s. 1–2. s. 1. W zawodach uczestniczyły 23 gimnastyczki z 6 gniazd „Sokiła”. W pozostałych grupach pierwsze miejsca zajęły: w grupie początkujących O. Ławriwska („S-B” IV) – 38,5 pkt, a w grupie średnio zaawansowanych zwyciężyła J. Zmroczuk („Sokil” Tarnopol) – 37,75 pkt.

W I Krajowych Sokilskich Zawodach Przyrzędowych mężczyźni rywalizowali w czterech grupach zaawansowania gimnastycznego – początkującej, niższej, średniej i wyższej. W zawodach brało udział 7 gniazd, które reprezentowało 80 gimnastyków, w tym 23 kobiety¹². Rywalizacja najlepszych gimnastyków odbyła się 27 września 1938 r. po Walnym Zebraniu „Sokiła-Bat’ko”. Do zawodów w grupie wyższego stopnia stanęło 11 gimnastyków. Do zdobycia maksymalnie było 110 pkt. Pierwsze miejsce w wieloboju gimnastycznym zdobył Osip Kozaczok („S-B”) – 102,5 pkt¹³. Kolejność trzech pierwszych gimnastyków przedstawia tabela 27.

Tabela 27

Kolejność końcowa i punktacja w wieloboju gimnastycznym mężczyzn na I Krajowych Sokilskich Zawodach Przyrzędowych. Lwów 27.09.1938 r.

Lp	Ćwiczenie	1. O. Kozaczok „Sokił-Bat’ko”	2. E. Oriszczyn „Sokił-Bat’ko”	3. S. Zaljewskij „Sokił-Bat’ko”
1	drażek obowiązkowe	9,3	9,0	8,5
2	drażek dowolne	9,3	9,6	9,5
3	poręcze obowiązkowe	8,7	8,7	8,4
4	poręcze dowolne	8,8	9,1	9,2
5	koń szerokość obowiązkowe	9,5	9,3	9,0
6	koń szerokość dowolne	9,3	9,2	8,6
7	koń długość obowiązkowe	9,1	9,6	9,9
8	koń długość dowolne	9,7	9,7	9,0
9	kółka	9,3	8,8	9,6
10	dotatkowe	9,8	8,0	8,1
11	lina – czas wejścia	7,1 s	5,2 s	5,3 s
12	lina pkt	9,7	10,0	10,0
	Punktacja łączna	102,5	101,0	99,8

Źródło: *I Krajowi Sokilski Pryładowi Zmahannia*. „Zmah”, 1938 nr 13, s. 2.

Sprawozdanie z zawodów przyrzędowych ukraińskich „sokiłów” we Lwowie w 1938 r. ukazuje obraz dojrzałego sportu gimnastycznego posiadającego pod ko-

¹² *I Krajowi Sokilski...*, dz. cyt., „Zmah”, 1938 nr 13, s. 1–2, Z poszczególnych gniazd startowało: 1) „Sokił-Bat’ko” – 41 (8 kobiet); 2) „Sokił” II Halickie – dzielnica Lwowa – 3; 3) „Sokił” III Horodeckie dz. Lwowa – 9 (5 kobiet); 4) „Sokił” IV Łyczaków dz. Lwowa – 21 (6 kobiet); 5) „Sokił” V Zamarstynów dz. Lwowa – 1 kobieta; 6) „Sokił” Złoczów – 3 (2 kobiety); 7) „Sokił” Tarnopol 2 (1 kobieta). Komisja sędziowska składała się z czołowych ukraińskich teoretyków sportu w osobach: kierownik komisji sędziowskiej – J. Błahitka, sędziowie – T. Biłostocki, W. Kozaczok, M. Tril i W. Tiholiz. W dniu 26 września 1938 r. przeprowadzono rywalizację gimnastyczną w trzech pierwszych grupach. Do zawodów zgłosiło się 44 gimnastyków z 6 gniazd. W poszczególnych grupach pierwsze miejsca zajęli: w grupie początkującej zwyciężył Pich („S-B”) – 37,5 pkt.; w grupie niższej M. Bilyk („S-B”) – 38,5 pkt.; w grupie średniej Zwonok („S-B” IV) – 38,25 pkt.

¹³ *I Krajowi Sokilski...*, dz. cyt., „Zmah”, 1938 nr 13, s. 2.

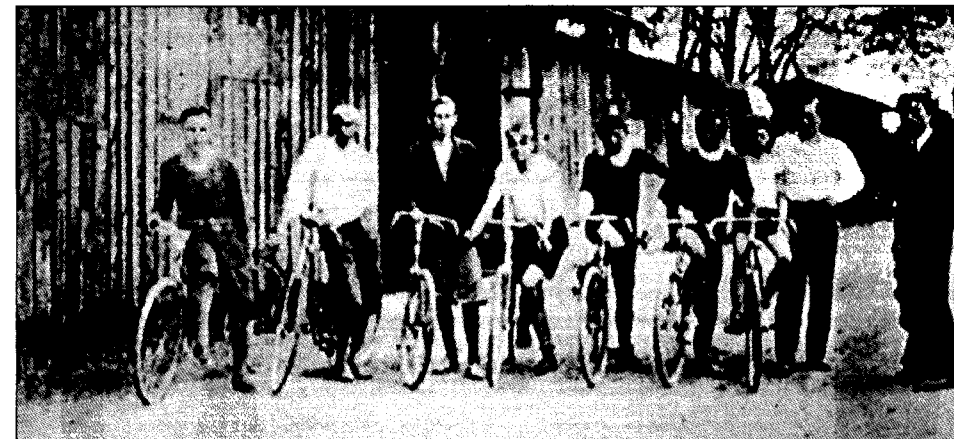
niec lat dwudziestych XX w. własną organizację sędziowską, regulamin, przepisy i punktację.

Znaczny wkład w rozwój gimnastyki w środowisku ukraińskim na terenie Przemysła wniosła działalność Ukraińskiego Klub Sportowego „Berkut” (1922). Zajęcia gimnastyków tego klubu odbywały się w sali Domu Narodowego przy ul. Kościuszki w Przemysłu. Organizowano w nim przy różnych okazjach szereg pokazów gimnastycznych. Ich poziom oddają zachowane zdjęcia pochodzące z lat 1936–1938, w których podstawową rolę odgrywał inicjator ćwiczeń gimnastycznych oraz kultury fizycznej wśród przemyskich Ukraińców ks. Julian Maćkiw¹⁴.

Poza znaczeniem sportowym, jaki miała gimnastyka, stanowiła ona przez szereg lat element wykorzystywany przez Ukraińców w masowym demonstrowaniu możliwości organizowania się narodowego ruchu sportowego, a przede wszystkim dawała szansę identyfikowania się etnicznego w państwie polskim przed 1939 r.

b. Kolarstwo

Organizacją, która jako pierwsza w środowisku ukraińskim w 1909 r. zorganizowała zawody cyklistów było UTG „Sokił-Bat’ko”. To z nim należy wiązać początki ukraińskiego kolarstwa, a ściślej – z działającą przy nim w latach 1909–1914 sekcją kolarską („nakolessnickim oddielem”). Działalność ta miała początkowo charakter rekreacyjno-turystyczny¹⁵. Niewątpliwym wpływem na rozwój ukraiń-

Fot. 217. Lwów 1929 r. Wyścig na 20 km, zbiórka przed startem we Lwowie (25-littia ST Ukraina. Lwów 1936)

¹⁴ *Ukraińskie Sportywnie Towarystwo „Berkut”* Biblioteka Archieparchijalna im. Konstantyna Czechowicza w Przemysłu. Sygn 7. *Zdjęcia*.

¹⁵ E. Żarski: *Na stałowomu koni. Mynule i teperiszcznie kołesa*. „Żyttia i Znannia”, 1935 nr 12, 361.

skiego kolarstwa miały przykłady płynące z działalności, polskich cyklistów we Lwowie, które na gruncie polskim zapoczątkowało TG „Sokół” już w 1867 r. działalnością o charakterze turystycznym¹⁶.

Po 1918 r., po ustabilizowaniu się sytuacji politycznej, wzorując się na odbywających się wyścigach kolarskich zawodników polskich klubów, Ukraińcy w wielu miastach zawiązali sekcje kolarskie. Startowali razem z Polakami w wyścigach kolarskich, które przeprowadzały polskie organizacje sportowe, a w późniejszym okresie także ukraińskie. Początkowo Ukraińcy startowali na krótkich dystansach od 15–50 km. Kolarze pokonywali odległości z miejscowości do miejscowości,

Fot. 218. Okolice Lwowa – 1937 r. Kolarze ST „Ukraina” na treningu

towarzyszyły tym imprezom tłumy mieszkańców, którzy obserwowali rywalizację sportową. W ten sposób wzrastała popularność i powszechność kolarstwa. Spośród przedstawicieli ukraińskiego kolarstwa udanie występowali w tych zawodach Osyp Zasławski oraz Seweryn Sniehurowicz (syn znanego działacza Mirosława). Dynamiczny rozwój kolarstwa w ST „Ukraina” miał miejsce szczególnie w latach 1925–1926¹⁷. W maju 1926 r., w popularnym wówczas wyścigu na trasie 45 km z Nadwórnej do Stanisławowa, O. Zasławski zajął drugie miejsce, a S. Sniehurowicz był szósty¹⁸. W kolejnym wyścigu kolarskim, jeszcze w 1926 r., na trasie Stanisławów – Nadwórna – Stanisławów (90 km), S. Sniehurowicz zajął trzecie miejsce. Jego talent w wyniku treningu rozwinął się – w 1927 r. na tra-

¹⁶ O obecności rowerzystów we Lwowie dowiadujemy się z relacji czołowego małopolskiego działacza kultury fizycznej i twórcy turystyki kolarskiej Rudolfa Wacka. Przypisuje on sprowadzenie roweru na ulice Lwowa niejakiemu Michałowi Mrozowieckiemu, który w 1867 r., przebywając na Światowej Wystawie Przemysłowej w Paryżu, zaciekawiony tym sposobem przemieszczania się kupił za 200 franków drewniany welocyped firmy Michaux. Pierwszy pojazd „samojezdny” pojawił się w Polsce około 1866 r. Jego konstruktorem i właścicielem był mieszkający w Warszawie, Edmund Perl. Szerzej o początkach cyklizmu pisze B. Tuszyński: *100 lat Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów Kolarstwa Polskiego*. Warszawa 1986, s. 15–16 i dalsze.

¹⁷ *Szcze odyn krok na szlachu do marki stołecznego klubu*. „Zmah” 1937 nr 20, s. 3.

¹⁸ O. Hajski, *Tiłowychowannia i sport*, dz. cyt., s. 380.

sie wyścigu Stanisławów – Bohorodczany (40 km) zajął drugie miejsce. Zwycięstwo natomiast odniósł na trasie Stanisławów – Niżniw (50 km). S. Sniehurowicz, obok Polaka Z. Daniela, należał w latach 1927–1934, do grona najlepszych kolarzy w województwie stanisławowskim¹⁹. Odnosił również sukcesy w imprezach organizowanych przez stowarzyszenia polskie, m.in.: w 1928 r. zwyciężył na trasie Stanisławów – Halicz – Stanisławów (50 km) oraz w Mistrzostwach Województwa Stanisławowskiego na trasie Stanisławów – Halicz – Stanisławów – Bohorodczany – Stanisławów (100 km); wygrał również puchar firmy „Ateneum” w kryterium ulicznym we Lwowie. W 1930 r. w Górskich Mistrzostwach Polski, na trasie 100 km z Krakowa do Zakopanego, zdobył trzecie miejsce. W 1930 r. zmienił zainteresowania sportowe i rozpoczął karierę w wyścigach samochodowych.

Rozwój ukraińskiego kolarstwa ściśle wiązał się z jego umasowaniem. Z liczego grona kolarzy w 1934 r., startujący w jednym z najdłuższych wówczas wyścigów kolarskich, na dystansie 150 km: Stanisławów – Horodenka – Stanisławów, zwyciężył I. Tuziak z UST „Czarnomorec”²⁰. Z inicjatywy O. Lewickiego w ST „Ukraina” we Lwowie późno, bo dopiero w 1936 r. została założona sekcja kolarska. Jej kolarze startowali w zawodach ogólnopolskich, odnosząc w nich wiele sukcesów indywidualnych i drużynowych. Kolarze ST „Ukraina” dominowali w województwie lwowskim. W serii wyścigów kolarskich, jakie odbyły się w województwie

¹⁹ Tamże, 381.

²⁰ Tamże, 382.

Fot. 219. Lwów 1937 r. uczestnicy wyścigu kolarskiego o mistrzostwo Lwowa

Fot. 220. Lwów 1937 r. Finisz w wyścigu kolarskim o mistrzostwo Lwowa

lwowskim w lipcu i sierpniu 1937 r., zdecydowany prym wiodli kolarze ST „Ukraina”, m.in.: I. Babij, D. Bucyk, Kołtućki oraz Stepaniak. Pierwszy wakacyjny wyścig kolarski zainaugurowano 11 lipca 1937 r. na dystansie 10 km pomiędzy kola-

Fot. 221. Lwów 1937 r. zespół mistrzowski kolarzy ST „Ukraina” od lewej: Stepaniak, Bucyk, Babij, junior – Łata, Hanisz, Iwaciw i Demczuk („Zmah” 1937 nr 25, s. 4)

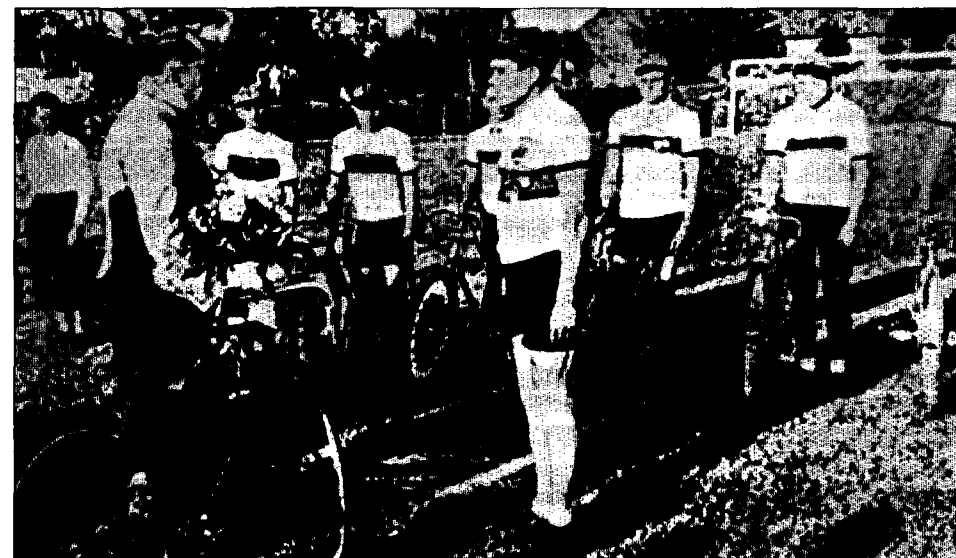
rzami „Dniestru” Drohobycz i ST „Ukraina”²¹. Drugi w kolejności pojedynek kolarski odbył się 18 lipca 1937 r. Zawodnicy ST „Ukraina” Lwów: I. Babij i D. Bucyk przyjechali pierwsi na metę w Lwowie. Wyścig liczył 100 km na trasie: Lwów – Jaworów – Lwów. Zwyciężył I. Babij, w czasie 3.03 min, lepszy był od D. Bucyka, który wyprzedził o 40 s Żelazo z „Czarnych” Lwów i E. Fedak z Lwowskiego Towarzystwa Kolarzy i Motorzystów (LTKM)²². Z uwagi na D. Bucyka (zdyskwalifikowany za przyjęcie pomarańczy od kolegi podczas jazdy), co zdaniem sprawozdawcy „Zmahu” ...*było decyzją daleko niestuszną...* W prasie negatywnie oceniono organizację wyścigu. W innym wyścigu, przeprowadzonym w dniu 1 sierpnia 1937 r., na trasie Lwów – Przemyśl – Lwów o długości 215 km, kolarze ST „Ukrainy”, dyktując tempo jazdy, odnieśli sukcesy drużynowe i indywidualne. Drugie miejsce zajął w tym wyścigu Stepaniak, którego o 2 sekundy wyprzedził kolarz „Czarnych” Lwów Żelazo, natomiast drugi zawodnik ukraiński D. Bucyk, na metę przyjechał na czwartym miejscu. W punktacji drużynowej, po raz pierwszy na tak długim dystansie, kolarze w klubowych czerwono-czarnych

²¹ *Nakołesnyky nie bojałyśia doszczu.* „Zmah”, 1937 nr 23, s. 1.

²² *Nakołesnyky Ukrainy bez konkurenciji.* „Zmah”, 1937 nr 24, s. 1.

kostiumach, zajęli drugie miejsce, za drużyną „Czarnych” Lwów, a przed LTKM i „Pogonią” Lwów. W wyścigu uczestniczyło 29 kolarzy, tylko 20 go ukończyło. W nagrodę zawodnicy ST „Ukraina” otrzymali rowery oraz srebrne żetony²³.

Jednym z najdłuższych etapów kolarskich, w którym uczestniczyli kolarze ST „Ukraina” był wyścig na trasie 220 km Lwów – Mikołajów – Stryj – Drohobycz – Sambor – Rudki – Lubin Wielki – Lwów. Kolarze walczyli o nagrody miast, przez które przejeżdżali. Ponownie kolarze ST „Ukrainy” prowadzili otwartą jazdę i wygrywali nagrody premiowe na trasie. Ostatecznie pierwszy na metę we Lwowie przyjechał Szczotka, zawodnik LKS „Czarni” Lwów²⁴. Różnice w wynikach czasowych pomiędzy zawodnikami na mecie wskazują, że końcówka jazdy

Fot. 222. 1938 r. Najlepszy kolarz ST „Ukraina” Stepaniak („Zmah” 1938 nr 44, s. 5)

²³ *Druhym i czwartym місцем лехитумуј’ся наколесныкы Украјины, в рејди Лвiв – Перемьшл – Лвiв.* „Zmah”, 1937 nr 25, s. 1.

²⁴ *2/5 sekundy za późno,* dz. cyt., s. 1; *Podjaka.* „Zmah”, 1937 nr 30, s. 2. Organizatorami wyścigu były ukraińskie kluby sportowe: ST „Watra” Drohobycz, ST „Ukraina” Lwów, ST „Dniester” Sambor oraz ST „Skała” Stryj. Nagrody dla kolarzy ufundowały następujące firmy (w tym większość firm polskich): fabryka butów Baty „Chelmek”, „Masłosojuz” Lwów, Kooperatywa „Plast” Lwów, fabryka „Centra” Poznań, firma „Sanok” z Sanoka, fabryka rowerów marki „Światowid” z Sosnowca, fabryka „Dajmon” z Starogardu, firma „Piast” z Warszawy. Firmami, które udostępniły samochody do obsługi wyścigu były: O. Lewicki i Ska, fabryka pasty „Elegant” Lwów, garbarnia „Persjana”, fabryka „Dajnom”, fabryka „Centra” z Poznania. Kolejność była następująca: 1. Szczotka LKS „Czarni” Lwów – 7.49.12,2 godz.; 2. Stepaniak ST „Ukraina” Lwów – 7.49.12,4 godz.; 3. Babij ST „Ukraina” – 7.49.12,6 godz.; 4. Huber LTKM Lwów – 7.49.12,8 godz.; 5. Opjat LTKM Lwów – 7.50.45,0 godz.

była bardzo emocjonująca, a pierwsza czwórka zawodników walczyła „ramię w ramię” do samej mety. Drugie i trzecie miejsca Ukraińców wskazują na ich wysoki poziom sportowy (średnia czasu jazdy wynosiła 30 km/godz.).

Oprócz „Sokiła-Bat’ko”, KŁK i UZS, pod koniec lat 30. dwudziestolecia międzywojennego, wiele imprez o zasięgu wojewódzkim organizowały większe kluby sportowe. Między innymi wyścig kolarski o puchar popularnego czasopisma „Diło”, zorganizowali w dniu 3 października 1937 r. działacze lwowskiego klubu: ST „Ukraina”. Trasa Lwów – Mikołajów – Lwów liczyła 75 km. W wyścigu amatorów o puchar firmy O. Stefanowicza, udział wzięło 24 kolarzy z następujących klubów: „Dniestr” Sambor (4), „Sokiła” Górka (1), „Ukrainy” Lwów (10) i „Zori” Sambor (9). Wyścig zakończył się zwycięstwem Stepana Kłaka z „Zori”, w czasie 2.24,15 godz.; 2. Łata „Ukraina” 2.28,34; 3. Jakim „Dniester” 2.28,35; 4. Iwan Kłak „Zoria” 2.33,15; 5. Kocur „Ukraina” 2.33,25; 6. Łuczeczko „Ukraina” 2.34,05²⁵. W wyścigu głównym o puchar „Diła” wystartowało 9 ukraińskich kolarzy licencjonowanych. Na mecie kolejność była następująca: 1. Stepaniak 2.59,0 godz.; 2. Babij 2.59,2; 3. Kołtucki 3.00,0; 4. Fedak 3.03,0; 5. Bucyk 3.05,2; 6. Czimbała, 7. Iwaciw. Wyścigu nie ukończyli: Szewczyk i Pik²⁶.

W wielu przypadkach, równorzędni kolarze ukraińscy podejmowali rywalizację sportową z polskimi przedstawicielami tej dyscypliny sportowej. Na przykład, w wyścigu kolarskim o zasięgu lokalnym, zorganizowanym przez polską paramilitarną organizację „Strzelec” Polmin, na trasie Drohobycz – Stryj – Pasieczna – Medyka – Drohobycz (90 km), wystartowali kolarze z dwóch ukraińskich klubów sportowych: „Dniester” Sambor i „Ukraina” Lwów (5 kolarzy) oraz kolarze polskich klubów sportowych: KPW Sambor, RKS Skole, RKS Stryj, „Skała” Stryj i „Strzelec” Polmin. Wyścig o nagrodę dyrekcji zakładów Polmin i puchar „Strzelca” wygrał Babij, reprezentujący ST „Ukraina”, w czasie 3.06,32 godz. Na drugim miejscu przyjechał Koserbo ze „Strzelca”, a na trzecim Kołtucki z „Ukrainy”. Jeden z najlepszych ukraińskich szosowców, Stepaniak, po dwóch defektach wycofał się z wyścigu na 25 km²⁷.

Nienotowane do 17 kwietnia 1938 r. sukcesy odnieśli kolarze „Ukrainy” w wewnętrznym sprawdzianie klubowym, w jeździe na czas na odcinkach 30 i 50 km, na szosie janowskiej. W jeździe na 30 km startowało 9 kolarzy, pierwszy z nich, Łata, uzyskał czas 44,39 min; 2. Lewkowicz – 45,20 min; 3. Jezerski 45,37 min. W jeździe na 50 km startowało 7 zawodników, pierwszy przyjechał Stepaniak 1.29,39 min; 2. Kołtucki – 1.29,43 min, a trzeci Babij – 1.29,43 min. Przeciętą szybkość, z jaką jechali wówczas kolarze wynosiła 30 – 35 km/godz.²⁸

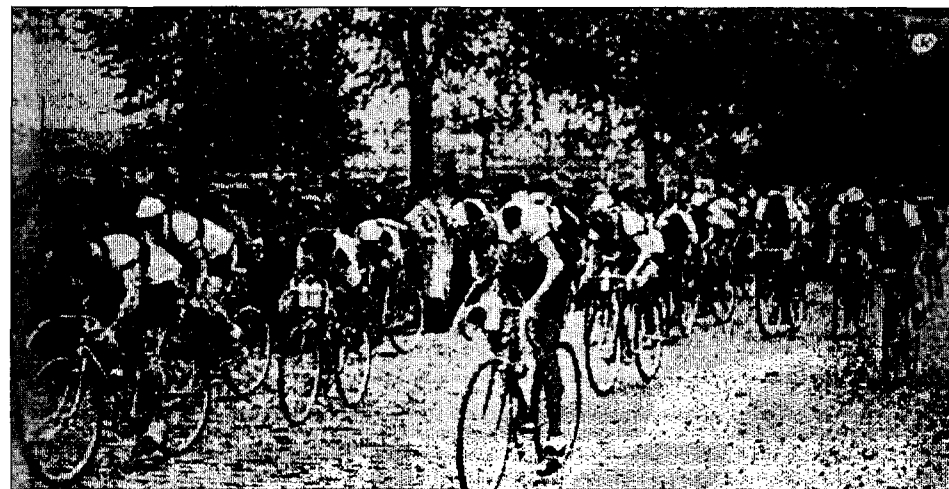
²⁵ *Welykyj nakolesnyckij bih za času „Diła”*. „Zmah”, 1937 nr 34, s. 1.

²⁶ Tamże.

²⁷ *Peremoha Babija u zmahaniach Polminu*. „Zmach”, 1937 nr 38, s. 1.

²⁸ *Nenotowanij dosi czas u Lwowi osiahnuły nakolesnyky ST „Ukraina”*. „Zmah”, 1938 nr 15, s. 4.

Poziom sportowy najlepszych kolarzy lwowskiej „Ukrainy” na tle polskich, można ocenić na podstawie udziału Stepaniaka i Babija, w wyścigu kolarskim dookoła Śląska, który odbył się 8 maja 1938 r., na trasie 115 km, z Tych przez Murcki do Katowic. Wśród 70 kolarzy Stepaniak zajął trzynaste miejsce, w czasie 3.32,07 godz. Wygrał wprawdzie z polskim faworytem mistrzostw Moczulskim (który był czternasty), jednak strata 59 sekund do zwycięzcy wyścigu, warszawiaka Karpiaka (3.31,08), nie potwierdzała wysokich notowań kolarza, jakie otrzymywał w ukraińskiej prasie. Babij w tym wyścigu zajął dwudzieste pierwsze miejsce²⁹.

Fot. 223. 1937 r. Start do wyścigu kolarskiego o mistrzostwo LOZK („Zmah” 1937 r. nr 20, s. 3)

Swoją supremację w województwie lwowskim czołowi ukraińscy kolarze potwierdzili w wyścigu o mistrzostwo tego województwa w dniu 15 maja 1938 r. Na trasie 100 km, na drodze do Horodenki, w jeździe indywidualnej na czas pierwszy do mety przyjechał Stepaniak („Ukraina” Lwów) w czasie 3.09,59 godz., drugi był Nojgebauer („Strzelec” Rožen) – 3.13, 59 godz., a trzeci zameldował się na mecie Opiat (LTKM Lwów) – 3.16,51 godz. Czwarte miejsce przypadło, drugiemu reprezentantowi „Ukrainy” Babijowi, który na metę przyjechał w czasie 3.18,32 godz., wyprzedzając jeszcze piątego zawodnika wyścigu Boruszaka ze „Strzelca” Rožen. Zawodnicy startowali do wyścigu w dwuminutowych odstępach³⁰. W ramach tych mistrzostw odbył się również wyścig na 75 km, w którym udział wzięli kolarze „Ukrainy”. Zajęli oni wtedy dalsze miejsca. Trzecim był, co uznano za

²⁹ *Różnica 59 sekund była przyczyną niezajęcia 1 miejsca przez Stepaniaka*. „Zmah”, 1938 nr 18, s. 3.

³⁰ *Stepaniak (Ukraina) dobuwaje w rekordowomu czasi mystectwo lwivśkoho wojewodstwa*. „Zmah”, 1938 nr 18, s. 2.

pewną sensacją, znany wówczas we Lwowie ukraiński bokser Lewkowicz. Na metę przyjechał za zwycięzcą, ze stratą zaledwie 0,5 s³¹.

Kolarze „Ukrainy” dyktowali warunki w wyścigu, który odbył się w dniu 7 maja 1938 r. na ulicach Lwowa, na trasie ulic: Marszałkowska, Kraszewskiego, Matejki i Mickiewicza. Kolarze po tej trasie jechali 5 okrążeń. Wśród zawodników licencjonowanych zwyciężył Babij z ST „Ukraina”, drugi był Opiat LTKM, a trzeci Fediak Nojgebauer „Strzelec” Rožen³².

Włączenie się do rywalizacji sportowej kolarzy ukraińskich oraz ich bardzo dobra sportowa postawa potwierdzone zostały w innym wyścigu kolarskim, który odbył się 16 czerwca 1938 r. Zorganizowano go pod nazwą „Memoriału Błogosławionego Pawła Oleksiwa”. Spośród reprezentantów lwowskich klubów sportowych: „Czarni”, LTKM i „Strzelca” Rožen, w wyścigu na trasie Lwów – Jaworów – Lwów, o długości 100 km, zwyciężył kolarz ST „Ukraina” Lwów 1. Babij – 3.17,00³³.

Kolarze lwowskiego ST „Ukraina” okazali się również najlepszymi w mistrzostwach Lwowskiego Okręgowego Związku Kolarskiego (LOZK) w jeździe drużynowej na czas, na dystansie 100 km. Drużyna, składająca się z czterech zawodników: Babija, Iwaciwa, Łaty i Stepianiaka, uzyskała podczas wyścigu w dniu 19 czerwca 1938 r. na trasie Lwów – Jaworów – Lwów najlepszy czas 3.10,26 godz., drugie miejsce zajęła drużyna „Czarnych” Lwów – 3.15,40 godz., a trzecie „Strzelca” Rožen – 3.29,56 godz. Oprócz tego, w jeździe drużynowej juniorów na czas, na dystansie 75 km, młodzi ukraińscy kolarze zajęli drugie miejsce, uzyskując czas 2.27,15 godz. i ulegając nieznacznie kolarzom „Czarnych”, którzy uzyskali czas 2.27,0 godz.³⁴

Jednym z najdłuższych wyścigów kolarskich, jakie zorganizowano, były zawody przeprowadzone w dniu 17 lipca 1938 r. na terenie Kresów Południowo-Wschodnich. Były to liczące 230 km zawody kolarskie na trasie Lwów – Mykołajiw – Stryj – Drohobycz – Sambor – Rudki – Lubin Wielki – Lwów. Zawodnicy walczyli o puchar dyrektora Lewickiego, prezesa „Ukrainy” Lwów³⁵. Zgodnie

³¹ Tamże. Wyniki wyścigu kolarskiego na dystansie 75 km o mistrzostwo województwa lwowskiego rozegranego 15.05.1938 r. 1. Palio „Strzelec” Rožen – 2.17,01 godz.; 2. Cwynar „Strzelec” Rožen – 2.17,05 godz.; 3. Lewkowicz ST „Ukraina” – 2.17,06 godz.

³² *Nakołosnyky „Ukrajiny” peremożciamy na wulyciach Lwowa*. „Zmah”, 1938 nr 21, s. 2.

³³ *Peremohy ukrajinijskich nakołosnykiw na wsich frontach*. „Zmah”, 1938 nr 22, s. 2.

³⁴ *Znowu peremoha. Nakołosnyky „Ukrajiny” dobowujut drużynowe mystectwo lwiwśkoho wojewidstwa*. „Zmah”, 1938 nr 22, s. 3.

³⁵ *Nakołosnyky „Ukrajiny” pered najtiazczoju proboju sezonu*. „Zmah”, 1938 nr 25, s. 3; *Czasza dyr. Lewyckiego w rukach „Ukrajiny”*. „Zmah”, 1938 nr 26, s. 2. Indywidualnie zwyciężył Stepianiak, w czasie 7.08,55 godz.; 2. Dubiel („Czarni”) – 7.18,09; 3. Stapinski („Czarni”) – 7.19,01; 4. Nojgenbauer („Strzelec” Rožen); 5. Broszak („Czarni”); 6. Opiat (LTKM); 7. Buczak, 8. Bucyk („Ukraina”); 9. Łata („Ukraina”); 10. Fedan.

z oczekiwaniami, zwycięstwo drużynowe oraz indywidualne przypadło przedstawicielom ST „Ukraina”.

Kolarz „Ukrainy” Stepianiak okazał się bezkonkurencyjny w wyścigu, jaki odbył się w dniu 7 sierpnia 1938 r., na trasie Lwów – Przemyśl – Radymno – Jaworów – Lwów (ok. 250 km). W wyścigu udział brali, oprócz kolarzy z klubów lwowskich również kolarze lubelscy³⁶. Kolarze rywalizowali ze sobą na coraz dłuższych trasach. Organizacją tego wyścigu zajmowali się działacze „Czarnych” Lwów. Pomagali również działacze sportowi z miejscowości, przez które przejeżdżali kolarze. Szczególne wyróżnienie, za poświęcony czas, wręczono Romaneczewowi, działaczowi przemyskiego UKS „Sian”³⁷.

Pod koniec sezonu 1938 r., na terenie działania Lwowskiego Okręgowego Związku Kolarskiego, zaznaczyła się dominacja drużynowa kolarzy „Ukrainy” oraz w rywalizacji indywidualnej, członka tego klubu – Stepianiaka. W zorganizowanym wyścigu, o puchar „Strzelca” ufundowany przez gen. Tokarzewskiego, na trasie Lwów – Sądowa Wisznia – Lwów, o długości 100 km zwyciężył Stepianiak, w czasie 3.12,09 godz. Drużynowo również wygrała „Ukraina”, uzyskując czas 9.57,21 godz. Wyprzedziła drużynę „Czarnych” Lwów, którzy uzyskali czas 10.08,22 godz.³⁸

Po 1935 r. w rozwój kultury fizycznej włączyły się ukraińskie firmy i przedsiębiorstwa. W 1938 r. w Złoczowie, jako jedną z pierwszych w województwie tarnopolskim, założono sekcję kolarską w UKS „Rusałka”. Jej kolarze po raz pierwszy zaprezentowali swoje umiejętności podczas wyścigu przeprowadzonego 3 lipca 1938 r., na dystansie 30 km o mistrzostwo Złoczowa. Wprawdzie jako pierwszy spośród 17 kolarzy do mety przyjechał Czerniak z Dubna (na zawody przyjechał na rowerze z Dubna – w województwie wołyńskim do Złoczowa, na dzień przed wyścigiem), w czasie 59 min, to na trzecim był Iwasiw 63 min, czwartym Banio 64,5 min, a piąty na mecie Lisko, uzyskał czas 67 min wszyscy reprezentowali z „Rusałką” Złoczów³⁹. Osiągnięcia kolarzy ST „Ukraina”, popularyzowały kolarstwo wśród Ukraińców. Powstawały nowe sekcje kolarskie, między innymi w Stanisławowie w „Prołomie”, a także „Rusałka” w Złoczowie. Właśnie kolarz „Rusałki” Czerniak, 26 września 1938 r., zwyciężył w wyścigu o nagrodę firmy „Wołyński Handel”. Uzyskał on wówczas czas 3.47,0 godz. W wyścigu tym pokonał faworyzowanego przed wyścigiem przez prasę Krcinia. Trasa wyścigu miała długość 110 km i przebiegała przez miejscowości w województwie wołyńskim z Rów-

³⁶ *Stepianiak bezkonkurencyjny. Nakołosnyckij bih Lwiw-Peremyszl-Jaworiw-Lwiw*. „Zmah”, 1938 nr 29, s. 1. Wyniki kolarskiego wyścigu przeprowadzonego na trasie 250 km w dniu 7.08.1938 r.: 1. Stepianiak ST „Ukraina” Lwów – 7.42,41 godz. 2. Stapiński LKS „Czarni” Lwów – 8.03,36 godz. 3. Tuora „Strzelec” Lublin – 8.07,36 godz.

³⁷ Tamże.

³⁸ *Stepianiak dalsze bezkonkurencyjny*. „Zmah”, 1938 nr 31, s. 2.

³⁹ *Wdalyj start nakołosnykiw UST „Rusałka”*. „Zmah”, 1938 nr 26, s. 4.

nego przez Dubno, Młyny do Równego⁴⁰. Była to jedna z niewielu imprez uogólniających sport na terenie Wołynia.

Kolarstwo swoimi wynikami zainteresowało instytucje handlowe. Jedną z nich, „Wschodni Handel” ufundowała nagrody w „Wielkim Kolarskim Wyścigu” na dystansie 100 km, jaki odbył się 5 sierpnia 1938 r. na stryjskiej drodze. Aby zwiększyć zainteresowanie oraz konkurencję dla wciąż wygrywającego Stepianiaka, zaproszono czołowych polskich kolarzy: z Lublina, Łodzi i Warszawy. Jak się spodziewano, zwyciężył Napierała z „Syreny” Warszawa. Stepianiak, jako pierwszy kolarz lwowski, zajął w tym wyścigu dopiero 7 miejsce⁴¹. Stepianiak, jako znany zawodnik, zapraszany był do udziału w większych kolarskich imprezach w Polsce. W jednej z nich, rozgrywanej 11 sierpnia 1938 r. o mistrzostwo Bydgoszczy, od-

Fot. 224. 1938 r. Prezent dla prezesa klubu O. Lewickiego od kolarzy ST „Ukraina” z wdzięczności za opiekę („Hustrowany Dodatek” do świątecznego numeru „Zmah” 1938 nr 1, s. 1)

niósł znaczny sukces, w postaci drugiego miejsca. W wyścigu, obok Stepianiaka uczestniczyli również kolarze: z Gdyni, Łodzi, Poznania, Torunia i Warszawy⁴².

Wyścig o nagrodę popularnego wśród Ukraińców czasopisma „Diło” oraz o nagrody firmy O. Stefanowicza, były kolejnymi imprezami kolarskimi zorganizowanymi w 1938 r.⁴³ Odbył się on 18 września, na trasie 90 km ze Lwowa przez Pasieczną

do Lwowa. Wyścig zgromadził na trasie 33 kolarzy. Oprócz kolarzy „Ukrainy”, w wyścigu jechali zawodnicy z „Zorzy” Lwów (10), „Sokiła” Rohatyn (1), „Łuhu” Stary Sambor (1), „Łuhu” Zapatów (1), „Rusałki” Złoczów (1)⁴⁴.

W końcówce lat międzywojennych kolarze ukraińscy próbowali swoich sił również w wyścigach torowych. W 1937 r. w trakcie „Krajowego Sokilskiego Sportowego Zlotu” we Lwowie, odbył się na bieżni 400 m wyścig kolarski na 10 000 m metodą australijską (ostatni zawodnik po każdym okrążeniu odpadał z rywalizacji). Bezkonkurencyjny okazał się wówczas Zubal, który zwyciężył w czasie 18.15,4 min⁴⁵. Kolarze TS „Ukraina” na zaproszenie LKS „Czarni” Lwów brali udział w zorganizowanych we Lwowie, 3 lipca 1938 r. wyścigach na torze. W wyścigu udział brali również przedstawiciele LTKM oraz innych sekcji kolarskich województwa lwowskiego. Najlepszych zawodników rozstawiono, dobierając do nich innych. W ten sposób utworzono grupy składające się z trzech kolarzy. Rywalizowali oni na dystansie 2,5 okrążenia (1 km). W eliminacjach najlepszy czas 1.34,0 min uzyskał jadący w pierwszej grupie Babij („Ukraina”). Zawodów nie dokończono, przerwała je ulewa⁴⁶. Kontynuowano je w dniu 8 lipca 1938 r.⁴⁷

Sposób organizowania rywalizacji kolarskiej najwidoczniej odpowiadał kolarzom ukraińskim, skoro bardzo często uczestniczyli w rywalizacji organizowanej przez lwowskie kluby cyklistów. W wyścigach na torze LKS „Czarni” 22 sierpnia 1938 r., w meczu kolarzy „Czarnych” i „Ukrainy”, w urozmaiconym programie na 1000 m, drużynowym wyścigu „amerykańskim”, w wyścigu „australijskim” oraz w wyścigu pocieszenia, zwyciężali Ukraińcy⁴⁸. Oni też zwyciężyli w punktacji końcowej.

⁴⁴ *Nakolesnyckij bih...* dz. cyt., s. 1. Wyniki wyścigu o nagrodę firmy O. Stefanowicza przeprowadzonego w dniu 18.09.1938 r. 1. Czerniak „Rusałka” Złoczów 2.19,00 godz, 2. Jezierski TS „Ukraina” Lwów – 2.19,03 godz, 3. Hanisz TS „Ukraina” Lwów (brak wyniku)

⁴⁵ *Złetit'sia sokoły*. „Zmah”, 1937 nr 31, s. 3.

⁴⁶ *Nakolesnycki zmahannia na biżni*. „Zmah”, 1938 nr 24, s. 1.

⁴⁷ *Bez należnoji taktiky – nema należnoji peremohy*. „Zmah”, 1938 nr 25, s. 1. Ostateczne wyniki jazdy na bieżni we Lwowie w dniu 8.07.1938 r.: 1000 m (z licencją) 1. Związek LKS „Czarni” Lwów 1.45,0 min, 2. Babij TS „Ukraina” Lwów – 1.45,9 min; 1000 m (dla nielicencjonowanych) 1. Petolec KS „Polonia” Lwów – 1.32,09 min, 2. Hanisz TS „Ukraina” Lwów – 1.35,13 min; 3 000 m (7,5 okrążenia dla licencjonowanych) 1. Brzechwa ST „Ukraina” Lwów – 5.05,0 min; 3 000 m (dla nielicencjonowanych) 1. Jezierski LKS „Czarni” Lwów – 5.59,0 min, 2. Dolżański TS „Ukraina” Lwów – 6.04,0 min; Wyścig australijski na dochodzenie (zawodnicy rozstawieni co 100 m) 1. Babij ST „Ukraina” Lwów – 90 m przewagi na mecie.

⁴⁸ *Babij i Stepianiak peremożciamy*. „Zmah”, 1938 nr 32, s. 2. Wyniki wyścigów na torze kolarskim LKS „Czarni” Lwów w dniu 22.08.1938: 1000 m 1. Babij ST „Ukraina” Lwów; drużynowy wyścig „amerykański” parami 1. Babij – Stepianiak TS „Ukraina” Lwów; wyścig „australijski” 1. Babij TS „Ukraina”, 2. Fedan TS „Ukraina”; wyścig pocieszenia (5 okrążeń na 2 000 m) 1. Jezierski LKS „Czarni”, 2. Kalahurka TS „Ukraina”.

⁴⁰ *Ukrajinske nakolesnyctwo lehitymujetsia nowymy osiahamy, czasa wołyńskich torhiw w rukach Czerniaka (Rusalka – Zolocziv)*. „Zmah”, 1938 nr 37, s. 4.

⁴¹ *Nakolesnyckij bih za czasu Schidnych Torhiw*. „Zmah”, 1938 nr 43, s. 2.

⁴² *Stepianiak wicemistrzem Bydgoszczy*. „Zmah”, 1938 nr 34, s. 3. Kolejność na mecie wyścigu o mistrzostwo Bydgoszczy w dniu 11.08.1938: 1. Jabłoński Toruń – 4.24,0 godz, 2. Stepianiak ST „Ukraina” – 4.26,0, 3. Zołyński Gdynia (brak czasu).

⁴³ *Nakolesnyckij bih za czasu „Diła” i f-mu O. Stefanowicza*. „Zmah”, 1938 nr 35, s. 1. Wyniki wyścigu o nagrody czasopisma „Diło”: 1. Babij – 3.01,34 godz; 2. Stepianiak, 3. Panczak, 4. Łata (brak czasu) wszyscy reprezentowali klub ST „Ukraina”. Nagrody w tym wyścigu ufundowały również: „Centrobank”, „Chrom”, „Dekoro”, „EKO”, Jarosz „Mika”, Lomaha i Dufanec „Narodna Torhowla”, „Lotos”, „Płast”, redakcja „Diła” i „Nowoho Czasu”, „Rewizyjnyj Sojuz Ukrajinskich Kooperatyw”, „Sojuznyj Bazar”, „Suspilnyj Promysl”, Szmotloha, Dumin i TOP.

Swój debiut w wyścigach na torze kolarze stanisławowskiego „Prołomu” odnotowali w dniu 25 września 1938 r., przed meczem piłkarskim z Hakoachem. Wyścig odbył się na bieżni. Zawodnicy ścigali się na dystansie 10 okrążeń. Najszybszym okazał się Menczewski, który uzyskał czas 7.45,0 min⁴⁹. Wyniki, jakie osiągnęli na tych zawodach kolarze ukraińscy, potwierdzają ich możliwości i udział w rywalizacji, o czołowe miejsca z najlepszymi zawodnikami okręgu lwowskiego.

W rozwoju kolarstwa szczególnie należy zwrócić uwagę na sukcesy czołowych zawodników ST „Ukraina”. W latach 1936–1939, zaliczali się do grona najlepszych kolarzy województwa lwowskiego. Należeli do nich przede wszystkim Mykoła Stepaniak i Oleś Babij. M. Stepaniak licznymi zwycięstwami w kolarskich imprezach zdobył sobie popularność wśród społeczeństwa ukraińskiego. Głosami swoich sympatyków zwyciężył w plebiscycie gazety „Zmah”, na najlepszego ukraińskiego sportowca 1939 r. (oprócz Stepaniaka laureatami nagrody czasopisma „Zmah” byli: Oleksandr Skocen, Iryna i Wołodymyr Kobzar, Anton Biły oraz Wołodymyr Slipko)⁵⁰. Do jego głównych osiągnięć należało zwycięstwo w mistrzostwach Bydgoszczy w 1938 r. Za swoje osiągnięcia został on nagradzany przez, m.in. UZS, LKS „Czarni” Lwów oraz organizację lwowskiego „Strzelca”⁵¹. Z sprawozdania wygłoszonego podczas walnego zebrania członków klubu w styczniu 1939 r. wykazano w sekcji kolarskiej „Ukrainy” 35 kolarzy, w tym 10 licencjonowanych i 14 kolarzy z kartą zawodniczą. Z 19 wyścigów kolarskich licencjonowanych, w których w 1938 r. uczestniczyli kolarze ST „Ukraina”, wygrano 16 razy, raz zajęli drugie i raz siódme miejsca. W niższej klasie kolarskiej (bez licencji zawodniczej) było 8 wyścigów, z których 3 wygrali kolarze ukraińscy, trzy razy zajmowali drugie miejsce i dwa razy czwarte miejsce. Razem kolarze ST „Ukraina” w 1938 r. brali udział w 27 wyścigach. Bilans ten rokował znaczne sukcesy w kolarskim sezonie 1939 r.⁵²

Prasa ukraińska w latach 1936–1939 zwracała uwagę na wysoki poziom drużyn lwowskich kolarzy ST „Ukraina” i „Zoria”, a także przedstawicieli sekcji kolarskiej „Dniestr” Sambor. Wśród kolarzy najczęściej wymieniani byli Babij, Bucyk i Stepaniak z „Ukrainy”, Stepan Kłak z „Zorii” oraz Jakim z „Dnistra” Sambor⁵³.

Mniejszy zasięg w działalności miały sekcje kolarskie innych ukraińskich klubów, np. „Podilla” z Tarnopola, w którym sekcja rozpoczęła działalność w 1937 r., a jej czołowym zawodnikiem był O. Kruk⁵⁴. Podobny poziom reprezentowała sekcja kolarska „Prołomu” Stanisławów, w którym organizowano kolarskie wyścigi

wewnątrz. W stanisławowskiej sekcji w 1938 r. trenowało 40 młodych adeptów kolarstwa⁵⁵. Kolarstwo rozwijali również członkowie „Sokiła” w Zbarażu. Jednym z członków wydziału kolarskiego tego gniazda, a także jego prezesem był dr P. Taraszczuk⁵⁶. Ukraińskie kolarstwo w okresie dwudziestolecia międzywojennego rozwijało się w formie indywidualnej i drużynowej, a rower wykorzystywano także do przemieszczania się ludności ukraińskiej w różnego rodzaju formach turystyki⁵⁷.

c. Lekkoatletyka

Początki rozwijania lekkoatletyki przez ukraińskie towarzystwa wiążą się z działalnością UTG „Sokił”, który od 1894 r., wzorując się przede wszystkim na programie sokolstwa czeskiego stosował proste elementy tej dyscypliny. Wzory czerpano również z działalności polskich stowarzyszeń działających na polu lekkoatletyki m.in.: Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (1867), Towarzystwa Zabaw Ruchowych (1905) a także pierwszych polskich klubów sportowych (1903)⁵⁸.

Fot. 225. 1914 r. Jedni z pierwszych lekkoatletów ST „Ukraina”

Początkowo dyscyplina ta rozwijana była przez Ukraińców w programie gimnastyki sokolej, a także w ćwiczeniach gimnastycznych w biegach, skokach i rzutach. W związku z jej obecnością w działalności „Sokiła” należy przypuszczać, że była dyscypliną powszechną i stosowaną we wszystkich gniazdach ukraińskich w Galicji. Popularne wówczas było uczestniczenie w konkurencjach lekkoatle-

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ R.P. Iwanczenko: *Ukrajina wid Kyja do Krawczuka: korotkyj narys istoriji ukrajinskoji der-zawnosti*. Kijów 1992, s. 47.

⁵¹ *Welykyj rik nakolesnykiw ST „Ukraina”*. „Zmah”, 1938 nr 40, s. 91.

⁵² *Uspichy...*, dz. cyt. „Zmah”, 1939 nr 3, s. 1.

⁵³ *Odnym pohladom na mynuj 1937-rik*. „Zmah” 1938 nr 1, s. 3.

⁵⁴ O. Krawczeniuk, *Ukrajinske sportowe towarystwo „Podilla”...*, dz. cyt., s. 260

⁵⁵ *Odnym...*, dz. cyt. „Zmah” 1938 nr 47, s. 3.

⁵⁶ W. Żyła, J. Sławutycz (red.): *Zbarażczyna*. Toronto 1980, s. 681

⁵⁷ E. Żarski, *Na stałowemu koni...*, dz. cyt., s. 361.

⁵⁸ T. Jurek: *Lekkoatletyka polska do 1945 roku*. [w:] B. Woltmann red: *Lekkoatletyka w Polsce 1919–1994*. Warszawa 1994, s. 13–55; S. Zaborniak, *Lekkoatletyka na ziemiach...*, dz. cyt., s. 103 i dalsze. Szerzej o rozwoju lekkoatletyki w TG „Sokół” pisze S. Zaborniak: *Lekkoatletyka w działalności TG „Sokół” w latach 1919–1939*. Rzeszów 2004, *passim*.

tycznych, piłkarzy. Jedną z pierwszych imprez lekkoatletycznych, w której uczestniczyli Ukraińcy, była przeprowadzona we Lwowie 4 października 1909 r. na boisku Towarzystwa Cyklistów i Motorzystów. Wówczas w tych zawodach uczestni-

Fot. 226. Lwów 1914 r. Stadion „Sokiła-Bat’ko” – start do biegu krótkiego

czyli przedstawiciele Uczniowskiego Sportowego Kółka z ukraińskiego akademickiego gimnazjum oraz zawodnicy „Pogoni” Lwów. Na tych zawodach uczeń III klasy C. Iwanec zajął trzecie miejsce w biegu na 100 m, a T. Czernik, uczeń klasy V, w chodzie na 3 000 m był piąty, z czasem 17.50,0 min.

Pierwszymi ukraińskimi klubowymi zawodami lekkoatletycznymi były zawody, które odbyły się w pierwszym roku działania ST „Ukraina” we Lwowie w dniu 15 października 1911 r. na stadionie „Sokiła-Bat’ko”. W programie tych zawodów znalazły się następujące konkurencje: biegi na 100 m, 1609 m (mila angielska) i 5000 m, skoki wzwyż i w dal, rzuty oszczepem i dyskiem oraz chód na 3000 m. W zawodach wystartowało 16 lekkoatletów, z następujących organizacji: „Sicz” Stryj – 2, „Sokił-Bat’ko” – 1, „Ukraina” – 8, USK Lwów – 1 oraz „Walczący Związek” – 2⁵⁹.

Wzmianki o pierwszych ukraińskich lekkoatletycznych zawodach klubowych w Przemyślu pochodzą z 1912 r. Dotyczą sprawozdania z udziału lekkoatletów „Sianowej Czajki”, w czerwcu 1912 r. w imprezie ogólnoukraińskiej, tzw. „Wielkich Sportowych Dniach” we Lwowie. Spośród przedstawicieli przemyskiego klubu wyróżniono Romana Kupczyńskiego (kl. VII), który w rzucie dyskiem, wynikiem

⁵⁹ 25-littia ST „Ukraina”..., dz. cyt., s. 80.

30,02 m, ustanowił rekord Ukraińców. Dalsze miejsce zajął Fedor Czernik (kl. VII), wynikiem – 25,32 m. Ten sam zawodnik w rzucie oszczepem, z wynikiem 34 m zajął drugie miejsce⁶⁰. Te pierwsze ukraińskie zawody lekkoatletyczne zorganizowano z inicjatywy ST „Ukraina” we Lwowie w 1912 r. Znaczący sukces odniósł, na zawodach zorganizowanych przez „Pogoń” Lwów, lekkoatleta ST „Ukraina” A. Karpinski. W biegu na 10 000 m, z czasem 39.37,4 min zajął drugie miejsce i zdobył srebrny medal⁶¹. Bardzo rozbudowany program miały zawody lekkoatletyczne, przeprowadzone 14 czerwca 1914 r. w Przemyślu, z udziałem gospodarza „Sianowej Czajki” i ST „Ukraina” ze Lwowa. Wyniki wskazują na pewien stopień przygotowania lekkoatletów. Na uwagę zasługuje zwłaszcza przygotowanie lekkoatletów „Sianowej Czajki”, jej opiekunem był wówczas nauczyciel wychowania fizycznego Talpaszczew⁶².

Tabela 28

Wyniki zawodów lekkoatletycznych. Przemyśl, 14.06.1914 r.

Konkurencja	Zawodnik	Klub	Wynik
100 m	Mycurzak	ST „Ukraina”	12,0 s
skok wzwyż z miejsca	Czmała	„Sianowa Czajka”	1,19 m
wzwyż z rozbiegu	Pierfecki	ST „Ukraina”	149 cm
W dal z miejsca	Doliński	„Sianowa Czajka”	2,93 m
trójskok z miejsca	Czmała	„Sianowa Czajka”	8,21 m
trójskok z rozbiegu	Doliński	„Sianowa Czajka”	12,40 m
kula (7,25 kg)	Doliński	„Sianowa Czajka”	9,19 m
dysk (2 kg)	Tapłasz	„Sianowa Czajka”	29,10 m
oszczep (800 g)	Tapłasz	„Sianowa Czajka”	49,0 m
skok o tyczce*	Węgrynowicz	„Sianowa Czajka”	2,38 m
skok w dal z rozbiegu	Kocaj	„Sianowa Czajka”	4,73 m
Pchnięciu kulą (5 kg)	Węgrynowicz	„Sianowa Czajka”	11,71 m

* Zawody, zapewne z powodu dużej liczby uczestników, dokończono 3 maja. Odbyły się wówczas: skok o tyczce, skok w dal z rozpędu oraz pchnięcie kulą.

Źródło: Zвіт dyrekciji ck akademicznoji gimnaziji u Lwowi za szkilnyj rik 1912/1913. Lwów 1913, s. 48.

Od tego momentu lekkoatleci ukraińscy rozpoczęli zmagania z rekordami, a lekkoatletyczne konkurencje weszły do programów wychowania fizycznego. Stosowali je również Ukraińcy w organizacjach: sokolstwa, siczy, skautingu oraz

⁶⁰ Zвіт dyrekciji ck gimnaziji z ruskoju wykladowoju mowuju w Peremyszli 1911/1912. Przemyśl 1912, s. 89; Czwertstolittia sportowoji praci (25-littia „Sianowoji Czajky”). „Hotowi”. Przemyśl, 1934 nr 25, s. 4-5.

⁶¹ Zвіт dyrekciji ck akademicznoji gimnaziji u Lwowi za szkilnyj rik 1912/1913, dz. cyt., s. 48.

⁶² Zвіт dyrekciji ck gimnaziji z ruskoju wykladowoju mowuju w Peremyszli 1913/1914. Przemyśl 1914, s. 44.

w działalności ukraińskich klubów sportowych⁶³. Zorganizowaną działalność lekkoatletyczną, w latach 1912–1918, prowadziły ukraińskie kluby: UKS Lwów, ST „Ukraina” Lwów, „Podilla” Tarnopol, „Sianowa Czajka” Przemyśl oraz „Skała” Stryj⁶⁴.

Spśród rozlicznych dyscyplin lekkoatletycznych, w okresie do I wojny światowej, największą popularnością wśród Ukraińców, cieszyły się biegi, a w szczególności biegi długie. W większości zawodów prowadzono punktację drużynową. Wywoływało to mobilizację całego zespołu w celu przygotowania się do rywalizacji. Oprócz biegów długich uprawiano, w mniejszym zakresie, inne dostępne konkurencje lekkoatletyczne. Z osiągniętych wyników, w okresie do I wojny światowej, na uwagę zasługują rekordowe wyniki: M. Talpasza („Sianowa Czajka” Przemyśl) w rzucie oszczepem 800 g – 44,30 m, R. Kupczyńskiego („Ukraina” Lwów) w rzucie dyskiem 2 kg – 31,80 m oraz w pchnięciu kulą 7,25 kg – 9,98 m, I. Węgrynowicza („Sianowa Czajka” Przemyśl) w skoku o tyczce – 2,45 m, W. Szczupakiwskiego („Ukraina” Lwów) w skoku w dal – 5,70 m oraz w skoku wzwyż – 152 cm⁶⁵.

Tabela 29

Najlepsze wyniki ukraińskich lekkoatletów (na tle polskich – w nawiasie) uzyskane do I wojny światowej (1914 r.)

Konkurencja	Zawodnik	Klub	Wynik	Rok
100 m	W. Szczupakiwski	ST „Ukraina” Lwów	11,4 s (11,1 s)	1912
400 m	W. Szczupakiwski	ST „Ukraina” Lwów	57,4 s (53,0 s)	1912
1609 m	M. Zawrotiuk	USK Lwów	5.30,0 min (4.37,1)	1910
5 000 m	A. Karpiński	ST „Ukraina” Lwów	19.39,4 min (15.08,4)	1912
10 000 m	A. Karpiński	ST „Ukraina” Lwów	39.37,4 min (35.33,4)	1912
chód 3000 m	S. Zefeny	ST „Ukraina” Lwów	17.08,0 min (15.34,1)	1912
Wzwyż	W. Szczupakiwski	ST „Ukraina” Lwów	152 cm (174)	1914
Tyczka	L. Węgrynowicz	ST „Sianowa Czajka”	2,45 m (3,21)	1914
W dal	W. Szczupakiwski	ST „Ukraina” Lwów	5,70 m (6,35)	1914
Trójskok	Dolinski	„Sianowa Czajka”	12,40 m (13,06)	1914
Kula	R. Kupczyński	ST „Ukraina” Lwów	9,98 m (11,08)	1914
Dysk	R. Kupczyński	ST „Ukraina” Lwów	31,80 m (36,73)	1914
oszczep	M. Talpasza	ST „Ukraina” Lwów	44,30 m (47,37)	1914

Źródło: Wybór wyników ukraińskich lekkoatletów z treści opracowania, wyniki lekkoatletów polskich, zob. S. Zaborniak *Lekkoatletyka...*, dz. cyt., s. 174,215, 235–247.

Osiągnięcia lekkoatletów ukraińskich na tle polskich wypadają niekorzystnie. Najbardziej zbliżone są wyniki ukraińskich lekkoatletów w rzucie dyskiem,

⁶³ „Hromadzkyj Wisnyk”. Lwów, 1923 nr 93.

⁶⁴ *Zwyt dyrekcyjji ck akademicznjji gimnaziji u Lwowi za szkolnyj rik 1912/1913*, dz. cyt., s. 48.

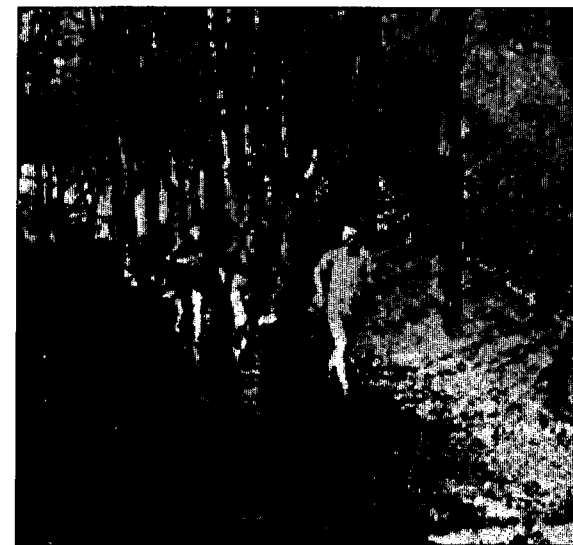
⁶⁵ „Hromadzkyj Wisnyk”. Lwów 1923, nr 93.

oszczepem oraz w biegu na 100 m. Rozwój ukraińskiej lekkoatletyki, w okresie do I wojny światowej, wywołany był dążeniem jej sympatyków, wywodzących się z grona gimnazjalistów i studentów, do wykazania się umiejętnościami sprawnościowo-technicznymi. Jej rozwój przebiegał bez uczestnictwa w rywalizacji, z małymi wyjątkami, lekkoatletów polskich oraz reprezentantów innych państw. W związku z tym, rozwój lekkoatletyki odbywał się w wąskim gronie, nie nosił znamion powszechności i popularności. Nie sprzyjało to również rozwojowi talentów i mistrzostwa sportowego. Jak wynika ze skąpych źródeł, lekkoatletykę uprawiały również kobiety.

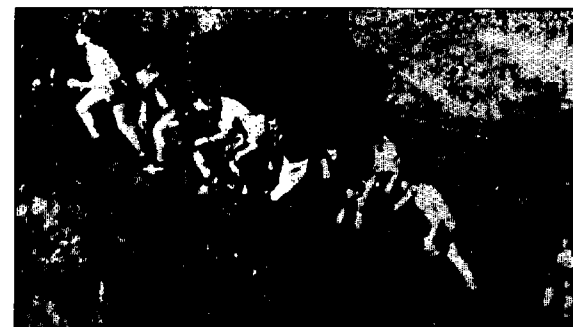
Po przerwie w życiu sportowym, wywołanej najpierw działaniami wojennymi (1914–1918), a później wojną domową (1918–1919), dopiero w 1924 r. zorganizowano pierwsze niewielkie imprezy lekkoatletyczne.

Z początku działalność sekcji lekkoatletycznych pojawiła się w strukturach dwóch organizacji, o zasięgu ogólnoukraińskim. Były to zarejestrowane w 1924 r.: Ukraiński Sportowy Związek (UZS) oraz Karpacki Narciarski Klub (KLNK). Zależność ta wynikała z rozpowszechnienia w latach 1924–1937 filii tych stowarzyszeń na terenach Kresów Wschodnich

Polski. Ilość filii UZS i KLNK, a w nich ilość sekcji lekkoatletycznych, znacznie wzrosła. Pozwalało to na funkcjonowanie, w latach 1924–1939, poza strukturami sportu polskiego współzawodnictwa sportowego lekkoatletów, działających wyłącznie w ukraińskich strukturach sportowych UZS. Pierwsze masowe zawody UZS zorganizował we Lwowie 23 maja w 1926 r. pod nazwą „Dni Ukraińskiego

Fot. 227. Lwów 1926 r. Bieg przelajowy w parku „Kajzerwald”

Fot. 228. Lwów 1926 r. W trakcie biegu przelajowego

Sportowca”. Odbływały się one później cyklicznie, co roku, aż do 1939 r. Ich regulamin podawano w prasie, na początku maja każdego roku, na tydzień przed terminem zawodów. Niektóre kluby i stowarzyszenia organizowały je według swoich możliwości, również w innych terminach. Celem tych zawodów było rozpowszechnianie idei sportowych na masową skalę, wśród ukraińskiego społeczeństwa. Zawody odbywały się prawie w każdej miejscowości, gdzie działało ukraińskie stowarzyszenie. Organizatorzy tych zawodów doбирали do programu dyscypliny i konkurencje na miarę potrzeb, wynikających z popularności i możliwości sportowych danej miejscowości. Zawody rozpoczęto ceremoniałem, podkreślającym święto sportu, z defiladą i sztandarami narodowymi oraz klubowymi. Najszerzy program konkurencji posiadała lekkoatletyka, w skład jej programu wchodziły: biegi sprinterskie na średnie i długie dystanse, bieg z przeszkodami, bieg drużynowy, chód sportowy oraz skoki i rzuty. Dużym zainteresowaniem cieszyły się również biegi sztafetowe 4 x 100 m oraz sztafety mieszane 100 + 200 + 400 + 800 m, 200 + 100 + 75 + 50 m. Piłkarze biegali w sztafecie 10 + 100 m. W Przemyślu w 1934 r., „Dzień Ukraińskiego Sportowca” nosił charakter festynu sportowego. W programie przewidziano mecz piłki nożnej, siatkówki kobiet, podnoszenie ciężarów i zawody lekkoatletyczne. W imprezie brały udział następujące ukraińskie kluby: „Step” Buszkowice, USK Dobromil, „Karmeluk” Krówniki, „Zaporożec” Niżankowce, „Łuh”, „Berkut”, „Sokił”, „Spartak” i „Wihor” z Przemyśla oraz inni⁶⁶. W zawodach lekkoatletycznych kobiety rywalizowały w biegach na 60 m i 4 x 60 m oraz w skoku w dal. Program mężczyzn, w porównaniu do kobiecego, był nieco rozszerzony i obejmował: biegi na 100 m, 800 m i 4 x 100 m, skok wzwyż oraz rzut oszczepem. Wyniki osiągnięte na tych zawodach były przeciętne. Na wyróżnienie zasługuje rezultat Matwija z Pikulic, który w rzucie oszczepem oburącz uzyskał najlepszy ukraiński wynik w 1934 r. w tej konkurencji – 71,93 m⁶⁷.

Fot. 229. Lwów 1926 r. W trakcie biegu przelajowego

nano ceremoniałem, podkreślającym święto sportu, z defiladą i sztandarami narodowymi oraz klubowymi. Najszerzy program konkurencji posiadała lekkoatletyka, w skład jej programu wchodziły: biegi sprinterskie na średnie i długie dystanse, bieg z przeszkodami, bieg drużynowy, chód sportowy oraz skoki i rzuty. Dużym zainteresowaniem cieszyły się również biegi sztafetowe 4 x 100 m oraz sztafety mieszane 100 + 200 + 400 + 800 m, 200 + 100 + 75 + 50 m. Piłkarze biegali w sztafecie 10 + 100 m. W Przemyślu w 1934 r., „Dzień Ukraińskiego Sportowca” nosił charakter festynu sportowego. W programie przewidziano mecz piłki nożnej, siatkówki kobiet, podnoszenie ciężarów i zawody lekkoatletyczne. W imprezie brały udział następujące ukraińskie kluby: „Step” Buszkowice, USK Dobromil, „Karmeluk” Krówniki, „Zaporożec” Niżankowce, „Łuh”, „Berkut”, „Sokił”, „Spartak” i „Wihor” z Przemyśla oraz inni⁶⁶. W zawodach lekkoatletycznych kobiety rywalizowały w biegach na 60 m i 4 x 60 m oraz w skoku w dal. Program mężczyzn, w porównaniu do kobiecego, był nieco rozszerzony i obejmował: biegi na 100 m, 800 m i 4 x 100 m, skok wzwyż oraz rzut oszczepem. Wyniki osiągnięte na tych zawodach były przeciętne. Na wyróżnienie zasługuje rezultat Matwija z Pikulic, który w rzucie oszczepem oburącz uzyskał najlepszy ukraiński wynik w 1934 r. w tej konkurencji – 71,93 m⁶⁷.

⁶⁶ Sport. „Ukrajński Beskid”, 1934 nr 17, s. 4.

⁶⁷ Deń Ukrajinskoho Sportowca. „Ukrajński Beskid”, 1934 nr 19, s. 4.

Impreza ta, pod koniec lat międzywojennych, przyjęła bardzo popularną formę. Jak podał tygodnik „Zmah”, w dniach 6–7 czerwca 1937 r. we Lwowie, „Dzień Ukraińskiego Sportowca” (DUS) zgromadził 450 zawodników ze wszystkich ukraińskich organizacji sportowych województwa lwowskiego oraz około 1500 widzów. Dobry poziom zaprezentowali w biegu na 2 000 m – Hawryluk i Warcaba, zawodnicy w skoku wzwyż oraz w sztafeta 4 x 200 m⁶⁸.

Tabela 30

Wyniki zawodów lekkoatletycznych. Lwów, 6–7.06.1937 r.

Konkurencja	Zawodnik	Klub	Wynik
Mężczyźni			
100 m	Banach	USSK Lwów	12,2 s
2 000 m	Hawryluk	„Czerwik” Lwów	6.01,4 min
2000 m z przeszkodami	Radko	USSK Lwów	10.47,7 min
5000 m drużynowy marsz		USSK Lwów	
4 x 200 m		USSK Lwów	1.42,0 min
skoku wzwyż	P. Rak	„Czerwik” Lwów	166 cm
trójskok	Ozeriw	USSK Lwów	12,09 m
Kobiety			
60 m	Opariwśka	USSK Lwów	9,5 s
800 m	Andrijanowicz	USSK Lwów	2.57,0 min
4 x 60 m		USSK Lwów	47,2 s
w dal	Opariwśka	USSK Lwów	4,06 m

Źródło: Deń Ukrajinskoho Sportowca. „Zmah” 1937 nr 19, s. 2.

„Dni Ukraińskiego Sportowca” były kontynuacją i miały podobny charakter jak „Zaporoskie Igrzyska”, które organizowano, poczynając od 1911 r., tradycyjnie w miesiącu październiku. Ich organizacja przetrwała do II wojny światowej⁶⁹.

Po I wojnie światowej nawiązano do tradycji „Zaporoskich Igrzysk” wznowiono je we wrześniu 1923 r. Odbłyły się na boisku „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie. W programie zawodów znalazły się konkurencje lekkoatletyczne. W kolejnych VI „Zaporoskich Igrzyskach”, które odbyły się 12–14 września 1924 r., wystartowały reprezentacje następujących klubów ukraińskich: „Ukraina”, „Rusałka”, „Zoria” i „Meta” ze Lwowa, „Buj-Tur” ze Stanisławowa, „Berkut” z Przemyśla oraz polski klub „Strzelec” z Rohatyna. Znaczną część programu igrzysk wypełniały konkurencje wytrzymałościowe (800 m, 1 500 m, 3 000 m, 5 000 m, chód sportowy 5 000 m oraz sztafeta 4 x 400 m). Lekkoatleci ukraińscy na VI Igrzyskach zanotowali szereg narodowych rekordów. Ustanowili je: na średnich dy-

⁶⁸ Deń Ukrajinskoho Sportowca. „Zmah”, 1937 nr 19, s. 2.

⁶⁹ „Sokilski Wisty”. Lwów 1935, nr 4, s. 1–35 (cały numer).

stansach W. Lewiecki z Przemyśla i E. Żarski ze Lwowa oraz w skokach I. Hudiak ze Lwowa⁷⁰.

Po I wojnie światowej, po raz pierwszy 20 maja 1925 r., we Lwowie na stadionie „Sokiła-Bat’ko”, w ramach VI „Zaporoskich Igrzysk”, odbyła się rywalizacja

Fot. 230. Lwów. Stadion „Sokiła-Bat’ko” 1936 r. – moment skoku wzwyż na zawodach lekkoatletycznych

cja ukraińskich lekkoatletek. W siedmiu konkurencjach wystartowało wówczas 27 zawodniczek, które reprezentowały utworzony z inicjatywy prof. D. Nawrockiego w 1924 r. we Lwowie, „Sportywnyj Hurtok Ukraińskich Diwczat” (SKUD). Podobne żeńskie sekcje utworzono w Przemyślu, Stryju i Kołomyi. Rekordowe wyniki na tych pierwszych kobiecych zawodach, osiągnęły: w biegu na 60 m Sytynycka – 9,2 s oraz w skoku w dal Snilik – 4,02 m⁷¹. Inne wyniki to: Kaczaliwna w skoku wzwyż – 1,20 m, Siplikiwna w pchnięciu kulą – 7,58 m, Sytynycka w rzucie oszczepem – 19,47 m, Dmytriw w rzucie dyskiem – 20,51 m⁷².

Brak jest danych związanych z wydarzeniami lekkoatletycznymi na VII, VIII i IX w kolejności „Zaporoskich Igrzyskach”, przypadających odpowiednio na 1926, 1927 i 1928 rok, nie wspominają o nich również źródła ukraińskie. Kolejne – X „Zaporoskie Igrzyska” przeprowadzono w Przemyślu, w dniach 7–8 września 1929 r. Przygotowania organizacyjne do tej imprezy, a zapewne również zastosowanie nowoczesniejszych form treningu, były powodem ustanowienia rekordów

⁷⁰ CPFAU, f. 624, op. 1, spr. 2.

⁷¹ Ukraiński „Sport”, 1925 nr 4, s. 3. „Sport” był organem prasowym UZS.

⁷² Tamże.

przez ukraińskich lekkoatletów. Wyróżniające wyniki osiągnęli wówczas: lekkoatleta „Berkuta” Przemyśl – Tadej Kozak, który ustanowił rekordy, zwyciężając w trzech konkurencjach (w biegu na 200 m – 25,0 s, w rzucie dyskiem – 34,02 m oraz w rzucie oszczepem – 47,79 m), na dystansie 1 500 m Illeczo (4.46,0 min) i E. Żarski (4.53,0 min), obaj z USK. Rekordowy czas 17.01.1 min, dobry jak na ówczesne warunki, w biegu na 5 000 m uzyskał również Swita z UKS „Berkut” Przemyśl. Bardzo dobry czas 48,6 s uzyskała sztafeta 4 x 100 m reprezentująca „Berkut” Przemyśl. Równie dobrze zaprezentowały się na tych zawodach ukraińskie lekkoatletki przemyskiego klubu „Berkut”. Ustanowiły one dwa rekordy: w sztafecie 4 x 60 m – 36,6 s oraz Jabłonowska w skoku wzwyż – 1,272 m. „Zaporoskie Igrzyska”, na przełomie lat 20. i 30., stały się największą masową imprezą, z udziałem wszystkich ukraińskich organizacji sportowych. Zawody lekkoatletyczne ujęto w system rywalizacji, a jej podsumowanie stanowiły „Zaporoskie Igrzyska”.

Podobnie jak w przypadku rozwoju polskiej lekkoatletyki, Ukraińcy upowszechniali ją poprzez biegi uliczne i przełajowe. Organizowali je przy różnych okazjach w większych miejscowościach Południowo-Wschodnich Kresów Polski. Na przykład w Przemyślu „Przemyska Wołost UZS” rozpoczęła sezon 1934 r. biegiem na przełaj. Startowały w nim, oprócz przedstawicieli ukraińskich klubów, również inne klubów powiatu przemyskiego (zob. tabela 31)⁷³.

Tabela 31

Wyniki biegu przełajowego. Przemyśl, 22.04.1934 r.

Zawodnik	Klub	Wynik
1. Medwid’	„Berkut” Przemyśl	11.44,1 min
2. Solhan	„Karmeluk” Krówniki	brak wyniku
3. Daszko	„Karmeluk” Krówniki	brak wyniku
4. Harbacz	„Dowbusz” Nehrybka	brak wyniku

Źródło: *Sport*. „Ukraińskijskyj Beskid”, 1934 nr 15, s. 4.

Innymi popularnymi i masowymi ukraińskimi zawodami w latach 30. były zawody organizowane w formie biegów sztafetowych, pod nazwą „Dzień Męskich i Kobięcych Biegów”. W jeden dzień, wyznaczony dla wszystkich miejscowości, w miesiącu wrześniu lub październiku, organizowano współzawodnictwo sztafet na różnych dystansach, dowolnie dobieranych i z różną liczbą uczestników. UZS rok 1935 r. ogłosił rokiem 10. jubileuszu „Zaporoskich Igrzysk”. Mimo przygotowań do XI „Zaporoskich Igrzysk”, do których zgłosiło się 90 ukraińskich stowarzyszeń (tyle w 1935 r. należało wówczas do systemu UZS), administracja polska nie zgodziła się na ich przeprowadzenie, zawieszając również działalność UZS⁷⁴.

⁷³ *Sport*. „Ukraińskijskyj Beskid”, 1934 nr 15, s. 4.

⁷⁴ Nie udało się znaleźć źródeł tych decyzji.

Fot. 231. Lwów. Stadion „Sokila-Bat'ka” 1936 r. Bieg na 1500 m

Okazją do organizowania zawodów lekkoatletycznych były różnego rodzaju jubileusze, w tym również klubów sportowych. W 1934 r. z okazji 25-lecia swojej działalności, zawody lekkoatletyczne w Przemyślu zorganizowała sekcja Uczniowskiego Klubu Sportowego „Sianowa Czajka”. Startowała w nich przede wszystkim młodzież szkolna⁷⁵.

Tabela 32

Wyniki zawodów lekkoatletycznych z okazji 25-lecia „Sianowej Czajki”.
Przemyśl, 13–14.09.1934 r.

Konkurencja	Zawodnik	Klasa	Wynik
100 m	Szechowicz	VII a	12,2 s
800 m	Kiszakewicz	VI a	2.28,0 min
skok wżwyż	Łoziński	VIII a	1,63 m
skok w dal	Szechowicz	VII a	4,99 m
kula	Małecki	VIII b	10,10 m
dysk	Pomirko	VII b	32,10 m
oszczep	Łoziński	VIII a	38,92 m

Punktacja końcowa klas: 1. VII a 19 pkt; 2. VIII a 12 pkt i 3. VII b 11 pkt

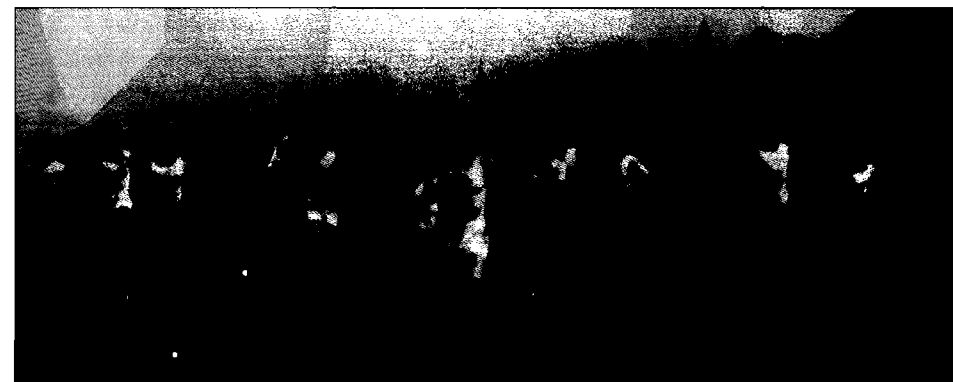
Źródło: *Sport. 25-litnij juwilej „Sianowej Czajki”...*, dz. cyt., s. 4.

Mimo wzajemnych niechęci, najlepsi Ukraińscy lekkoatleci brali udział w zawodach rangi Mistrzostw Polski. W dniach 1–2 lutego 1937 r., na odbywających

⁷⁵ *Sport. 25-litnij juwilej „Sianowej Czajki” w derżawnij gimnaziji z ukrajiniškoju mowoju w Peremyszli. „Ukrajiniškyj Beskid”, 1934 nr 40, s. 4.*

się w Przemyślu Lekkoatletycznych Halowych Mistrzostwach Polski, startował jeden z najlepszych ukraińskich sprinterów – Sławski z przemyskiego UKS „Sian”. Sławski wystąpił w biegu na 50 m mężczyzn, odpadł w ćwierćfinale, ustępując późniejszemu zwycięzcy, Popkowi z AZS Poznań (7,3 s) i drugiemu Danowskiemu⁷⁶.

Rywalizacja lekkoatletów w trakcie „Zaporoskich Igrzysk” oraz „Dni Ukraińskiego Sportowca” była nie tylko etapem rozwoju ukraińskiej lekkoatletyki, ale również ważnym czynnikiem wychowawczym, łączącym sport i wychowanie fizyczne. Zadania te wspomagane były działalnością UTG „Sokił”, stawiającego sobie za cel, podniesienie ogólnej sprawności fizycznej ćwiczących, niezbędnej m.in. dla potrzeb militarnych. Podobny program działalności realizowało w Polsce w okresie lat międzywojennych TG „Sokół”. Między innymi 17 kwietnia 1937 r. we Lwowie, „Sokił-Bat'ko” zorganizował bieg przełajowy, w którym wystartowało 95 zawodników, w tym 12 kobiet, 49 mężczyzn i 34 uczniów. Zawodnicy startowali na dystansie 1000 m. Wśród kobiet zwyciężyła Kamienecka, z gniazda „Sokił” Hołosko, w kategorii uczniów zwyciężył Hordiniński, z „Sokiła” IV we Lwowie, a wśród mężczyzn Oriszczin, z „Sokiła” III Lwów⁷⁷. W miejscowości Horodenka w dniu 25 kwietnia 1937 r. zorganizowano powiatowe biegi przełajowe. Były to

Fot. 232. Przemyśl 1936 r. Uczestnicy biegu przełajowego nad Sanem

jedne z wielu, systematycznie przeprowadzanych masowych biegów przełajowych, dostępnych dla członków ukraińskiej organizacji kultury fizycznej. W biegach przełajowych w Horodence startowali przedstawiciele z następujących klubów: KLK Tyszkiewce (12 osób), USK „Probij” Horodenka (6), KLK Czerniatin (5), KLK Serjafincy (4). W biegu na 3 500 m mężczyzn, w czasie 13;12,0 min zwyciężył Wasyl Melnychuk, biegacz klubu „Probij” Horodenka⁷⁸.

⁷⁶ *Nowi „zymowi mystci” Polszczy w lekkoatletycki. „Zmah”, 1937 nr 2, s. 4.*

⁷⁷ *Sokilskij treninhowyj bih nawprostec. „Zmah”, 1937 nr 12, s. 1.*

⁷⁸ *Horodenszczyna bihaje... „Zmah”, 1937 nr 14, s. 3.*

Liczba ukraińskich organizacji, w których uprawiano lekkoatletykę w 1937 r. znacznie wzrosła. 3 maja 1937 r. przeprowadzono w większych miastach, takich jak: Lwów, Tarnopol i Stryj, Okręgowe Lekkoatletyczne Mistrzostwa. Startowali

Fot. 233. Przemyśl 1937 r. Członkowie lekkoatletyki UKS „Berkut”

w nich lekkoatleci gniazd „sokilskich”, „Płaju” i klubów sportowych⁷⁹. We Lwowie na stadionie „Sokiła-Bat’ko” najlepszy wynik zawodów – 2.05,8 min osiągnął Hawryluk, poprawiając tym samym o 2 s poprzedni rekordowy wynik w biegu na 800 m. Wśród kobiet rekordowym rzutem popisała się Niżankowska, osiągając w konkursie rzutu dyskiem 27,30 m⁸⁰. W tym samym czasie w Tarnopolu startowało 103 lekkoatletów. Były to pierwsze lekkoatletyczne zawody w tym mieście. Startowali w nich zawodnicy sokilskich gniazd ze Zbaraża, Czernihowa i Tarnopola⁸¹. Lekkoatletyczne okręgowe mistrzostwa w Stryju zgromadziły następujące sekcje klubowe: „Pidhirja” Drohobycz, „Striła” Dulib, „Dniestr” Mykołajiw, „Skob” Niwiw, „Płaj” Stryj oraz sokilskie sekcje z: Bereżnicy, Hirnego, Oleksicz, Stryja i Zawady. Osiągnięte miejsca przeliczono na punkty. W klubowej punktacji zwyciężyła sekcja lekkoatletyczna „Płaju” – 14 pkt, 2. „Sokił” – 5 pkt, 3. „Striła” – 4 pkt⁸².

Lekkoatleci ukraińscy startowali również w drużynowych zawodach lekkoatletycznych, organizowanych przez polskie struktury Okręgowych Związków Lekkiej Atletyki. Do dużego sukcesu można zaliczyć zwycięstwo Ukraińskiego Klubu Sportowego „Sian” Przemyśl w lekkoatletycznych mistrzostwach Przemyskiego Podokręgowego Związku Lekkiej Atletyki. Zawody te były ćwierćfinałowymi eliminacjami w ramach „Pucharu” Podokręgowego Związku Lekkiej Atletyki w Przemyślu. Ukraińcy zwyciężyli lokalnego rywala „Polonię” Przemyśl – 43:41. Na uwagę zasługiwały wyniki uzyskane w biegu na 100 m: 1. Winnyćky („Sian”) – 11,9 s; 2. Hibalewicz („Sian”) – 12,1 s. W innych ćwierćfinałowych zawodach tej imprezy, HKS „Czuwaj” Przemyśl pokonał „Hagibor” – 53:25, a „Pancerni” Żurawica PTG „Sokół” Przemyśl – 49:35⁸³. Wzorem polskich lekkoatletycznych rozgrywek drużynowych i innych zawodów mistrzowskich, w dniu 26 września 1937 r. we Lwowie miało miejsce, jak określała ukraińska prasa, w jednej z najważniejszych sportowych imprez Sokile zwycięstwo nad KLK 124:115⁸⁴. W zapowiadanych zawodach spotkały się reprezentacje ze wszystkich oddziałów organizacji „Sokiła-Bat’ko” i KLK, z terenów Kresów Południowo-Wschodnich Polski. W zawodach prowadzono punktację za zajęte miejsca w konkurencjach kobiet i mężczyzn. W punktacji kobiet zwycięstwo 61:44 odniosły sokolice, a wśród mężczyzn 71:63 reprezentanci KLK. Po ostatecznym podsumowaniu sukces odniósł zespół „Sokiła” (rep. kraj) przed KLK (rep. kraj) – 124:115⁸⁵.

⁷⁹ *Zadatok na uspicz. „Zmah”*, 1937 nr 21, s. 2.

⁸⁰ Tamże. Poprawiono również rekordowe wyniki w biegach sztafetowych. Sztafeta „Płaju” 4 x 60 m kobiet w składzie: „Uńka”, „Liska”, Olenka i Marta, osiągnęła wynik 36,5 s, a sztafeta USSK 4 x 1 500 m mężczyzn – 18.08,7 min.

⁸¹ Tamże, s. 3. Program zawodów przewidywał konkurencje dla mężczyzn: 60 m, 400 m i pchnięcie kulą, a dla kobiet – 50 m, 200 m i skok w dal.

⁸² Tamże.

tyki w Przemyślu. Ukraińcy zwyciężyli lokalnego rywala „Polonię” Przemyśl – 43:41. Na uwagę zasługiwały wyniki uzyskane w biegu na 100 m: 1. Winnyćky („Sian”) – 11,9 s; 2. Hibalewicz („Sian”) – 12,1 s. W innych ćwierćfinałowych zawodach tej imprezy, HKS „Czuwaj” Przemyśl pokonał „Hagibor” – 53:25, a „Pancerni” Żurawica PTG „Sokół” Przemyśl – 49:35⁸³. Wzorem polskich lekkoatletycznych rozgrywek drużynowych i innych zawodów mistrzowskich, w dniu 26 września 1937 r. we Lwowie miało miejsce, jak określała ukraińska prasa, w jednej z najważniejszych sportowych imprez Sokile zwycięstwo nad KLK 124:115⁸⁴. W zapowiadanych zawodach spotkały się reprezentacje ze wszystkich oddziałów organizacji „Sokiła-Bat’ko” i KLK, z terenów Kresów Południowo-Wschodnich Polski. W zawodach prowadzono punktację za zajęte miejsca w konkurencjach kobiet i mężczyzn. W punktacji kobiet zwycięstwo 61:44 odniosły sokolice, a wśród mężczyzn 71:63 reprezentanci KLK. Po ostatecznym podsumowaniu sukces odniósł zespół „Sokiła” (rep. kraj) przed KLK (rep. kraj) – 124:115⁸⁵.

Tabela 33

Najlepsze lekkoatletyczne wyniki uzyskane na zawodach drużynowych „Sokił” – KLK. Lwów. 26.09.1937 r.

Konkurencja	Zawodnik	Klub	Wynik
1	2	3	4
Kobiety			
60 m	Niżankowska	KLK	9,1 s
100 m	Łozińska	„Sokił”	14,6 s
200 m	Stetkiewicz	„Sokił”	32,9 s
4 x 60 m	Tosia, Stetkiewicz, Hatum, Łozińska	„Sokił”	35,7 s R. U.
400 x 300 x 200 x 100 m wzwyż	Fatum	„Sokił”	64,6 s R. U.
w dal	Łozińska	„Sokił”	130 cm
kula	Niżankowska	KLK	4,24 m
dysk	Hojaniuk	„Sokił”	8,58 m
oszczep	Nikoliszczin	„Sokił”	25,88 m
Mężczyźni:			
100 m	O. Martynowicz	KLK	11,5 s
200 m	O. Martynowicz	KLK	24,5 s

⁸³ „Sian” siahaje po hehemoniju Peremysla w lekhoatletyci. „Zmah”, 1937 nr 32, s. 2.

⁸⁴ *Odna z najpoważniejszych sportowych imprez Sokila peremachaje KLK 124:115. „Zmah”*, 1937 nr 33, s. 1.

⁸⁵ Tamże. Obyły się następujące konkurencje, kobiety: 60 m, 100 m, 200 m, sztafety 4 x 60 m i 400+300+200+100 m, skok wzwyż, w dal, rzut kulą, dyskiem, oszczepem, a dla mężczyzn: 100 m, 200 m, 400 m, 1 500 m, 5 000 m, sztafety 4 x 100 m i 400+300+200+100 m, skok wzwyż, w dal, trójskok, rzut kulą, dyskiem i oszczepem.

1	2	3	4
400 m	Kozaczok	„Sokił”	58,5 s
1 500 m	Hawryluk	„Sokił”	4.24,2 min
5 000 m	Kraweć	KLK	17.49,8 min
4 x 100 m	O. Martynowicz, J. Martynowicz, J. Sajkewicz, Hnatenko	KLK	47,9 s R. U.
400 x 300 x 200 x 100 m wzwyż	Koczi	KLK	2.13,9 min
w dal	Martynowicz	„Sokił”	163 cm
trójskok	Koczi	KLK	6,17 m
kula	Hnatenko	KLK	12,54 m
oszczep	Pajuk	KLK	13,02 m R. U.
		„Sokił”	44,87 m

Źródło: *Oдна z najpoważniejszych sportowych imprez, Sokił..., dz. cyt., s. 1.*

Pod koniec sezonu lekkoatletycznego 1937 r., na stadionie „Sokiła-Bat’ko” odbyły się lekkoatletyczne zawody w 5-boju (200 m, 1 500 m, w dal, dysk, oszczep). Spośród 9 zawodników zgłoszonych do rywalizacji zwyciężył Kurowicki, repre-

Fot. 234. Lwów 1937 r. Lekkoatleci przemyskiej „Sianowej Czajki” na stadionie „Sokiła-Bat’ko” z prof. E. Lubowiczem

zentujący stryjskiego „Sokiła”, który osiągnął w poszczególnych konkurencjach następujące wyniki: 200 m – 25,1 s, 1 500 m – 5.23,2 min, w dal – 6,19 m, dysk – 28,27 m, oszczep – 40,05 m. Za osiągnięte wyniki zgromadził 2253,5 pkt. Podczas

tych zawodów odbył się również bieg na 10 000 m, w którym zwyciężył Stepan Dobrianski z „Płaju”, w czasie 35.55,0 min, poprawiając o 35 s ukraiński rekord⁸⁶. Podobnie jak w przypadku lekkoatletów polskich, Ukraińcy kończyli sezon biegami przełajowymi, które organizowano w formie mistrzostw powiatów lub odpowiednich oddziałów „Sokiła-Bat’ko”, KLK i innych organizacji.

Fot. 235. Lwów 1930 r. Lekkoatletyczna drużyna UKS „Berkut” na pamiątkowym zdjęciu po zwycięstwie w krajowych zawodach we Lwowie w 1930 r.

Bieg przełajowy zorganizowany we Lwowie 14 listopada 1937 r. zgromadził 41 zawodników, którzy mimo niesprzyjającej pogody w komplecie ukończyli rywalizację na dystansie 1 800 m. Kolejność w tym biegu była następująca: zwyciężył Filwarkiw, w czasie 5.53,5min, drugi był Bezechlibny – 5.54,0 min, a na trzeci przybiegł Hut – 5.55,3 min. Natomiast kolejny bieg przełajowy zorganizował KLK we Lwowie, 25 listopada 1937 r. W biegu tym zwyciężył Warcaba, w słabym czasie 15.00,4 min; 2. Stebelński; 3. Jurij Sokołowski⁸⁷.

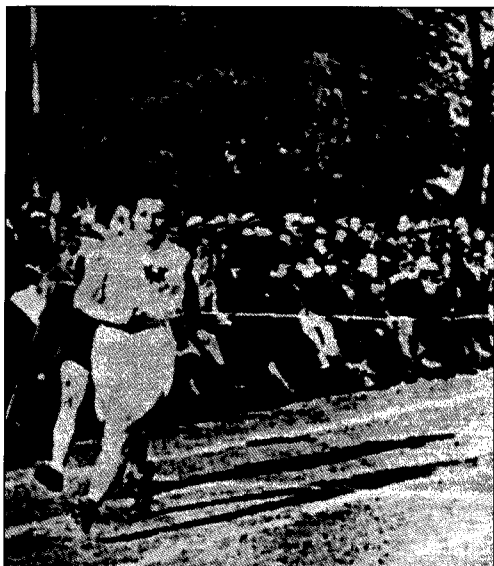
Po raz pierwszy w historii ukraińskiej lekkoatletyki, 10 października 1937 r., zorganizowano bieg maratoński, na dystansie 42 192 m, na trasie Skole – Stryj. W biegu wystartowało zaledwie 4 zawodników, spośród których zwycięzcą został Jurij Sawczak („Płaj” Stryj), w czasie 3.19,03 godz., drugi był Mykoła Matwijczuk (USSK Lwów) – 3.21,02 godz., a na miejscu trzecim Andrij Stefuranczin („Sokił” Kociew). Biegu nie ukończył Sokołowski z USSK Lwów⁸⁸.

⁸⁶ *Ostannij akord naszoji lehkoatletyki. „Zmah”, 1937 nr 35, s. 1.*

⁸⁷ *Ostannij osinnij akord. „Zmah”, 1937 nr 40, s. 1.*

⁸⁸ *Roste nasza potuha. Perszuyi ukraińskij maratonskij bih. „Zmah”, 1937 nr 36, s. 3.*

Na rozpoczęcie zimowego sezonu 11–12 grudnia 1937 r., zawodnicy „Sianu” uczestniczyli w lekkoatletycznych zawodach halowych w Przemyślu. Wielokrotnie w przemyskiej hali odbywały się „Zimowe” Mistrzostwa Polskiego Związku Lekkiej Atletyki. Największą niespodziankę sprawił Wojtowicz z przemyskiego „Sianu”, który przechodząc wysokość 175 cm, poprawił ukraiński rekord w skoku wzwyż⁸⁹. Poza lekkoatletami „Sianu”, w zawodach udział wzięli zawodnicy „Czuwaju” i „Polonii” Przemyśl. W programie zawodów odbyły się jeszcze: bieg na

Fot. 236. Lwów 1938 r. Prekursorka lwowskiej żeńskiej lekkiej atletyki Nizankowska zawodniczka KLK podczas zawodów z okazji „Dni Ukraińskiego Sportowca” na stadionie „Sokił-Bat’ko” („Zmah” 1938 nr 45, s. 3)

śród lekkoatletów ukraińskich klubów, sukcesy w tych zawodach odnieśli: drugi w konkursie skoku wzwyż – Wojtowicz (169 cm) oraz drugi w biegu na 1000 m Sendzik (3.01.4 min), obaj z UKS „Sian” Przemyśl⁹¹. Pozostałe wyniki prezentuje tabela 34.

Indywidualne i drużynowe osiągnięcia ukraińskich lekkoatletów w roku 1937 r., podsumowano, ogłaszając rekordowe wyniki w czasopiśmie „Zmah”, na początku

⁸⁹ *Wpaw nowyj ukrajinskij rekord.* „Zmah”, 1937 nr 45, s. 1.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ *Krajowi lehkoatletyczni zmahannia u Peremyszskij hali.* „Zmah”, 1938 nr 3, s. 2. Wyniki lekkoatletów ukraińskich startujących w Zimowych Mistrzostwach LOZLA w Przemyślu 23.01.1938 r. 1000 m 1. Kucharski LKS „Pogoń” Lwów – 2.51,8 min, 2. Sendzik UKS „Sian” Przemyśl – 3.01,4 min; wzwyż 1. Niemiec LKS „Pogoń” Lwów – 173 cm, 2. Wojtowicz UKS „Sian” – 169 cm.

60 m, w którym zwyciężył Sendiak („Czuwaj”) czasem 6,4 s, skok w dal, w którym zwyciężył Tutek („Czuwaj”) wynikiem 6,09 m oraz sztafeta 3 x 800 m⁹⁰.

Lekkoatleci ukraińskich klubów startowali również w Zimowych Halowych Mistrzostwach Lwowskiego Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki (LOZLA), które zorganizowano 23 stycznia 1938 r., w przemyskiej hali. W zawodach startowało wielu lekkoatletów z sekcji klubowych, działających na terenach trzech województw Południowo-Wschodniej Polski. Lekkoatletyka wśród mieszkańców Przemyśla wzbudzała spore zainteresowanie, skoro zawody przyciągnęły około 1000 widzów. Odbyły się wówczas: biegi na 50 m, 1000 m, 50 m ppł., 4 x 50 m, 3 x 800 m, skok wzwyż, w dal, o tyczce i trójskok. Spo-

1938 r. W podsumowaniu wartości sportowej sekcji klubowych zastosowano wówczas punktację za zajęte miejsca w zawodach, 1 miejsce – 6 pkt, 2 miejsce – 5 pkt, itd. do szóstego miejsca, za które przydzielano 1 pkt. Na podstawie przyjętej klasyfikacji kobiet i mężczyzn, w punktacji drużynowej pierwsze miejsca zajęły lekkoatletki (169 pkt) i lekkoatleci (222 pkt) ze Lwowa⁹².

Tabela 34

Podsumowanie współzawodnictwa ukraińskich sekcji lekkoatletycznych za sezon 1937 r.

Punktacja środowisk			
Mężczyźni		Kobiety	
1. Lwów	222 pkt	1. Lwów	169 pkt
2. Stryj	70 pkt	2. Kołomyja	42 pkt
3. Kołomyja	39 pkt	3. Przemyśl	11 pkt
4. Przemyśl	10 pkt	4. Pohutyń	8 pkt
5. Pohutyń	8 pkt	5. Śniatyń	5 pkt
Razem punktacja środowisk, indywidualna kobiet i mężczyzn			
1. Lwów	391 pkt		
2. Kołomyja	81 pkt		
3. Stryj	74 pkt		
4. Przemyśl	42 pkt		
5. Pohutyń	18 pkt		
6. Kutry	12 pkt		
Punktacja sekcji klubowych			
Mężczyźni		Kobiety	
1. USSK Lwów	107 pkt	1. „Płaj” Lwów	42 pkt
2. „Sokił” Stryj	68 pkt	2. „Sokił-Bat’ko” Lwów	41 pkt
3. K.LK Lwów	54 pkt	3. K.LK Lwów	39 pkt
4. „Sokił-Bat’ko” Lwów	32 pkt	4. „Sokił” Kołomyja	37 pkt
5. „Sian” Przemyśl	30 pkt	5. USSK Lwów	35 pkt
6. „Sokił” Kołomyja	29 pkt	6. „Sokił” Przemyśl	27 pkt
7. „Czernik” Lwów	27 pkt		
Razem sekcje klubowe (kobiety i mężczyźni)			
1. USSK Lwów	142 pkt		
2. K.LK Lwów	93 pkt		
3. „Sokił-Bat’ko”	73 pkt		
4. „Sokił” Stryj	68 pkt		
5. „Sokił” Kołomyja”	66 pkt		
6. „Płaj” Lwów	42 pkt		
7. „Sian” Przemyśl	30 pkt		
8. „Czernik” Lwów	27 pkt		

Źródło: *Ukrajńska lehkoatletyka...*, dz. cyt., s. 3.

⁹² *Ukrajńska lehkoatletyka. Najkraszczci seredowyszczia i towarystwa.* „Zmah”, 1938 nr 8, s. 3.

Z podsumowania punktacji osiągnięć lekkoatletycznych w 1937 r., wyraźnie widać supremację lekkoatletyki z ukraińskiego środowiska lwowskiego. Poza Lwowem, wśród sekcji klubowych wyróżniały się drugie miejsca zajęte przez lekkoatletów ze Stryja, a wśród kobiet lekkoatletki z Kołomyi. W punktacji na najlepszą sekcję lekkoatletyczną, wśród mężczyzn pierwsze miejsce zajął UZSK Lwów, a wśród kobiet sekcja „Płaj” Lwów. W łącznej punktacji kobiet i mężczyzn, na trzech pierwszych miejscach znalazły się lwowskie sekcje lekkoatletyczne: na pierwszym UZSK, na drugim KKK i na trzecim „Sokił-Bat’ko”.

Fot. 237. Najlepsza ukraińska lekkoatletka w latach 1919–1939 Orysia Kobzar podczas skoku w dal (tamże)

W tym samym dniu, co i bieg przełajowy „Orłów” – 17 kwietnia 1938 r. we Lwowie 200 reprezentantów organizacji sokilskich wystartowało w biegach przełajowych. Otwarcie tych zawodów było uroczyste. W wystąpieniach podkreślano jubileusz 70-lecia ukraińskiej organizacji kulturalno-oświatowej „Proswita”. Na starcie, wśród uczestników biegów, wystartowały 33 kobiety i 68 juniorów. „Soki-

⁹³ Komunikat. *Wesnianyj bih nawprostec remisnyczo-robotnychozi ta torhowelnoji molodi u Lwowi*. „Zmah”, 1938 nr 12, s. 5.

⁹⁴ *Wesnianyj lit „Orliw”*. „Zmah”, 1938 nr 15, s. 2. Wyniki biegów przełajowych członków „Orła” przeprowadzonych w Pasiecznej k. Lwowa w dniu 10.04.1938 r. seniorzy 2 500 m 1. Kozariw – 9.13,8 min, 2. Klimowicz – 9.14,0 min, 3. Rapko – 9.16,0 min, 4. Jaciucha – 9.23,0 min, 5. Sulrzynski – 9.32,0 min, 6. Biezchlibny – 9.32,1 min; juniorzy 1 500 m 1. Fufu – 4.48,0 min, 2. Iwasyk – 4.56,0 min, 3. Czepiło – 5.01,0 min, 5. Lewoczko – 5.01,1 min, 6. Wiwczariwski – 5.09,0 min, 6. Olijnik – 5.11,0 min.

ła” reprezentowało 158 biegaczy, „Orła” – 23, a z KKK uczestniczyło 19 osób. Rywalizację na trasie wytyczonej wokół boiska „Sokiła-Bat’ko”, oglądało około 300 osób⁹⁵. W zawodach tych, których rangę podniósł obchodzony jubileusz „Proswity” (wśród gości zawody oglądali wszyscy członkowie zarządu „Proswity”, z jej przewodniczącym drem Iwanem Brikowim), zabrakło przedstawicieli innych ukraińskich stowarzyszeń, m.in. dobrze już wówczas rozwiniętych klubowych sekcji lekkoatletycznych.

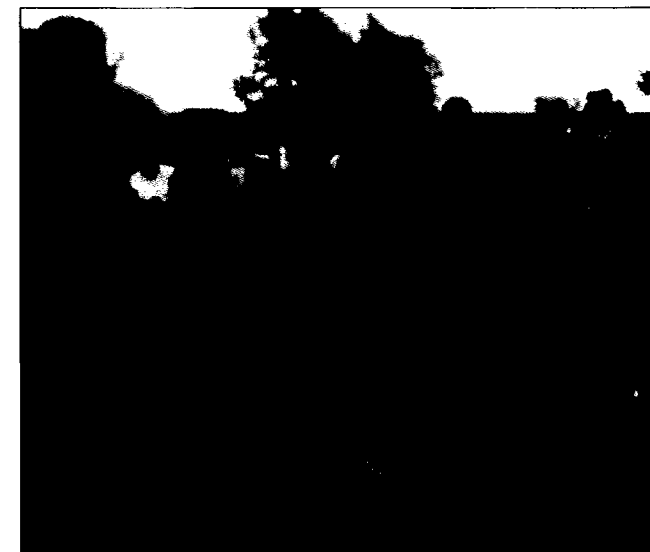
Z okazji 70-lecia działalności „Proswity”, w dniu 8 maja 1938 r., zorganizowano również zawody lekkoatletyczne⁹⁶ w Przemyślu. Były to biegi przełajowe pod hasłem „Sokił – Proswiti”. Zawody miały uroczystą oprawę, do zawodników przemawiał, m.in. prezes przemyskiej „Proswity”, dr Chrobak. W biegu na 2 000 m mężczyzn, spośród 32 zgłoszonych zawodników zwyciężył M. Pielech z Małkowic,

⁹⁵ 200 *zmahunok i zmahuniw na starti*. „Zmah”, 1938 nr 15, s. 2. W poszczególnych konkurencjach zwycięstwa odnieśli: w biegu na 500 m kobiet – Stefa „Sokił” IV w czasie 2,25,0 min; w biegu 3 000 m mężczyzn – Hawryluk KKK w czasie 9.10,0 min; a wśród juniorów na dystansie 1000 m – Fur „Sokił” IV w czasie 4.18,0 min.

⁹⁶ Zawody te miały odbyć się w kwietniu, lecz wówczas musiano je przełożyć na inny termin. z uwagi na leżący śnieg. „Zmah”, 1938 nr 18, s. 3.

Fot. 238. Finisz biegu na 100 m podczas „Igrzysk Zaporoskich”

Fot. 239. Stadion „Sokiła-Bat’ko”. Pchnięcie kulą na masowych zawodach lekkoatletycznych „Zaporoskie Igrzyska”

Fot. 240. Jedna z najlepszych ukraińskich drużyn lekkoatletycznych ze Stryja, na czele z rekordzistą Sztindoju (100 m – 11,0 s) („Zmah” 1937 nr 22, s. 2)

Fot. 241. 1938 r. Przemysł zwycięstwo Sławskiego UTS „Sian” nad zawodnikami „Polonii” i „Czuwaju” Przemysł podczas mistrzostw Przemysła w lekkoatletyce („Zmah” 1938 nr 1, s. 4)

ników, z „Sokiła” Hołosko Wielkie koło kobiece. Na starcie zabrakło przedstawicieli „Sokiła” V Zamarstynów i „Sokiła VI Kleparów. Z KLK zgłosiło się jedynie 2 zawodników⁹⁸.

⁹⁷ Nowi talenty na owydi. Sokilskij bih nawprostec w Peremyszli. „Zmah”, 1938 nr 18, s. 3.

⁹⁸ Spilnymy zusyllamy do mety. 120 zmahuniw na starti sokilskich bihiw nawprostec. „Zmah”, 1938 nr 18, s. 1.

w czasie 7.20,0 min, drugie miejsce zajął Radio z Krównik, a trzecie Harabacz z Nehrybki. Wśród kobiet, które rywalizowały na dystansie 1000 m, zwyciężyła Zofia Pielech z Małkowiec, w czasie 3.10,0 min, drugie miejsce C. Mykyta z Krównik, a trzecie Ityk z Małkowiec. Oprócz zainteresowanych imprezą działaczy i zawodników, na zawody nie przyszło zbyt wielu sympatyków lekkoatletyki⁹⁷.

Wzorem polskiego systemu masowych biegów narodowych, lekkoatleci ukraińscy początek sezonu 1938 r. rozpoczęli udziałem w biegach przełajowych. Organizatorem jednej z imprez w biegu na przełaj, w dniu 15 maja, była Sportowa Sekcja „Sokiła-Bat’ko”. Dodatkową trudnością były sztuczne przeszkody, celowo ustawione na trasach biegowych. W biegach wystartowało 120 zawodników (w tym 108 mężczyzn), w tym z „Sokiła-Bat’ko”, z 16 kół – 48 zawodników, z „Sokiła” II, z 2 kół – 6 zawodników, z „Sokiła” III, z 6 kół – 18 zawodników, „Sokiła” IV, z 11 kół – 33 zawod-

Tabela 35

Wyniki biegów drużynowych. Lwów, 15.05.1938 r.

Klub	Skład drużyny	Wynik
kobiety – 500 m i 5 przeszkód		
1. „Sokił” Hołosko Wlk.	T. Kamienecka, I. Milnik, M. Czuchraj	2.38,0 min
2. „Sokił” III	Stefa, Hanka, Orysia	2.45,0 min
3. „Sokił-Bat’ko”	Natałka, Handzia, Iwanka	2.46,0 min
mężczyźni – 800 m i 14 przeszkód		
1. „Sokił-Bat’ko” koło I	O. Walczik, O. Kozaczok, J. Sokołowski	5.35,5 min
2. „Sokił-Bat’ko” koło IV	Kusiuk, Fesołowicz, Kipiečki	5.37,0 min
3. „Sokił-Bat’ko” koło V	E. Mazaj, M. Liszaj, O. Hreczka	5.40,0 min
juniorzy – 600 m i 9 przeszkód		
1. „Sokił” IV	Lowa, Sirko, Korol	3.12,5 min
2. „Sokił-Bat’ko”	Wsewołod, Lisij, Lew	3.30,0 min
3. „Sokił-Bat’ko”	Bomba, Dumdum, Ozina	3.41,0 min

Źródło: *Spilnymy zusyllamy do mety...*, dz. cyt., s. 1.

„Sokile” biegi zorganizowane na terenach obok stadionu „Sokiła-Bat’ko”, zgromadziły około 300 widzów, mimo iż w tym samym czasie odbywał się mecz piłki nożnej „Ukrainy”. Działacze oddziałów terenowych „Sokiła” zorganizowały w tym samym terminie podobne biegi, prezentuje je tabela 36⁹⁹.

Tabela 36

Wykaz miejscowości i liczba reprezentantów biorących udział w masowych biegach przełajowych „Sokiła” w dniu 15 maja 1938 r.

Miejscowość	Liczba startujących	Liczba kobiet w ogólnej liczbie startujących
1	2	3
Berbisz	86	30
Błudniki	35	
Buczacz	21	5
Ciszki	30	10
Kosów Huculski	20	
Krówniki	31	11
Łanach k. Serca	28	
Zachodów	56	
Łubianki Niżne	47	
Małkowiec	30	
Mszanice	13	
Olesko	17	8
Sądowa Wisznia	30	13
Skorodnica	25	

⁹⁹ Hołosiatsia mista i sela. Biły z pereszkodami w kraju. „Zmah”, 1938 nr 19, s. 5.

1	2	3
Stary Ropień	20	8
Szedebrizce	38	10
Śniatyń	28	
Tarnopol	13	7
Tryczyńca	28	8
Zbaraż	41	7
Złoczów	14	9

Źródło: *Hołosiatsia mista i sela...*, dz. cyt., s. 5.

W podsumowaniu akcji „Sokiła”, w masowych biegach uczestniczyło, łącznie z zawodami przełajowymi „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie, około 1000 członków „Sokiła”, w tym 300 kobiet. Sezon lekkoatletyczny 1938 r. rozpoczęto zawodami wewnętrznymi, w dniu 29 maja i 2 czerwca, na stadionie „Sokiła-Bat’ko”, w których wystąpili zawodnicy „Sokiła” i KLK.

Tabela 37

Zawody wewnętrzne rozpoczynające sezon lekkoatletyczny 1938 r. (29 maja i 2 czerwca)

„Sokił-Bat’ko”			KLK		
Mężczyźni					
Konkurencja	Zawodnik	Wynik	Konkurencja	Zawodnik	Wynik
100 m	Grabeć	12,1 s	100 m	Martynowicz	12,6 s
200 m	Sokołowski	25,2 s	400 m	Hawryluk	57,3 s
1 500 m	Sokołowski	4.35,2 min	1 500 m	Hawryluk	4.24,0 min
4 x 60 m		29,5 s	5 000 m	Dobrianski	17.41,8 min
wzwyż	Litwinko	164,5 cm	wzwyż	Rak	153 cm
tyczka	Hołowa	3,02 m			
w dal	Grabowec	5,66 m	w dal	Rak	6,00 m
trójskok	Hołowa	11,66 m	trójskok	Szerstiło	12,11 m
kula	Hołowa	10,60 m	kula	Hnatiejko	11,49 m
dysk	Hołowa	33,12 m	dysk	Hnatiejko	35,10 m
oszczep	Hołowa	42,83 m	oszczep	Hnatiejko	40,70 m
Kobiety					
60 m	Stetkewicz	9,2 s	60 m	Opriszko	8,6 s
4 x 60 m		39,0 s			
w dal	Stetkewicz	4,00 m	w dal	Opriszko	4,21 m
kula	Kapustiak	7,14 m	kula	Toroska	6,69 m
			dysk	Zarinok	22 m
			oszczep	Nikoliszyn	19 m

Źródło: *Dobryj start lekkoatletów Sokiła i KLK*. „Zmah”, 1938 nr 21, s. 3.

Oceniając wyniki osiągnięte podczas tych zawodów, można zauważyć ich poprawę na tle tych, które uzyskano w 1937 r. Odbiegały jednak znacznie od wyników lekkoatletów polskich uzyskiwanych w tym samym czasie.

Znaczny postęp lekkoatletów ukraińskich był widoczny na okręgowych zawodach lekkoatletycznych, które przeprowadzono we Lwowie, 11–13 czerwca 1938 r., na stadionie „Sokiła-Bat’ko”. W zawodach tych poprawiono 6 najlepszych wyników ukraińskich.

Tabela 38

Wyniki lekkoatletycznych zawodów. Lwów, 11–13.06.1938 r.

Konkurencja	Zawodnik	Wynik	Klub
Mężczyźni			
100 m	Martynowicz	12,12 s	KLK Lwów
200 m	Martynowicz	24,8 s	KLK Lwów
400 m	Sokołowski	56,6 s	R.U. KLK Lwów
1 500 m	Hawryluk	4.27,7 min	KLK Lwów
5 000 m	Warcaba	16.58,7 min	„Sokił” Lwów
4 x 100 m		48,0 s	KLK Lwów
3 x 1000 m	Slipko, Ribaczek, Hawryluk	8.34,3 min	R.U. KLK Lwów
wzwyż	Warcaba	156 cm	„Sokił” Lwów
tyczka	Hołowa	2,83 m	„Sokił” Lwów
w dal	Ozerin	6,24 m	„Sokił” Lwów
trójskok	Szerstiło	12,60 m	KLK Lwów
kula	Hnatenko	11,30 m	
dysk	Hnatenko	34,10 m	
oszczep	Czehut		45,34 m
Kobiety			
60 m	Kobzar	8,4 s.	„Sokił” Lwów
100 m	Kobzar	14,3 s.	„Sokił” Lwów
200 m	Kobzar	28,7 s.	R.U. „Sokił” Lwów
4 x 75 m		45,5 s.	KLK Lwów
wzwyż	Kobzar	136 cm	R.U. „Sokił” Lwów
w dal	Kobzar	5.04,5 m	R.U. „Sokił” Lwów
kula	Kobzar	8,36 m	R.U. „Sokił” Lwów
dysk	Kobzar	21,30 m	„Sokił” Lwów
oszczep	Nikoliszin	21,35 m	KLK Lwów

Źródło: *Ukrajńska lekkoatletyka lehitumujetsia szczoraz kraszczymy Osiahamy. Szist nowych rekordów pry porożnych i parterach. Kobzariwna herojem dnia na Okružnych Lekhoatletycznych Zmahanniach u Lwovi*. „Zmah”, 1938 nr 22, s. 1. R.U. – rekord ukraiński

Na uwagę zasługuje postawa lekkoatletki Kobzar z „Sokiła” Lwów, która na tych zawodach poprawiła cztery najlepsze wyniki ukraińskie (200 m, wzwyż, w dal, kula) oraz zwyciężyła w kolejnych trzech konkurencjach. Wśród mężczyzn

na wyróżnienie zasługuje wynik na 400 m Sokołowskiego – 56,6 s. Ponadto zestaw konkurencji, jakie znalazły się w programie zawodów, wskazuje na postęp organizacyjny stowarzyszeń ukraińskich.

Pod koniec roku szkolnego i akademickiego we Lwowie, w dniach 6 czerwca studenci, a 8 i 10 czerwca 1938 r. gimnazjaliści startowali w zawodach lekkoatletycznych. Program zawodów był zawężony do dwóch konkurencji biegowych:

Fot. 242. 1939 r. Święto Wychowania Fizycznego – Nazar i Darka w trakcie zmiany sztafetowej 4 x 60 m („Zmah 1939 nr 3, s. 3)

Fot. 243. 1939 r. Od lewej Darka i Marta Nankonieczna – lekkoatletki KLK po treningu na stadionie „Sokiła-Batko” (tamże)

100 m i 1 500 m oraz konkurencji technicznych: skok wzwyż i w dal, rzuty oszczepem i dyskiem oraz pchnięcie kulą¹⁰⁰.

Z udziałem przedstawicieli KLK, „Orła” oraz „Sokiła”, we Lwowie na stadionie „Sokiła-Bat’ko” 19 czerwca 1938 r. przeprowadzono zawody lekkoatletyczne pod hasłem „Sportowcy dla Proswity”. Poprawiono wówczas rekordowe ukraińskie wyniki: w biegu sztafetowym kobiet, na dystansie 4 x 60 m, sztafeta „Sokiła” uzyskała czas 35,2 s oraz w biegu sztafety szwedzkiej 400 + 300 + 200 + 100 m mężczyzn, zespół KLK uzyskał czas 2.10,9 min¹⁰¹.

Organizacja „Orły”, która opiekowała się sportem ukraińskiej młodzieży robotniczo-rzemieślniczej, organizowała dla młodych imprezy sportowe. W programie, oprócz gier sportowych i gimnastyki, obowiązkowo odbywały się zawody

¹⁰⁰ *Lekkoatletyczni zmagania studentów wysokich szkół; Znamenyti wyslidy himnazijnych uczniw „Zmah”, 1938 nr 22, s. 2.*

¹⁰¹ *300 ruchowyki i zmahuniw na płaszczi „Sokoła-Bat’ka”. „Zmah”, 1938 nr 22, s. 3.*

lekkoatletyczne. Na pierwszych mistrzostwach lwowskiego okręgu „Orłów”, które odbyły się 2 października 1938 r. we Lwowie, startowało 9 kół „Orłów” ze Lwowa i okolicy, razem 90 osób. W organizacji imprezy pomagali seminarzyści wraz ze swoimi nauczycielami¹⁰². Zawodom towarzyszyły przemówienia, wciągano sztandar oraz odśpiewywano hymn państwowy. W omawianym okresie na terenach polskich działalność masową w zakresie lekkoatletyki prowadziły, oprócz ukraińskiego „Sokiła” i „Kamieniari”¹⁰³, również stowarzyszenia mniejszości narodowych: niemieckiego Turnerstwa (D.T.) i żydowskiego „Makkabi”. Najlepsze wyniki kobiet i mężczyzn zamieszczono w tabelach 39–42¹⁰⁴.

Tabela 39

Rekordowe wyniki osiągnięte przez lekkoatletów ukraińskich, do 1939 r.

Konkurencja	Zawodnik	Klub	Wynik	Data i miejsce
1	2	3	4	5
Mężczyźni				
100 m	O. Martynowicz	KLK Lwów	11,1 s	28.06.1936 Lwów
200 m	O. Martynowicz	KLK	23,8 s	
400 m	Sokołowski II	„Sokił-Bat’ko”	55,2 s	
800 m	M. Gawryluk	KLK Lwów	2.05,8 min	6.09.1936 Lwów
1 500 m	M. Gawryluk	KLK Lwów	4.17,1 min	
3 000 m	Warcaba	„Sokił-Bat’ko”	9.28,0 min	28.08.1936 Lwów
5 000 m	Warcaba	„Sokił-Bat’ko”	16.34,6 min	1.06.1936 Lwów
10 000 m	Warcaba	„Sokił-Bat’ko”	35.28,4 min	
4 x 100 m		KLK	46,9 s	27.09.1935 Stryj
4 x 200 m		USSK Lwów	1.42,0 min	
400+300+200+100 m		KLK Lwów	2.10,9 min	19.06.1938 Lwów
10 x 100 m		USSK Lwów	2.04,8 min	29.10.1932 Lwów
3 x 1000 m		„Płaj” Stryj	8.34,6 min	1.10.1934 Lwów
110 m ppł	T. Kozak	„Berkut” Przemyśl	20,0 s	11.10.1931 Przemyśl
1000 m chód	E. Żarski		5.00,1 min	1925 Lwów
2 000 m chód	E. Żarski		11.02,4 min	1925 Lwów
3 000 m chód	A. Zełeny		17.08,0 min	1912 Lwów
15 km chód	E. Żarski		1.29,49 godz.	1924 Lwów
wzwyż	A. Koczyj	„Dowbusz” Kołomyja	1,69 m	6.09.1936 Lwów
wzwyż z miejsca	B. Burak	„Berkut” Przemyśl	1,22 m	24.06.1934 Przemyśl

¹⁰² *Perszi okružni sportowi zmahannia „Orliw”. „Zmah”, 1938 nr 37, s. 2.* Wyniki jakie osiągnęli lekkoatletci: 100 m – 13,0 s Stachurski (Małe Seminarium); 800 m – 2.24,0 min Jaworński (Zniesienie); 1 500 m – 4.51,9 min Olijnik Zniesienie; 4 x 100 m – 54,8 s Małe Seminarium; wzwyż – 1,49 m Stachurski; w dal – 5,33 m Stachurski; kula – 9,10 m Szmir Bratatiw.

¹⁰³ *Pierwszy Walny Zjazd Towarzystwa „Orły”. „SN”, 1939 nr 1–2, s. 118.*

¹⁰⁴ *H. Laskiewicz: Robotnicza kultura fizyczna w Polsce w latach 1919–1939, Sport Robotniczy s. 152, 154–155.*

1	2	3	4	5
tyczka	L. Szczerbinski	USSK Lwów	3,215 m	9.06.1935 Lwów
w dal	Bojczyk	Ukr. Gimn. Łuck	6,44 m	
w dal z miejsca	M. Zachariw	USSK Lwów	2,855 m	15.09.1935 Lwów
trójskok	Hłowa	„Sokił-Bat’ko”	12,83 m	
kula	I. Krul	USSK Lwów	12,68 m	17.09.1933 Lwów
kula oburącz	I. Krul	USSK Lwów	24,19 m	17.09.1933 Lwów
dysk	W. Semeniuk	„Sokił-Bat’ko”	39,135 m	
dysk oburącz	I. Krul	„Sokił-Klepariw”	62,67 m	31.10.1932 Lwów
oszczep	W. Semeniuk	„Sokił-Bat’ko”	50,41 m	1.09.1934 Lwów
oszczep oburącz	D. Berezowski	USSK Lwów	83,19 m	9.09.1934 Lwów
pięciobój	W. Semeniuk	„Sokił-Bat’ko”	2867,4 pkt	23.09.1934 Lwów
Kobiety				
60 m	I. Kobzar	„Płaj” Lwów	8,2 s	4.08.1935 Lwów
100 m	I. Kobzar	„S-B” Lwów	13,7 s	
200 m	I. Kobzar	„S-B” Lwów	28,7 s	
800 m	M. Pawzianok	„Tryzub” Lwów	2.49,1 min	1.09.1934 Lwów
4 x 60 m		„Sokił-Bat’ko”	35,2 s	19.06.1938 Lwów
4 x 75 m		„Płaj” Lwów	44,0 s	7.10.1934 Lwów
4 x 100 m		„Płaj” Lwów	1.01,9 min	6.09.1936 Lwów
4 x 200 m		„Płaj” Lwów	2.08,6 min	15.09.1935 Lwów
200+100		„Płaj” Lwów	1.05,0 min	31.10.1936 Lwów
+75+50 m				
wzwyż	I. Kobzar	„S-B” Lwów	1,40 m	
w dal	I. Kobzar	„Płaj” Lwów	5,04 m	
kula	Czajkiwska	„Płaj” Lwów	9,74 m	15.09.1935 Lwów
kula oburącz	Niżankowska	„Striła” Lwów	15,53 m	17.09.1933 Lwów
dysk	Hryciwa	„Sokił” Przemyśl	27,75 m	
dysk oburącz	O. Nestor	„Meta” Lwów	47,21 m	18.09.1932 Lwów
oszczep	Hojniuk	„Sokił” Kałusz	26,85 m	
oszczep L+P	I. Nikołyszyn	„Sokił” Kołomyja	35,10 m	12.06.1936 Kołomyja
trójbój	Niżankowska	„Striła” Lwów	70,5 pkt	29.10.1933 Lwów
pięciobój	Picziwna	„Sokił” Stryj	231,69 pkt	22.10.1933 Lwów

Źródło: *Padajut’ rekordy jak spili owoczi. Bilans rekordiw*. „Zmah”, 1937 nr 34, s. 5; T. Czornij: *Najkraszezi ukrajinski lehkoatlety 1937 r.* „Zmah”, 1938 nr 4, s. 5; „Zmah”, 1938 nr 5, s. 7; T. Czornij: *Najkraszezi ukrajinski lehkoatlety 1937 r.* „Zmah”, 1938 nr 6, s. 3; O. Waceba, *Narys z istoriji...*, dz. cyt., s. 192–193; *Ukrajinska lehkoatletyka w 1938 r.* „Zmah”, 1938 nr 45, s. 3; „Zmah”, 1939 nr 1, s. 2; „Zmah”, 1939 nr 2, s. 4; „Zmah” nr 3, s. 3.

Lekkoatletyka dzięki działaniom upowszechniającym w „Sokile-Bat’ko” i innych ukraińskich organizacjach sportowych rozpowszechniła się. Wykształcił się zauważalny podział na grupę zawodników specjalizujących się w poszczególnych konkurencjach oraz amatorów, biorących sporadycznie udział w zawodach lekkoatletycznych. Dowodzą tego wyniki, jakie osiągnięto w ramach IV Krajowych Sokilskich Sportowych Igrzyskach, które odbyły się we Lwowie 10–11 września

1938 r.¹⁰⁵ Obok słabych amatorskich osiągnięć, pojawiło się wiele wyników świadczących o dobrym przygotowaniu ukraińskich lekkoatletów. Oprócz zawodów mistrzowskich oraz różnego rodzaju imprez okazjonalnych, lekkoatletykę rozwijano również podczas meczy międzymiastowych oraz międzyklubowych. Ukraińska prasa informowała o mającym odbyć się w dniu 25 września 1938 r. meczu reprezentacji „Sokiła” z KLK¹⁰⁶. Obie organizacje w swoich składach posiadały najlepszych ukraińskich lekkoatletów. Zapowiadało się na wiele pojedynków, które mogły dostarczyć, oprócz sportowych emocji, również ukraińskich lekkoatletycznych rekordów. Ostatecznie nie doszło do tych zawodów, z uwagi na sprzeciw PUWFIPW we Lwowie¹⁰⁷.

Tabela 40
Wyniki lekkoatletycznych zawodów w ramach IV Krajowych Sokilskich Sportowych Igrzysk. Lwów, 10–11.09.1938 r.

Konkurencja	Zawodnik	Wynik	Klub
Mężczyźni			
100 m	Danuski	12,1 s	Stanisławów
200 m	Obuchiwski	25,2 s	Trembowla
400 m	Sokołowski	55,2 s UR	„Sokił-Bat’ko”
800 m	Sokołowski	2.09,8 min	„Sokił-Bat’ko”
1 500 m	Zelezniak	4.36,2 min	„Sokił-Bat’ko”
5 000 m	Warcaba	17.12,4 min	„Sokił-Bat’ko”
4 x 100 m		49,6 s	
400+300+200+100 m		2.51,2 min	„Sokił-Bat’ko”
wzwyż	Wójtowicz	1,67 m	„Sian” Przemyśl
w dal	Czechut	6,05 m	„Sokił-Bat’ko”
trójskok	Hołowa	11,96 m	„Sokił” III Lwów
kula	Semeniuk	12,12 m	„Sokił-Bat’ko”
dysk	Semeniuk	28,36 m	„Sokił-Bat’ko”
oszczep	Czechut	45,33 m	„Sokił-Bat’ko”
Kobiety			
60 m	Kobzar	8,7 s	„Sokił-Bat’ko”
100 m	Zaczekewicz	15,7 s	
200 m	Kobzar	30,2 s	„Sokił-Bat’ko”
800 m	Kaczmar-Hnatkowicz	2.54,0 min	„Sokił”
4 x 60 m		36,9 s	„Sokił-Bat’ko”
200+100+75+60 m		1.10,8 min	„Sokił-Bat’ko”
wzwyż	Kobzar	1,37 m	„Sokił-Bat’ko”
w dal	Kobzar	4,75 m	„Sokił-Bat’ko”
kula	Kapustiak	8,36 m	„Sokił” III Lwów
dysk	Kobzar	23,35 m	„Sokił-Bat’ko”
oszczep	Zaczekewicz	20,21 m	„Sokił-Bat’ko”

Źródło: *Lekkoatlety Sokoliw na starti...*, dz. cyt., s. 2.

¹⁰⁵ *Lekkoatlety Sokoliw na starti*. „Zmah”, 1938 nr 34, s. 2.

¹⁰⁶ *Sokił – KLK*. „Zmah”, 1938 nr 35, s. 5.

¹⁰⁷ *Sokił – KLK*. „Zmah”, 1938 nr 36, s. 2.

Doszło natomiast do meczu lekkoatletycznego Tarnopol – Zbaraż. Odbył się 2 października 1938 r. w Tarnopolu. Zwycięstwo odnieśli lekkoatleci gospodarzy 138:58. Ciekawostką zawodów była bieżnia, na której startowali zawodnicy, ponieważ miała 160 m obwodu. Zawodnicy biegnący na 1 500 m musieli pokonać 9 okrążeń¹⁰⁸.

Fot. 244. 1939 r. Pchnięcie kulą w wykonaniu Nazar obok na swoją kolejkę oczekuje Darka, („Zmah” 1939 nr 3, s. 3)

Lekkoatletyka w działalności „sokółów” była formą sprawdzianu przygotowania sprawnościowego. W gniazdach sokilskich dwa razy w roku, wiosną i jesienią, przeprowadzano wewnętrzne zawody lekkoatletyczne. Pod koniec października 1938 r. w większości gniazd odbyły się zawody lekkoatletyczne. W programie znalazły się biegi na 100 m i 1000 m oraz skoki wzwyż i w dal. W niektórych gniazdach, do programu zawodów włączano konkurencje pchnięcia kulą, rzutu dyskiem i oszczepem. W zawodach brało udział od 12 do 40 kobiet i mężczyzn¹⁰⁹.

W podsumowaniu można stwierdzić, iż w II Rzeczypospolitej, lekkoatletyka ukraińska rozwijała się w klubach sportowych, w stowarzyszeniach o charakterze masowym, takich jak: „Sokół-Bat’ko”, „Płast”, „Sicz” (wiejska i miejska), „Łuh”, „Kamieniari”, „Orzeł” oraz w organizacjach o pro-

filu oświatowym. Ćwiczenia lekkoatletyczne znalazły się w programach szkolnych szkół podstawowych, średnich oraz wyższych. Poziom wyników lekkoatletów ukraińskich na pewno odbiegał od wyników uzyskanych przez lekkoatletów polskich. Zauważyć jednak można stałe rozszerzanie zasięgu lekkoatletyki, jak również jej stały postęp, w zakresie poziomu uzyskiwanych wyników, wskazujący na jej rozwój wśród społeczeństwa ukraińskiego.

Poziom lekkoatletek „Sokiła” a w przypadku mężczyzn „Sokiła” i „Kamieniari”, na tle wyników przedstawicieli organizacji polskich i innych mniejszości narodowych, jakie osiągnęli w latach 1921–1939 prezentują poniższe tabele.

¹⁰⁸ Ternopil’skij „Sokil” dobuwaje mandrynu czasu 1938 r. „Zmah”, 1938 nr 38, s. 3.

¹⁰⁹ Sokilska chronika. „Zmah”, 1938 nr 40, s. 5.

Tabela 41

Najlepsze wyniki lekkoatletyczne kobiet wg masowych organizacji kultury fizycznej (wyfuszczono najlepsze wyniki uzyskane w Polsce, w latach 1921–1939)

Konkurencja	ZRSS	CZ ROS	PPW	„Sokół”	„Strzelec”	„Makkabi”	D.T.	„Sokół”
60 m	8,2	8,9	9,0	8,8	8,3	–	–	9,0
100 m	13,5	15,2	–	14,4	–	13,8	13,2	–
200 m	28,9	31,0	–	30,1	29,8	28,4	28,9	–
4 x 100 m	56,8	–	–	–	57,2	57,5	55,6	–
w dal	5,26	4,40	4,09	4,50	4,88	4,61	4,92	4,01
wzwyż	1,40	1,15	1,23	1,40	1,36	1,32	1,40	1,19
kula	9,36	7,89	8,23	9,55	9,76	9,61	9,82	7,75
dysk	30,73	25,46	–	26,13	30,4	25,50	30,02	–
oszczep	28,40	20,62	–	–	24,34	22,89	26,91	18,44

Źródło: H. Laskiewicz, *Robotnicza kultura fizyczna...*, dz. cyt., s. 152.

Tabela 42

Najlepsze wyniki lekkoatletyczne mężczyzn wg masowych organizacji kultury fizycznej (wyfuszczono najlepsze wyniki uzyskane w Polsce w latach 1921–1939)

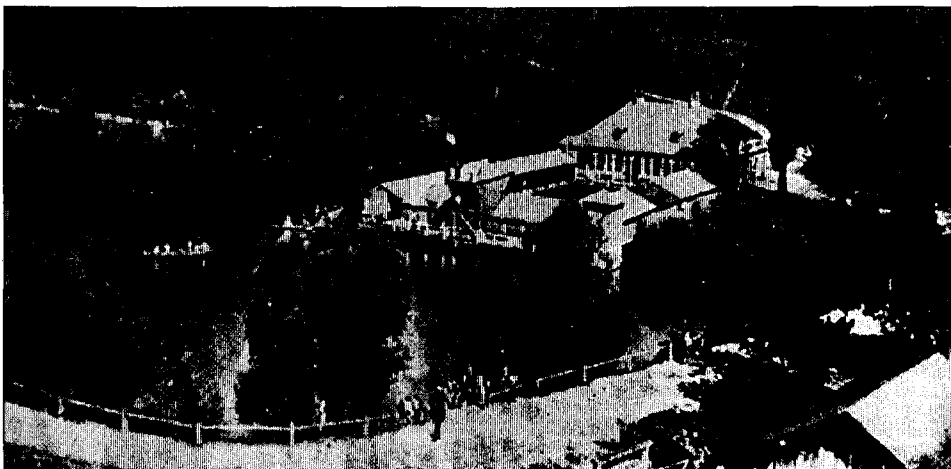
Konkurencja	ZRSS	CZROS	Kamieniari	KPW	PPW	„Sokół”	„Strzelec”	„Makkabi”	D.T.	„Sokół”
100 m	11,4	12,0	11,2	11,2	10,9	11,2	11,3	11,0	12,0	–
200 m	23,8	–	–	–	–	24,0	–	23,4	23,6	25,5
400 m	53,3	56,2	–	52,8	57,0	–	–	55,4	53,6	–
800 m	1,59,2	–	2.16,0	–	–	2.06,5	2.04,3	–	2.07,9	–
1500 m	4.14,4	4.35,0	–	4.11,5	–	4.23,5	4.18,1	–	4.35,2	4.56,1
3000 m	9.34,8	9.58,0	–	–	9.28,0	–	9.03,2	–	9.57,0	–
4 x 100	45,4	49,8	–	–	–	45,6	46,5	49,4	47,3	46,6
4 x 400	3.47,0	–	–	–	–	–	3.49,2	3.59,5	–	–
w dal	6,60	5,90	5,26	6,68	5,98	6,63	6,54	6,27	6,46	6,45
wzwyż	1,70	1,55	1,40	1,75	1,62	1,60	1,70	1,65	1,70	1,58
tyczka	3,10	2,60	–	–	–	3,30	2,95	3,02	3,13	–
kula	12,65	13,67	10,95	12,11	12,56	13,88	12,41	11,27	12,69	10,43
dysk	38,04	30,53	–	–	–	45,02	38,56	33,03	41,65	29,41
oszczep	49,38	41,57	–	–	–	43,46	52,32	37,74	48,01	43,52

Źródło: H. Laskiewicz, *Robotnicza kultura fizyczna...*, dz. cyt., s. 154–155.

d. Pływanie

Wiadomości o prowadzeniu nauki pływania, wśród młodzieży ukraińskiej, pochodzą sprzed I wojny światowej i wiążą się z prowadzeniem zajęć w przemysłowej „Sianowej Czajce”. Pierwsze zawody pływackie przeprowadzono 15–16 września 1923 r. we Lwowie, na podmiejskim stawie „Świtęz”, gdzie wyznaczono dystanse do przepłynięcia. Na dystansie 100 m stylem dowolnym zwyciężył

w czasie 1.54,07 min Roman Szuchewicz¹¹⁰, późniejszy działacz na rzecz rozwoju pływania wśród Ukraińców we Lwowie. Podczas V Zaporoskich Igrzysk w 1924 r. podzielono startujących na grupy wiekowe: juniorów i seniorów. Juniorzy pływali

Fot. 245. Staw pelczyński pod Lwowem – w latach międzywojennych miejsce rozgrywania latem zawodów pływackich, a zimą hokeja

na dystansie 50 m, wśród nich wyróżnili się: L. Cehelński i R. Szuchewicz. Wśród seniorów pływających na dystansie 100 m, najlepszym pod nieobecność R. Szuchewicza okazał się O. Gronski z „Berkuta” Przemyśl. W okresie międzywojennym zapoczątkowany został wśród społeczeństwa ukraińskiego rozwój sportów wodnych. Początek pływania w formie sportowej związany jest z programem IV letnich Zaporoskich Igrzysk, przeprowadzonych w 1923 r. Do programu tych zawodów wprowadzono po raz pierwszy, od czasów Kozaczyzny, współzawodnictwo w pływaniu¹¹¹. Startujący uczestnicy nauczyli się pływać we własnym zakresie.

Po powołaniu „Referatu Pływania”, przy działającym od 1925 r. we Lwowie Ukraińskim Sportowym Sojuszu, stworzono struktury sportowe tej dyscypliny. Przeprowadzono kursy sędziowskie, propagowano wydawnictwo, zapoznające z regulaminem sportowym w zakresie zawodów, a także przeprowadzano szkolenia dla instruktorów pływania z lwowskich klubów¹¹². Z Zaporoskich Igrzysk wyodrębniono, jako oddzielną dyscyplinę, pływanie. 12 września 1926 r. przeprowa-

¹¹⁰ A. Chojnowski: *Ukraina*, Warszawa 1997, s. 233. Roman Szuchewicz (1907–1950) – wyróżniał się jako działacz nacjonalistyczny oraz uczestnik walk zbrojnych we Lwowie i na Kresach Wschodnich, w latach 1918–1919. Dowódca ukraińskiego batalionu „Nachtigall” w 1941 r. Dowódca UPA (1943–1950).

¹¹¹ „Hotowi”, 1935 nr 8, s. 4.

¹¹² *Sportowa Rada Ukraińskiego Związku Sportowego (1925–1935)*. CPHAU, f. 624, op. 1, spr. 1. s. 9–11.

dzono zawody wyłącznie w pływaniu, na których po raz pierwszy rywalizowały kobiety¹¹³.

W latach 1930–1933 zawody pływackie we Lwowie zdominowali zawodnicy: Wołodmyr Slipko – przedstawiciel „Płastu”, który m.in. 29 października 1930 r. uzyskał rekordowy czas – 1.35,0 min na dystansie 100 m stylem dowolnym oraz bracia Wołodmyr i Tadej Jurczuki z „Dniestru” Zaleszczyki (woj. tarnopolskie), którzy na mistrzostwach Lwowa w 1931 r. zdobyli, obok innych zawodników USSK, pierwsze miejsca. Liczącymi się pływakami w tym okresie byli: W. Slipko, J. Szuchewicz, a także B. Sławewski. Wysoki poziom pływaków ukraińskich na przełomie lat 20. i 30.

Fot. 246. Przemyśl 1937 r. Sekcja pływacka UKS „Berkut” nad Sanem w Przemyślu

dwudziestolecia międzywojennego był związany z popularyzacją i umasowieniem pływania oraz wykorzystaniem naturalnych akwenów wodnych w postaci rzek, jezior i stawów w miejscowościach: Lwów, Przemyśl, Stanisławów i Stryj. Brak kadry szkoleniowej był główną przeszkodą w większym postępie sportowym. Od 1933 r. (wyłączając Lwów), w innych miastach Kresów Wschodnich zaznaczył się spadek zainteresowania pływaniem. We Lwowie, ponowny wzrost zainteresowania pływaniem wzbudziła oddana do użytku kryta pływalnia. Do organizatorów zawodów pływackich należy zaliczyć, oprócz „Sokiła-Bat’ko” i UZS, Karpackij Leszczetarśkij Klub¹¹⁴.

¹¹³ „Hotowi”, 1935 nr 8, s. 4–5. Na wyróżnienie zasługiwały najlepsze ukraińskie wyniki zwycięzców: Baczyńskiego, na dystansie 100 m stylem dowolnym – 1.45,02 min, Mameczka, na dystansie 100 m stylem klasycznym – 1.57,6 min oraz sztafety USSK 4 x 50 m – 3.26,6 min. Wśród kobiet najlepsza okazała się Pankiewiczówna, która zwyciężyła na dystansie 50 m stylem dowolnym – 1.27,6 min.

¹¹⁴ *Rostemo*. „Zmah”, 1937 nr 22, s. 4.

KLK był organizatorem szeregu imprez pływackich, w których startowali nie tylko jego członkowie. W dniu 10 czerwca 1937 r. przeprowadził zawody, na których osiągnięto szereg dobrych wyników. W programie zawodów, obok rywalizacji seniorów, znalazły się także konkurencje pływackie dla juniorów. Na zakończenie zawodów odbył się mecz piłki wodnej pomiędzy KLK a „Czernikiem” zakończony zwycięstwem tego ostatniego zespołu 4:3¹¹⁵. Kolejne zorganizowane przez to towarzystwo zawody, w dniach 26–28 czerwca 1937 r., zgromadziły większość trenujących ukraińskich pływaków. W zawodach, na 11 konkurencji, w 9 poprawiono ukraińskie rekordy. Poza narzekaniem na brak dobrych trenerów, podkreślano dobre przygotowanie zawodników. Zarówno program konkurencji, jak i uzyskane wyniki, wskazują na dobre przygotowanie się do zawodów. Inną ciekawostką zawodów pływackich było to, że zorganizował je KLK (Karpacki Narciarski Klub).

Tabela 43

Najlepsze rekordowe osiągnięcia w zawodach pływackich KLK, Lwów, 26–28.06.1937 r.

Konkurencja	Zawodnik	Wynik	Klub
Mężczyźni			
200 m styl dowolny	Bojko	2.59,8 min	KLK
400 m styl dowolny	Bojko	6.46,2 min	KLK
800 m styl dowolny	Slipko	1.33,5 min	„Czernik” Lwów
1 500 m styl dowolny	Walko	28.59,6 min	
200 m styl klasyczny	Slipko	3.31,7 min	„Czernik” Lwów
400 m styl klasyczny	Slipko	7.33,2 min	„Czernik” Lwów
200 m delfin	Stachiw	4.42,8 min	KLK
4 x 50 m		2.31,4 min	KLK
4 x 100 m		14.20,3 min	KLK
Kobiety			
100 m	Rożankowskaja	1.56,9 min	KLK

Źródło: *Rostemo*, dz. cyt., s. 4.

W innych miejscowościach pływano przede wszystkim na akwenach otwartych. W dniu 18 sierpnia 1937 r., z inicjatywy „Sokiła” Zbaraż, odbyło się Rejono-

¹¹⁵ *Wistajemo nowych rekordystiw*. „Zmah” 1937 nr 20, s. 1. W zorganizowanych przez filię KLK zawodach pływackich 10.06.1937 r. osiągnięto następujące wyniki: 100 m stylem klasycznym – Karpiak 1.50,7 min; 200 m styl dowolny – B. Slawecki 3.04,7 min; 50 m stylem dowolnym juniorów – Wołoszyn 46,5 s; 100 m styl grzbietowy – Peljuszczak 1.56,5 min; 3x50 m styl zmiennym juniorów – KLK w składzie Tracz, Oleś, Wołoszyn 2.50,5; 100 m stylem dowolnym – Slawecki 1.19,7 min; 5x50 m stylem dowolnym KLK w składzie: Senczyna, Rybaczek, Paluszczak, Bojko, Slawecki 3.17,5 min; 3 x 100 m stylem zmiennym w składzie: Slawecki, Karpiak, Bojko 5.00,0.

we Święto Zbarażczyzny. W programie zawodów, które zorganizowano na rzece Hnizni, rywalizowano w kategoriach kobiet i mężczyzn na dystansach 50 i 100 m stylem dowolnym. Na dystansie 50 m zwyciężyła Cykar, osiągnęła czas 1.09,0 min, a na 100 m, ta sama zawodniczka, uzyskała rezultat – 2.27,0 min¹¹⁶. Pływacką rywalizację przeprowadzono również w dniu 26 czerwca 1938 r., z udziałem 12 zawodników z KLK i „Sokiła”¹¹⁷.

Ukraińcy coraz częściej organizowali zawody pływackie, dostosowując ich program do ogólnych, wymaganych przepisów w tym zakresie. Dla swoich członków, bardzo często zawody pływackie organizował przemyski „Sokił” na Sanie. Między innymi takie zawody zorganizowano 17 sierpnia 1938 r. Startowało w nich 20 członków okolicznych gniazd: z Krównik (3 + 1 kobieta), Nehrybki (4 + 1 kobieta), z Przemyśla (3 osoby), z Pierekona (osoby 4) oraz z Tryńczy (4 osoby)¹¹⁸.

Tabela 44

Wyniki zawodów pływackich. Przemyśl, 17.08.1938 r.

Konkurencja	Zawodnik	Wynik	Gniazdo
Kobiety			
50 m styl dowolny	1. Ewhenija Skirka	44,0 s	Krówniki
	2. „Marysia”	50,0 s	Nehrybka
Mężczyźni			
100 m styl dowolny	1. Baryłki	1.09,0 min	Przemyśl
	2. Stiepan Nahurški	1.10,0 min	Nehrybka
	3. Dmytr Harabacz	1.15,0 min	Nehrybka

Źródło: *Plawacki zmahannia u Peremysli*, dz. cyt., s. 3.

Wśród społeczeństwa ukraińskiego wzrastało zainteresowanie zawodami pływackimi. W okręgowych mistrzostwach pływackich, organizowanych przez „Sokiła” 21 sierpnia 1938 r., na podlowskim stawie „Świtez”, rywalizowało 17 przedstawicieli z gniazd sokilskich z: „Sokiła-Bat’ko” (8 + 1 kobieta), „Sokiła” Komarno (1), „Sokiła” IV Lwów (1), „Sokiła” Mszana (5), „Sokiła” Rudna (1)¹¹⁹.

¹¹⁶ *De iszcze taki sokoły?* „Zmah”, 1937 nr 25, s. 3.

¹¹⁷ *Czy znajete szczo?* „Zmah”, 1938 nr 24, s. 4. W zmaganiach pływackich 26.06.1938 r. pływacy osiągnęli następujące wyniki: 50 m stylem klasycznym kobiet – 58,2 s Marta KLK; Wśród mężczyzn 100 m delfinem – 1.40,4 min RU Bohdaniwski KLK; 100 m styl klasyczny – 1.44,4 min Slipko; 100 m styl dowolny – 1.24,7 min Bohdaniwski KLK; 4x50 m – 2.30,0 min RU Warcaba, Zalaniak, Pripchan, Kozaczok „Sokił”; 3x100 m – 5.02,3 min KLK.

¹¹⁸ *Plawacki zmahannia u Peremysli*. „Zmah”, 1938 nr 29, s. 3.

¹¹⁹ *Okróžni plawacki zmahannia „Sokoliv”*. „Zmah”, 1938 nr 32, s. 4.

Wyniki zawodów pływackich na stawie „Świtez”. Lwów, 21.08.1938 r.

Tabela 45

Konkurencja	Zawodnik	Wynik	Klub
Kobiety			
50 m styl dowolny	Dzioba	1.19,1 min	„Sokił-Bat’ko”
Mężczyźni			
50 m styl dowolny	Modla	52,5 s	„Sokił” Mszana
100 m styl dowolny	Zelezniak	1.32,2 min	„Sokił-Bat’ko”
400 m styl dowolny	Kusznik	9.52,0 min	„Sokił” Mszana
100 styl klasyczny	Janczar	1.43,0 min	„Sokił” IV Lwów
4 x 50 m		3.30,0 min	„Sokił-Bat’ko”

Źródło: *Okrólni pławacki zmahannia „Sokoliw”*. „Zmah”, 1938 nr 32, s. 4.

Pierwszy raz w historii ukraińskiego pływackiego sportu, zawody sokile na podlowskim stawie „Świtez” zgromadziły 9 września 1938 r. ponad 50 zawodników. Zawody te odbywały się w ramach IV Krajowych Sokilskich Zawodów Sportowych. Wzrost liczby startujących, podobnie jak w przypadku innych dyscyplin, wiązał się ze wzrostem popularności tego sportu wśród Ukraińców¹²⁰.

Tabela 46

Wyniki współzawodnictwa w pływaniu, na IV Krajowych Sokilskich Zawodach Sportowych. Lwów, 9.09.1938 r.

Konkurencja	Zawodnik	Wynik	Klub
Mężczyźni			
100 m styl dowolny (21 startujących)	O. Pripchan	1.25,8 min	„Sokił” Stanisławów
100 m styl klasyczny	A. Melnyk	1.52,6 min	„Sokił” IV Lwów
100 m delfin	O. Pripchan	2.06,8 min	„Sokił” Stanisławów
400 m styl dowolny	O. Pripchan	8.51,2 min	„Sokił” Stanisławów
200 m styl dowolny	O. Pripchan	3.49,8 min	„Sokił” Stanisławów
4 x 50 m styl dowolnym		2.29,4 min	Lwów
Kobiety			
50 m styl dowolny	O. Dutkewicz	1.04,7 min	„Sokił-Bat’ko”
50 m styl klasyczny	O. Dutkewicz	1.07,8 min	„Sokił-Bat’ko”
50 m delfin	O. Czubyaty	1.12,1 min	„Sokił” Tarnopol
100 m styl dowolny	O. Czubyaty	2.39,9 min	„Sokił” Tarnopol
4 x 50 m styl zmiennym		3.55,4 min	„Sokił” Tarnopol

Źródło: *Rekord zmahuniv na IV krajowych sokilskich sportowych zmahanniach*. „Zmah”, 1938 nr 34, s. 3.

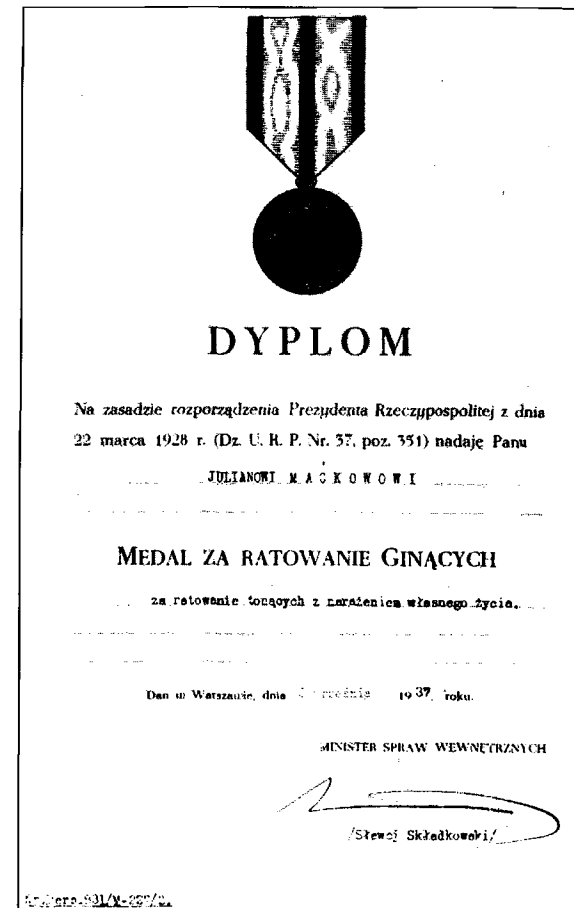
¹²⁰ *Rekord zmahuniv na IV krajowych sokilskich sportowych zmahanniach*. „Zmah”, 1938 nr 34, s. 3.

W ramach swoich zajęć trenerzy i pływacy podejmowali wysiłki skierowane na rozwój skoków do wody. W 1935 r. przy klubie sportowym „Czerwik” powstała drużyna piłki wodnej. Były to jednak sytuacje wyjątkowe – brak bazy sportowej, kadry szkoleniowej, co było wynikiem braku sukcesów w tej dyscyplinie, nie pozwolił się jej rozwinąć szerzej.

Ze sprawozdania z działalności tarnopolskiego „Sokiła” za 1938 r. przedłożonego na walnym zebraniu członków tej organizacji, które odbyło się w dniu 15 stycznia, 1939 r. wynika, że organizacja „Sokiła” w tym mieście zorganizowała w 1938 r. dwie imprezy pływackie w dniach 16 czerwca i 9 lipca 1938 r. na dystansach 30 m i 60 m. W tym samym roku 24 lipca była także organizatorem Okręgowych Zawodów Pływackich, w których udział wzięli sokoli z gniazd Tarnopol, Trembowla i Zbaraż. Ponadto przedstawiciele gniazda tarnopolskiego brali udział w zawodach pływackich w dniu 9 września w ramach I Krajowych Zawodów Pływackich we Lwowie, w których zajęli miejsca: jedno pierwsze, trzy drugie i jedno trzecie¹²¹.

Oceniając rozwój pływania wśród mniejszości ukraińskiej należy podkreślić, że sekcje pływackie działały w takich klubach lwowskich, jak: KŁK, „Płaj”, USSK, w przemyskim „Berkucie”, zaleszczyckim „Dniestrze”, a także w Stanisławowie, Stryju i Tarnopolu. Rozwijały się również w ramach działalności UZS, a po jego rozwiązaniu w 1936 r., działalność prowadzono w ograniczonym zakresie.

¹²¹ *Uspisnyj bilans pracj. Zahalny zbory ternopilśkoho Sokola*. „Zmah” 1939 nr 3, s. 2.

Fot. 247. Dyplom dla ks. Juliana Maćkiwa członka UKS „Berkut” Przemyśl przyznany wraz z medalem za ratowanie tonących w dniu 6 września 1936 r.

2. Gry sportowe

a. Koszykówka, siatkówka i piłka ręczna

Koszykówka, siatkówka i piłka ręczna znajdowały się w programach większych ukraińskich imprez rekreacyjnych i sportowych, organizowanych w latach międzywojennych. Sportowe gry zespołowe rozwijały przede wszystkim Ukrainki. Podobnie jak w środowisku polskim, gdzie pionierkami w rozwijaniu koszykówki (1903 r. IV Złot Sokolstwa Polskiego) i innych gier sportowych, poza piłką nożną, były kobiety¹²². Gry sportowe początkowo uprawiano w ramach zajęć wychowania fizycznego oraz przy okazjonalnych turniejach. Z całą pewnością zaczęli gry sportowe uprawiać przedstawiciele ST „Ukraina”. Świadczy o tym pamiątkowa fotografia drużyny siatkarzy tego klubu z 1926 r.

Fot. 248. 1926 r. I i II drużyna siatkówki ST „Ukraina” (25-litnia ST Ukraina, Lwów 1936)

W środowisku ukraińskich stowarzyszeń sportowych powstawały sekcje sportowe koszykówki, siatkówki i piłki ręcznej, między innymi w takich lwowskich klubach sportowych, jak: „Czernik” i „Strzała”, „Ukraina”, USSK, „Płaj” oraz w przemyskim Sportowym Klubie Ukraińskich Dziewcząt (SKUDi). Pierwsze zawody piłki ręcznej kobiet, które odbyły się w 1933 r., opisano w czasopiśmie skierowanym do kobiet, „Nowa Chata”¹²³. Była to krótka wzmianka świadcząca o pier-

¹²² S. Hajduczek: *Ditocze swiato szkil UPT w Lwowi*. „Dilo”, 1925 nr 135, s. 49–52; *Blu-boy: Swoja płoszcza. Ukrajnińskij horod u Lwowi w 1928 roci*. „Dilo”, 1929 nr 73, s. 38–43.

¹²³ *Den ukrajinińskoho sportu*. „Nowa Chata”, 1933 nr 6, s. 4.

wowzorze tej gry wśród Ukraińców. Dyscyplina ta zarówno w publikacjach jak i relacjach prasowych wymieniana jest śladowo. Szersze sprawozdania pojawiają się dopiero po 1937 r.

Fot. 249. 1934 r. pamiątkowe zdjęcie drużyny siatkówki UKS „Spartanka” przy Ukraińskim Liceum dla Dziewcząt w Przemyślu (Zahajkewicz: *Przemyśl zachodni...*, dz. cyt.)

W turnieju piłki ręcznej dziewcząt i chłopców, o mistrzostwo Stanisławowa na 1937 r., zwycięstwa w obu kategoriach odniosły ukraińskie gimnazjalne reprezentacje. Reprezentacja ukraińskiego gimnazjum zwyciężyła w finale reprezentację państwowego gimnazjum. Za grę wyróżniono m.in.: Radywiła i Skorobohatego. W finale turnieju dziewcząt, drużyna „Upetianok”, reprezentująca „Ridnyj Dom” ze Stanisławowa, pokonała Szkołę Handlową 41:7. W turnieju wyróżniały się Fedyniwna i Brindzejiwna¹²⁴. Brak trenerów i specjalistycznych boisk do gier zespołowych oraz rezygnacja Ukraińców z kontaktów sportowych z drużynami polskimi hamowały rozwój sportowy koszykówki, siatkówki i piłki ręcznej. Uprawiano ją okazjonalnie w środowisku młodzieży szkolnej. Do propagatorów tych gier należeli: Paweł Zimka, Stepan Hajduczek, Piotr Franko, Zenon Hnatejko i inni.

Siatkówka rozwijana była szczególnie w turystycznej organizacji ukraińskiej „Płaj”. W sali „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie, w dniach 10–11 kwietnia 1937 r., odbył się turniej siatkówki kobiet i mężczyzn. Spotkania odbywały się do dwóch wygranych setów. Wyniki końcowe turnieju: mężczyźni – 1. „Płaj” Sambor, 2. „Czernik” I,

¹²⁴ *Hehemonija ukrajinińskoji widbywanky w Stanisławowi*. „Zmah”, 1937 nr 18, s. 3.

Fot. 250. 1937 r. Reprezentacyjna drużyna siatkarek żeńskiego Gimnazjum im. „Ridnyj Szkoły” w Stanisławowie. Siedzą od lewej: Tomaszowska, Bryndzejówna, Ernestiwna, klęczą: Kohutywna, Ljudkewycziwna i Fedyniwna („Zmah” 1938 nr 5, s. 3)

Fot. 251. 1937 r. Drużyna stanisławowskiego „Prołomu” mistrzowie wiejskiego turnieju siatkówki („Zmah” 1937 nr 25, s. 2)

¹²⁵ „Zmah”, 1937 nr 11, s. 5.

¹²⁶ 23 nasi drużyny na planszi. Wetykyj widbywankowyj turnir u Lwowi. „Zmah”, 1938 nr 4, s. 2.

¹²⁷ Finały mystectw dwijok u widbywanci za mystectwo ukrajinskoji gimnaziji u Peremyszli. „Zmah”, 1938 nr 12, s. 4.

3. „Płaj” I, 4. „Płaj” II, 5–6. „Sokił” IV, 5–6. „Dnipro”; kobiety – 1. „Dnipro”, 2. „Płaj” I¹²⁵.

Pod koniec lat międzywojennych zaznaczył się udział ukraińskich klubowych sekcji w rozwoju siatkówki. Do turnieju siatkówki dla drużyn trzyosobowych, zorganizowanego we Lwowie 29 stycznia 1938 r., w sali „Sokiła-Bat’ko”, zgłosiły się 23 drużyny, reprezentujące: KLK, „Sokiła-Bat’ko”, „Sokiła” III, „Sokiła” IV, drużyny „Studencki Trijky Bojcywna” (w tym 6 drużyn żeńskich). Ten szkolny turniej rozłożono na dwa tygodnie¹²⁶.

Rozgrywano również szkolne mistrzostwa drużyn dwuosobowych. W dniach 14 i 21 czerwca 1938 r. taki turniej odbył się w hali przemysłowego Ośrodka PUWFiPW, z udziałem uczniów ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu. Mistrzostwo w siatkówce „Dwójkami” zakończyło się zwycięstwem pary Bardin, Zankiw, z kl. VIII b, która zwyciężyła parę Bolineć, Horko 2:0¹²⁷.

Siatkówkę rozwijano również w Ukraińskim Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół-Bat’ko”. W dniach 12–13 mar-

ca 1938 r., Towarzystwo to zorganizowało turniej siatkówki drużyn sokilskich. Wzięło w nim udział 14 drużyn, z wszystkich lwowskich gniazd. Turniej odbywał się systemem pucharowym, po pierwszej rundzie eliminacyjnej, rozegrano półfinałowe. W finale spotkały się drużyny, które zjęły odpowiednio 1–3 miejsca: „Sokił-Bat’ko”, „Sokił” III i „Sokił” IV¹²⁸.

Sekcje sportowe koszykówki i siatkówki w największym ukraińskim klubie ST „Ukraina”, rozpoczęły swoją działalność na początku 1938 r., zgłaszając się do struktur Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Ręcznej, który zreształ wówczas kluby prowadzące działalność sportową, m.in.: w koszykówce, siatkówce i piłce ręcznej. W wyniku solidnych treningów, w kwietniu i maju 1938 r., sekcja uczestniczyła w pierwszych turniejach¹²⁹. Wygrana z zespołem Kolejowego Przystosobienia Wojskowego (KPW) 36:12 była pierwszym w historii zwycięstwem koszykarzy „Ukrainy”. W tym pierwszym turnieju nie udało się odnieść sukcesu siatkarzom „Ukrainy”, wygrali jedynie jednego seta, w przegranym 1:2 spotkaniu z Dorem.

Fot. 252. 1938 r. Drużyny gier sportowych i sekcji lekkoatletycznej „Sokiła” Tarnopol przed zawodami z „Sokilem” Zbaraż. Po prawej stronie prezes gniazda Mykoła Nikyforok (Zmah 1938 nr 44, s. 3)

¹²⁸ 14 sokilskich drużyn na starti. „Zmah”, 1938 nr 11, s. 1–2.

¹²⁹ Sekcija sportowych hor „Ukrainy” pokyduje „Konspiraciju”. „Zmah”, 1938 nr 40, s. 4. Wyniki sekcji sportowych gier zespołowych ST „Ukraina”, w pierwszych turniejach sportowych koszykówki i siatkówki, w maju 1938 r.: koszykówka „Ukraina” – „Dror” 24:54, „Ukraina” – KPW 36:12, „Ukraina” 18:39, „Ukraina” – „Dror” 18:39; siatkówka „Ukraina” – KPW 0:2, „Ukraina” KPW 0:2, „Ukraina” – „Dror” 1:2.

We wrześniu 1938 r., w kolejnym turnieju koszykówki i siatkówki, zawodnicy zaprezentowali się już znacznie lepiej¹³⁰. Koszykarze na siedem rozegranych spotkań odnieśli dwa zwycięstwa, natomiast w siatkówce na siedem spotkań odnieśli trzy zwycięstwa¹³¹.

W ciągu pierwszego roku działalności sekcje rozegrały ogólnie 24 spotkania, z czego 8 spotkań wygrały. Pierwszymi zawodnikami sekcji gier sportowych byli: Bojczuk, Diba, Drzulinski, Janczyszyn, Klisz (kapitan koszykarzy), Kulczinski, Kuni- neć, Lipski, Lisak, Lukjanowicz (kapitan siatkarzy), Nakłowicz I i II i Wilk. Sekcją, w początkach jej działalności, opiekował się z ramienia zarządu klubu, P. Jakymowycz, a funkcję trenera pełnił I. Wilk. W grach sportowych swoje pierwsze spotkania rozegrali również, po raz pierwszy w historii klubu, juniorzy „Ukrainy”, w siatkówce 1:2 i 2:0, a w koszykówce 17:21 i 17:16 (brak nazwy przeciwnika)¹³².

W sezonie 1939 r. koszykarze ST „Ukraina” wzięli udział w pierwszym turnieju koszykówki, organizowanym przez Lwowski Okręgowy Związek Piłki Ręcznej, w dniach 4–26 marca 1939 r.¹³³ Wszystkie spotkania odbywały się w hali sportowej we Lwowie, przy ul. Jabłonowskich. Z trzech rozegranych spotkań, ukraińscy zawodnicy jedno wygrali walkowerem 30:0, a dwa przegrali. Drużyna koszykarzy „Ukrainy” występowała w składzie: Biłyk, Bojczuk (11 pkt), Klisz (8), Lukjanowicz, Mirski (6), Nakłowicz I (4), Nakłowicz II (2) i Szczechowicz¹³⁴.

Były to początki organizowania się ukraińskich rozgrywek regionalnych w grach sportowych. W wyniku spóźnionego ich rozwoju nie osiągnięto większych sukcesów sportowych i organizacyjnych. Najpopularniejszą dyscypliną spośród gier sportowych poza piłką nożną w środowisku ukraińskim była siatkówka. Rozwijano poprzez rozgrywanie turniejów szkolnych, przy okazji festynów, zlotów oraz celowo organizowanych ukraińskich mistrzostw miast, organizacji społecznych i klubów.

b. Piłka nożna

Powstanie struktur ukraińskiego sportu wzmacniała działalność powstających klubów sportowych. Ich zinstytucjonalizowanie ściśle wiązało się z popularną

¹³⁰ *Sekcja sportowych hor „Ukrainy”...*, dz. cyt., s. 4. Wyniki drużynowych gier sportowych ST „Ukraina” w turnieju siatkówki i koszykówki przeprowadzonego we Lwowie we wrześniu 1938 r.: koszykówka „Ukraina” – KPZ 22:28 i 22:42, „Ukraina” – „Dror” 17:36, 20:48, 2 zwycięstwa 20:15 i 29:4, 10:50; siatkówka „Ukraina” – KPW 0:2 i 0:2, „Dror” zwycięstwa 2:0, 2:1, 2:0, 0:2, 1:2.

¹³¹ *Uspichy...*, dz. cyt. „Zmah”, 1939 nr 3, s. 2.

¹³² *Sekcja sportowych hor „Ukrainy”...*, dz. cyt., s. 4.

¹³³ *Turnir koszykiwky „Zmah”*, 1939 nr 4, s. 5. Kalendarz rozgrywek koszykówki o mistrzostwo LOZPR przeprowadzonego w dniach 4 – 26 marca 1939 r. 4.III. „Ukraina” – 2LDGLP 24:37 (17:14); 18.III. „Ukraina” – TSL; 19.III. „Ukraina” – „Sokół” II Lwów; „Ukraina” – „Hasmonea” 30:0 (Hasmonei nie dopuszczono do gry); „Ukraina” – „Dror” II 21:31.

¹³⁴ *Perszy wystup koszywkariv „Ukrainy”*. „Zmah” 1939 nr 7, s. 1.

Fot. 253. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” 1922 r. (25-littia ST Ukraina, Lwów 1936)

Fot. 254. Drużyna ST „Ukraina” 1923 r. (w składzie powojennym) (tamże)

wówczas, również wśród Polaków, piłką nożną. Na Kresach Wschodnich jej popularność wśród społeczeństwa ukraińskiego była dominująca. O ile w języku polskim, pierwsze przepisy gry w piłkę nożną, pojawiły się we Lwowie w 1891 r., w postaci krótkiego opisu w podręczniku Edmunda Cenara pt.: *Gimnastyczne gry*

szkolnej młodzieży, to w języku ukraińskim zostały one wydane, bez mała w dieście lat później (w 1900 r.), również we Lwowie, staraniem działacza ukraińskiego „Sokiła”, W. Ławrińskiego, pod tytułem *Kopana*. Gra ta początkowo nie wywoływała wśród młodzieży ukraińskiej większego zainteresowania¹³⁵. Przyjęcie stanowiska nauczyciela w gimnazjum przez I. Boberskiego, doprowadziło do wprowadzenia

Fot. 255. 1929 r. Drużyna piłki nożnej przemyskiego „Sianu”

dzenia tej gry do ukraińskiego programu szkolnego¹³⁶. Pozwoliło to zapoznać się bliżej z walorami współzawodnictwa szerszemu zespołowego gimnazjalistów. Boberski stworzył drużynę, która rozgrywała piłkarskie spotkania z rówieśnikami polskimi i żydowskimi. Dla podniesienia zainteresowania tą dyscypliną sportową, sprowadził z Pragi czeskiego trenera Lomosa¹³⁷.

Największe sukcesy w rywalizacji piłkarskiej odnosiła drużyna ST „Ukraina”. Od pierwszego meczu, który odbył się 15 października 1911 r., aż do 16 lipca 1939 r. rozegrała łącznie około 500 spotkań, z przeciwnikami ukraińskimi, polskimi i żydowskimi a także z niemieckim klubem „Vis” ze Lwowa¹³⁸. W latach 1911–1914 ST „Ukraina” rozegrała zaledwie 10 spotkań, jeszcze mniej rozegrały inne ukraińskie kluby. Ten najbardziej zasłużony ukraiński klub w 1933 r. rozegrał najwięcej spotkań – (37), drużyna strzeliła najwięcej bramek w 1938 – (121). Najskuteczniejszym zawodnikiem oraz rekordzistą klubowym ST „Ukraina”, w ilości strzelonych bramek (40) w sezonie 1938 r., był Aleksander Skocen. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina”, wzmocniana była zawodnikami z innych klubów ukraińskich, m.in. byli to piłkarze stanisławowskiego „Prołomu”. Ukraińscy piłkarze, stosując

¹³⁵ S. Hajduczek, *Piw stolittia sokilskych...*, dz. cyt., s. 7.

¹³⁶ T. Franko: *Początki ukraińskiego sportu*. [w:] *25-littia ST Ukrajina...*, dz. cyt., s. 31.

¹³⁷ Tamże, s. 29.

¹³⁸ *25-littia ST Ukrajina...*, dz. cyt., s. 120.

znane wówczas metody treningowe, przygotowywali się do sezonu. Między innymi UZS, dla wszystkich ukraińskich zespołów piłkarskich z okręgu lwowskiego, zorganizował 18 kwietnia 1937 r. we Lwowie, bieg przełajowy na dystansie 2000 m. Bieg wygrał piłkarz UKS „Dnipr”, Góral. Na dalszych miejscach przybiegli piłkarze URSK, „Tryzuba” i „Bohuna”¹³⁹.

Po raz pierwszy, bardzo pozytywne recenzje prasy polskiej, zebrała drużyna piłki nożnej ST „Ukraina”, po zakończeniu rundy jesiennej w 1936 r. „Telegram Sportowy” donosił wręcz, że *...niezaprzeczalną rewelacją ubiegłych mistrzostw, była „Ukraina”*. Klub ten, który był już na wylocie do A klasy, zadziwił nawet największych optymistów. Rozporządzają oni doskonałym atakiem (o czym świadczy zresztą ilość strzelonych bramek) i stanowiąc będą poważnym pretendencem na tron mistrzowski...¹⁴⁰ W latach 1937–1939 „Ukraina” zdobyła drugie miejsce w lwowskiej lidze okręgowej (odpowiednik obecnej drugiej ligi), przegrywając z polskimi drużynami, mistrzami tej ligi: „Junakiem” Drohobycz w 1936 r., „Resowią” Rzeszów w 1937 r. oraz „Czarnymi” Lwów w 1938 r.¹⁴¹

Fot. 256. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” w 1929 r. (25-littia ST Ukraina, Lwów 1936)

Wyróżniającymi się zawodnikami ST „Ukraina” w meczu z „Resowią” rozegranym w Rzeszowie w 1937 r., byli: *...napastnicy -- Petriw, Maksimów (strzelec*

¹³⁹ *Wistup futbolistiw UZS*. „Zmah”, 1937 nr 11, s. 5.

¹⁴⁰ „Telegram Sportowy”. Lwów 1936, bpgn. Zobacz tabelę rundy jesiennej.

¹⁴¹ J. Jaroslawenko, *Pamiat' ne wmre*, dz. cyt., s. 2.

bramki), Magocki, Skocen oraz bramkarz – Hucul i obrońca – Worobec. „Ukraina” mimo porażki pozostawiła w Rzeszowie wrażenie bardzo dobre...¹⁴² Jak dowodzą sprawozdania prasowe z udziału ST „Ukraina” w rozgrywkach A klasy

Fot. 257. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” 1933 r. (tamże)

Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (LOZPN), w latach 1936/1937 oraz 1937/1938, drużyna była ceniona za umiejętności jej zawodników, a działacze traktowani byli z wielkim szacunkiem, zasiadając we władzach LOZPN¹⁴³.

Fot. 258. Lwów 1934 r. Zawodnicy S. Mahocki, K. Miklosz, W. Worobec na meczu ST „Ukraina” – „Pogoń” I b Lwów (tamże)

¹⁴² „Telegram Sportowy”. Lwów, 1937 nr 61, b.p.

¹⁴³ Przedwyborczy sejmik lwowskich piłkarzy. „Telegram Sportowy”. Lwów, 1937 nr 196, b.p.

Oto jak po zakończeniu sezonu 1937/1938 oceniono zespół ST „Ukrainy”, który w tabeli lwowskiej klasy okręgowej zajął drugie miejsce¹⁴⁴.

Po dokonaniu przez ST „Ukraina” wyłomu ze sportowego ukraińskiego getta 1927 r. jej śladem poszło wiele innych ukraińskich klubów, które przystępując do rozgrywek C klasy OZPN odbyły drogę awansów do B i A klasy, a nawet do ligii okręgowej¹⁴⁵.

O partnerskim traktowaniu przedstawicieli ukraińskich klubów, dowiadujemy się z doniesienia z walnego zebrania Stanisławowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej, który odbył się 3 lutego 1937 r. Do władz SOZPN zostali wówczas wybrani przedstawiciele ukraińskiego klubu „Protom” ze Stanisławowa: do zarządu – Kutynski, a do Wydziału Gier i Dyscypliny – Cwirenko¹⁴⁶. Z wdzięcznością zwracał się do władz miejskich Przemysła, prezes USK „Sian” – Stepan Szach,

Fot. 259. Lwów 1935 r. bramkarz ST „Ukraina” W. Bosij w akcji w czasie meczu z „Pogońią” I b Lwów (tamże)

¹⁴⁴ „Telegram Sportowy”. Lwów 1 lipca 1938, b.p. ...wicemistrz „Ukraina” ma jeden z najlepszych napadów w Lidze Okręgowej, niezłą obronę, dobrego bramkarza, ale nie ma pomocy. Jest to stara bołaczka „Ukrainy”, której niestety nie da się prędko usunąć. Pomocników „Ukraina” otrzyma z własnego narybku. Jest to bowiem jedyna drużyna w Lidze Okręgowej, która posiada trenera zagranicznego i dzięki temu juniorzy „Ukrainy” mają pieczołowitą opiekę i wykazują wcale niezłą formę. „Ukraina” gra bardzo ładnie, jej napad szybko zdobywa teren, styl jej przypomina grę włoską, umie zaskakiwać przeciwnika, ale także łatwo zalamuje się pod wpływem zawiedzionych ambicji. Zespół ten zawsze będzie groźnym przeciwnikiem dla wszystkich drużyn, a jeśli zdola wzmocnić pomoc to wówczas może rościć sobie pełne prawa do zajęcia pierwszego miejsca w Lidze Okręgowej...

¹⁴⁵ Szerzej o sukcesach klubowych piszę w rozdziale V pt. Ukraińskie organizacje sportowe.

¹⁴⁶ Zahalni zbory Stanisławiwśkoho OZPN. „Zmah”, 1937 nr 2, s. 4.

za przekazanie na budowę klubowego stadionu w 1937 r. kwoty 700 zł¹⁴⁷. Wskazuje to, iż niekiedy Polacy kierowali w stronę Ukraińców drobną pomoc finansową. Przeczy to głoszonej opinii ukraińskiej o zupełnym blokowaniu przez Polaków działań skierowanych na rozwój ukraińskiej kultury fizycznej. Takich pozytywnych działań strony polskiej było więcej, podano je w trakcie opisywania wydażeń w poszczególnych rozdziałach.

Fot. 260. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” 1936 (tamże)

Działalność „narodofilską” w województwie wołyńskim w zakresie rozwoju piłki nożnej wśród ukraińskiej ludności wiejskiej prowadziły drużyny z Łucka, Równego i Zdołbuniewa. Przykładowo drużyna piłkarska „Hart” ze Zdołbuniewa w okresie wakacji 1937 r. rozgrywała propagandowe piłkarskie spotkania z zespołami wiejskimi, m.in. z wiosek Wierchy i Dermania. Na uwagę zasługuje rozegranie tych dwóch spotkań przez zawodników „Harty” w ciągu jednego dnia¹⁴⁸. Powstanie większej liczby klubów na terenie Wołynia umożliwiało przeprowadzanie piłkarskich turniejów. Jeden z nich zorganizowany został o mistrzostwo Zdołbuniewa w 1937 r. Wzięły w nim udział zdołbuniewskie kluby „Cegielnia” (kl. C), „Hart” (kl. C), KPW (kl. A), „Strzelec” (kl. C)¹⁴⁹.

Działacze z klubów sportowych działających na terenach byłej Galicji podejmowali różne próby sportowej aktywizacji społeczeństwa ukraińskiego na Woły-

¹⁴⁷ VII Zahalni Zbory USK „Sian”. „Zmah”, 1937 nr 2, s. 4.

¹⁴⁸ U wołyńskiej tychij storoni. „Zmah” 1937 nr 31, s. 3.

¹⁴⁹ Futbolnyj turnir za pierwszeństwo mista Zdołbunewa. „Zmah” 1937 nr 38, s. 2; KPW – „Strzelec” 4:0; KPW – „Hart” 2:0; „Hart” – „Strzelec” 2:0 VO. 1. KPW, 2. „Hart”, 3. „Strzelec”.

Fot. 261. 1936 r. Drużyna UST „Berkut” przed meczem

Fot. 262. 1936 r. Uczniowska drużyna „Sianowej Czajki” na boisku „Sianu” (Zawidomlennia widdilu „Krużka Rodyczyw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinskoju mowuju nawczannia w Peremyszi za szkolnyj rik 1935–1936. Przemyśl 1936, s. 23)

niu. Między innymi Turystyczno-Sportowe Towarzystwo „Ropnik” z Borysławia wyszło z propozycją odbycia wycieczek do ukraińskich towarzystw w Łucku, Równem i Zdołbuniowie w celu rozegrania spotkań piłkarskich¹⁵⁰. W 1938 r. przed awansem do B klasy stanęli piłkarze „Horin” Równa. W pierwszym spotkaniu

¹⁵⁰ Listowannia redakcij. „Zmah”, 1938 nr 27, s. 2.

barażowym ukraińscy piłkarze pokonali drużynę „Strzelca” Dubno 3:0¹⁵¹ i w rewanżu 4:2¹⁵². Dawało to nadzieje przed kolejnymi dwoma spotkaniami, jakie czekały „Horin”. Ostatecznie wołyńska drużyna, zwyciężając odniosła sukces premiowany awansem do B klasy. Autorami sukcesu byli: Miškiw, Krysiuk, Kozub, Melniczuk, „Kolja”, „Biksa” Sablij, Lewicki, Stepaniuk, Mozłow i Iliuk¹⁵³. Ukraińskie organizacje sportowe na terenie Wołynia prowadziły działalność bez wsparcia finansowego, którego przykładem były przypadki jazdy furmankami, a także pieszo nawet 25–30 km, na rozgrywane mecze. Jedną z przyczyn niedostatków finansowych w tym klubie było wycofanie się z członkostwa większości członków klubu a tym samym zaprzestanie płacenia składek. Podobna sytuacja obejmowała większość ukraińskich towarzystw na Wołyniu. Stan ten autorzy sprawozdań sportowych określali jako doniesienia z „cichych wołyńskich stron”, którego społeczność z upodobaniem oddawała się działalności politycznej, a w stosunku do kultu-

Fot. 263. 1937 r. Juniorzy ST „Ukraina” (25-littia ST Ukrajina, Lwów 1936)

ry fizycznej zajmowała stanowisko „obrażonego”¹⁵⁴. Mimo tej złej sytuacji, prasowymi artykułami wywierano naciski na piłkarzy USK „Horin”, którzy po run-

¹⁵¹ „Horin” Równe – „Strzelec” Dubno 3:0 (1:0). „Zmah” 1938 nr 27, s. 2.

¹⁵² USK „Horin” Równe w B-klasie. „Zmah” 1938 nr 31, s. 3.

¹⁵³ Tamże.

¹⁵⁴ Nad Zdolbuniewem chmarno. „Zmah”, 1938 nr 40, s. 5.

Fot. 264. 1937 r. A klasowa drużyna USK „Prołom” Stanisławów stoją od lewej: Kuliba, Żerebecki, Andrijszczyn II, Demjanczuk I, Kernjakewicz, Zubjak, Andrijszczyn I, B. Liskewicz, Semianyw, Jakibczyk, Daniw (trener zawodników ST „Ukraina” Lwów)

dzie jesiennej 1938 r. znajdowali się na pierwszym miejscu, apelowali do nich, aby dołożyli *...wszelkich starań treningowych...* i w 1939 r. awansowali do A klasy Wołyńskiego OZPN¹⁵⁵. Apel ten odniósł „skutek”¹⁵⁶ – w drugiej rundzie pierwszego wiceniowego spotkania sezonu 1938/1939 USK „Horin” pokonał ŻKS „Hasmo-nea” Równe 8:0.

W 1937 r. w sporządzonym bilansie ukraińskiej piłki nożnej wymieniano:

- w lidze państwowej „Ruś” (w czeskiej państwowej lidze),
- 2 drużyny w pierwszych dywizjach: „Ruś” Dowbusz i „Ruś” Czerniowce,
- 2 drużyny w Okręgowych Ligach: „Ukraina” i „Prołom”,
- 3 drużyny w A klasie: „Sian” Przemyśl, „Podilla” Tarnopol, „Dniestr” Drohobycz,

– 4 drużyny w B klasie: „Beskid” Nadwórna, „Watra” Drohobycz, „Skała” Stryj, „Skała” Mościska,

– 11 drużyn w C klasie: „Ropnik” Borysław, USK Dobromil, „Zoria” Kałusz, „Step”, „Zoria” i „Łuh” ze Lwowa, „Wiesiołka” Medyka, „Horin” Równe,

¹⁵⁵ Chocemo awansu do A klasy. „Zmah”, 1938 nr 45, s. 4.

¹⁵⁶ Rówieńscy futbolisty wyszli na hriszcze. „Zmah”, 1939 nr 6, s. 3. Sprawozdawca podkreślał „spuchnięcie” zespołu w drugiej połowie spotkania, podając za przyczynę trzymiesięczną zimową przerwę w treningach.

„Meta” Tarnopol, „Hart” Zdołbunów, „Strzała” Żółkiew. Nie wymieniono wielu mniejszych klubów, działających w miasteczkach i wsiach. Zanotowano natomiast kluby zdelegalizowane, tj.: „Bohun”, „Tryzub”, URSK ze Lwowa, „Liso-

nia” Brzeżany, „Roksolana” Rohatyn, „Burewij” Buczacz, USK Stanisławów i inne¹⁵⁷.

Piłka nożna zdobyła bardzo dużą popularność wśród Ukraińców, zwłaszcza w okresie dwudziestolecia międzywojennego, np. w 1937 r. mecze drużyny ST „Ukraina” oglądało 40 000 kibiców¹⁵⁸.

W dniach 12–13 marca 1938 r. nastąpiła inauguracja rozgrywek piłkarskich Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej. Grająca w okręgowej klasie A drużyna ST „Ukrainy”, zwyciężyła lwowską „Hasmoneę” 5:1, natomiast drugi zespół ukraiński, występujący w tej samej klasie, uległ HKS „Czuwaj” 1:2¹⁵⁹. W związku z wysoką wygraną piłkarzy „Ukrainy”, sympatycy tej drużyny liczyli na jej zwycięstwo w rozgrywkach, które premiowane było udziałem w barażowych spotkaniach o wejście do państwowej ligi.

Resovia czy Ukraina

Mistrzostwa Ligi Okręgowej zbliżają się już ku końcowi. W niedzielnym starciu przed bramką 0 par, przy czym nie odeszło się bez niespodzianek. Oto Czarni przegrali do Lechia 2:3, a Hasmonea do Dr. Sokola 1:2. Korona przegrała u siebie z Ogniskiem 1:2 przez co znalazła się w strefie zagrożenia. Wreszcie Polonia zremisowała w Rzeszowie 1:1. Zwycięstwa Ukrainy nad RKS (7:3) i Czuwaju nad Pogonią I. B. (3:1) były do przewidzenia. Tabela nie uległa dużym zmianom. Do czwartego miejsca pozostało po starciu, liderem nadal jest Resovia, a zagrożić jej obecnie może już tylko Ukraina. Czuwaj wyszedł na 5-tą pozycję przed Polską i Ogniskiem. W ostatniej czwórce — bez zmian; przy czym Lechia i Sokół po zwycięstwach dążyć będą do utrzymania się w lidze. Czy im to się uda, poznamy za chwilę.

TABELA LIGI OKRĘGOWEJ:			
Klub	cieg	pkt.	bramki
1. Resovia	17	27:7	50:20
2. Ukraina	18	26:10	65:23
3. Czarni	18	23:13	49:38
4. Hasmonea	17	21:18	21:14
5. Czuwaj	17	18:16	43:42
6. Polonia	17	18:18	27:28
7. Ognisko	17	18:16	31:47
8. Pogoda IB	17	16:18	34:39
9. R. K. S.	17	12:22	25:39
10. Korona	17	10:24	22:40
11. Lechia	17	9:25	23:39
12. Dr. Sokół	17	8:26	31:41

Fot. 265. Lwów, wiosna 1937 r. komentarz na temat szans mistrzowskich „Resovii” i „Ukrainy” w lidze okręgowej LOZPN

Kto zdobędzie mistrzostwo Ligi lwowskiej?

(Hof) Ostatnio dwa wyniki zbieżności Resovia z drużynami przemyślański Czuwajem i Polonią. Sędzią Resovii za „dramat” niejednego z nich prowadzenie obfitego Ukrainy. Resovia wprowadziła na równe nogi punktów, lecz za to jedzą gra ma et. atoli obecny skład drużyny nie pokazuje Resovii nadziei na zdobycie mistrzostwa. W szeregu podobnych doznał silnego osłabienia wskutek braku Węgla, który obywateli, zaciągając, oraz wskutek braku Kotelnickiego, który zupełnie wycofał się z czynnego życia sportowego. Obecne skrzydła Resovii są beznadziejnie i w taki sposób, w jakim Resovia wystąpiła o ostatnie miejsca, trudno będzie nawet w wiosennym boisku zdobyć zwycięstwa. Sytuacja obecna jest tego rodzaju, że każdy punkt może zdecydować o zdobyciu mistrzostwa. W najbliższą niedzielę Resovia gra z Koroną samborską, a później tego dnia jeszcze do rozegrania meczu z Pogonią II w wiosennym boisku oraz z II Sokolem we Lwowie i Ogniskiem w Jarosławiu.

Rozgrywki o wejście do Ligi.

Z Warszawy donosi (A. S.): Rozgrywki o wejście do Ligi rozpoczynają się w roku bieżącym 27 kwietnia. Do chwili obecnej jeszcze nie we wszystkich okręgach ukończono mistrzostwa okręgowe, narazie zatem nie można całkowicie zestawiać listy klubów, które brać będą udział w zawodach o wejście do Ligi. Przypuszczalnie w pierwszej grupie grać będą drużyny HCP Poznań, Gryf Toruń, Polonia Warszawa i Union Touring, w drugiej grupie Podgórze (Kraków), Naprzód lub Śląsk (ze Śląska) i KS Silesia (Katowice), w trzeciej grupie Strzelec Górnica (Śląsk), Unia (Lublin), mistrz Wolska i przypuszczalnie Resovia z okręgu lwowskiego, a w czwartej grupie Smilsky (Wilno), Pogon (Brześć) i WKS Grodno.

Fot. 266. Lwów 1937 r. „Telegram Sportowy” opinia prasowa o sytuacji stanu rozgrywek A klasy LOZPN

RESOVIA — SIAN (Przemyśl) 3:2 (3:0)

RZESZÓW (Tel. wł.) Resovia odniosła w spotkaniu towarzyskim zwycięstwo zwycięstwo nad przemyślańskim Sianem. Głównie opromieniony zwycięstwami nad Polonią, Czuwajem i Ogniskiem wypadki bardzo korzystnie, zwłaszcza po pauzie. Grająca szybko, posiadająca znajomości techniczne, a przede wszystkim widać u nich dużą myśl przewodnią, w przeprowadzaniu akcji. Jednakże atakowi brak zdecydowania w sytuacjach podbramkowych i decydującego strzału, co właśnie przyniosło im porażkę z Resovią. Czoło zespołu stanowią prawie obrońcy, którzy pomocnicy, oraz łącznicy. Resovia grała dobrze jedynie do pauzy, miała nawet przewagę, atak inicjował akcje kończące się przeważnie strzałami. Po pauzie dominują na boisku goście, którzy osiągają silną przewagę, ciężar gry służył w tym okresie na delfenizmie Rzeszowian osłabiony brakiem środkowego pomocnika. Resovia uzyskała prowadzenie w 12-tej minucie z karnego wyegzekwowanego przez Kotelnickiego. W 22-giej minucie Baran z centrum Kotelnickiego podwyższył stan do 2:0, a w 30-tej minucie Hogendorfer po ładnej kombinacji całego ataku zdobywał trzeci punkt. Po przerwie goście rażącej uzyskują jedynie dwie bramki. W 10-tej minucie z samobójczego strzału obrońcy oraz w 40-tej minucie przez lewego łącznika. Doskonale gra obrońcy i pomocy Resovii, pozwalają jej na utrzymanie zwycięskiego wyniku. Z ataku Resovii na wyróżnienie zasługują Baran, Hogendorfer i Kotelnicki. Sędzią wal. Sobiech p. Długosz.

Fot. 267. Lwów 1937 r. „Telegram Sportowy” ze spotkania „Resovia” Rzeszów — „Sian” Przemyśl drugą drużyną ukraińską występującą w lidze okręgowej LOZPN

Fot. 270. ST „Ukraina” Lwów — wicemistrz ligi lwowskiej okręgowej w 1937 r. Stoją od lewej: Hucul (bramkarz), Skrehota, Skocen I, kapitan Worobeć, Skocen II, S. Mahocki, Szymkowski, Boruhat kłęczą od lewej Miklosz, Krajewski i Horowski („Zmah” 1937 nr 22, s. 2)

Sytuacja w Lidze Okręg.

Niedzielne spotkanie o mistrzostwo Ligi Okręgowej stały pod znakiem remisów. Na pięć meczów trzy zakończyły się remisami. Największe niespodzianki były nierozstrzygnięte spotkania z udziałem Drugiej Sokolek. Ex-mistrz prowadził 4:0 i ostatecznie pokonany z boiska. Starcie Czarnych mocno spudłowało. Siergiej odstąpił odnowa Hasmonea wywodziła z temperamentem go Przemysla jeden punkt. Świadczyło, że Polonia jeszcze nie jest w formie. Lechia wreszcie zeszła jedną bramką. Pogonią Pogonią Przemysla zwycięstwo odniosła Resovia i Ukraina. Pierwsza rozprawiła się z ambizym RKS-em demona

TABELA LIGI OKRĘGOWEJ:			
Klub	cieg	pkt.	bramki
1. Resovia	17	27:7	50:20
2. Ukraina	18	26:10	65:23
3. Czarni	18	23:13	49:38
4. Hasmonea	17	21:18	21:14
5. Czuwaj	17	18:16	43:42
6. Polonia	17	18:18	27:28
7. Ognisko	17	18:16	31:47
8. Pogoda IB	17	16:18	34:39
9. R. K. S.	17	12:22	25:39
10. Korona	17	10:24	22:40
11. Lechia	17	9:25	23:39
12. Dr. Sokół	17	8:26	31:41

Fot. 268. „Telegram Sportowy” 1937 r. Notatka prasowa ze spotkań w lwowskiej lidze okręgowej klasy A

Ukraina wyprzedziła Resovię

Mistrzostwo o mistrzostwo Ligi Okręgowej w lidze lwowskiej. W niedzielę Czarni wywodziła z boiska. Starcie Czarnych mocno spudłowało. Siergiej odstąpił odnowa Hasmonea wywodziła z temperamentem go Przemysla jeden punkt. Świadczyło, że Polonia jeszcze nie jest w formie. Lechia wreszcie zeszła jedną bramką. Pogonią Pogonią Przemysla zwycięstwo odniosła Resovia i Ukraina. Pierwsza rozprawiła się z ambizym RKS-em demona

TABELA LIGI OKRĘGOWEJ:			
Klub	cieg	pkt.	bramki
1. Ukraina	18	26:10	65:23
2. Resovia	17	27:7	50:20
3. Czarni	18	23:13	49:38
4. Hasmonea	17	21:18	21:14
5. Czuwaj	17	18:16	43:42
6. Polonia	17	18:18	27:28
7. Ognisko	17	18:16	31:47
8. Pogoda IB	17	16:18	34:39
9. R. K. S.	17	12:22	25:39
10. Korona	17	10:24	22:40
11. Lechia	17	9:25	23:39
12. Dr. Sokół	17	8:26	31:41

Fot. 269. Lwów 1937 r. „Telegram Sportowy” Wyrównana walka ST „Ukraina” o pierwsze miejsce w lidze okręgowej zakończone ostatecznie zwycięstwem „Resovii” Rzeszów

¹⁵⁷ Bilans futbolnoho roku 1937. „Zmah”, 1937 nr 43, s. 3; *Rocznik...* dz. cyt., Warszawa 1934, s. 396 i 402; W sprawozdaniu statystycznym Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej zamieszczonym w *Roczniku sportowym 1934 r.* wymieniono 7 ukraińskich klubów sportowych, a to: SS „Dnister” Sambor, TST „Pidhiria” Drohobycz, USS „Podilla” Tarnopol, USP „Prołom” Stanisławów, UKS „Sian” Przemyśl, USS „Skala” Stryj, USS „Skala” Mościska i TS „Ukraina” Lwów. UTS „Beskid” Nadwórna należał do struktur Stanisławowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej, który w 1934 r. tworzyło 6 klubów, w tym 4 polskie, 1 ukraiński i 1 żydowski. Poza Okręgowymi Związkami Piłki Nożnej we Lwowie i Stanisławowie *Rocznik sportowy 1934 r.* nie wymienia innych sekcji piłki nożnej.

¹⁵⁸ Tamże.

¹⁵⁹ Inauguracja futbolnoho sezonu. „Zmah”, 1938 nr 11, s. 2.

W 1938 r. sekcja piłki nożnej ST „Ukraina” obchodziła jubileusz dziesięciu lat swoich występów w klasie A, w ligowych rozgrywkach PZPN. Przez te 10 lat klub rozrósł się do liczącego się w kręgach sportowych, dobrze zorganizowanego

17 героїв „осіннього походу“ України

I. ряд згори від ліва 1) Гуцул, 2) Олійник, 3) Скрегота, 4) Воробець, 5) Вішка, 6) Босий
 II. „ „ „ „ 1) Скоцень I, 2) Цимбала, 3) Гошовський, 4) Підлісецький, —
 5) Сиротюк.
 III. „ „ „ „ 1) Магоцький, 2) Скоцень II, 3) Мікльош, 4) Петрів, 5) Лисик,
 6) Краєвський

Fot. 271. ST „Ukraina” Lwów – wicemistrz ligi okręgowej LOZPN na sezon 1937 r. Od góry i lewej: 1. Hucul, 2. Olijnik, 3. Skrehota, 4. Worobec, 5. Wiszka, 6. Bosi, rząd środkowy, od lewej: 1. Skocen I, 2. Cimbala, 3. Hozowski, 4. Pidlisecki, 5. Syrotiuk, rząd dolny, od lewej: 1. Mahocki, 2. Skocen II, 3. Miklosz, 4. Petryw, 5. Łysyk, 6. Krajewski („Zmah” 1937 nr 3, s. 6)

przedstawiciela ukraińskiego sportu na terenach Kresów Południowo-Wschodnich Polski. Przegrane w 1927 r. 1:4 spotkania z lwowską Hasmoneą uważano w kręgach ukraińskich sympatyków za dobry wynik, w 1938 r. pokonanie tego zespołu 5:1 również uważano za wynik oczekiwany. Ilustruje to pozytywną postawę ukraińskich działaczy i sportowców oraz wzrost możliwości sportowych klubu. Od „chrztu” w pierwszym występie i przegranej 10:0 ze stanisławowską „Rewerą”, aż

do zdeklasowania przemyskiego „Czuwaju” 12:0, następował z każdym rokiem rozwój sportowy piłkarzy lwowskiej „Ukrainy”¹⁶⁰. Do skutku doszła cenna inicjatywa zarządu ST „Ukraina”, związana z udziałem drużyny piłki nożnej w spotkaniu ze śląską drużyną „Dąb” Katowice. Mecz w ramach obchodów jubileuszowych odbył się 26 marca 1938 r. we Lwowie na boisku „Pogoni”, zakończył się zwycięstwem piłkarzy ukraińskich 2:1. Spotkanie, które oglądało 1 500 sympatyków piłki nożnej, odbyło się w przyjacielskiej atmosferze, z zapowiedzią zaproszenia drużyny „Ukrainy” na spotkanie rewanżowe do Katowic¹⁶¹.

Doskonała gra Resovii na meczu z Ukrainą

RESOVIA — UKRAINA 5:3 (3:1)
RZESZÓW (Tel. wł.) Oczekiwane z dużym zainteresowaniem pierwsze w tym sezonie w Rzeszowie zawody o mistrza Ligi Okręgowej między Resovią a Ukrainą zgromadziły rekordową ilość publiczności. Spotkanie zakończyło się tak zasławnym zwycięstwem gospodarzy, którzy wygrali jeden z swych najlepszych meczów nad drużyną lwowską. Gra była niezwykle emocjonująca i brama widów w stałym napięciu, a składowe napady obu drużyn zagrażały wzajemnie innym defensywowi, dając obojczy bramkarzom pole do popisu. Resovia okazała się zespołem o niebezpiecznym ataku i dzięki temu rozstrzygnięciu zawody na swoją korzyść. Już w pierwszych sekundach juniołek Baran grający za pierwszoplanowego obrońcę nie zdobył bramki, lecz strzał jego o milimetr chybił cel. W chwili potym rewanżuje się Ukraina przez Petriwa, lecz Sanocki jest na miejscu. Gra słoń na wyjątkowo wysokim poziomie, a dobre tempo i spokojna gra tworzą z powyższego spotkania widowisko naprawdę przyjemne. Nie więc dziwne, że publiczność rzeszowska okladywała raz po raz ładne podziękowania ataków obu drużyn. W 8-miej. minucie Hogendorf nie wykorzystuje dogodnej pozycji strzelając. Eneukowi w ręce. Na skutek dobrej postawy formacji defensywnych gospodarzy, napad Ukrainy, szkieletówk umiejętnie kierowany przez Petriwa nie może dojść do strzału.
 W 12 minucie Wróbel po pięknej akcji środkowej trójki zdobywa prowadzenie a w kilka minut po tym Baran

najlepszy grzeź na boisku podwyższa wynik. Resovia jest ciągle w przewadze. W 32-giej. minucie Hogendorf z podania Kofelnickiego zdobywa trzeci punkt dla swych barw. Na kilka minut przed przerwą Mskayimw skosnym strzałem, dobitym przez Maгоцьkiego zdobywa pierwszą bramkę, zaś tuż przed przerwą Ukraina nie wykorzystuje rzutu wolnego z linii pola karnego. Po zmianie pół obraz gry się zmienia. Padający deszcz uczynił boisko śliskie, co w znacznej mierze utrudniało opanowanie piłki i rozstrzygnięcia szybszych akcji. Ukraina lepsza technicznie czuje się na grząskim terenie znacznie poważniej, nie ataki nie grójący gospodarza nła dopuszczają do sukcesu drużyny lwowskiej. W 10 minucie Hogendorf nie wykorzystuje doskonałej pozycji wyrobionej przez Barana. Aż Ukraina grający miękko nie może przełamać linii obrony miejscowych a rzadkie strzały Petriwa i Skocenia wypadają za Sanocki. Dopiero 25 ta minuta przesyła zwycięstwo miejscowych.
 Po udanej akcji Hogendorf-Baran, ten ostatni uzyskuje w piękny styl 4-tą bramkę, a w 3 minuty później ostatnią bramkę. Wprawdzie w 30-tej minucie Petriw uzyskuje drugą bramkę, lecz zwycięstwo gospodarzy nie ulega już wątpliwości. Pod koniec gra przybiera na ostrości. Ofiarą jej pada Baran, który staję się na skrzyżowaniu, następnie znowszą z boiska Petriwa. W drużynie gospodarzy doskonała forma wykształ obrona z trydkiem na czole, która dawala sobie doskonałe raue z atakami gości. Skrajni pomocnicy Łysyk i Haidas sniali się bardzo dobrze, natomiast środkowy Geisler szkieletek wypadł może nieco słabiej, jednak zmieć zdaje się ta porcja. Na

na stałe. Napad gospodarzy był najlepszą częścią drużyny, a jego wewnętrzną siłą Baran, Wróbel, Hogendorf pokazali grę stojącą na wysokim poziomie i przez długi czas w Rzeszowie nieogładana. Dobrze również wypadł Kofelnicki na lewym skrzydle, natomiast słabiej wypadł Drost. Ukraina mimo porażki poradziła w Rzeszowie wrażenie bardzo dobre, w szczególności podobał się Hucul w bramce, który nie ponosi absolutnie winy w utracie bramek, obrońca Worobec, zaś w napadzie Petriw i Skocen. Po noc była najlepszą częścią drużyny i jej słabej grze należało w wielkiej mierze przypisać porażkę. Sędziował p. por. Szyba. Na meczu obecny był prezes WGI i D. p. Drobot, który wyjechał, jako obserwator na życzenie Ukrainy.
 * * *
 Sytuacja w Lidze Okręgowej przedstawiła się obecnie bardzo ciekawie. Czarni z powrotem wrócili na pierwsze miejsce, po zwycięstwie nad Sokolem. Los tego ostatniego nie jest do pozazdrośczenia, podobnie zresztą, jak Lechia, która traci punkty na wnym boisku, a coż dopiero mówić o meczach wyjazdowych. Zwycięstwo Resovii nie było nieoczekiwane, gdyż drużyna ta w bardzo przemyślny sposób przygotowała się do swego zwycięstwa w bieżącym sezonie wszystkich grunach przeciwników. Nikt się nie spodziewał tylko, że Ukraina przegra w tak wysokim stosunku. Ale pięta achillesowa Ukraina służyła pomoc nie potrafiła utrzymać niebezpiecznego ataku Rzeszowian. Połowa wybitnie poprawiła swą lokatę przez zwycięstwo nad Lechią. Również Hasmo na podskoczyła o jedno miejsce w górę, po ciężko wywalczonym zwycięstwie nad rezerwą Pogoni.

Fot. 272. Lwów 1937 r. „Telegram Sportowy” komentarz z meczu WCTS HC „Resovia” Rzeszów (późniejszym mistrzem ligii okręgowej)

¹⁶⁰ Tamże. W latach 1928–1933, tj. przez 5 lat, z krótką przerwą po spadku do B klasy, a następnie w latach 1934–1938, zespół piłkarzy zajmował czołowe miejsca w klasie A lwowskiej ligi okręgowej. Rozegrał 165 spotkań, z czego 65 wygrał, 37 zremisował i 59 przegrał. Bilans bramek strzelonych do straconych wynosił 380:336. „Ukraina” 16 razy spotkała się z lwowską „Lechią”, 15 z „Pogonią” Stryj, „Pogonią” I b Lwów. W swoich meczach „Ukraina” 7 razy zwyciężyła „Pogonią” Stryj, „Pogonią” I b Lwów, „Sokoła” II i „Świtez” Lwów. Po 9 razy przegrała z: „Resovią” Rzeszów i „Lechią” Lwów¹⁶¹. Przeciętny bilans wyników zespół „Ukrainy” miał dodatni. Wszystkie wysiłki w przygotowaniach do sezonu 1938/1939 podporządkowano walce o wejście do polskiej ligi państwowej.

¹⁶¹ Szczególna konfrontacja wmiłostej Ukrainy. „Zmah”, 1938 nr 12, s. 1–2.

W 1935 r. przy lwowskiej organizacji „Łuh” założono Drużynę Piłki Nożnej (*Drużyna Kopanoho Mjaczca*). Ta młoda drużyna w pierwszym roku funkcjonowania rozgrywała spotkania, zwyciężając „Łuh” Janów 5:0, „Kameniar” 2:1, „Grzyń” 6:1, nieznacznie uległa B-klasowej drużynie „Zniesieczance” Lwów 1:2. W 1936 r. kontynuuje swoją piłkarską działalność, wygrywając m.in. z A-klasową „Lwowianką” 2:2, z „Gwiazdą” 3:3 oraz 4:0, ze „Stepem” 4:0, z „Łuhem” Janów 8:0, z B-klasowym „Strzelcem” 2:2, z „PAST” 3:2, „Pociukiem” 2:2 oraz z „Zoria” 3:3. Uzyskiwane wyniki zachęciły działaczy do zgłoszenia drużyny w 1936 r. do rozgrywek PZPN w klasie C LOZPN. Po zajęciu ostatniego miejsca w rozgrywkach tej ligi, bierze jeszcze udział w turnieju czterech klubów na boisku „Sokół-Batko” we Lwowie, w którym zajmuje ostatnie miejsce, co ostatecznie powoduje wycofanie się z rozgrywek. Od tego momentu, posiadając własne boisko oraz sprzęt piłkarski, prowadzi szkolenie młodzieży. Wyróżniającymi się piłkarzami „Łuhu” w 1937 r. byli Borteczuk, Daczko I, Daczko II, Jaczulczak, Jackiw, Kaczukewicz, Kasarab, Makowski, Stefanowicz, Stelmach i Zahorodny¹⁶².

Doroczny plan Ligi Okr.

W niedzielę zostały ukończone rozgrywki o mistrzostwo Ligi Okrękowej na zielonej murawie Teraz zięsiony stółk zdecydowanie ostatecznym układzie tabeli ze względu na sprawę z punktami Pogoni I B, o której piszemy na innym miejscu. W Jarosławiu Ognisko dzięki zwycięstwom nad Hasmonea wyszło na raszczytne 3 miejsce. Zadziwiający jest fakt, że drużyna ta mimo korzystnej lokaty, ma ujemny stosunek bramek. Czarni pozostali na 4-ym miejscu a Hasmonea musi się zadowolić 5-tą lokatą. Na 6-tej pozycji znalazła się Polonia przemyska która przegrała z Lechią u siebie w domu, w stos 2:1. Gdyby Polonia mecz ten była wygrała znalazłaby się na 3-cim miejscu. Czuwaj uł

W niedzielę zostały ukończone rozgrywki o mistrzostwo Ligi Okrękowej na zielonej murawie Teraz zięsiony stółk zdecydowanie ostatecznym układzie tabeli ze względu na sprawę z punktami Pogoni I B, o której piszemy na innym miejscu. W Jarosławiu Ognisko dzięki zwycięstwom nad Hasmonea wyszło na raszczytne 3 miejsce. Zadziwiający jest fakt, że drużyna ta mimo korzystnej lokaty, ma ujemny stosunek bramek. Czarni pozostali na 4-ym miejscu a Hasmonea musi się zadowolić 5-tą lokatą. Na 6-tej pozycji znalazła się Polonia przemyska która przegrała z Lechią u siebie w domu, w stos 2:1. Gdyby Polonia mecz ten była wygrała znalazłaby się na 3-cim miejscu. Czuwaj uł

Klub	gr	pkt	Bramki
1. Resovia	22	35:9	68:25
2. Ukraina	22	33:11	78:31
3. Ognisko	22	25:19	59:59
4. Czarni	22	24:20	53:47
5. Hasmonea	22	24:20	30:28
6. Polonia	22	24:20	36:35
7. Czuwaj	22	23:21	56:52
8. Pogon IB	22	20:24	44:55
9. Lechia	22	16:28	29:44
10. Korona	22	14:30	29:43
11. R. K. S.	22	14:30	23:50
12. Dr. Sokół	22	12:32	40:85

Fot. 273. Lwów 1937 r. Komentarz do zakończonego sezonu piłkarskiego ligi okręgowej LOZPN

ria” 3:3. Uzyskiwane wyniki zachęciły działaczy do zgłoszenia drużyny w 1936 r. do rozgrywek PZPN w klasie C LOZPN. Po zajęciu ostatniego miejsca w rozgrywkach tej ligi, bierze jeszcze udział w turnieju czterech klubów na boisku „Sokół-Batko” we Lwowie, w którym zajmuje

ТАБЕЛЯ ОКРУЖНОЇ ЛІГИ			
1. Ресовія	22	35: 9	68:25
2. Україна	22	33:11	78:31
3. Чарні	21	24:18	52:45
4. Гасмоня	20	23:17	28:23
5. Чувай	21	23:19	55:50
6. Огніско	21	23:19	46:59
7. Польонія	20	22:18	32:32
8. Погонь І. Б.	21	18:24	42:54
9. Лехія	21	14:28	27:43
10. Р. К. С.	21	14:29	28:47
11. Корона	21	13:29	27:46
12. ІІ. Сокул	21	10:32	37:65

Fot. 274. 1937 r. Tabela końcowa rozgrywek A klasy LOZPN za sezon 1936/37 („Zmah” 1937 nr 21, s. 1)

wek piłkarskich w ligach okręgowych piłki nożnej OZPN lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Na podstawie dostępnych źródeł, trudne do

¹⁶² *Pid wozom i na wozu. Żminka faktiw z žyttia futbolistiw Łuhu Lwiw. „Zmah”, 1937 nr 30, s. 4.*

wskazania jest dokładne określenie liczbowe występowania w drużynach polskich i ukraińskich wzajemnych relacji personalnych. Jednak miało miejsce występowanie zjawiska gry ukraińskich piłkarzy w polskich klubach. Przy-

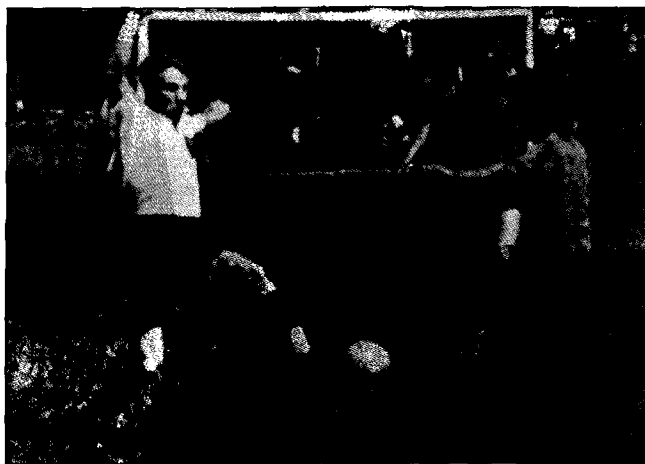

ПЕРША ДРУЖИНА У. С. Т. ПОДІЛЛЯ — ТЕРНОПІЛЬ.
Зліва: Качмарчук (воротар), Люшняк, Мельничук Олекс (провідник, секції) Коцюмбас, „Ромко”, Корольюк ІІ, Олейнюк, Чумак, Мітринга, Пронішин, Ройковський, Деля, Борезький, Корольюк І. і Муран (в овалі), Корольюк ІІІ, Чорний.

Fot. 275. Tarnopol 1937 r. Mistrz ligi okręgowej klasy A, UST „Podilla” Tarnopol („Zmah” 1937 nr 6, s. 6)

padki takie były napiętnowane w tygodniku „Zmah”, w którym wymieniano tzw. *szpaków* z imienia i nazwiska, a także poddawano ich postępowanie surowej krytyce. Przyczynę takiego stanowiska strony ukraińskiej należy upatrywać w obawach przed asymilacją ukraińskich sportowców do środowiska pol-

skiego¹⁶³. Znany jest również fakt wspólnej gry w piłkarskich reprezentacjach miast Lwowa i Przemyśla, zarówno Polaków, jak i Ukraińców. Na przykład w meczu Przemyśl – Lwów, w reprezentacji Lwowa, obok zawodników polskich klubów: „Białego Orła”, „Czarnych” i „Lechii”, występował przedstawiciel ukraińskiego klubu „Ukraina”. Natomiast w reprezentacji Przemyśla grali obok siebie czterej zawodnicy ukraińskiego „Sianu” oraz 4 z „Czuwaju” i 9 z „Polonii”. Spotkanie piłkarskie tych reprezentacji, rozegrano w Przemyślu 3 maja 1938 r. Zakończyło się ono zwycięstwem przemyskich piłkarzy 6:2 (4:0). Bohaterem meczu pomiędzy reprezentacjami miast został napastnik przemyskiego „Sianu” – Turka, strzelec jednej bramki oraz współautor trzech pozostałych. Spotkanie to wywołało duże zain-

Fot. 276. 1937 r. Jeden z najlepszych piłkarzy ST „Ukraina” M. Krajewski w akcji (25-littia ST Ukrajina, Lwów 1936)

teresowanie wśród przemyskich sympatyków piłki nożnej, (na stadion przyszło ponad 1000 osób)¹⁶⁴.

¹⁶³ *Wylaźte szpaki z czużych kieszeń*. „Zmah”, 1937 nr 2, s. 7; wymieniono Ukraińców grających w polskich klubach, m.in.: były zawodnik UKS „Berkut” Zenon Dmitryszyn grał w HKS „Czuwaj” Przemyśl; zawodnik Jaciw, grał w „Polonii” Przemyśl; zawodnik ST „Ukraina” Z. Kruk grał w najpierw w lwowskiej „Lechii”, następnie w „Ukrainie”, a potem w „Polonii” Warszawa; bokser ST „Ukraina” Biły przeszedł do „Lechii” Lwów; M. Hluhy grał w „Koronie” Sambor; pingpongista „Prołomu” Stanisławów J. Bordeljuk grał w piłkę nożną w klubie „Raz, dwa, trzy”; *Wylaźte szpaki z czużych kieszeń*. „Zmah”, 1937 nr 3, s. 3, zawodnik UST „Prołomu” R. Demjanczuk grał w KS „Revera” Stanisławów; były zawodnik ST „Ukraina” Lwów, Choma II, brat boksera reprezentanta Polski latem grał w piłkę nożną w „Bystrzycy” Nadwórna, a w zimie boksował w KS „Revera” Stanisławów; *Wylaźte szpaki z czużych kieszeń*. „Zmah”, 1937 nr 6, s. 7, zawodnik „Zaporożca” Niżankowce Krasnyk grał w „Polnej” Przemyśl; zawodnik „Sokiła” Tyśmienica (14 km od Lwowa) Misterowicz grał w stanisławowskim KS „Raz, dwa, trzy”; bramkarz UKS „Berkut” Przemyśl Drozd, grał w K.S. „28” Przemyśl; od 1931 r. zawodnik J. Litwin grał w KS „Kresy”; B. Olijowski grał w sekcji hokejowej „Kresy”. W polskich klubach występował także m.in.: W. Dmitryszyn, W. Bahurśki, Bihaj, W. Farion, P. Jarymowicz, R. Ciołko, W. Hryb i A. Hryb. Odnotowano jeden przypadek gry Ukraińca o nazwisku Połotniaka w Żydowskim Robotniczym Klubie Sportowym w Tarnopolu; *Wspomnienia Romana Hryciwa* – rzucają światło na sprawę wolnego wyboru klubu sportowego przez zawodników, poprzez negocjacje z PZPN. Strona ukraińska wnioskowała wówczas zwolnienie wszystkich Ukraińców z polskich klubów, [w:] Biblioteka Archipatrialna im. Biskupa Konstantego Czechowicza w Przemyślu, sygn. 15.

Fot. 277. 1937 r. Drużyna UKS „Sian” Przemyśl („Zmah” 1938 nr 1, s. 3)

teresowanie wśród przemyskich sympatyków piłki nożnej, (na stadion przyszło ponad 1000 osób)¹⁶⁴.

Fot. 278. 1938 r. mecz piłki nożnej „Sian” – „Polonia” Przemyśl

Szczególnie pozytywny wpływ na rozwój ukraińskiej piłki nożnej, miało przystąpienie większości ukraińskich klubów w latach 30. XX w. do struktur Polskiego

¹⁶⁴ *Turko (Sian)* – autorom pogromu Lwowa. „Zmah”, 1938 nr 17, s. 3.

Związku Piłki Nożnej. Był to okres powszechnego rozwoju liczbowego oraz wzrostu poziomu piłkarstwa sportowego, a także popularności wśród społeczeństwa ukraińskiego piłki nożnej¹⁶⁵. Wspólne uczestnictwo drużyn ukraińskich i polskich, stworzyło szansę na przejście niektórych dobrych zawodników-Ukraińców, do polskich piłkarskich zespołów. Ogólnym problemem ukraińskiego piłkarstwa lat międzywojennych był niedostatek finansowy w zakresie kadry szkoleniowej oraz bazy sportowej. Problemy finansowe zaostriżyły się w momencie wprowadzenia przez PZPN obowiązkowych opłat. Zarządzenie nr 13/38 w tej sprawie, do wszystkich klubów LOZPN, z dnia 28 kwietnia 1938 r. zobowiązywało kluby do wpłat z tytułu zgłoszenia do gry w odpowiedniej klasie rozgrywek i opłat za inne czynności. Większość ukraińskich stowarzyszeń piłkarskich, protestując, powoływało się na własne przepisy statutowe, co kłóciło się z zarządzeniem PZPN¹⁶⁶. Zarządzenie i protest oraz wyczekiwanie na uchwalenie amnestii w tej sprawie przez PZPN spowodowało, że już 7 maja 1938 r. zadłużenie ukraińskich klubów wynosiło około 120 zł¹⁶⁷.

Fot. 279. 1938 r. ST „Ukraina” – UKS „Sian” Przemyśl

Od 1938 r. w szkoleniu młodych piłkarzy – juniorów pojawiły się wakacyjne zgrupowania sportowe, organizowane przez Okręgowe Związki Piłki Nożnej. W miejscowości Schodnica, w dniach 8–21 lipca 1938 r., w takim zgrupowaniu

¹⁶⁵ M. Sobatij: *Futbolni ukraiński komandy u Zoloczewi*. [w:] W. Bołubasz (red.): *Zołoczyszczyna i mynule suczasne*. Nowy Jork – Toronto – Canberra 1982, s. 485–486.

¹⁶⁶ *Szczo znaczyt’*. „Zmah”, 1938 nr 16, s. 2.

¹⁶⁷ *Czy znajete szczo?* „Zmah”, 1938 nr 16, s. 6; Klubami zadłużonymi wobec LOZPN na dzień 7.05.1938 r. były: „Dniestr” – 23,50 zł, „Podilla” – 23,50 zł, „Skała” Mościska – 27,50 zł, „Warta” – 8,50 zł, „Łuh” Lwów – 2,50 zł, „Meta” Tarnopol – 2,50 zł, „Step” Lwów – 25,00 zł, USK Dobromil – 2,50 zł, „Zoria” Lwów 2,50 zł.

zorganizowanym przez OZPN uczestniczyły drużyny juniorów. Funkcję kierownika i trenera na zgrupowaniu pełnił znany piłkarz lwowskiej „Pogoni”, Wacław Kuchar. Wśród drużyn w zgrupowaniu brały udział polskie klubowe drużyny: „Junak” Drohobycz, „Lechia” i „Pogoń” Lwów (wicemistrz Polski z 1937 r.), ZZK i „Polonia” Przemyśl, „Resovia” Rzeszów, a także juniorzy ukraińskiego klubu z Tarnopola „Podilla”, który w eliminacjach pokonał drużynę lokalnego rywala

Fot. 280. 1938 r. WCTS „Resovia” – ST „Ukraina”

„Kresy” Tarnopol 2:1. Udział w zgrupowaniu, wzięły również drużyny mistrzowskie z okręgów lubelskiego („Unia” Lublin), lwowskiego, poleskiego i wołyńskiego, w ramach 1/16 finału mistrzostw Polski juniorów¹⁶⁸. Opiekunem drużyn „Podilla” i „Schodnicy” był ukraiński działacz piłkarski – Roman Karoluk. Oprócz treningów piłkarskich i lekkoatletycznych, na zakończenie zgrupowania, drużyny rozegrały turniej piłkarski. Sędziami spotkań byli, m.in. Wacław Kuchar i W. Waldman¹⁶⁹. Turniej zakończył się zwycięstwem drużyny juniorów „Lechii” Lwów, przed „Junakiem” Sambor oraz „Podillą” Tarnopol.

Pierwsze wydarzenia ukraińskiego sportu w Drohobyczu datują się na lata 1922–1923. Wówczas to kółko turystyczne uczniów i studentów założyło Tury-

¹⁶⁸ *Juniory „Podilla” jedynym przedstawnykom ukraińskich junioriw u Schidnyci*. „Zmah”, 1938 nr 25, s. 1.

¹⁶⁹ *Juniory „Podilla” hidno reprezentuwały ukraińskij sport na Tabori u Schidnyci*. „Zmah”, 1938 nr 27, s. 1–2. Wyniki turnieju piłki nożnej juniorów drużyn „Lechii” Lwów, „Junaka” Sambor i „Podilli” Tarnopol przeprowadzonego na zgrupowaniu w Schodnicy w ramach 1/4 finału pucharu Polski Juniorów „Ukraina” – „Junak” 2:7, „Junak” – „Lechia” 2:2, „Ukraina” – „Lechia” 0:3, „Ukraina” – „Podilla” 0:2, „Podilla” – „Resovia” 0:1.

Fot. 281. 1938 r. Działacze i piłkarze UKS „Sian”

styczno-Sportowe Towarzystwo „Podhirja” Drohobycz. W drohobyckim środowisku ukraińskim zorganizowano systematyczny i racjonalny trening drużyny piłki nożnej¹⁷⁰. W wyniku dobrze prowadzonego szkolenia i organizacji piłkarze „Watry” Drohobycz w jesieni 1938 r. zdobyli mistrzostwo ligi okręgowej w B-klasie.

Piłka nożna rozwijana była również przez organizację ukraińskiego „Łuhu”. Z okazji jubileuszu „Proswity”, terenowa organizacja „Łuhu” z Zapatiwa, zorganizowała dla wiejskich drużyn turniej piłkarski w lipcu 1938 r. W turnieju występowały wiejskie drużyny: „Czumak” Jaremczew Nowy, „Łuh” Podlasek Mały, „Junak” Rzemień, USK Sitichiw, „Step” Storohowce, „Strzała” Sulimów, „Łuh” Wisłoboki i „Łuh” Zapatów¹⁷¹. Turniej piłkarski trwał od 10 lipca do 19 sierpnia 1938 r. i zakończył się zwycięstwem drużyny „Strzały” Sulimów¹⁷².

Z podsumowania zajętych miejsc przez ukraińskie drużyny piłki nożnej w tabelach rozgrywkowych po rundzie jesiennej 1938 r. wynikało, że w rozgryw-

kach A i B klasy występowało 11 drużyn, były to: w A klasie „Dnister” „Podilla”, „Sian”, „Skała” Stryj, „Ukraina” Lwów oraz w B klasie „Watra”, „Horin”, „Zoria”, „Prołom”, „Skała” Mościska i „Step”. Drużyny te rozegrały tylko w 1938 r. 70 spotkań ligowych, gromadząc 70:70 punktów oraz osiągając bilans 122:132 bramek. Najwięcej bramek zdobyła „Ukraina” – 26, najmniej „Podilla” – 4¹⁷³. Sytuację sportowej rywalizacji ukraińskich drużyn piłki nożnej na koniec 1938 r. przedstawia wyciąg z miejsc, jakie zajmowały one w tabelach poszczególnych lig.

Tabela 47

Bilans sportowy ukraińskich drużyn piłki nożnej w tabelach A i B rozgrywek ligii LOZPN – stan na jesień 1938 r.

Miejsce w tabeli	Klub	Liczba rozegranych spotkań	Punkty bramek	Stosunek
3	„Ukraina” kl. A	10	13-7	26:14
13	„Sian” kl. A	11	6-16	11:32
4	„Skała” S. kl. A	8	10-6	12:13
7	„Dnister” kl. A	8	5-11	13:26
7	„Podilla” kl. A	6	1-11	4:14
1	„Watra” kl. B	3	5-1	8:4
1	„Horin” kl. B	2	3-1	8:4
1	„Skała” M. kl. B	2	4-0	8:2
1	„Prołom” kl. B	5	9-1	13:2
6	„Zoria” kl. B	8	9-7	13:7
10	„Step” kl. B	7	5-9	8:15
		70	70-70	122:132

Źródło: *Osinni mistectwa w tabelach*. „Zmah” 1939 nr 3, s. 4.

Rozwój piłki nożnej w strukturach UZS odbywał się, jako kierunek związany ze sportem zawodowym i opierał się o udział w rozgrywkach ligowych¹⁷⁴. Natomiast w ukraińskich stowarzyszeniach wiązał się z wychowaniem fizycznym. W towarzystwach tych wykorzystywano ogromną popularność i dostępność piłki nożnej¹⁷⁵, która pod koniec lat dwudziestych XX w. naliczniej była uprawiana, stąd też pełniła rolę przygotowania sprawnościowego w społeczeństwie ukraińskim¹⁷⁶. W 1938 r. przeprowadzono restrukturyzację organizacyjną w działalności OZPN. Wprowadzono wówczas nowy podział zasięgu terytorialnego poszczególnych klas rozgrywkowych. Na terenach omawianych od 1938 r. funkcjonowały następujące okręgowe związki: lwowski, stanisławowski, tarnopolski, w których funk-

¹⁷³ *Osinni mistectwa w tabelach*. „Zmah” 1939 nr 3, s. 4.

¹⁷⁴ „Samostijnist”. Lwów, 1935 nr 17, s. 4.

¹⁷⁵ M. Sobatij: *Futbolni ukrajinski komandy u Zołoczewi*, dz. cyt., s. 485–486.

¹⁷⁶ „Nowyj Czas”. Lwów, 1935 nr 55, b.p.

Fot. 282. 1938 r. Mecz na boisku „Sianu”

cjonowały ligi: najwyższa okręgowa, i niższe klasy A, B i C¹⁷⁷. Na wiosnę 1939 r. ukraińska piłka nożna posiadała swoich klubowych przedstawicieli w następujących ligach: w LOZPN, TOZPN, SOZPN w klasach A i B, w prowincjonalnej B klasie, oraz w klasach C

Fot. 283. 1938 r. Juniorzy ST „Ukraina” (25-littia ST Ukrainia, Lwów 1936)

¹⁷⁷ *Futbolnyj sezon poczawsia*. „Zmah”, 1938 nr 31, s. 4. Wojskowe władze Dowództwa Okręgu Korpusu X (DOK X) w 1938 r. pragnęły przeformować w PZPN wniosek związany z reorganizacją terytorialną struktur sportowych, w tym lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego OZPN. Ulec miał rozwiązaniu stanisławowski OZPN, a w jego miejsce miał powstać przemyski OZPN z kieleckim podokręgiem. Zmiany te łączyły się z planem pokrycia działalności terytorialnej w odpowiednich OZPN z zasięgiem terytorialnym DOK X. Wniosek ten ostatecznie przepadł w głosowaniu podczas Walnego Zebrania PZPN w 1938 r.

podokręgów lwowskiego, stanisławowskiego tarnopolskiego i wołyńskiego. Rozgrywano także spotkania w grupach ligi juniorów¹⁷⁸. W sezonie 1938/1939 do wyższych klas polskiej ligi awansowały ukraińskie kluby sportowe: „Zoria” Lwów, „Sian” Przemyśl, „Horin” Równe i „Skała” Stryj. W klasie A i B OZPN występowało 11 ukraińskich drużyn piłki nożnej. Piłka nożna spośród wszystkich dyscyplin sportowych posiadała wśród Ukraińców najlepsze warunki do rozwoju. Jej popularność wśród społeczeństwa ukraińskiego, a także przystąpienie do rozgrywek w systemie Polskiego Związku Piłki Nożnej, pozwoliła na rozwinięcie najwyższego poziomu spośród wszystkich dyscyplin uprawianych przez Ukraińców.

Tabela 48

Wykaz ukraińskich drużyn piłki nożnej występujących w rozgrywkach organizowanych przez LOZPN, w latach 1937–1939 (obok adresów nazwiska sekretarzy klubowych)

Liga	Klub	Siedziba klubu, sekretarz klubu
Liga okręgowa	ST „Ukraina”	Lwów, ul. Sapielny 49
Liga klasy A	UTS „Sian”	Przemyśl, ul. Piłsudskiego 1 (dr M. Staruch)
	UST „Dniestr”	Sambor, ul. Okrężna 26 (dr Koczapski)
	USK „Skała”	Stryj, ul. Hołówki 17
Liga klasy B	UST „Podilla”	Tarnopol, ul. 3 Maja 1 (S. Bobak)
	UST „Step”	Lwów, ul. Rutkowskiego 22/III
	SS „Zoria”	Lwów, ul. Werwińska 25
Liga klasy C	USK „Warta”	Drohobycz, ul. Czajkowskiego 18 (M. Worobec)
	UST „Skała”	Mościska, ul. Kucił
	RST „Luh”	Lwów, ul. Kopernika 5 (dr R. Daszkewicz)
	ST „Ropnik”	Borysław, ul. Cyrkowa 54 (Z. Zajać)
	UST „Striła”	Żółkiew, ul. Rynek 2 (dr B. Sapruka)
	USK	Dobromil, ul. Kościuszki 188 (R. Knejcuk)
	USK „Weselka”	Medyka (M. Chtiej)
UST „Meta”	Tarnopol, ul. Bruknera 17 (M. Kłodziński)	
UST „Rusałka”	Złoczów, ul. Mickiewicza 11 (M. Sahatij)	

Źródło: *Adresy ukraińskich klubów lwowskiej futbolnoji okruhy*. „Zmah”, 1939 nr 4, s. 5.

Faktyczny rozwój ukraińskiej piłki nożnej nastąpił po 1927 r. Potwierdza to statystyka ukraińskich klubów działających w poszczególnych latach. W latach 1911–1914, nie licząc gimnazjalnych kółek, szkolenie w zakresie piłki nożnej prowadziło 6 klubów, w latach 1921–1927 doszło dalszych 9, było ich razem 15, a w latach 1927–1937 doliczono się 69. Do września 1939 r. działalność sportową w zakresie rozwijania piłki nożnej prowadziło 88 klubów sportowych (szczegółowy wykaz klubów patrz rozdział *Ukraińskie organizacje sportowe*)¹⁷⁹.

¹⁷⁸ *Futbolisty na start*. „Zmah”, 1939 nr 8, s. 2.

¹⁷⁹ Sytuacja ta w kolejnych latach przedstawiała się następująco: w klubach, które potwierdzały swoją działalność w rozgrywkach struktur PZPN oraz UZS i zostały wymienione w tabelach ligi

Fot. 284. Przemyśl (1938–1939). Drużyna piłki nożnej USK „Sian” stoją od lewej: O. Fedorowicz, O. Binicky, M. Fedorowicz, M. Turko, St. Dyhadlewicz, J. Partyka, St. Hibalewicz, T. Makar, Hłyński. Klęczą od lewej: St. Pobidyński, Nowycki, Romanec

W rozwoju ukraińskiej piłki nożnej należy wyróżnić kilka etapów rozwoju. Pierwszy okres jej rozwoju związany jest z powstaniem Ukraińskich Sportowych Kółek, w większości ukraińskich galicyjskich gimnazjów, począwszy od 1906 r. do 1910 r. Kolejnym etapem był jej rozwój w ruchu powstających klubów sportowych Lwowa, Stanisławowa, Stryja, Tarnopola i Przemyśla, począwszy od 1909 r. aż do wybuchu I wojny światowej, która wraz z wydarzeniami polsko-ukraińskiej wojny domowej oraz inwazji rosyjskiej w 1920 r. przerwała jej rozwój wśród Ukraińców aż do 1921 r. Następnym wyraźnym okresem rozwoju była działalność ukraińskich klubów sportowych we własnym sportowym getcie aż do 1927 r., to jest do momentu przystąpienia pierwszego ukraińskiego klubu ST „Ukraina” do struktur sportowych PZPN. Ostatni etap to kontynuacja rozwijania tej dyscypliny sportowej w systemie przygotowania i uczestniczenia w rozgrywkach ligowych PZPN oraz UZS, a także w spotkaniach turniejowych i towarzyskich aż do 1939 r.

okręgowej, A, B i C klasy było: w 1911 r. – 4; 1912 – 5; 1913 – 5; 1914 – 6; w 1922 – 8; 1923 – 10; 1924 – 12; 1925 – 15; 1926 – 15; 1927 – 15; 1928 – 18; 1929 – 19; 1930 – 20; 1931 – 21; 1932 – 21; 1933 – 22; 1934 – 24; 1935 – 27; 1936 – 29; 1937 – 36; 1938 – 37; 1939 – 37. Do tej liczby klubów należy włączyć inne, które nie przejawiały rywalizacji odnotowanej w statystykach prasowych, lecz wymieniano je, podając wyniki spotkań okazjonalnych. Razem w okresie 1922–1939 doliczono się ich 51.

c. Szachy

Grę w szachy rozpowszechniano w ukraińskiej organizacji oświatowej „Proswita” działającej od 1868 r. w Galicji, a później na całym ukraińskim terenie etnicznym. Gra ta pojawiała się również w działalności organizacji działających na niwie rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej, tj. „Sokił”, „Sicz”, a także „Łuh”. W organizacjach tych w szachy grano rekreacyjnie, a także w formie zajęć świetlicowych. W działalności ukraińskich klubów sportowych sekcje szachowe powstały po 1925 r. Jako pierwsza klubowa sekcja szachowa powstała przy ST „Ukraina” w 1925 r., z inicjatywy ówczesnego uniwersyteckiego mistrza szachowego Lwowa – Stepana Popiela. W krótkim okresie czasu, w oparciu o klubowe podstawy organizacyjne, zorganizowano we Lwowie szachowe rozgrywki. Do wyróż-

Fot. 285. Przemyśl 1933 r. Uczestnicy turnieju szachowego o mistrzostwo UKS „Berkut”

niających się szachistów lwowskich, oprócz S. Popiela, należeli Mychajło Romanyszyn, L. Turkewicz, M. Turiakowski, W. Borusewicz i inni¹⁸⁰. Szachiści ST „Ukraina”, po 1926 r. organizowali we Lwowie turnieje szachowe, w których występowali również przedstawiciele ukraińskich stowarzyszeń szachowych z innych miast¹⁸¹.

¹⁸⁰ J. Jarosławenko: *Pamięć nie wmiere, nie zahyne*. „Karpaty” 1991, nr 5, s. 2.

¹⁸¹ *Szachowa sekcja ST „Ukraina”*. [w:] J. Los (red.), *Sportowe Towarzystwo „Ukraina” (Lwów)...*, dz. cyt., s. 22.

Fot. 286. Lwów 1936 r. Sekcja szachowa ST Ukraina. Gra O. Wasiuta z byłym prezesem ST „Ukraina” 1924 r. W. Dzisiem

Specyfika dyscypliny związana z jej wymaganiami spowodowała, że z inicjatywy S. Popiela, grono działaczy w 1926 r. powołało we Lwowie, „Towarzystwo Ukraińskich Szachistów” (TUSz). Jego zadaniem miało być skoordynowanie działalności ukraińskich sekcji szachowych. Pierwszymi działaczami związku szachowego, byli: W. Barusewicz jego syn Osip, E. Kordyba, M. Matiuszenko, Orest Słobodian, bracia Lew i Zinowicz Turkewić¹⁸². Prężnie działała sekcja szachowa ST „Ukraina”, w 1927 r. jej działacze zorganizowali turniej szachowy, o mistrzostwo Lwowa. Wystartowało w nim 15 szachistów. Od samego początku turnieju zdecydowaną przewagę posiadali: S. Popiel oraz W. Rżondzisty. Ci dwaj zawodnicy spotkali się w finale, w którym lepszym okazał się S. Popiel, późniejszy najlepszy ukraiński szachista w okresie dwudziestolecia międzywojennego¹⁸³. Turnieje szachowe wypełniały większość czasu młodzieży skupiającej się w świetlicach ukraińskich organizacji. W dniach 23 marca 1938 r. pod protektoratem „Młodziej Hromady” przeprowadzono dla młodzieży Turniej Szachowy o Mistrzostwo Ukra-

¹⁸² J. Semenko: *Szachy w Ukraini. Narisy z istoriji szachowoji hry na ukrajinskij zemli i diaspori. „Kamieniari”*. Lwów 1993, s. 83.

¹⁸³ *25-littia ST „Ukraina”*..., dz. cyt., s. 93–95.

ńskiego Lwowa z udziałem byłego mistrza Lwowa Popiela¹⁸⁴.

W latach 30. dwudziestolecia międzywojennego reprezentanci TUSz z powodzeniem występowali w polskiej lidze państwowej okręgu lwowskiego, w skład której wchodziło 10–13 klubów. Do najlepszych ukraińskich klubów na Kresach Wschodnich należały wówczas lwowskie stowarzyszenia: „Helm”, LKSz (Lwowski Klub Szachistów) i „Tryzub”¹⁸⁵. W tym ostatnim klubie występował Fedir Bohatyrczyk, z zawodu lekarz, który w 1937 r. pełnił funkcję prezesa federacji TUSz oraz zdobył tytuł szachowego międzynarodowego mistrza. Podobną genezę powstania ma sekcja szachowa przy tarnopolskim klubie „Podilla”. W porze zimowej wzrastała ilość organizowanych zawodów oraz rozgrywanych partii szachowych. Wszystkie ukraińskie mistrzowskie imprezy szachowe rozgrywano przede wszystkim w czasie zimy¹⁸⁶. Funkcjonowanie struktur federacji szachowej oraz klubowa działalność szkoleniowa, w zakresie gry w szachy, wytworzyła tradycję, która była przez wiele lat podstawą dalszego rozwoju tej gry. W organizację turniejów szachowych angażowali się również działacze klubowi UKS „Podilla”, którzy dla klubowych sympatyków gry w szachy w 1938 r. zorganizowali turniej wewnętrzny¹⁸⁷.

Ze sprawozdania z walnego zebrania UKS „Watra”, przeprowadzonego w dniu 24 marca 1938 r. w małej miejscowości Zdołybniew, dowiadujemy się o działającej tam, oprócz piłki nożnej i tenisa stołowego, również sekcji szachowej.

Popularne w środowisku ukraińskim były, organizowane rokrocznie, mistrzostwa szachowe Lwowa. Brali w nich udział wszyscy chętni. W dniu 8 kwietnia 1938 r. uczestniczyli w nich, ze znacznymi sukcesami, dwaj piłkarze: pomocnik lwowskiej „Ukrainy” – Daniw oraz bramkarz przemyskiego „Sianu” – Lew Łozinśki. Stan pojedynków turnieju wskazywał na niezłe przygotowanie obu sportowców. Wyniki po rozegranych spotkaniach, w dniu 8 kwietnia, były następujące: Romanyszyn – 3,5 pkt, Moroz, Daniw i Łozinśki – 2,5 pkt, Popiel i Iwanow – 2 pkt, Kurdyba, Turkewicz i Petruszewicz bez gry¹⁸⁸.

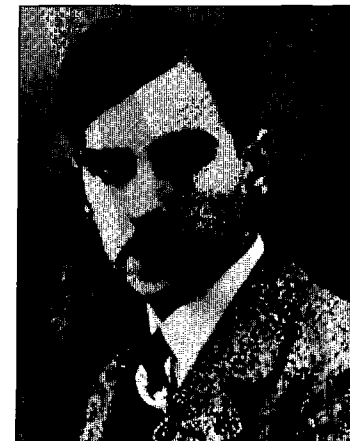
¹⁸⁴ *Czy znajesz szczo?* „Zmah”, 1938 nr 11, s. 6.

¹⁸⁵ „Sportowi Wisti”, 1931 nr 3, s. 3.

¹⁸⁶ O. Krawczeniuk, *Ukrajinske sportowe towarystwo „Podilla”*..., dz. cyt., s. 260.

¹⁸⁷ *Ternopil żywe szcze pinh-ponhom i szachamy*. „Zmah”, 1938 nr 12, s. 4. Wyniki wewnętrznego turnieju szachowego UTS „Podilla” 1. Paweł Nemał 24,5 pkt, 2. Zenobij Skorpen 23,5 pkt, 3. Wołodmyr Soja 22,5 pkt, 4. Tadej Sokił 20,5 pkt, 5. Ilja Kociumbas 20 pkt, 6. Koroluk III 18 pkt.

¹⁸⁸ *Czy znajete szczo?* „Zmah”, 1938 nr 14, s. 6.

Fot. 287. Wielokrotny szachowy mistrz S. Popiel (1930–1939)

Gra w szachy początkowo spełniała w społeczeństwie ukraińskim formę rekreacyjną i była popularnym zajęciem gromadzących się w świetlicach członków ukraińskich organizacji. Z czasem przekształciła się w sportową rywalizację, którą emocjonowały się rzesze jej zwolenników. Podobnie jak inne dyscypliny sportowe gra ta dzięki swojej popularności była czynnikiem stymulującym rozwijanie ukraińskiej tożsamości narodowej.

d. Tenis i tenis stołowy

W latach 1925–1939 odbywające się na terenie Lwowa treningi i zawody tenisa w wielu istniejących polskich klubach sportowych, były dla Ukraińców przykładem techniki oraz przepisów związanych z uprawianiem „białego sportu”. W środowisku ukraińskim sekcje tenisa ziemnego zaczęły powstawać dopiero po 1930 r., najpierw w Lwowie, a potem w Czortkowie, Drohobyczu, Kołomyi, Sam-

Fot. 288. 1934 r. Korty tenisowe na terenie Ukraińskiego Liceum dla Dziewcząt (Zahajkewicz: *Przemysł zachodni...* dz. cyt.)

borze, Stanisławowie, Stryju, Tarnopolu i innych miastach na Kresach Wschodnich. Większość sekcji przystąpiła do struktur UZS¹⁸⁹. Przy UZS powołano odrębny wydział zajmujący się organizacją struktur oraz propagowaniem literatury z zakresu metodyki treningu tenisa. Oprócz sekcji tenisowych zrzeszonych w UZS, funkcjonował cały szereg niestowarzyszonych grup, które prowadziły spotkania tenisowe pomiędzy swoimi członkami. Delegalizacja UZS wywołała dwuletnią przerwę w działalności Lwowskiego Klubu Tenisowego (Lwiwśkoho Klubu Sitkiwkariv – LKT). Początkowo w LKT organizowano wyłącznie tenisowe turnieje

¹⁸⁹ O. Tisowski, *Sitkiwka*. [w:] *Sportowyj Almanach na rik 1934...*, dz. cyt., s. 40.

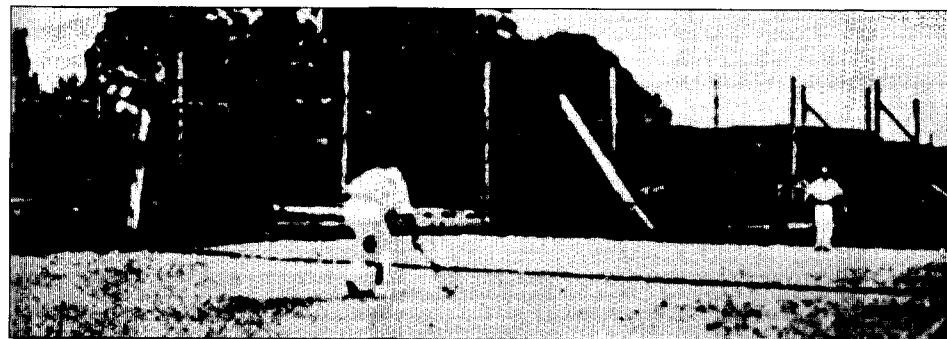
wewnętrzne. W miesiącu lipcu 1938 r. odbył się turniej wewnętrzny o mistrzostwo LKT. W finale rozegranym 2 lipca we Lwowie grę pojedynczą mężczyzn wygrał Sasyk, grę podwójną J. Rożankowski i Kulczyński. Wśród kobiet w grze pojedynczej triumfowała Struminska¹⁹⁰. W dniach 26–27 września 1938 r. LKT wznowił swoją działalność, organizując ponownie turniej wewnętrzny o mistrzostwo klubu¹⁹¹. Turniej o mistrzostwo LKT dokończono 2 października 1938 r. Mistrzowskie tytuły klubu na rok 1938/1939 uzyskali, wśród kobiet Struminska, wśród mężczyzn Sasyk¹⁹².

Tabela 49

Wyniki turnieju tenisowego wewnętrznego o mistrzostwo LKT. Lwów, 26–27.09.1938 r.

Zawodnicy	Wynik
Mężczyźni	
J. Rożankowski – S. Rożankowski	6:0, 6:4
Sasyk – Kuleczko I	6:4, 5:7, 8:6
J. Rożankowski – Kuleczko II	6:3, 6:3
Sasyk – J. Rożankowski	6:0, 8:6, 6:2 finał
debel: J. Rożankowski, Sasyk – Kuleczko I., Kuleczko II	3:6, 6:8
S. Rożankowski, Sasyk – Kuleczki, J. Rożankowski	3:6, 3:6
mikst: Struminska, Sasyk – Liszczyńska, Kuleczko I	2:6, 4:6
Kobiety	
Struminska – Liszczyńska	10:8, 6:2

Źródło: *Samowy naczennia naszych sitkiwkariv*. „Zmah”, 1938 nr 37, s. 5.

Fot. 289. Lwów 1936 r. Sekcja tenisa ST „Ukraina” – grają Pali i Zalozecki (25-littia ST *Ukraina*, Lwów 1936)

¹⁹⁰ *Sitkiwka*. *Finali wnutriszno-klubowych zmachaniach lwiwśkoho klubu sitkiwkariv*. „Zmah”, 1938 nr 38, s. 5.

¹⁹¹ *Samowy naczennia naszych sitkiwkariv*. „Zmah”, 1938 nr 37, s. 5.

¹⁹² *Sitkiwka*. „Zmah”, 1938 nr 38, s. 5.

Sekcje tenisowe prowadziły swoją działalność również w Stanisławowie i Kołomyi. Treningowe spotkanie tenisowe zorganizowano w Kołomyi 2 października 1938 r.¹⁹³ W turnieju wyróżniono: Snihurowicza ze Stanisławowa i H. Berezowskiego z Kołomyi.

Tabela 50

Wyniki pojedynków tenisowych przedstawicieli Kołomyi i Stanisławowa.
2.10.1938 r.

Stanisławów	Kołomyja	Wynik
Mężczyźni		
Radywił	Berkeszczuk	6:2, 4:6, 2:6
Popiel	Maruniak	1:6, 2:6
Andruchowicz	Zoszczuk	6:1, 7:5
Andruchowicz	Maruniak	4:6, 6:4, 6:4
Kobiety		
Snihurowicziwna	Irka	6:1, 2:6, 2:6
debel Radywił, Snihurowicz	Berkeszczuk, Zoszczuk	1:6, 6:4, 4:6
Snihurowicz, Andruchowicz	Berezowski, Maruniak	2:6, 2:6

Źródło: *Wystup Stanisławiwskich sitkiwkariv...*, dz. cyt., s. 5.

Fot. 290. Lwów, 1930 r. Tenisiści stołowi ST „Ukraina” Lwów (tamże)

W turnieju tenisowym o mistrzostwo Stanisławowa, w meczu finałowym kobiet w dniu 12 listopada 1938 r., Hurykiwna pokonała Bańkowską. Autor artykułu: *Ukrajinka mystcem Stanisławowa w Sytkiwci*, wyrażał ubolewanie, że Hurykiwna, będąc Ukrainką, występowała w barwach polskiego TG „Sokół”, a nie w stanisławowskim „Sokile” czy „Prołomie”¹⁹⁴.

Do najlepszych ukraińskich tenisistów lat 30.

dwudziestolecia międzywojennego należeli: bracia Kuleczkiw, Jarosław Rożankiowski, Zenon Sasyk, Darija Fedakiwna ze Lwowa, Sofija Mohilnyczka i Lubomyr Czajkowski z Kołomyi, Roman Andruchowicz ze Stanisławowa¹⁹⁵.

Tenis stołowy. Za przykładem polskich zwolenników tenisa stołowego, którzy rozgrywali swoje spotkania również przed publicznością ukraińską, sportowcy ukraińscy na początku 1930 r. powołali przy ST „Ukraina” we Lwowie sekcję „żonhleriw” (żonglerów) białej piłeczki. Początkowo systematycznie uprawiało ją 22 członków tej sekcji. Podobnie jak większość klubowych sekcji, nie należała ona do Związku Tenisa Stołowego¹⁹⁶. Stąd spotkania jej przedstawicieli miały charakter towarzyskich pojedynków. Przedstawiciele ST „Ukraina” w tej dyscyplinie sportowej, toczyli zacięte pojedynki przy stołach do tenisa stołowego, z najlepszymi przeciwnikami ze Lwowa. Byli to: Alojzy Ehrlich i Pogorolec, jedni z najlepszych polskich zawodników. W 1935 r. tenisiści stołowi ST „Ukraina” uczestniczyli w wielu turniejach¹⁹⁷.

Tabela 51

Zestawienie spotkań tenisistów stołowych ST „Ukraina” w 1935 r.

Kluby	Wynik
ST „Ukraina” – „Sokił” IV (mistrz UZS w 1934 r.)	4:2
ST „Ukraina” – LKS „Czarni” Lwów	1:5
ST „Ukraina” – „Sionid” Lwów	2:4
ST „Ukraina” – DKC Lwów	1:5

Źródło: *25-littia ST „Ukrajina”...*, dz. cyt., s. 96–97.

Do czołowych tenisistów lwowskiej „Ukrainy” w omawianym okresie zaliczono: W. Berbinoskiego, K. Miklosza, R. Maksymiwa, W. Kruszelnickiego, A. Lisikewicza, J. Liszczynskiego, B. Sirotiuka, H. Terleckiego, W. Worobca i wielu innych¹⁹⁸. Podobnie jak we Lwowie, tenis stołowy rozwijał się w Stanisławowie. Działacze sportowi już w 1930 r. powołali jedną z pierwszych ukraińskich sekcji tenisa stołowego. Szczególne zainteresowanie wzbudzał przyjeżdżający do Stanisławowa mistrz Polski – Alojzy Ehrlich, reprezentujący Żydowski Klub Sportowy „Hasmonea” Lwów. Inicjatorem założenia sekcji tenisa stołowego był inż. Wołodmyr Zubriski, który przebywając w Czechosłowacji w „Praskim Domu” uczestniczył w treningach i rozgrywkach sportowych z tej dyscypliny. Tam jego

¹⁹⁵ Tamże.

¹⁹⁶ Pierwszymi, którzy zetknęli się z tenisem stołowym, byli Polacy wyjeżdżający na Wyspy Brytyjskie na przełomie XIX i XX w. Szerzej o początkach tenisa stołowego pisze R. Kulczycki: *Tenis stołowy w Polsce 1919–1989*. Gorzów Wielkopolski 1998, s. 12 i dalsze.

¹⁹⁷ *25-littia ST „Ukrajina”...*, dz. cyt., s. 96–97.

¹⁹⁸ Tamże.

¹⁹³ *Wystup Stanisławiwskich sitkiwkariv u Kołomyji*. „Zmah”, 1938 nr 38, s. 5.

¹⁹⁴ *Ukrajinka mystcem Stanisławowa w sitkiwci*. „Zmah”, 1938 nr 43, s. 4.

Fot. 291. Przemyśl, 1933 r. Tenisiści stołowi UKS „Berkut” Przemyśl

przeciwnikami byli mistrzowie świata, Węgrzy Bart i Kele, czołowi tenisiści Czechosłowacji – Maleczek i Koljarz. Wśród nich, Zubryski uchodził za równego poziomem gry, uznawano go nawet za zawodnika nr 3¹⁹⁹. Zawodnicy ci przyjechali do Stanisławowa na spotkania pokazowe. Trenującym od pewnego czasu tenisistom stołowemu stanisławowskiego „Przełomu”, zademonstrowali różne techniki gry, wprowadzając ich tym samym na wyższy poziom techniczny. W latach 30. XX wieku przedstawiciele „Przełomu” zdominowali rywalizację wśród Ukraińców. Najlepszymi tenisistami wśród Ukraińców byli zawodnicy „Przełomu” Stanisławów: Ostap Oleśnicki, Wołodmyr Sokołowski, Bohdan Karatnicki, Osyp Nowicki i inni. W 1934 r. O. Nowicki zwyciężył w międzynarodowym turnieju o mistrzostwo Przemyśla. Zawodnicy ci jeszcze zdobywali po II wojnie światowej zaszczytne miejsca w turniejach organizowanych w Niemczech, USA i w innych krajach. Tenis stołowy stawał się popularny szczególnie w zimie. W Tarnopolu uprawiali go zawodnicy sportów letnich, UKS „Podilla”, którzy z braku warunków na okres zimy przenosili się do niewielkich pomieszczeń, gdzie dyscyplina ta gromadziła różnych wiekiem amatorów tenisa stołowego. Czołowymi „domorosłymi” mistrzami w 1937 r. w Tarnopolu zostali: Roman Karoluk, Julian Olijnyk i inni²⁰⁰. Tenisiści stołowi „Prołomu”, po zdobyciu w 1937 r. mistrzostwa klasy B uczestniczyli w eliminacyjnych zawodach o wejście do klasy A. Ulegli tenisistom „Hasmonei” Tłumacz 1:4. Jedyne punkty dla „Prołomu” zdobył Liskewycz, wygrywając z Waderem 21:7 i 21:15. W innym pojedynku, większymi umiejętnościami sportowymi wykazali się amatorzy – tenisiści stołowi „Ukrainy”, którzy w spo-

¹⁹⁹ O. Hajski, *Tiłowychowania i sport ...*, dz. cyt., s. 371.

²⁰⁰ *Pinh-ponh w Ternopoli*. „Zmah”, 1937 nr 9, s. 2.

tkaniu z „Robotniczą Gromadą” wygrali 4:1. Spotkanie odbyło się w domu „Robotniczej Gromady”²⁰¹. Popularność tenisa stołowego wzrastała w miesiącach zimowych. W salach szkolnych, w budynkach „Proswity” oraz „Ridnego Domu” gromadziła się młodzież i w długie zimowe wieczory z upodobaniem oddawała się grze, upowszechnianej przez wszystkie ukraińskie organizacje kultury fizycznej. Dla amatorów tej dyscypliny organizowano wiele turniejów. W jednym z nich, zorganizowanym przez Ukraińskie Sportowe Towarzystwo „Hart” w Zdołbunowie w województwie wołyńskim 22 grudnia 1937 r. w turnieju wewnętrznym klubu wzięło udział 13 tenisistów²⁰². Obowiązywała punktacja: za wygranie jednego seta – 2 pkt, za remis – 1 pkt. Spotkania odbywały się systemem „każdy z każdym”, po jednym secie. Turniej zakończył się zwycięstwem Oleksandra Mychaluka, który wygrał aż 22 pojedynki²⁰³.

Jedną z lepszych sekcji tenisa stołowego w latach dwudziestych XX w. wśród Ukraińców posiadał UKS „Prołom” Stanisławów. Występowała ona w polskich rozgrywkach ligi B tenisa. W dniu 25 grudnia 1937 r. w pojedynku tenisistów „Prołom”, pokonał drużynę polskiego TG „Sokół” IV Lwów w walce o mistrzostwo B klasy, odnosząc przekonujące zwycięstwo 5:0²⁰⁴.

Kluby ukraińskie większość spotkań rozgrywały między sobą, unikając kontaktów z drużynami polskimi. Poza udziałem w rozgrywkach o mistrzostwo lig w ramach struktur polskiego sportu, organizowali własne ukraińskie mistrzostwa. Do ukraińskich mistrzostw Lwowa na 1938 r., które rozgrywano po raz drugi, zgłosiły się następujące lwowskie kluby:

„Step”, „Sojuz Kupciw”, „Sokił” III, „Robitnycza Hromada” i „Ukraina”. Przed rozpoczęciem turnieju do faworytów zaliczano, niepokonaną w ciągu 1937 r., drużynę tenisową „Robitnyczej Hromady”. W eliminacjach pokonała ona wszystkich

Fot. 292. Tarnopol 1937 r. Tenisiści stołowi UKS „Podilla” Tarnopol, od prawej: Roman Karoluk i Julian Olijnyk (na siatce napis UST „Podilla”) („Zmah” 1937 nr 3, s. 2)

²⁰¹ „Pinh-ponh”. „Zmah”, 1937 nr 44, s. 4. ST „Ukraina” nie posiadała sekcji tenisa stołowego, mimo to w klubie towarzysko grano w tenisa stołowego na rozłożonych na stałe stołach w budynku klubowym.

²⁰² *Pinh-ponh. Zdolbuniw 22XII 1937*. „Zmah”. 1937 nr 46, s. 5.

²⁰³ „Pinh-ponh”. „Zmah”, 1937 nr 45, s. 5.

²⁰⁴ *Prołom chce rehabilituwać*. „Zmah”, 1937 nr 45, s. 2.

przeciwników, a w finale zwyciężyła drużynę „Sokiła” III 5:0, zdobywając tytuł ukraińskiego mistrza Lwowa na 1938 r.²⁰⁵

W ramach ligi stanisławowskiego okręgu tenisa stołowego, drużyna „Prołomu” w spotkaniu z żydowskim „Hapoelem” Lwów, przegrała 4:1, a z drużyną „Raz Dwa Trzy”, wygrała 4:1. Po tych spotkaniach Ukraińcy uplasowali się na pierwszym miejscu w rozgrywkach ligowych klasy B²⁰⁶. W rundzie rewanżowej, w stanisławowskiej lidze w dniu 24 stycznia 1938 r. „Prołom” Stanisławów przegrał ponownie z „Hapoelem” 1:4, natomiast w lidze tarnopolskiej „Podilla”, również przegrała, z innym żydowskim klubem, „Ehudą” 5:1²⁰⁷.

Dużym powodzeniem wśród tenisistów stołowych województwa tarnopolskiego cieszył się turniej o mistrzostwo klubu UST „Podilla” zorganizowany w lutym 1938 r. Zakończył się on sukcesem R. Karoljuka, który zgromadził, 52 pkt za zwycięstwa i 2 pkt za porażki²⁰⁸. Oprócz sensacyjnego drugiego miejsca, jakie w tym turnieju zajął występujący pod pseudonimem junior „Wołodko” (50:4) pozostałe miejsca ustalone zostały zgodnie z przewidywaniami sympatyków tarnopolskiego tenisa stołowego. We Lwowie w lutym 1938 r. w związku ze znaczną popularnością tenisa stołowego zorganizowano ukraińskie mistrzostwa miasta w tenisie stołowym. W turnieju wzięli udział przedstawiciele następujących lwowskich sekcji tenisowych (wg zajętego miejsca w turnieju): 1) „Robotnyca Hromada”, 2) „Step”, 3) „Ukraina” 4) „Kupcy” 5) „Sokił”. Do wyróżniających się zawodników turnieju należeli: Karatnicki i Kindy z UTS „Ukraina”, Daniłowski i Krasiczynski z „Stepu” oraz Terlecki i Denys z drużyny „Kupców”. Zawodnicy ci dodatkowo rozegrali turniej dwójkami²⁰⁹. Oprócz udziału w spotkaniach polskich struktur ligowych, tenisiści ukraińskich klubów występowali również w mistrzostwach Okręgowego Związku Tenisa Stołowego. Tenisiści stołowi tarnopolskiego UKS „Podilla”, w dniach 26–27 marca 1938 r., wzięli udział w mistrzostwach podokręgu tarnopolskiego, mimo iż, jak informowała miejscowa prasa, działacze klubowi byli pewni przegranej. Zajmując trzecie miejsce sprawili oni sobie, swoim sympaty-

²⁰⁵ „Pinh-ponh”. *Zmahannia za perszenstwo ukraińskich drużyn Lwowa u pinh-ponhu*. „Zmah”, 1938 nr 2, s. 2.

²⁰⁶ *Wisti z „sonnoho mista”*. „Zmah”, 1938 nr 2, s. 4.

²⁰⁷ *Pinh-ponh. Nespodiwana prohrana „Prołomu”*. „Zmah”, 1938 nr 4, s. 6.

²⁰⁸ *Wnutriszno klubowy turnir za mystystwo UST „Podilla” w pinh-ponhu skinczywsia*. „Zmah” 1938 nr 6, s. 2. Końcowa kolejność zawodników w turnieju przedstawiała się następująco: 1) R. Koroljuk – 52:2; 2) „Wołodko” (junior) – 52:2; 3) J. Olijnyk – 46:8; 4) W. Nowicki – 46:8; 5) J. Szewczyk – 44:10; 6) Szwak – 42:12; 7) J. Mozil – 40:14; 8) M. Łukacewicz – 38:16; 9) „Dolia” – 36:18; 10) W. Kozub – 34:20; 11) „Omeha” 34:20; 12) I. Czumak – 30:24; 13) „Orko” – 28:26; 14) O. Koroljuk II – 26:28; 15) E. Rejowski – 24:30; 16) I. Zamorzak – 22:32; 17) „Ljubcio” – 22:32; 18) „Romko” 22:32; 19) W. Zahorodny – 20:34; 20) W. Droban – 20:34; 21) B. Hłuszka 16:38; 22) Rak – 14:40; 23) J. Koroliuk I – 12:42; 24) Klimowski II – 12:42; 25) O. Kurdyba – 10:44; 26) W. Fil – 8:46; 27) Klimowski III – 6:48; 28) Borowicki – 0:54.

²⁰⁹ *Pinh-ponhowe zmahannia za Ukraińskie mistectwo Lwowa*. „Zmah” 1938 nr 6, s. 2.

kom oraz klubowym malkontentom sporą niespodziankę zwłaszcza że wygrali z „Ehudą”, drużyną, która w we wcześniejszych edycjach turnieju zwyciężyła²¹⁰. Kolejność końcowa drużyn: 1. „Ehuda”, 2. ŻRKS, 3. „Podilla”, 4. ZZPT. Po zakończeniu rywalizacji drużynowej rozegrano spotkania o miano indywidualnego mistrza podokręgu tarnopolskiego. Sukcesem tenisistów stanisławowskiego „Prołomu” 4:1 w sezonie 1938 r. zakończyło się spotkanie rozegrane z polskim klubem „Raz dwa trzy”. Zwycięstwo to pozwoliło drużynie „Prołomu” zająć pierwsze miejsce w tabeli ligowej²¹¹.

Na początku 1939 r. klub sportowy „Prołom” Stanisławów, z okazji swojego 10-lecia, zorganizował turniej wewnętrzny o mistrzostwo miasta. W zawodach tych startowało 16 tenisistów, którzy po pierwszej rundzie eliminacyjnej wyłonili, na zasadzie zdobytych punktów, finałową piątkę w składzie: Jarmoluk, Sajewski, Zubal, Nowakiwski i Pyłpczuk. Rywalizacji towarzyszyły emocje związane z przypadkami uzyskania punktów przez v.o. W związku z tym, zarządzono dla wyłonionej piątki dodatkowy turniej. Najlepszy okazał się Sajewski, 2. Pyłpczuk, 3. Zubal, 4. Jarmoluk, 5. Nowakiwski, 6. Panaszij²¹².

Tenis poprzez swoją elitarność był jedną z najmniej popularnych dyscyplin sportowych wśród społeczeństwa ukraińskiego. Znacznie większą popularność zdobył w środowisku tenisa stołowego popularnie nazywany „ping-pongiem”. Traktowany był jako jedna z gier świetlicowych. Prawie każda sala „Proswity”, „Ridnego Domu” czy innych ukraińskich instytucji społecznych posiadała warunki do jego rozwijania. Dyscyplina ta szybko stała się powszechna w społeczeństwie ukraińskim. Dzięki swojej dostępności rozpowszechniła się w formie popularnej i sportowej. Gromadząc wokół gry w tenisa znaczną liczbę jej uczestników organizacje sportowe umożliwiały rozpowszechnianie ukraińskich idei narodotwórczych.

3. Sporty walki

a. Boks

Tradycje boksu wśród ludności ukraińskiej sięgają czasów *siczy zaporoskiej*. Wśród zawodów sportowych organizowanych sporadycznie w dni świąteczne na *majdanie*, szczególnie ulubionym zajęciem Kozaków zaporoskich były walki pię-

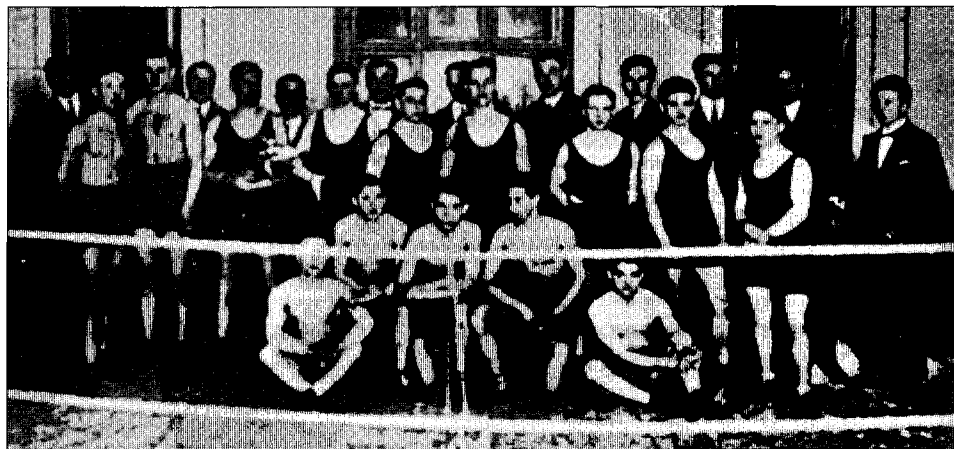
²¹⁰ *Ternopil żywe szcze pinh-ponhom i szachamy*, dz. cyt., s. 4. Wyniki rywalizacji drużynowej mistrzostw podokręgu tarnopolskiego w tenisie stołowym rozegranego w Tarnopolu 26–27.03. 1938 r.: „Podilla” Tarnopol – Żydowski Robotniczy Klub Sportowy (ŻRKS) 2:3, „Podilla” – Związek Zawodowy Przedsiębiorców Transportowych (ZZPT) 3:2, „Podilla” – „Ehuda” – 1:4.

²¹¹ *Pinh-Ponh. Prołom – Raz dwa trzy*. „Zmah” 1938 nr 5, s. 7.

²¹² *Prołom u zymi ta joho plany na buducze. Wnutriszni pinh-ponhowi zmahannia „Prołomu”*. „Zmah”, 1939 nr 6, s. 3.

ściarskie, które często przeradzały się w bokserkie potyczki całych kuren²¹³. W XVI w. dyscyplina ta uprawiana była zwyczajowo przez Rusinów mieszkających na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej co zostało zapożyczzone przez ludność polską²¹⁴.

Ukraińską sekcję bokserką założył dopiero w 1925 r., przy ST „Ukraina”, S. Szeziak²¹⁵. Pierwszym trenerem bokserów w tym klubie był Julian Kozak, który sięgnął z klubów nieukraińskich boksujących w nich rodaków i stworzył pierwszą

Fot. 293. Pierwsze bokserkie zawody w sali budynku „Ridnyj Dom” we Lwowie 1926 r. Ukraina – I polski bokserki klub D. W. (25-littia ST Ukrajina, Lwów 1936)

ukraińską drużynę bokserką²¹⁶. Pierwsze wewnętrzne mistrzostwa Ukraińców odbyły się 2 lutego 1926 r., w sali „Narodnoho Domu” Muzycznego Towarzystwa im. Łysenki we Lwowie. W poszczególnych wagach zwyciężali Behij, Bereziuk,

²¹³ Por. L. Podhorodecki: *Zarys dziejów Ukrainy*, Warszawa 1976, T. II, s. 92–93.

²¹⁴ Por. W. Lipoński: *Dzieje sportu od średniowiecznego łucznictwa do ostatniej olimpiady*. Poznań 1997, s. 5; por. Jan Długosz: *Dzieje Polski pod rokiem 997* opisuje walkę rycerza księcia Włodzimierza – Mistysława z przedstawicielem Połowców – Rededjem w 997 r.

²¹⁵ T. Dregiewicz, M. Kobiak, S. Polakiewicz, R. Wacek: *Księga pamiątkowa „Pogoń” Lwów 1904–1939*, Lwów 1939, s. 190; Należy podkreślić, że Ukraińcy, zakładając w 1925 r. we Lwowie sekcję bokserką w KS „Ukraina”, w rozwoju boksu wyprzedzili LKS „Pogoń” Lwów – zasłużony dla rozwoju sportu polski klub, w którym sekcję bokserką powołano z inicjatywy por. Józefa Barana 10 października 1926 r. a więc w rok później. Dopiero po dwóch latach od założenia sekcji bokserkiej w UKS „Ukraina” staraniem sekcji bokserkich lwowskich klubów sportowych I LKS „Czarni”, ŻKG-S „Hasmonea”, LKS „Pogoń” oraz Klubu Zbyszka Cyganiewicza powołano Okręgowy Związek Bokserki (OZB). Pierwszym prezesem OZB we Lwowie został wybrany kpt. Bilor, a jego zastępcą dr Ostrowski z „Pogoni”. Dopiero w dniach 19–20 marca 1927 r. odbyły się pierwsze bokserkie mistrzostwa okręgu lwowskiego.

²¹⁶ 25-littia ST „Ukrajina”, dz. cyt., s. 88 i n.

Fot.294. 1937 r. Bokserki UTS „Podilla” Tarnopol. Stoją od lewej: kierownik sekcji Ilja Kociumbas, Dajczak, Kaźmyrowicz, Bomel, B. Kozub, Nowakiwski, Kohut, B. Muran, O. Bilinski, C. Paszczyn („Zmah” 1937 nr 1, s. 1)

Fot. 295. 1937 r. Najlepsza bokserki ósemka ST „Ukraina”. Stoją od lewej: kierownik techniczny sekcji Sija, zawodnicy Tyzio, Kit, Rudnicki, Oszczudliak, Lejbjuk, Lewkowicz, Paszczin, Pomirko oraz działacze sekcji Butel i B. Kurdyba

Biłyk, Cimbała, Hawrysz, Horyn i Sicz. Pierwszy drużynowy mecz bokserski w sali Narodowego Domu „Ukraina” wygrała z „I polskim bokserskim klubem” (wymienia się też nazwę „D.B.” – Drużyna Bokserska) 10:4. Ukraińcami, którzy wówczas w walkach bokserskich zwyciężyli byli: Behij, Biłyk, Cimbała, Kobzar i Sicz, natomiast walki przegrali Denys i Horyn. Wraz z opuszczeniem sekcji przez S. Szeziaka, działalność jej została zawieszona na dłuższy czas²¹⁷.

Fot. 296. Rzeszów 1938 r. Reprezentacyjna drużyna bokserów ST „Ukraina” na rzeszowskim ringu. Stoją od prawej: Pomirko, Paszczyn, Lewkowicz, Biły, Oszczudlak, Rudnicki, Szoldra, Tyzio, kierownik sekcji mgr Harak („Zmah” 1938 nr 45, s. 1)

Początki uprawiania boks w wśród tarnopolskich Ukraińców przypisuje się, utworzonej sekcji bokserskiej, którą zorganizowali w 1934 r., przy Sportowym Towarzystwie „Podilla” w Tarnopolu, Stanisław Bobiak, Illia Kociumbas i Wołodimir Ołejniuk²¹⁸. Początkowo młodzi Ukraińcy nie zapisywali się do tej sekcji, bojąc się rodziców i narzeczonych, a także z powodu narażenia się na ewentualne posiadanie klasycznych bokserskich nosów²¹⁹. Stworzone warunki treningowe oraz wprowadzenie motywacji finansowych, spowodowało, że w latach 30. dwudziestolecia międzywojennego, była to jedna z lepszych sekcji, najpierw w Tarnopolu, następnie w lidze okręgu tarnopolskiego, a po zdobyciu pierwszego miejsca w sezonie 1935 r., awansowała do klasy A, obejmującej swoim zasięgiem województwa lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie. Ukraińska sekcja bokserska „Podilla” występowała wraz z drużynami polskimi „Czarnych” i „Pogoń” Lwów, „Polonii” Przemyśl oraz „Kresów” i Żydowskiego Robotniczego Klubu Sportowego (ŻRKS) z Tarnopola. W drużynie tarnopolskiej „Podilla” wyróżniali się: Roman Dajczak (waga musza), M. Kazymyrowicz (waga kogucia), Osyp Wompela, (waga piórkowa), Wołodimir Kozuba (waga lekka), Wołodimir Nowycki (waga półśrednia), Jarosław Paszczyna (waga półciężka), Stepan Zaziulak (waga ciężka) i inni. Występy bokserskie w Tarnopolu, gromadziły znaczną liczbę widzów, których bardzo często nie mogła pomieścić hala Tarnopolskiego Mieszczańskiego Bractwa, gdzie występowała „Podilla”²²⁰.

²¹⁷ „Ukraina” na rinhu. „Zmah”, 1939 nr 4, s. 4.

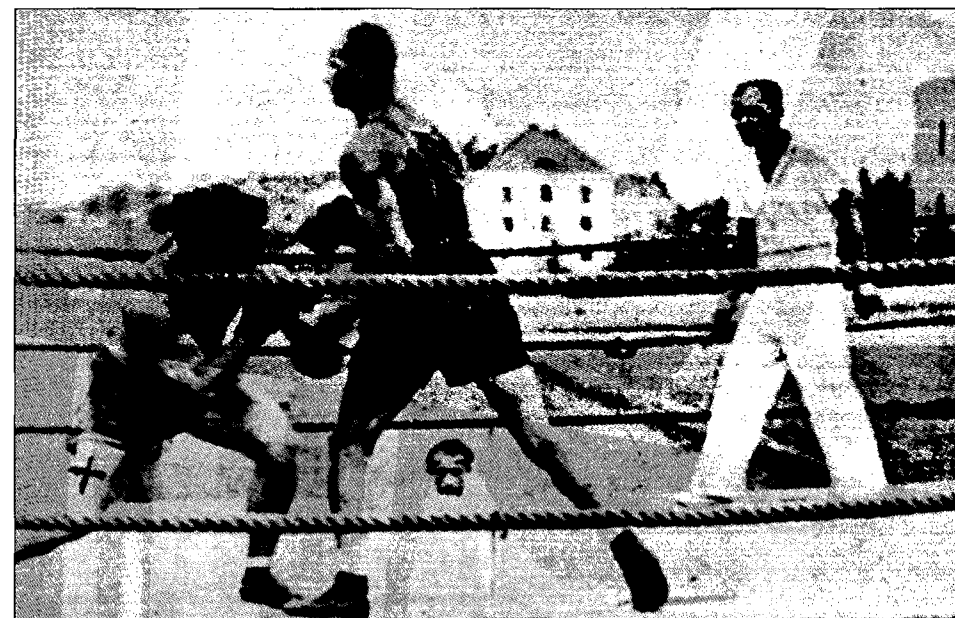
²¹⁸ O. Krawczeniuk: *Ukraińskie sportowe towarzystwo „Podilla”*. [w:] P. Mykołajewicz (red.): *Szlachamy złotego Podilla*. Filadelfia 1993, s. 256–258.

²¹⁹ *Dwa słowa pro ternopilśkyj boks*. „Zmah”, 1937 nr 7, s. 7.

²²⁰ Tamże, 259.

Prawie równocześnie, bo w 1933 r., utworzono sekcję bokserską w klubie sportowym „Przełom” w Stanisławowie²²¹. Na terenie miasta funkcjonowała już wówczas polska sekcja bokserska w klubie KS „Rewera”, do której należeli również Ukraińcy. Byli to: Zasławski, Wołodimir Czerniachowski oraz bracia Osyp i Edward Chomy. Stąd, mimo czynionych prób zorganizowania sekcji w „Przełomie”, nie rozwinięto w nim szerszej działalności, a w zakresie tej dyscypliny sportu z zamiaru tego zrezygnowano²²².

Największe osiągnięcia bokserzy ukraińscy mieli w wagach średniej i ciężkiej. Mimo starań, w wagach lekkich nie odnoszono większych sukcesów. Wśród bokserów wagi ciężkiej, największe sukcesy spośród Ukraińców, na arenach ogólnopolskich odnosili: Paszczyn i Pomirko z ST „Ukraina” Lwów, Kricyn oraz bra-

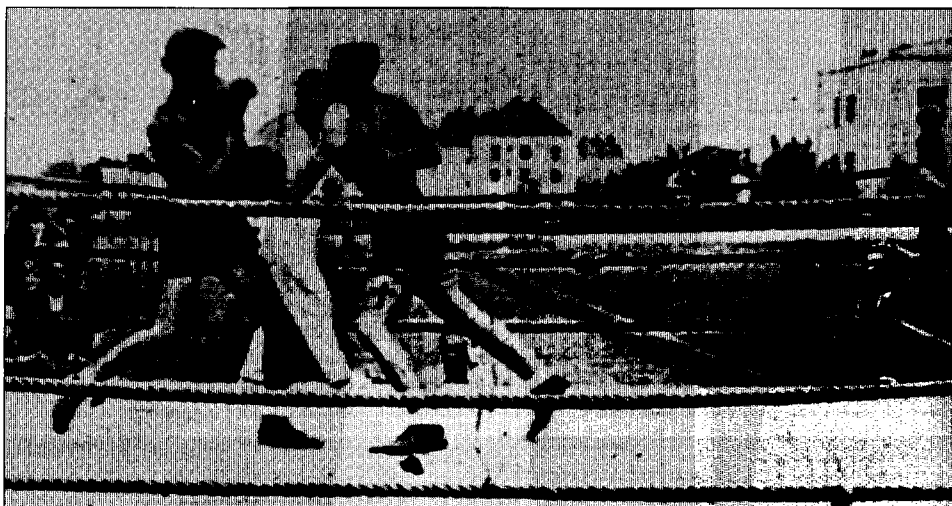
Fot. 297. 1938 r. Moment z zawodów bokserskich w ringu walczą Biły – UKS „Ukraina” (po prawej) z Samborskim – LKS „Pogoń” Lwów (waga średnia)

cia Chomy z „Rewery” Stanisławów. Osyp Choma w wieku 16 lat w 1921 r. zdobył tytuł mistrza Stanisławowa, a jego brat w 1923 r. zdobył tytuł mistrza Polski.

²²¹ *Rocznik...*, dz. cyt., Warszawa 1934, s. 447; Ukraińskie Towarzystwo Sportowe „Przełom” Stanisławów obok 2 polskich (SKS „Rewera”, SKS „Stanisławowia”) i 2 żydowskich (ŻTG „Hakoah”, Ż.S.M.Ż „Makkabi”) było jedynym z 5 klubów zrzeszonych w Stanisławowskim Okręgowym Związku Bokserskim. UTS „Przełom” posiadało swoje biuro w Stanisławowie, przy ul. Gołuchowskiego 54.

²²² O. Hąjski: *Tiłowychowania i sport*. [w:] B. Krawciw, I. Stawnyczy i inni (red.): *Almanach Stanisławowszczyzny*. Nowy Jork – Toronto – Monachium 1975, s. 385.

O. Choma w 1937 r. został jednym z pierwszych zawodowych bokserów ukraińskich. Po zdobyciu bokserskiej licencji zawodowej w USA, zwyciężył w pierwszym swoim zawodowym występie przez nokaut. Do 1939 r. władze polskie nie wydały mu jednak paszportu, został powołany do wojska polskiego²²³.

Fot. 298. 1938 r. Moment z zawodów bokserskich w ringu walczą (od lewej) Kułyk – UKS „Ukraina” z Zagrodnikiem LKS „Pogoń” Lwów (waga piórkowa)

Wznowienie działalności sekcji bokserskiej w ST „Ukraina” należy zawdzięczać działalności i inicjatywie prezesa klubu O. Lewickiego, który zgromadził niezbędne do rozpoczęcia treningów bokserskich akcesoria²²⁴. Z pewnym opóźnieniem, bo dopiero w dniu 7 listopada 1937 r., inaugurowali swoje występy na ringu bokserzy klubu sportowego ST „Ukraina”. Sekcję bokserską zorganizowano w ST „Ukraina” we Lwowie, przy pomocy ukraińskich bokserów, którzy wstąpili do „Ukrainy” pod wpływem nacisków społeczeństwa ukraińskiego, występując z polskich klubów²²⁵. Pierwsze pojedynki bokserskie „Ukraina” stoczyła z przedstawicielami sekcji bokserskiej polskiego klubu „Strzelec” Rożen²²⁶. To pierwsze spotkanie wygrali, w stosunku 9:7. Sprawozdawcy prasowi wyróżnili boksera „Ukrainy” Rudnickiego, który wygrał z Tabinem²²⁷. Kolejny prze-

²²³ W 1939 r. O. Choma brał udział w obronie Gdańska (był również żołnierzem jednostki SS Galizien, a także członkiem UPA).

²²⁴ *Ukraina na rinhu. Wisimka „Ukrainy” w B klasie. Deszczo z istoriji bokserskoji sekciji. Perekład zmahana’ i uspicz.* „Zmah”, 1939 nr 4, s. 4.

²²⁵ *Za dwa tyżni persza proba.* „Zmah”, 1937 nr 38, s. 3.

²²⁶ Tamże.

²²⁷ *Perszyj uspicz bokseriw Ukrainy.* „Zmah”, 1937 nr 39, s. 2.

grany pojedynki drużyna zanotowała z renomowanym zespołem LKS „Czarni” Lwów 10:6²²⁸. Bokserzy „Ukrainy”, chociaż zdarzały im się porażki, przyciągali na mecze liczne grono sympatyków tej dyscypliny sportowej. Zwycięstwo w meczu z lokalnym rywalem LKS „Pogoń” 10:6, przysporzyło bokserom „Ukrainy” wielkiej popularności wśród mieszkańców Lwowa²²⁹. Należy dodać, że w 1937 r. sekcja bokserska „Ukrainy” Lwów była jedyną tego typu drużyną ukraińską. Stąd w tygodniku „Zmah” zamieszczono apel do ukraińskich organizacji sportowych o powoływanie sekcji bokserskich. W rok później rozpoczynają działalność sportową bokserskie sekcje w działalności „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie, a także niektóre organizacje „Sicz”²³⁰.

Tabela 52

Końcowa tabela o mistrzostwo klasy C LOZPN w 1937 r.

Klub	walki	stosunek walk	stosunek punktów
„Strzelec” Lwów	2	2:2	18:14
„Ukraina” Lwów	2	2:2	15:17
„Czarni” II Lwów	2	2:2	15:17

Źródło: *Boks. „Zmah”*, 1937 nr 43, s. 5.

Dzięki działaczom lwowskiej „Ukrainy” Antona Biłego, Iwana Oszczudlaka, Jurija Lewkowicza, Pietra Rudnickiego i innym, bardzo szybko stworzono tuż przed II wojną światową, drużynę liczącą się w rywalizacji o mistrzostwo Lwowa²³¹. Oprócz boks dla dorosłych organizowano, również zawody bokserskie dla juniorów. W mistrzostwach juniorów Lwowa, w dniu 12 lutego 1938 r., startowało 9 lwowskich klubów: „Czarni”, „Gwiazda-Sztern”, „Hasmonea”, „Lechia”, „Pogoń”, „Rekord”, „Strzelec”, „Świtez” i „Ukraina”²³². Udział w nim młodych ukraińskich bokserów zakończył się sukcesem. Trzej z nich wystąpili w walkach finałowych. W wadze lekkiej reprezentant „Ukrainy” Oszczudlajak, zwyciężył w III rundzie przez nokaut Olejnika, boksera „Czarnych” Lwów. W wadze półśredniej Lewkowicz pokonał Buja ze „Strzelca” Lwów, a Pomirko przez poddanie Jaszoskiego, również ze „Strzelca”. Zainteresowanie bokserskimi walkami było duże, eliminacje oglądało 500, a finały 1000 sympatyków boks²³³. Rozwojowi boks sprzyjały sukcesy ukraińskich bokserów. Do jednego z nich, na pewno należy zaliczyć, zdobycie mistrzostwa

²²⁸ *Porażka bokserów Ukrainy.* „Zmah”, 1937 nr 41, s. 2.

²²⁹ *W rinhu 10:6 dla Ukrainy u suddiw 10:6 dla „Pohoni”.* „Zmah”, 1937 nr 43, s. 2.

²³⁰ *Ne może buty miscja takij anomalij.* „Zmah”, 1937 nr 36, s. 5.

²³¹ P. Rudnicki: *Moja sportowa kariera.* [w:] J. Los i inni (red.): *Sportowe Towarzystwo „Ukraina” Lwów.* Lwów 1991, s. 52.

²³² *Juniorzy „Ukrainy” na rinhu.* „Zmah”, 1938 nr 6, s. 1.

²³³ Tamże.

Lwowa w 1938 r., w wadze półśredniej przez zawodnika ST „Ukraina”, Biłego. W finale pokonał on przez techniczny nokaut Szpruncha, boksera „Czarnych” Lwów²³⁴.

Bokserzy „Ukrainy”, w 1938 r. występowali klasie B Lwowskiego Okręgowego Związku Bokserskiego (LOZB). Występujący w niej przeciwnicy byli o klasę słabsi od bokserów ST „Ukraina”. Potwierdzają to wyniki osiągnięte wyniki z zawodów: zwycięstwo 9:7, 20 listopada 1938 r. w Rzeszowie z „Resovią”²³⁵. Poniższe zdjęcie z pojedynku boksera „Ukrainy” Andreja Kota z lwowskim bokserem KS „Świtez” Zahaczewski w sposób wymowny oddaje klasę zawodnika ukraińskiego, który ciosem wyrzucił swojego przeciwnika poza liny ringu²³⁶.

W czwartym z kolei wygranym, w dniu 3 stycznia 1939 r., spotkaniu o mistrzostwo klasy B, pokonali oni Żydowski Robotniczy Klub Sportowy 16:0, stając się w ten sposób kandydatem do wyższej ligi²³⁷.

Spotkanie, jakie odbyło się 13 marca 1938 r. pomiędzy bokserami ST „Ukraina” a stanisławowską „Rewerą”, wzbudziło ogromne zainteresowanie miejscowego społeczeństwa. Na mecz, do sali w budynku stanisławowskiego „Sokiła”, przyszedł komplet widzów. Zawodnicy ST „Ukraina” pokonali bokserów gospodarzy 10:6²³⁸.

Bardzo udany początek sezonu 1938 r. mieli bokserzy „Ukrainy”, wygrywając 17 lipca z drużyną „Świtezi” 9:5, mimo iż występowała bez 4 najlepszych bokserów: Lewkowicza, Paszczyna, Rudnickiego i Tizia. W spotkaniu ujawniły się talenty bokserskie Andrzeja Kota i Kułyka. Spotkanie to wywołało spore zainteresowanie, gdyż do sali „Sokiła-Bat’ko” przybyło 1000 widzów²³⁹.

Tabela 53

Wyniki pojedynku bokserskiego „Ukraina” – „Świtez”. Lwów, 17.08.1938

Waga	Zawodnicy ST „Ukraina”	Zawodnicy „Świtezi” Lwów	Wynik pojedynku
musza	brak przeciwnika	Kalt	V:0
kogucia	Kot Włod.	Kalt	1:0 pkt
piórkowa	Horan	Kuźmicz	1:0 ko
lekka	Kulik	Ciuraj	1:0
półśrednia	Oszczudljak	Skrzyszowski	0:1
średnia	Biły	Hronowski	1:0
półciężka	Kot Andrzej	Zahaczewski	1:0
ciężka	Pomirko	brak przeciwnika	V:0

Źródło: *Wdaczna inawhuracija bokserskoho sezonu ST „Ukraina”*. „Zmah”, 1938 nr 26, s. 2.

²³⁴ *Biły bokser kym mystcem Lwowa*. „Zmah”, 1938 nr 10, s. 2.

²³⁵ *Hart woli i moralna wyderżka. Ruszyły pro peremohu na riasziwskom rinhu. Ukraina – Resovia 9:7*. „Zmah” 1938 nr 44, s. 3.

²³⁶ *Hore peremożenym*. „Zmah” 1938 nr 44, s. 3.

²³⁷ *Na rinhu. Ukrajina w B-klasi ne maje protywnykwiv*. „Zmah”, 1939 nr 1, s. 4.

²³⁸ *Ne 7:9, ale 10:6. hostyna bokseriw Ukrainy w Stanislawowi*. „Zmah”, 1938 nr 11, s. 3.

²³⁹ *Wdaczna inawhuracija bokserskoho sezonu ST „Ukraina”*. „Zmah”, 1938 nr 26, s. 2.

W sportowym środowisku Lwowa głośnym wydarzeniem było spotkanie bokserskie „Pogoń” Lwów – „Ukraina” Lwów. W sali „Pogoni”, 31 lipca 1938 r., w pojedynkach towarzyskich spotkali się bokserzy obu klubów, w sześciu konkurencjach wagowych. Walki odbyły się bez kategorii wagowych: półciężkiej i ciężkiej, w której we Lwowie dominowali Ukraińcy Paszczyna i Pomirko. Zawody sędziowali w ringu Burek, na punkty Helcel. Spotkanie oglądało około 1000 widzów²⁴⁰.

Tabela 54

Wyniki walk bokserskich w spotkaniu towarzyskim ST „Ukraina” – LKS „Pogoń”. Lwów, 31.07.1938 r.

Waga	Zawodnicy ST „Ukraina”	Zawodnicy „Pogoni” Lwów	Wynik pojedynku
musza	Bojko	Modlinher	0:1
kogucia	Kot	Ksiak (dyskwalifik.)	1:0
piórkowa	Rudnicki	Iwanow	1:0 k.o.
lekka	Kułyk	Zahrodnik	1:1 rem.
półśrednia	Oszczudljak	Brycki	1:0
średnia	Biły	Samborski	1:0

Źródło: *Czerhowa peremoha bokseriw „Ukrajiny”*. „Zmah”, 1938 nr 28, s. 2.

Bokserzy ST „Ukraina” występowali w klasie B ligi bokserskiej LOZB. W pierwszym pojedynku z lwowską „Lechią”, zaplanowanym na 27 listopada 1938 r. odnieśli zwycięstwo 16:0, przez walkower (vo), z powodu braku składu (na mecz zgłosiło się 6 bokserów) i kart zdrowia zawodników „Lechii”²⁴¹. Ostatecznie odbyły się walki towarzyskie, wszystkie wygrali bokserzy „Ukrainy”. W kolejnym ligowym spotkaniu, bokserzy „Ukrainy” zwyciężyli 16:0 ŻRKKS ze Lwowa i zdecydowanie przewodzili stawce drużyn w B klasie²⁴².

Tabela 55

Kolejność drużyn występujących w B klasie LOZB, I kolejka spotkań, stan na dzień 1 grudnia 1938 r.

Lp.	Klub	Liczba spotkań	Wynik pojedynku
1.	„Ukraina” Lwów	2	25:7
2.	„Resovia” Rzeszów	1	7:9
3.	ŻRKKS Tarnopol	0	0:0
4.	Lechia II	1	0:16

Źródło: *Bokserzy „Ukrajiny” na szlachu do A-klasy*. „Zmah”, 1938 nr 45, s. 1–2.

²⁴⁰ *Czerhowa peremoha bokseriw „Ukrajiny”*. „Zmah”, 1938 nr 28, s. 2.

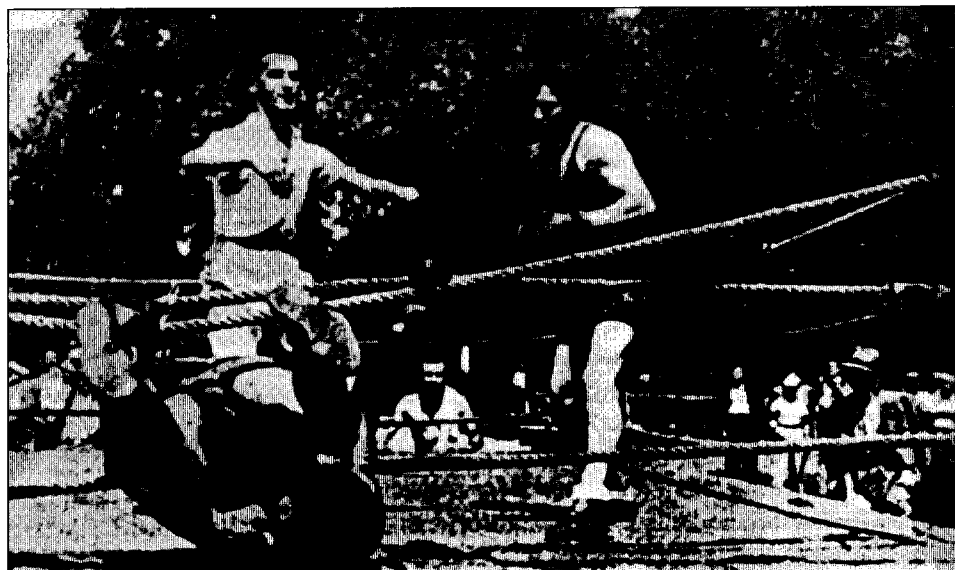
²⁴¹ *Bokseri „Ukrajiny” na szlachu do A-klasy*. „Zmah”, 1938 nr 45, s. 1–2.

²⁴² *Ukrajina w B klasi ne maje protywnykwiv*. „Zmah”, 1939 nr 1, s. 4.

Statystyka stoczonych walk bokserów „Ukrainy” w latach 1937–1939

Nazwisko	Liczba walk	Walki wygrane	Remisy	Walki przegrane	Punkty
Oszczudljak	21	10	3	8	23
Pomirko	18	13	0	5	26
Rudnicki	17	12	1	4	25
Paszczyn	16	12	1	3	25
Lewkowicz	16	9	4	3	22
Biły	15	12	0	3	24
Tizo	13	4	2	7	10
Szoldra	12	9	1	2	19
Kot W.	10	3	0	7	6
Kułyk	8	5	1	2	11

Źródło: *Ukrajina na rinhu...*, dz. cyt., s. 4.

Fot. 299. 1938 r. Efektowne zwycięstwo Andrzeja Kota ST „Ukraina” przez nokaut Zahaczewskiego boksera KS „Świtez” Lwów na ringu „Sokiła-Bat’ka” we Lwowie. W ringu sędziował Bolibrzuchowski („Zmah” 1938 nr 44, s. 3)

rem drużyny był P. Charak. W 1938 r. bokserzy ST „Ukraina” indywidualnie występowali 176 razy, z tego 101 walk wygrywali, 61 pojedynków bokserskich przegrali, 14 walk pozostało nierozstrzygniętych. Najwięcej pojedynków stoczyli Oszczudljak – 20 i Pomirko – 17. W 1938 r. mistrzostwo województwa lwowskiego juniorów zdobył Pomirko, a wicemistrzostwo Oszczudljak i Lewkowicz. Mistrzem LOZB seniorów w wadze półśredniej zdobył Biły²⁴³. W 1939 r. odbyły się dwa spotkania, w których bokserzy „Ukrainy” wygrali z „Gwiazdą” 15:1 oraz zremisowali z „Czarnymi” 8:8. Oprócz tego ukraińscy bokserzy seniorzy i juniorzy, występowali w reprezentacji okręgu lwowskiego oraz w indywidualnych zawodach mistrzowskich. Z 18 bokserskich spotkań „Ukraina” wygrała 11, 1 zremisowała i 6 przegrała, w punktacji indywidualnej zwyciężyła 167:111. Bokserzy stoczyli w barwach „Ukrainy” 187 walk, z czego 106 wygrali, 14 zremisowali oraz 67 przegrali. W latach 1937–1939 w sekcji boksowało 37 bokserów²⁴⁴.

²⁴³ *Uspichy...*, dz. cyt. „Zmah”, 1939 nr 3, s. 1–2.

²⁴⁴ *Ukrajina na rinhu...*, dz. cyt., s. 4.

W dniach 2–5 marca 1939 r. odbyły się ostatnie przed II wojną światową bokserskie mistrzostwa Lwowa. Wystąpiło w nich dwóch bokserów „Ukrainy”, Pomirko w wadze lekkiej i Biły w wadze półśredniej. Pomirko przegrał przez nokaut, z późniejszym mistrzem Szkwarkowskim, z lwowskiej „Lechii”. Lepiej w mistrzostwach wypadł Biły, który po pokonaniu, m.in.: W. Sowy z rzeszowskiej „Resovii”, Pieszki z „Czarnych” Lwów oraz w finale Kazimierczaka z „Resovii”, zdobył jako jedyny przedstawiciel „Ukrainy”, tytuł bokserskiego mistrza Lwowa na rok 1939²⁴⁵.

Bokserskie sekcje działały również, przy niektórych oddziałach „Sokiła” i „Luhu”, a także w stanisławowskim „Prołomie”, tarnopolskiej „Podlly” przemyskich „Sianie” i „Berkucie”²⁴⁶. Były to działania miejscowe bez udziału w rywalizacji zewnętrznej. W latach 30. dwudziestolecia międzywojennego ukraińscy bokserzy zaliczali się do czołówki zawodników tej dyscypliny w Polsce.

b. Zapasy i podnoszenie ciężarów

Wraz z otwarciem się programu sokolego, poza stosowanymi do końca XIX w. wyłącznie ćwiczeniami gimnastycznymi, na inne dyscypliny sportowe wprowadzono je do Złotów w formie pokazów, a później także jako formy współzawodnictwa²⁴⁷. W 1909 r. w Stryju, na zlocie sokilim rywalizowano w zapasach²⁴⁸. Podobne zawody, na których przyznano tytuł championa 17-letniemu zapaśnikowi Aleksandrowi Herasimowi, odbyły się we Lwowie²⁴⁹. Te wydarzenia związane są

²⁴⁵ *Ne toj sam Pomirko. Indywidualni bokserski mystectwa*. „Zmah”, 1939 nr 5, s. 2.

²⁴⁶ *Odnym pohľadom na mynułyj 1937-rik*. „Zmah” 1938 nr 47, s. 3.

²⁴⁷ P. Godlewski: *Polski Związek Zapaśniczy (1922–2004)*. Gorzów Wielkopolski 2004, s. 7.

²⁴⁸ S. Kociuba: *Dużannia*. [w:] *Sportowyj Almanach na 1934 r.*, dz. cyt., s. 95.

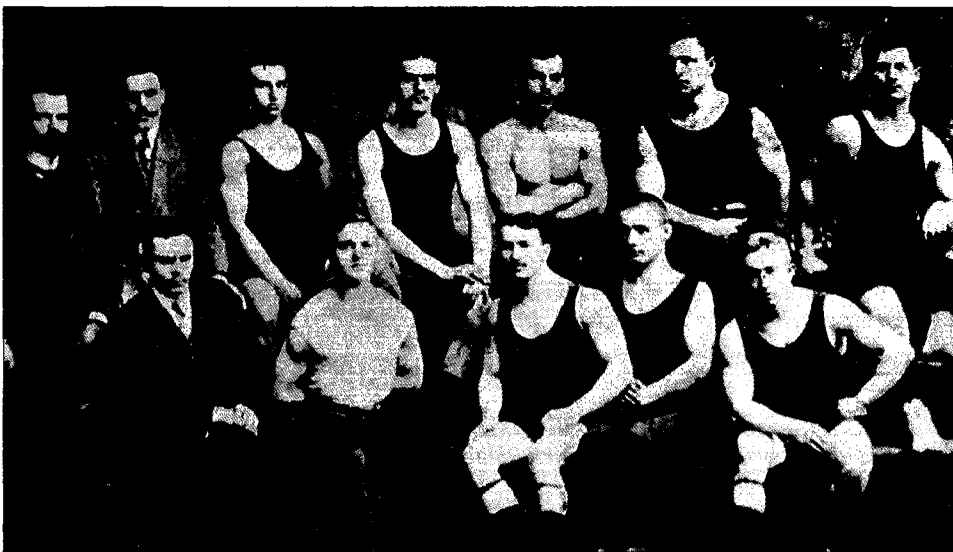
²⁴⁹ Tamże, s. 6, 95–193.

z początkami zawodów zapaśniczych. Prowadzono celowe przygotowywania do walk, niektórzy zawodnicy brali niejednokrotnie udział w pokazach cyrkowych we Lwowie oraz innych miastach Galicji. Wraz z powstaniem sekcji zapaśniczej

Fot. 300. 1912 r. Uczestnicy zawodów ST „Ukraina” w zapasach i podnoszeniu ciężarów. (25-littia ST Ukrajina, Lwów 1936)

przy ST „Ukraina” w 1912 r., wprowadzono systematyczny trening, a także rozgrywano walki w oparciu o stosowane już wówczas w Polsce regulaminy i przepisy zapaśnicze. Pierwsze zawody zapaśnicze odbyły się 23 marca 1912 r., w ra-

Fot. 301. Lwów 1913 r. Uczestnicy klubowych zawodów wewnętrznych ST „Ukraina” w zapasach i podnoszeniu ciężarów (tamże)

mach walk w zapasach oraz podnoszeniu ciężarów, o mistrzostwo klubu sportowego ST „Ukraina” we Lwowie. Kolejnym wydarzeniem w rozwoju zapasów i podnoszenia ciężarów był udział członków ST „Ukraina” w Galicyjskich Mistrzostwach w tych dyscyplinach, jakie odbyły się w dniach 13–15 marca 1913 r.

we Lwowie. Do rywalizacji przystąpiło wówczas 5 zawodników ST „Ukraina”, w podnoszeniu ciężarów: Kuźmicz i Sawczyński, a w zapasach: Dowbenko, Karuzam, Romanowicz i Sawczyński²⁵⁰. W podnoszeniu ciężarów jednorącz zwyciężył wówczas Kuźmicz – 52 kg, 2. Sawczyński – 50 kg. W dźwiganiu oburącz (L+P) zwyciężył Kuźmicz – 90 kg przed Sawczyńskim – 90 kg. W rwaniu najlepszy był ponownie Kuźmicz – 142 kg, który pokonał Sawczyńskiego – 140 kg²⁵¹. Od 1924 r. zapasy rozwijano przy towarzystwach: uczniowskim sportowym kółku filii Akademickiego Gimnazjum, w wydziałach zapaśniczych „Sokiła-Bat’ko”, a później w oddziałach „Łuhu”²⁵². Dyscyplinę tę rozwijano, łącząc zajęcia z rywalizacją w podnoszeniu ciężarów. Jak wspominają kronikarze ST „Ukraina”, duży wpływ na popularyzację zapasów, miały zwycięstwa w Europie i Ameryce polskich zapaśników – braci Stanisława i Władysława Cyganiewiczów²⁵³. W latach międzywojennych duże sukcesy w walkach zapaśniczych odnosili Ukraińcy: Wołyniec, Bohatrow i Oleksander Harkawenko. Harkawenko, przebywając w Niemczech, występował z powodzeniem w zawodowych walkach zapaśniczych, w 1930 r. w Königsbergu został mistrzem świata (w stylu grecko-rzymskim). W 1933 r. w Berlinie powtórzył ten sukces. W 1934 r. we Frankfurcie nad Menem, po pokonaniu ośmiu przeciwników, zdobył tytuł mistrza Europy w wadze ciężkiej (wagił 140 kg)²⁵⁴.

Występy zawodowych zapaśników i ciężarowców wywoływały wówczas masowe powstawanie sekcji zapaśniczych i podnoszenia ciężarów przy gniazdach „Sokiła-Bat’ko”, w całym rejonie Kresów Południowo-Wschodnich. Ich działalność w gniazdach miała charakter ograniczony do okazjonalnych pokazowych potyczek bokserskich.

Zamieszczenie w tym podrozdziale danych dotyczących podnoszenia ciężarów wynikało z ich epizodycznej obecności, przy działalności ukraińskich sekcji zapaśniczych.

²⁵⁰ 25-littia ST „Ukraina”..., dz. cyt., s. 87.

²⁵¹ Tamże, s. 88

²⁵² S. Kociuba: *Dużannia, Sportowyj Almanach...*, dz. cyt., s. 95–193.

²⁵³ 25-littia ST „Ukraina”..., dz. cyt., s. 88; J. Gaj, B. Woltman: *Zarys historii sportu w Polsce (1867–1996)*. Gorzów Wielkopolski 1999, s. 53–56. Wśród przedstawicieli sportów walki pod koniec XIX w. liczącymi się w Europie i Ameryce byli: Franciszek Bieńkowski, wymienieni wyżej Stanisław (wel Zbyszko) i Władysław Cyganiewiczowie, Piotr Jankowski, Władysław Maksymiak, Władysław Pytłasiński i inni. W 1870 r. we Lwowie ukazał się pionierski podręcznik Szczęsnego Rucińskiego i Zygmunta Wyrobka, pt.: *Zapasy na tułów i ramiona*. Ćwiczenia atletyczne znalazły się w programie krakowskiego III Złotu „Sokoła” w 1896 r. Od 1910 r. we Lwowie działał Lwowski Klub Atletyczny, który w tym samym roku przeprowadził mistrzostwa Galicji w zapasach. Poza Krakowem i Lwowem, w 1906 r. w Przemysłu organizowano turnieje zapaśnicze, a Władysław Świątkiewicz w TG „Sokół” w Stanisławowie (1884 r.) prowadził ćwiczenia atletyczne. Szerzej o początkach rozwoju zapasów w Polsce pisze P. Godlewski: *Polski Związek...*, dz. cyt., s. 7 i dalsze.

²⁵⁴ *Sport*. „Ukraiński Beskid”, 1934 nr 27, s. 4. O. Harkawenko w 1930 r. pokonał m.in. Zbyszka Cyganiewicza. Występował, jak większość ówczesnych zapaśników, również w cyrku.

4. Sporty zimowe

a. Hokej na lodzie

W 1911 r. podejmowano próby założenia drużyny hokejowej przy ST „Ukraina”. Wówczas starania takie prowadził Roman Kizyn, ale z uwagi na sprzeciw władz austriackich i inne niesprzyjające okoliczności, nie udało mu się stworzyć we Lwowie drużyny hokejowej. Aż do I wojny światowej grano więc w hokeja nieformalnie²⁵⁵.

Fot. 302. Lwów 1910 r. Początki hokeja. Na zdjęciu gra w hokeja na trawie drużyn gimnazjalnych „Bila” z „Czarną” w parku „Kajzerwald” we Lwowie 31.05.1910 r. (*Sprawozdanie CK Gimnazjum z ruskim językiem wykładowym we Lwowie za rok szk. 1909/1910*)

Ponowne próby utworzenia ukraińskiej klubowej hokejowej drużyny, nastąpiły w latach 20. XX w., udało się to działaczom ST „Ukraina”, najprawdopodobniej w latach 1927–1928²⁵⁶ (według innych danych w grudniu 1929 r.)²⁵⁷. Pierwszy swój mecz hokeiści „Ukrainy” rozegrali w 1929 r. na stawie „Świtez”, z żydowską drużyną „Hasmonea”. Pierwszymi hokeistami, którzy wystąpili w tym spotkaniu byli: Dićo, Dmytrenko, Grzeszczuk, Gofrik, Kobzar, J. Liszczyński, M. Skryprij i Trusz. Najpewniejszą datą powstania sekcji hokejowej przy ST „Ukraina”, jest 1930 r. Datę tę podają sami działacze klubu w kronice klubowej, wydanej z okazji 25-lecia²⁵⁸. Do organizatorów hokejowej drużyny ST „Ukraina” oraz jej pierw-

²⁵⁵ O. Baczański: *Rozwytok hakiwky w sportowomu towarystwi „Ukrajina”*. „Nacija i Sport”. Lwów 1991, s. 31.

²⁵⁶ Tamże, s. 46.

²⁵⁷ „Sportowi Wisti”, 1931 nr 1, s. 6.

²⁵⁸ *25-littia ST „Ukrajina”...*, dz. cyt., s. 65.

szych zawodników należeli: Roman Dicio, Stepan Konaszewicz, Orest Radłowski, Miron Trusz i inni. Już w sezonie 1930 r., hokeiści rozgrywali swoje mecze w klasie B polskiej ligi hokejowej²⁵⁹. W pierwszym roku działalności hokeiści „Ukrainy” rozegrali kilka spotkań, wyniki przedstawia tabela 57.

Tabela 57

Wyniki pierwszych pojedynków międzyklubowych hokeistów ST „Ukraina” Lwów w 1930 r.

Kluby	Bramki
„Ukraina” – „Hasmonea” Lwów	2:0
„Ukraina” – „Lechia” II Lwów	3:2
„Ukraina” – „Pogoń” II Lwów	1:0
„Ukraina” – „Czarni” II Lwów	3:0
„Ukraina” – „Lechia” I Lwów	0:3 i 0:1
„Ukraina” – „Lwowianka” Lwów	0:3
„Ukraina” – „Hasmonea” Lwów	1:1

Źródło: *25-littia ST „Ukrajina”...*, dz. cyt., s. 67.

Fot. 303. Lwów 1925 r. Drużyna hokejowa ST „Ukraina” (z lewej) kierownik sekcji O. Radłowski (*25-littia ST Ukrajina, Lwów 1936*)

²⁵⁹ *Rocznik...*, dz. cyt., Warszawa 1934, s. 458; Wśród 13 klubów hokejowych zgłoszonych do Lwowskiego Okręgowego Związku Hokeja na Lodzie było 9 polskich, 3 żydowskie i 1 ukraiński (TS „Ukraina”, którego biura znajdowały się we Lwowie przy ul. Japońskiej 7). Dla przykładu w 1934 r. w Wołyńskim Okręgowym Związku Hokeja na Lodzie zgłoszone były 3 polskie kluby hokejowe – 2 wojskowe i 1 policyjny.

Bilans spotkań: bramki 10:10 – bramki strzelali Trusz – 5, Dicio – 3 i Petriw – 2.

W latach 1930–1932 drużyna hokejowa „Ukrainy” podniosła znacznie swój poziom sportowy, rozgrywała spotkania w ramach Lwowskiego Okręgowego Związku Hokeja na Lodzie²⁶⁰. W sezonie 1931/1932, po zdobyciu mistrzostwa B klasy, hokeiści „Ukrainy” awansowali do A klasy LOZHL.

W 1933 r. „Ukraina” była jedną z lepszych drużyn hokejowych w Polsce. Przejście czołowych zawodników lwowskiej „Ukrainy” do polskiej drużyny hokejowej „Lechii” Lwów osłabiło znacznie jej poziom sportowy.

W latach 1934–1935 w sekcji hokeja na lodzie w ST „Ukraina” prowadzono szeroko zakrojoną akcję szkoleniową, m.in. organizując szkolenie młodzieży. Zespół ukraińskich hokeistów w 1934 r. rozgrywał spotkania w ramach mistrzostw Lwowa z hokeistami polskich klubów: AZS (6:5), LKS „Czarni” (4:6), KS „Lechia” (1:6) i LKS „Pogoń” (0:3) oraz żydowską ŻKS „Hasmonea” (6:1)²⁶¹.

Tabela 58

Zestawienie końcowe mistrzostw Lwowa w hokeju na lodzie w 1934 r.

Klub	Liczba spotkań	Punkty	Bramki
1. „Czarni” Lwów	5	9	21:8
2. Pogoń” Lwów	5	7	15:2
3. „Lechia”	5	7	19:3
4. „Ukraina”	5	4	17:21
5. AZS	5	3	13:17
6. „Hasmonea”	5	0	6:40

Źródło: R. Wacek i inni, *Księga Pamiątkowa...*, dz. cyt., s. 269.

Dobra praca szkoleniowa sprawiła, że mimo wielu strat spowodowanych odchodzeniem hokeistów ukraińskich do polskich klubów, w 1937 r. po zajęciu drugiego miejsca w mistrzostwach Lwowa ST „Ukraina” zdobyła prawo do dalszej gry w ćwierćfinałach pucharu Polski, z najlepszymi drużynami hokejowymi ligi polskiej. W tym okresie największy wkład w rozwój hokeja w ST „Ukraina” wniósł trener zespołu Roman Dicia i bramkarz Mykoła Skryprij, który występował w drużynie przez 15 lat²⁶².

Po zakończeniu sezonu sportowego 1936/37 nastąpiło odejście zawodników z zespołu „Ukrainy”, który odnotował słabsze wyniki w rozgrywkach o mistrzostwo lwowskiej ligi okręgowej klasy A, w sezonie 1937/38, m.in. po raz pierwszy w historii swoich gier przegrała z hokeistami AZS Lwów.

²⁶⁰ 25-littia ST „Ukraina”..., dz. cyt., s. 67.

²⁶¹ R. Wacek i inni, *Księga Pamiątkowa...*, dz. cyt., s. 269.

²⁶² O. Baczański, *Rozwytok hakiwki...*, dz. cyt., s. 32.

Tabela 59

Ostateczne wyniki hokejowych mistrzostw klasy A Lwowskiego Okręgowego Związku Hokeja na Lodzie, w sezonie 1936/1937 r.

Klub	Liczba spotkań	Punkty	Bramki
„Czarni”	4	7	14:0
„Ukraina”	4	5	5:8
„Pogoń”	4	4	5:2
„Lechia”	4	4	7:3
AZS	4	0	0:19

Źródło: *Najbilsza peremoha hakiwkariv „Ukrajiny”*, dz. cyt., s. 1.

Zajmując przedostatnie miejsce w rozgrywkach, hokeiści ST „Ukrainy” zostali zagrożeni spadkiem do klasy niższej. Niezbędne punkty, pozwalające pozostać w A klasie, musieli zdobyć w meczach barażowych z „Junakiem” Janowa

Fot. 304. Lwów 1932 r. Drużyna hokejowa ST „Ukraina” (tamże)

Dolina, mistrzem klasy B. W celu lepszego przygotowania do walki o pozostanie w klasie A rozpoczęli oni profesjonalne przygotowania, między innymi rozgrywając na początku 1938 r. spotkania kontrolne z hokeistami lwowskich klubów. Wygrali wówczas z „Hasmoneą” 10:0, zremisowali z LKS „Pogoń” 0:0 oraz zostali pokonani przez „Lechię” 3:5. W trakcie tych spotkań ujawnił się talent zdobywcy wielu bramek – Marincia. W trakcie spotkania z „Lechią” uległ kontuzji jeden

z lepszych hokeistów „Ukrainy” – Skrypija. Jego miejsce w drużynie zajął młody i obiecujący wychowanek Czura. Hokeiści „Ukrainy” w spotkaniu o utrzymanie się w A klasie grali z hokeistami „Junaka”. W przewidzianych trzech tercjach był remis 3:3 (0:3, 2:0, 1:0). Ówczesny regulamin wymagał rozegrania kolejnych trzech tercji (10 min), w dwóch pierwszych hokeiści „Ukrainy” zremisowali 0:0, a ostatnią rozstrzygnęli na swoją korzyść (1:0). Szczęśliwym strzelcem tej upragnionej bramki, w szóstej tercji, był Jurczik I²⁶³. Spotkania hokejowe wywoływały wielkie emocje, a sposób gry zawodników „Ukrainy”, zdobywał uznanie wśród ukraińskiego społeczeństwa. Na jej spotkania we Lwowie przychodziło najwięcej sympatyków hokeja, np. w meczu z „Lechią” – 600 osób. W końcu stycznia 1938 r. często odwoływano rozgrywki, z uwagi na odwilż i brak lodowiska. Po rozegranych spotkaniach „Ukraina” zajmowała trzecie miejsce w tabeli.

Kolejne spotkanie w ramach tych rozgrywek „Ukraina” zremisowała z „Lechią” 2:2 i wysunęła się na drugie miejsce w tabeli²⁶⁴. W ostatnim spotkaniu drużyna „Ukrainy” niespodziewanie pokonała, mającą lepsze notowania, LKS „Pogoń” 1:0, co pozwoliło jej zająć ostatecznie drugie miejsce, premiowane udziałem w hokejowym pucharze Polski²⁶⁵.

Tabela 60

Spotkania hokejowe ST „Ukraina” rozegrane w sezonie 1937/1938

Kluby	Bramki
1. „Ukraina” – „Pogoń” Lwów	0:0 towarzyskie
2. „Ukraina” – „Lechia” Lwów	3:5 towarzyskie
3. „Ukraina” – „Junak” Drohobycz	4:3 eliminacyjne
4. „Ukraina” – AZS Lwów	2:0 mistrzowskie
5. „Ukraina” – „Czarni” Lwów	0:6 mistrzowskie
6. „Ukraina” – „Lechia” Lwów	2:2 mistrzowskie
7. „Ukraina” – „Pogoń” Lwów	1:0 mistrzowskie
8. „Ukraina” – „Lechia” Lwów	2:1 towarzyskie
9. „Ukraina” – AZS Lwów	2:1 towarzyskie
10. „Ukraina” – „Pogoń” Lwów	1:3 towarzyskie
11. „Ukraina” – „Cracovia” Kraków	0:4 eliminacyjne do mistrzostw Polski

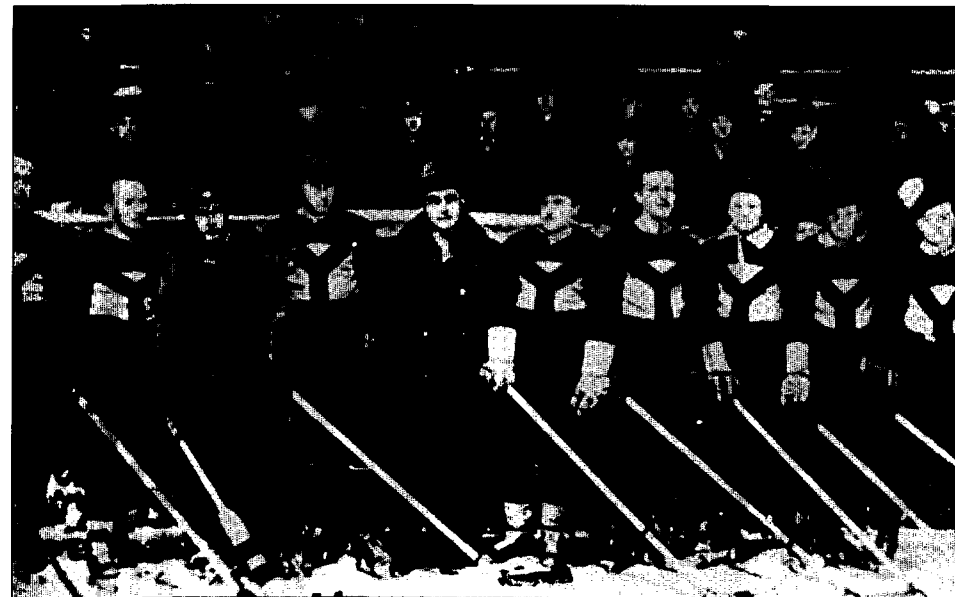
Źródło: *Wetykij rik hakiwkariv „Ukrajiny”, dz. cyt., s. 4.*

Bilans spotkań Ukraińców w sezonie 1937/1938 przedstawiał się następująco: drużyna rozegrała 11 spotkań, w tym 5 towarzyskich, 4 mistrzowskie i 2 eliminacyjne. W trakcie sezonu ligowego występowało w niej 13 hokeistów. Najwięcej spo-

²⁶³ *Hakiwkariv „Ukrajiny” w mysteckych bojach za swoju pozyciju w A klasi. „Zmah”, 1937 nr 2, s. 1–2.*

²⁶⁴ *Hakiwkariv „Ukrajiny” w borot’bi za druhe misce w tabeli. „Zmah”, 1938 nr 3, s. 1.*

²⁶⁵ *Najbilsza peremoha hakiwkariv „Ukrajiny”. „Zmah”, 1938 nr 4, s. 1.*

Fot. 305. Lwów 1935 r. I drużyna hokeistów ST „Ukraina” (tamże)

Fot. 306. Lwów 1936 r. Hokeiści ST „Ukraina” – stoją od lewej: Lisyk, Buczacki, Dicio I, Ponzniak W. (kierownik sekcji), dyr. Lewicki (prezes ST „Ukraina”), Markowski, Dicio II, Bobela, Czura, Marinec i Skryprij („Zmah”, 1939 nr 1, s. 4)

tką, 11 rozegrali: Buczacki, Bubela, Dicio II, Liszczyński, Martinec i Posacki, 10 spotkań rozegrał Dicio I, 9 – Lisyk, 7 – Czura, 5 – Skrypija, 3 – Dicio III, 2 –

Fot. 307. Kraków 1937 r. Hokeiści ST „Ukrainy” Lwów i „Cracovii” Kraków (0–4), na pamiątkowym zdjęciu po finałowym meczu o wejście do ligi państwowej („Zmah”, 1939 nr 1, s. 3)

Makohon, 1 – Czioroch. Najwięcej bramek dla „Ukrainy” zdobyli: Marines – 6, Buczacki – 4, Dicio II i Liszczyński – 3 oraz Dicio III – 1. Najmocniejszą stroną drużyny, a także najlepszymi hokeistami Lwowa, byli grający w ataku młodzi hokeiści: Buczacki, Marinec i Dicio II oraz bramkarz Skryprij²⁶⁶. Wielkim sukcesem zakończyły się rozgrywki hokejowe w sezonie 1938 r. Hokeiści ST „Ukraina” zajęli w tych rozgrywkach drugie miejsce, przegrywając jedynie z drużyną I LKS „Czarni” Lwów²⁶⁷.

Tabela 61

Wyniki spotkań ST „Ukraina” w ramach ligi hokeja o mistrzostwo Lwowa w 1938 r.

Klub	Liczba spotkań	Punkty	Bramki
1. „Czarni” Lwów	3	5	13:0
2. „Pogoń” Lwów	1	2	1:0
3. „Ukraina” Lwów	2	2	2:6
4. „Lechia” Lwów	2	1	0:1
5. AZS Lwów	2	0	0:9

Źródło: *Wetykij rik hakiwkariv „Ukrajiny”*. „Zmah”, 1938 nr 11, s. 4.

Sukcesy hokeistów ST „Ukraina” spowodowały, iż dyscyplina ta stała się popularna wśród młodzieży szkolnej. Rozgrywała ona swoje spotkania międzyszkolne z rówieśnikami polskich szkół we Lwowie, jak również spotkania w ramach ligi juniorów.

²⁶⁶ Tamże.

²⁶⁷ *Wetykij rik hakiwkariv „Ukrajiny”*. „Zmah”, 1938 nr 11, s. 4.

W sezonie 1937/1938, po pokonaniu lwowskiej „Pogoni” 1:0 (były hokejowy mistrz Polski), zostali mistrzami LOZHL. Początkowo na spotkania hokeistów przychodziło do 50 osób, lecz w 1938 r. na mecz barażowy z „Cracovią” we Lwowie o wejście do ligi państwowej przyszło 4000 widzów. Hokeiści „Ukrainy” przegrali swoje spotkania barażowe z hokeistami Krakowa i Katowic. Ponownie występowali w klasie A LOZHL, w sezonie 1938/1939. Rozgrywki tego sezonu nie dołączono z uwagi na odwilż i brak lodowiska. W momencie przerwania rozgry-

Fot. 308. Lwów 1938 r. Hokeiści „Ukrainy” 1937–38 lewej: Liszczyński, Dicio II, Marinec, kier. sek. Konaszewicz, dyr. Lewicki – prezes klubu, Buczacki, Posacki, Bubela. Klęczą – od lewej: Lisyk, Czura, prof. Dicio („Zmah”, 1938 nr 5, s. 1)

wek ligowych hokeiści ST „Ukraina” uplasowali się na drugim miejscu, zdobywając tym samym tytuły wicemistrzów A klasy LOZHL. Sekcja wykazywała w swoim sprawozdaniu 19 członków, spośród których trenowało 10 zawodników pierwszej drużyny. W drużynie juniorów trenowało 19 zawodników²⁶⁸. Wśród ukraińskich hokeistów w latach 1929–1939 wyróżniali się: O. Buczacki, M. Bubela, R. Marinec, Ż. Nowakiwski, M. Skryprij, M. Trusz i inni. Zapewne sukcesy ukraińskich hokeistów spowodowały, że w lutym 1939 r. podczas Walnego Zgromadze-

²⁶⁸ *Uspichy...*, dz. cyt. „Zmah”, 1939 nr 3; s. 2.

nia członków Lwowskiego Okręgowego Związku Hokeja na Lodzie przedstawiciel ukraińskiego klubu ST „Ukraina” Stefan Konaszewicz został wybrany na zastępcę prezesa Związku²⁶⁹.

Poza lwowskimi sekcjami hokejowymi „Bohuna”, „Ukrainy” i Akademicko-ho Gimnazji rozwijała się ona w sekcji hokejowej „Dowbusz” Kołomyja, a także w klubach sportowych w Czerniowcach, Przemyślu, Stanisławowie i Tarnopolu²⁷⁰. Przy tarnopolskim klubie sportowym TS „Podilla” hokej uprawiano masowo. Większość piłkarzy „Podilla” występowało w zimie w hokejowej drużynie tarnopolskiej, przyciągając w ten sposób wielu sympatyków sportu. Brak instruktorów i trenerów w tym klubie nie pozwolił osiągnąć większych sukcesów²⁷¹. ST „Ukraina” utrzymywała stały poziom sportowy, pozwalający zajmować jej pozycję od 2 – 4 miejsca w A klasie LZHL.

b. Narciarstwo

Narciarstwo zdobyło wśród społeczeństwa ukraińskiego ogromną popularność. Sprzyjały temu dogodne warunki przyrodniczo-klimatyczne Karpat²⁷². Szczególną powszechność narciarstwo zdobyło wśród mieszkańców wsi, którzy po zapozna-

Fot. 309. 1930 r. Członkowie sekcji narciarskiej przemyskiego UKS „Berkut” na nartach

²⁶⁹ Zahalni zbory LOHZZL-ju. „Zmah”, 1939 nr 2, s. 3.

²⁷⁰ *Odnim pohladom na mynulij 1937 rik.* „Zmah” 1938 nr 1, s. 3; W. Slipko: *Hakiwka na tedi.* [w:] *Sportowyj Almanach na 1934 rik...*, dz. cyt., s. 94; T. Franko: *Rozwij ruchanky sered ukrajinciw.* Lwów 1925, s. 356.

²⁷¹ O. Krawczeniuk, *Ukrajinske sportowe towarystwo „Podilla”...*, dz. cyt., s. 260.

²⁷² M. Szarko: *Worochta.* [w:] O. Kuźmowicz (red.): *Almanach Karpaćkoho Leszczetařskoho Klubu 1924–1984.* Lwów – Monachium – Nowy Jork 1989, s. 52–53.

Fot. 310. Popisowa jazda w dniu 12.02. 1937 pod nadzorem S. Szacha (1) i E. Baczynskiego (2). (Zawidomlennia widdilu „Krużka Rodycziv” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinskoju mowuju nawczannia w Peremyszi za szkilnyj rik 1936–1937. Przemyśl 1937, s. 33)

niu się z techniką przemieszczania się na nartach, wykorzystywali je w naturalnych warunkach swojego zamieszkania²⁷³. Do czołowych popularyzatorów narciarstwa, w początkowym okresie jego rozwoju, należeli: I. Boberski, I. Mryc i S. Hajduczuk. To oni pierwsi dostrzegli szansę umasowienia narciarstwa, a tym samym realizacji jednego z głównych celów działalności – rozwijania ukraińskiej

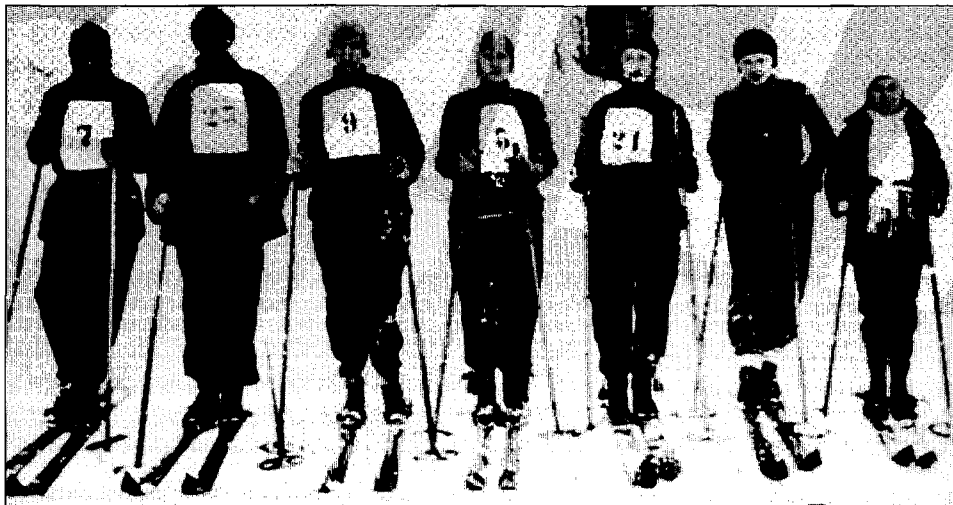
Fot. 311. 1937 r. Narciarze UTS „Berkut” Przemyśl podczas treningu

narodowej tożsamości. Od 1908 r. „Sokilski Wisty” zamieszczały artykuły, opisujące technikę uprawiania narciarstwa. W Stanisławowie w 1911 r., M. Kulczycka, jako pierwsza ukraińska kobieta, zademonstrowała bieg na nartach²⁷⁴. Według

²⁷³ J. Chodorowski: *Hromadianyn – wychownyk (do 45-riczczia publicystycznoji dijalnosti prof. Stepana Hajduczka).* „Ukrajinske Slowo”, Paryż 1956, nr 767, b.p.

²⁷⁴ *Zinky i zimowi sporty.* „Nowa Chata”, 1926 nr 1, s. 17–18.

S. Hajduczka, w 1915 r. w rejonie Tucholki, prusy... najprawdopodobniej turyści niemieccy lub austriaccy, pozostawili kilka par nart, na ich wzór miejscowi miesz-

Fot. 312. Narciarze KLK Lwów przed startem

kańcy rozpoczęli produkcję sprzętu. Zapoczątkowało to rozwijanie się na tym terenie narciarstwa biegowego²⁷⁵. Do I wojny światowej ukraińskie narciarstwo rozwijało się spontanicznie i mimo istnienia wielu stowarzyszeń narciarskich nie udało się stworzyć struktur organizacyjnych.

Narciarstwo zdobyło sobie popularność wśród Ukraińców jeszcze przed I wojną światową. Prekursorami rozwoju tej dyscypliny wśród Ukraińców byli górale karpaccy. Pod wpływem turystów Ukraińcy uprawiali ją w klubie „Czarnohora”, który posiadał statut oraz program rozwoju narciarstwa jeszcze przed 1914 r. Czołowym działaczem tego klubu był S. Hajduczok. Problemy i znaczenie narciarstwa S. Hajduczok przedstawił w swoim publicznym wystąpieniu pt.: *Znaczenia leszczetarstwa dla ukraińców*. Oprócz roli, jaką dla rozwoju fizycznego odgrywało uprawianie narciarstwa, ukazał w nim dostępność dla społeczeństwa ukraińskiego tej dyscypliny sportu od strony społeczno-ekonomicznej²⁷⁶. Po wojnie wielu Ukraińców posiadało wiedzę i umiejętności sportowe w zakresie narciarstwa, nowi amatorzy narciarstwa w jego uprawianiu upatrywali szansy na poprawę zdrowia. Do rozwoju tego sportu przyczyniał się również mocny pęd Ukraińców do organizowania się w grupy w swojej narodowej odrębności. W wielu miejscowościach na ówczesnych Kresach

²⁷⁵ J. Hodorowski, *Hromadianyn – wychownyk...*, dz. cyt., bpgn.

²⁷⁶ Tamże.

Wschodnich powstawały samodzielne sekcje narciarskie lub tworzone je przy istniejących ukraińskich stowarzyszeniach. W rozwoju sportu wśród społeczeństwa ukraińskiego największą rolę odegrały powstałe w latach 20. i 30. XX w. ukraińskie kluby sportowe. Spośród nich znaczną popularnością cieszył się, m.in.: Karpacki Narciarski Klub (Karpackyj Leszczetarśkyj Klub, dalej KLK) założony w 1924 r. we Lwowie przez grono działaczy i miłośników narciarstwa. Organizacja ta, wykorzystując ówczesną modę na narciarstwo, prowadziła akcje upowszechniania tej dyscypliny wśród Ukraińców, tworząc wiele filii KLK. Moment rozpoczęcia działalności filialnej stał się przyczyną utworzenia, w ramach Ukraińskiego Sportowego Związku, narciarskich struktur organizacji narciarskich, systemu zawodów, szkolenia zawodników i trenerów. W miesiącach zimowych, początkowo we Lwowie, a potem wszędzie tam, gdzie mieszkali Ukraińcy, rozpoczęło się masowe uprawianie narciarstwa. W Karpatach, w miejscowościach: Berezowa Dolna, Kosmacz, Sławsko, Worochta i wielu innych, powstały ośrodki narciarskie. Popularność i powszechność tego sportu sprawiła, że na szlakach narciarskich pojawili się mieszkańcy miast i wsi²⁷⁷. Rokrocznie odbywały się zawody rocznicowe, z okazji założenia KLK.

Fot. 313. Lwów 1936 r. przygotowania do biegu narciarskiego dookoła Lwowa

Z okazji pierwszej rocznicy, w 1925 r., zorganizowano pierwsze takie zawody w Sławsku. Odbyły się wówczas biegi narciarskie oraz jedno z pierwszych konkursów w skokach narciarskich²⁷⁸.

Z czasem zawody te stały się imprezami, które ściągały wszystkich ukraińskich narciarzy. W Sławsku w 1926 r., z inicjatywy walnego zebrania członków KLK, podjęto decyzję dotyczącą wybudowania własnej stancji narciarstwa ukraińskiego.

²⁷⁷ J. Kupczinski: *KLK i leszczetarstwo sered ukrajinciw w Halyczyni i na emigracji*. [w:] O. Kuźmowicz (red.), *Almanach Karpackoho Leszczetarśkyj Klubu...*, dz. cyt., s. 32–36.

²⁷⁸ Tamże, s. 16.

W 1929 r. budynek był gotowy, koszty jego wykonania poniósł w większości O. Kaczmarski. Nadzór nad budową sprawował ówczesny prezes KLK – I. Mryc. Pierwsze zawody narciarskie zostały zorganizowane przez KLK 14 lutego w 1929 r. we Lwowie, w rejonie Pohulanki. Wzięło w nich udział wielu zawodników oraz znaczna liczba publiczności. W programie znalazły się biegi narciarskie dla mężczyzn: na dystansie 6 000 m i 11 000 m, dla uczniów do 16 lat na 3 000 m oraz dla kobiet na 3 000 m. Odbył się również bieg dla starszych wiekiem „weteranów” narciarskich. Wręczano nagrody ufundowane przez „Masło-Sojuz”, redakcję „Czerwonej Kaliny” oraz księgarnię NTS²⁷⁹. Program dopuszczał możliwość udziału wszystkich chętnych, podjęcia próby biegu na nartach. Najwięcej uczestników zgromadził bieg seniorów na dystansie 11 000 m. Zakończenie zawodów zorganizowano w uro-

Fot. 314. 1937 r. Szkolne zawody narciarskie uczniów Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu. (Zawidomlennia widditu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinskoju mowoju nawczannia w Peremyszli za szkilnij rik 1936–1937. Przemyśl 1937, s. 25)

czystej atmosferze z udziałem lwowskich śpiewaków. W 1930 r. zorganizowano I Ukraińskie Zawody Międzyklubowe. Zgromadziły one wówczas przedstawiciele następujących klubów: KLK, „Sokił-Bat’ko”, kółko narciarskie lwowskiego akademickiego gimnazjum, UZS i ST „Ukraina”. Zwycięzcami zostali: Anna Chowikowicz,

²⁷⁹ O. Kuźmowicz (red.), *Almanach Karpackoho Leszczetarskoho KŁubu...*, dz. cyt., s. 16–17.

Iwan Mryc, Włodzimierz Pańko i Roman Rybczak. W zawodach uczestniczyli również przedstawiciele filii KLK z: Worochty, Sławska, Kosowa, Stanisławowa i Sanoka. Z uwagi na wzrost liczby filii (20) KLK i UZS, wprowadzono w filiach zawody wewnętrzne, następnie powiatowe i regionalne eliminacyjne do zawodów mistrzowskich. Obowiązywała punktacja drużynowa.

Upowszechnianie narciarstwa odbywało się również przy pomocy książki *Nauka jazdy na nartach* I. Mryca. Wydana staraniem „Sokiła-Bat’ko” w 1929 r., była pierwszym metodycznym podręcznikiem napisanym w języku ukraińskim. Popularność narciarstwa i jego masowe uprawianie spowodowało podjęcie decyzji o organizowaniu, podobnie jak w sportach letnich, Zimowych Zaporoskich Igrzysk. W zawodach tych mogli brać udział przedstawiciele ukraińskich stowarzyszeń, którzy zakwalifikowali się w eliminacjach. W 1933 r. wprowadzono regulamin na „odznakę sprawności narciarskiej”, uaktywniło to znacznie ukraińskie społeczeństwo w zakresie narciarstwa, zwłaszcza wzrosła jego popularność wśród młodzieży. Z okazji 10-lecia działalności KLK, w Sławsku otwarto w dniu 4 marca 1934 r. Dom Narciarza oraz zorganizowano uroczyste obchody jubileuszowe. Zawody organizowano z różnych okazji. Brało w nich udział średnio 50–80 osób. W Kosmaczu, 19 stycznia 1935 r., zorganizowano Złot Narciarzy z rejonów Huculszczyzny i Pokucia. Złot odbywał się dla uczczenia tragicznej śmierci Andrija Kijaka, jednego z najaktywniejszych działaczy narciarstwa, prezesa oddziału KLK w Kosmaczu. W programie zawodów narciarskich, w których wzięło udział około 1000 osób, znalazły się wszystkie konkurencje przewidziane wymaganiami *widznaky leszczetarśkoji sprawnosti* (odznaki sprawności narciarskiej). Ukraiński Sportowy Związek organizował narciarskie zawody rangi mistrzowskiej. W dniach 6–7 lutego 1937 r. w Sławsku odbyły się mistrzostwa UZS²⁸⁰.

Mimo wielu ograniczeń ze strony władz polskich, w dniach 12–16 lutego 1938 r., działacze KLK zorganizowali I Krajowe Narciarskie Zawody KLK w Sławsku. Do udziału w tych mistrzostwach zaproszono również narciarzy „Sokiła” i „Strza-

²⁸⁰ *Tak by j slid!* „Zamh”, 1937 nr 2, s. 1.

Fot. 315. Popis techniczny ucznia kl. VIII K. Tymczuk przed zawodami na Zniesieniu k. Przemyśla w 1937 r. (tamże, s. 33)

ły”. Był to jeden z pierwszych przeglądów poziomu umiejętności ukraińskich narciarzy. Zawody przeprowadzono w konkurencjach biegowych, zjeździe, slalomie oraz w skokach narciarskich. Zawodnicy charakteryzowali się wyrównanymi umiejętnościami. Bardzo często faworyt kończył rywalizację na dalszym miejscu. W zawodach nie było supremacji indywidualnych i drużynowych. Zawody zainicjowano biegiem na 16 km, rozgrywanym ku pamięci wielkiego propagatora narciarstwa – M. Zajączkowskiego²⁸¹.

Tabela 62

Wyniki I Krajowych Mistrzostw Narciarskich KLK. Sławsko, 12–16.02.1938 r.

Zawodnik	Wynik	Punktacja
Wyniki biegu na 16 km o puchar M. Zajączkowskiego		
1. Slipko	1.12,50 godz.	240,0 pkt
2. Dobrianski	1.15,35 godz.	223,6 pkt
3. Ribaczek	1.16,55 godz.	216,0 pkt
Wyniki w konkursie do kombinacji		
Zawodnik	Nota	
1. Nazar	183,9 pkt	
2. Ribaczek	181,4 pkt	
3. Krupka	175,9 pkt	
Wyniki w konkursie otwartym ²⁸²		
1. Hamula	296,9 pkt za skoki o dł. 15,15 m; 18,5 m	
2. Nazar	283,4 pkt za skoki o dł. 14,50 m; 15,17 m	
3. Ribaczek	281,9 pkt za skoki o dł. 14,5 m; 16,17 m	
Wyniki kombinacji norweskiej		
1. Slipko	399,6 pkt	
2. Ribaczek	397,4 pkt	
3. Nazar	360,9 pkt	

Źródło: *Stari zmahuny i nowi nespodiwanky...*, dz. cyt., s. 1.

²⁸¹ *Stari zmahuny i nowi nespodiwanky. I krajowi leszczetarski zmahannia KLK u Sławsku*, „Zmah”, 1938 nr 7, s. 1. W biegu startowało 21 narciarzy, w tym 10 z KLK, 10 z filii KLK we Lwowie oraz 1 przedstawiciel gniazda „Sokiła” Gliniane. Bieg zakończył się zwycięstwem Slipki, w czasie 1.12,50 godz. W drugim dniu zawodów odbyły się skoki narciarskie indywidualne i do kombinacji. W skokach do kombinacji startowało 8 narciarzy, a w konkursie indywidualnym 10 skoczków.

²⁸² W tym samym czasie skoczkowie polscy oddawali skoki na nartach o długości około 50–70 m. Skoki do kombinacji, spośród 20 zgłoszonych skoczków, wygrał Hamula („Sokił” Gliniane). Za skok 17,29 m otrzymał on notę 200 pkt. W skokach otwartych najdłuższy skok 23,23 m oddał Bujczyk, z klubu KLK Worochta. W drugim dniu zawodów odbyły się biegi narciarskie, ze starem i metą na ulicy Pasicznej. W biegu do kombinacji na dystansie 16 km zwyciężył Ribaczek, z klubu KLK Lwów. Za to zwycięstwo otrzymał on nagrodę specjalną, ufundowaną przez Oddział Matczynego Towarzystwa „Proswita”. Seniorzy biegali na dystansach 12 i 8 km, a juniorzy na dystansach 2, 4 i 6 km. Kobiety rywalizowały na dystansie 4 i 6 km.

Fot. 316. Worochta 1934 r. Nauka jazdy na nartach

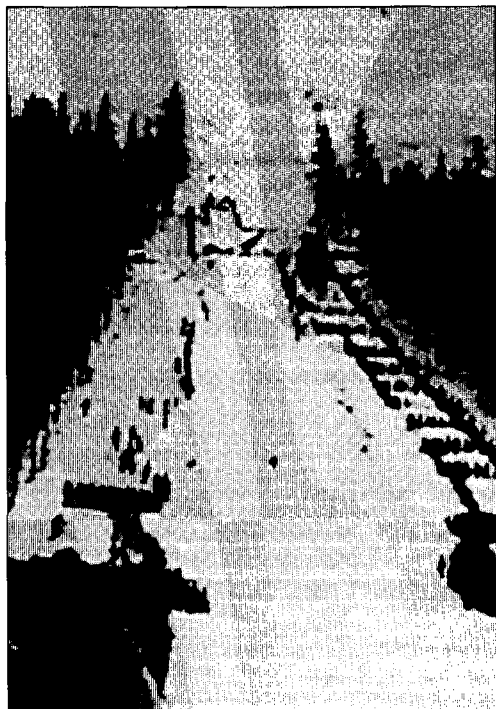
W 1938 r. przypadało 70-lecie działalności najstarszego ukraińskiego stowarzyszenia oświatowo-kulturalnego „Proswita”. Z tej okazji, w dniach 27–28 lutego 1938 r., na Białej Górze w Sławsku KLK przeprowadził narciarską imprezę sportową. Wzięło w niej udział 146 zawodników, z następujących ukraińskich organizacji sportowych: KLK ze Lwowa, Hriady i Worochty, „Sokiła-Bat’ko”, „Sokiła” II, III, IV i V ze Lwowa oraz oddział „Sokiła” z Glinianego, kluby sportowe „Centrosojuz”, „Orzeł”, „Siła” i „Strzała” ze Lwowa oraz SK „Ridna Szkoła” Lwów. W pierwszym dniu zawodów na skoczni narciarskiej, tzw. „Kurtumiwki”, przeprowadzono skoki narciarskie do kombinacji oraz skoki otwarte²⁸³. Impreza ta potwierdziła wzrost powszechności narciarstwa wśród Ukraińców.

W Worochcie odbywały się coroczne ukraińskie mistrzostwa filii KLK. W skokach narciarskich, w III rundzie tych mistrzostw w 1938 r., zwycięstwo po raz trzeci z kolei odniósł prezes filii KLK w Worochcie – M. Bojczuk. Rezultaty końcowe mistrzostw przedstawiały się następująco: 1. Bojczuk – 203 pkt, 2. Chomicz – 186 pkt, 3. O. Moczerniak – 184 pkt. W biegu zjazdowym na dystansie 2 km, który odbył się na zboczu góry „Perechrestia”, zwycięstwo odniósł również Bojczuk, w czasie 2,30 min. W biegu narciarskim na 12 km zwyciężył Kapitanczuk, 1.02,11 godz.²⁸⁴ W IV rundzie narciarskich mistrzostw Worochty, które od-

²⁸³ *Stawa leszczetariam – „Proswity” Stawa!*, „Zmah”, 1938 nr 8, s. 1–2. Wyniki sportowe biegów wg redaktora „Zmahu” nie podano gdyż organizatorzy nie dostarczyli ich przed zamknięciem numeru.

²⁸⁴ *Zymowa pisnia Worochty*, „Zmah”, 1938 nr 10, s. 2.

były się 12 lutego 1938 r., rywalizowali biegacze klasyczni, zjazdowi oraz skoczkowie. Wśród biegaczy na dystansie 12 km zwycięstwo odniósł narciarz KLK filia Worochta – Wasyl Kapitanczuk. W trakcie mistrzostw narciarze sklasyfikowani zostali na podstawie regulaminu „odznaki sprawności narciarskiej”. Wręczono wówczas 6 odznak złotych, 6 srebrnych oraz 32 brązowe²⁸⁵. Skoki narciarskie próbowali uprawiać również uczniowie ukraińskich gimnazjów²⁸⁶. W wielu miejscowościach organizowano masowe biegi narciarskie, w ramach popularyzowanej przez czasopisma akcji – „Dnia Ukraińskiego Łeszczetaria”. Takie biegi przeprowadzono między innymi w Jasieniu 27 lutego 1938 r. W programie tych zawodów odbyły się biegi dla młodzieży oraz dorosłych na dystansie 15 km²⁸⁷.

Fot. 317. 1930 r. Skocznia narciarska w Worochcie

w Worochcie, oprócz rajdu i skoków narciarskich na stokach góry „Łysina”, przeprowadziła IV zawody o mistrzostwo KLK w biegach zjazdowych. Odbyły się wówczas dwa biegi zjazdowe na dystansie 1 800 m. Zjazd o memoriał im. tragicznie zmarłego narciarza A. Kifiaka zakończył się następującymi wynikami:

²⁸⁵ *Holosiatia mista i sela. Ohlad dijalnosti KLK – Worochta w zymowomu sezoni 1938 r. II-yj bih na 12 km. „Zmah”, 1938 nr 17, s. 5.*

²⁸⁶ *Z žyttia stanisławowskoji gimnaziji. „Zmah”, 1938 nr 9, s. 4.* Działający przy stanisławowskim gimnazjum Gimnastyczno-Sportowe Towarzystwo „Dnipro” w dniach 19–20 lutego zorganizowało narciarską wycieczkę swoich członków do Worochty. Po wejściu na nartach na szczyt Kiczery uczniowie przyglądali się skokom narciarskim na skoczni w Worochcie.

²⁸⁷ *„Deń Ukrajinskoho Łeszczetaria” u Jasyni. „Zmah”, 1938 nr 13, s. 4.*

Na zakończenie sezonu zimowego, 16 stycznia 1938 r., filia KLK w Worochcie, oprócz rajdu i skoków narciarskich na stokach góry „Łysina”, przeprowadziła IV zawody o mistrzostwo KLK w biegach zjazdowych. Odbyły się wówczas dwa biegi zjazdowe na dystansie 1 800 m. Zjazd o memoriał im. tragicznie zmarłego narciarza A. Kifiaka zakończył się następującymi wynikami:

Narciarstwo zjazdowe. Do spopularyzowanych biegów narciarskich, w marcu 1931 r., dołączyło narciarstwo zjazdowe. Wówczas po raz pierwszy na stokach Tristana i Ilzy koło Sławaska przeprowadzono pierwsze narciarskie zawody w konkurencjach alpejskich (*zjzdowi zmahannia*). Pierwszymi zwycięzcami w tych zawodach zostali: I. Mryc, A. Gowkowiec i I. Romanenko. W Sławsku odbywały się one później tradycyjnie co roku.

Na zakończenie sezonu zimowego, 16 stycznia 1938 r., filia KLK

Fot. 318. 1934 r. Pierwsze próby skoczków narciarskich (ze zbiorów autora)

mi: 1. M. Bojczuk (3.15,0 min), 2. D. Chomyn (3.45,0 min), 3. I. Moczerniak (4.02,0 min)²⁸⁸.

W drugim zjeździe o mistrzostwo Worochty, przeprowadzonym 6 lutego 1938 r., startowało znacznie więcej narciarzy (20). Mimo że trasa zjazdowa, wyznaczona na stokach góry „Pierechriesta”, była dłuższa niż w zawodach o mistrzostwo KLK o 200 m i wynosiła 2 km, osiągnięto znacznie lepsze wyniki. Zwyciężył M. Bojczuk 2.20,0 min, na drugim-trzecim miejscu byli D. Chomin i W. Szczerbiuk po 2.50,0 min, a na czwartym D. Romaniuk 3.00,0 min²⁸⁹. Ze sprawozdania prasowego z powyższych zawodów wynika, że pod koniec dwudziestolecia międzywojennego narciarstwo zjazdowe było coraz bardziej popularne wśród Ukraińców.

Skoki narciarskie. W lutym 1933 r. we Lwowie po raz pierwszy przeprowadzono zawody w skokach narciarskich (*zmahannja skokiw*). Na skoczni lwowskiej „Kortumiwczii” wystartowało wówczas 11 skoczków z: Kołomyi, Lwowa, Sławaska i Worochty. Najdłuższy 13-metrowy skok oddał O. Martinowicz z Ukraińskiego Sportowego Związku w Kołomyi, drugie miejsce zajął O. Lupacz z KLK Worochta, a trzecie P. Bohdaniw z „Płaju” Tarnopol²⁹⁰. W 1934 r. zatrudniono do przygotowania skoczków w Worochcie norweskiego trenera Johnsona. Wzrósł poziom umiejętności skoczków. Na zorganizowanych II mistrzowskich zawodach w Worochcie, w marcu 1934 r., uzyskiwano wyniki lepsze niż rok wcześniej we Lwowie. Spośród około 200 skoczków zwyciężył Mykoła Bojczuk, uzyskując od-

²⁸⁸ *Holosiatia mista i sela...*, dz. cyt., s. 5.

²⁸⁹ *Zjzdowyj bih u Worochti. „Zmah”, 1938 nr 17, s. 5.*

²⁹⁰ *„Diło”, 22 lutego 1933: ... na ogół zawodnicy wykazali, że jeszcze nie dorosli do takiej skoczni, bo oprócz trzech nikt nie odbijał się tak jak trzeba. Na skoczni, na której wykonuje się 25 m skoki, nasi skakali zaledwie 13 m...*

ległość 20 m. Dalsze miejsca zajęli: Omelan Lupacz oraz Hrycio i Wasyl Moczeriaków. Z okazji 10-lecia KŁK, 4 marca zorganizowano na stokach Sławska zawody narciarskie, a we Lwowie 15 marca 1935 r., uroczyste obchody jubileuszu powstania tego narciarskiego klubu. Znaczny wkład w upowszechnianie narciarstwa, poprzez lekcje pokazowe, projekcję filmów instruktażowych, wnieśli: S. Hajduczok oraz J. Staropolski. Warunki przyrodnicze Worochty, Sławska, Nadwórnej, Kosowa i innych miejscowości karpackich, sprzyjały rozwijaniu przez Ukraińców skoków narciarskich²⁹¹.

Sporty zimowe wśród ludności ukraińskiej miały swój początek na przełomie XIX i XX w. Rozwijały się początkowo spontanicznie na terenie Lwowa, a później rozpowszechniły się na miejscowości zachodniej Galicji. Narciarstwo należało do dyscyplin powszechnych, szczególnie w rejonie Karpat. Po 1923 r. nastąpił rozwój hokejowych sekcji klubowych. Rozwijała swoją działalność w zakresie narciarstwa biegowego i zjazdowego KŁK. Wśród społeczeństwa ukraińskiego narciarstwo rozwijało się razem z zimową turystyką. Aktywność sportowa Ukraińców w rozwoju dyscyplin zimowych przejawiała się również w cyklicznym organizowaniu zawodów narciarstwa zjazdowego różnej rangi. Wraz z ograniczeniami działalności ukraińskich organizacji – UZS i KŁK, wprowadzonymi przez władzę polską, po 1936 r. narciarze uprawiali tę dyscyplinę rekreacyjnie. Odbywały się wprawdzie zawody mające charakter rywalizacji sportowej, lecz poziom sportowy zawodników ukraińskich daleko odbiegał od wyników polskich, uzyskiwanych w podobnych imprezach. Ukraińcy często uczestniczyli w imprezach, organizowanych przez sportowe organizacje polskie oraz żydowskie. Organizowano zawody o randze ukraińskich mistrzostw. Zorganizowane w lutym 1937 r. Krajowe narciarskie mistrzostwa zgromadziły zaledwie 67 zawodników z lwowskich klubów KŁK i „Płaj”²⁹². W ocenie ukraińskiej prasy poza zawodnikami KŁK, narciarstwo znajdowało się w okresie rozwojowym i organizacyjnym.

5. Inne dyscypliny sportowe

Modelarstwo – budowa modeli latających i szybowców

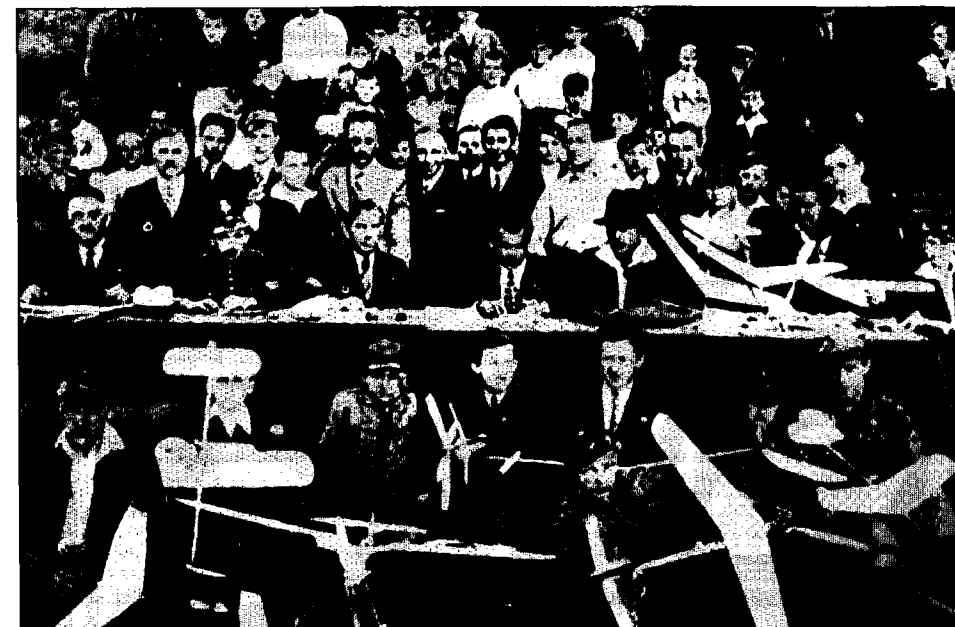
Sekcje budowy modeli latających, działały przede wszystkim w ramach działalności „Uczniowskich Sportowych Kółek” przy ukraińskich gimnazjach. Rozwinęły się one szczególnie po 1930 r. Podsumowanie działalności kół odbywało się podczas dorocznych pokazów lotów, wykonanych samodzielnie modeli. Sekcje modelarskie urządzały, przy różnych okazjach, pokazy lotów mo-

²⁹¹ M. Szarko, *Worochta*, dz. cyt., s. 52–53.

²⁹² *Odnyim pohljadom na mynulij 1937 rik*. „Zmah” 1938 nr 1, s. 3.

Fot. 319. 1936 r. Ukraińskie Gimnazjum w Przemyślu. Szkolna modelarnia – latawców i szybowców (Zawidomlennia widditu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinškoju mowuju nawczannia w Peremyszli za szkilnij rik 1936–1937. Przemyśl 1937, s. 25)

Fot. 320. Pamiątkowe zdjęcie uczestników konkursu modeli latających uczniów przemyskich gimnazjów – 24.05.1936 r. (Zawidomlennia widditu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinškoju mowuju nawczannia w Peremyszli za szkilnij rik 1935–1936. Przemyśl 1936, s. 14)

deli samolotów i szybowców, co przysparzało im popularność wśród ukraińskich uczniów.

Z okazji 10-lecia prezydentury prof. Ignacego Mościckiego, w dniu 30 maja 1936 r., odbyły się w ukraińskim gimnazjum uroczystości, w ramach których przeprowadzono pokaz modeli latających²⁹³. W maju 1938 r. we Lwowie, w konkursie wojewódzkim udział brała reprezentacja UKS „Sianowa Czajka”, zajmując w kon-

Fot. 321. Nauczyciele i uczniowie Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu – przedstawiciele szkolnej sekcji modeli latających. Stoją od lewej: prof. T. Rostkowicz, T. Policha, N. Knobloch, W. Podlusi, klęczą od lewej z modelami – J. Podlusi zdobywca 3 nagrody, Jurko Podliski, W. Horko, B. Hrycelak. 24.05.1936 r. (tamże, s. 16)

kursie modeli latających 2 i 3 miejsce. Bardzo duże zainteresowanie wśród społeczeństwa przemyskiego wzbudził konkurs modeli samolotów, jaki odbył się 19 czerwca 1938 r. w Prałkowcach (koło Przemyśla). Wzięły w nim udział reprezentacje wszystkich gimnazjów Przemyśla. Do konkursu zgłoszono 64 modele, które obsługiwało 48 uczniów. Ukraińskie gimnazjum reprezentowało 6 uczniów, którzy w zawodach zademonstrowali 8 modeli samolotów. Wykonano je w szkolnej pracowni modeli latających, pod kierunkiem J. Piętki. W skład komisji sędziowskiej wchodziło, przedstawiciele władz Powiatowego Urzędu WFiPW, wszy-

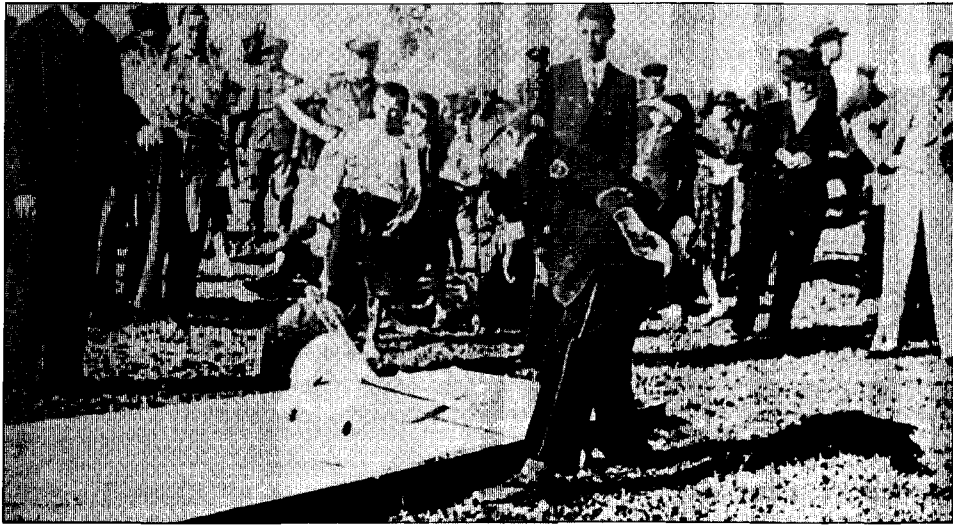
²⁹³ *Zawidomlennia widdit'u „Krużka Rodyciw” pry derżawnij himnaziji z ukrajinskoju mowu-ju nawczannia w Peremysli za rik 1935/1936 z Almanachom p.n. „Z junych dniw, dniw wesny”*. Przemyśl 1936, s. 12–23.

scy dyrektorzy szkół oraz kierownictwo Ligi Obrony Powietrznej Państwa Polskiego. Modelarze przemyscy prezentowali niezły poziom, skoro w drugim konkursie w Bezmiechowej koło Leska, w październiku tego samego roku, w konkursie modeli szybowcowych zajęli drugie miejsce. W konkursie, w kategorii kadłubowców, pierwsze miejsce wywalczył J. Podlusi, uczeń I klasy matematyczno-fizycznej ukraińskiego gimnazjum. Jego model samolotu przeleciał w konkursie 185 m, uzyskując ponadto rekordowy czas przelotu. Drugie miejsce w tym konkursie zajął również przedstawiciel ukraińskiego gimnazjum, uczeń klasy III – Bogdan Gałuszka²⁹⁴. Działalność kół modelarskich działających w gimnazjach finansowała częściowo polska organizacja – Liga Obrony Powietrznej Państwa.

Fot. 322. W trakcie konkursu modeli latających R. Fedewycz uczeń kl. 3, Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu przed startem swojego modelu. 24.05.1936 r. (tamże, s. 20)

²⁹⁴ S. Fedewycz: *Sprawozdanie z działalności Kółka Rodziców*, dz. cyt., s. 68.

Fot. 323. Z konkursu modeli latających J. Podliski ucz. kl. 3, Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu puszcza w ruch swój model. 24.05.1936 r. (tamże, s. 21)

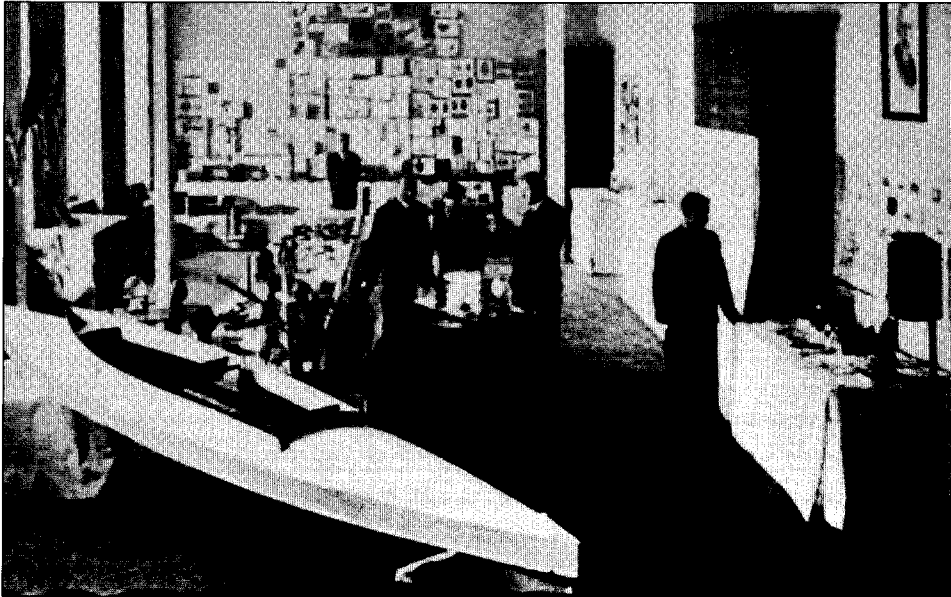
Fot. 325. Pamiątkowe zdjęcie uczestników i komisji sędziowskiej konkursu modeli latających samolotów. Pralkowce k. Przemyśla 19.06.1938 r.

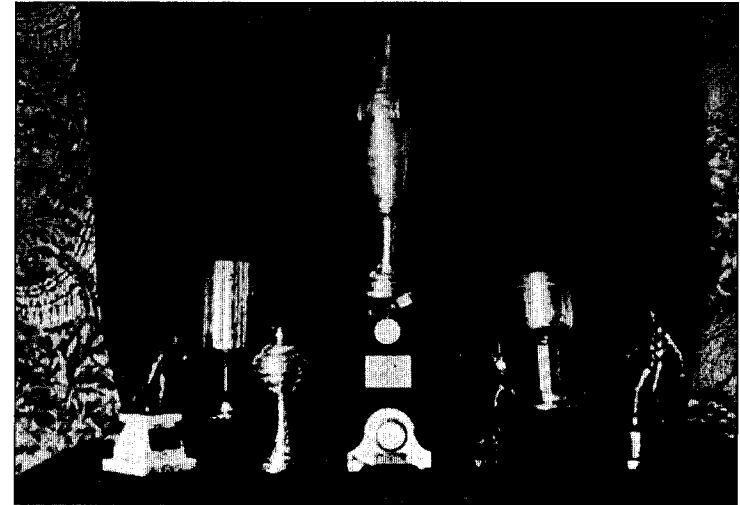
Fot. 324. Zdobywca I nagrody w konkursie modeli latających samolotów, uczeń Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu J. Pałucki. Pralkowce k. Przemyśla 19.06.1938 r. (*Zawidomlennia widditu „Krużka Rodyciw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajniškoju mowoju nawczannia w Peremyszli za szkilnyj rik 1937-1938. Przemyśl 1938*)

Fot. 326. Zdobywca II nagrody w konkursie modeli latających samolotów w 1938 r. uczeń Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu B. Galuszka

Fot. 327. 1938 r. Wystawa samodzielnych prac uczniów kółka świetlicowego przy ukraińskim gimnazjum w Przemyślu. (*Zawidomlennia widdilu „Krużka Rodyciw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinskoju mowuju nawczannia w Peremyszli za szkolnyj rik 1936–1937. Przemyśl 1937, s. 56*)

Fot. 329. 1936 r. Nagrody i odznaczenia wręczone zwycięzcom w zawodach „Igrzyska Zaporoskie”

Fot. 328. 1936 r. Pierwszy ukraiński olimpijczyk w barwach Rumunii Roman Truszanko w jeździe szybkiej na łodzie na IV Igrzyskach w Garmisch Parten-Kirchen

ZAKOŃCZENIE

Na ziemiach polskich przed 1939 r. zamieszkiwała obok siebie od wieków ludność polska i rusińska. W Galicji Wschodniej przed 1918 r. Polacy zdominowali miasta, natomiast tereny wiejskie – ludność ukraińska przemieszana z ludnością polską. Podobna sytuacja społeczna panowała na terenach Wołynia, które w okresie zaborów znajdowały się pod panowaniem rosyjskim. W obu środowiskach – polskim i ukraińskim – w życiu codziennym swoje uczestnictwo miały również inne mniejszości narodowe, spośród których na arenach sportowych swój udział prezentowały mniejszość niemiecka i żydowska. Mniejszości te, żyjąc obok siebie, kreowały swoją kulturę wychowania fizycznego, sportu i turystyki wraz z innymi odrębnymi dziedzinami swojego życia. Grupy narodowościowe mieszkające obok Polaków w granicach II Rzeczypospolitej (1919–1939) łączyły rozwój kultury fizycznej ze swoimi działaniami obronnymi przed polityką asymilacyjną władz polskich.

Wraz z upływem lat wzrastała świadomość tożsamości narodowej społeczeństwa nazywanego początkowo jako rusińskie, następnie rusińsko/ukraińskie, a w końcu – ukraińskie. Tworzenie się polskiej tożsamości narodowej wyprzedzało analogiczny proces po stronie ukraińskiej. Dlatego niektóre rozwiązania związane z tworzeniem idei politycznych i instytucji ukraińskich wzorowano na rozwiązaniach polskich, w tym również w zakresie ewolucji ukraińskiej kultury fizycznej. Duże znaczenie na przebieg i tempo rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej, podobnie jak w przypadku polskim, na omawianych terenach miały wprowadzone przez Austriaków po 1867 r. swobody administracyjne, tzw. autonomia galicyjska, stwarzająca w życiu społeczeństw pewien zakres swobód życia kulturalnego. Dzięki tym swobodom przed 1914 r. społeczeństwa polskie, ukraińskie i inne na terenie zaboru austriackiego znacznie szerzej niż w pozostałych zaborach (pruskim i rosyjskim) mogły rozwijać swoją kulturę. Inne warunki rozwoju stwarzało panujące prawo stanu wojennego oraz rusofilską polityką stosowaną wobec narodów ze strony rosyjskiej w obrębie Wołynia, gdzie zaborca praktycznie nie wyrażał zgody na jakąkolwiek działalność narodową. Sytuacja ta miała wpływ na tempo późniejszych procesów kulturotwórczych wraz z uzyskaniem władzy nad tymi terenami przez odrodzone państwo polskie po 1918 r. W warunkach galicyjskich Polacy byli przez Austriaków uprzywilejowani politycznie. W sytuacji, w której społeczność ukraińska w większości reprezentowała warstwy chłopskie, zaborcy wykorzystywali do sprawowania władzy na terenach galicyjskich wykształconych Polaków o rodowodzie szlacheckim i mieszczańskim.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego uprzywilejowanie to jeszcze bardziej zróżnicowało oba społeczeństwa, a wzmogły je przegrane wojny polsko-ukraińskiej w 1918 r. oraz polsko-bolszewickiej w 1920 r. Polska dominacja oraz niepowodzenie w doprowadzeniu do porozumienia jawiły się w omawianym okresie jako permanentny konflikt wszelkich interesów polsko-ukraińskich. Mimo że tereny z jednej strony określić można dla obu narodów ich kolebką, to z drugiej należy sformułować tezę, że wytworzone na przestrzeni wieków relacje przebiegały na pograniczu geograficznym, historycznym, politycznym, etnicznym, społecznym, wyznaniowym i kulturowym. Wielu historyków z obu stron, z racji znaczenia tych terenów dla obu narodów, określało je mianem zarówno polskiego, jak i ukraińskiego Piemontu. Stosunki polityczne panujące w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego ujawniały się także w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej. Dorobek w zakresie kultury fizycznej przed wybuchem I wojny światowej uzależniony był od warunków życia, na które wpływały również czynniki polityczne. Działania I wojny światowej przerwały rozwój ukraińskiej kultury fizycznej praktycznie na okres siedmiu lat, począwszy od jej wybuchu w 1914 r. aż do podpisania traktatu ryskiego w 1921 r. Podpisanie traktatu i przejście przez Polskę administracji nad terenami zamieszkiwanymi również przez Ukraińców (województwa lwowskie, tarnopolskie, stanisławowskie i wołyńskie) pogłębiło ich alienację we wszystkich dziedzinach życia organizowanego na tych terenach przez Polaków.

Po 1918 r. granica pomiędzy Polską a wchodzącą w skład ZSRR Ukrainą Socjalistyczną Republiką Rad, zatwierdzona w 1921 r. traktatem ryskim, przebiegała wzdłuż rzeki Zbrucz. W okresie dwudziestolecia międzywojennego kontakty pomiędzy ukraińską ludnością oraz wszelkimi organizacjami miały charakter jednostronny. Prym w tym zakresie wiodła ludność ukraińska zamieszkująca kresy wschodnie Polski. Wszystkie inicjatywy w zakresie nawiązywania kontaktów pomiędzy organizacjami kultury fizycznej należały do ukraińskich działaczy z terenów Polski.

O ile społeczeństwo polskie już w 1867 r. posiadało prekursorską instytucję o charakterze gimnastyczno-sportowym, tj. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, to społeczność ukraińska miała w tej dziedzinie 27-letnie opóźnienie. Początki rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej należy łączyć z udziałem dzieci we wprowadzonych przez Radę Szkolną Krajową w 1868 r. w galicyjskich szkołach obowiązkowych ćwiczeniach cielesnych. Proces ten z uwagi na brak w szkołach nauczycieli i specjalistycznej bazy, a także niechęć społeczeństwa do takiego wysiłku fizycznego, przebiegał bardzo powoli. Na podkreślenie zasługuje udział w tym początkowym etapie, związanym z organizacją rozwoju wychowania fizycznego, działaczy takich ukraińskich organizacji, jak: „Proswita”, „Ridnyj Dom”, „Ridna Szkoła”, „Dniester” czy „Masłosojuz”. Szerszy zakres rozwoju ukraińskiej kultury

fizycznej rozpoczął się wraz z założeniem w 1894 r. towarzystwa gimnastyczno-pożarniczego „Sokił” oraz „Sicz”. Wydarzenia te otworzyły pierwszy etap rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej, który trwał do 1909 r. Do powstania pierwszych ukraińskich stowarzyszeń przyczyniły się przykłady wcześniejszej działalności Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, a także aktywność ukraińskich elit społecznych. Obie ukraińskie organizacje wniosły ogromne zasługi, zwłaszcza w rozwoju wychowania fizycznego.

W 1909 r. organizacje „Sokił” i „Sicz”, zakładając wspólną organizację nadrzedną o nazwie „Sokił-Bat’ko”, otworzyły drugi etap w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej, trwający do 1914 r. Ta pierwsza centrala ukraińskiej kultury fizycznej koordynowała masową działalność Ukraińców w zakresie upowszechniania wychowania fizycznego. Realizowały go organizacje „Sokiła” i „Siczy”, które przystąpiły do rozszerzenia działalności związanej z założeniem na ukraińskich terenach etnicznych (w każdej miejscowości) stowarzyszenia kultury fizycznej. W okresie tym pojawiały się masowo w miejscowościach, gdzie żyła ludność ukraińska, organizacje zarówno „Sokoła”, jak i „Siczy”. Afiliowane do „Sokiła-Bat’ki” organizacje te powstawały w postaci gniazd „Sokiła” w miastach, a oddziały (kurenie) „Siczy” – w miejscowościach wiejskich. Początek drugiego etapu rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej łączy się również z rozwinięciem działalności wśród młodzieży gimnazjalnej, tzw. ukraińskich sportowych kół, a także z rozpoczęciem działalności pierwszych ukraińskich klubów sportowych. Powstawały one w większych aglomeracjach miejskich, m.in.: we Lwowie – ST „Ukraina” (1909), Przemyślu – „Sianowa Czajka” (1909), Samborze – UST „Dnister”, Stanisławowie – UKS „Prołom”, Stryju – „Skala” i Tarnopolu – UST „Podilla” (1905).

Rozwój ukraińskiego wychowania fizycznego znacznie wzmocniła powołana na przełomie lat 1911/1912 organizacja młodzieżowa „Płast”. Jej działalność wiązała się z szerzeniem europejskich idei skautingu związanego z programem rozwoju turystyki wśród szkolnej młodzieży ukraińskiej. W swojej działalności nawiązywała do tradycji Kozaczyzny. „Płast” aż do rozwiązania w 1930 r., podobnie jak inne ukraińskie organizacje kultury fizycznej, znajdował się pod silnym politycznym wpływem działaczy ukraińskich partii, w tym dominującej w społeczeństwie – Ukraińskiej Partii Radykalnej. Działacze tej partii skierowali działalność „Siczy” w kierunku programu tworzenia – najpierw w 1912 r. centrali Ukraińskiego Związku Siczowego, a następnie rozpoczęli działania zmierzające do paramilitaryzacji oddziałów „Siczy”. Wzorem polskiego „Sokoła” w latach poprzedzających wybuch I wojny światowej powołano tzw. Ukraiński Legion Siczowych Strzelców. Oddziały tej organizacji wzięły po stronie austriackiej udział w działaniach I wojny światowej, a po jej zakończeniu w wojnie polsko-ukraińskiej (1918–1919). W 1914 r. istniały 974 filie „Sokiła” i „Siczy”, do których należało 50 tys. członków zrzeszonych w „Sokile-Bat’ko”. Funkcjono-

nowało współzawodnictwo stowarzyszeń sportowych w szeregu dyscyplin sportowych, m.in. w boksie, hokeju na lodzie i na trawie, kolarstwie, lekkoatletyce, narciarstwie, piłce nożnej, podnoszeniu ciężarów, szachach i zapasach. Rozwój poszczególnych dyscyplin sportowych odbywał się w oparciu o ukraińskie struktury narodowe. Przebiegał obok działających polskich struktur sportowych, a także będących w mniejszości towarzystw sportowych żydowskich i niemieckich. W stosunku do polskich, żydowskich czy niemieckich stowarzyszeń, ukraińskie struktury sportowe powstały z pewnym opóźnieniem. Rozwój kultury fizycznej w drugim etapie (1909–1914) nabierał tempa, przebiegał razem z wielowiekowymi działaniami społeczeństwa ukraińskiego zmierzającego do samostanowienia i własnego państwa.

Spółczesność ukraińskie po okresie zaborów dysponowało zarówno pewnymi doświadczeniami na płaszczyźnie działalności gimnastyczno-pożarniczej, jak i bliskiej rozwijanemu w systemie oświaty galicyjskiej szkolnemu wychowaniu fizycznemu. Posiadało szereg osiągnięć w zakresie sportu szkolnego, a także na polu klubowej rywalizacji sportowej. Wzorując się na działalności Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, zwłaszcza w rejonie Karpat Wschodnich, rozwinięto wiele działań w dziedzinie rekreacji i turystyki. Każdy ze składników ukraińskiej kultury fizycznej rozwijał się na odrębny sposób. Wykształcił własne metody, przynoszące zarówno sukcesy, jak i porażki. W odrodzonej Polsce rozwijający się ukraiński ruch kultury fizycznej nie uniknął konfrontacji poszczególnych organizacji z władzami polskimi. Działacze ukraińscy przypisywali władzy polskiej świadomą chęć zniszczenia ich życia narodowego.

Trzeci etap rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej, który rozpoczął się w 1921 r. w warunkach sprawowania władzy przez Polaków, trwał do 1927 r. Jego początek łączył się z wznowieniem działalności ukraińskich organizacji kultury fizycznej utworzonych przed 1914 r., które w latach 1921–1927 działały we własnym środowisku, nawiązując nieliczne kontakty z organizacjami żydowskimi i niemieckimi. Zapoczątkowanie rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej po 1921 r. z jednej strony opierało się na wcześniejszych tradycjach, a z drugiej na świadomości prowadzenia tej działalności w nowych warunkach politycznych. Stąd okres ten charakteryzował się zakazem współdziałania przedstawicieli ukraińskiej kultury fizycznej z polskimi strukturami i stowarzyszeniami sportowymi aż do 1927 r. W to miejsce Ukraińcy organizowali własne struktury sportowe. Pierwszą był powołany w łonie „Sokiła-Bat’ko” w 1925 r. Ukraiński Sportowy Sojusz (UZS), a następnie w „Kamieniari” i KKK. Stanowisko narodowościowe władz polskich, a także słaby stan finansowy ukraińskich organizacji sportowych, wytwarzał sytuację niedostatku obiektów sportowych. Swoje działania sportowe, poza nielicznymi własnymi obiektami, Ukraińcy zmuszeni byli organizować na stadionach wynajmowanych od polskich klubów sportowych, a po 1927 r.

również przeprowadzać na obiektach będących w zarządzaniu PUWFiPW. Antagonistyczne stosunki polityczne pomiędzy Polakami i Ukraińcami uwidoczniły się też w odrodzonej Rzeczypospolitej w działalności ukraińskich towarzystw gimnastyczno-sportowych. Organizacje polityczne, mające znaczny wpływ na rozwój i działalność ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej, w zależności od ich zabarwienia politycznego wywoływały różne reakcje Polaków sprawujących na omawianych terenach władzę.

Do tego okresu należy zaliczyć powstanie i działalność wielu klubów sportowych, a także powstanie w łonie „Sokiła-Bat’ko” pierwszego ukraińskiego związku sportowego: Ukraińskiego Sojuszu Sportowego (1925) oraz organizacji wychowania fizycznego, do których należy zaliczyć „Łuh” (1925) – następcę zdelegalizowanej „Siczy”, a także organizację turystyczną „Płaj” (1925). Powstanie UZS spowodowało rozdzielenie w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej działalności organizacji sportowych (kluby sportowe) oraz organizacji działających na polu wychowania fizycznego w strukturach „Sokiła-Bat’ko” („Łuh”, „Płaj”, „Płast”, „Sokił”).

Czwarty etap rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej (1928–1939) należy łączyć ze złamaniem w 1928 r. przez część ukraińskich działaczy klubów sportowych zasady ignorowania przynależności do polskich struktur. Okres ten zamknął się wybuchem II wojny światowej w 1939 r. Wiąże się on z charakterystycznym zaostrzeniem politycznym stanowisk obu stron. Ostatecznie ujawniło się to delegalizacją początkowo mniejszych terenowych ukraińskich organizacji, a w 1937 r. – Ukraińskiego Związku Sportowego. Do UZS w latach dwudziestolecia międzywojennego należały wszystkie ukraińskie kluby sportowe. W strukturach UZS, w ostatnim roku działalności przed delegalizacją (w 1937 r.), zrzeszonych było 130 ukraińskich towarzystw sportowych, do których należało 12 500 zarejestrowanych zawodników. Pierwszego wyłomu w tej polityce dokonali działacze klubu sportowego ST „Ukraina”, którzy chcąc poprawić warunki rywalizacji sportowej, w 1927 r. przystąpili do systemu rozgrywek piłki nożnej prowadzonej przez PZPN. Z czasem bokserzy przystąpili do PZB, hokeiści – do PZHL, kolarze – do PZKol.

Czwarty etap charakteryzował się wzrostem poziomu sportowego przedstawicieli ukraińskich klubów sportowych i eskalacją politycznych dążeń do niepodległości. Postawę polskich władz sportowych, będących po 1927 r. pod silnym wpływem wojskowym, w stosunku do rozwijania się ukraińskiej kultury fizycznej początkowo cechowała bierność. Postawa ta uległa zmianie w związku z podjęciem działań podporządkowania organizacji ukraińskich kontroli poprzez PUWFiPW. Żądania te szczególnie nasiliły się w latach trzydziestych. Praktycznie warunkiem istnienia ukraińskich stowarzyszeń kultury fizycznej było poddanie się kontroli PUWFiWF. Pojawiła się wówczas eskala-

cja wzajemnych niechęci, wywołana wprowadzeniem po 1932 r. przez władze polskie nowych wymagań, związanych między innymi z zasadami rejestracji stowarzyszeń. Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zakazywało dalszej działalności stowarzyszeń o charakterze sportowo-gimnastycznym oraz pożarniczym na podstawie starych statutów¹. W komentarzu tych decyzji ukraińskojęzyczne „Diło” z dnia 3 maja 1935 r. pisało: *chodziło o istnienie kilku setek częstokroć bardzo aktywnych towarzystw i dlatego poczynić należy wszystko, co jest możliwe, by je uratować...* W podnoszonych na ten temat głosach strona ukraińska wyrażała niechęć, nie tyle z powodów zagrożenia delegalizacji ukraińskich jednostek kultury fizycznej, ile prawdopodobieństwa zastąpienia ich takimi samymi jednostkami polskimi. Do ich działalności wciągnięta mogła być młodzież ukraińska, a tym samym istniała obawa o polonizację. Stosunek ten w wielu przypadkach przerywały represje będące odpowiedzią na ukraińskie akty terroru. Poczynania strony polskiej często uderzały w ukraińskie organizacje sportowe, które mogły być potencjalnymi sprzymierzeńcami w porozumieniu obu stron. W działalności organizacji sportowych polskich i ukraińskich, istniejących obok siebie, było również wiele pozytywnych przykładów współdziałania. Wzajemne relacje psuła jednak antagonistyczna polityka wymuszana na organizacjach sportowych, zwłaszcza przez nacjonalistów z obu stron pogranicza kulturowego.

Poważnymi przeszkodami w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej okazał się szczególnie brak kadry szkoleniowej, jak również bazy sportowej. W celu rozwoju kadry szkoleniowej w latach 1894–1939 organizowano szereg kursów instruktorskich, które prowadziły prawie wszystkie ukraińskie organizacje kultury fizycznej, w tym „Sokił-Batko”, „Sicz” i „Łuh”, „Kamieniari”, „Płast”, a także UZS. Dla zabezpieczenia podstaw rozwoju kultury fizycznej w zakresie bazy sportowej, z inicjatywy I. Boberskiego już w 1907 r. rozpoczęto zbiórkę pieniędzy na zakup placu z przeznaczeniem na stadion „Sokiła”. Jedynym obiektem, jakim w 1901 r. dysponował ukraiński „Sokił”, był dzierżawiony budynek we Lwowie. Ze sprawozdań stowarzyszeń kultury fizycznej wynika, że poza stadionem „Sokiła-Bat’ko” i „Łuhowego majdanu” Ukraińcy posiadali także nieliczne własne obiekty sportowe. Należały do nich stadiony: przemyskiego „Sianu” (1938 r.), UKS „Skała” Mościska (1933 r.), UST „Strzała” Żółkiew, rozpoczęta budowa stadionu „Watry” w Drohobycz. W pozostałych przypadkach korzystano odpłatnie z obiektów PUWFiPW, a także przygodnych placów.

Nie do przecenienia jest pozytywna rola, jaką w rozwoju wychowania fizycznego i sportu odegrała ukraińska prasa oraz publikacje z zakresu kultury

¹ *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 października 1932 r.* Dz.U. RP, 1932 nr 94, poz. 808, pkt 14 i 20, s. 42.

Stany liczbowe ukraińskich organizacji kultury fizycznej (stan 1935–1937)

Lp	Nazwa organizacji	Liczba jednostek organizacyjnych	Liczba członków
1.	„Sokił-Bat’ko”	422	34 024
2.	„Łuh”	600	50 000
3.	„Płast”	10 okręgów	6 000
4.	KLK	15	750
5.	„Kamieniari”	291	15 000
6.	„Orły”	–	–
7.	Kluby sportowe	255	6 000
	Razem	1583	111 224

Źródło: Wyliczenia autora.

fizycznej. W związku z brakiem nauczycieli wychowania fizycznego i kadry trenersko-instruktorskiej przejęła ona rolę głównego instruktora w zakresie upowszechniania i rozwoju kultury fizycznej, prowadzonej aż do 1939 r. Rozwijała działalność w zakresie wydawnictwa prasy (w 1928 r. ukazywały się 72 tytuły ukraińskojęzyczne w łącznym nakładzie 4 914 400 egz., w których sporadycznie zamieszczano artykuły o tematyce z zakresu kultury fizycznej). W języku ukraińskim wydawano szereg publikacji i materiałów upowszechniających kulturę fizyczną. Prasa i literatura umacniała w zamiarach kształtowania kultury fizycznej działaczy ukraińskich, którzy często łączyli ją ze swoją działalnością polityczną. Do wyróżniających się działaczy należeli: główny ideolog rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej I. Boberski oraz prezesi UTG „Sokił-Bat’ko” według kolejności sprawowania funkcji w latach 1892–1939: W. Nahirny, W. Hulewycz, A. Budzinowski, I. Budzinowski, M. Lewicki, S. Szuhewicz, M. Wołoszyn, M. Zajaczkowski, I. Swirski oraz M. Hronowaty, a także czołowi działacze sportowi najlepszej międzywojennej ukraińskiej organizacji sportowej – Sportowego Towarzystwa „Ukraina”. Funkcję prezesa zarządu klubu w latach 1911–1939 pełnili kolejno: M. Jaworski, A. Zeleny, H. Dorozynski, P. Zimak, T. Franko, O. Wasiuta, L. Łewycki, S. Slezjak, M. Łazarko, E. Nahirny i O. Lewicky.

Mimo krytycznych uwag wygłaszanych przez stronę ukraińską, co do polityki polskiej w stosunku do mniejszości narodowej ukraińskiej, szczególnie w latach 1923–1930, mogli oni swobodnie organizować struktury kultury fizycznej. Przykładowo „Sokił-Batko” w 1927 r. zrzeszał około 422 gniazda, w których ćwiczyło 34 024 członków, w tym 8 216 kobiet i 1 961 dzieci. Do 1914 r. na terenie Galicji prowadziło działalność 813 organizacji „Sicz”, po 1921 r. przejęła nowo powołana organizacja „Łuh”. Zrzeszała ona w 1927 r. 600 kureni, należało do nich około 50 000 członków. W 1930 r. w 10 okręgach organizacji „Płast” zrzeszonych było 6 000 ukraińskich skautów. W innej masowej organizacji ukraińskiej upowszechniania kultury fizycznej działającej od 1924 r., a mianowicie KLK, w 1936 r. zrzeszonych było 15 terenowych klubów. Natomiast w organizacji „Kamieniari”, działającej wśród ukraińskiej młodzieży robotniczej, zrzeszonych było w 1936 r. 291 jednostek organizacyjnych. Mimo wielu przeszkód, na jakie napotykali działacze organizacji ukraińskiej kultury fizycznej, w 1937 r. w 62 powiatach 4 województw Polski południowo-wschodniej, na terenach byłej Galicji oraz na Wołyniu, w 129 miastach i miasteczkach oraz w 612 wsiach działało 255 ukraińskich klubów sportowych (w tym wszystkie jednostki-sekcje uczestniczące we wszelkim współzawodnictwie sportowym) oraz innych stowarzyszeń kultury fizycznej. Spośród nich w miastach funkcjonowało ich 69, a w wioskach 186 większych i mniejszych sportowych organizacji, które zrzeszały około 6000 zawodników.

Szacunkowe dane opracowane na podstawie niniejszej publikacji wskazują, że pod koniec dwudziestolecia międzywojennego w Polsce działało około 1600 ukraińskich jednostek organizacyjnych, które zrzeszały ponad 111 000 członków, co dawało średnio 70 członków na jedno stowarzyszenie. Dla porównania, do Związku Polskich Związków Sportowych w 1934 r. należało 20 związków sportowych, które zrzeszały 10 000 klubów sportowych z liczbą około 500 000 członków, co daje średnio 50 zawodników w jednym klubie. Średnia liczba klubów i ich członków była porównywalna w II Rzeczypospolitej w 1937 r. w obu przypadkach dla liczebności ludności polskiej i ukraińskiej. Najlepiej kultura fizyczna rozwijała się wśród Ukraińców w województwie lwowskim. Działały tu wszystkie centrale ukraińskiego ruchu sportowego, poczynając od „Sokiła-Bat’ko”, przez „Łuh”, KLK, „Kamieniari” czy UZS. We Lwowie działało najsilniejsze ukraińskie stowarzyszenie ST „Ukraina”, liczące się na arenie ogólnopolskiej, zwłaszcza w boksie, hokeju na lodzie, kolarstwie i piłce nożnej. W tych dyscyplinach sportowych ukraińskie stowarzyszenia, począwszy od 1928 r., brały udział we współzawodnictwie ligowym organizowanym przez odpowiednie Lwowskie Okręgowe Związki Sportowe aż do 1939 r.

Spośród 88 ukraińskich klubów sportowych, jakie działały na ziemiach polskich pod koniec dwudziestolecia międzywojennego, aż 53 kluby (tj. 60,23% ogólnej liczby ukraińskich klubów) działały w województwie lwowskim. Z ogólnej liczby klubów tylko dwa z terenu województwa lwowskiego rywalizowały w ligach okręgowych. Były to: trzy sekcje sportowe lwowskiej ST „Ukraina” (bokserzy, hokeiści i piłkarze nożni) oraz drużyna piłki nożnej przemyskiego UKS „Sian”. Dalszych 21 ukraińskich klubów sportowych (tj. 23,84%) prowadziło działalność w województwie stanisławowskim. Spośród ukraińskich klubów województwa stanisławowskiego sekcja piłki nożnej ST „Prołom” Stanisławów występowała w lidze okręgowej, a bokserzy tego klubu w A klasie SOZB.

Stryjska „Skała” grała o mistrzostwo A klasy SOZPN, pozostałe kluby rywalizowały w B i C-klasowych rozgrywkach oraz w spotkaniach towarzyskich. Mniej liczną grupę stanowiły ukraińskie kluby województwa tarnopolskiego. Z 7 klubów (tj. 7,95%), występujących w rozgrywkach TOZPN, UTS „Podilla” reprezentowało piłkę nożną w A klasie, a dalsze 6 występowało w B i C-klasowych rozgrywkach. Wprawdzie w województwie wołyńskim doliczono się 7 klubów (tj. 7,95%), lecz tylko 5 spośród nich potwierdzało swoją działalność w rywalizacjach sportowych odnotowywanych przez ukraińską prasę. Najwcześniej na tym terenie, bo w 1934 r., działalność sportową rozpoczął UKS „Horin” w Równem, który występował w klasie B WOZPN. Spośród ukraińskich klubów sportowych reprezentował najwyższy poziom organizacyjny i sportowy. Wzajemnie porównywalny poziom sportowy przedstawiały organizacje ukraińskie działające w województwach stanisławowskim i tarnopolskim. Najmniej działających ukraińskich organizacji kultury fizycznej odnotowano na Wołyniu. W 1938 r. na tym terenie wykazywały działalność jedynie trzy liczące się kluby sportowe, z tego jeden w stolicy województwa – Łucku oraz po jednym w Równem i Zdołbunowie. Kluby te występowały w klasie B i C Wołyńskiego Okręgu Piłki Nożnej.

W działalności większości ukraińskich klubów sportowych rozwijano przede wszystkim wśród mężczyzn: piłkę nożną (88 sekcji sportowych), lekkoatletykę (18), siatkówkę (17), tenis stołowy (11), koszykówkę (10) i narciarstwo (10), w mniejszym zakresie: szachy (9) i pływanie (7) oraz w nielicznych boks (4), łyżwiarstwo (4), gimnastykę (3), saneczkarstwo (3), tenis (3), hokej na lodzie (2), kajakarstwo (2), piłkę ręczną (2), piłkę wodną (2), skoki narciarskie (2), strzelectwo (2), szermierkę (2), wioślarstwo (2), zapasy (2), motocyklizm (1), sporty wodne (1) i turystykę (5). Ponadto przy ukraińskich klubach funkcjonowały 2 biblioteki, 2 chóry, 3 teatry i 1 sekcja kulturalna. Oprócz 8 dyscyplin indywidualnych, tj.: gimnastyki, lekkoatletyki, łyżwiarstwa, narciarstwa, pływania, saneczkarstwa, tenisa i turystyki, stwierdzono także w działalności ukraińskich klubów sportowych działalność sekcji sportowych kobiet, tj.: koszykówki (3), piłki ręcznej (1) i siatkówki (3).

Najlepszych ukraińskich zawodników dwudziestolecia międzywojennego wskazało społeczeństwo ukraińskie w ramach konkursu-plebiscytu, którego wyniki ogłoszono w 1939 r. Wyróżniono wówczas w kolejności plebiscytowej: M. Stepanjaka – kolarza ST „Ukraina” Lwów, M. Turko – piłkarza „Sianu” Przemysł, O. Skocena – piłkarza ST „Ukraina”, I. Kobzariwna – lekkoatletkę „Sokila-Bat’ko”, M. Pomirko – boksera ST „Ukraina”, M. Romaneć – czołowego działacza UKS „Berkut” Przemysł, A. Biły – boksera ST „Ukraina”, W. Slipko – narciarza KLK Lwów, W. Worobec – piłkarza ST „Ukraina”, W. Kobzara – piłkarza „Ruś” Użhorod. Najlepiej w polskim środowisku sportowym radzili sobie przedstawiciele sekcji bokserskiej, kolarskiej, hokejowej i piłki nożnej ST „Ukraina”.

Z powodzeniem rywalizowali oni w mistrzostwach ligowych województwa lwowskiego.

Po 1935 r., zwłaszcza na Wołyniu, zauważono wycofywanie się społeczeństwa ukraińskiego z wielu dziedzin życia kulturalnego i politycznego. Była to reakcja Ukraińców na wzmożenie działań narodowościowych, które w sporcie przejawiały się między innymi namowami do udziału społeczeństwa ukraińskiego w polskich stowarzyszeniach kultury fizycznej.

W niektórych diasporach na ukraińskim terenie etnicznym życie sportowe reprezentowało niski poziom. Miejscami było ono wręcz nieobecne, zwłaszcza w powiatach zachodnich, tj.: brzozowskim, jarosławskim, krośnieńskim, lubaczowskim i sanockim, a także wśród góralskiej ludności Łemków. Głównymi przyczynami, mającymi negatywny wpływ na rozwój ukraińskiej kultury fizycznej, były uwarunkowania polityczne związane z ustawicznym dążeniem do utworzenia państwa ukraińskiego i podporządkowanie temu celowi przez elity polityczne wszelkiej działalności społeczeństwa ukraińskiego. Stan ten wytworzył negatywne relacje społeczne. Z jednej strony ukraińska działalność patriotyczna posuwająca się nawet do terroru, a z drugiej – działania odwetowe i represyjne władz polskich. Kolejną przeszkodę w rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej stanowiły wieloletnie zaniedbania w zakresie kadry i bazy sportowej szkolnej i klubowej, przy czym dotyczyło to szczególnie terenów wiejskich.

Nad całością rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej dominował ukraiński ruch narodowo-wyzwoleńczy. Skutki prowadzenia radykalnych działań, m.in. Ukraińskiej Wojskowej Organizacji, władza polska łączyła z działalnością organizacji kultury fizycznej. Z tego powodu narodowa specyfika kultury fizycznej Ukraińców na terenie Rzeczypospolitej w latach 1918–1939 charakteryzowała się łącznie jej rozwoju z zamiarami stworzenia silnych podstaw dla przyszłego państwa ukraińskiego. Był to cel nadrzędny.

Ukraińskie towarzystwa i stowarzyszenia (sokilskie, pożarnicze, skautowe, szkolne i akademickie), a także w części swoich programów niektóre ukraińskie organizacje społeczne rozwijały wychowanie fizyczne i sport, a w przypadku klęsk żywiołowych niosły pomoc ludności. W swoich działaniach organizacje te starały się zachować pozory apolityczności, chociaż w rzeczywistości ich program był skierowany na przygotowanie powstania samodzielnego państwa ukraińskiego na tych terenach. Przyjęcie w programach organizacji kultury fizycznej kierunku politycznego wiązało się z przynależnością do nich wielu działaczy ukraińskich partii politycznych. W środowisku ukraińskiej kultury fizycznej istniały silne powiązania personalne, programowe i ideowe, które wzmacniały działania skierowane na umacnianie świadomości narodowej. Jako główny cel ukraińskiego ruchu sportowego jawiła się obrona odrębności, zachowanie języka i obyczajów oraz trwanie we wspólnocie narodowej. Obok działalności w obszarach wychowania fi-

zycznego, sportu i turystyki odbywało się podtrzymanie jakże ważnej dla społeczności ukraińskiej tożsamości narodowej. Kultura fizyczna Ukraińców była zatem nie tylko celem, ale jednym z atrakcyjniejszych środków stosowanych w procesie izolowania się od żywiołu polskiego.

Zarówno przed I wojną światową jak i w okresie dwudziestolecia międzywojennego w celu dbałości o powszechny rozwój fizyczny ukraińskie elity upowszechniały wśród młodzieży wychowanie fizyczne, sport i rekreację fizyczną. W programach ukraińskich organizacji kultury fizycznej na zewnątrz oraz w działaniach codziennych stosowano systematyczne ćwiczenia, pokazy gimnastyczne i musztry oraz współzawodnictwo sportowe, podnoszono sprawność fizyczną, rozwijano turystykę, organizowano życie kulturalno-oświatowe. Mimo niskich standardów w dziedzinie ekonomicznej i kulturalnej, jakie niewątpliwie towarzyszyły codziennym czynnościom Ukraińców, kultura fizyczna stała się ich ważnym elementem w modernizacji życia. Działalność tę w obawie przed polonizacją Ukraińcy prowadzili bez udziału władzy państwowej. W Polsce mniejszościowe organizacje wychowania fizycznego, jak żadne inne, docierały do ludności ukraińskiej we wszystkich, nawet najmniejszych skupiskach.

Bibliografia

A. ŹRÓDŁA

I. Źródła archiwalne

a) Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN)

1. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych sygn. 277/1-1, 674, 808, 825, 1036, 3132.
2. Ministerstwo Spraw Zagranicznych sygn. 145, 281, 825, 2257, 2258, 2261, 2350, 3215.
3. *Prezydium Rady Ministrów. Protokoły posiedzeń RM 1918–1937*, t. 79, pos. 21, zał. 1.

b) Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu

1. Materiały luźne, sygn. 5472.

c) Archiwum Państwowe w Krakowie (APK)

1. *Reskrypt Ministra Wyznań i Oświaty w sprawie fizycznego wychowania młodzieży szkolnej z dnia 24 lutego 1904*, l. dz. 6404. Lwów, 19 marca 1904.
2. Starostwo Grodzkie Krakowskie, sygn. 238.

d) Archiwum Państwowe w Przemyślu (APP)

1. *Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe 5. IX. 1937*, Policja Państwowa 1937, teczka nr 14.
2. *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa „Łuh” na terenie województwa lwowskiego w 1935 r.* sygn. 14.
3. Starostwo Powiatowe Lubaczowskie, sygn. 1, 2.
4. Starostwo Powiatowe Przemyśkie, sygn. 6, 14, 25.
5. Starostwo Powiatowe Sanockie, sygn. 7, 8, 9, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 33, 53.
6. *Ukraiński Klub Sportowy „Sian” w Przemyślu 1909–1942*. Akta instytucji, stowarzyszeń i organizacji ukraińskich na terenie miasta Przemyśla -- zbiór szczątków zespołów, 1 j, zespół 1048.

e) Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie (CAW)

1. Akta Związku Strzeleckiego 1918–1928.
2. Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego 1927–1939.
3. VI Plenarne Posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego. Warszawa 1935.

f) Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie (CPHAU)

1. *CK Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Wiedniu, rejestracja statutu Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil”*. Reskrypt nr 18 026 z 26 lipca 1893 r. (Fond 146), op. 25, spr. 222.
2. *XI Zaporoskie Igrzyska w 1935 r.* (Fond 312) op. 1, spr. 97.
3. *Korespondencja emigracyjnych organizacji sokilskich z „Proswitą”*. (Fond 348), op. 1, spr. 13.
4. *Korespondencja emigracyjnych organizacji sokilskich z „Sokilem-Bat'ko” 1922–1934*. *Korespondencja „Sokila” argentyńskiego z „Sokilem-Bat'ko” we Lwowie w latach 1922–1939*. (Fond 312), op. 1, spr. 99.
5. *Korespondencja koszowego „Łuhu” Daszkiewicza do redakcji „Siczowe Wisti” z 1926 r.* (Fond 309), l. 176, z. 682.
6. *Korespondencja organizacji „Sokola” czeskiego do „Sokila” ukraińskiego 1922–1932* (Fond 312), op. 1, spr. 110.

7. *Korespondencja „Sokila-Bat'ko” z ukraińskimi ośrodkami emigracyjnymi m.in. Związku Ukraińskiej Młodzieży w Kanadzie im. Piotra Mohiły, Związkiem S. Petlury w Paryżu oraz organizacjami w innych krajach Ameryki, w latach 1922–1939* (Fond 312), op. 1, spr. 85/2.
8. *Korespondencja Ukraińskiego „Sokila” w Paryżu do „Sokila-Bat'ko” we Lwowie w latach 1925–1935.* (Fond 312), op. 1, spr. 109.
9. *Kuratorium Lwowskiego szkolnego okręgu m. Lwowa* (Fond 179), op. 3, spr. 972; op. 6A, spr. 483.
10. *Listy Proswity do „Sokila-Bat'ka”* (Fond 348), op. 1, spr. 491.
11. *Materiały dotyczące działalności ukraińskiej organizacji „Płast”* (Fond 410), op. 1, spr. 106.
12. *Materiały o działalności organizacji ukraińskich płastunów 1925–1930.* (Fond 410), op. 1, spr. 105.
13. *Materiały VIII Walnego Zebrania lwowskiego Towarzystwa „Sokil” Lwów 1901 r. Tekst hymnu sokilskiego, 25.03.1902 r. Uchwała dotycząca tworzenia filii „Sokila” 1903 r.* (Fond 312), op. 1, spr. 39.
14. *Materiały z udziału Ukraińskiego „Sokila” w Ogólnosłowiańskim Zlocie „Sokoła” w Pradze w 1912 r.* (Fond 312), op. 1, spr. 38.
15. *Namiestnictwo Galicyjskie* (Fond 146), op. 25, nr 10 771; op. 25, nr 14 609.
16. *Namiestnictwo Galicyjskie, Towarzystwo „Sokil” 1894–1914, rejestracja statutu Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil”. Reskrypt nr 62583 z 3 sierpnia 1893 r.* (Fond 201), po. 1, spr. 307.
17. *Pierwsze Pożarowe Stowarzyszenie „Sokil” Kopczyńce k/Tarnopola* (Fond 312), op. 1, spr. 12.
18. *Program Walnego Zebrania „Sokoła” 1898 r.* (Fond 312), op. 1, spr. 12.
19. *Pro Lwiwskij „Sokil”. „Bukowina” z 1934 r.* (Fond 312), op. 1, spr. 1.
20. *Protokoły posiedzeń Zarządu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokil” we Lwowie w latach 1894–1914. Program działalności gimnastyczno-sportowej „Sokil”. Relacje dotyczące stosunków organizacji polskich i ukraińskich Sokolów. Materiały z udziału Ukraińskiego „Sokila” w Ogólnosłowiańskim Zlocie „Sokoła” w Pradze w 1912 r.* (Fond 312), op. 1, spr. 38.
21. *Relacje dotyczące stosunków organizacji polskich i ukraińskich Sokolów 1900–1903.* (Fond 312), op. 1, spr. 12; spr. 38.
22. *Sportowa Rada UZS. I Zimowe Zaporoskie Igrzyska w 1935 r.* (Fond 624), op. 1, spr. 4.
23. *Statut pożarno-ruchankowoho towarzystwa „Sokil” z 1926 r.* (Fond 146), spr. 204.
24. *Stosunki „Sokoła” Czeskiego do „Sokila” Ukraińskiego 1922 r. Działalność organizacji ukraińskich za granicą w latach 1922–1932 ZSUzK. Korespondencja Ukraińskiego „Sokila” w Paryżu 1925–1935* (Fond 312), op. 1, spr. 109.
25. *Sprawozdania finansowe „Sokila” w latach 1894–1900* (Fond 312), op. 1, spr. 158.
26. *Sprawozdania z działalności „Sokila-Bat'ka” w latach 1910–1912. Materiały programowe Proswity. Protokoły z działalności „Sokila-Bat'ka” związanej z zakupem stadionu Towarzystwa Motorzystów i Cyklistów we Lwowie. Sprawozdanie z organizacji Ukraińskich Zaporoskich Igrzysk.* (Fond 348), op. 1, spr. 250.
27. *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokil” 1894–1914.* (Fond 146), op. 25, spr. 222; (Fond 201), op. 1, spr. 307; (Fond 312) op. 1, spr. 38; op. 1, nr 433; op. 1, spr. 757.
28. *Uchwała dotycząca tworzenia filii „Sokila” 1903 r.* (Fond 312), op. 1, spr. 39.
29. *Ukraińskie Zaporoskie Igrzyska* (Fond 348), op. 1, spr. 491.
30. *Ukraiński Związek Sportowy* (Fond 312), op. 1, spr. 97.
31. *Ukraiński Związek Sportowy i jego „Pływacki Superreferat”* (Fond 624), op. 1, spr. 1.
32. *Werchowa Płastowa Komanda 1910–1939* (Fond 389), op. 1.
33. *Zaporoskie Igrzyska 1924 r.* (Fond 624), op. 1, spr. 2.
34. *Zarząd „Sokila” w latach 1902–1903.* (Fond 366), op. 1, spr. 13.

g) Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie (PAOL)

1. *Rejestr towarzystw województwa lwowskiego*, lp. 181 (Fond 1), op. 52, spr. 136.
2. *Statut UZS § 1 i 3 statutu*, (Fond 1), op. 51, spr. 1557, 45.
3. *Statut UZS § 3 statutu*, (Fond 1), op. 1, spr. 1172, 134.

h) Państwowe Archiwum Obwodu Wołyńskiego w Łucku (PAOW)

1. *Konfrontacje Polsko-Ukraińskie na Wołyniu* (Fond 46), op. 1, spr. 5658,
2. *Teki H. Józewskiego* (Fond 34), op. 1, spr. 35.
3. *Teki H. Józewskiego* (Fond 46), op. 1, spr. 544.
4. *Województwo Wołyńskie 1921–1939.* (Fond 46), op. 1994, ark. 41; op. 2, spr. 202, ark. 13; op. 3, spr. 31, ark. 26; (Fond 60), op. 1, spr. 3, ark. 246; (Fond 198), op. 1, spr. 19, ark. 3.

II. Źródła drukowane

– Akta i dokumenty

a) Biblioteka Archipatrialna im. Konstantyna Czechowicza w Przemysłu

1. *Dekret Nowi Świati Ukrajinskoji Hreko-Katolyckoji Cerkwy*, sygn. 16.
2. *Ukrajinske Sportywne Towarystwo „Berkut” – zdjęcia*, sygn. 7.
3. *Wspomnienia R. Hryciwa*, sygn. 15.

b) Biblioteka Jagiellońska w Krakowie

1. *IV Zlot Sokolstwa Polskiego. Lwów 1903.*
2. *Materiały dotyczące powstania Komisji Organizacyjnej Uniwersytetu z językiem wykładowym ruskim (ukraińskim) z lat 1924–1926.* Akc. 7570 IV.
3. Stanisław Strzembosz-Pieńkowski: *Mniejszości narodowe a II wojna światowa. Wspomnienia o problemach.* Maszynopis 1971. Akc. 109/71.

c) Biblioteka Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

1. *Sprawozdanie Wydziału I LKS „Czarni” Lwów za lata 1910, 1911, 1912–1913, 1914–1920.* Lwów 1910–1921.
2. *Sprawozdanie Wydziału LKS „Pogoń” Lwów za lata 1908 i 1911.* Lwów 1909–1912.
3. *Statystyka Okręgów i Gniazd Dzielnicy Małopolskiej Związku TG „Sokół” za rok 1936 [w:] XIV Sprawozdanie Zarządu Dzielnicy Małopolskiej Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce za 1936 r.*

d) Biblioteka Muzeum Ziemi Przemyskiej w Przemysłu

1. *Almanach pt. Z junych dniw, dniw wesny.* Przemysł 1936.
2. *Zawidomlennia widdiłu „Krużka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinskoju mowoju nawczannia w Peremyszli za szkilnyj rik 1934/1935; 1935/1936; 1936/1937.* Przemysł 1935–1938.

e) Biblioteka Narodowa w Warszawie

1. „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919 nr 3, poz. 8.
2. DzURP 1919 r., nr 12/13, poz. 1 s. 391. *Organizacja instytucji oświatowych w Rzeczypospolitej Polskiej w 1921–1925.*
3. DzURP 1918 w Galicji 31 lipiec 1918. Lwów 1919 nr 7, s. 122–13.
4. DzURP 1921 nr 44, poz. 267, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17.III.1921 r.* art. 168 *prawo koalicji, zrzeszania się i zawiązywania stowarzyszeń...*
5. *Prawo o stowarzyszeniach z dnia 3 kwietnia 1925 r.* DzURP 1925 nr 43, poz. 297.
6. *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 3 grudnia 1923 r.*
7. *Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach* (Dz.U. z 1932 r., nr 94, poz. 808, pkt 14 i 20, s. 42)

8. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 listopada 1919 r.* (Dz. U. z 1919 r., Nr 90, poz. 490) *do ustawy tymczasowej z dn. 2 sierpnia 1919 r.* (Dz. Pr. P. P. Nr 65 poz. 395) ...o organizacji władz administracyjnych drugiej instancji...
9. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 maja 1921 r.* (Dz.U. z 1921 r., Nr 46, poz. 282) *wykonujące art. 3 ustawy z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy* (Dz. Ust. R. P. 1920, Nr 117 poz. 768).
10. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 września 1924 r.* (Dz. U. z 1924, Nr 85, poz. 829), *wykonujące przepisy ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych.*
11. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej.* T. XIII, *Województwo Lwowskie.* Warszawa 1924.
12. *Sprawozdanie Wydziału I LKS „Czarni” Lwów za lata 1914–1920.* Lwów 1921.
13. *Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy* (Dz.U. z 1920 r., Nr 117, poz. 768).
14. *Ustawa tymczasowa z dnia 2 lutego 1919 r. o organizacji władz administracyjnych II instancji* (Dz. U. z 1919 r. Nr 65, poz. 395).
15. *Ustawa z dnia 17 grudnia 1921 r. o przejściu na własność Państwa ziemi w niektórych powiatach Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 1921 r., Nr 4, poz. 17).
16. *Ustawa z dnia 26 września 1922 r. o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności województwa lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego* (Dz.U. z 1922 r., Nr 90, poz. 829).
17. *Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o zniesieniu stanu wyjątkowego w Małopolsce* (Dz. U. Nr 64, poz. 568).

f) Biblioteka Pedagogiczna w Krakowie

1. „O szkołę Polską”. *I Ogólnopolski Wielki Zjazd Nauczycielstwa w dniach 14–17 kwietnia 1919 r.* Lwów – Warszawa 1920.

g) Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie

1. Teki Józefa Zielińskiego: a) *Materiały do dziejów sprawy ukraińskiej w Polsce.* b) *Problem ukraiński na ziemiach polskich.*

h) Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego – Zbiory Specjalne

1. DzU R XVIII, okólnik nr 7758/34, z dnia 25 IV 1935, *Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego.* Lwów 1934, s. 259.
2. *Dziennik Ustaw Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego.* Lwów 1934, s. 221.
3. *Okólnik Kuratorium O. S. Lwów z dnia 20 kwietnia 1934 r.* nr I. 9245/34, DzU R XXVIII, z dnia 29 IV 1934, *Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego.* Lwów 1934, s. 215.
4. *Program Nauki w Publicznych Szkołach Powszechnych Trzeciego Stopnia.* Lwów 1933.
5. *Rozporządzenie Ministra Wyznań i Oświaty w sprawie fizycznego wychowania młodzieży szkolnej z dnia 24 lutego 1904, l. dz. 6404.* Lwów 1904.
6. *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 3 grudnia 1923 r.*
7. *Sprawozdanie Dyrekcji CK Gimnazji Franc Józefa I w Peremyszlach za rok szkolny 1907/1908 – 1908/1909.* Przemyśl 1908, 1909.
8. *Sprawozdanie Dyrekcji CK II Gimnazji w Peremyszlach za rok szkolny 1896/97.* Przemyśl 1897.
9. *Sprawozdanie CK Rady Szkolnej Krajowej o stanie Galicyjskich Szkół Średnich w roku szkolnym 1901/1902–1911/1912.* Lwów 1901–1910.

10. *Sprawozdanie Dyrekcji CK Gimnazji u Lwów na rok szkolny 1894–1939.* Lwów 1894–1939. wybrane roczniki.
11. *Sprawozdanie I Gimnazjum.* Rzeszów 1928 i 1934.
12. *Zwrot Dyrekcji CK Gimnazji z ukraińskim językiem wykładowym w Peremyszlach za rok 1911/1912–1913/1914.* Przemyśl 1911–1914.
13. *Zwrot Dyrekcji CK Akademicznoji Gimnazji u Lwów za rok szkolny 1904/1905–1913/1914.* Lwów 1905–1914, s. 23.
14. *Zwrot Dyrekcji CK Gimnazji z ruskim językiem wykładowym w Peremyszlach za rok szkolny 1909/1910–1911/1912.* Przemyśl 1910–1913.
15. *Zwrot Dyrekcji Liceja Ruskoho Instytutu dla dziewcząt w Peremyszlach za rok 1904/1905.* Przemyśl 1905, s. 24.
16. *Zwrot Dyrekcji Prywatnoji Żinoczoji Gimnazji SS Wasilanok u Lwów z ruskim językiem wykładowym mowoj, nadilenoji prawom publicznoji rishenniam J.E. Pana Ministra Wiroispowidi i Proswity z dnia 6 lutego 1907 r. nr 2552, za rok szkolny 1906/1907 – 1915/16.* (wybrane roczniki) Lwów 1907–1916, s. 18–19.
17. *Zwrot Dyrekcji Priwatnoji Żeńskoji Gimnazji SS Wasilanok u Lwów z ruskim językiem wykładowym, nadilenoji prawom priludnosti reskryptom CK Ministerstwa Wiroispowidi i Proswity z dnia 13 marca 1914 r. nr 6688.* Lwów 1914, s. 42–43.
18. *Zwrot Dyrekcji za rok szkolny 1903/4 i 1904/1905 Priwatnej Żeńskoji Seminarja Ucitel'skoji z ruskim językiem wykładowym u Lwów. Otworena siloju postanowi c.k. Ministerstria Wiroispowidi i Proswity z dn. 14 weresnia 1903 r. C. 29 932/.* – Lwów 1904 i 1905.
19. *Zwrot Liceja Ruskoho Instytutu dla dziewcząt.* Przemyśl 1905, 1909.
20. *Zwrot najkraszczo hnidza w kraju. „Zmah”,* Lwów 1938 nr 4, s. 3.
21. *Zawidomlennia widdilu „Krużka Rodyciw” pry derżawnij himnaziji z ukraińskoju mowoj nawczannia w Peremyszlach za rok 1935/1936 z Almanachom p.n. „Z junych dniw, dniw wesny”.* Przemyśl 1936, s. 12–23.

i) Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego w Warszawie

1. *Sprawozdanie z podróży służbowej do województwa wołyńskiego.* (H. Józewski) 9 X 1926. Dział rękopisów nr. akc. 361. K. 1.

– Wydawnictwa źródłowe

a) Publikacje

1. Boberski I.: *Ukraińskie Sokolstwo 1894–1939.* Lwów 1939.
2. Budzyński Z., Przyboś K. (red.): *Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe*, t. I, cz. 1: *Rejestr poborowych ziemi przemyskiej 1628*, cz. 2: *Rejestr poborowych ziemi przemyskiej 1651*, cz. 3: *Rejestr poborowych ziemi przemyskiej 1658.* Rzeszów 1997.
3. Burzyński A.: *Z rozważań nad oceną austriackich powszechnych spisów ludności z lat 1869–1910.* [w:] *Przeszłość demograficzna Polski*, t. 15. Warszawa 1984, s. 61.
4. Czechowicz E., Kubijowicz W., Łukajewicz Ł. (red.): *Ukraiński Statystyczny Rocznik 1935.* Kraków–Lwów 1935.
5. Feliński M.: *Ukraińcy w Polsce Odrodzonej.* Warszawa 1931.
6. Gąsowski T.: *Austriackie spisy ludności lat 1869–1910.* [w:] *Przeszłość demograficzna Polski*, t. 11. Warszawa 1981, s. 37.
7. Kaliczak I.: *Ruchanka i sport ukraińskoji emigracji w CSR.* Lwów 1930.
8. Kasznica S., Nadobnik M., *Najważniejsze wyniki spisu ludności i spisu zwierząt domowych według stanu 31 grudnia 1910 r.* [w:] „Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych”, t. XXIV, z. 1. Lwów 1911, s. 22–27.

9. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 III 1921 r.* [w:] W. Wrzesiński (red.): *Polska w latach 1918–1939. Wybór tekstów źródłowych.* Warszawa 1896, s. 181.
10. *Mały Rocznik Statystyczny 1937.* Warszawa 1938.
11. *Mały Rocznik Statystyczny 1939.* Warszawa 1939.
12. Nadobnik M.: *Szkoły mniejszości polskich.* Lwów 1910.
13. Orłowicz M.: *Ilustrowany przewodnik po Lwowie ze 102 ilustracjami i planem miasta.* Lwów – Warszawa 1925.
14. *O szkołę Polską. Pierwszy Ogólnopolski Wielki Zjazd Nauczycielstwa w dniach 14–17 kwietnia 1919 r. w Warszawie.* Lwów – Warszawa 1920.
15. Potoczny J.: *Źródła do dziejów oświaty galicyjskiej w zbiorach Centralnego Archiwum Historycznego Państwowego we Lwowie.* [w:] *Przegląd Historyczno-Oświatowy.* Rzeszów 1989.
16. *Przewodnik Sportowy.* Warszawa 1933.
17. *Rocznik Polski. Tablice statystyczne. Zawody – ludność.* Kraków 1917.
18. *Rocznik Sportowy.* Warszawa 1934.
19. Romer R., Weinfeld I.: *Rocznik Polski. Tablice statystyczne.* Lwów 1917.
20. Rutkowski T.: *Rocznik statystyczny Galicji.* Lwów 1887.
21. Rutkowski T.: *Rocznik statystyczny Galicji wydany przez krajowe biuro statystyczne. Rok I.* 1886. Lwów 1887.
22. Sokołowski K.: *Związki rewizyjne spółdzielni w Polsce.* „Miesięcznik Statystyczny”, 1923, t. VI, z. 5, s. 131.
23. *Sprawy polskie na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 r.* Dokumenty i materiały, t. III. Warszawa 1968.
24. *Statut Ruchankowoho Towarzystwa i Ohnewoji Storożi „Łuh”.* Lwów 1925.
25. *Statystyka Polski, Seria C. Drugi spis powszechny ludności z dnia 9.XII.1931 r.* Warszawa 1938.
26. *VI Plenarne Posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego.* Warszawa 1935.
27. *Ukraiński Sportowyj Sojusz.* [w:] *Sportowyj Almanach na 1934 r. Sport i masi!* Lwów 1993, s. 106.
28. *Ukraińska Zahalna Encyklopedia, t. III.* Lwów–Stanisławów–Kołomyja 1932.
29. *Ustawa konstytucyjna Rzeczypospolitej Polskiej z 23 kwietnia 1935 r.* [w:] W. Wrzesiński (red.): *Polska w latach 1918–1939. Wybór tekstów źródłowych.* Warszawa 1996, s. 288.
30. Zagórski Z.: *Spis nauczycieli szkół wyższych, szkół średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych, rocz. II.* Warszawa–Lwów 1926.
31. Zamorski K.: *Ludność Galicji 1857–1910.* [w:] *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji.* Kraków 1989.
32. *Zwit Ruchankowo Towarzystwa „Sokił-Bat’ko” u Lwowi za 1927 r. Wid 10 kwitnia 1927 r. do 1 kwitnia 1928 r. przedruk oryginału* [w:] „Sokił-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarzystwo u Lwowi. Almanach 1894–1994. Lwów 1996, s. 120–144.

b) Prasa i czasopisma

1. „Bastion”. 1993.
2. „Biuletyn Krajoznawczy” 1999, b.m.w.
3. „Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1933, b.m.w.
4. „Bukowyna”. Lwów 1897.
5. „Czas”. Lwów 1906.
6. „Człowiek i ruch”. Wrocław 2001.
7. „Diło”. Lwów 1897–1939.
8. „Dziennik Polski”. Kraków 1897–1897.
9. „Dzwini”. Równe 1923–1928.
10. „Dzwini”. Lwów 1999.
11. „Gazeta Narodowa”. Lwów 1910.

12. „Gromada”. Łuck 1925–1929.
13. „Hromadzkyj Wisnyk”. Lwów 1922–1923.
14. „Hotowi”. Lwów 1934–1935.
15. „Karpaty”. Lwów 1991.
16. „Kultura Fizyczna”. Warszawa 1958–2003.
17. „Kwartalnik Historyczny”. Warszawa 1981.
18. „Litopys Czerwonoji Kałyny”. Lwów 1937.
19. „Łuhowik”. Lwów 1926–1928.
20. „Mołodyje Żyttia”. Lwów 1921–1933.
21. „Mołodyje Sieło”. Łuck 1929–1939.
22. „Mołodyje Sieło”. Równe 1929–1939.
23. „Monitor”. Lwów 1897.
24. „My i Swit”. Toronto 1958.
25. „Na Szlaku”. Warszawa 2002.
26. „Nasza Batkiwszczyna”. Lwów 1937–1939.
27. „Nasze Słowo”. Warszawa 1987.
28. „Nowe Słowo”. Lwów 1911.
29. „Nowyj Czas”. Lwów 1935–1936.
30. „Nowa Chata”. Lwów 1993.
31. „Nasze Żyttia”. Równe 1920–1928.
32. „Nasze Żyttia”. Łuck 1920–1928.
33. „Płaj”. Lwów 1934.
34. „Płastowi Wisti”. Lwów 1934–1936.
35. „Płastowyj Tabor”. Lwów 1911.
36. „Proswita”. Lwów 1936–1939.
37. „Przegląd Historyczno-Wojskowy”. Warszawa 2001.
38. „Przegląd Pedagogiczny”. Lwów 1935.
39. „Przegląd Sokoli”. Warszawa 1922–1924.
40. „Przegląd Sportowy”. Warszawa 1938.
41. „Przegląd Wszepolski”. Lwów 1902.
42. „Przemysł i Handel”. Lwów 1920.
43. „Przewodnik Gimnastyczny >Sokół<”. Lwów 1883–1902.
44. „Ratusza”. Lwów 1993–1997.
45. „Ruslan”. Lwów 1897.
46. „Siczowi Wisti”. Lwów 1912–1913, 1922–1924.
47. „Siczowi Hołos”. Kołomyja 1918–1919.
48. „Sjajwo”. Tarnopol 1928–1931.
49. „Slavia Antiqua” 1954, b.m.w.
50. „Slavia Orientalis” 1981, b.m.w.
51. „Słowo”. Lwów 1866.
52. „Sokiłski Wisty”. Lwów 1911–1936.
53. „Sport”. Lwów 1925–1937.
54. „Sportowi Wisti”. Lwów 1931–1933.
55. „Sport Wyczynowy”. Warszawa 1996.
56. „Sprawy Narodowościowe”. Lwów 1937–1939.
57. „Stadion”. Warszawa 1924–1927.
58. „Stara Ukrajina”. Lwów 1925.
59. „Strażnica Zachodnia” 1924, b.m.w.
60. „Strzelec”. Warszawa 1938.

61. „Swit Mołodi”. Kołomyja 1934–1939.
62. „Switanok”. Lwów 1935–1937.
63. „Swoboda”. Nowy Jork 1964.
64. „Telegram Sportowy”. Lwów 1936–1938.
65. „Turystyka i Krajoznawstwo”. Lwów 1925.
66. „Tygodnik Przemyski”. Przemyśl 1927–1939.
67. „Ukrajinskyj Beskid”. Lwów 1934–1939.
68. „Ukrajinske Junactwo”. Lwów 1933–1939.
69. „Ukraińska Niwa”. Łuck 1925–1936.
70. „Ukraiński Płast”. Stanisławów 1923–1926.
71. „Ukrajinskyj Sokił”. Lwów 1934.
72. „Watra”. Równe 1935.
73. „W Dorohu”. Lwów 1927.
74. „Wisti z Łuhu”. Lwów 1926–1939.
75. „Wisti z Zaporozża”. Lwów 1911–1914.
76. „Wohni”. Lwów 1931–1936.
77. „Wychowanie Fizyczne i Sport”. Warszawa 1932–1997.
78. „Ziemia Rzeszowska”. Rzeszów 1922.
79. „Zmah”. Przemyśl 1937, Lwów 1937–1939.
80. „Żyttia i Znannia”. Lwów 1927–1936.

III. Źródła wspomnieniowe

a) Relacje ustne

1. Czechowicz Jerzy (Jarosław 17.03.2004 r.).
2. Kulasa Stanisław (Lubaczów 13.04.1996 r.).
3. Maćkiw Teofil (Przemyśl 20.08.2000 r.).
4. Myckan Bohdan (Iwano-Frankiwn 17.05.2005 r.).
5. Pieczonka Tadeusz (Rzeszów 12.12.2005 r.).
6. Rudnik Franciszek (Załuż 13.04.1996 r.).
7. Stachiw Ewhen (Przemyśl 15.05.2000 r.).
8. Tondera Tadeusz (Rzeszów 15.05.2004 r.).
9. Olga Waceba (Lwów 15.04.2005 r.).
10. Zieliński Marek (Rzeszów 20.02.2005 r.).

b) Relacje pisemne

1. Hryckowian Jarosław – list odręczny w tłumaczeniu (1999) I. Huka, kserokopia w posiadaniu autora.
2. Saładziuk Andrzej – list odręczny (Człuchów 19.02.1990 r.), kserokopia w posiadaniu autora.
3. Saładziuk Iwan – list odręczny do redakcji „Nasze Słowo”, kserokopia w posiadaniu autora (Międzybórz 19.02.1990 r.)

c) Pamiętniki

1. Becz L.: „Płast” w peremyskiej ukraińskiej gimnazji. [w:] *De srebnotywyj Sian pływe... Propamiatna knyha juwileju 50-littia ukraińskoj derzawnoj gimnazji w Peremysli 1888–1938*. Przemyśl 1938, s. 85–93.
2. Bilostocki T.: *Pamiati M. Trila*. [w:] „Sokił-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 102.
3. Chodorowski J.: *Hromadianyn – wychownyk (do 45-riczczia publicystycznoji dijalnosti Czwertstolittia sportowoji praci (25-littia „Sianowoji Czajky”)*. „Hotowi”. Przemyśl, 1934 nr 25, s. 4–5.
4. Czapiński K.: *Turystyka robotnicza*. „Kalendarz Robotniczy” 1913.

5. *IV Zlot Sokolstwa Polskiego we Lwowie 1903*, Lwów 1903.
6. *Czwertstolittia sportowoji praci (dokinczennia)*. „Hotowi”. Przemyśl, 1934 nr 26, s. 3–4.
7. Daszkiewicz J.: *Pro Ewhena Konowalca*. „Ratusza”, Lwów 1993 nr 6, s. 2.
8. Dumkowicz M.: *Turystyczno-kajakowa sekcija (1931–1934)*, [w:] *25-littia ST „Ukrajina”*. Lwów 1936, s. 98–107.
9. *25-lit dijalnosti Ukrajinskoho Technicznoho Towarystwa 1909–1934*. Lwów 1934, s. 28–33.
10. *25-litnij juwilej „Sianowoji Czajky” w derzawnij gimnaziji ukraińskoj mowoj w Peremysli*. Przemyśl 1934.
11. *25-littia ST „Ukrajina”*. Lwów 1936, s. 19–23.
12. Franko T.: *Początki ukraińskiego sportu*. [w:] *25-littia ST „Ukrajina”*. Lwów 1936, s. 31.
13. Hajduczek S.: *Chronika zakupna Ukrajinskoho Horodu wid rr. 1911–1929*, „Sokilski Wisty” 1929, nr 9, s. 11.
14. Hajduczek S.: *Chronika zakupna Ukrajinskoho Horodu wid 1911–1929*. [w:] I. Hurhula (red.): *Sokił-Bat’ko*. Lwów, 1996 s. 91–94.
15. Hajduczek S.: *Z nahody odnoho juwileju*. „Sokilski Wisty”, Lwów 1930 nr 5–6, s. 3–4.
16. Hodorowski J.: *Hromadianyn – wychownyk (do 45-riczczia publicystycznoji dijalnosti prof. Stepana Hajduczka*. [w:] „Ukraińskie Słowo”, Paryż 1956 nr 767, b.p.
17. Hronowiat M.: *Żyttieypys*. [w:] „Sokił-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 54–56.
18. Kripjakewicz R.: *Nasz profesor Hajduczek (spohady z rokiw 1936–1976)*. [w:] „Sokił-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 210–213.
19. Longchamp de Berier B.: *Ochrzczony na szablach powstańczych. Wspomnienia (1884–1918)*, Wrocław 1983.
20. Lot P. (red.): *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918–1928*. Kraków – Warszawa 1929, s. 47.
21. Omelczuk A.: *Trydziat’ piat’ lit*. „Sokilski Wisty”, Lwów 1929 nr 9, s. 2–3.
22. Oryszczyn E.: *Naczalnyk „Sokila-Bat’ka”*. [w:] „Sokił-Bat’ko” sportywno-ruchankowe towarystwo u Lwowi. *Almanach 1894–1994*. Lwów 1996, s. 103–105.
23. *Pamiatna knyha Proswity: Perszuj proswitno-ekonomicznyj konhres uladarzenyj towarystwom „Proswita” w sorokalittia zasmuwannia u Lwowi w dniach 1-2 lutoho 1909 r. Protokoły i referaty*. (red.): Brik I., Kociuba M. Lwów 1910, ss. 655. Paryż 1987.
24. *Pamiętnik IV. Zlotu Sokolstwa Polskiego we Lwowie w dniach 27–29 czerwca 1903*. Lwów 1904.
25. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego*, t. X, 1885.
26. *Peremyszl*. „Ukrajinskyj Beskid”, 1934 nr 40, s. 4.
27. *Piw stolittia sokilskich wydań*. Lwów 1937, s. 53.
28. *15-littia USK „Dowbusz” u Czerniwciach*. „Żyttia i Znannia”. Lwów, 1936 nr 4, s. 124.
29. *Sokilska chronika*. „Zmah”, Lwów 1938 nr 40, s. 5.
30. *Spomnienia A. Archimowicza pro VI Płastowij Kuriń w litach 1911–1918*. Państwowe Muzeum we Lwowie.
31. *Sport. 25-litnij juwilej „Sianowoji Czajky” w derzawnij gimnaziji z ukraińskoj mowoj w Peremysli*. „Ukrajinskyj Beskid”, Przemyśl 1934 nr 40, s. 4.
32. Stojetz E.: *Czy robotnik ma uprawiać sport?*, „Kalendarz Robotniczy” 1913, s. 71–73 i 94–96.
33. Twardowski O.: *ST „Ukrajina” Lwów – cila epocha. Sportowi Towarystwa „Ukraina”* Lwów. Lwów 1991, s. 11–13.
34. Wacek R., Dregiewicz T., Kobiak M., Polakiewicz S.: *Księga Pamiątkowa Lwowskiego Klubu Sportowego „Pogoń” 1904–1939*. Lwów 1939, s. 65–66.
35. Zerkal S.: „Sicz”. [w:] P. Tryłowski (red.): *Hej tam na hori „Sicz” ide! Propamiatna knyha „Siczej”*. Edmonton 1965, ss. 347.

B. PIŚMIENNICTWO

I. Opracowania opublikowane

1. Adamczyk D.: *Polskie społeczne placówki wydawnicze we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej*. Kielce 1992.
2. Ajnenkiel A.: *Polityka Polski w stosunku do Ukraińców w okresie międzywojennym. Wybrane problemy*. [w:] *Polska-Ukraina trudne pytania*, t. 1–2. Warszawa 1998, s. 11–28.
3. Andruchiw I. O.: *Zachidnoukrajinski molodizni towarystwa „Sokil”, „Sicz”, „Plast”, „Luh”*. Iwano-Frankiwsk 1992.
4. Andrusiewicz A.: *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, t. 1–5. Rzeszów 2002–2004.
5. Bachman K.: *Piąta kolumna Moskwa? Ruch rusofilski w Galicji a austriacka polityka zagraniczna przed I wojną światową*. „Biuletyn Krajoznawczy”, 1999 nr 5, s. 11–17.
6. Baden-Powell R.: *Skauting dla chłopców...*, tłumaczenie E. Kulczycki, Monachium 1950.
7. Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M.: *Historia ustroju i prawa polskiego*. Warszawa 2000.
8. Batowski H.: *Pojęcie polityczne Galicji Wschodniej*. [w:] „Prace Historyczne”. Kraków 1993, z. 103, s. 33–43.
9. Beauvois D.: *Polacy na Ukrainie 1831–1863. Szlachta polska na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie*. Paryż 1987.
10. Blachitka J.: *10 hodym ruchanky*. Lwów 1928.
11. Blach M. Fil M.: *Sportowi hry*. Lwów 1923.
12. Boberski I.: *Zabawy i gry ruchowi*. Cz. 2. [w:] *Zwyt Dyrekcji c.k. Akademickojo Gimnazij u Lwowi za r/szk. 1904/1905*. L'vov 1905, s. 3–27.
13. Boberski I.: *Wporiad*. Lwów 1909.
14. Boberski I.: *Zabawy i hry ruchowi*. Lwów 1923.
15. Boberski I.: *Ukrajinske Sokilstwo 1894–1939*. Lwów 1939.
16. Bobrzyński M.: *Dzieje Polski w zarysie*. Warszawa 1974.
17. Bodnar J.: *Na sokilskomu Zdwyzi 1911 roku*. Kanada 1958.
18. Bonusiak A.: *Lwów w latach 1918–1939*. [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 13. Rzeszów 2000, s. 268–274.
19. Bonusiak W.: *Polska i Ukraina w podręcznikach szkolnych i akademickich*. Rzeszów 2001.
20. Bonusiak W. (red.): *Stereotypy narodowościowe na pograniczu*. Rzeszów 2002.
21. Boruszczak M.: *Baza sportowa we Lwowie 1930–1939*, [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. red: L. Szymański. Wrocław 1993 s. 143–146.
22. Buczański O.: *Rozwytok hakiwky w Sportowomu Towarystwi „Ukrajina”*. [w:] „Nacja i Sport”. Lwów 1991, s. 31.
23. Budzianowski A.: *Turystyka*. Lwów 1909.
24. Budzianowski A.: *Pożarnyk. Podręcznik dla pożarowych jednostek w miasteczkach i wsiach*. Lwów 1927.
25. Budzyński Z. (red.): *Studia i materiały z dziejów Polski południowo-wschodniej*, t. I. Rzeszów 2003.
26. Budzyński Z.: *Od religii do narodu. Problem tożsamości religijnej i etnicznej na pograniczu polsko-ukraińskim w latach 1772–1939*. [w:] A. Andrusiewicz (red.): *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, t. 5. Rzeszów 2004, s. 35–74.
27. Buszko J.: *Historia Polski 1864–1948*. Warszawa 1980.
28. Buszko J.: *Galicja 1895–1914. Polski Piemont*. Warszawa 1896.
29. Chałupczak H., Browarem T.: *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*. Lublin 1998.
30. Chełmecki J.: *Rozwój ukraińskich organizacji sportowych na terenach Małopolski Wschodniej w latach 1884–1939*. Rocznik Naukowy AWF, t. 63. Warszawa 2004, s. 73–86.
31. Chojnowski A.: *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Wrocław 1979.
32. Chojnowski A.: *Problem narodowościowy na ziemiach polskich w początkach XX w. oraz w II Rzeczypospolitej*. Warszawa 1982.
33. Chojnowski A.: *Ukraina*. Warszawa 1997.
34. Chorostil J.: *Ukrajinskij Peremyszl u dzerkali sportywnowo zytia*. [w:] B. Zahajkewicz: *Peremyszl Zachidnyj Bastion Ukrainy*. Nowy Jork – Filadelfia 1961, ss. 357.
35. Chwalba A.: *Historia Polski 1795–1918*. Kraków 2001.
36. Ciechanowicz J.: *Z rodu polskiego*, t. II. Rzeszów 1999.
37. Czapiński K.: *Turystyka robotnicza*, „Kalendarz Robotniczy” 1913, s. 72.
38. Czernow E. M.: *Rozwytok fizycznoji kultury i sportu w Ukrajinskij SR*. Kijów 1959.
39. Czołowski A.: *Dziejowym szlakiem*, [w:] *IV Zlot Sokolstwa Polskiego*. Lwów 1903, s. 5–21.
40. Dajcuk I.: *Wynykenna ukrajinskojo sportywnojo towarystwa „Sokil” ta joho dijalnist na kinci XIX na poczatku XX stolittia*. „Nacja i sport”. Lwów 1991, s. 47.
41. Daszkewicz P.: *Podręcznik dla ruchankowo-pożarnych towarystw Siczej ta Łuhiw*. Lwów 1926.
42. Daszkewicz P.: *Artylerija Siczowych Strilciw u barot’bi za zoloti Kyjiwski worota*. Nowy Jork 1965.
43. Dobriański B.: *Rola ukraińskich towarzystw kulturalno-oświatowych w rozwoju szkolnictwa w Galicji w drugiej połowie XIX i początku XX wieku*, [w:] *Galicja i jej dziedzictwo. Myśl edukacyjna w Galicji 1772–1918*, Rzeszów 1996, t. 8, s. 347–351.
44. Doczenko A.: *Ukrajinski hromadsko-patriotyczni orhanizaciji „Sicz” i „Sokil”*. [w:] *Ukrajinsko-polski widnosyny w Halyczyni u XX st*, Iwano-Frankiwsk 1997.
45. Dohmarow A. A.: *Fizkulturnoje dwizenije na Lwowszczine*. Lwów 1958.
46. Domsławski B., Bankiewicz J.: *Zniszczenia i straty wojenne*. Warszawa 1936.
47. *Do 80-riczczia zasnuwannia-almanach*. Lwów 1991.
48. Dudek D.: *Zarys dziejów i organizacja stowarzyszeń kultury fizycznej*. Kraków 2001.
49. Dudek D.: *Źródła do dziejów kultury fizycznej 1884–1939*. Kraków 2001.
50. Dudek D.: *Józef Piłsudski wobec problemów kultury fizycznej (1910–1935)*. Kraków 2004.
51. Dymn O.: *Istorija lehonu UCC*. Lwów 1936.
52. Dziecioł W.: *Tysiaclecie Związku Ziem Czerwieńskich z Polską*. t. XV, Warszawa 1966/68.
53. Eberhardt P.: *Polska ludność kresowa. Rodowód, liczebność, rozmieszczenie*. Warszawa 1998.
54. *Encyklopedia Ukrainoznawstwa*, t. 1–20, Lwów 1992–2000.
55. Fedewicz S.: *Sprawozdanie z działalności „Kółka Rodziców”*. Przemyśl 1938.
56. Feldman W.: *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906*, t. I i II. Kraków 1907.
57. Fenczak A. S.: *Z dziejów inicjatyw polskich na rzecz uregulowania stosunków między obrządkami Kościoła katolickiego – „artykuły” arcybiskupa lwowskiego Jana Skarbka z 1714 r.* [w:] S. Stępień (red.): *Polska – Ukraina 1000-lat sąsiedztwa*, t. I. Przemyśl 1990, s. 171.
58. Ferens W.: *Powstanie pierwszych zrzeszeń sportowych w Warszawie* [w:] „Wychowanie Fizyczne i Sport” t. I. 1957, s. 260–278.
59. Frankiewicz J., Chabasiewicz Z.: *Zarys historii Miejskiego Klubu Sportowego „Polonia” Przemyśl 1909–1984*. Przemyśl 1984.
60. Franko T.: *Istorija i teorija ruchanky*. Kołomyja–Lwów 1923.
61. Franko T.: *Rozwij ruchanky sered ukrajinciw*. Lwów 1925.
62. Fras Z.: *Galicja*. Wrocław 2002.
63. Gaj J.: *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 2003.
64. Gaj J., Hądzelek K.: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997.
65. Gaj J., Woltmann B. (red.): *Zarys historii sportu w Polsce (1867–1996)*. Gorzów Wlkp. 1999.
66. Gierałtowski E.: *Nasze siły. Zabór austriacki*, cz. II, „Przegląd Wszechpolski”, 1902 nr 4, s. 255, 277.
67. Gieysztorowa I.: *Wstęp do demografii staropolskiej*. Warszawa 1976.
68. Gniewkowski W.: *Rozwój głównych europejskich systemów wf i ich wpływ na kształtowanie się systemu wf w Polsce*. Warszawa 1972.

69. Godlewski P.: *Sport zapaśniczy w Polsce w latach 1890–1939*. Poznań 1994.
70. Godlewski P.: *Polski Związek Zapaśniczy (1922–2004)*. Gorzów Wielkopolski 2004.
71. Gołoblin O., Gołubiczy W., Krawciw W., Koszeływeć I., Żukowski A.: *Encyklopedia Ukrajinoznawstwa, część słownikowa 8*. Paryż – Nowy Jork 1976.
72. Gowarzewski A.: *Lwów i Wilno w ekstraklasie. Dzieje polskiego futbolu kresowego*. Katowice 1997.
73. Grot Z., Ziółkowska T.: *Dzieje kultury fizycznej (do roku 1918)*. Warszawa–Poznań 1990.
74. Grünberg K., Sprengel B.: *Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w X–XX wieku*. Warszawa 2005.
75. Hajduczek S.: *Kalendar „Wisti z Zaporozża” na rik 1914*. Lwów 1913.
76. Hajduczek S.: *Fizyczne wychowania ukraińskiego narodu*. „Sokilski Wysty”, 1935 nr 4, s. 11–12.
77. Hajduczek S.: *Piw stolittia sokilskich wydań*. Lwów 1937.
79. Hajduczek S.: *Zwiazky Halyčtych Sokoliw z naddnipračannymi pered wijnou*. Lwów 1937.
79. Hajduczek S.: *Prykaz spered 25 lit. „Sokił-Bat’ko”*. Lwów 1996.
80. Hajduczek S.: *„Sokił-Bat’ko” ruchankowe towarystwo u Lwowi*. [w:] I. Hurhula (red.): *Almanach*. Lwów 1996, s. 87.
81. Hajski O.: *Titowychowannia i sport*. [w:] B. Krawciw, I. Stawniczy i inni (red.): *Almanach Stanisławiwszczyzny*. Nowy Jork – Toronto – Monachium 1975, ss. 385.
82. Halecki O.: *Polish-Russian Relations – Past and Present*, „The Review of Politics”, Vol. 5, No 3, 1943, s. 326–327.
83. Hauser P.: *Poglądy Józefa Piłsudskiego na terytorialny kształt Rzeczypospolitej i próba ich realizacji w latach 1918–1921*. [w:] A. Czubiński (red.): *Józef Piłsudski i jego legenda*. Warszawa 1988, s. 69.
84. Hauser P.: *Federacyjna wizja Rzeczypospolitej w poglądach Józefa Piłsudskiego i próba jej urzeczywistnienia w latach 1918–1921*. [w:] Z. Karpus, W. Rezner, E. Wiszka (red.): *Polska i Ukraina sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Toruń 1997, s. 17–41.
85. Hauser P.: *Jedność w wielości problemy narodowościowe Rzeczypospolitej w okresie 1918–1939 i ich następstwa*. [w:] W. Wrzesiński (red.): *Do niepodległości 1918, 1944/45, 1989. Wizje–Drogi–Spełnienie*. Warszawa 1998, s. 115–141.
86. Hawrylak P.: *Moja uczast’ w Karpačkomu Łeszczetarskomu Klubu do winy*. [w:] *Almanach Karpačkoho Łeszczetarskoho Klubu 1924–1984*. Lwów – Monachium – Nowy Jork 1989, s. 89.
87. Hądzelek K., Wroczyński R. (red.): *Główne kierunki rozwoju wychowania fizycznego od końca XVIII wieku do 1918 roku*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1968.
88. Hecke: *Statistic*. Monatsschr 1914.
89. Hodorowski J.: *Hromadianyn wychownyk*. Paryż 1956.
90. Hoff J. (red.): *Z przeszłości Europy Środkowoschodniej*. Rzeszów 2002.
91. Hoff J.: *Mieszkańcy małych miast Galicji Wschodniej w okresie autonomicznym*, Rzeszów 2005.
92. Horostil J.: *Ukraiński Peremyszł u dzerkali sportywnoho žyttia* [w:] B. Zahajkewicz i inni (red.): *Peremyszł zachidnyj bastion Ukrainy. Zbirnyk istoriji Peremyszla i Peremyskojji Zemli*. Nowy Jork – Filadelfia. Przemyśl 1961, s. 354–355.
93. Horostil J., Kostjuk R.: *Istorija sportowoho towarystwa „Ukraina”*. Toronto 1983.
94. Hruszewski M.: *Oswobożdenije Rosiji i ukrajinskij wopros. Ukrajinskij sbornik*. St. Petersburg 1907.
95. Hrycak E.: *Słownik ukraińsko-polski*, cz. I. Warszawa 1990.
96. Hrycak J.: *Historia Ukrainy 1777–1999*. Lublin 2000.
97. Hryciuk G.: *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*. Toruń 2005.
98. Hurhula I.: *„Sokił-Bat’ko” sportiwno-ruchankowe towarystwo u Lwowi*, Lwów 1996.
99. Iwanczenko R. P.: *Ukraina wid Kyja do Krawczuka: korotkyj narys istoriji ukrajinskoi derżawnosti*. Kijów 1992.
100. Iwanicki M.: *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939*. Siedlce 1975.
101. Jabłecka A.: *Ukraiński „Sokił” we Lwowie w latach 1894–1918*. [w:] M. Mirkiewicz red.: *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*. Rzeszów 1996, s. 149–153.
102. Jabłecka A.: *Czynnik narodowościowy w kulturze fizycznej Ukraińców w Polsce Odrodzonej 1918–1939*. [w:] *Przegląd Naukowy Instytutu Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego WSP w Rzeszowie* 1998 z. 1. s. 45–48.
103. Jakimyszyn I. D., Sołomonko W. W.: *Rozwytok futbolu w rehionach, sportywnych towarystwa ta klubach zachidnoji Ukrainy*. [w:] *Futbol w Ukraini – wytoky, tradyciji, perspektywy*. Lwiw–Kyjiw 2004, s. 225–232.
104. Jasińczuk Ł.: *50-lit „Ridnoji Szkoły”*. Lwów 1931.
105. Jędraszczak T.: *Bitwa warszawska. Rozejm*. [w:] L. Grossfeld i H. Zieliński (red.): *Historia Polski, t. IV 1918–1939*, cz. I. Warszawa 1969, s. 398, 403–404.
106. Jędrzejewicz J.: *W służbie idei*. Londyn 1972.
107. Jońca K.: *Rozwój gospodarczy Polski do 1939 roku*. Wrocław 2001.
108. Jucha J., Kuźniar K.: *Raptularz – 100 lat sportu w Leżajsku*. Leżajsk 2001.
109. Jurek T.: *Lekkoatletyka polska do 1945 roku*. [w:] B. Woltmann (red.): *Lekkoatletyka w Polsce 1919–1994*. Warszawa 1994, s. 13–55.
110. Jurek T.: *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939*. Gorzów Wlkp. – Poznań 2002.
111. Jurek T.: *Analiza stanu badań nad dziejami kultury fizycznej mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej*. [w:] L. Nowak (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Gorzów Wlkp. 2003, s. 583–589.
112. Jurek T.: *Z problematyki badań nad dziejami kultury fizycznej mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej* [w:] Rychta T., Chełmecki J. [red.]: *Wkład nauk humanistycznych do wiedzy o kulturze fizycznej*. Warszawa 2003, s. 31–36.
113. Kalabiński S.: *Antynarodowa polityka endecji w rewolucji 1905–1907*. Warszawa 1955.
114. Kamiński A.: *Andrzej Małkowski*. Warszawa 1979.
115. Kamińska-Kwak J.: *Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym*. Rzeszów 2005.
116. Karpiński F.: *Historia mego wieku i ludzi, z którymi żyłem*. Warszawa 1897.
117. Kęsik J.: *Zaufany komendanta. Biografia polityczna Jana Henryka Józefowskiego 1892–1981*. Wrocław 1995.
118. Kieferling K.: *Jarostaw do końca 1387 r.* [w:] „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarostawia”, t. XV. Przemyśl 2002–2004, s. 11–21.
119. Kirylenko S. W., Strakowa W. A., Ciośja A. W.: *Tradycji fizycznoji kultury na Ukraini*. Kijów 1997.
120. Klimecki M.: *Galicja Wschodnia 1920*. Warszawa 2004.
121. Kolankowski L.: *Kościół a cerkiew w Galicji Wschodniej*, t. 1. „Świat Słowiański”. 1909, s. 5–7.
122. Kozik J.: *Wpływy polskie na kształtowanie się świadomości narodowej Ukraińców w Galicji*. „Studia Historyczne”, 1967 z. 1–2, s. 87–112.
123. Kozik J.: *Ukraiński ruch narodowy w Galicji w latach 1830–1848*. Kraków 1973.
124. Kozłowski W. R.: *Zjazd higienistów w Lublinie*. „Ruch”, 1908 nr 19, s. 218.
125. Kramar J.: *Polska polityka asymilacyjna na Wołyniu 1928–1938*. [w:] *Drohobyckij kraeznawczyj zbirnyk*. Drohobycz 2002, s. 326–338.
126. Krawczeniuk O.: *Ukraińskie sportowe towarystwo „Podilla”*. [w:] P. Mikołajewicz (red.): *Szlachamy złotoho Podilla*. Filadelfia 1993, s. 256–258.
127. Krygowski W.: *Dzieje Polskiego Towarzystwa Tarzańskiego*. Warszawa–Kraków. 1988.
128. Krysiński A.: *Ludność ukraińska (ruska) w Polsce w świetle spisu 1931 r.* „SN”, 1937 nr 6, s. 567–591.
129. Krzyżanowski A., Kumaniecki K.: *Statystyka Polski*. Kraków 1915.
130. Kubijowicz W. (red.): *Atlas Ukrainy i sumiżnych krajiv*. Lwów 1937.
131. Kuczerepa M.: *Polityka narodowościowa II Rzeczypospolitej wobec Ukraińców w latach 1919–1939*. [w:] *Polska-Ukraina trudne pytania*, t. 1–2. Warszawa 1998 s. 29–46.

132. Kulczycki R.: *Tenis stołowy w Polsce 1919–1989*. Gorzów Wielkopolski 1998.
133. Kulczycki Z.: *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 1977.
134. Kupczinski J.: *KLK i leszczetarstwo seređ ukrajinciw w Hałyczyni i na emihraciji*. [w:] Kuźmowicz O. (red.), *Początek i rozkwit Karpackocho Leszczetarskocho Klubu 1924–1984*. Lwów – Monachium – Nowy Jork 1989, s. 32–36.
135. Kutrzeba S.: *Ochrona mniejszości według traktatów międzynarodowych*. „Strażnica Zachodnia”, 1924 nr 1–6, s. 1.
136. Kuźmowicz O.: *Początek i rozkwit Karpackocho Leszczetarskocho Klubu 1924–1984*. Lwów – Monachium – Nowy Jork 1989.
137. Kwilecki A.: *Lemkowie. Zagadnienia migracji i asymilacji*. Warszawa 1975.
138. Labuda G.: *Polska, Czechy i Ruś w kraju Łędzian*. [w:] „Rocznik Przemyski”, Przemysł 1988, t. 24–25, s. 275–294.
139. Landau Z., Tomaszewski J.: *Robotnicy przemysłowi w Polsce 1918–1939. Materialne warunki bytu*. Warszawa 1970.
140. Laskiewicz H.: *Robotnicza kultura fizyczna w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa 1971.
141. Lewandowski J.: *Materiały MSW o polityce narodowościowej wojska w latach trzydziestych*. „Zeszyty Naukowe WAP” 1963, nr 8/29, s. 101.
142. Lewicki S.: *Ukrajński Płastowy Uład w rokach 1911–1945 u spohady*. Monachium 1967.
143. Lewicki S.: „*Lisowi Czorty*” ich żywitta i buttia 1922–1945. *Jubilejnyj historyko-memuarnyj zbirnyk u ich szestydesiatyllittia*, Waszyngton – Nowy Jork – Toronto 1983.
144. Liedbecka S. H.: *Gymnastik dagotningar for folkskolan*.
145. Limanowski B.: *Galicja przedstawiona słowem i olówkiem*. Lwów 1892.
146. Lipa J.: *Przeznaczenie Ukrainy*. Lwów 1938.
147. Lipoński W.: *Humanistyczna Encyklopedia Sportu*. Warszawa 1987.
148. Lipoński W.: *Dzieje sportu od średniowiecznego lucznictwa do ostatniej olimpiady*. Poznań 1997.
149. Luh A.: *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. München 1988.
150. Ławriwski W.: *Sokol – kalendar na rik 1895*. Lwów 1896.
151. Łódź i wiośto. Warszawa 1882.
152. Łowiński H.: *Łędzianie*. „Slavia Antiqua”, 1954 nr 4, s. 27 in.
153. Łuczak M.: *Szermierka w Polsce w latach 1945–1989*. Poznań 2002.
154. Madajczyk Cz.: *Dokumenty w sprawie polityki narodowościowej władz polskich po przewrocie majowym*. „Dzieje Najnowsze”, 1972 z. 3, s. 154.
155. Makowski W.: *Prawo o stowarzyszeniach, związkach i zgromadzeniach publicznych*. Warszawa 1913.
156. *Mała Encyklopedia Sportu*. Warszawa 1984 (t. I) i 1987 (t. II).
157. Małolepszy E.: *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*. Częstochowa 2004.
158. Maternicki J. [red.]: *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, t. I. Rzeszów 2004.
159. Mauersberg S.: *Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939*. Wrocław 1968.
160. Miąso J.: *Z dziejów szkolnictwa ukraińskiego w Galicji (1867–1914)*, [w:] *Rozprawy z Dziejów Oświaty*. t. 34 (1991) s. 51–73.
161. Michowicz W.: *Problemy mniejszości narodowych*. [w:] Tomicki J. [red.]: *Polska odrodzona 1918 – 1939. Państwo, społeczeństwo, kultura*. Warszawa 1982.
162. Meissner A., Potoczny J.: *Źródła do dziejów oświaty galicyjskiej w zbiorach Centralnego Archiwum Historycznego Państwowego we Lwowie*. [w:] *Przegląd Historyczno-Oświatowy*. Rzeszów 1989, nr 4, s. 495–499.
163. Melech R. B.: *Początek litopysu ukraińskiego futbolu*. [w:] *Futbol w Ukraini – wytoky, tradycji, perspektywy*. Lwów–Kijów 2004, s. 11–20.
164. Melech R. B., Kobrin B. S.: *Początki futbolu u sportywno-himnastycznomu towarystwi „Sokół”*. [w:] *Futbol w Ukraini*. Lwów–Kijów 2004, s. 166–169.
165. Mędrzecki W.: *Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław 1988.
166. Michalski Cz.: *Pierwsze kluby we Lwowie do 1914 roku*. [w:] K. Karolczak (red.): *Lwów: miasto, społeczeństwo, kultura: studia z dziejów Lwowa*, t. 4. Kraków 2002, s. 247–259.
167. Michowicz W.: *Walka dyplomacji polskiej przeciwko traktatowi mniejszościowemu w Lidze Narodów w 1934 roku*. Łódź 1963.
168. Mirczuk P.: *Naris istoriji OUN*. Monachium 1968.
169. Morawiecki L.: *Inskriptiones funebres in confinio Poloniae et Ucrainae reperate*, vol. 2. Rzeszów 2004.
170. Mokry W.: *Życie kulturalno-literackie Ukraińców w Galicji w pierwszym 30-leciu XIX wieku*. „Slavia Orientalis”, 1981 nr 1, 45–60.
171. Mysłek W.: *Przedmurze*. Warszawa 1897.
172. Nahirny W.: *Z moich spomyniw*. Lwów 1935.
173. Nariżny S.: *Ukrajńska emihracija: kulturna pracia ukrajniškoji emihraciji miż dwoma switowymi wijnamy*. Praga 1942, s. 275.
174. Nowak L.: *Wychowanie fizyczne i sport w państwowym szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce w latach 1918–1939*. Monografie AWF Poznań nr 325. Poznań 1996.
175. Nowak L.: *Wychowanie fizyczne i sport w polityce oświatowej II Rzeczypospolitej i Polski Ludowej (studium porównawcze)* [w:] J. Kunicki, B. Woltmann, (red.): *Z dziejów kultury fizycznej Gorzów Wlkp.* 1996, s. 71–84.
176. Nowakowski A.: *Kartki z historii „Sokoła” w Lubaczowie na Podkarpaciu*. [w:] A. Nowakowski, S. Zaborniak (red.): *Miscellanea z dziejów kultury fizycznej*. Rzeszów 2003, s. 35–41.
177. Nowakowski A.: *Szkice z organizacji kultury fizycznej*. Rzeszów 2005.
178. Ostrowski S.: *W obronie Ziemi Lwowskiej*. Warszawa 1986.
179. Paliwoda M.: *Praelectrones ex jure canonico*. Leopoli 1901.
180. Paprocki St. J.: *Kwestia ukraińska*. Londyn 1953.
181. Partacz C.: *Stosunki religijne w Galicji Wschodniej – Rusini łacinnicy i Polacy grekokatolicy*. [w:] *Rocznik Przemyski*, Przemysł 1992 t. 28, s. 123–146.
182. Peista L., Reiss L.: *Krótki rys historyczny rozwoju piłkarstwa na terenie okręgu lwowskiego*. *Wydany z okazji 15-lecia Lwowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej i 20-lecia Lwowskiego Okręgowego Kolegium Sędziów Piłki Nożnej*. Lwów 1935, s. 25.
183. Perdenia J.: *Stanowisko Rzeczypospolitej szlacheckiej wobec sprawy Ukrainy na przełomie XVII–XVIII w.* Wrocław – Warszawa – Kraków 1963.
184. *Perszyj Ukrajniškyj Pedahohicznyj Konhres 1935*. Lwów 1938.
185. Piasecki E.: *Kultura fizyczna jako problem wychowania narodowego*. Warszawa 1935.
186. Pobóg-Malinowski W.: *Najnowsza historia polityczna Polski, t. 2, okres 1914–1939, cz. II*. Gdańsk 1990.
187. Podhorodecki L.: *Zarys dziejów Ukrainy*. Warszawa 1976.
188. Podkowa I., Szust R., (red.): *Dowidnik z istorii Ukraini*. Kijów 2001.
189. *Podręcznik dla pożarniczych w miasteczkach i wsiach*. Lwów 1927.
190. Polak E.: *Akrobatyka sportowa w Polsce*. Rzeszów 2003.
191. „*Polonia*” Przemysł 1909–1984. Przemysł 1984.
192. *Położenie prawno-polityczne mniejszości ukraińskiej w II Rzeczypospolitej*. „Rocznik Historyczno-Archivalny”, Przemysł 1986 nr 4, s. 8–22.
193. Ponczek M., Drozdek-Małolepsza T., Małolepszy E.: *Działalność narodowa i społeczno-polityczna Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w latach 1867–1997. (zarys problematyki)* [w:] *Prace Naukowe. Seria Kultura Fizyczna*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Częstochowa 2000, z. 3, s. 9–21.
194. Porada Z.: *Starożytnie i nowożytnie igrzyska olimpijskie*. Kraków 1980.

195. Potocki R.: *Polityka władz polskich wobec kwestii ukraińskiej w przededniu wybuchu II wojny światowej*. [w:] J. Faryś, M. Szczerbiński [red.]: *Historia i bibliologia*. Gorzów Wlkp. 2005, s. 357–373.
196. *Pożarnyk*. Lwów 1909.
197. Przyszlak O.: *Zarys działalności gniazda Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Cieszanowie*. [w:] Andrzej Łopata (red.): *Krajowy Zlot Sokolstwa Polskiego, 110 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Zakopanem*. Zakopane 2004, s. 133–139.
198. Radzik R.: *Instytucjonalny rozwój ruskiego ruchu narodowego w Galicji Wschodniej w latach 1848–1863*. „Kwartalnik Historyczny”. 1891 nr 4, s. 955–972.
199. Roszkowski W.: *Najnowsza historia Polski 1914–1945*. Warszawa 2003.
200. Rudnicki P.: *Moja sportowa kariera*. [w:] J. Los i inni (red.): *Sportowe Towarzystwo „Ukrajina” Lwów*. Lwów 1991.
201. Ryszka F. (red.): *Historia państwa i prawa Polski 1918–1939*. Warszawa 1962.
202. Sawczuk B.: *Ukrajniński Plast 1911–1939*. Iwano-Frankiwnsk 1996.
203. Semenok J.: *Szachy w Ukraini. Narisy z istoriji szachowej hry na ukrajniński zemli i diaspori „Kamieniar”*. Lwów 1993.
204. Serczyk W. A.: *Koliszczyzna*. Kraków 1968.
205. Serczyk W. A.: *Hajdamacy*. Kraków 1978.
206. Serczyk W. A.: *Historia Ukrainy*. Warszawa – Kraków 1990.
207. Sielicki F.: *Powieść minionych lat*. Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, (tekst oryginalny): *Poswest vremennich let*, podgotowka teksta D. S. Lichaczewa. T. I. Moskwa 1950.
208. Skocen O.: *Lwiwskij „batiar” w kyjiwskomu „Dynamo”*. Kijów 1992.
209. Sikorski E.: *Szkice z dziejów harcerstwa polskiego 1911–1939*. Warszawa 1989.
210. Skrzypek S.: *Sprawa ukraińska*. Londyn 1953.
211. Slipko W.: *Hakiwka na łedi*. [w:] *Sportowyj Almanach na rik 1934 r. Sport i masy!* Lwów 1993, s. 94.
212. *Słownik Starożytnych Słowian*, t. 3, s. 22–57.
213. Sobaty M.: *Futbolni ukrajinski komandy u Zołoczowewi*. [w:] W. Bolubasz (red.): *Zołoczyszczyna i mynule suczasne*. Nowy Jork – Toronto – Canberra 1982, s. 485–486.
214. *Sportowyj Almanach na rik 1934 r. Sport i masy!* Lwów 1993.
215. Starosilskij J.: *Węłyka hra*. Monachium 1948.
216. Stawecki P.: *Następcy Komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna II Rzeczypospolitej w latach 1935–1939*. Warszawa 1969.
217. Stepień S.: *W kregu badań nad społeczeństwem II Rzeczypospolitej. Społeczność ukraińska*. [w:] *Przemyskie zapiski historyczne. Studia i materiały Poświęcone historii ziem Polski południowo-wschodniej, r. IV–V. Przemyśl* 1987.
218. Stolarczyk M.: *Działalność Spółki Oszczędności i Kredytów oraz wpływ na życie polskie w Jasieni w latach 1906–1947*. [w:] A. Nowakowski, S. Zaborniak (red.): *Szkice z dziejów kultury fizycznej, uwarunkowania historyczne, prawne i regionalne*. Rzeszów 2004, s. 161–173.
219. Stolarczyk M., Bonusiak A., Kuzicki J. (red.): *Małe regiony w wielkiej polityce Polski, Słowacji i Ukrainy*. Rzeszów 2003.
220. Strykowski K.: *Sokolstwo polskie wobec mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919–1939*. *Poznańskie Roczniki Archeologiczno-Historyczne*. R. 8/9, 2001/2002, s. 91–101.
221. Subtielny O., Żukowski A.: *Narys istoriji Ukrainy*. Lwów 1993.
222. Sułkowski Z.: *Mniejszości w świetle spisów statystycznych z przelomu XIX i XX wieku*. [w:] J. Skarbek: *Białoruś – Czechosłowacja – Litwa – Polska – Ukraina. Mniejszości w świetle spisów statystycznych XIX i XX wieku*. Lublin 1996.
223. Suszkyw W.: *Pro sportowe žyttia w Boryslawi*. Nowy Jork–Paryż–Sydney–Toronto 1973.
224. Sycz M.: *Spółdzielczość ukraińska w Galicji w latach II wojny światowej*. Warszawa 1997.
225. Szach S.: *Popularna istorija Towarzystwa „Proswita” u Lwowi*, Lwów 1932.
226. Szaflik J. R.: *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych*. Warszawa 1985.
227. Szajnocha K.: *Jak Ruś polszczała i jak ruszczyła się Polska*. [w:] *Szkice historyczne*, t. IV. Lwów 1869.
228. Szarko M.: *Worochna*. [w:] O. Kuźmowicz (red.): *Almanach Karpaćkoho Łeszczetarskoho Klubu 1924–1984*. Lwów – Monachium – Nowy Jork 1989, s. 52–53.
229. Szydelski K.: *My a wschód słowiański*, t. II. „Świat Słowiański”. Lwów 1910.
230. Szymański L.: *Kultura fizyczna w polityce finansowej II Rzeczypospolitej i Polsce Ludowej* (studia porównawcze). *Kwartalnik Naukowy AWF Wrocław*, 1994 nr 4, s. 111–138.
231. Szymański L.: *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*. Studia i Monografie AWF, nr 47. Wrocław, 1995.
232. Śliwa M.: *Wielka Historia Polski 1918–1939*. Kraków 2000.
233. Tkaczew M. W. (red.): *Pamiętnik Ruskogo Sokola*. Belgrad 1934.
234. Tokarz W.: *Galicja w początkach ery józefińskiej w świetle ankiety rządowej w roku 1883*. Kraków 1909.
235. Tomaszewski J.: *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa 1985.
236. Tomaszewski J.: *Rzeczypospolita wielu narodów*. Warszawa 1985.
237. Toporowicz K.: *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w latach 1867–1947. Z okazji 125-lecia. Wychowanie Fizyczne i Sport*, 1933, nr 4, s. 33–40.
238. Toporowicz K.: *Zarys dziejów „Sokoła” na ziemiach polskich w latach 1867–1947*. [w:] Pawluczuk Z. (red.): *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*. Gdańsk 1996, s. 7–21.
239. Torzecki R.: *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933–1939*. Warszawa 1972.
240. Torzecki R.: *Z dziejów stosunków polsko-ukraińskich na Lubelszczyźnie*. „Nasze Słowo” 1987, nr 25 i 26.
241. Torzecki R.: *Kwestia ukraińska w Polsce 1923–1929*. Kraków 1989.
242. Tryłowski K.: *Hej tam na hori „Sicz” ide! Propamiatna knyha „Siczrej”*. Edmonton 1965.
243. Tryłowski K.: *Propamiatna knyha „Siczrej”*. Edmonton 1965.
244. Tryłowski P.: *Z mojego žyttia*. Edmonton 1965.
245. Tuliszka M.: *80 lat Polskiego Związku Pływackiego*. Warszawa 2002.
246. Tuszyński B.: *100 lat kolarstwa polskiego*. Warszawa 1986.
247. Tysowski O.: *Żyttia w „Plasti”*. Lwów 1921.
248. *Ukraina a concise. Encyklopedia*, t. II, Toronto 1971.
249. *Ukrajnińska Zahalna Encyklopedija*, t. III. Lwów – Stanisławów – Kołomyja 1932.
250. *Ukrajniński Sokół w Podebradach w CSR*. Podebrady 1931.
251. Urbański Z.: *Mniejszości narodowe w Polsce*. Warszawa 1932.
252. Waceba O.: *Narys z istoriji sportywnoho ruchu Zachidnoji Ukrainy*. Iwano-Frankiwnsk 1997.
253. Waceba O.: *Zarys istoriji zachidno-ukrajnińskoho sportywnoho ruchu*. Lwów 1997.
254. Wasilewski L.: *Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe*. Warszawa 1934.
255. Wasilewski T.: *Przemysł w X–XI wieku w świetle latopisów ruskich*. [w:] „Rocznik Przemyski”, Przemyśl 1988, t. XXIV–XXV, s. 312–314.
256. H. Wereszycki: *Pod berłem Habsburgów*. Kraków 1986.
257. Wieder L.: *Deutsches Turner In Brasylien*. Götting 1990.
258. Wierzbieniec W.: *Żydzi w województwie lwowskim w okresie międzywojennym*. Rzeszów 2003.
259. Widajewicz J.: *Ruszczenie Polaków*. [w:] *Prace historyczne w 30-lecie St. Zakrzewskiego*. Lwów 1934, s. 179 i dalsze;
260. Wilczyński W.: *Leksykon kultury ukraińskiej*. Zielona Góra 2000.
261. Witos W.: *Moje wspomnienia*, t. II. Paryż 1964.
262. Wohl A., Jakubowska H., Laskiewicz H. (red.): *Sport robotniczy 1921–1939*. t. I. Warszawa 1962.
263. Woltmann B. (red.): *Lekkoatletyka w Polsce 1919–1994*. Warszawa 1994.
264. Woltman B., Gaj J.: *Sport w Polsce 1919–1933*. Gorzów Wlkp. 1997.
265. Wójcik Z.: *Dzikie Pola w ogniu. O Kozaczyźnie w dawnej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1968.

266. Wroczyński R.: *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź. 1985.
267. Wroniak Z.: *Problem mniejszościowy na Paryskiej Konferencji Pokojowej w 1919 r.* [w:] J. Benyskiewicz (red.): *Mniejszości narodowe w Europie a wybuch II wojny światowej*. Zielona Góra 1998, s. 19–22.
268. Zaborniak S.: *Kierunki upowszechniania i popularyzacji lekkoatletyki w latach 1919–1939 w 85-lecie PZLA*. [w:] Zaborniak S. (red.): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce*. Rzeszów 2004, s. 131–140.
269. Zaborniak S.: *KS „Resovia” pierwszy klub Rzeszowa i Podkarpacia*. [w:] K. Obodyński (red.): *Z tradycji sportu na Podkarpaciu*. Rzeszów 2004, s. 159–168.
270. Zaborniak S.: *Lekkoatletyka na ziemiach polskich w latach 1867–1918*. Rzeszów 2004.
271. Zaborniak S.: *Lekkoatletyka w działalności TG „Sokół” w latach 1919–1939*. Rzeszów 2004.
272. Zaborniak S.: *Na galicyjskim szlaku gniazd TG „Sokół” 1884–1918*. Rzeszów 2004.
273. Zaborniak S.: *Początki tradycji sportowych w Rzeszowie 1886–1905*. [w:] K. Obodyński (red.): *Z tradycji sportu na Podkarpaciu*. Rzeszów 2004, s. 87–91.
274. Zaborniak S.: *Podstawy prawne polskich stowarzyszeń kultury fizycznej ze szczególnym uwzględnieniem Galicji na przełomie XIX/XX wieku* [w:] A. Nowakowski, S. Zaborniak, red.: *Szkice z historii kultury fizycznej. Uwarunkowania historyczne, prawne i regionalne*. Rzeszów 2004, s. 29–43.
275. Zaborniak S.: *Zarys dziejów KS „Resovia” w latach 1905–1944*. Rzeszów 2004.
276. Zaborniak S.: *Zarys rozwoju turystyki w działalności ukraińskich organizacji kultury fizycznej w Galicji oraz Kresach Południowo-Wschodnich Polski (1894–1939)* [w:] A. Nowakowski, S. Zaborniak (red.): *Szkice z dziejów Turystyki w Polsce*. Rzeszów 2005, s. 82–98.
277. Zaborniak S.: *Podstawy prawne działalności stowarzyszeń sportowych w Polsce w latach 1919–1939*. [w:] Nowakowski A.: *Szkice z dziejów państwa i prawa Polski*. Rzeszów 2006, s. 81–95.
278. Zahajkewicz B. (red.): *Peremyszl Zachidnyj Bastion Ukrainy*. Nowy Jork – Filadelfia 1961.
279. Zaleski W. J.: *Ochrona praw mniejszości narodowych w Polsce*. Warszawa 1932.
280. Zamecka-Zals O.: *Mniejszości narodowe II Rzeczypospolitej*. Piotrkowskie Studia Pedagogiczne t. 9. 2001.
281. Zaremba Z.: *Historia dwudziestolecia 1918–1939*. Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.
282. Zeligman J.: *Wychowanie obywatelskie mniejszości narodowych na kresach północno-wschodnich*. Warszawa 1932.
283. Zieleniewski L.: *Zagadnienie mniejszości narodowych w Konstytucji Rzeczypospolitej*. Warszawa 1935.
284. Ziółkowska T.: *Rozwój materialnej infrastruktury kultury fizycznej w Poznaniu w latach 1919–1939*. [w:] L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Studia i Monografie AWF. Wrocław, 1993 z. 37, s. 137–142.
285. Żarecka-Nowak M., Nowak M. W.: *Tożsamość indywidualna i zbiorowa. Szkice filozoficzne*. Rzeszów 2004.
286. Żarnowski J.: *Spółczeństwo II Rzeczypospolitej*. Warszawa 1973.
287. Żarski E.: *Osnovy sokilstwa*. Lwów 1937.
288. Żurowski-Grajewski P. P.: *Sprawa ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919*. Warszawa 1995.
289. Żyła W., Sławutycz J. (red.): *Zbarażczyna*. Toronto 1980.
290. Żywotko A.: *Narys istoriji ukrajinskoji presy*. Podebrady 1937.

II. Zapisy internetowe

1. J. Słomka: *Pamiętniki włościanina od pańszczyzny do dni dzisiejszych*. 1994. [w:] <http://genealogiarwp.republika.pl/strony/wartość-pieniądza.htm>. 2005.02.02.

III. Opracowania nieopublikowane

a) Dysertacje doktorskie

1. Barański K.: *Antoni Durski, jego działalność i wkład do rozwoju gimnastyki w Polsce*. AWF Warszawa, 1962.
2. Bogucki T.: *Związek Strzelecki w Polsce w latach 1919–1939*. Toruń 1987.
3. Buńczuk M. F.: *Osnownyje etapy razwittija fiziczeskoj kultury w kolchozach Ukrainjskoj SSR*. Moskwa 1954.
4. Burska-Steffen B.: *Rozwój lekkoatletyki w Polsce w latach 1919–1939*. AWF Poznań, 1981.
5. Godlewski P.: *Rozwój zapaśnictwa w Polsce w latach 1918–1939*. AWF Poznań, 1987.
6. Gwojdzński G.: *Rozwój kregalstwa na ziemiach polskich do 1975 r.* AWF Poznań, 1997.
7. Hryciuk G.: *Polacy we Lwowie pod okupacją radziecką i niemiecką w latach 1939–1944. Życie codzienne*. Wrocław 1997.
8. Kulczycki R.: *Rozwój tenisa stołowego w Polsce w latach 1919–1939*. AWF Poznań 1997.
9. Kurek A.: *Kolarstwo na terenie Galicji w latach 1867–1899*. AWF Kraków, 2000.
10. Łuczak M.: *Rozwój szermierki w Polsce w okresie międzywojennym (1919–1939)*. AWF Poznań 1989.
11. Płaczek J.: *Rozwój koszykówki w Polsce w okresie międzywojennym*. AWF Poznań 1989.
12. Priadczenko W. F.: *Fiziczeskaja kultura i sport na Prikarpatji (1917–1956)*. Moskwa 1972.
13. Rokicki J.: *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku*. Warszawa 2005.
14. Rozwadowski P.: *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w latach 1927–1939*. Warszawa 2000.
15. Stępień S.: *Spółczność ukraińska w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*. WSP Kraków 1988.
16. Tepper J. H.: *Razwittije fizkulturnoho dwiżenija w Ukrainjskoj SSR (1917–1959)*. Moskwa 1965.
17. Trofimiak B. E.: *Razwittije fiziczeskoj kultury i sporta w zapadnych oblastiach Ukrainy za gody sowietskoj własti (1939–1972)*. Lwów 1972.
18. Urban R.: *Rozwój sportu jeździeckiego w Polsce w latach 1918–1939*. AWF Poznań, 2003.
19. Wejnert M.: *Rola TG „Sokół” w rozwoju wychowania fizycznego w szkołach Galicji oraz wpływ na kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego w tych szkołach w drugiej połowie XIX wieku*. AWF Warszawa, 1959.
20. Zaborniak S.: *Lekkoatletyka na ziemiach polskich w latach 1867–1918*. AWF Poznań, 2004.

b) Prace magisterskie

1. Piotrowski W.: *Dzieje ukraińskiej kultury fizycznej w Przemyślu w latach 1895–1944*. Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2003.
2. Rudnik W.: *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w powiecie lubaczowskim 1899–1949*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Rzeszów 1996.

Spis tabel

Tabela 1. Ludność Galicji według języka i wyznania w latach 1880–1910	37
Tabela 2. Ludność ukraińska województw centralnych i północno-wschodnich w Polsce w 1931 r.	38
Tabela 3. Ludność ukraińska w województwach i miastach poszczególnych powiatów na obszarze zasięgu języka ukraińskiego w 1931 r. [w%]	40
Tabela 4. Ludność ukraińska w miastach polskich poza ukraińskim obszarem językowym wg spisu z 1931 r.	41
Tabela 5. Wielkości liczbowe ludności w Polsce wg używanego języka w latach 1921–1938	42
Tabela 6. 1928 r. Stosunek procentowy Polaków, Ukraińców i Żydów w głównych miastach na Kresach Południowo-Wschodnich Polski	42
Tabela 7. Liczba spółdzielni i jej członków zrzeszonych w RUSK w latach 1921–1937	59
Tabela 8. Aktywność ekonomiczna spółdzielni rolniczo-handlowych (ukraińskich i polskich)	62
Tabela 9. Stan ukraińskich organizacji kultury fizycznej w latach 1918–1936 (liczba kół)	82
Tabela 10. Wykaz prezesów Ukraińskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokił” w latach 17.09.1892–17.09.1939 r.	92
Tabela 11. Wykaz prezesów ST „Ukraina” pełniących funkcję w latach 1911–1939	96
Tabela 12. Wykaz prezesów KLK pełniących funkcję w latach 1924–1939	98
Tabela 13. Lista laureatów konkursu-plebiscytu na najlepszego ukraińskiego sportowca w latach 1923–1939	123
Tabela 14. Wykaz czasopism ukazujących się w Polsce w 1928 r. w rozbiciu na język druku	124
Tabela 15. Wykaz nakładu czasopism ukazujących się w Polsce w 1928 r. z uwzględnieniem języka	125
Tabela 16. Program nauczania w klasach V–VII z jednym nauczycielem na rok szk. 1935/36	143
Tabela 17. Plan nauczania obowiązujący w gimnazjach na terenie Kresów Południowo-Wschodnich (stan 20.04.1934)	144
Tabela 18. Liczba godzin języka polskiego, ukraińskiego oraz wychowania fizycznego w szkołach powszechnych z ukraińskim językiem nauczania (rozkład tygodniowy)	145
Tabela 19. Wyniki końcowe turnieju klasyfikacyjnego, Horodenka 21.02.1938 r.	163
Tabela 20. Chronologia powstawania ukraińskich organizacji „Sokił” w Galicji w latach 1894–1908	197
Tabela 21. Struktura organizacyjna ukraińskiego „Sokiła” w Polsce stan na 1927 r. z uwzględnieniem gniazd rozwiązanych i powołanych do września 1928 r.	217
Tabela 22. Zestawienie czołowych klubów regionu lwowskiego działających w latach 1906–1939	283
Tabela 23. Zestawienie czołowych klubów regionu stanisławowskiego działających w latach 1907–1939	299
Tabela 24. Zestawienie czołowych klubów regionu tarnopolskiego działających w latach 1908–1939	306

Tabela 25. Zestawienie czołowych klubów województwa wołyńskiego działających w latach 1934–1939	311
Tabela 26. Wyniki końcowe w wieloboju gimnastycznym kobiet (stopień wyższy) Lwów, 25.09.1938 r.	331
Tabela 27. Kolejność końcowa i punktacja w wieloboju gimnastycznym mężczyzn na I Krajowych Sokilskich Zawodach Przyrzadowych. Lwów 27.09.1938 r.	332
Tabela 28. Wyniki zawodów lekkoatletycznych. Przemyśl, 14.06.1914 r.	347
Tabela 29. Najlepsze wyniki ukraińskich lekkoatletów (na tle polskich – w nawiasie) uzyskane do I wojny światowej (1914 r.)	348
Tabela 30. Wyniki zawodów lekkoatletycznych. Lwów, 6–7.06.1937 r.	351
Tabela 31. Wyniki biegu przełajowego. Przemyśl, 22.04.1934 r.	353
Tabela 32. Wyniki zawodów lekkoatletycznych z okazji 25-lecia „Sianowej Czajki”. Przemyśl, 13–14.09.1934 r.	354
Tabela 33. Najlepsze lekkoatletyczne wyniki uzyskane na zawodach drużynowych „Sokił” – KLK. Lwów, 26.09.1937 r.	357
Tabela 34. Podsumowanie współzawodnictwa ukraińskich sekcji lekkoatletycznych za sezon 1937 r.	361
Tabela 35. Wyniki biegów drużynowych. Lwów, 15.05.1938 r.	365
Tabela 36. Wykaz miejscowości i liczba reprezentantów biorących udział w masowych biegach przełajowych „Sokiła” w dniu 15 maja 1938 r.	365
Tabela 37. Zawody wewnętrzne rozpoczynające sezon lekkoatletyczny 1938 r. (29 i 2 czerwca)	366
Tabela 38. Wyniki lekkoatletycznych zawodów. Lwów, 11–13.06.1938 r.	367
Tabela 39. Rekordowe wyniki osiągnięte przez lekkoatletów ukraińskich, do 1939 r.	369
Tabela 40. Wyniki lekkoatletycznych zawodów, w ramach IV Krajowych Sokilskich Sportowych Igrzysk. Lwów, 10–11.09.1938 r.	371
Tabela 41. Najlepsze wyniki lekkoatletyczne kobiet, wg masowych organizacji kultury fizycznej (wytłuszczone najlepsze wyniki uzyskane w Polsce, w latach 1921–1939)	373
Tabela 42. Najlepsze wyniki lekkoatletyczne mężczyzn, wg masowych organizacji kultury fizycznej (wytłuszczone najlepsze wyniki uzyskane, w Polsce w latach 1921–1939)	373
Tabela 43. Najlepsze rekordowe osiągnięcia w zawodach pływackich KLK, Lwów, 26–28.06.1937 r.	376
Tabela 44. Wyniki zawodów pływackich. Przemyśl, 17.08.1938 r.	377
Tabela 45. Wyniki zawodów pływackich na stawie „Świtez”. Lwów, 21.08.1938 r.	378
Tabela 46. Wyniki współzawodnictwa w pływaniu na IV Krajowych Sokilskich Zawodach Sportowych. Lwów, 9.09.1938 r.	378
Tabela 47. Bilans sportowy ukraińskich drużyn piłki nożnej w tabelach A i B rozgrywek ligii LOZPN stan na jesień 1938 r.	405
Tabela 48. Wykaz ukraińskich drużyn piłki nożnej występujących w rozgrywkach organizowanych przez LOZPN, w latach 1937–1939 (obok adresów nazwiska sekretarzy klubowych)	407
Tabela 49. Wyniki turnieju tenisowego, wewnętrznego o mistrzostwo LKT. Lwów, 26–27.09.1938 r.	413
Tabela 50. Wyniki pojedynków tenisowych przedstawicieli Kołomyi i Stanisławowa. Kołomyja, 2.10.1938 r.	414
Tabela 51. Zestawienie spotkań tenisistów stołowych ST „Ukraina” w 1935 r.	415
Tabela 52. Końcowa tabela o mistrzostwo klasy C LOZPN w 1937 r.	425
Tabela 53. Wyniki pojedynku bokserskiego „Ukraina” – „Świtez”. Lwów, 17.08.1938 r.	426

Tabela 54. Wyniki walk bokserskich w spotkaniu towarzyskim ST „Ukraina” – LKS „Pogoń”. Lwów, 31.07.1938 r.	427
Tabela 55. Kolejność drużyn występujących w B klasie LOZB, I kolejka spotkań, stan na dzień 1 grudnia 1938 r.	427
Tabela 56. Statystyka stoczonych walk bokserów „Ukrainy” w latach 1937–1939	429
Tabela 57. Wyniki pierwszych pojedynków międzyklubowych hokeistów ST „Ukraina” Lwów w 1930 r.	433
Tabela 58. Zestawienie końcowe mistrzostw Lwowa w rozgrywkach hokeja na lodzie w 1934 r.	434
Tabela 59. Ostateczne wyniki hokejowych mistrzostw klasy A Lwowskiego Okręgowego Związku Hokeja na Lodzie, w sezonie 1936/1937 r.	435
Tabela 60. Spotkania hokejowe ST „Ukraina” rozegrane w sezonie 1937/1938	436
Tabela 61. Wyniki spotkań ST „Ukraina” w ramach ligi hokeja o mistrzostwo Lwowa w 1938 r.	438
Tabela 62. Wyniki I Krajowych Mistrzostw Narciarskich KŁK. Sławsko, 12–16.02.1938 r.	446
Tabela 63. Stany liczebne ukraińskiej organizacji kultury fizycznej (stan w latach 1935– 1937)	464

Spis fotografii

Fot. 1. 1914 r. Budynek Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Dniestr” we Lwowie	31
Fot. 2. 1913 r. Budynek Towarzystwa Naukowego im. T. Szewczenki (od strony południowej) we Lwowie	32
Fot. 3. 1913 r. Budynek Towarzystwa Naukowego im. T. Szewczenki we Lwowie	33
Fot. 4. 1914 r. Budynek Towarzystwa „Ridnyj Dom” we Lwowie	34
Fot. 5. Dom Towarzystwa „Proswita” we Lwowie 2000 r.	36
Fot. 6. 1936 r. Automatyczna rozlewnia pasteryzowanego mleka w zakładzie kooperatywy „Ma- słosojuż” we Lwowie	39
Fot. 7. XVII w. Kozak zaporoski – malarz nieznanym	40
Fot. 8. XVIII w. Taras Bulba na czele Kozaków	48
Fot. 9. 1895 r. Nad Dniestrem	49
Fot. 10. 1900 r. Huculszczyzna. Gra na trombitach	50
Fot. 11. 1905 r. Pamiątkowe zdjęcie uczennic szkoły im. Tarasa Szewczenki	51
Fot. 12. 1910 r. Pamiątkowe zdjęcie członków chóru koncertującego na jubileuszu M. Ły- senki	52
Fot. 13. Wędrowny ślepy bazarz, popularny na Ukrainie w XIX i XX w.	54
Fot. 14. „Czumak” – chłop ukraiński trudniący się transportem	55
Fot. 15. 1902 r. Charakterystyczna sylwetka rusińskiego atamana	56
Fot. 16. Charakterystyczny ubiór siczowego strzelca	57
Fot. 17. 1908 r. Wiejska dziewczyna	58
Fot. 18. 1919 r. Ukraińska „karczmareczka”	58
Fot. 19. Pożegnanie	60
Fot. 20. Wieczór na stepie	60
Fot. 21. Zaporozcy – obraz olejny I. Repina	61
Fot. 22. Zabawy i gry sportowe z okazji Wielkanocy. Obok cerkwi widoczna „gimnastyczna piramida”	63
Fot. 23. 1925 r. Zabawy na wsi ukraińskiej w lany poniedziałek	64
Fot. 24. „Apoteoza Ukrainy” – żywy obraz demonstrowany przez internowanych w obozie żołnierzy Brygady Ukraińskiej w Niemieckim Jabłonnim w Czechach w dniach 13–14 marca 1920 r. podczas Święta Szewczenkowskiego	65
Fot. 25. Prof. Iwan Boberński – duchowy ojciec ukraińskiej kultury fizycznej, jeden z pierw- szych założycieli ST „Ukraina”	85
Fot. 26. Fed Czernyk (1908–1918) piłkarz i lekkoatleta „Sianowej Czajki”, poległ w walce z wojskami rosyjskimi w 1918 r.	85
Fot. 27. Prof. P. Zimak – prezes ST „Ukraina” w latach 1921–1923	86
Fot. 28. Prof. Taras Franko – prezes ST „Ukraina” 1923 r. W latach 1935–1939 uczył wycho- wania fizycznego w I Gimnazjum w Rzeszowie (z relacji T. Pieczonki i T. Tondery)	86
Fot. 29. L. Lisewicz – prezes ST „Ukraina” 1925 r.	87
Fot. 30. S. Slezak – prezes ST Ukraina (1925–1926)	88
Fot. 31. J. Sawczak – prezes ST „Ukraina” 1927 r.	88
Fot. 32. 1926 r. Sekretariat ST „Ukraina” – przy stole siedzi prezes klubu S. Slezak, a obok gospodarz O. Werchola	89

Fot. 33. M. Łazorko – prezes ST „Ukraina” (1928-1932), członek komisji rewizyjnej klubu 1936 r.	90
Fot. 34. E. Nahirny – prezes ST Ukraina (1933–1936)	90
Fot. 35. 1929 r. Zarząd ST „Ukraina”	91
Fot. 36. 1933 r. Zarząd ST „Ukraina”	91
Fot. 37. O. Lewycki – urzędujący prezes ST „Ukraina” 1936 r.	92
Fot. 38. S. Filipowicz – wiceprezes ST Ukraina 1936 r.	92
Fot. 39. S. Konaszewicz – kierownik sekcji hokeja na lodzie, archiwista i kronikarz ST „Ukraina”, przedstawiciel ST „Ukraina” w strukturach polskich LZOPN i LZOHL	93
Fot. 40. S. Ochrimowicz – sekretarz ST Ukraina 1936 r.	93
Fot. 41. S. Werbiński – skarbnik ST Ukraina 1936 r.	93
Fot. 42. O. Lisykewicz – gospodarz boiska ST Ukraina 1936 r.	93
Fot. 43. Członkowie zarządu ST „Ukraina” – 1936 r.	94
Fot. 44. Członkowie zarządu ST „Ukraina” – 1936 r.	95
Fot. 45. Oleksander Lewycki prezes ST „Ukraina” 1937 r.	96
Fot. 46. Ewen Czuman – kierownik sekcji piłki nożnej ST „Ukraina” 1937 r.	96
Fot. 47. Roman Hryciw – jeden z założycieli w 1925 r. UKS „Sian” Przemysł	97
Fot. 48. Taras Makar jeden z założycieli w 1925 r. UKS „Sian” Przemysł	97
Fot. 49. Dr med. Myrosław Kunyk w latach 1930–1939 – lekarz klubowy UKS „Sian” Przemysł	97
Fot. 50. Plan Lwowa z 1922 r. obiekty lwowskich organizacji sportowych: 1 – ukraińskiego „Sokiła” (1895-LTKM), 2 – Towarzystwa Zabaw Ruchowych (1905), 3 – „Pogoni” (1912), 4 – „Czarnych”, 5 – „Hasmonei” (1923), 6 – TG „Sokół” (1894), 7 – pływalnia wojskowa	103
Fot. 51. 1909 r. Plan stadionu „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie przy ul. Stryjskiej	104
Fot. 52. Skocznia narciarska zbudowana na Wzgórzach Wuleckich we Lwowie w 1926 r.	105
Fot. 53. 1937 r. Trybuna na stadionie „Sokiła-Bat’ko” we Lwowie	105
Fot. 54. 1926 r. Lwów „Dowbusz” Czerniowce – „Ukraina” pamiątkowe zdjęcie po spotkaniu piłkarskim na stadionie „Sokiła-Bat’ko”	106
Fot. 55. 1937 r. Budowa stadionu UKS „Sian” w Przemysłu na Wilczu	107
Fot. 56. 1937 r. Działacze UKS „Sian” Przemysł podczas niwelacji terenu pod własny stadion	108
Fot. 57. 1908 r. Strona tytułowa „Sokilskich Wistiej”, organu prasowego „Sokiła-Bat’ko”	112
Fot. 58. 1928 r. Ogłoszenie w „Sokilskich-Wistiach” programu obchodów ku pamięci poległych bohaterów ukraińskiego narodu	113
Fot. 59. 1929 r. Strona tytułowa „Sokilskich Wistiej”	114
Fot. 60. Strona tytułowa tygodnika sportowego „Zmah” (Walka) ukazującego się w latach 1937–1939	115
Fot. 61. List przebywającego na emigracji w Jugosławii I. Boberśko z 1937 r. do członków „Sokiła-Bat’ko” zamieszczony w tygodniku „Zmah”	116
Fot. 62. „Zmah” 1937 r. Decyzja Sądu Grodzkiego we Lwowie w sprawie konfiskaty 26 numeru tygodnika „Zmah”	117
Fot. 63. Kupon redakcji „Zmah” na najlepszego ukraińskiego sportowca za sezon 1937 r.	119
Rys 64. Plakat z ok. 1925 r. przedstawiający mocarza w ludowej koszuli i spodniach, grającego w „kiczki-miasta” – w oddali widoczne drewniane słupki (kiczki) z napisami Lwów, Przemysł, Kraków, Wiedeń, Berlin, z których dwa pierwsze leżą powalone na ziemi, trzeci – „Kraków” – właśnie się przewraca. Plakat propagandowy nawiązujący do eksportu ideałów rewolucji radzieckiej na zachód Europy	122
Fot. 65. Strona tytułowa Kalendarza sokilskiego na 1893 r. – jednego z pierwszych wydawnictw w zakresie ukraińskiej kultury fizycznej	126

Fot. 66. 1897 r. Strona tytułowa kalendarza Wołodymyra Ławrowskiego zawierającego wskazówki w zakresie organizacji pracy gniazd sokilskich oraz instrukcję ćwiczeń gimnastycznych	126
Fot. 67. 1923 r. Strona tytułowa podręcznika „Gry i zabawy ruchowe” Iwana Boberskiego	127
Fot. 68. 1923 r. Strona tytułowa podręcznika „Historia i teoria gimnastyki” Tarasa Franki	127
Fot. 69. 1928 r. Strona tytułowa podręcznika metodycznego W. Blach, M. Fil: „Sportowe gry”	128
Fot. 70. 1936 r. Strona tytułowa podręcznika Jarosława Blahitka „10 godzin gimnastyki” z sokilskiej biblioteki we Lwowie	128
Fot. 71. 1939 r. Strona tytułowa historii ukraińskiego sokilstwa spisana przez Iwana Boberskiego pt.: „Ukraińskie Sokilstwo 1894–1939”	129
Fot. 72. Lwów 1909 r. Widok ukraińskiego akademickiego gimnazjum u zbiegu ul. Lwa Sapiehy i ul. Zaharewicza	133
Fot. 73. Lwów 1911 r. Budynek szkolnej sali gimnastycznej ukraińskiego gimnazjum we Lwowie	134
Fot. 74. Lwów 1907 r. Budynek ck ukraińskiego gimnazjum we Lwowie	135
Fot. 75. Lwów 1911 r. Wnętrze szkolnej sali gimnastycznej ukraińskiego gimnazjum we Lwowie	137
Fot. 76. 1910 r. Wzór dyplomu Ukraińskiego Sportowego Kółka	141
Fot. 77. 1910 r. Gry i zabawy młodzieży ukraińskiej podczas świąt wielkanocnych	142
Fot. 78. 1913 r. Ukraińskie dzieci, w tym dwoje przed próbą skoku	144
Fot. 79. 1930 r. Ukraińskie dzieci z drohobyckiej ochronki w trakcie ćwiczeń fizycznych nad rzeką podczas pobytu w sanatorium w Podburzu	146
Fot. 80. 1909 r. Początki piłkarstwa. Gra uczniowskich drużyn „Sojuzniaka” z „USK” w piłkę nożną	148
Fot. 81. Lwów 1910 r. „Biła” (Biała) uczniowska drużyna hokejowa filii ukraińskiego akademickiego gimnazjum we Lwowie	149
Fot. 82. Zwycięski zespół ukraińskiej akademickiej gimnazji u Lwowi w zawodach lekkoatletycznych w dniu 2.VI.1912 r.	150
Fot. 83. 1913 r. Uczennice Diwoczoho Sportowego Krużka Zinoczoi Gimnazji SS. Wasilanok we Lwowie podczas gry w tenisa	151
Fot. 84. 1908 r. Stroje sportowe uczennic Diwoczoho Sportywoho Krużka Żeńskiej Gimnazji SS. Wasilanok we Lwowie	152
Fot. 85. 1909/1910 r. Drużyna piłki nożnej Uczniowskiego Sportowego Krużka Akademickiej Gimnazji we Lwowie	154
Fot. 86. 1909 r. Drużyna piłki nożnej „USK” II akademickiej gimnazji we Lwowie	155
Fot. 87. 1910 r. Drużyna piłki nożnej tarnopolskiego ukraińskiego gimnazjum „Podilla” I	155
Fot. 88. 1910 r. Drużyna piłki nożnej ukraińskiej akademickiej gimnazji USK IV	156
Fot. 89. 1911 r. Uczniowie – strzelcy na podwórzu szkolnym ukraińskiego gimnazjum w Przemysłu	157
Fot. 90. 1911 r. Uczniowie strzelcy na podwórzu szkolnym ukraińskiego gimnazjum w Przemysłu przed wymarszem na strzelnicę	157
Fot. 91. 1911 r. Uczniowie ukraińskiego gimnazjum w Przemysłu na strzelnicy	158
Fot. 92. 1911 r. Uczniowie ukraińskiego gimnazjum w Przemysłu prezentują pozycję „gotuj broń”	159
Fot. 93. 1911 r. Przed wręczeniem nagród za strzelanie uczniom ukraińskiego gimnazjum w Przemysłu	160
Fot. 94. 1911 r. Grono nauczycielskie ukraińskiego gimnazjum w Przemysłu	160
Fot. 95. 1911 r. Łyżwiarze ukraińskiego akademickiej gimnazji we Lwowie	161
Fot. 96. Pieczęć Kółka Sportowego przy Państwowym Ukraińskim Gimnazjum „Sianowa Czajka”	162

Fot. 97. 1909 r. Ewen Lubowycz założyciel przemyskiej „Sianowej Czajki”	162
Fot. 98. Andrzej Kokodinski – pierwszy prezes przemyskiej „Sianowej Czajki” – 1909 r.	163
Fot. 99. Prof. Iwan Manulak jeden z założycieli UKS „Sianowa Czajka”	164
Fot. 100. 1927 r. Ukraiński Diwoczyj Sportowyj Krużok „Spartanka” przy Ukraińskim Żeńskim Gimnazjum w Przemyślu	165
Fot. 101. 1930 r. Ukraiński Diwoczyj Sportowyj Krużok „Spartanka” przy Ukraińskim Żeńskim Gimnazjum w Przemyślu	166
Fot. 102. 1934 r. Szermierka na jubileuszowym święcie „Sianowej Czajki” – W. Butrak uczeń 8 kl. i O. Zubrej uczeń 7 kl.	166
Fot. 103. 1934 r. Rozdanie nagród zwycięzcom w zawodach lekkoatletycznych jubileuszu 25-lecia „Sianowej Czajki”	167
Fot. 104. 1934 r. Zabawy najmłodszych członków na jubileuszu „Sianowej Czajki”	168
Fot. 105. Gimnastyczno-wokalny wieczór „Sianowej Czajki” 17.04. 1937 r.	168
Fot. 106. 1937 r. Przed uroczystościami 17 rocznicy dostępu do morza tzw. „Dni Morza” w Ukraińskim Gimnazjum w Przemyślu	169
Fot. 107. Lwów 29 IX 1910 r. Wycieczka piesza kl. VIII b Ukraińskiego Akademickiego Gimnazjum dookoła Lwowa	170
Fot. 108. 1911 r. Uczniowie Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu na wycieczce narciarskiej	171
Fot. 109. Przemyśl 1913 r. Wycieczka łodziami na Sanie	172
Fot. 110. 13 VI 1926 r. Młodzi kolarze przemyskiej „Sianowej Czajki” na rowerowej wycieczce z Przemyśla do Dobromila	173
Fot. 111. Wycieczka piesza w rejonie Gorganów. Na szczycie „Siwuli” 1931 r.	174
Fot. 112. Na bezdrożach pasma Czarnohory 1932 r.	174
Fot. 113. Podczas marszu z Dori do Worochty 1932 r.	175
Fot. 114. Kajakiem na Weresznicy 1933 r.	176
Fot. 115. Kajakiem na Polesiu 1933 r.	176
Fot. 116. 1934 r. Pamiątkowe zdjęcie z wycieczki na Worochtę	177
Fot. 117. 1934 r. Wycieczka na Worochty	177
Fot. 118. 1934 r. Pamiątkowe zdjęcie gimnazjalistów Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu na wycieczce do Gdańska	179
Fot. 119. 1934 r. Pamiątkowe zdjęcie gimnazjalistów Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu na najdłuższej w okresie międzywojennym wycieczce do Gdańska	180
Fot. 120. Wycieczka narciarska uczniów ukraińskiego gimnazjum w Przemyślu w dniu 15.02.1936 r. do Bilińskiego Lisa pod przewodnictwem dyr. S. Szacha, lekarza M. Kunika, nauczyciela gimnastyki E. Bacińskiego i prof. M. Romancia i M. Knoblocha	180
Fot. 121. Narciarska wycieczka uczniów, członków „Sianowej Czajki” w Karpaty do miejscowości Telesznica Sianna w dniu 21-23.02.1936 r. pod kierownictwem: dyr. S Szach, E. Baciński, M. Jarisza	181
Fot. 122. 1936 r. Wędrowanie na nartach	182
Fot. 123. 1937 r. W trakcie wycieczki na nartach	182
Fot. 124. Przemyśl 1937 r. Wieczorna wycieczka na Sanie	183
Fot. 125. 1937 r. Turystyka kajakowa na Dniestrze	183
Fot. 126. 1937 r. Wycieczka przed cerkwią, miejscowość nieznana	184
Fot. 127. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokił” 1894 r. znaczki noszone przez członków „Sokiła”	186
Fot. 128. Wzór sztandaru ukraińskiego „Sokiła” (z napisem: „Gdzie siła tam wola”)	187
Fot. 129. Pamiątkowe zdjęcie członków stryjskiego „Sokiła” 18.03.1906 r.	188
Fot. 130. 1912 r. Przedstawiciele UTG „Sokił” na jubileuszowym ogólnostowiańskim zlocie w Pradze	189

Fot. 131. Pamiątkowe zdjęcie działacza podczas Jubileuszowego Szewczenkiwskiego sokilsko-siczowoho zlotu „Sokił-Bat’ko” w 1914 r.	190
Fot. 132. Pamiątkowy znaczek zlotu im. Szewczenki 28.06.1914	191
Fot. 133. 1914 r. Pamiątkowe zdjęcie członków UTG „Sokił” z Jaworowa nad Sanem	191
Fot. 134. Członkowie UTG „Sokił” przed paradą na zlocie we Lwowie w dniu 28.06. 1914 r.	192
Fot. 135. 1915 r. Iwan Boberski czołowy ideolog rozwoju ukraińskiej kultury fizycznej	193
Fot. 136. 12.03.1923 r. Zaproszenie „Sokiła-Bat’ko” na recital W. Masłjuka i chóru „Bandurys”	194
Fot. 137. 1926 r. Strona tytułowa „Statutu Pożarniczo-Gimnastycznego Towarzystwa >Sokił<”	194
Fot. 138. Lwów 1928 r. kierownictwo UTG „Sokił” Lwów	195
Fot. 139. 1932 r. Grupa tzw. „dorostu” sokilskiego w środku grupy przewodnik ćwiczeń P. Dicio	198
Fot. 140. 1933 r. Pamiątkowe zdjęcie członkiń lwowskiego „Sokiła-Bat’ko”	201
Fot. 141. 1933 r. Dyplom wręczany na zawodach organizowanych przez „Sokiła Bat’ko”	202
Fot. 142. 30.06–2.07.1934 r. Otwarcie III Krajowego Sokilskiego Zlotu we Lwowie	204
Fot. 143. 1936 r. Pamiątkowe zdjęcie członków gniazda „Sokił” Tarnopol	205
Fot. 144. „Zmah” 1938 r. Decyzja wojewody lwowskiego nr L. OA. 36/43 z 10 maja 1938 r. w sprawie wywłaszczenia stadionu „Sokiła-Bat’ko”	208
Fot. 145. 1938 r. Komentarz wywłaszczenia stadionu „Sokiła-Bat’ko” zamieszczony w tygodniku „Zmah”	210
Fot. 146. Lwów 2000 r. Budynek „Sokiła-Bat’ko” Lwów od ul. Ruskiej 20	213
Fot. 147. Lwów 2000 r. Budynek „Sokiła-Bat’ko” Lwów od ul. Podwalnej 7	214
Fot. 148. 1909 r. Ustawienie do ćwiczeń na IV Ogólnym Święcie „Siczny” we Lwowie	221
Fot. 149 i 150. Ćwiczenia członków „Siczny” z Mikitinec podczas V Ogólnego Święta „Siczny” powiatu stanisławowskiego w 1910 r.	224
Fot. 151. 1912 r. Gimnastyczno-pożarnicze Towarzystwo „Sicz” podczas pokazu na placu szkolnym w Przemyślu	226
Fot. 152. Lwów 1912 r. Pokaz gimnastyczny przedstawicielk „Łuhu”	231
Fot. 153. Lwów 1926 r. Uczestnicy powiatowego Kursu Sportowo-Pożarniczego Towarzystwa „Łuh” w 1926 r. we Lwowie	231
Fot. 154. Bonarivce 1929 r. – pamiątkowa fotografia Towarzystwa „Łuh”	232
Fot. 155. Kuryliwce 1936 r. miejscowe Towarzystwo „Łuh”	232
Fot. 156. Lwów 1937. Boisko „Sokiła-Bat’ko” – pokaz gimnastyczny członków „Łuhu”	233
Fot. 157. Rudna 1937 r. Pamiątkowe zdjęcie członków „Łuhu” w Rudnej k. Lwowa	234
Fot. 158. Przepisowe ubranie członków „Łuhu”	235
Fot. 159. Przemyśl 1938 r. Uczestnicy wyścigów na Sanie. Załogi ukraińskich klubów przemyskich: „Berkut”, „Sianowa Czajka”, „Sokił”, „Łuh”, „Sian”.	236
Fot. 160. Symbol ukraińskiej młodzieżowej organizacji skautowej „Płast”	239
Fot. 161. Czerwiec 1924 r. Przemyska VI drużyna harcierskiego pułku im. Iwana Bohuna z opiekunem prof. T. Polichoju wraz z grupowymi w charakterystycznych skautowych mundurach	242
Fot. 162. 1920 r. Ćwiczenia sokilskie ukraińskich strzelców Brygady Ukraińskiej internowanej w czeskiej miejscowości Niemiećkie Jabłonnie	249
Fot. 163. Pierwszy znaczek ST „Ukraina” Lwów pochodzący sprzed 1914 r.	252
Fot. 164. 1911 r. Pierwsza klubowa drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” Lwów	252
Fot. 165. 1912 r. Pierwsza drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” stoją od lewej: Musakowski, Bohonos, Stanisław Kaczmarzski, Włodzimierz Kaczmarzski, Mazurak, Stocki i Duma	253
Fot. 166. Lwów 1913 r. „Hasmonea” – „Ukraina” na boisku „Czarnych” Lwów	253
Fot. 167. 1914 r. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina”	254

Fot. 168. UTS „Ruś” – Użgorod – ST „Ukraina” 1927 r. we Lwowie	255
Fot. 169. Barwy klubowych strojów, w których zawodnicy ST „Ukraina” występowali w latach 1911–1936	256
Fot. 170. 1912 r. pamiątkowe zdjęcie po spotkaniu piłki nożnej „Ukraina” Lwów – „Sianowa Czajka” Przemysł	260
Fot. 171. 1912 r. Drużyna „Sianowa Czajka” przed meczem z ST „Ukraina” we Lwowie 2:2 Górny rząd od lewej: Szczyrba, Uruśkij, Rybak, Koczaj, Bałabuch, Bobanko, Malanczak, Huła, Korożeńskij, Huk, Hryhorczuk	261
Fot. 172. 17.04.1937 r. Gimnastyczno-wokalny wieczór przemyskiej „Sianowej Czajki”, elementy zapasów przypominające walkę (Rusina) Mistosława z (Połowcem) Rededjem w 997 r.	262
Fot. 173. 1937 r. P. Sasik, jeden z założycieli UKS „Watra” Drohobycz	264
Fot. 174. 1937 r. prof. Solczanik, prezes UKS „Watra” Drohobycz	264
Fot. 175. 1937 r. Drużyna piłki nożnej USK „Watra” Drohobycz – mistrz B klasy okręgu drohobyckiego, stoją od lewej: kierownik sekcji Kaszuba, Misyszyn, Nedilenko, Dorożywskij, Kobylnik, Kossak, Sasik, Browarskij, Kołodrubeć, Kusznir, Fljunt, sędzi: Moroz	265
Fot. 176. Drużyna piłki nożnej „Bohun” Lwów UKS „Berkut” Przemysł 1923 r.	266
Fot. 177. Przemysł 1931 r. Zaproszenie wydane przez UKS „Berkut” Przemysł na chrzest łodzi „Limani”	266
Fot. 178. 1925 r. Sekcja wokalno-instrumentalna UTS „Berkut” Przemysł	267
Fot. 179. 1938 r. „Zoria” Lwów. Skład mistrza C klasy LOZPN na rok 1938. Siedzą od lewej: W. Ziliński, W. Bowdik (bramkarz), Wołodymyr Kruszelnickij. Stoją od lewej: I. Andrijczuk, Wołodymyr Wowk, E. Żownyr, O. Danylewycz, M. Garbaczewskij, E. Snilyk, E. Miskiw, S. Balyk	268
Fot. 180. 1938 r. Zawodnicy USK „Skała” Mościska i ST „Ukraina” Lwów po meczu z okazji 15-lecia „Skały” (białe koszulki) stoją od lewej: Sołtys, sędzia meczu Romanec, Kozak, Maksymowycz, Proć, Kucił II, M. Bardyn, Lebedowycz, siedzą od lewej: Lanyczja, I. Bardyn, Szewczyk, Kucił I, w środkowym rzędzie: dyr. I. Kucił, pani Masnikowa, dyr. Masnik i Birczak	269
Fot. 181. 1937 r. Dzień Ukraińskiego Sportowca we Lwowie, defilada żeńskiej reprezentacji KKK Lwów w lekkoatletyce	272
Fot. 182. 1937 r. Dzień Ukraińskiego Sportowca we Lwowie, defilada męskiej reprezentacji KKK Lwów w lekkoatletyce	272
Fot. 183. 1929 r. drużyna piłkarzy nożnych przemyskiego UKS „Sian”	274
Fot. 184. Podczas meczu piłki nożnej na boisku UKS „Sian” Przemysł w dniu 18.06.1936 r.	274
Fot. 185. 1936 r. Drużyna piłkarzy UKS „Sian” Przemysł po zwycięskim spotkaniu z HKS „Czuwaj” Przemysł 3:2. Stoją od lewej: S. Romanec, M. Dorotiak, M. Fedorowicz, F. Hibalewicz, O. Fedorowicz, S. Pobidynski, J. Krilas, S. Hodan, M. Uśkyj, M. Turko i I. Partyka	274
Fot. 186. 1937 r. Czołowi lekkoatleci UKS „Sian” Przemysł w pamiątkowym zdjęciu podczas mistrzostw LOZLA w przemyskiej hali. Górny rząd od lewej: Potocznyj, Oleksander, Sławski, Stachiw. W dolnym rzędzie: Szechowycz, Turko (piłkarz) i Rjaszywskij	275
Fot. 187. 1938 r. „Sian” na stadionie „Pogoni” Lwów w spotkaniu ligi okręgowej LOZPN z „Pogonią” I b	275
Fot. 188. 1937 r. USK „Dniestr” Sambor stoją od lewej: Lencički, Bobyk, Hawdiak, Hluhi I, Prik, Kobzar, Marczuk, Hluhi II, Striebielčki, Bilinčki i Kraws	276
Fot. 189. USK „Dniestr” Sambor podczas turnieju o mistrzostwo Lwowa w 1938 r. z uczestnictwem lwowskich drużyn „Ukrainy”, „Zori” i „Stepu”	277
Fot. 190. 1938 r. Reprezentacyjna drużyna piłki nożnej UKS „Dniestr” Sambor. Stoją od lewej: Kraws, Lenczynčki, Szpital, Bohonos, Waniwski, Hluhy III, Pryk, Sołtys, Iwanski, Kołodi, Kłęczy bramkarz Swidziński	277

Fot. 191. 1938 r. UST „Striła” Żółkiew. Małynowski Jura, Orłowski Mirosław, Klimko Bohdan, Małynowski Roman, Sało Jarosław, Szilkewicz Roman, Gdula Bohdan, Kulczyk Iwan, Stojkewicz Parteni, Wołos Roman, Taras Jarosław	282
Fot. 192. 1932 r. Drużyna piłki nożnej ST „Prołom” Stanisławów	287
Fot. 193. 1935 r. USK „Prołom” Stanisławów przed meczem w Delatynie	288
Fot. 194. 1937 r. Piłkarze „Prołomu” po spotkaniu piłkarskim z ST „Ukraina”. Stoją od prawej: Bahrynowski I, Kuliba, Demjanczuk I, Ursaky, Liskewicz, Jakibczyk, Menyw, Bahrynowski II, Andrijszczyn II, Zubiak, Demjanczuk II, Andrijszczyn I, Kernjakewicz i Klinowski (pingpongista)	289
Fot. 195. 1912 r. pamiątkowe zdjęcie UKS „Skała” Stryj. Stoją od lewej: Kowal, NN, Paraszak, Sołowij, Fedoruk („Kołomyjka”), Nestor Narzynkywskij, Husak („Huśorok”), Łotockyj, Stepan Narzynkywskij, Djalja („Szpan”), Forel	290
Fot. 196. 1937 r. Wiejska drużyna „Roksolan” Rohatyń. Stoją od lewej: Worobeć, Bułka, Jakubow, Pawliw, opiekun drużyny Piłat, Stojko, Marićkyj, Lehkyj, Okrepkyj, dolny rząd Holojad, Czaplja, Snilyk	292
Fot. 197. 1938 r. Wiejska drużyna piłki nożnej KKK z Serafińcy pow. Horodenka. Górny rząd od lewej: Oszczycko, Huculak, Kozaczenko, Topolnycki, Bojuk, Kljaczat, Jakymowicz, Hrodeckyj, Sylwka, siedzą: Szlemkewicz, Jakiwczuk i Olesnycki	294
Fot. 198. 1935 r. Drużyna piłki nożnej SK „Pрут” Delatyn	297
Fot. 199. 1932 r. Drużyna piłki nożnej „Beskid” Nadwórna	298
Fot. 200. 1937 r. Drużyna piłki nożnej „Zoria” Kałusz mistrz klasy C, LOZPN	298
Fot. 201. 1914 r. pamiątkowe zdjęcie piłkarskich zespołów „Podilla” Tarnopol i ST „Ukraina” Lwów po meczu piłkarskim tych drużyn w Tarnopolu	301
Fot. 202. 1934 r. A-klasowe drużyny piłki nożnej: UKS „Bohun” Brody – ST „Ukraina” II ...	305
Fot. 203. 1938 r. UKS „Horin” Równe. Stoją od lewej: O. Illuk, M. Melniczuk, B. Sablij, M. Miśkiw, B. Krisiuk, F. Poliszczuk, O. Łewycki, M. Moshow, B. Kozub, R. Łewycki – nad piłką i M. Zdanewicz	307
Fot. 204. 1929 r. Pamiątkowe zdjęcie uczestników X Igrzysk Zaporoskich w Przemysłu, których organizatorem był UZS	316
Fot. 205. Lwów 1933 r. Zawody lekkoatletyczne na stadionie „Sokiła-Bat’ka” o mistrzostwo UZS, pierwszy na mecie Edward Żarśki (prezes UZS)	318
Fot. 206. Stanisławów 1933 r. biegi przełajowe o mistrzostwo UZS na prowadzeniu Wołodymyr Sokołowski	319
Fot. 207. 1937 r. Dzień Ukraińskiego Sportowca we Lwowie, defilada reprezentacji Ukraińskiego Studenckiego Sportowego Klubu Lwów w lekkoatletyce	321
Fot. 208. 1934 r. Przemysł. Pokaz gimnastyczny członków „Sianowej Czajki”	326
Fot. 209. Piramida starszych uczniów na święcie jubileuszowym 25-lecia „Sianowej Czajki” w 1934 r.	326
Fot. 210. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut” w Domu Narodowym w Przemysłu. Podstawę piramidy tworzy ks. Julian Maćkiw	328
Fot. 211. Przemysł 1936 r. Piramida w wykonaniu gimnastyków UKS „Berkut”	327
Fot. 212. Przemysł 1936 r. Pokaz sprawności gimnastyków UKS „Berkut”	327
Fot. 213. Przemysł 1936 r. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut”	328
Fot. 214. Przemysł 1936 r. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut”	329
Fot. 215. Przemysł 1936 r. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut”	329
Fot. 216. Przemysł 1936 r. Demonstracja piramidy przez gimnastyków UKS „Berkut” w Domu Narodowym w Przemysłu. W każdym przypadku podstawę piramidy tworzy ksiądz Julian Maćkiw	329
Fot. 217. Lwów 1929 r. Wyścig na 20 km, zbiórka przed startem we Lwowie	333
Fot. 218. Okolice Lwowa – 1937 r. Kolarze ST „Ukraina” na treningu	334

Fot. 219. Lwów 1937 r. uczestnicy wyścigu kolarskiego o mistrzostwo Lwowa	335	Fot. 251. 1937 r. Drużyna stanisławowskiego „Prołomu” – mistrzowie wiejskiego turnieju siatkówki	382
Fot. 220. Lwów 1937 r. Finisz w wyścigu kolarskim o mistrzostwo Lwowa	335	Fot. 252. 1938 r. Drużyny gier sportowych i sekcji lekkoatletycznej „Sokiła” Tarnopol przed zawodami z „Sokiłem” Zbaraż. Po prawej stronie prezes gniazda Mykoła Nikyforuk	383
Fot. 221. Lwów 1937 r. zespół mistrzowski kolarzy ST „Ukraina” od lewej: Stepaniak, Bucyk, Babij, junior – Łata, Hanisz, Iwanciw i Demczuk	336	Fot. 253. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” 1922 r.	385
Fot. 222. 1938 r. Najlepszy kolarz ST „Ukraina” Stepaniak	337	Fot. 254. Drużyna ST „Ukraina” 1923 r. (w składzie powojennym)	385
Fot. 223. 1937 r. Start do wyścigu kolarskiego o mistrzostwo LOZK	339	Fot. 255. 1929 r. Drużyna piłki nożnej przemyskiego „Sianu”	386
Fot. 224. 1938 r. Prezent dla prezesa klubu O. Lewicko od kolarzy ST „Ukraina” z wdzięczności za opiekę	342	Fot. 256. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” w 1929 r.	387
Fot. 225. 1914 r. Jedni z pierwszych lekkoatletów ST „Ukraina”	345	Fot. 257. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” 1933 r.	388
Fot. 226. Lwów 1914 r. Stadion „Sokiła-Bat’ko” – start do biegu krótkiego	346	Fot. 258. Lwów 1934 r. Zawodnicy S. Mahocki, K. Miklosz, W. Worobec na meczu ST „Ukraina” – „Pogoń” I b Lwów	388
Fot. 227. Lwów 1926 r. Bieg przełajowy w parku „Kajzerwald”	349	Fot. 259. Lwów 1935 r. bramkarz ST „Ukraina” W. Bosy w akcji w czasie meczu z „Pogonią” I b Lwów	389
Fot. 228. Lwów 1926 r. W trakcie biegu przełajowego.	349	Fot. 260. Drużyna piłki nożnej ST „Ukraina” 1936	390
Fot. 229. Lwów 1926 r. W trakcie biegu przełajowego.	350	Fot. 261. 1936 r. Drużyna UST „Berkut” przed meczem	391
Fot. 230. Stadion „Sokiła-Bat’ko” 1936 r. moment skoku wzwyż na zawodach lekkoatletycznych we Lwowie	352	Fot. 262. 1936 r. Uczniowska drużyna „Sianowej Czajki” na boisku „Sianu”	391
Fot. 231. Stadion „Sokiła-Bat’ka” 1936 r. Bieg na 1500 m	354	Fot. 263. 1937 r. Juniorzy ST „Ukraina”	392
Fot. 232. Przemyśl 1936 r. Uczestnicy biegu przełajowego nad Sanem	355	Fot. 264. 1937 r. A klasowa drużyna USK „Prołom” Stanisławów stoją od lewej: Kuliba, Żerebeckij, Andrijszczyn II, Demjanczuk I, Kernjakewycz, Zubjak, Andrijszczyn I, B. Liskewycz, Semjanyw, Jakibczyk, Daniw (trener zawodników ST „Ukraina” Lwów)	393
Fot. 233. Przemyśl 1937 r. Czolowi lekkoatleci UKS „Berkut”	356	Fot. 265. Lwów, wiosna 1937 r. komentarz na temat szans mistrzowskich „Resovii” i „Ukrainy” w lidze okręgowej LOZPN	394
Fot. 234. Lwów 1937 r. Lekkoatleci przemyskiej „Sianowej Czajki” na stadionie „Sokiła-Bat’ko” z prof. E. Lubowiczem	358	Fot. 266. Lwów 1937 r. „Telegram Sportowy” opinia prasowa o sytuacji stanu rozgrywek A klasy LOZPN	394
Fot. 235. Lwów 1930 r. Lekkoatletyczna drużyna UKS „Berkut” w pamiątkowym zdjęciu po zwycięstwie krajowych zawodach we Lwowie w 1930 r.	359	Fot. 267. Lwów 1937 r. „Telegram Sportowy” ze spotkania „Resovia” Rzeszów – „Sian” Przemyśl z drugą drużyną ukraińską występującą w lidze okręgowej LOZPN	394
Fot. 236. Lwów 1938 r. Prekursorka lwowskiej żeńskiej lekkiej atletyki Niżankowska – zawodniczka KLK podczas zawodów z okazji „Dni Ukraińskiego Sportowca” na stadionie „Sokiła-Bat’ko”	360	Fot. 268. „Telegram Sportowy” 1937 r. Notatka prasowa ze spotkań w lwowskiej lidze okręgowej klasy A	394
Fot. 237. Najlepsza ukraińska lekkoatletka w latach 1919–1939 Orysia Kobzar podczas skoku w dal	362	Fot. 269. Lwów 1937 r. „Telegram Sportowy” Wyrównana walka ST „Ukraina” o pierwsze miejsce w lidze okręgowej zakończone ostatecznie zwycięstwem „Resovii” Rzeszów	394
Fot. 238. Finisz biegu na 100 m podczas „Igrzysk Zaporoskich”	363	Fot. 270. ST „Ukraina” Lwów wicemistrz ligi lwowskiej okręgowej w 1937 r. stoją od lewej: Hucuł (bramkarz), Skrehoła, Skocen I, kapitan Worobec, Skocen II, Mahocki, Szymkowski, Boruhat kłęczą od lewej Miklosz, Krajewski i Hoszowski	395
Fot. 239. Stadion „Sokiła-Bat’ko”. Pchnięcie kulą na masowych zawodach lekkoatletycznych „Zaporoskie Igrzyska”	363	Fot. 271. ST „Ukraina” Lwów wicemistrz ligi okręgowej LOZPN na sezon 1937 r. Od góry i lewej: 1. Hucuł, 2. Olijnyk, 3. Skrehoła, 4. Worobec, 5. Wiszka, 6. Bocij, rząd środkowy, od lewej: 1. Skocen I, 2. Cimbała, 3. Hoszowski, 4. Pidlisecki, 5. Syrotjuk, rząd dolny, od lewej: 1. Mahocki, 2. Skocen II, 3. Miklosz, 4. Petryw, 5. Lisyk, 6. Krajewski	396
Fot. 240. Jedna z najlepszych ukraińskich drużyn lekkoatletycznych ze Stryja na czele z rekordzistą Sztindoju (100 m – 11,0 s)	364	Fot. 272. Lwów 1937 r. „Telegram Sportowy” – komentarz z meczu WCTS HC „Resovia” Rzeszów (późniejszym mistrzem ligii okręgowej)	397
Fot. 241. 1938 r. Przemyśl zwycięstwo Sławskiego UTS „Sian” nad zawodnikami „Polonii” i „Czuwaju” Przemyśl podczas mistrzostw Przemyśla w lekkoatletyce	364	Fot. 273. Lwów 1937 r. Komentarz do zakończonego sezonu piłkarskiego ligii okręgowej LOZPN	398
Fot. 242. 1939 r. Święto Wychowania Fizycznego Nazar i Darka w trakcie zmiany sztafetowej 4 x 60 m	368	Fot. 274. 1937 r. Tabela końcowa rozgrywek A klasy LOZPN za sezon 1936/37	398
Fot. 243. 1939 r. Od lewej Darka i Marta Nakonieczna lekkoatletki KLK po treningu na stadionie „Sokiła-Batka”	368	Fot. 275. Tarnopol 1937 r. Mistrz ligi okręgowej klasy A, UST „Podilla” Tarnopol	399
Fot. 244. 1939 r. Pchnięcie kulą w wykonaniu Nazar obok na swoją kolejkę oczekuje Darka	372	Fot. 276. 1937 r. Jeden z najlepszych piłkarzy ST „Ukraina” M. Krajewski w akcji	400
Fot. 245. Staw pęlczyński pod Lwowem. W latach międzywojennych miejsce rozgrywania latem zawodów pływackich, a zimą hokeja	374	Fot. 277. 1937 r. Drużyna UKS „Sian” Przemyśl	401
Fot. 246. Przemyśl 1937 r. Sekcja pływacka UKS „Berkut” nad Sanem w Przemyślu	375	Fot. 278. 1938 r. Mecz piłki nożnej „Sian” – „Polonia” Przemyśl	401
Fot. 247. Dyplom dla ks. Juliana Mackiwa członka UKS „Berkut” Przemyśl przyznany wraz z medalem za ratowanie tonących w dniu 6 września 1936 r.	379	Fot. 279. 1938 r. ST „Ukraina” – UKS „Sian” Przemyśl	402
Fot. 248. 1926 r. I i II drużyna siatkówki ST „Ukraina”	380	Fot. 280. 1938 r. WCTS „Resovia” – ST „Ukraina”	403
Fot. 249. 1934 r. pamiątkowe zdjęcie drużyny siatkówki UKS „Spartanka” przy Ukraińskim Liceum dla Dziewcząt w Przemyślu	381	Fot. 281. 1938 r. Działacze i piłkarze UKS „Sian”	404
Fot. 250. 1937 r. Reprezentacyjna drużyna siatkarek żeńskiego Gimnazjum im. „Ridnyj Szkoły” w Stanisławowie. Siedzą od lewej: Tomaszewska, Bryndzejówna, Ernestiwna, kłęczą: Kohutiwna, Ljudkewycziwna i Fedyniwna	382	Fot. 282. 1938 r. Mecz na boisku „Sianu”	406

Fot. 283. 1938 r. Juniorzy ST „Ukraina”.....	406
Fot. 284. Przemyśl (1938–1939). Drużyna piłki nożnej USK „Sian” – stoją od lewej: O. Fedorowicz, O. Binicki, M. Fedorowicz, M. Turko, St. Dyhadłewicz, J. Partyka, St. Hibałowicz, T. Makar, Hłyński. Klęczą od lewej: St. Pobidynski, Nowycki, Romanec	408
Fot. 285. Przemyśl 1933 r. Uczestnicy turnieju szachowego o mistrzostwo UKS „Berkut”	409
Fot. 286. Lwów 1936 r. Sekcja szachowa ST Ukraina. Grają O. Wasiuta, z byłym prezesem ST „Ukraina” 1924 r. W. Dziśiem	410
Fot. 287. Wielokrotny szachowy mistrz S. Popel (1930–1939).....	411
Fot. 288. 1934 r. Korty tenisowe na terenie Ukraińskiego Liceum dla Dziewcząt	412
Fot. 289. Lwów 1936 r. Sekcja tenisa ST „Ukraina” – grają Paliw i Załozeci	413
Fot. 290. Lwów, 1930 r. Tenisiści stołowi ST „Ukraina” Lwów	414
Fot. 291. Przemyśl, 1933 r. Tenisiści stołowi UKS „Berkut” Przemyśl	417
Fot. 292. Tarnopol 1937 r. Tenisiści stołowi UKS „Podilla” Tarnopol, od prawej: Roman Koroluk i Julian Olijnik (na siatce napis UST „Podilla”).....	417
Fot. 293. Pierwsze bokserskie zawody w sali budynku „Ridnyj Dom” we Lwowie 1926 r. Ukraina – I polski bokserski klub D. W.	420
Fot. 294. 1937 r. Bokserzy UTS „Podilla” Tarnopol stoją od lewej: kierownik sekcji Ilja Kociumbas, Dajczak, Kaźmyrowicz, Bomel, B. Kozub, Nowakiwski, Kohut, B. Muran, O. Bilinski, C. Paszczyn	421
Fot. 295. 1937 r. Najlepsza bokserska ósemka ST „Ukraina”. Stoją od lewej: kierownik techniczny sekcji Sija, zawodnicy Tyzio, Kit, Rudnicki, Oszczudlak, Lejbiuk, Lewkowicz, Paszczyn, Pomirko oraz działacze sekcji Butel i B. Kurdyba	421
Fot. 296. Rzeszów 1938 r. Reprezentacyjna drużyna bokserów ST „Ukraina” na rzeszowskim ringu. Stoją od prawej: Pomirko, Paszczyn, Lewkowicz, Biły, Oszczudlak, Rudnicki, Szolędra, Tižo, kierownik sekcji mgr Harak	422
Fot. 297. 1938 r. Moment z zawodów bokserskich w ringu walczą Biły – UKS „Ukraina” (po prawej) z Samborskim – LKS „Pogoń” Lwów (waga średnia)	423
Fot. 298. 1938 r. Moment z zawodów bokserskich w ringu walczą (od lewej) Kutyk – UKS „Ukraina” z Zagrodnikiem LKS „Pogoń” Lwów (waga piórkowa)	424
Fot. 299. 1938 r. Efektowne zwycięstwo Andrzeja Kota ST „Ukraina” przez nokaut Zahaczewskiego boksera KS „Świtez” Lwów na ringu „Sokiła-Bat’ka” we Lwowie. W ringu sędziował Bolibrzuchowski	428
Fot. 300. 1912 r. uczestnicy zawodów ST „Ukraina” w zapasach i podnoszeniu ciężarów	430
Fot. 301. Lwów 1913 r. Uczestnicy klubowych zawodów wewnętrznych ST „Ukraina” w zapasach i podnoszeniu ciężarów	430
Fot. 302. Lwów 1910 r. Początki hokeja. Na zdjęciu gra w hokeja na trawie drużyn gimnazjalnych „Biła” z „Czarna” w parku „Kajzerwald” we Lwowie 31.05.1910 r.	432
Fot. 303. Lwów 1925 r. Drużyna hokejowa ST „Ukraina” (z lewej) kierownik sekcji O. Rańdowski	433
Fot. 304. Lwów 1932 r. Drużyna hokejowa ST „Ukraina”	435
Fot. 305. Lwów 1935 r. I drużyna hokeistów ST „Ukraina”	437
Fot. 306. Lwów 1936 r. Hokeiści ST „Ukraina” stoją od lewej: Lisyk, Buczacki, Dicio I, Poznaniak Woł (kierownik sekcji), dyr. Lewicki (prezes ST „Ukraina”), Markowski, Dicio II, Bobela, Czura, Marinec i Skrypy	437
Fot. 307. Kraków 1937 r. Hokeiści ST „Ukrainy” Lwów i „Cracovii” Kraków (0–4), na pamiątkowym zdjęciu po finałowym meczu o wejście do ligi państwowej	438
Fot. 308. Lwów 1938 r. Hokeiści „Ukrainy” 1937–38 lewej: Liszczynski, Dicio II, Marinec, kier. sek. Konwaszewicz, dyr. Lewicki – prezes klubu, Buczacki, Posacki, Bubela. Klęczą – od lewej: Lisyk, Czura, prof. Dicio	439
Fot. 309. 1930 r. Członkowie sekcji narciarskiej przemyskiego UKS „Berkut” na nartach	440

Fot. 310. Popisowa jazda w dniu 12.02. 1937 pod nadzorem S. Szacha (1) i E. Baczynskiego (2).....	441
Fot. 311. 1937 r. Narciarze UTS „Berkut” Przemyśl podczas treningu	441
Fot. 312. Narciarze KLK Lwów przed startem	442
Fot. 313. Lwów 1936 r. przygotowania do biegu narciarskiego dookoła Lwowa	443
Fot. 314. 1937 r. Szkolne zawody narciarskie uczniów Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu	445
Fot. 315. Popis techniczny ucznia kl. VIII. K. Tymczuk przed zawodami na Zniesieniu k. Przemyśla w 1937 r.	445
Fot. 316. Worochta 1934 r. nauka jazdy na nartach	447
Fot. 317. 1930 r. Skocznia narciarska w Worochcie	448
Fot. 318. 1934 r. Pierwsze próby skoczków narciarskich	449
Fot. 319. 1936 r. Ukraińskie Gimnazjum w Przemyślu. Szkolna modelarnia latawców i szybowców	451
Fot. 320. Pamiątkowe zdjęcie uczestników konkursu modeli latających uczniów przemyskich gimnazjów – 24.05.1936 r.	451
Fot. 321. Nauczyciele i uczniowie Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu – przedstawiciele szkolnej sekcji modeli latających. Stoją od lewej: prof. T. Rostkowicz, T. Policha, N. Knobloch, W. Podliski, klęczą od lewej z modelami – J. Podliski zdobywca 3 nagrody, Jurko Podliski, W. Horko, B. Hrycelak. 24.05.1936 r.	452
Fot. 322. W trakcie konkursu modeli latających R. Fedewycz uczeń kl. 3, Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu przed startem swojego modelu. 24.05.1936 r.	453
Fot. 323. Z konkursu modeli latających J. Podliski ucz. kl. 3, Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu puszcza w ruch swój model. 24.05.1936 r.	454
Fot. 324. Zdobycia I nagrody w konkursie modeli latających samolotów, uczeń Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu J. Pałucki. Prałkowce k. Przemyśla 19.06.1938 r.	454
Fot. 325. Pamiątkowe zdjęcie uczestników i komisji sędziowskiej konkursu modeli latających samolotów. Prałkowce k. Przemyśla 19.06.1938 r.	455
Fot. 326. Zdobycia II nagrody w konkursie modeli latających samolotów w 1938 r. uczeń Ukraińskiego Gimnazjum w Przemyślu B. Gałuszka	455
Fot. 327. 1938 r. Wystawa samodzielnych prac uczniów kółka świetlicowego przy ukraińskim gimnazjum w Przemyślu	456
Fot. 328. Pierwszy ukraiński olimpijczyk w barwach Rumunii Roman Truszanko w jeździe szybkiej na lodzie na IV Igrzyskach w Garmisch Parten-Kirchen (6–16.1936)	456
Fot. 329. 1936 r. Nagrody i odznaczenia wręczone zwycięzcom w zawodach „Igrzyska Zaporoskie”	457

Spis map

Mapa 1. Podział administracyjny Galicji przed 1918 r.	28
Mapa 2. Podział administracyjny II Rzeczypospolitej ok. 1930 r.	29
Mapa 3. Rozmieszczenie mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej (1931 r.).....	45
Mapa 4. 1928 r. Rozmieszczenie Polaków, Rusinów i Niemców na Kresach Południowo-Wschodnich Polski, (wg: Lot P. [red.]: <i>Dziesięciolecie...</i> , dz. cyt., s. 47 i nn)	46
Mapa 5. 1928 r. Powiaty z przewagą mniejszości narodowych na Kresach Południowo-Wschodnich w Polsce, (wg Lot P. [red.]: <i>Dziesięciolecie...</i> , dz. cyt.)	46

Indeks osób

A	Balan 288
Adamczyk D. 54	Baldys 304
Ajnenkiel A. 21, 147	Balka T. 239
Alimach Mychajło 229	Banach 351
Andrijanowicz 351	Banio 341
Andrijczuk I. 268	Bankiewicz J. 74
Andrijszczyn 393	Bańkowska 414
Andrijszczyn I 289	Barabasz Iwan 110
Andrijszczyn II 289	Baran Józef 420
Andruchiw O. 12	Barbicki I. 212
Andruchowicz 414	Bardach J. 31, 12
Andruchowicz Roman 415	Bardin 382
Andrusiewicz Andrzej 21, 31	Bardyn Mychajło 215, 269, 270
Andryjszyn O. 288, 289	Bart 416
Andryszko J. 271	Bartel Kazimierz 77
Antoniewiczówna M. 118	Barwiński Włodzimierz 131
Antonowicz Adam 215	Batowski H. 71
Artimowycz A. 238, 239	Bechmetiuk 297
	Becz L. 238, 240, 241
B	Behij 420, 422
Babiak Stanisław 301,302	Belej Iwan 201
Babiak Tadeusz 301	Belej Maria 302
Babij I. 258, 336, 337, 338, 339, 340, 342	Benyskiewicz J. 49
Babij Oleś 344	Berbinoski W. 415
Bachman K. 37	Bereza W. 295, 304
Baczacki O. 432, 434	Bereziuk 420
Baczyński Jewhen prof. 180, 181, 260, 271, 275,292, 375,441	Berezowski D. 370, 414
Baden-Powell Robert gen. 12, 237	Berezowski H. 414
Bahrynowski I 289	Berkeszczuk 414
Bahrynowski II 289	Bezchlibny 359, 362
Bahurski W. 400	Bień 161
Bajdała Stepan 100	Bieńkowski Franciszek 431
Balicki Mykoła 86, 98,226, 281	Bieselowski Jarosław 226
Bałyk S. 268	Bihaj 400
Balabuch 261	Bilewycz 291
	Bilincki 276
	Bilinski O. 421
	Bilinski St. o. 109
	Bilinski Peter 262

Bilor 420
Biłoskurski P. 85
Biłostocki J. 100, 106, 328
Biłostocki Timisz prof. 88, 89, 98, 178, 328, 332
Biłous F. 173
Biły Anton 257, 344, 400, 423, 425, 426, 427, 428, 429, 465
Bityk M. 332, 384, 422
Binicky O. 408
Birczak 269
Blach W. 11, 128
Błahitka Jarosław inż. 11, 88, 90, 100, 115, 128, 332
Błahitek E. 88
Błażenko 209
Bobak I. 264
Bobak S. 407
Bobanko 261
Bobela 258, 437
Boberski Iwan 11, 14, 84, 85, 86, 87, 98, 103, 104, 112, 118, 125, 126, 127, 129, 138, 148, 149, 152, 190, 196, 196, 198, 199, 200, 203, 205, 220, 251, 252, 253, 259, 271, 386, 441, 462
Bobiak Stanisław 422
Bobrzyński Michał 86
Bobyk 276
Bocij 396
Bodnar J. 199
Bohatyrczyk Fedir 411
Bohatyrow 431
Bohdaniw P. 449
Bohdaniwski 377
Bohonos 253, 277
Bohun Iwan płk 244
Bojczuk Mykoła 167, 273, 292, 384, 447, 449
Bojczyk 370
Bojko Mychajło 291, 299, 376, 427
Bojuk 294
Bolibrzuchowski 428
Bolinec 382
Bolubasz W. 402
Bomba 365
Bomel 421
Bonusiak Andrzej 21, 22, 111
Bonusiak Włodzimierz 21
Bordeljuk J. 400

Borniak 162
Boroszkewicz 291
Borowicki 418
Borsuk Hrihorij 110
Bortejczuk 278
Boruhat 395
Borusewicz W. 409
Boruszak 339
Boruszczak M. 109
Borys Teodor 110
Bosij W. 389
Bowdik W. 268
Brajter Ernest 86
Brezdeń H. 283
Brikow Iwan 363
Brikowicz O. 210
Brodowicz Wasyl 90, 100, 214
Broszak 340
Browarem T. 21
Browarski 265
Brycki 427
Bryndzejivna 382
Brzechwa 343
Bubela 437, 439
Bucyk D. 336, 338, 340, 344
Buczacki O. 13, 258, 437, 438, 439
Buczak 340
Budka H. 304
Budzik Mykoła 110
Budzinowski Alfred 92, 98, 194, 195, 225, 463
Budzinowski Iwan 92
Budzinowski O. 84
Budzyński Zdzisław 21, 31
Buh 289
Buhera Iwan o. 110
Bujczyk 446
Bulba Taras 48
Bułka 292
Buńczuk M.F. 14
Burak B. 369
Burek 427
Burzyński A. 30
Buszko J. 21, 27, 76
Butel 421
Butiel M. 252
Butrak W. 166

C

Cehelski L. 85, 374
Cehłynski Roman 194
Celewycz O. 260
Celewycz W. 102
Cenar Edmund 132, 192, 195, 385
Ceniw Myhajło 110
Chabasiewicz Z. 259
Chałupczak H. 21
Chelmecki J. 11, 223, 226
Chmielnicki Bohdan 203, 228, 240
Chmil M. 210, 216
Chmilewski J. 288, 289
Chodnia 275
Chodorowski J. 441
Chojnowski A. 17, 47, 75, 76, 77, 78, 99, 202, 374
Choma Edward 400, 423
Choma Osyp 163, 304, 423, 424
Chomicz 447
Chomyn D. 449
Chomyszczyn Wołodymyr 290
Chorostil J. 275
Chowikowicz Anna 444
Chrobaczewski Anton 201
Chrobak 363
Chronowiat inż. 208
Chtiej M. 407
Chwalba A. 27, 47
Ciechanowicz Jan 22
Cimbała 396, 422
Ciołko R. 400
Ciosja A.W. 98
Ciuraj 426
Cwirenko 289
Cwynar 340
Cyganiewicz Stanisław 431
Cyganiewicz Władysław 431
Cyganiewicz Zbyszek 420
Cykar 377
Cymbalista 161
Czajkiwska 110, 370
Czajkiwski Ołen 215
Czajkowski A. 86
Czajkowski B. 119
Czajkowski Lubomyr 415

Czapiński K. 178
Czapla 292
Czebenko Katia 109
Czechowicz E. 196, 197
Czechowicz K. 97
Czechut 367, 371
Czehut B. dr 110
Czepiło 362
Czerniachowski Wołodymyr 423
Czerniak 341, 343
Czernik 263
Czernik Fedor 85, 319, 347
Czernik T. 153, 346
Czich Mychajło 153
Czimbala 338
Czioroch 438
Czmała 347
Czmola Iwan 239
Czobotar 209
Czopiak H. 291
Czornowyl T. 283
Czorny Jewhen 214
Czorny Andrzej 281
Czorny Tadeusz 216, 281, 370
Czubaty W.P. 216, 302
Czubaty O. 378
Czubiński A. 74
Czuchraj M. 365
Czuchraj Tom 215, 270
Czuczman 281
Czumak E. 258
Czumak I. 418
Czumak W. 302
Czuman Jewhen 96,
Czuprej I. 85, 96
Czura 258, 436, 437, 439
Czuryjak Mykoła 163
Czwartacki dr 109

D

Daciuk I. 12, 13
Dackewicz M. 283
Daczo I 278
Daczo II 278
Daćkiw Osip 303

Dajczak Roman 302, 421, 422
Dakczewski Matwój 214
Danczyszyn J. 270
Daniel Z. 335
Danilowski 418
Daniuw 291, 393, 411
Danowski 355
Danylewicz O. 268
Danyłowicz Roman 246
Darka 368, 372
Daszkewicz Roman dr 86, 102, 129, 231, 232,
233, 234, 235, 407
Daszkewycz P. 15
Daszko W. 264, 353
Demczuk 336
Demidczuk S. 112
Demjanczuk 393
Demjanczuk I 289
Demjanczuk II 289
Demjanczuk R. 400
Demko Stanisław 109
Denys 418
Diba Stepan 291, 384
Dicio Roman 433, 434, 437
Dicio P. 198, 432, 437, 438, 439
Didiak A. 275
Dihdalewicz M. 270
Długosz Jan 263, 420
Dmitriszczyn St. o. 109
Dmitryszyn Zenon 400
Dmytrenko 432
Dmytriw 352
Dobrański B. 140
Dobrianski Stefan 159, 359, 366, 446
Dobrski I. 226
Dobusz 281
Dohomarow A.A. 15
Dolinski 347, 348
Dolżański 343
Domanik J. 85
Domosławski B. 74
Doroszenko 203, 228
Dorotiak I. 275
Dorotiak M. 274
Dorożynski H. 96, 463
Dorożynski 265
Drahomanow M. 222

Dreǳewicz T. 148, 420
Droban W. 418
Drozd 400
Drzulinski 384
Dubiel 340
Duma Z. 153, 253
Dumdum 365
Dumka Paweł 221
Dumkowicz Miron 178
Durdello E. 281
Dutkewicz O. 378
Dutkewicz M. 181, 229, 294
Dycio 258
Dyhadłewicz S. 408
Dyhadłewicz P. 85
Dymn O. 15, 195, 226
Dzerowicz M. dr 109
Dzioba 378
Dziś W. 410
Dziubak Roman 110

E

Eberhardt P. 18, 22
Ehrlich Alojzy 415
Ernestiwna B. 291, 382

F

Fariny Piotr 215
Farion W. 400
Faryś J. 17
Fatum 357
Fedak (Fedakiwna) Daria 273, 338, 415
Fedak E. 336
Fedan Stepan dr 343, 104
Fedewicz S. 181, 453
Fedewicz R. 453
Fedewicz Wołodymyr 100
Fedina Miron 100
Fedina Osip 100
Fediuszka-Bohun Hryc 227
Fediw I. 324
Fedorowycz Omelian 273, 274, 408
Fedusewicz Myron 239, 274, 408

Fedyna 271
Fedyniwna Irena 291, 382
Feldman W. 22, 27
Feliński M. 22, 82, 243, 250
Fenczak A.S. 82
Ferens W. 18
Fesołowicz 365
Ficek L. 331
Fil M. 128
Fil W. 11, 418
Filipowicz S. 92
Filwarkiw 359
Fljunt 265
Folis O. 223
Fowiński Andrzej 118, 128
Frankiewicz J. 259
Franko Andrzej 88, 194
Franko Iwan 86, 126, 173, 194, 238
Franko Petro 11, 88, 112, 128, 148, 153, 194,
198, 239, 381
Franko Taras 11, 55, 86, 88, 96, 115, 118, 123,
127, 129, 143, 194, 198, 199, 203, 220, 386, 440,
463
Fras Z. 22, 47, 53, 131
Fufu 362
Fur 363

G

Gaj Jerzy 132, 169, 178
Galibej M. 88
Gałuszka Bogdan 453, 455
Gamota M. 188
Garbaczewski M. 268
Gawryluk M. 369
Gaśowski T. 30
Gdula Bohdan 282
Gibel 149
Gierałowski E. 30
Gieysztorowa I. 30
Gładki Jar 98, 178
Gniewkowski W. 132
Godlewski Piotr 429, 431
Gofrik 432
Głowacki J. 173
Gołoblin O. 188

Gołubiczy W. 188
Gołuchowski Agenor 69
Gołuchowski Janusz gen. 78
Gonzy M.T. 14
Goryk Sen 112, 223
Gowarzewski A. 255
Gowkowicz-Rożankowska Anna 273, 448
Górski Alfred 220
Grabec 366
Grabowec 366
Grabowski Kazimierz 73
Grabski Stanisław 76
Greca B.J. 14
Gromnicki S. 35
Gronski O. 374
Grossfeld L. 73
Grünberg K. 22
Grzegorzczuk 259
Grzeszczuk 432

H

Haftkowicz 216
Hajduczuk Stepan 11, 14, 15, 86, 87, 88, 89, 100,
103, 104, 111, 112, 113, 116, 118, 121, 125, 127,
128, 148, 149, 196, 198, 203, 204, 216, 221, 228,
247, 252, 271, 329, 380, 381, 386, 441, 442, 450
Hajewycz 292
Hajski O. 15, 149, 150, 334, 416, 423
Halecki O. 53
Hamiwka P. o. 110
Hamula 446
Hanisz 336, 343
Hankewycz P. 275
Harabacz Dmytr 364, 377
Harajewski Borys 311
Harbacz 353
Harkawenko Oleksander 431
Hatun 357
Hauser Przemysław 68, 71, 74
Hawczuk J. 85
Hawdiak J. 264, 276
Hawriko Antin 110
Hawryluk 351, 356, 358, 363, 366, 367
Hawryłko 291
Hawrysz 422

Hawtkowicz Iwan 163
Hądzelek Kajetan 132
Hebus H. 304
Helcel 427
Heleszko Wołodymyr 308
Herasim Aleksandr 429
Hewus A. 304
Hibalewicz F. 274, 357
Hibałewycz S. 408
Hirnyj K. 212
Hirowskj W. 212
Hładky J. 98
Hłowa 370
Hłuszka B. 418
Hłuchy M. 400
Hłyński 408
Hnatejko Zenon 366, 381
Hnatenko 358, 367
Hoczko Jarosław 262
Hodan S. 274
Hodorowski J. 13, 442
Hoff Jadwiga 22
Hojaniuk 357, 370
Holec Iwan 110
Holian R. 102
Holojad 292
Hołowa 366, 367, 371
Hołowacki Jakub 68
Hołówko Tadeusz 76
Hołyński M. ks. 275
Hontar Rostysław 163
Horan 426
Hordinski 291, 355
Horko W. 382, 452
Horodyski I. 264
Horostil J. 13, 150, 151, 156
Horuk Stepan 86, 98, 198
Horus S. 84, 127
Horyn 422
Hosman I. 252
Hoszowski 395, 396
Howkowicz Roman 271
Hozjasz 280
Hreczanyk 289
Hreczka O. 365
Hrobak Stepan 110
Hrodecki 294

Hromadczenko Klim 308
Hronowaty M. 463
Hronowiat Mychajło 88, 90, 92, 331
Hronowski 426
Hrostil Jarosław 109
Hruszewski Michał 35, 36, 54, 70
Hryb A. 400
Hryb W. 400
Hrycak J. 22, 55, 62, 140, 227, 289
Hrycak M. 288
Hrycelak B. 452
Hrycio 450
Hryciuk G. 18, 22
Hryciw Roman 21, 94, 97, 273, 275
Hryciwa O. 212, 370
Hryczaj O. 221
Hryhorczuk 261
Hryniw 291
Hubczak M. 187
Huber 337
Huculjak 294
Huczuliak Wołodymyr 299
Hudiak I. 102, 352
Huk Zenobia 109, 261
Hukewicz dr 84
Hulewicz Wołodymyr 92, 463
Huła 261
Human 281
Hurhul Ihor 15, 104, 203
Hurykiwna 414
Hussakiwska Anna 215, 270
Hut 248, 359
Hutkowski K. 85
Hynczyk Mychajło 163

I

Ibms-Jędrzejewska Hanna 13
Ileczko 162
Iliuk O. 307, 309, 392
Iliuk Serhiej 308
Ilko J. 271
Illeczko 353
Ilnickyj P. 216
Ilyk 364
Iwaciw 258, 336, 338, 340

Iwanczenko R.P. 344
Iwanczyk 248
Iwanec C. 346
Iwanow 411, 427
Iwanowicz W. 311
Iwanski 277
Iwasiw 305, 341
Iwasyk 362

J

Jablecka A. 11
Jabłonowska 353
Jabłoński 342
Jaciucha 362
Jackiw 278
Jackow Mikołaj 143
Jaczuliak 278
Jakibczyk 289, 393
Jakim 338, 344
Jakimowicz P. 384
Jakiwczyk 294
Jakubowy 288, 292
Jakimowicz 294, 384
Jakimyszyn I.D. 254
Janczar 378
Janczyszyn 384
Jankowski Piotr 431
Jarema M. 102, 209
Jarisz M. 181
Jarmoluk 419
Jarosławenko I. 186, 387, 409
Jaroszyk O. 283
Jarymowicz P. 400
Jasińczuk Ł. 54
Jaszoski 425
Jaworski M. 96, 463
Jaworski W. 252, 297, 369
Jaworski I. 271
Jednakiwski W. 301
Jeziński 338, 343
Jędraszczak T. 73
Jędrzejewicz J. 77
Jlli Aleksander 100
Jońca K. 43, 74
Józewski Henryk 75, 77, 78

Jucha J. 107
Jurczyk 436
Jurczuk Tadej 375
Jurczuk Wołodymyr 375
Jurczyk O. 216
Jurek Tomasz 9, 345

K

Kaczaliwna 352
Kaczmar Iwan 273
Kaczmar-Hnatkowicz 371
Kaczmarczuk P. 301
Kaczmarek O. 444
Kaczmarek Stanisław 253
Kaczmarek Włodzimierz 153, 253
Kaczor A. 92
Kaczoriwski Roman 163
Kalabiński S. 196
Kalahurka 343
Kalandijak 281
Kalinowski A. 179
Kalinowski Fedor 226
Kalitiak 161
Kalt 426
Kaliniuk 161
Kamenecki J. 119
Kamienecka T. 355, 365
Kamińska-Kwak Jolanta 21
Kamiński Aleksander 237
Kapitanczuk Wasyl 447, 448
Kapłun Osip 303
Kapatniak 366
Karatnici Bohdan 416, 418
Karchuh W. 241
Karczewski Dmitro 109
Karoljik R. 418
Karoluk Roman 403
Karpiak 339
Karpiński A. 153, 347, 348
Karpus Z. 71
Karwan Wołodymyr 110
Kasrab 278
Kasarewicz W. 252
Kasprzycki T. 78
Kasznicza S. 30, 35, 37

- Kaszuba N. 264, 265
 Kaszubinski Roman 214
 Katamaj Dymitr 86, 118, 226, 227
 Kazima S. 153
 Kazimierzczak 429
 Kazymyrowicz M. 421, 422
 Kedryn Iwan 238, 245
 Kele 416
 Kerczyszyn T. 301
 Kerniakewicz 289, 393
 Kernyczny S. 210, 215, 216
 Kęsik J. 22
 Kicyła K. inż. 263, 265, 271
 Kijak Andrij 445, 448
 Kinasz W. 95, 265
 Kindy 161, 418
 Kipiecki 365
 Kirylenko W. 98
 Kiszakewicz 354
 Kit 421
 Kiwka T. 58
 Kizima C. 153
 Kizyn Roman 432
 Klabiński S. 22
 Klimecki M. 28
 Klimko Bohdan 282
 Klimowicz 362
 Klimowski 418
 Klinowski 289
 Klisz 384
 Kljaczat 294
 Kljufas Orest 98
 Klos Wasyl o. 110
 Kłak Iwan 338
 Kłak Stepan 269, 338, 344
 Kłodzinski O. 301
 Kłodziński M. 407
 Kłodzinski I. 210
 Knejczuk R. 407
 Knobloch M. 180
 Knobloch N. 452
 Knyhynski W. 288
 Kobersi Ostap 247
 Kobiak M. 148, 420
 Kobryn B.S. 92
 Kobylnik 265
 Kobzar 276, 367, 371, 422, 432
 Kobzar Iryna (Kobzariwna) 123, 344, 370, 465
 Kobzar Orysia 362
 Kobzar Wołodymyr 123, 344, 465
 Kocaj 347
 Kociłowski J. 98
 Kociuba S. 263, 429, 431
 Kociumbas 161
 Kociumbas Ilia 302, 411, 421, 422
 Kocjuba S. 328
 Kocjubiwna M. 328
 Kocur 338
 Kocyk Roman 260
 Kocyłowski Josefata (władcyka) 201, 265, 266
 Koczaj 261
 Koczan 281
 Koczapski dr 407
 Koczi 358
 Koczukewicz 278
 Koczyj A. 369
 Kohut 421
 Kohutiwna L. 291, 382
 Kokodinski Andrzej 93, 151, 163
 Kolankowski L. 35
 Kolca H. 275
 Koljarz 416
 Kołodij 277
 Kołodrubec 265
 Kołtucki 336, 338
 Komisari Daria 110
 Komisari Marian 110
 Konaszewicz Stepan 93, 257, 433, 439
 Kondruk Jakub 171
 Kopacz Iwan 103, 195
 Kopertynska Zenowia 271
 Korbutiak D. 100, 303
 Korduba L. 210
 Kormiakewicz 289
 Korol 365
 Koroliuk J. 418
 Koroliuk O. 418
 Koroliuk Roman 411, 417, 418
 Koromosz Omelan ks. 266
 Koromosz Teofil dr 266
 Korozenski 261
 Korytko Sylwester 110
 Korzeniowski W. 275
 Kosiuk 216
 Kossak 265
 Kostecki Stanisław 152
 Kostecki W. 252
 Kostiuk R. 13
 Kostyk O. 269, 281
 Koszeływec I. 188
 Kot Andrzej 257, 426, 427, 428
 Kot W. 429
 Kotelko Mykoła 163
 Kowaliw Mykoła 303
 Kowierko B.I. 98
 Kozaczek W. 90
 Kozaczono I. 294
 Kozaczok Osip 90, 100, 212, 215, 332, 358, 365, 377
 Kozaczok prof. 100
 Kozak 269
 Kozak Julian 420
 Kozak Tadej 353, 369
 Kozariw 362
 Kozicki Sergiusz 42
 Kozik J. 22, 37, 68
 Kozłowski J. 179
 Kozłowski W.R. 18
 Kozub B. 307, 392, 421
 Kozub Wołodymyr 418, 422
 Krajewski 395, 396
 Kramar J. 75
 Krasiczynski 418
 Krawciw B. 15, 116, 150, 423
 Krawciw W. 188
 Krawczeniuk Osyp 301, 344, 411, 422, 440
 Krawczenko Ulana 151
 Krawczuk Wołodymyr 290
 Krawec 358
 Kraws 276, 277
 Kricyn 423
 Kriljas J. 274
 Kripiakewicz R. 12, 88
 Krisiuk B. 307
 Król 281
 Kruk O. 344
 Krul I. 370
 Krupka 446
 Kruszelnicki M. 260
 Kruszelnicki Wołodymyr 268, 415
 Krutij P. 238
 Krycun 291
 Krygowski Władysław 170, 171
 Krypiakewicz Iwan prof. 173, 201
 Krysiński A. 39, 43
 Krysiuk 392
 Kryzaniwski Teodor 163
 Ksiak 427
 Kubijowicz Wołodymyr 43, 59, 61, 196, 197, 202, 220
 Kuchar Waclaw 403
 Kucił I. 269
 Kuczera M. 147
 Kuczerepa M. 22
 Kulczycki Leś 104
 Kulczycki Ostap 163
 Kulczycka M. 441
 Kulczycki E. 12
 Kulczycki R. 413, 415
 Kulczycki Z. 178
 Kulczyk Iwan 282
 Kulczynski 384, 413
 Kuleczkiw 415
 Kuleczko 413
 Kuliba 289, 393
 Kulik 426
 Kulik W.W. 120
 Kułyk 424, 426, 427, 429
 Kunicki J. 141
 Kunik M. 180
 Kuninec 384
 Kuntja Mychajło 281
 Kunyk 275
 Kunyk Myrosław 97
 Kupczynski J. 263, 443
 Kupczyński Roman 346, 348
 Kurdyba 411
 Kurdyba B. 421
 Kurdyba O. 418
 Kurdyk A. 102, 116
 Kurowicki 358
 Kurpas Wasyl 110
 Kusiuk 365
 Kuszniuk 378
 Kuszniur 265
 Kuszycki M. 271
 Kutrzeba 48
 Kutynski I. 289
 Kuzicki J. 22
 Kuziela Z. 42
 Kuzik 304

Kuzmicz A. 85
Kuzmowicz O. 271
Kuzyk 216, 304
Kuzyszyn M. 95, 265
Kuźma 162
Kuźmicz 426, 431
Kuźmicz O. 14
Kuźmowicz O. 14, 443, 444
Kuźniar K. 107
Kwasta W. 325
Kynasewicz 216

L

Laba Wasyl 100
Labij 209
Lah Iwan dr 110
Lampyk Semen 281
Landau Z. 41
Lanyczja 269
Lapczuk I. 238
Laskiewicz Henryk 234, 369, 373
Latyszewski 275
Lebedowicz Adam 215, 269, 270
Lebedowicz Omeljan 215, 270
Lebedowiczewa Ksenja 100
Lechowski J. 179
Lehkyj 292
Lejbjuk 421
Lelewel Joachim 30
Lencicki 276
Lenczyncki 277
Lepki L. 85
Leśnodorski B. 31
Lewandowski J. 235, 315
Lewicki Aleksander 92, 96, 318, 335, 340, 342, 392, 424, 437, 463
Lewicki L. 96, 463
Lewicki Mykoła 86, 92, 181, 257, 335, 463
Lewicki Seweryn 242
Lewicki W. 352
Lewkowicz Jurij 340, 421, 425, 426, 429
Lewkowicz O. 153
Leżogubska Iryna 271
Lahowicz W. 109
Liedbecka S.H. 139
Limanowski Bogdan 225

Lipa J. 15
Lipoński Wojciech 420
Lipski 384
Lisak 384
Lisewicz L. 87
Lisikewicz A. 181, 415
Liskewycz B. 288, 289, 393, 416
Lisko 305
Lisowski Robert 239, 272
Listopad Wołodymyr 308
Lisy W. 302, 365
Lisyk 396, 437, 439
Lisykewicz O. 93
Liszaj M. 365
Liszczynska 413
Liszczynski J. 415, 432, 437, 438, 439
Liszkwycz Jurij 262
Litwin J. 162, 400
Litwinko 366
Ljabich E. 291
Ljanyc J. 281
Ljaszkewiz J. 299
Ljudkewyczyna 382
Lomos 254, 386
Longchamp de Berier B. 35
Lopaniuk Wasyl dt. 214
Los J. 409
Lot P. 43, 62, 124
Luba Andrij 110
Lubowicz Eugeniusz Jewhen prof. 93, 133, 151, 152, 162, 198, 238, 259, 260, 358
Luczenko Iwan 199
Luh A. 25
Lukasewicz Stepan 215
Lukianowicz 384
Lukowicz O. 210
Lupacz Omelan 449, 450
Lutyj Rostysław 163
Lyczakiwski G. 252
Lylyk 304
Lysy Wołodymyr dr 100, 258

Ł

Łahodynski W. 86
Łata 258, 336, 338, 340, 342
Ławecki O. 95, 265

Ławriwska O. 212, 331
Ławriwski Włodzimierz 84, 125, 126, 135, 162, 188, 186, 187, 188, 191, 193, 386
Ławryniw S. 210
Łazarko M. 90, 96, 463
Łazor I. dr 109
Łebiszczak H. 90
Łewoczko 362
Łewycki O. 307
Łewycki R. 307
Łewycki Dmytro dr 104
Łewycki Kostia dr 104
Łewycki S. 245
Łominski Wołodymyr dr 100
Łopata A. 224
Łozinski Lew 354, 411
Łozińska 357
Łuczakiwski H. 275
Łuczeczko 338
Łukacewicz M. 418
Łukacewicz Stepan 270
Łukajewicz Ł. 196, 197
Łukaszewicz E. 189
Łukjanowicz Denis 201
Łypa J. 230
Łysenko M. 52

M

Maciurak K. 153
Maczuliak 289
Maćkiw Julian ks. 95, 328, 329, 333, 379
Madajczyk Czesław 75
Mahocki S. 388, 395, 396
Majówka I. 275
Makar Taras 21, 94, 97, 273, 275, 408
Makohon 437
Makowski 278
Maksymiak Władysław 431
Maksymiw R. 415
Maksymowicz 269
Małanczak 261
Małeczak 416
Małicka K. 86
Malis Jarema 153
Małczyńska Maria 171
Małczyński Marian 171

Małecki 354
Małkowski Andrzej 237
Małynowski Jura 282
Małynowski Roman 282
Mamczak 375
Mamczykiwna Iwanna 102
Manulak Iwan prof. 93, 164
Marcinkow Tomasz 171
Marczuk 276
Marian Panczyszyn dr 109
Maricki 292
Marinec 258, 435, 437, 438, 439
Marko Wiktor 110
Markowski 258, 437
Martinec 289, 437
Martinowicz O. 449
Martynec Jewhen 201, 291
Martynowicz J. 358, 366, 367, 369
Martynowicz O. 357, 358
Maruniak 414
Marynowicz A. 275
Masikewicz Mykoła 14
Masnik 269
Masnikowa 269
Maternicki Jerzy 22
Matiuk Miron 109
Matluk Roman 153
Matwij 350
Matwijczuk Mykoła 359
Mauersberg S. 15
Mazaj E. 365
Mazepa 203, 227, 228
Mazurak 253
Medwid 353
Melech P.B. 92, 254
Melniczuk M. 307, 392
Melnik K. 283
Melniczuk O. 301
Melniczuk Wasyl 355
Melniczyn O. 275
Melnik A. 378
Menczewski 344
Menyw 289
Metternich 69
Mędrzecki W. 22
Mięso J. 132
Michnowski Mykoła 87, 199
Michowicz W. 50, 78

Mikitin M. 110
Miklosz K. 388, 395, 396, 415
Mikyti P. 239
Milnik I. 365
Mirkiewicz Marek 11, 13
Mirski 384
Miskiwi E. 268
Misterowicz 400
Misyszyn 265
Miškiw M. 307, 392
Mochnacki J. 275
Moczerniak Hryc 273
Moczerniak I. 447, 449
Moczerniak Wasył 450
Moczulski S. 295, 339
Modla 378
Modlinher 427
Mohilnyczka Sofija 415
Mokry W. 41
Molenda O. 212
Momotiuk I. 302
Morawiecki L. 22
Moroz M. 152
Moroz W. 265, 304, 411
Moshow M. 307
Mosoriwna G. 291
Mosoriwna M. 291
Mosoriwna Sława 291
Moszczyński F.J. 30
Mościcki Ignacy 452
Motłuk B. 153
Motyka J. 172
Mozhow 309
Mozil J. 418
Mozil W. 302
Mozłow 392
Mroz 216
Mrozowiecki Michał 334
Mryc Iwan 88, 100, 128, 271, 273, 441, 444, 445, 448
Mudrak 281
Mudrak Julian 98
Mudry Wasył 77
Mudryk 248
Muran B. 421
Murij O. 210
Musakowski 253
Muszynski Iwan 215, 270

Muzyka Stepan 298
Mychalewicz Wołodymyr 214
Mychaluk Oleksandr 417
Mycurzak 347
Mykołajewicz P. 422
Mykołajewicz Danił 262
Mykita C. 364
Mysłək W. 77

N

Nabereźnij Roman 303
Nabereźnij Jarosław 303
Nabereźnij Wołodymyr 303
Nadobnik M. 30, 35, 37
Naganowski Edmund 237
Nahirny E. 90, 96, 463
Nahirny Wasył 84, 92, 135, 186, 191, 192, 220, 221, 463
Nahurski Stepan 377
Nakłowicz 384
Nakonieczna Marta 368
Napierała 342
Narutowicz Gabriel 73
Nawlik Iwan 215
Nawrocki D. prof. 88, 352
Nawrocki O. 297
Nazar 368, 372, 446
Nazarczuk Petro 308
Nedenka Mykoła 221
Nedilenko 265
Nemak Paweł 411
Nestor O. 370
Niczajiwny Iwan 214
Niczka H. 86
Niemiec 360
Nikiforuk M. 216, 302
Nikolin Mih. 110
Nikołyszyn I. 357, 366, 367, 370
Nikyforyk Mykoła 383
Nizankiowski Ostap 290
Nizankowska 356, 357, 370
Nojgebauer Fediak 339, 340
Nosakowski P. 252
Nowak Leonard 141
Nowak M.W. 22
Nowakiwski Ż. 161, 419, 421, 439

Nowakowski Andrzej 62, 79, 224
Nowicki Osyp 120
Nowicki Wołodymyr 291, 408, 418, 422
Nycz 304

O

Obrubanski J. 297
Obuchiowski 371
Ochrimowicz S. 93
Ochrymowicz Wołodymyr dr 30
Odynski Mykoła 221
Ohlij I. 331
Ohonowski L. 98
Okołow St. 179
Okrepki 292
Oleksiuk M.M. 98, 162
Oleksiw Paweł 340
Olesnicki S. 294
Oleśnicki Ostap 416
Olijnik 362, 369, 396
Olijnik Julian 417, 418
Olijowski B. 400
Olszański T.A. 227
Olszyna-Wilczyński Józef Konstanty gen. 108
Olejniuk Wołodymyr 422
Omelczuk A. 190, 194
Omelian Koromosz 109
Onyszkiewicz St. o. 109
Onyszko Dm. o. 110
Oparywska 351
Opiat 337, 340
Opryszko 366
Oriszczin E. 90, 332, 355
Orłowski Mirosław 282
Orłowicz M. 103, 107, 178
Osiecki Iljarin 110
Ostapczuk B. 153
Ostrowski dr 420
Oszczudłjak Iwan 257, 280, 421, 425, 426, 427, 428, 429
Oszczyppko 294
Ozarkewycz 263
Ozer Haler 109
Ozerin 367
Ozeriw 351

P

Pajuk 358
Palij A. 88
Palio 340
Paliw Cecylia 151, 260
Paliw Andrij 98
Pałucki J. 454
Panaszuj 419
Panczak 342
Panczyszyn J. 264
Pankewicz J. 102
Pankiewiczówna 375
Pankiw Wołodymyr 98, 264
Pankiowski Kostia 98, 104, 178
Pantelejmon Lech 305
Pańczyszyn Marian dr 109, 246
Pańko Włodzimierz 444
Partyka I. 274
Partyka J. 408
Pasternak Iwan 201
Paszczewski Wołodymyr 311
Paszczyn C. 302, 421, 423, 426, 427, 429
Paszczyna Jarosław 422
Pawliw 292
Pawlus O. 301
Pawzianok M. 370
Pażenski Ol. inż. 110
Peista L. 107, 252, 254, 255
Pelenski Jurij 98, 178
Pełczyńska W. 77
Perhacz Andrij o. 109
Perizok Iwan 109
Perl Edmund 334
Petlura Semen 72, 143
Petolec 343
Petriw 289, 396, 434
Picziwna 370
Pidlisecki 396
Pieczonka Tadeusz 21, 143
Pielech Zofia 363, 364
Pieprżyńska-Turek M. 52
Pieracki Bronisław 76
Pierfecki 347
Pietkiewicz K. 179
Pietrzak M. 31
Piętka J. 453
Pik 338

Piłat 292
Piłsudski Józef 71, 73, 76, 77
Piniński L. 59
Piotrowski Wojciech 11, 13
Piurko B. 264
Piwowar 167
Pjatnica W. 271
Plitasowa Z. 118
Płażek 133
Pobidynski S. 408, 274
Pobier Matyj 223
Pobóg-Malinowski W. 73
Podhorodecki L. 420
Podkowa I. 10
Podliski Jurko 452, 454
Podliskij L. 291
Podluskij W. 452
Podłucki J. 453
Podufali Mykoła 110
Pogorelec 415
Polak Ewa 139
Polakiewicz Stanisław 148, 420
Polich T. 93, 260, 452
Poliha Teodor 152
Poliszczuk F. 307
Poljak 291
Polotniak 400
Polowo 292
Pomirko Mychajło 123, 354, 421, 423, 426, 427, 428, 429, 465
Popiel Stefan 209, 409, 411, 414
Posacki 437, 439
Posławski Wasyl 109
Potocki Andrzej 27
Potocki R. 17
Potoczny Jerzy 132
Poturniak Pilip 153
Pozniak Wołodmyr 258, 437
Priadczenko W.F. 14
Pripchan O. 377, 378
Prisnewskoj I. 310
Proć 269
Prydun 289
Pryjma 281
Pryk 276, 277
Pryszliak J. 295
Przepiórski Andrij o. 100
Przyboś K. 21

Przyszlak O. 224
Pucckar L. 85
Puk Wasyl 223
Pyłypczuk 419
Pytłasiński Władysław 431

R

Radywił 414
Radko 351
Radłowski Orest 317, 318, 433
Rajtmajer Lew 110
Rak Bogdan 98, 178
Rak P. 351, 366, 418
Rapko 362
Rażanski 162
Reiss L. 107, 252, 254, 255
Rejowski E. 418
Reszetycha 303
Reszitiło R. dr 110
Rezner W. 71
Ribaczek Roman 273, 446
Rokicki Jarosław 24
Rokitowski W. 110
Rokosz A. 35
Romancew 341
Romanec Mychajło 123, 180, 260, 263, 269, 275, 408, 465
Romanec S. 274
Romanenko I. 448
Romaniuk D. 449
Romaniuk W. 288
Romanyszyn Mychajło 409, 411
Romer R. 37
Rostkowicz T. 452
Roszkowski W. 37, 41
Rożankiński Jarosław 413, 415
Rożankowska 376
Rożankowski S. 413
Rożankowski Wołodmyr 271
Rudnicki Piotr 12, 421, 424, 425, 426, 427, 429
Rudnik W. 11
Rusin Zenon 271
Rusin B.M. 14
Rutkowski J. 66
Rutkowski T. 225

Rybak 261
Rybczak Roman 445
Ryszka F. 80

S

Sabliij B. 307, 392
Saczyński 281
Sahaty Miron 305, 407
Sajewski 419
Sajkewicz J. 358
Saładziuk A. 259
Sało Jarosław 282
Samborski 423, 427
Sandulak I. 85
Sańczuk Ulas 118
Sapruka B. dr 407
Sasik R. 263, 264, 265
Sasyk Z. 413, 415
Sawczak Jurij 88, 359
Sawczuk B. 12
Sawczuk Onufry 171
Sawczuk Teodor 299
Sawczynski 431
Sawicki T. 325
Selezinka J. dr 204
Semeniuk W. 370, 371
Semeniuk O. 86
Semenko J. 12
Semianyw 291, 393
Semkiwa O. 116
Semojtuk Jurij 196
Sendiak 360
Sendzik 360
Seneczko O. 212
Senkiw H. 301
Serczyk Władysław A. 22, 47
Serojczkowski Oleksa 104
Sicz 422
Siczynski Myrosław 27
Sija 421
Sijak Darija 90
Sijak E.D. 88
Sijak M. 98
Sikora 289
Sikorski E. 237
Siplikiwna 352

Sirko 365
Siropolska O. 118
Sirotiuk B. 415
Skarbek J. 30
Skirka Jewhenija 377
Skirka O. 275
Składkowski Felicjan Sławoj 108
Skocen Aleksander 123, 255, 258, 315, 344, 355, 386, 395, 396, 465
Skorobohatiwna 167
Skoroden 100, 101
Skorodynski 296
Skorpen Zenobij 411
Skrehota 395, 396
Skripnik Stepan 307, 308
Skryprij Mykoła 258, 432, 434, 436, 437, 438, 439
Skrzypek S. 22
Skrzyszowski 426
Skulski Leopold 73
Sławewski Bogdan 273
Sławewka Daria 273
Sleziak S. 88, 96, 420, 463
Sličko Wołodmyr 12, 123, 344, 375, 376, 440, 446, 465,
Słobodiwna Maria 201
Sławewski B. 375
Sławski 355, 364
Sławutycz J. 345
Smal-Stocki Stefan 118
Smitrenko dr 109
Smolinskij Osip 303
Smorawiński Mieczysław 77
Sniehurowicz Seweryn 334, 335, 414
Snilik E. 268, 292, 352
Sobatij M. 402, 405
Sochan 161
Sodowiak 271
Soja Wołodmyr 100, 411
Sokił Tadej 411
Sokołowski Jurij 359, 365, 366, 367, 368, 369, 371
Sokołowski K. 58
Sokołowski Wołodmyr 319, 416
Solczanik prof. 264
Solhan 353
Solomijczuk-Juzenczuk J. 85
Sołomonko W.W. 254

Sołowij Tadej dr 104
Sołtyński Kazimierz 147
Sołtys 269, 277
Sonewicki T. dr 109
Sowa Władysław 21
Spodaryk 161
Spolitekewicz I. 104
Sprengel B. 22
Stawecki P. 57
Stawinski 304
Stachiw M. 212, 376
Stachurski 369
Stapinski 340, 341
Staropolski J. 450
Starosilski Stanisław dr 173
Starosolski J. 13
Staruch M. 275, 407
Stasiw T. 58
Stawecki P. 57
Stawniczin I. 15, 150, 423
Stebelski 359
Stecyk P. 281
Stećkiw Mykoła 109
Stefaniak 344
Stefankiwna M. 297
Stefanowicz O 269, 278, 338, 342, 343
Stefuranczin Andrij 359
Stelmach 278
Stepaniak Mykoła 123, 258, 336, 337, 338, 339,
340, 341, 342, 344, 465
Stepaniuk 392
Stetkiewicz 357, 366
Stępień Stanisław 13, 22, 40, 47, 53, 59, 240
Stocki 253
Stojan J. 44
Stojkewicz Parteni 282
Stojko 292
Stolarczyk Marian 22, 62
Strakow W.A. 98
Striebielcki 276
Struminska 413
Subtielny O. 72
Suchar Iwan 290
Suhowerski K. 88
Sulrzyński 362
Sułkowski Z. 30
Suszkiw J. 264
Suszkiw O. 271

Suszkiw W. 13
Swidziński 277
Swirski Iwan 92, 463
Swiszcz 271
Swita 353
Swyłyk Eustachy 143
Swytyn P. 209, 288
Sycz M. 22
Syczynski Denis 189
Syderska 303
Sydorak O. prof. 283, 301
Synyszyn J. 288, 289
Syrotiuk 396
Sytnicka 352
Sytnik 162
Szach Stepan 180, 181, 263, 275, 441
Szaflik J. 222, 223
Szankowski 289
Szapko Wołodymyr 303
Szarko M. 440, 450
Szaszarowski W. 95, 265
Szaszkiewicz Marcján 68, 173
Szawaliuk Mychajło 303
Szawała Mykoła 303
Szczechowicz 384
Szczerbowski A. 98
Szczerbinski L. 370
Szczerbiński Murek 17
Szczerbiuk W. 449
Szczerbowski A. 85
Szczołka 337
Szczupakiwski W. 153, 154, 348
Szczurata Stepan 123
Szczyrba 261
Szechowicz 354
Szekerik-Donkiw P. 85
Szeparowicz Lew 98
Szeparowicz Omelan 271
Szepeta Mih. 110
Szepetycki Andrzej (metropolita) 28, 38, 77, 109,
234, 242
Szerstiło 366, 367
Szewczenko Taras 51, 69, 146
Szewczyk D. 269, 297, 338
Szewczyk J. 418
Szilkewicz Roman 282
Szkurat dr 109
Szkwarkowski 429

Szlemkewicz W. 294
Szlemkewicz Mykoła 229
Szmir 369
Sznajder J. 188
Szołdra 429
Szpital 277
Szpitko O. 85
Szprunch 426
Szpyrka 303
Sztindocu 364
Szuchewicz J. 375
Szuchewicz Mykoła dr 104, 201
Szuchewicz Roman 374
Szuchewicz W. 85
Szuchewicz Stepan 92, 463
Szuran 304
Szust R. 10
Szwak 418
Szydelski ks. 35
Szymański Leonard 109, 178
Szymkowski I. 303, 395
Szymski I. 302

Ś

Śliwa M. 72

T

Tabin 424
Talpasz 263, 347, 348
Talpaszczew 347
Taras Jarosław 282
Taraszcuk P. dr 345
Tarnowicz J. 122
Tepper J.H. 14
Terlecki H. 258, 415, 418
Terlecki M. 260
Tiahnybok M. 162, 283
Timkiw 297
Tisowski Aleksandr 178, 242
Tizo 426, 429
Tkaczyk Roman 303
Tobilewicz Jurij 201
Tokarzewski-Karasiewicz M. gen. 77, 341
Tomaszewski Jerzy 10, 22, 41

Tomasziwska 382
Tomicki J. 78
Tondera Tadeusz 21, 143
Topolnicki 294
Torgren L.M. 137, 139
Toroska 366
Torzecki R. 22, 74, 77, 243
Tracz 209
Tril M. 88, 89, 328, 332
Trilowski Kirył 13, 14, 85, 205, 222, 226, 228,
233
Trilowski P. 81
Trofimiak B.J. 14
Trusz Eugeniusz 201
Trusz Miron 432, 433, 434, 439
Tryl M. 213
Tryłowski Kirył 86, 201, 221
Tuora 341
Turiakowski M. 409
Turkewicz L. 409
Turko Myrosław 123, 274, 409
Tuszyński B. 334
Tutek 360
Tuziak I. 335
Twardowski O. 121, 258
Tycholiz Wołodymyr 90, 215, 332
Tymcio 280
Tymczuk K. 445
Tymoszenko S. 310
Tysowski Ołeksander 14, 98, 119, 127
Tysowski Stepan 120
Tyzio 421

U

Uhrin O. 264
Urbański Z. 37, 42, 43
Uskyj M. 274

W

Waceba Oksana 12, 98, 150, 186, 197, 198, 199,
227, 228, 229, 249, 313, 317, 370
Wacek Rudolf 148, 251, 258, 334, 420, 434
Wahnianin Bohdan 152
Wahninin D. 252

Wahylewicz Iwan 68
Walczyk Oleh prof. 90,100, 215, 365
Waldman W. 403
Walerczyk W. 110
Waligóra M. 264
Walko 376
Wanio 305
Waniwski 277
Warcaba 159, 351, 359, 367, 369, 371, 377
Warecki 257
Wasilinin o. 110
Wasilewski Dmytro 109, 304
Wasiuta O. 96, 410, 463
Wasylewicz I. 173
Wasylowski J. 304
Weigl Leopold 170
Welyczko 289
Wenfeld I. 37
Wengrinowicz o. 109
Werbicki S. 93
Werbinski Ewhenij 100, 102
Wepryk P. 271
Werba Dmitro 308
Werebycki Mychajło 72
Wereszycki H. 67, 69
Werhodi O. 88
Werhun W. 100, 101
Wertyporoch 162
Wegrynowicz 347, 348
Wieder L. 25
Wierzbinski W. 181
Wieselowski J. 98
Wilczyński W. 227, 228
Wilk 384
Winckowski J. 189
Wilinski Izydor 110
Winckowski Ja. 85
Winckowski Ju. 85
Winnicki Sydir 226
Winnycki 357
Wiszka E. 71, 396
Witos Wincenty 75
Wiwczariwski 362
Wodycz 275
Wojanski 303
Wojtowicz 360
Woltmann Bernard 141, 345
Wołyniec 421

Wołczuk Pilip 109
Wołos Roman 282
Wołoszyn Mychajło 85, 92, 463
Wołynec I. 96, 265
Womlian 302
Wompela Osyp 422
Worobec M. 264, 293, 395, 396, 407
Worobec Wołodymyr 123, 388, 415, 465
Wowk Wołodymyr 268
Wozin 248
Wójcik Z. 237
Wójtowicz 371
Wroniak Z. 49
Wrzesiński W. 50, 68
Wsewołod 365
Wytrykusz I. 289

Z

Zaborniak Stanisław 62, 79, 81, 104, 143, 147,
224, 229, 253, 255, 345, 464
Zachaiw 370
Zaczinkowski M. 212
Zaczekwicz 371
Zagórski Z. 142
Zahaczewski 426, 428
Zahajkiewicz B. 99, 109, 150, 156, 202, 241,
244, 259, 265, 412,
Zahajkewycz R. 212
Zahajkiewicz Włodzimierz dr 207, 266
Zahorodnij 278, 418
Zagrodnik 424, 427
Zajaczkowski Mykoła 88, 92, 104, 463, 446
Zajać Z. 407
Zajac 271
Zalaniak 377
Zaljewski S. 332
Zaloziecki I. 297
Zamorczak I. 418
Zamorczuk J. 215, 216
Zamorski K. 30, 36, 37
Zankiw 382
Zapałowicz Hugo 171
Zaremba Z. 72, 74
Zarinok 366
Zasławski Osyp 209, 334, 423

Zaworotniuk M. 153, 348
Zdanewicz M. 307
Zeleny A. 96, 252, 369, 463
Zeleny S. 153, 348
Zelezniak 371, 378
Zerkal S. 81, 233, 247
Zieliński H. 73
Zilinski W. 268
Zimak Pablo prof. 86, 96,153, 328, 463
Zimka Paweł 381
Zmroczek J. 210
Zmroczuk J. 331
Zolyński 342
Zoszczuk 414
Zubal 343, 419
Zubik M. 297
Zubiak 289, 393
Zubrej O. 166
Zubrej M. 275
Zubriski Wołodymyr 415, 416

Zwonok 332
Zyblikewycz Jewhen 120, 275

Ż

Żarecka-Nowak M. 22
Żarski Edward 11, 88, 98,128, 129, 149, 177,
186, 193, 201, 206, 214,219, 318, 333, 345,352,
353
Żelazo 336
Żerebecki 296, 393
Żmur Klim 221
Żownyr E. 268
Żownyr M. 102
Żukowski A. 72, 188
Żurowski-Grajewski P.P. 72
Żyła W. 345
Żyteniuk Iwan 171
Żywotko A. 115

Indeks miejscowości

A

Augustów 179

B

Berbilewice 292
 Berbisz 365
 Berezowa Dolna 443
 Berezowce Wielkie 248
 Bereźnica 356
 Berlin 122, 431
 Bezbrody 314
 Bezmiechowa 453
 Biała Cerkiew 240
 Białystok 63, 179
 Błudniki 365
 Bóbrka 217, 295
 Bohorodczany 217, 291, 299, 335
 Bodzanów 197
 Bolechów 178
 Bonariwce 232
 Borszczów 218
 Borysław 270, 271, 285, 391, 393, 407
 Brody 218
 Brody 305
 Broszniewo 178
 Brylińce 238
 Brześć Litewski 179
 Brzeżany 197, 293, 395
 Brzozów 32, 217, 312, 314
 Brzuchowice 138
 Bubiszczce 178
 Buczacz 197, 218, 219, 314, 365, 395
 Buczyw 279
 Budapeszt 258
 Buenos Aires 118
 Bugajowce 308, 311
 Buszkowice 286, 310

Bydgoszcz 342, 344
 Byki 110

C

Charków 199
 Chełm 41
 Chodorów 197, 219
 Chrostno Stare 314
 Cieszanów 223, 224
 Ciszki 365
 Czarnochora 272
 Czartoryja 248
 Czercz 292, 293
 Czerniatyń 297, 300, 355
 Czernichów 211, 356
 Czerniowce 197, 255, 393, 440
 Czortków 197, 218, 219, 412
 Czułowice 314
 Czyżyki k. Lwowa 314

D

Darochów 211
 Daszewo 212
 Delatyn 288, 296, 297, 300, 314
 Denisów 107, 248
 Dermania 390
 Dobromil 173, 217, 279, 350, 393
 Dobromirka 304, 306,
 Dolina 197, 217
 Doria 175
 Dorożew 281
 Dowbusz 393
 Drohobycz 158, 217, 219, 263, 264, 265, 278,
 284, 314, 337, 340, 356, 387, 393, 403, 404, 407,
 412, 436, 462
 Drozdowice 180, 314

Dubno 218, 309, 341, 392
 Duby 207

F

Frankfurt nad Menem 431

G

Gdańsk 180
 Gdynia 342
 Gliniane 283, 286, 311
 Gorlice 41
 Götting 25
 Górka 300, 338
 Grabice 272
 Grodno 179
 Gród 281
 Gródek 217
 Gródek Jagielloński 135

H

Halicz 214
 Hation 309
 Hirne 356
 Hodorów 197
 Hodynia 100
 Hołosko 355
 Hołosko Wielkie 364
 Horodenka 110, 163, 197, 217, 222, 229, 293,
 294, 297, 300, 338, 355
 Hriady 447
 Hrubieszów 41
 Howerla 178, 179
 Hyniwa 212

I

Iwano-Frankowsk 20, 98
 Iskany 109

J

Jabłonków 179
 Janów 138, 278, 286, 398
 Jaremcze 298, 300, 314
 Jaremczew Nowy 404
 Jarosław 32, 314
 Jaryczów Nowy 282, 283
 Jasło 41
 Jaworki 36
 Jaworów 135, 158, 179, 197, 217, 341
 Juskowicze 207

K

Kałuż 217, 219, 298, 300, 314, 370
 Kamieniec Podolski 240
 Kamionka Strumiłowa 135, 180, 197, 218
 Katowice 339, 397, 439
 Kielce 63
 Kniaziewiczze 314
 Kleparów 364
 Kobryń 180
 Kociew 179, 217, 222, 359
 Kołomyja 107, 135, 138, 170, 178, 179, 197,
 206, 217, 222, 227, 294, 297, 300, 352, 361, 362,
 370, 412, 414, 415, 440, 449
 Komarno 197, 286, 295
 Konigsberg 431
 Kopczyńce 218, 293
 Kosmacz 443, 445
 Kosowa 445, 450
 Kosów Huculski 365
 Kostopola 309
 Kowel 179, 218, 308
 Kraków 20, 63, 119, 122, 200, 258, 312, 335,
 436, 438, 439
 Krasiczyn 138, 238
 Krosno 314
 Krówniki k. Przemyśla 219, 286, 350, 353,
 364, 377
 Krymanica 163
 Krystynopol 180
 Krzemieniec 308
 Krzywa 303, 306
 Kukel 179

Kuryliwce 232
Kuty 197, 207, 300, 361
Kwasilew Czeski 310

L

Lemanów 110
Lesko 217, 312, 453
Liwcza 109
Lubaczów 31, 217, 223, 224, 229, 230, 312, 314
Lubin Wielki 109, 337, 340
Lublin 76, 342
Lwów *passim*

Ł

Łany k. Serca 365
Łańcut 217
Ławoczne k. Stryja 179
Łowca 272
Łozówka 304
Łódź 342
Łuck 19, 20, 21, 39, 62, 141, 167, 218, 308, 310, 311, 370, 390, 391, 465

M

Małkowice 363, 364, 365
Medyka 270, 279, 338, 393, 407
Mikołajów nad Dniestrem 295, 300, 314, 337, 338
Mikitnec 224
Mikulinice 211
Młyny k. Stryja 179, 342
Mosty Wielkie 110
Mościska 100, 217, 269, 270, 278, 285, 314, 405, 407, 462
Mszana k. Lwowa 213, 286, 377, 378
Mszaniec 365
Murcki 339
München 25
Mykołajiw 340

N

Nadwórna 179, 298, 299, 300, 334, 393, 400, 450
Nehrybka k. Przemyśla 219, 286, 364, 377
Nimećkie Jablonne 65, 249
Niwiw 356
Niżankowce 286, 350, 400
Niżniw 335
Nosowa k. Podhajca 219
Nowa Wieś 211
Nowy Sącz 41

O

Odessa 199
Okno 300
Oleksicze 356
Olesko 207, 365
Orliwka 303
Osmoludy 178
Ostodoria 242

P

Paryż 334
Pasieczna 338, 342
Peczniżyn 217
Perehińsk 314
Pierekon 377
Pikulice 109
Piotrków Trybunalski 63
Poczap 207
Podbererzeście 230
Podberezic k. Lwowa 219
Podbucz 146
Podebrady 65, 89
Podhajce 218
Podlasek Mały 286, 404
Podlasek Nowy 286
Podwołoczyska 304
Pohutyń 361
Polmin 338
Potoczka 292
Pozdacz 279

Poznań 101, 337, 342
Praga 117, 118, 199, 200, 247, 386
Prałkowce 110, 452, 454, 455
Proniatyń 248
Proszno 314
Prużany 179
Przemyśl 20, 21, 32, 39, 66, 93, 94, 96, 107, 109, 110, 122, 133, 137, 150, 151, 157, 158, 160, 165, 166, 167, 169, 172, 180, 197, 217, 219, 226, 236, 238, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 273, 274, 276, 278, 279, 284, 285, 286, 292, 293, 312, 314, 316, 326, 327, 328, 329, 333, 336, 341, 347, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 357, 360, 361, 363, 369, 370, 374, 375, 381, 393, 394, 400, 401, 402, 403, 407, 408, 409, 416, 440, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 459, 465
Przemyślany 218
Pykowa 292

R

Radymno 341
Radziechów 218, 303, 304
Radziwiłłów 308, 311
Rawa Ruska 217
Rawszyna 209
Rembertów 20
Rohatyn 217, 219, 292, 293, 300, 343, 351, 395
Rożen 339, 340, 424
Równe 19, 21, 63, 165, 167, 307, 308, 309, 311, 314, 342, 390, 391, 393, 408, 465
Rudki 217, 337, 340
Rudna 220, 234, 286, 377
Rykszany 238
Rzemień 281, 283, 286, 314, 404
Rzeszów 20, 86, 255, 387, 388, 394, 397, 403, 422, 426, 427, 428

S

Sambor 109, 197, 217, 219, 276, 277, 285, 286, 337, 338, 340, 344, 381, 403, 407, 412, 459
Sanok 31, 32, 312, 314, 337, 445
Sarny 218
Sądowa Wisznia 110, 341, 365

Schodnica 402
Serafińce 229, 293, 294, 297, 300, 314
Sierdopilie 286, 304
Sitichiw 404

Siwula 178
Skałat 32, 210
Skniłów 314
Skole 217, 338, 359
Skomorochy 181
Skorodnica 365
Slipce 180
Sławsko 272, 443, 445, 447, 449, 450
Śniatyń 222, 227
Sokal 31, 179, 197, 217, 219, 286, 314
Sosnowiec 337
Stanisławów 20, 135, 344, 351, 362, 375, 378, 379, 381, 382, 389, 393, 395, 400, 408, 412, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 423, 440, 441, 445, 459, 464
Storohowce 404
Starogard 337, 21, 39, 62, 107, 110, 120, 134, 137, 138, 141, 158, 169, 179, 197, 209, 219, 288, 291, 293, 299, 300, 314, 319, 331, 334, 335
Stary Ropień 366
Stary Sambor 109, 217, 278, 286, 314, 343
Straszewicze 109
Strochowce 286
Stroniatyń 314
Strychańce 107
Stryj 109, 135, 158, 179, 190, 197, 198, 211, 213, 217, 264, 265, 272, 278, 289, 290, 295, 299, 300, 337, 338, 340, 346, 356, 359, 361, 362, 364, 369, 370, 375, 393, 405, 407, 408, 412, 429, 459
Stubno 279
Stybień 279
Sulimów 286, 314, 404
Sytych 281, 314
Swarów 207
Szcawnica 36
Szczyrcza 295
Szedebrizce 366

Ś

Śniatyń 219, 221, 361, 366

T

Tarnopol 20, 21, 32, 39, 62, 73, 100, 107, 134, 135, 137, 138, 141, 152, 155, 158, 197, 204, 209, 210, 211, 215, 216, 218, 219, 248, 261, 291, 300, 301, 303, 305, 306, 314, 331, 332, 344, 348, 356, 363, 366, 372, 378, 379, 383, 393, 399, 400, 402, 403, 407, 408, 412, 416, 417, 421, 422, 423, 427, 441, 449, 459
 Terpilkowa 304
 Tłumacz 218
 Tomaszów Lubelski 41, 289
 Torki 279
 Toruń 342
 Trembowla 32, 197, 210, 211, 218, 379
 Tryczyńca 366, 377
 Turka 218
 Tychy 339
 Tyszkiewce 286, 297, 355
 Tyśmienica 296, 314, 400

U

Użhorod 123, 255, 465
 Uste 221

W

Warszawa 20, 22, 101, 173, 230, 311, 334, 337, 342, 400
 Wersal 71
 Wiedeń 27, 69, 70, 122, 188, 220
 Wierchy 390
 Wilczany 238
 Wilcze (Wowcze) 109

Winniki 107, 197, 286, 295, 314
 Wisłoboki 286, 314, 405
 Włodzimierz Wołyński 179
 Wołyń 17, 77, 78, 80
 Worochta 175, 178, 179, 272, 299, 443, 445, 447, 449, 450
 Wrocław 22

Z

Zachodów 365
 Zakopane 335
 Zaleszczyki 179, 180, 218, 297, 375
 Zamarstynów 364
 Zamość 41
 Zapatów 286, 314, 343, 404
 Zaskiew 281, 286, 314
 Zawada 356
 Zbaraż 211, 218, 219, 304, 306, 345, 356, 366, 372, 379, 383
 Zborowice 211
 Zborów 207, 218
 Zdołbunów 19, 308, 309, 310, 390, 391, 417, 465
 Zielona 211
 Zimna Woda 138, 314
 Złoczów 197, 202, 218, 219, 305, 306, 314, 332, 341, 343, 366, 407

Ż

Żółkiew 110, 217, 282, 286, 314, 407, 462
 Żurawica 357
 Żurawno 293
 Żydaczów 107, 218, 219, 293

Wykaz używanych skrótów

AAN – Archiwum Akt Nowych
 ABGB – Allgemeine Bürgerlich Gesetzbuch (kodeks cywilny austriacki)
 APK – Archiwum Państwowe w Krakowie
 APP – Archiwum Państwowe w Przemyślu
 AWF – Akademia Wychowania Fizycznego
 AZS – Akademicki Związek Sportowy
 BPU – Biuletyn Polsko-Ukraiński
 CAWR – Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie
 CK – Cesarsko-Królewski
 CKAG – Cesarsko-Królewskie Akademickie Gimnazjum
 CKGFJI – Cesarsko-Królewskie Gimnazjum im. Francza Józefa I
 CKRSzK – Cesarsko-Królewska Rada Szkolna Krajowa
 CPHAU – Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy
 CSR – Czesko-Słowacka Republika
 CWTS – Cywilno Wojskowe Towarzystwo Sportowe
 Cz – „Czarni”
 CZROS – Centralny Związek Robotniczych Organizacji Sportowych
 D.B. – I Polski Bokserski Klub vel Drużyna Bokserska
 DOK – Dowództwo Okręgu Korpusu
 DT – Niemieckie Turnerstwo
 DUS – Dzień Ukraińskiego Sportowca
 FDA – Fundacja Domów Akademickich
 FNJ – Front Narodowej Jedności
 GKBZHP – Główna Komisja ds. Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce
 KLK – Karpacki Narciarski (Leszczetarśkij) Klub
 KPW – Kolejowe Przysposobienie Wojskowe
 KZ OSP – Krajowy Związek Ochotniczych Straży Pożarnych
 LKS – Lwowski Klub Sportowy
 LKSz – Lwowski Klub Szachistów
 LKT – Lwowski Klub Tenistów
 LOZHL – Lwowski Okręgowy Związek Hokeja na Lodzie
 LOZK – Lwowski Okręgowy Związek Kolarski
 LOZPN – Lwowski Okręgowy Związek Piłki Nożnej
 LOZPR – Lwowski Okręgowy Związek Piłki Ręcznej
 LRID – Licea Ruskoho Instytutu dla Diwczat
 LTKM – Lwowskie Towarzystwo Kolarzy i Motorzystów
 MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych
 MWRiOP – Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
 NTS – Narodowe Towarzystwo im. T. Szewczenki
 ON – Organizacja Narodowa
 OS – Okręg Szkolny

OUN – Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
 OZPN – Okręgowy Związek Piłki Nożnej
 PAOI-F – Państwowe Archiwum Obwodu Iwano-Frankiwskiego
 PAOL – Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego
 PAOT – Państwowe Archiwum Obwodu Tarnopolskiego
 PAOW – Państwowe Archiwum Obwodu Wołyńskiego
 PKIOI – Polski Komitet Igrzysk Olimpijskich
 PPW – Powszechnie Przystosowanie Wojskowe
 PTT – Polskie Towarzystwo Tatrzańskie
 PUWF i PW – Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego
 PZK – Polski Związek Koszykówki
 PZKol – Polski Związek Kolarski
 PZLA – Polski Związek Lekkiej Atletyki
 PZN – Polski Związek Narciarski
 PZPN – Polski Związek Piłki Nożnej
 RM – Rada Ministrów
 RP – Rzeczypospolita Polska
 RSK – Rada Szkolna Krajowa
 SASI – Międzynarodowy Robotniczy Sportowy Związek
 SB – Sokół-Bat'ko
 SGK – Starostwo Grodzkie Krakowskie
 SKUD – Sportowe Kółko Ukraińskich Dziewcząt
 SN – Sprawy Narodowościowe
 SOZPN – Stanisławowski Okręgowy Związek Piłki Nożnej
 SS – Sportowa Sekcja
 ss – siostry zakonne
 SzŚG – Szkoła Średnia Galicyjska
 ST – Sportowe Towarzystwo
 TG – Towarzystwo Gimnastyczne
 TS – Towarzystwo Sportowe
 TSL – Towarzystwo Szkół Ludowych
 TUH – Ukraińskie Towarzystwo Higieniczne (Towarzystwo Ukraińskie Higieniczne)
 TUSz – Towarzystwo Ukraińskich Szachistów
 TZR – Towarzystwo Zabaw Ruchowych
 U – Ukraina
 UAG – Ukraińskie Akademickie Gimnazjum
 UCC – Ukraińscy Siczowi Strzelcy
 UHA – Ukraińska Hałycka Armija (Ukraińska Galicyjska Armia)
 UKS – Ukraiński Klub Sportowy
 UNDO – Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne
 UPА – Ukraińska Powstańcza Armia
 USK – Ukraiński Sportowy Krużok
 USP – Ukraińskie Sportowe Przewodnictwo
 USRP – Ukraińska Socjalistyczna Radykalna Partia
 USRR – Ukraińska Socjalistyczna Republika Rad
 USRT – Ukraińskie Sportowe Robotnicze Towarzystwo
 USSK – Ukraiński Studencki Sportowy Klub
 USSR – Ukraiński Socjalistyczny Związek Radziecki
 UST – Ukraińskie Sportowe Towarzystwo

UZS – Ukraiński Związek Sportowy (Ukraiński Sportowy Sojuz)
 UTG – Ukraińskie Towarzystwo Gimnastyczne
 UTL – Ukraińskie Towarzystwo Lekarskie
 UTS – Ukraińskie Towarzystwo Sportowe
 UWO – Ukraińska Wojskowa Organizacja
 WAP – Wojewódzkie Archiwum Państwowe
 WP – Wojsko Polskie
 WSP – Wyższa Szkoła Pedagogiczna
 ŻRKS – Żydowsko-Robotniczy Klub Sportowy
 ZRSS – Związek Robotniczych Sportowych Sekcji
 ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Rad
 ZTG – Związek Towarzystw Gimnastycznych
 ZUPE – Związek Ukraińskich Płastunów Emigrantów
 ZUSG – Związek Ukraińskiego Sokilstwa za Granicą
 ZZPT – Związek Zawodowy Przedsiębiorców Transportowych

Summary

Before 1939 on the Polish lands the inhabitants since centuries were Poles and Russians. In the East Galicia Region before 1918 Poles dominated towns, whereas country areas were dominated also by Ukrainian and Polish populations. Similar social situation prevailed on Wołyń lands, which in the period of the Partitions of Poland were under Russian rule. In both environments: Polish and Ukrainian in a daily life participated also other national minorities, especially in sport activities took part German and Jewish minorities. These minorities having lived next to each other, were creating their own physical education culture, sport and tourism with other separate fields of their life. National groups living next to Poles in the Second Republic of Poland (1919–1939) joined physical culture development with their defensive activities connected with assimilating policy of Polish government. Together with a lapse of time was growing up the national identity consciousness of society called at first as Russian, then Russian-Ukrainian and in the end – Ukrainian. Formation of Polish national identity forestalled an analogous process on Ukrainian side. Therefore some solutions connected with political ideas creation and Ukrainian institutions were imitated on Polish solutions, also in area of evolution of Ukrainian physical culture. A big meaning for the process and pace of Ukrainian physical culture development, as well as Polish, had got an administrative facilitations implemented by Austrians after 1867. It was the Galicia autonomy, which created some range of cultural freedom for the society. Thanks to these facilitations before 1914 Polish, Ukrainian and other societies under Austrian conquer could develop their own culture much more wider than societies in other conquers (Prussian and Russian). Other conditions of development were created by a martial law as well as Russian policy applied in the face of nations from Russian side in Wołyń area, where the conqueror didn't agree on any national activity. This situation had got an influence on a tempo of later cultural processes together with obtaining the control over these areas by the rebirth of the Polish state after 1918. In the Galician conditions Poles were politically privileged by Austrians. While Ukrainians presented in majority peasantry classes of society, conquerors used Poles with a noble and urban genealogy to take over the control. In the interwar period this facilitation more differentiated both societies, intensified a defeat in Polish-Ukrainian war in 1918 as well as Polish-Bolshevik in 1920. Polish domination and unsuccessful trials of agreement were perceived as permanent conflict among Polish and Ukrainian interests. In spite of presence both of nations on these areas, from one hand one can define as their cradle, from second hand one should formulate a thesis, that relations made over the centuries had a character of geographical, historical, political, ethnical, social, religion and cultural borderline. By many historians from both sides and meaning for both nations, it was defined as Polish and Ukrainian Piemont. Political relations in Poland in the interwar period disclosed also in Ukrainian physical culture development. Physical culture work before the First World War was dependent on fundamental life con-

ditions, on which an influence had also political factors. The First World War disrupted development of Ukrainian physical culture for seven years, starting in 1914 until signature of ryski treaty in 1921. This treaty and taking over the administration of areas inhabited also by Ukrainians (Lvov Province, Tarnopol Province, Stanisławów Province and Wołyń Province) by Poland deepened an alienation of Ukrainians in every field of social activity organized by Poles.

After 1918 border between Poland and Ukrainian Socialist Republic of Board, which was part of the USSR, approved in 1921 by ryski treaty, proceeded along Zbrucz river. In the interwar period contacts between Ukrainians and every organizations had a unilateral character. The leader in this area were Ukrainians inhabiting the Eastern borderlands of Poland. Every initiatives in making contacts between organizations of physical culture belonged to Ukrainian activists in Poland.

While Polish society in 1867 owned its pioneering gymnastic and sport institution – Gymnastic Association „Sokół”, Ukrainians were delayed in this field for 27 years. The beginnings of Ukrainian physical culture one can associate with children participation in required bodily exercises, introduced by National Class Board in 1868 in the Galician schools. This process was proceeding very slowly because of lack of teachers and specialist base, as well as reluctance of society to get involved. A big meaning at an early stage of physical culture development had activists from Ukrainian organizations such as: „Proswita”, „Ridnyj Dom”, „Ridna Szkoła”, „Dniester” or „Masłosojuz”. More extended range of Ukrainian physical culture development began in 1894 with the beginning of gymnastic and fire associations' activity called „Sokił” and „Sicz”. These events opened the first stage of Ukrainian physical culture development, which lasted from 1884 to 1909. Polish Gymnastic Association „Sokół” contributed to the coming into existence of the first Ukrainian associations, as well as activity of Ukrainian social elites. Both Ukrainian organizations rendered considerable services to physical education development.

In 1909 organizations like „Sokił” and „Sicz” established joint organization called „Sokił-Bat'ko” and that's why they opened the second stage in Ukrainian physical culture development, which lasted until 1914. This first central association of Ukrainian physical culture coordinated mass Ukrainians' activity in physical education propagating process. It was realized by organizations like „Sokił” and „Sicz”, which set about propagating an activity connected with establishment of physical culture association on Ukrainian ethnic lands in each town. In this period on a large scale were appearing organizations of „Sokół” and „Sicz”. Organizations affiliated to „Sokił-Bat'ko” were springing up as a concentration of „Sokił” in cities, and as branch (kurenia) of „Sicz” in villages. The beginning of the second stage in Ukrainian physical culture development is also connected with an activity among secondary schools youth in the form of Ukrainian sports circles, as well as with the activity of the first Ukrainian sports clubs. They were springing up in big cities, for example: in Lvov ST „Ukraine” (1909), in Przemyśl „Sianowa Czajka” (1909), in Sambor „Dniester”, in Stanisławów „Prołom”, in Stryj „Skała” and in Tarnopol „Podilla” (1905). Ukrainian physical education development was considerably strengthened by youth organization „Płast” established in 1911/1912. Its activity was connected with an European idea of scouting bound up with tourism among Ukrainian secondary school children. In its activity it referred to Kozaczyzna tradition. „Płast” till the dissolution in 1930 in the same way as

other Ukrainian physical culture organizations, was under the influence of Ukrainian political parties' activists, especially under dominant Ukrainian Radical Party. Activists of the party directed an activity of „Sicz” to program of establishing in 1912 a concentration of Ukrainian Sicz Union, and then they began to paramilitarization of „Sicz” units. Having based on Polish „Sokół” in the years before the First World War was established the Ukrainian Legion of Sicz Rifles. These units took part in the First World War actions on Austrian side, and after the end of war took part in Polish-Ukrainian war (1918–1919). In 1914 existed about 974 units of „Sokił” and „Sicz”, where belonged to 50 thousands members united in „Sokił-Bat’ko”. There were functioning a competition between sport associations, for example: in boxing, ice hockey and field hockey, cycling, athletics, skiing, football, chess, wrestling and lift weights. Development of each sport disciplines was based on Ukrainian national structures. It was organized next to Polish sport structures and also minority groups like Jews and Germans. Compared to Polish, Jewish or German associations, Ukrainian sport structures were established with some delayed. Physical culture development in the second stage (1909–1914) was getting faster, was organized simultaneously with centuries-old activities of Ukrainian society driving at self-determination and own country.

Before 1921 work of Ukrainian physical culture was presented by activity of Ukrainian physical education' organizations such as „Sicz” (1891) and „Sokił” (1894), as well as sport clubs, which were established in Lvov, Przemyśl, Stanisławów, Stryj and Tarnopol. Ukrainian society after the period of the annexation possessed both some experiences in gymnastic-fire activity and school physical education developed in Galician education system. It had many outstanding achievements in school sport and also in sports club competition. Compared to Polish Tatras Mountains Association's activity, especially in the region of the Eastern Carpathian Mountains, there were developed many actions in the field of recreation and tourism. Each element of Ukrainian physical culture was developed in separate way. It formed its own methods, which gave both successes and defeats. In the rebirth of the Poland developing Ukrainian movement of physical culture didn't avoid a confrontation of individual organizations with Polish government. Ukrainian activists ascribed readiness for damage their national life to Polish government.

The third stage of Ukrainian physical culture development began in 1921 in Polish government conditions and lasted until 1927. Its beginning was connected with resuming an activity of Ukrainian physical culture organizations established before 1914, which within 1921–1927 were acting in their own society, having got few contacts with Jewish and German organizations. Beginnings of Ukrainian physical culture after 1921 from one hand based on previous traditions, and from other hand it was connected with awareness of activity in new political conditions. That's why it was a period, when Ukrainian representatives of physical culture couldn't cooperate with Polish structures and sport associations until 1927. Instead of that Ukrainians organized their own sport structures. The first of them was Ukrainian Sport Union (USU), established in 1925 at the „Sokił-Bat’ko”, and then at the „Kamieniari” and KŁK. Ethnic position of Polish government and bad financial situation of Ukrainian sport organizations caused lack of sports facilities. Its sport activity, except few own facilities, Ukrainians were forced to organize some events on Polish stadiums, and after 1927 also to perform in buildings managed by PUF and PW. Antagonistic political relations between Poles and Ukrainians appeared also in Re-

birth Poland in the activity of Ukrainian gymnastic and sport associations. Political organizations having got a big influence on development and activity of Ukrainian physical culture associations, depending on their political outlook, triggered off different reactions of Polish government on its territory.

Table 1
The number of Ukrainian physical culture organizations within 1918–1936
(the number of circles)

Year	Sokił-Bat’ko	Łuh	Kamieniari	Ukrainian Sport Union	Carpathian Skiing Club
1918	1	–	–	–	–
1919	1	–	–	–	–
1920	1	–	–	–	–
1921	6	–	–	–	–
1922	37	–	–	–	–
1923	44	–	–	–	–
1924	48	–	–	–	1
1925	41	a. 200	–	–	1
1926	254	a. 600	–	–	1
1927	493	a. 600	–	–	1
1928	586	721	–	–	1
1929	585	750	–	–	1
1930	508	695	48	–	1
1931	486	598	45	–	1
1932	468	347	104	–	4
1933	450	236	108	–	4
1934	370	430	201	–	4
1935	182	556	251	95	4
1936	233	718	291	128	15
1937–1939 lack of data connected with illegal of USU (Ukrainian Sport Union)					

Source: *Atlas Karpatskoho Łeszczertarskoho Klubu 1924–1984*, p. 68; *Kronika „Sprawy Narodowościowe”*, 1937 no 1–2, p. 101.

In the beginnings of Ukrainian physical culture development, organization of Ukrainian scouting „Plast” as well as few sports clubs belonged to structures of „Sokił-Bat’ko” in the period of the Second Republic of Poland. Polish government didn't allow „Sicz” organization to continue its radical activity. This organization as one of the first organizations in Ukrainian physical culture activity before 1914, except cultural and educational activity, became the cradle of military units of „Sicz Riflemen”, as well as offered socialist views. An opposition to continuation of its activity was connected with its military past, which was acted by representatives of „Sicz Riflemen” during Polish-Ukrainian war in 1918. That's why in 1921 it was disbanded by Polish government. The functioning of these organizations before the First World War considerably facilitated their activity as well as establishing new organizations in new political conditions. In this period was established many sport clubs as well as establishment of the first Ukrainian

Sport Union (Ukrajńskiego Sojuzu Sportowego) (1925) at the „Sokił-Bat’ko”, physical education organization, for example „Łuh” (1925) which was a successor of illegal „Sicz” organization, and also tourist organization „Płaj” (1925). USU establishment caused dividing a development of Ukrainian physical culture on activity of sports organizations (sports clubs) and physical education organizations acting at the „Sokił-Bat’ko” („Łuh”, „Płaj”, „Płast”, „Sokił”).

The fourth stage of Ukrainian physical culture development (1928–1939) is identified with breaking rules in 1928 of belonging to Polish structures by Ukrainian activists of sports clubs. This period closed down because of the Second World War in 1939. It’s connected with a characteristic exacerbating of political stands of both sides. Definitively it’s occurred by making local Ukrainian organizations illegal, and then in 1937 also Ukrainian Sport Union. In the interwar period all of Ukrainian sports clubs belonged to USU. In USU structures in the last year of its activity, before making it illegal, in 1937 there were affiliated 130 Ukrainian sports associations, which estimated 12 500 registered competitors. The first break with this sport policy made activists from ST „Ukraine” sports club, to make better conditions of sports competition in 1927 entered to football matches conducted by PZPN, with the passing of time also boxers to PZB, hockey players to PZHL as well as cyclists to PZKol. The fourth stage characterized by increase of sport level among representatives of Ukrainian sports clubs and by escalation of political aspirations for independence. An attitude of Polish sports authority to Ukrainian physical culture development in the beginning was passivity. That authority after 1927 was under strong military influence and represented of the time trends of political life in Poland. This attitude changed due to actions of gaining control over the Ukrainian organizations by PUWF and WF. The demands intensified especially in the thirties. In fact the main condition of existence of Ukrainian physical culture associations was being under control of PUWF and WF. It’s appeared a mutual escalation of aversion, caused by new demands after 1932 from Polish authorities connected with associations’ registration rules. President of Republic of Poland order prohibited sports and gymnastic as well as fire associations from doing their further activity based on the old statutes. Ukrainian-language newspaper „Diło” on 3 May 1935 in the commentary of this decision wrote: ... *it was about existence of hundreds very active associations and that’s why it’s necessary to do everything what’s possible to rescue them....* The Ukrainian side had an aversion for this subject not because of the risk of making Ukrainian physical culture units illegal, but probability of replacement them with Polish units. To its activity could be involved the Ukrainian youth and that’s why it was an anxiety connected with their Polonization. The attitude was broken in many cases by repressions, which were an answer on Ukrainian acts of terror. Actions of Polish side often stroke at the Ukrainian sports organizations, which potentially could be allies in mutual agreement. In the activity of Polish and Ukrainian sports organizations one can mention many positive examples of cooperation. These mutual relations were soured by antagonistic policy forced on sports organizations, especially by nationalists from both sides of cultural borderline.

The main obstacles in Ukrainian physical culture development turned out to be especially lack of training staff as well as sport facilities. In order to develop training staff within 1894–1939 it were organized many courses for instructors; the activity was con-

ducted by almost every Ukrainian physical culture organization, in it „Sokił-Batko”, „Sicz” and „Łuh”, „Kamieniari”, „Płast” and USU. With the aim of providing for sport facilities, thanks to initiative of I. Boberśkoho, in 1907 one began a collection of money for buying a ground for a „Sokił’s” stadium. The only building owned by „Sokił” in 1901 was leased building in Lvov. From the documentation of physical culture associations it appears that expect „Sokił-Batko” and „Łuhowy majdan” stadiums, Ukrainians had few own sports facilities, among them were stadiums of: „Sian” from Przemyśl, (1938), UKS „Skala” Mościcka (1933), UST „Strzała” Żółkiew, „Watra” stadium in Drohobycz under construction. In the rest of cases Ukrainians used sports facilities of NOPE and MA for a payment as well as casual places. A positive role of Ukrainian press and physical culture publications in physical education and sport development cannot be overestimated. By reason of lack of PE teachers and training staff, the Ukrainian press took over the role of main instructor in propagating and development of physical culture until 1939. It was conducted an activity in the field of periodical publications (in 1928 came out 72 Ukrainian-language titles with a circulation of 4 914 400 items, in which there were occasionally printed articles connected with a physical culture). There were many Ukrainian-language publications and materials propagating physical culture. The press and literature strengthened Ukrainian activists in physical culture shaping, which was often joint with their political activity. To the above-average activists belonged: main Ukrainian physical culture ideologist I. Boberśki and chairmen of „Sokił-Bat’ko” in chronological order within 1892–1939: W. Nahirny, W. Hulewicz, A. Budzinowski, M. Lewicki, S. Szuhewycz, M. Wołoszyn, M. Zajaczkowski, I. Swirski, and M. Hronowatyj, as well as activists of the best prewar Ukrainian sport organization „Ukraine”. Within 1911–1939 they were chairmen of club’s board, in chronological order: M. Jaworski, A. Zeleni, H. Dorożyński, P. Zimak, T. Franko, O. Wasiuta, D. Łewycki, S. Slezjak, M. Łazarko, E. Nahirny and O. Lewicki.

In spite of many Ukrainians’ critical comments on Polish policy compared to Ukrainian national minority, especially within 1923–1930, they could easily organize physical culture structures. For example „Sokił-Batko” in 1927 affiliated about 422 concentrations, in which exercised 34 024 members, in it 8 216 women and 1 961 children. Until 1914 on the Galicia territory conducted its activity 813 organizations of „Sicz”, its activity after 1921 took over „Łuh” organization. In 1927 it affiliated about 600 kureni, and about 50 000 members. In 1930 in 10 units of „Płast” organization it were affiliated 6 000 Ukrainian scouts. In other mass Ukrainian physical culture organization like KKK (which has acted since 1924) in 1936 it were affiliated 15 local clubs. Whereas in Ukrainian „Kamieniari” organization, which was acting among Ukrainian working younger generation, it were affiliated in 1936 about 291 organizational units. In spite of many problems in 1937 it was lots of Ukrainian sports clubs as well as other physical culture associations. In 4 provinces of South-East Poland (in 62 second level of local government administrations), on former Galicia territory and on Wołyń area, in 129 cities and towns as well as in 612 countries were acting 255 Ukrainian sports clubs (in it all sections participating in every sport competition). In the cities it were functioning 69, and in the countries 186 sports organizations, which affiliated about 6 000 competitors. On average in the cities there were 40 sportsmen, and in the villages – 15.

Table 2

The number of Ukrainian physical culture organizations within 1935–1937

On.	Organization's name	Number of organizational units	Number of members
1.	„Sokił-Bat'ko”	422	34 024
2.	„Łuh”	600	50 000
3.	„Piast”	10 districts	6 000
4.	KLK	15	750
5.	„Kamieniari”	291	15 000
6.	„Orły”	—	—
7.	Sports clubs	255	6 000
	Together	1583	111 224

Source: The author's calculation [in:] S. Zaborniak: *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej...*, dz. cyt. Rzeszów 2006.

Approximate data elaborated in S. Zaborniak publication entitled: „Ukrainians' physical culture on Polish lands and in the Second Republic of Poland within 1894–1939” indicate, that in the end of interwar period in Poland acted about 1 600 Ukrainian organizational units, affiliating about 112 000 members, what gave on average 70 members per one association. For comparison in 1934 in Union of Polish Sports Unions belonged 20 sports unions, which affiliated 10 000 sports clubs with about 500 000 members, what makes on average 50 competitors in one club. An average number of clubs and its members was comparable to the Second Republic of Poland in 1937, both for Ukrainian and Polish societies. The best development of physical culture among Ukrainians was in Lvov province. There were acting all central offices of Ukrainian sports movement starting from „Sokił-Bat'ko” to „Łuh”, KLK, „Kamieniari” or USU. In Lvov there was acting the strangest Ukrainian association named ST „Ukraine”, major especially in boxing, hockey, cycling and football. In these sports disciplines Ukrainian associations, starting from 1928 took part in league competitions organized by Lvov District Sport Unions till 1939. Among 88 Ukrainian sports clubs acting on Polish lands in the interwar period, 53 clubs (it means 60,23% of all Ukrainian clubs) were acting in Lvov province. Only two clubs competed in the district leagues, it means three sports sections of Lvov ST „Ukraine” organization (boxers, hockey players and football players) as well as football team of UKS „Sian” from Przemyśl. Further 21 Ukrainian sports clubs (23,84%) conducted its activity in Stanisławów province. Among these clubs football section ST „Prołom” from Stanisławów played in a district league and boxers played in class A of SOZB. „Skala” from Stryj played for the title class A of SOZPN, other clubs competed in matches and social gatherings in class B and C. Few Ukrainian clubs acted in Tarnopol province. From 7 clubs (7,95%) playing in TOZPN matches, only UTS „Podilla” organization represented football in class A, and further 6 organizations played in matches in class B and C. In Wołyń province it was 7 clubs (7,95%), but only 5 confirmed its activity in sport competitions in the Ukrainian press. At the earliest on this territory, in 1934, sports activity began UKS „Horin” organization in Równe, which played in class B of WOZPN. It

represented the highest organizational and sport level among all Ukrainian sports clubs. A comparable level was represented by organizations in Stanisławów and Tarnopol provinces. At least physical culture organizations acted in Wołyń. In 1938 there were only three major sports clubs, one in capital of the province – Łuck and in Równe and Zdołbunów. These clubs played in class B and C of Wołyń Football District. In the activity of majority of Ukrainian sports clubs it was developed first of all among men: football (88 sport sections), athletics (18), volleyball (17), ping-pong (11), basketball (10) and skiing (10); in smaller scope: chess (9) and swimming (7) as well as boxing (4), gymnastic (3), ice hockey (2), canoeing (2), skating (4), motorcycling (1), handball (2), water polo (2), tobogganing (3), ski jumping (2), water sports (1), shooting (2), fencing (2), tennis (3), tourism (5), rowing (2), and wrestling (2). Moreover at the Ukrainian clubs there were functioning 2 libraries, 2 choruses, 3 theatres and one cultural section. Except eight individual disciplines, such as: gymnastic, athletics, skating, skiing, swimming, tobogganing, tennis and tourism, found an activity of women sections such as: basketball (3), handball (1) and volleyball (3).

The best Ukrainian competitors in the interwar period were chosen by society in the plebiscite in 1939. It were awarded: M. Stepanjak – cyclist of „Ukraine” Lvov, M. Turko – football player of „Sian” Przemyśl, O. Skocen – football player of „Ukraine”, I. Kobzariwna – athlete of „Sokił-Bat'ko”, M. Pomirko – boxer of ST „Ukraine”, M. Romaneć – leading activist of UKS „Berkut” Przemyśl, A. Biły – boxer of „Ukraine”, W. Slipko – skier of KLK Lvov, W. Worobec – football player of „Ukraine”, W. Kobzar – football player of „Ruś” Użgorod. The best players in Polish society were representatives of following sections: boxing, cycling, hockey and football of „Ukraine”. They competed successful in league championships of Lvov province.

After 1935 especially on Wołyń territory one observed the withdrawal of Ukrainian society of many cultural and political fields of life. It was the Ukrainians reaction on increasing ethnic actions, which occurred in sport as Ukrainian society persuasions to participation in Polish physical culture associations.

In some dispersions on the Ukrainian ethnic territory, a sports life represented very low level. In some cases sport in fact didn't exist, especially in the west districts like: brzozowski, jarosławski, krośnieński, lubaczowski, and sanocki as well as among highland society of Łemkowie. The main reasons having got an influence on Ukrainian physical culture development were political conditions connected with a constant aspiration to Ukraine independence and bending every activity of Ukrainian society to suit this aim. This state created negative social relations. From one hand it was the Ukrainian patriotic activity even in form of terror, and from other hand – revenge and repressive actions of Polish authorities. The next obstacle in Ukrainian physical culture development were years of neglect in staff as well as sports and clubs facilities, especially on country's territory.

The Ukrainian national and liberation movement dominated the whole Ukrainian physical culture development. Results of radical actions of Ukrainian Military Organization were joint by Polish authorities with a physical culture organization. For this reason a national specificity of Ukrainian physical culture in the Republic of Poland within 1918–1939 characterized of joining forces to create strong bases for future state of Ukraine. It was a superior purpose.

The Ukrainian societies and associations, „Sokil” organization, fire hook, scouting, school and academic as well as some society’s organizations developed physical education and sport, and in cases of natural disasters they helped people. These organizations tried to maintain an appearance of a political neutrality, but in fact their program was directed on creating a new, independent state of Ukraine. It was caused by participation in politics many of Ukrainian activists. In Ukrainian physical culture society existed strong personal, program and ideological relationships, which strengthened activities directed on national consciousness. As a main purpose of Ukrainian sports movement was recognized a defense of their own identity, language identity, keeping their tradition and sense of national community. Therefore simultaneously physical education, sport and tourism, a very important idea was keeping an Ukrainian national identity. Physical culture for Ukrainians was not only the aim, but one of the most attractive forms used in a process of secluding themselves from Polish upheaval. Before the First World War as well as in the interwar period, Ukrainian elites propagated physical education, sport and physical recreation among young people in the aim of universal physical development. In programs of Ukrainian physical culture organizations in a daily life there were practiced systematic exercises and gymnastic shows, drills, sports competitions, lifting physical fitness, tourism and cultural-educational life organizing. In spite of low standards in the field of economics and culture, the physical culture became an important element in Ukrainians’ life modernization. This activity was conducted without participation of Polish authorities because of fear of Polonization. In Poland the most common physical education organizations reached rural society on account of their location.

Резюме

На польських землях, які були під владою Австрії, протягом багатьох століть плече з плечем проживало польське і русинське/українське населення. Поляки переважно проживали в містах, зате в сільській місцевості – русинське/українське населення перемішане з польським. У щоденному житті в обох середовищах активну участь брали також Євреї, Вірмени і Німці. З бігом часу зростала народна свідомість суспільства, яке на початку називалося русинським потім русинсько/українським а на кінець українським. Виникнення польської народної свідомості дещо випереджувало аналогічний процес по українській стороні. Тому деякі рішення, зв’язані з творенням деяких ідей і українських установ, були на зразок польських рішень, в тому числі в сфері еволюції української фізичної культури. Часова відмінність в культурно-творчих процесах не була дуже велика. В періоді 1772–1918рр, оба народи підлягали австрійському праву і розвивалися згідно з рівнем і помисловістю своїх політичних лідерів а також прошарком інтелігенції. Вплив на суспільний розвиток також мали розповсюджені костели, в польському середовищі – католицький, в українському – православний греко-католицький і християнський уніацький. На цій території релігія становила єдиний критерій етнічної приналежності. В залежності від визнання утотожнювано обрядову приналежність з етнічною, впроваджуючи поняття – „Поляк” або „Русин”, розуміючи таким чином релігійну приналежність, а не етнічне походження. Збільшення кількості українського і польського населення також залежало від кількісної переваги в користуванні мовою в даному середовищі. В галицьких умовах поляки були політично упривілейовані, в цій ситуації великий вплив мав їхній шляхетський і міський родовід. Таке упривілейовання ще більше поділило польське і українське середовище після програної польсько-української війни в 1918 році, а також після польсько-більшовицької війни в 1920 році в періоді міжвоєнного двадцятиліття. Польська домінація а також невдалі починання довести до порозуміння привели до перманентного конфлікту в польсько-українських інтересах. Незважаючи на те, що тривалість присутності обох народів на цій території з одної сторони можна визначити їх Батьківщиною, то з другої належить ствердити, що відносини, які створювались протягом віків, мали характер географічної, історичної, політичної, етнічної, суспільної, релігійної та культурної межі.

Трансформація суспільного ладу українського суспільства в першому періоді його історії, який закінчувався вибухом першої світової війни, характеризувалась сповільненим темпом. Влив на це мали економічні труднощі, а в суспільно-правних сферах домінація дворянсько-поміщицького прошарку. Створений протягом віків поділ суспільної верстви поміщиків, духовенства, міщанства і селянства викликав діяння зі сторони селянства, які були скеровані в сторону емансипації, а зі сторони соціальної групи, яка володіла сепаратизмом, щоб утримати загрожені позиції.

На території країн південно-східної Польщі, особливо після 1921 року, додатково зміцнилися негативні наслідки національного поділу, які вже проявлялися в галицькому періоді. У розвитку інституційних форм культури такі відмінності вже мали свій початок на переломі XIX і XX століття. Також з того періоду беруть свій початок поділи і конфлікти між поляками і українцями. Багато польських та українських істориків, з уваги на велике значення цих територій для обох народів, дали їм назву як польського так і українського П'ємонту.

Дві домінуючі на згаданій території суцільні групи: дворянсько-поміщицька і селянська жили опираючись на власні культурні традиції і були позбавлені натуральних схильностей до культурних інновацій, особливо в області фізичної культури. Поскільки польське суспільство вже у 1867 році мало новаторську інституцію Гімнастичне Товариство „Сокіл”, яке мало спортивно-гімнастичний характер, занедбання у цій сфері в українському суспільстві мали 23 літнє запізнення. Розвиток фізичної культури проходив разом багаточисними діяннями українського суспільства, які були спрямовані на самовстановлення і власну державу. Їхній суцільний доробок в галузі фізичної культури також залежав від фундаментальних умов життя. Також на це впливали політичні умови, які визначали їхню сферу та легальність. Завдяки свободам, якими володіли польське і українське суспільство на згаданій території вже в галицькому періоді а потім в періоді Річчесполитої, розвинули свою діяльність найвидатніші народні науковці, письменники, артисти, політики та ідеологи. Це привело до розвитку обох народних культур. Серед них слід згадати: польські історики: М. Бобжинські, Й. Шуйські та український: М. Грушевський, польські письменники: С. Виспянські, С. Пшибишевські, К. Пшерва-Тетмаєр та інші, українські письменники: І. Франко, Л. Українка, Кониський та інші. Другим рівнем був розвиток установ, які організували всі елементи суцільного життя обох народів. Повстало багато політичних партій а також культурно-просвітницьких товариств, які мали народний характер і були спрямовані на діяльність серед молоді, це: Товариство Народних Шкіл, Гімнастичне Товариство „Сокіл”, ПУВФ і ПВ, Спілка Польського Бойскаутизму, Спілка Стрільців та інші а також їхні українські відповідники: „Просвіта”, „Рідна Школа”, „Сокіл”, УСЗ „Пласт”, „Січові Стрільці”, СТ „Україна” та інші.

Пріоритетними напрямками виховних програм українських товариств фізичної культури було: формування в українському народі патріотичної і національної свідомості а також розвиток християнської моральності. Доповнювало їх також розповсюдження суцільно-корисної праці, вдосконалення фахових звичок, утотоження з культурною спадщиною, а також наслідування традицій з часів лицарства і козацтва. Діяльність тих організацій була поділена двома провідними політичними течіями: націоналістичною, яка мала вплив на „Сокола” і „Пласт” та соціалістичною, яка була характерною для „Січі” і його послідовника „Лугу”. З обох тих напрямків, звільняючись від впливу радикалів, з часом повстали товариства, які декларували свою безпартійність.

В еволюції української фізичної культури першими появляються пожежні товариства „Січ”, в яких заняття на справність проводжувались у формі приготування до протипожежних діянь. Виникнення перших українських спортивно-гімнастичних товариств в Галичині припадає на 1894–1909 роки. Ініціаторами повстання таких

товариств були представники української інтелігенції, „промисловці”, у тому числі буржуазія і власники великих ремісничих закладів. Українська фізична культура була запозичена від суспільств з вищим індустріальним та урбанізаційним заавансуванням. В тому числі напевно від чехів а також, незважаючи на обаву колонізації населення, від поляків. Початково фізична культура розвивалась серед української міського населення а потім розповсюдилась серед сільського населення. Утворення структур української фізичної культури пов'язане з повстанням у 1894 році у Львові першого українського осередку „Сокіл” а у 1909 році у Тернополі першого спортивного клубу „Поділля”. У формуванні цих спортивних товариств також брали участь перші українські спортивні кола так звані Спортивні Гуртки, які повставали вже у 1906 році у гімназіях з українською мовою навчання. Їхнім ідеологічним і програмовим конструктором був І. Боберський. Стали вони школою майбутніх популяризаторів спорту і спортових талантів. У 1909 році дійшло до структурного з'єднання двох найбільших спортивно-гімнастичних організацій „Сокола” та „Січі”. В результаті цього порозуміння повстали організаційні структури підпорядковані спільному управлінню „Сок-ола-Батька”. Ще перед 1914 роком приєдналися до них організація українського скаутингу „Пласт” та туристики „Плай” а вже після 1925 року організація „Луг”.

Розвиток окремих спортивних дисциплін опирався на українські народні структури, проходив поруч з діючими польськими структурами а також з єврейськими та німецькими спортивними товариствами, які були у меншості. Відносно польських, єврейських чи німецьких товариств, українські спортивні структури повставали з певним запізненням. Найбільш популярним був футбол, який поруч з хокеєм був в структурах спортивних змагань. Також розвивались такі спортивні дисципліни, які в українському суспільстві виконували утилітарну функцію, це такі як: велоспорт, легкоатлетика, лижний спорт, плавання, лижні стрибки, шахи, боротьба а також інші спортивні ігри: баскетбол, гандбол, водне поло, волейбол. В періоді галицької автономії між національними спортивними товариствами мали місце спортивні відносини, багато українських спортсменів належало до польських спортивних товариств.

На території Галичини, а після 1918 року на окраїнах північно-східної Польщі, на розвиток українського спорту, його історії склалися доробок і досягнення всіх українських спортивних товариств, які діяли на одній території і у визначеному часі. Відносини ці змінилися після першої світової війни. Також на польсько-українські відносини після 1918 року вплинуло зламання українського опору в громадянській війні (1918–1921). Підписання руського трактату у 1921 році і перейняття Польщею адміністрування територій, на яких також проживали українці (Львівська, Тернопільська та Станіславівська області), поглибило відокремлення українців з усіх сфер життя організованого поляками на тих територіях. Українські товариства і об'єднання: сокільське, пожежне, скаутське, шкільне, академічне а також деякі українські суцільні організації в певній частині своїх програм розвивали фізичне виховання і спорт, а в випадку стихійного лиха несли свою допомогу людям. Ці організації в своїх діяннях старалися створювати вигляд аполітичності, а насправді їх програма була скерована на приготування повстання української самостійної держави на тих територіях. Прийняття в програмах організації фізичної культури політичного напрямку було пов'язане з тим, що до них належало багато діячів українських політичних партій. В середовищу ук-

раїнської фізичної культури існували міцні особисті, програмні і ідейні пов'язання, які зміцнювали діяльність скеровану на укріплення народної свідомості. Як перед першою світовою війною так і періоді міжвоєнного двадцятиліття, з метою дбайливості про загальний фізичний розвиток, українська еліта розповсюджувала фізичну культуру, спорт і фізичну рекреацію серед молоді. В програмах українських організацій фізичної культури в зовнішній та щоденній діяльності були стосовані систематичні вправи і гімнастичні муштри, спортивні змагання, приймалися заходи щодо підняття рівня фізичної справності, розвитку туристики і організації культурно-просвітницького життя населення. Незважаючи на низькі стандарти в економічній і культурній сфері, які безперечно супроводжували щоденну діяльність українців, фізична культура стала для них важливим елементом в модернізації життя. Цю діяльність, з обавою колонізації населення, українці проводили без участі державної влади, а в Польщі, порівняно до інших організацій, організації фізичного виховання в найбільшій кількості розповсюдились серед сільського населення. Після 1921 року антагоністичні політичні відносини між поляками та українцями стали також помітними в діяльності українських спортивно-гімнастичних товариств. Політичні організації мали значний вплив на розвиток і діяльність українських товариств фізичної культури, а також в залежності від їхнього політичного забарвлення, викликали різні реакції австрійців і поляків, які мали владу на згаданих територіях. Радикальна організація „Січ”, яка крім проведення культурно-просвітницької діяльності, була коліскою військової формації Січових Стрільців і розвивала соціалістичні погляди, була ліквідована польською владою. Подібний характер мала делегалізація молодіжної організації „Пласт”. Організація та була опанована групою шовіністично наставлених сепаратистів, які проводили саботажні і антидержавні акції, котрі були підтримувані Українською Військовою Організацією. Українські діячі приписували польській владі свідому охоту знищити їхнє народне життя. Початково забороняли співробітництво з структурами польського спорту, потім обмежили діяльність з польським спортивним рухом, а вже після 1927 року з спортивною владою ПУВФ і ПВ. Також привели до того, що українські спортивні об'єднання зірвали спортивні контакти з польськими спортивними об'єднаннями аж до 1928 року. У це місце українці організували власні спортивні структури, об'єднані в структурах створеного у 1925 році всередині „Сокола-Батька” Українського Спортивного Союзу (УСС). В роках міжвоєнного двадцятиліття до УСС належали всі українські спортивні клуби. Така ситуація панувала до моменту, коли у 1928 році спортивний клуб СТ „Україна” взяв участь у футбольних розиграшах, які були проведені ПЗПНом.

Відношення польського руху фізичного виховання і спорту до подібних українських структур було байдужим. Зате відношення польської спортивної влади, яка після 1927 року була під сильним військовим впливом і репрезентувала тогочасні тенденції політичного життя в Польщі, початково було пасивним. Це відношення змінилось у зв'язку з розпочатою діяльністю підпорядкувати українські організації контролю зі сторони ПУВФ. Ці вимоги особливо насилилися в тридцятих роках. Практично умовою існування українських об'єднань фізичної культури було підлягання контролю зі сторони ПУВФ. Тоді появилася ескаляція взаємної неприязні, яка була викликана впровадженням польською владою після 1932 року нових вимог, зв'язаних з новими принципами функціонування і реєстрування об'єднань. Розпорядження Міністра Внут-

рішніх Справ забороняло дальшу діяльність об'єднань спортивно-гімнастичного та пожежного характеру на підставі старих статутів. Перш за все це відносилось до українських об'єднань пожежного характеру „Сокіл” і „Луг”. Коментуючи ці рішення українськомовне „Діло” з 3.05.1935 року писало: ... мова йшла про існування кількох сотень нерідко найактивніших товариств і тому треба зробити все, що можливо, щоб їх врятувати ... В голосах з української сторони на цю тему відчувалося нехиті не стільки з приводу загроження делегалізації українських одиниць фізичної культури, а скільки з ймовірності зуступити їх такими самими польськими одиницями, у діяльність котрих мала бути втягнута українська молодь, а тим самим могла вона бути наражена на колонізацію.

Відносини ті в багатьох випадках були перервані репресіями, котрі були відповіддю на українські акти терору. Така діяльність дуже часто вдаряла в українські організації, які могли бути потенційними союзниками на шляху до порозуміння. В діяльності польських і українських спортивних організацій, які діяли одне коло одного, було багато прикладів позитивного співробітництва. Ці відносини псувала антагоністична політика, яка була вимушена на спортивних організаціях націоналістами, котрі діяли з обох сторін.

Належить підкреслити важливу роль, яку відіграла преса, в розвитку українського фізичного виховання і спорту а також публікації в галузі фізичної культури. У зв'язку з тим, що не вистачало вчителів фізичного виховання і тренерсько-інструкторських кадрів, перейняла вона роль головного інструктора у сфері розповсюдження і розвитку фізичної культури.

Головними причинами, які мали негативний вплив на її розвиток мали політичні умови, зв'язані з безперервним прагненням створення української держави і з цією метою підпорядковано всю діяльність українського суспільства. Такий стан сприяв негативним сіспільним відносинам. З однієї сторони українська патріотична діяльність, яка навіть зводилася до актів терору, а з другої – реванш та репресійна діяльність польської влади. Наступними перешкодами у розвитку української фізичної культури були багатолітнє занедбання у сфері кадрів та спортивної шкільної та клубної бази. При чому відносилось це перш за все до сільської місцевості.

У розвитку української фізичної культури домінував український народно-визвольний рух. У зв'язку з тим результати ведення радикальних дій, між іншим Української Військової Організації, польська влада поєднувала з діяльністю організації фізичної культури. Тому народна специфіка фізичної культури українців на території Річпосполитої у 1918–1939 роках проявлялась у напрямках веденої діяльності. У своїй діяльності ці організації поєднали розвиток фізичної культури з намірами створення міцного ґрунту для майбутньої української держави, трактуючи свою діяльність як головну мету. У своїх структурах дотримувались принципів, головною метою яких було плекання народної мови, історії, традицій, звичаїв і інших народних цінностей. Створена ситуація на межі існування обох народів не дозволяла асимілюватися, проводилася політика неможливості співіснування цих народів, головною метою якої було створення самостійної української держави. Польська влада схвалювала ідею і напрямок змін, але не погоджувалася з методами їх реалізації.